

EVROPSKI UNIVERZITET
BRČKO DISTRIKT
BOSNA I HERCEGOVINA

EUROPEAN UNIVERSITY
BRČKO DISTRICT
BOSNIA AND HERZEGOVINA

PRAVO I IZAZOVI XXI VIJEKA KORUPCIJA

Zbornik radova sa II međunarodnog naučnog skupa

II TOM

Brčko, 2014.

UREDNIK

Prof. dr Mirko Kulić,

Redakcijski odbor:

1. Prof. dr Mirko Kulić, Republika Srbija,
2. Prof. dr Neđo Danilović, Republika Srbija,
3. Prof. dr Zoran Milošević, Republika Srbija,
4. Prof. dr Sead Dedić, Bosna i Hercegovina,
5. Prof. dr Nedžad Miličević, Bosna i Hercegovina,
6. Prof. dr Vladimir Džatijev, Ruska Federacija,
7. Prof. dr. Rudika Gmajnić, Republika Hrvatska,
8. Prof. dr. Halid Žigić, Bosna i Hercegovina,
9. Prof. dr Branko Vučković, Republika Crna Gora,
10. Prof. dr. Aleksios Panagopoulos, Grčka,
11. Prof. dr. Branko Lobnikar, Republika Slovenija,
12. Prof. dr. Irena Cajner Mraović, Republika Hrvatska,
13. Prof. dr Žarko Kostovski, Republika Makedonija,
14. Prof. dr. Nermina Hadžigrahić, Bosna i Hercegovina,
15. Prof. dr. Faruk Sinanović, Bosna i Hercegovina,
16. Prof. dr. Izudin Tanović, Bosna i Hercegovina,
17. Doc. dr Nedeljko Stanković, Republika Austrija,
18. Doc. dr. Sanda Pribić, Republika Hrvatska.

Članovi izdavačkog odbora:

1. Prof. dr Mirko Kulić , predsjednik odbora,
2. Prof. dr Vladimir Džatijev,
3. Prof. dr. Sead Dedić,
4. Prof. dr Neđo Danilović,
5. Prof. dr Zoran Milošević,
6. Prof. dr. Nermina Hadžigrahić,
7. Prof. dr Nevenka Nićin,
8. Prof. dr Drago Tešanović,
9. Prof. dr. Rudika Gmajnić,
10. Prof. dr. Ksenija Butorac,
11. Prof. dr Branimir Mikić,
12. Prof. dr Vesna Vučković,
13. Prof. dr. Hariz Šarić,
14. Prof. dr. Faruk Sinanović,
15. Dr. sc. Goran Ribičić,
16. Mr. Bajro Imširović,
17. Mr. Sakib Ibračević,
18. Albina Abidović,
19. Nikola Protrka, univ.spec.inf.-struč.spec.crim,
20. Mr. Dubravko Derk.

Recenzenti:

1. Prof. dr. Zoran Milošević;
2. Prof. dr. Rudika Gmajnić;
3. Prof. dr. Halid Žigić, i
4. Doc. dr. Nedeljko Stanković.

SADRŽAJ

1.	KORUPCIJA U EVROPSKOJ UNIJI	1
2.	KORUPCIJA U MEĐUNARODNOM PRAVU I ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE	15
3.	BORBA PROTIV KORUPCIJE SA STANOVIŠTA MEĐUNARODNOG PRAVA	28
4.	GLOBALIZACIJA I KORUPCIJA	42
5.	POGLED NA KORUPCIJU SA ASPEKTA POLITIČKOG DJELOVANJA	54
6.	DOMAĆINSKI DUH I KORUPCIJA	62
7.	KORUPCIJA I OTVORENI IZVORI	80
8.	ASPEKTI KORUPCIJE U BOSNI I HERCEGOVINI U POREĐENJU SA ZEMLJAMA OKRUŽENJA	92
9.	KORUPCIJA – KAMEN SPOTICANJA SVAKOG DRUŠTVA	107
10.	KORUPCIJA U POSTUPKU PRIVATIZACIJE U BIH	121
11.	KORUPCIJA, EKOLOŠKI KRIMINALITET I EKOLOŠKI TERORIZAM	132
12.	UTJECAJ KORUPCIJE NA INVESTICIONU KLIMU	141
13.	KORUPCIJA U BANKAMA	153
14.	KORUPCIJA U ZAPOŠLJAVANJU	163
15.	KORUPCIJA U PROMETU	175
16.	MITO I KORUPCIJA U REPUBLICI HRVATSKOJ S POSEBNIM OSVRTOM NA TRGOVAČKA DRUŠTVA	184
17.	ZLOUPOTREBA INFORMACIJSKO KOMUNIKACIJSKE TEHNOLOGIJE U SVIM SFERAMA DRUŠTVA	200
18.	ZAŠTITA „ZVIŽDAČA“- „UZBUNJIVAČA“ U BOSNI I HERCEGOVINI	219
19.	RIZICI KORUPCIJE U SEKTORU ODBRANE	230
20.	KORUPCIJA U ZDRAVSTVU	237
21.	OBLICI KORUPCIJE U ZDRAVSTVU	246
22.	STAV GRAĐANA O KORUPCIJI U HRVATSKOM ZDRAVSTVU	253
23.	POJAM I PREDMET ETIKE I KORUPCIJA U ZDRAVSTVU	263
24.	SUZBIJANJE KORUPCIJE U HRVATSKOM ZDRAVSTVU	274
25.	AFERA HIPOKRAT	284
26.	ULOGA PACIJENATA U KORUPCIJI	290
27.	KAKO SE BORITI PROTIV KORUPCIJE U ZDRAVSTVU?	297
28.	STAVOVI STUDENATA MEDICINSKOG FAKULTETA U OSIJEKU O KORUPCIJI U ZDRAVSTVENOM SUSTAVU REPUBLIKE HRVATSKE	304
29.	KORUPCIJA	312
30.	„ PANONICA " NOVI TURISTIČKI IZAZOV DVADESETPRVOG	318
31.	ANALIZA POSJEDOVANJA SPORTSKIH OBJEKATA OD STRANE SPORTSKIH KLUBOVA	332

32.	FAKTORSKA ANALIZA ISTRAŽIVAČKOG PROSTORA MORFOLOŠKIH KARAKTERISTIKA DJECE NOGOMETAŠA UZRASTA OD 12 DO 14 GODINA	339
33.	MORBIDITET – OBOLIJEVANJE STANOVNOSTVA NA PODRUČJU HERCEGOVAČKO-NERETVANSKOG KANTONA/ŽUPANJE	345

Зоран Милошевић

Факултет политичких наука

Европски универзитет Брчко дистрикта

Босна и Херцеговина

UDK 343.352(4-672EU)

КОРУПЦИЈА У ЕВРОПСКОЈ УНИЈИ

Сажетак

Корупција у ЕУ је у успону и учинила да се током последње три године штета са 120 милијарди повиси на 328 милијарди евра. Истраживање Антикорупцијске агенције Европске уније, као и директората правде ЕУ, садржи и податке из полиције и тужилаштва Уније да је „због злоупотребе положаја и корупције“ 2013. године поднесено 67 800 пријава. То је рекордан број у историји ЕУ. Шеф генералног директората правде у структури Европске комисије Ф. Ле Бај (Françoise Le Bail) уверена је да се у тим процесима ради о милијардама евра. Ипак, тешко је проценити тачан ниво корупције у ЕУ, јер Унија често нема компетенције да истражује одређене случајеве, већ искључиво националне државе. Зато су, истиче Ле Бајова, наша сазнања само «врх леденог брега» и почетничка.

Поред тога, у Европској унији је, евидентно је из званичних документа, започет процес замене појма корупција синтагмом „намерно неефикасни менаџмент“, односно „намерно неефикасни менаџер“. Увођење новог термина правда се „политичком коректношћу“.

Кључне речи

Корупција, „намерно неефикасни менаџмент“, Европска унија, демократија, интеграције, политичка коректност

У истраживањима јавног мњења грађана Европске уније од 2009. године, од 75 до 79 одсто испитаника сматрају да главни проблем Уније није економска криза и незапосленост, већ корупција.¹ Према последњем истраживању „Евробарометра“ из 2012. године, 74 одсто грађана Уније примећује раст корупције.² Но, оно што је посебно обесхрабрујуће јесте став већине грађана Уније да победа над корупцијом није могућа (став 70 одсто испитаника), при чему чак 67 одсто Европљана верује у то да је

---

¹ Самая коррумпированная профессия в странах Европейского Союза – профессия политика, <http://www.d-instrukciya.ru/stati-o-rabote/samaya-korrumpirovannaya-professiya-v-stranach-evropeyskogo-soiuza-professiya-politika>

² Антон Куликов, И снова о коррупции. Теперь о европейской, <http://www.pravda.ru/politics/parties/other/17-02-2012/1108488-corruption-0/> 17.02.2012

корупција део бизниса и, штавише, културе сваке државе.³ Због тога нису ретки истраживачи који закључују: „Са сигурношћу се може утврдити да је данас корупција глобални феномен и један од највећих проблема времена у којем живимо и модерног друштва уопште.“⁴

Анкетирани грађани су међу корумпирани професије Уније поред политичара именовали полицију (30 одсто анкетираних су изјавили да су дали мито), затим државне чиновнике (петина испитаника је изјавила да је дала мито како би добили одлуке и решења), затим судије (14 одсто), потом следе лекари и тржишни инспектори.⁵

КОРУПЦИЈА И ДЕМОКРАТИЈА

Корупција се као појам и као пракса јавља тек у другој половини XX века, тачније са развојем демократије⁶ после Другог светског рата⁷, када корупција постаје међународни проблем. Корпорације су у том периоду, посебно на Западу, започеле подмићивањем државних чиновника, а с појавом глобализације ова штетна друштвена појава негативно утиче на развој многих држава и народа. Корупција је, према мишљењу неких аутора, „нормална делатност у капитализму“, од које је могуће избављење „само сломом система“⁸, јер како време одмиче корупција се само увећава. Овде треба навести и мишљење Игора Лаутара, који сматра да је корупција рођена и однегована на Западу, због система вредности који заповеда човеку да се обогати по

³ Исследование: Коррупция остается главнейшей проблемой в странах Евросоюза, <http://www.apsny.ge/2012/pol/1329770631.php>

⁴ Tena Tarle, Когорција и јавној управи, *Pravnik*, № 79, Zagreb, 2004, str. 129.

⁵ Антон Куликов, И снова о коррупции. Теперь о европейской, <http://www.pravda.ru/politics/parties/other/17-02-2012/1108488-corruption-0/> 17.02.2012

⁶ Види: Slaven Ravlić, Izvori političke korupcije u demokratskom poretku: o stranačkoj korupciji, *Zbornik Pravnog fakulteta*, No 6, Zagreb, 2010, str. 1241.

⁷ Види: Зоран Милошевић, *Куповина државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2008, стр. 9 – 29. Овим проблемом бавили смо се и у књигама *Откривање државе* (посебно у питању „демократија – пропало средство геополитичког утицаја“), Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр. 22 – 27. и *Политичка модернизација*, (питање „Шта није у реду са демократијом?“) Институт за политичке студије, Београд, 2010, стр.43 – 52. Такође и на руском, Что не в порядке с демократией?, Ученые записки Череповецкого государственного университета, Череповец, № 1, 2010, стр. 8 – 11. Упор.: Петер Ковачич – Першин, Экономический кризис и западная демократия, *Вестник Череповецкого государственного университета*, Череповец, № 1, 2010, str. 68 – 75.

⁸ Евроинтеграция: коррупция в Европе - вам и не снилось такое!, 15.09.2013, <http://xn--b1aghlocdtie.com/news/21585.html>

сваку цену.⁹ Неки аутори, опет, иронично констатују да је „спектакл корупције витална страна демократије“, јер има забављачку, педагошку и функцију катарзе.¹⁰ Но, без обзира на иронију или рационалност, чињеница је да је корупција постала један од главних политичких проблема у XXI веку, што признају чак и амерички аутори, који су лојални постојећем политичком поретку.¹¹

У том смислу, корупција је изгледа вечна тема демократских поредака и глобализације, јер како сведоче историчари није била акутни проблем монархија. Но, данас се демократски режими суочавају са корупцијом, рекло би се, невиђених размера. Због тога се о овом проблему и доста, можда и превише, пише а да ипак нема резултата. Шта је, dakле, ново по питању корупције у ЕУ па да ова тема звраћује нову пажњу?

„НАМЕРНО НЕЕФИКАСНИ МЕНАЏЕР“

У Европској унији је, што је евидентно из званичних документа, започет процес замене појма корупција (софистицираном) синтагмом „намерно неефикасни менаџмент“, односно за подмићеног „неефикасни менаџер“, а увођење новог термина се правда „политичком коректношћу“.¹² Термин „намерно неефикасни менаџмент“ први пут је употребљен од истраживачке групе PricewaterhouseCoopers EU and Ecorys, која је анализирајући, 2010. године, трошење новца из фондова ЕУ дошла до податка да су те године располагали са 2406 милијарди евра, а да од тога на „намерно неефикасни менаџмент“ отпада 18 одсто. Исти истраживачи указују и на то да је то 20 одсто бруто националног доходка (БНД) свих држава ЕУ, које „патрицији Новог Рима“ (чиновници) годишње одузму фондовима. Државе у којима се највише троши на „намерно неефикасни менаџмент“ су Француска, Мађарска, Холандија, Литванија, Польска, Румунија, Шпанија и Италија, где на годишњем нивоу „неефикасни менаџери“ присвоје од 1,4 до 2,4 милијарде евра.¹³

---

⁹ Игорь Лаутар, В Евросоюзе воруют треть бюджета, 30 сентября 2013, <http://ru-an.info/>

¹⁰ Jean Baudrillard, Le miroir de la corruption. *Liberation*, 19/02/1996.

¹¹ Види: Christian Caryl, The Corruption Pandemic, *Foreign Policy*, 08/11/2012 12:44

¹² Антон Шандоров, Коррупция в стиле евро, <http://www.nvspb.ru/tops/korrupciya-v-stile-evro-52543>

¹³ Исто.

Најкорумиранији у ЕУ су политичари, према сазнањима невладиног сектора у ЕУ. Најмање корумпирани политичари су они који долазе из Данске и Шведске, а најкорумпиранији Грци и Бугари. Међутим, захваљујући новим скандалима енглеских политичара, а у вези са корупцијом, они прете да угрозе позиције грчких и бугарских политичара. Бриселска бирократија, у сарадњи са неким националним владама, да би показала јавном мњењу да нешто предузима, почела је у оквиру борбе са корупцијом процесирање чак и председника држава, премијера и министара.

Можда је бриселску бирократију на овакав образац понашања натерало и то што је корупција у ЕУ омогућила да се током последње три године штета са 120 милијарди повиси на 328 милијарди евра.¹⁴ Упрао овај подatak је објавила европска иниституција „The EurActiv“, као званични податак. Истраживачи Берлинске школе управљања Херт и Фонда Бертелсман виде директну везу између нивоа корупције и буџетског дефицита држава ЕУ, што се посебно види на примерима Италије и Грчке.¹⁵ Иначе, најкорумпиранија држава Европске уније је, према налазу Transparency International, Грчка.¹⁶

ПРОЦЕСИ ПРОТИВ ЕУ ПОЛИТИЧАРА

Крајем новембра 2013. године суд у Хановеру је саслушао прве сведоке у процесу против бившег председника немачке Кристијана Вулфа, који је оптужен за корупцију док је био на челу државе.¹⁷ Ради се о 28 случајева у којима је бивши немачки председник узео новац да би „злоупотребом власти“ различитим компанијама и лицима омогућио да добију тражене услуге или привилегије. Овде вальа подсетити на то да су премијери Словеније и Хрватске такође по истом основу оптужени, а да листа тиме није исцрпљена.

Заједничко свим оптужницама за корупцију у Унији, јесте то да је велика штета коју су политичари нанели буџету државе, што када се све сабере даје фантастичне суме. Антикорупцијска агенција Европске уније (OLAF) представила је истраживање у

¹⁴ Према: Сергей Гордиенко: Даже западные эксперты признали, что в Евросоюзе процветает коррупция, http://kpo-ch.com/news/sergej_gordienko_dazhe_zapadnye_eksperty_priznali_cto_v_evrosojuze_pro_cvetaet_korrupcija/2013-04-15-2124,

¹⁵ Исто.

¹⁶ Transparency-Ranking: Korruption in Krisenland Spanien nimmt drastisch zu, *Der Spiegel*, 03/12/2013

¹⁷ Митрич Дмитриев, Коррупция на Западе, <http://expert.ru/2013/11/22/antikorruptionnyij-mif/>

кому, између осталог, пише: „Губитак Европске уније због корупције на годишњем нивоу износи 323 милијарде евра, што представља једну трећину предложеног седмогодишњег буџета од 2014. до 2020. године.¹⁸ Ово сазнање баца сасвим другачије светло на корупцију на целокупном Западу (САД и Европска унија), јер корупција у другим земљама представља тек мали део западне.¹⁹

Евроскептике ови подаци наводе на закључак да овим пада маска да је ЕУ уређена асоцијација која се успешно бори против корупције, па као ексклузиван податак наводе чињеницу «јој рачуни нису потврђени 17 година заредом због милијарди изгубљених у преварама и расипности».²⁰

Да би се схватио ниво корупције у ЕУ потребно је сакупити различите податке европских институција и агенција, које се баве питањима корпуције. Споменуто истраживање Антикорупцијске агенције Европске уније, као и директората правде ЕУ садржи и податке из полиције и тужилаштва Уније да је „због злоупотребе положаја“ и корупције 2013. године поднесено 67 800 пријава.²¹ То је рекордан број у свој историји ЕУ. Ниски ниво корупције у ЕУ, једном речју, бајка је за малу децу. Шеф генералног директората правде у структури Европске комисије Ф. Ле Бај (Françoise Le Bail) уверена је да се у тим процесима ради о милијардама евра. Ипак, проценити тачан ниво корупције у ЕУ је тежак задатак, јер Унија често нема компетенције да истражује одређене случајеве, већ искључиво националне државе које чине ову глобалистичку творевину. Зато су, истиче Ле Бајова, наша сазнања само «врх леденог брега» и почетничка. Са овом оценом се слаже и руководијалц OLAF-а Ђовани Кеслер, који

---

¹⁸ Исто.

¹⁹ На пример, у САД медији управо у новембру пишу о великој афери тешкој шест милијарди долара, а чији су актери висока политичка елита и становници Беле куће. Рита Крандвел, руководијалц финасијске службе града Диксона (Илиноис), за седам година рада, узимала је годишње девет одсто градског буџета и пребавила на свој рачун, што је на крају износило 30 милиона долара. Од почетка 2013. године до новембра исте године, ухапшено је због корупције укупно 2320 државних чиновника САД, различитог нивоа, од тога 678 је оптужено „за посебно тешку корупцију“.

²⁰ Deset masnih laži o Europskoj uniji, <http://www.hrhb.info/content.php?r=1524-Deset-masnih-la%C2%9Ei-o-Europskoj-uniji> (03-01-2012).

²¹ Ово није изненађујуће када, према службеним подацима, у ЕУ има велики број бирократа. Само у Европској комисији ради око 38.000 људи. У парламенту ЕУ који има преко 700 посланика, ради још 6000 њуховим помоћником (у Генералном секретаријату). У Генералном секретаријату Већа ЕУ ради преко 3500 људи. На њих грађани издвајају 1.147.885.101616 евра годишње. Прма. Deset najvećih laži o Europskoj uniji, <http://europaskaunija.yolasite.com>

истиче да националне државе у систему Европске уније често представљају препеку и заштиту за људе умешане у корупцију. Ипак, овде треба бити опрезан, јер према другим подацима, ЕУ има овлашћења да делује на подручју антикорупционе политике у складу са параметрима утврђеним *Споразумом о функционисању ЕУ*. Поред тога, усвојен је од стране Европског парламента *Штокхолмски програм 2009.* године, којим је Европска комисија добила политички мандат за мерење напора у борби против корупције и за развој свеобухватне антикорупционе политике ЕУ у сарадњи са GRECO-ом (Group of States Against Corruption) којег је основало Веће Европе.²²

Наравно, овде ваља поставити питање није ли у томе смисао увећавања, односно нефикасности борбе против корупције – даља глобализација и одузимање сувернитета националним државама.

И сам рад Европске комисије је обавијен велом тајне, јер ради „без папира, док рад великог броја полујавних комисија и европских комитета уопште и није могуће контролисати. У Европској комисији не постоји надзор над расподелом новца, али ни унутрашња контрола.²³

Такође они који корупирају представнике Уније и националних држава изузетно се труде да информације о корупцији не заврше у медијима, чак по цену уништења конкретног медија или његовом куповином. Ипак, скандали са корупцијом потресају Унију.

Године 2011. Европску унију је потресао нови скандал. Новина «Daily Telegraph» је објавила чланак како су лица на државној служби крали новац из буџета Европског парламента (1,5 милијарди енглеских фунти). Бриселска бирократија је прво покушала да заташка случај, а потом је кренула «у борбу против корупције», која се завршила одузимањем пуномоћја неким чиновницима да сами себи потпусују дневнице и друге принадлежности. Исте године, новинари «Sunday Times-a» су објавили резултате истраживања о томе колико чиновници из Брисела помажу у лобирању интереса неких људи и компанија. На «кудицу» су се упецали (бивши) министар спољних послова Словеније Зоран Талер, (бивши) министар спољних послова Аустрије Ернст Штрасер и (бивши) премијер Румуније Адриан Северин, потврдивши да раде у интересу лобија.

---

²² Borba protiv korupcije u EU, <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?art=1188>

²³ Да у Европској унији заиста постоји могућност расипничког понашања сведочи и чланак „Deset najvećih gluposti na koje EU troši novac Europske Unije“, <http://europaskaunija.yolasite.com/10-najvećih-gluposti.php>

Ни 2012. година није била другачија, наиме до јавности је опет дошао одјек великог скандала, а који се односио на бирократију у Европској унији. Главну улогу имала је главни ревизор Уније Марта Андреасен, која је одбила да стави потпис на завршни рачун буџета Уније за 2001. годину. Разлог је тај што завршни рачун није урађен по важећим финансијским стандардима, а чиновници уније су, поред тога, имали могућност да анонимно мењају податке у завршном рачуну. Анализом документа није било могуће утврдити како је трошен новац из буџета ЕУ, а бриселски директорат није могао да уђе у траг за 620 000 рачуна плаћених 2001. године. Ревизори су јасно ставили до знања да је најмање пет одсто европског буџета нестало у непознатом правцу (тачније непознатим џеповима и рачунима).

Европска комисија је потом сменила са дужности савесну Марту Андреасен.

Иначе, до скоро се сматрало да када је Европа у питању, да корупције нема у Немачкој, Белгији, Холандији, Чешкој, Словачкој, Швајцарској, Норвешкој, Шведској и Данској, док корупција у различитим формама постоји у Француској, Шпанији, Португалији, Италији, државама бивше Југославије, прибалтичким државама, Мађарској, Румунији, Бугарској, Грчкој, итд.²⁴

Невладина организација «Трансперенси Интернешнл» («Transparency International») сваке године представља тзв. Индекс корумпираности држава и сматра се "прозападном" организацијом. Године 2010, према налазу ове организације, на пример, Данска, Сингапур и Нови Зеланд нису имали случајеве корупције. Но, када су у питању европске државе било је мноштво методолошких проблема, јер корупција државних чиновника, у смислу да донесу овакву или онакву одлуку, није могла бити регистрована. Једноставно, европски систем уvezаности и затвореност односа бизниса и друштвених делатника није омогућавао стварни увид,²⁵ а највећи проблем је био тај што подстоји одсуство контроле увида у даровања од стране пословних људи и корпорација политичким партијама. У том смислу нема никавих ограничења ни контроле чак ни у државама попут Швајцарске, скандинавским државама и слично. Због тога налази «Трансперенси Интернешнл» и скандали у ЕУ повезани са корупцијом нису сагласни.

²⁴ А.А. Каздым, КОРРУПЦИЯ ПО-ЕВРОПЕЙСКИ,
http://www.kontinent.org/article_rus_5139ad25793f7.html

²⁵ Исто.

Следећи проблем је озакоњеност „лобирања“, јер грађани немају могућност увида и сазнања о томе да је нека одлука донесена на основу лобирања, а такве одлуке доносе парламенти, владе и друге државне институције и појединци. Лобирањем се може чак обезбедити и да парламент усвоји одређен закон по жељи неке компаније или богатог појединца. Због тога су главни проблеми са корупцијом у Европској унији исти за све државе.

Стручњаци «Трансперенси Интернешнл» такође упозоравају на лобирање као метод легалне корупције. Само шест држава Уније има законе који регулишу лобирање (Француска, Немачка, Литванија, Пољска, Словенија и Велика Британија). У свим осталим државама либисти имају невероватан простор да утичу на одлуке државних функционера,²⁶ чиме се новац скупљен порезима и таксама слива у приватне руке и у цепове мале групе људи. Високи ризици повезани са корупцијом су запажени у Белгији, Чешкој, Француској, Немачкој, Грчкој, Мађарској, Италији, Холандији, Словенији и Швајцарској, јер није регулисан конфликт интереса при усвајању закона.

Иста невладина организација, «Трансперенси Интернешнл» је 2012. године спровела истраживања у Европској унији, на основу кога је написан реферат за Европски парламент, у коме је констатовано да су у скандале са корупцијом умешани и председници држава, премијери, министри, али и нижи државни чиновници. И све је мање разлике од традиционално подложнијег корупцији југа и осталих делова Уније, хер је овом пошasti чак и Север обухваћен, који је важио за острво без корупције. Веома висок постотак корупције је и у Холандији, док у Швајцарској и Шведској одсуствује правна регулатива за ову област, посебно за политичке партије. У Француској и Белгији већ не могу да изађу на крај са корупцијом, јер све мере се показују неефикасним. Према налазима «Трансперенси Интернешнл», у Европској унији делатност лобиста је прекривена велом тајне. Не постоји још ни списак лобистичких група, који се боре за конкретне интересе одређених пословних људи или компанија.

Према подацима портала «Руска Немачка», корупција је у ЕУ достигла невероватне оквире. Многобројни фондови се годинама пљачкају, а да нико од надлежних није предузeo нешто да то спречи.²⁷ Додуше, ако је за утеху, стручњаци су

---

²⁶ Исто.

²⁷ Юрий Юрьев, [Коррупция в европейских структурах: мнения - ИА REX](http://ur-2222.livejournal.com/1650027.html), 13. нов. 2013, <http://ur-2222.livejournal.com/1650027.html>

одавно упозоравали на ову чињеницу, али их је мало ко од надлежних чуо. Поред крађе и корупције, трећа ставка у искрском скандалу је бесмислено трошење новца из европских фондова. Наиме, истраживачи групе PricewaterhouseCoopers EU and Ecorys су анализирали 192 случаја расподеле новца и дошли до податка да је тачно половина новца нестала „као очигледна корупција“, односно највероватније као „последица корупције“.²⁸

«Трансперенси Интернешнл» је, својом методологијом, мерио корупцију у 25 држава ЕУ 2012. године и дошао до података да у свим тим државама постоји корупција, али различитог нивоа и обима.²⁹ Аутори студије указују на то да државни чиновници у ЕУ могу да избегну одговорност за своје поступке, те намештају тендере (заједно са пословним људима) или утичу на државну политику тако да омогућавају корист одређеним људима или компанијама, наравно и себи. Парламенти, при томе, уопште нису у стању да донесу адекватне поправке закона или усвоје "одбранашке" антикоруптивне законе.

У ЕУ немају одговор ко краде новац из буџета и фондова Уније, али очигледно и не желе да знају, јер је предлог шефа Антикорупционе агенције ЕУ, Кеслера да се уведе Европска канцеларија за истраживање мита и корупције одбијен од европских парламентараца, при чему су предњачили посланици из Румуније.

У многим државама Уније камен спотицања је закон о лобирању и закони о „whistle blow“ protection – заштити оних који пријаве корупцију.

БОРБА СА КОРУПЦИЈОМ

Чињеница је да искуства неких држава, попут Сингапура, Хонг Конга, Португалије и Шведске, указују на то да постоје педагошке методе, али и мере у области менаџмента, које доприносе смањењу корупције у свим сегментима друштва. Ту главну улогу има васпитање за истинске вредности.³⁰ Анархисти имају предлог да

---

²⁸ Исто.

²⁹ Европа в сетях коррупции, 06-08-2012, <http://kprf.ru/international/107034.html>

³⁰ Корупција нарушава основна људска права и људско достојанство, као и равноправност. Истински васпитани људи су интегралне моралне личности, те могу бити добар путоказ за превазилажење проблема. Нажалост, све више институција се лишава васпитне функције, чак и школе и верске заједнице, односно цркве. Види: Valentin Pozaić, Korupcija o nama – mi o korupciji, *Obnovljeni život*, № 2, Zagreb, 2007, str. 229 - 235.

се укину државе, сматрајући да онда не би ни било корупције.³¹ Међутим, велико је питање да ли би човечанство на постојећем нивоу развоја могло да живи без државе.

Осим распуштања органа власти, постоје и три разрађена приступа борби са корупцијом. Прво, пооштравање закона и њихова доследна примена, чиме се повећава страх од казни. Друго, могуће је створити економски поредак који дозвољава представницима државе да увећавају своју добит, а да не нарушавају правила и законе. То значи практично легализовати корупцију. Треће, повећати значај тржишта и конкуренције, чиме се умањује потенцијална добит од корупције.

У свему томе важну улогу има и унутрашња контрола, тј. обука и притисак на представнике државе да своје обавезе обављају коректно и по закону. У том систему важну улогу има споменута унутрашња контрола над сваким државним представником. Посебно је важно контролисати представнике изрвашне власти који налазе начина да потчине институције права (тужилаштво, полицију и судове), али и бирократски апарат државе. Управо унутрашња контрола може да помогне очувању дела аутономије споменутих институција. Али, ту је и спољашња контрола, а у том смислу је најефикаснија слобода говора и медија. Без обзира на високе правне стандарде и социјални развој, становници ЕУ сматрају корупцију једним од највећих и најважнијих проблема европских држава, чланица Уније.³²

Европска комисија је 6. јуна 2011. донела пакет мера како би умањила корупцију у ЕУ. Но, мере нису уродиле плодом јер је у анкети агенције „Ернст и Јанг“ више од трећине испитаника из великих компанија Уније јасно истакло да су спремни да дају новац и поклоне ради обезбеђивања новог уговора. У другој анкети испоставило се да су представници државе, такође спремни да понуђени новац и поклоне узму. Поред тога, запослени у компанијама (чак 80 одсто) су истакли да их нико не упозорава на то да је корупција представника државе негативна појава.³³

---

³¹ Ismet Ovčina, *Savremene političke ideologije*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo, 2012, str. 180.

³² <http://euroua.com/europe/eu/402-120>

³³ Исто.

ЗАКЉУЧАК

Репутација ЕУ, која се поносила својим стабилним финансијским системом, људским правима, демократијом, те све то наметала другим државама, показала се безнадежно ослабљеном. Специјална комисија Еропског парламента за организовани криминал, прање новца и корупцију (CRIM) верификовала је, поред безнадежно велике корупције, стотине случајева нарушавања закона на територији Уније. Извештај Комисије имао је ефекат разорне бомбе. То је први документ о незаконитостима унутар ЕУ од момента њеног оснивања. Најцрње је описано стање људских права, јер је Комисија навела да у Унији постоји 880 000 људи који живе као робови, при чему је од наведеног броја 270 000 у сексуалном ропству.³⁴ Такође, на територију ЕУ делује 3600 међународних банди. Основни приход (25 милијарди евра) ове банде остварују од трговине људима, а још зараде између 16 и 26 милијарди евра на црном тржишту трговином људским органима и егзотичним дивљим животињама. Заједно са тим у порасту је и корупција, посебно је у порасту међу државним чиновницима и политичарима, а која је премашила све прогнозе. Специјална комисија Еропског парламента за организовани криминал, прање новца и корупцију (CRIM) је у извештају навела да су у друштвеном сектору чиновници **20 000 000** пута нарушили овлашћења, што је буџету и фондовима нанело невероватну штету. Поред тога, у ЕУ се повећало и компјутерски (кибернетички) криминал, јер су хакерски напади произвели штету од 290 милијарди евра.³⁵

Ипак, да би се схватило зашто се корупција развила у ЕУ, мора се схватити њено устројство, њен политички систем. ЕУ управљају одређене институције, попут: Еропског парламента, Еропског већа, Већа ЕУ или Већа министара, Еропске комисије (чији председник сам бира остале чланове, што је невероватно али истинито), Еропског суда, Еропске централне банке и Ревизорског суда. Свака институција има свог представника којег бирају европски комесари – прави владари Уније. То је богаташка елита банкара, бизнисмена и људи из транснационалних корпорација.³⁶ Законе Уније пише 3000 радних група за које нико не гласа и нико не зна ко су ти

---

³⁴ В Евросоюзе процветает преступность, коррупция и рабство, из расследования комиссии CRIM, 15.10.2013, <http://news.my-tender.ru/v-evrosoyuze-protsvetaet-prestupnost-korruptsiya-i-rabstvo-iz-rassledovaniya-komissii-crim/>

³⁵ Исто.

³⁶ Што то морамо знати о Европској унији?, <http://eu-jeprijevara.net84.net>

људи. Парламент ЕУ нема права вета на законе, већ само дискутује о већ донесеним законима.

Све ово наводи становнике држава ЕУ, али и оне чије су државе кандидати, да коначно закључе да Европска унија није једино решење проблема, него лагано и временом постаје терет некима у самој Унији а за све сиромашније народе главни проблем.³⁷

ЛИТЕРАТУРА

Borba protiv korupcije u EU, <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?art=1188>

Baudrillard, Jean: Le miroir de la corruption. *Liberation*, 19/02/1996.

В Евросоюзе процветает преступность, коррупция и рабство, из расследования комиссии CRIM, 15.10.2013, <http://news.my-tender.ru/v-evrosoyuze-protsvetaet-prestupnost-korruptsiya-i-rabstvo-iz-rassledovaniya-komissii-crim/>

Гордиенко, Сергей: Даже западные эксперты признали, что в Евросоюзе процветает коррупция, http://kpru-ch.com/news/sergej_gordienko_dazhe_zapadnye_eksperty_priznali_chto_v_evrosoyuze_procvetaet_korrupcija/2013-04-15-2124,

Дмитриев, Митрич: Коррупция на Западе, <http://expert.ru/2013/11/22/antikorruptionnyij-mif/>

Deset najvećih laži o Europskoj uniji, <http://europaskaunija.yolasite.com>

„Deset najvećih gluposti na koje EU troši novac Evropljana“, <http://europaskaunija.yolasite.com/10-najvećih-gluposti.php>

Deset masnih laži o Europskoj uniji, <http://www.hrbh.info/content.php?r=1524-Deset-masnih-la%C2%9Ei-o-Europskoj-uniji> (03-01-2012).

Евроинтеграция: коррупция в Европе - вам и не снилось такое!, 15.09.2013, <http://xn--b1aghlocdtie.com/news/21585.html>

Европа в сетях коррупции, 06-08-2012, <http://kprf.ru/international/107034.html>

Istina o Europskoj uniji, www.portalsvijesti.com

Исследование: Коррупция остается главнейшей проблемой в странах Евросоюза, <http://www.apsny.ge/2012/pol/1329770631.php>

Юрьев, Юрий: Коррупция в европейских структурах: мнения - ИА REX, 13. нов. 2013, <http://ur-2222.livejournal.com/1650027.html>

Каздым, А.А.: КОРРУПЦИЯ ПО-ЕВРОПЕЙСКИ, http://www.kontinent.org/article_rus_5139ad25793f7.html

---

³⁷ Istina o Europskoj uniji, www.portalsvijesti.com

Куликов, Антон: И снова о коррупции. Теперь о европейской,
<http://www.pravda.ru/politics/parties/other/17-02-2012/1108488-corruption-0/> 17.02.2012

Ковачич – Першин, Петер: Экономический кризис и западная демократия, *Вестник Череповецкого государственного университета*, Череповец, № 1, 2010.

Caryl, Christian: *The Corruption Pandemic*, *Foreign Policy*, 08/11/2012 12:44

Лаутар, Игорь: В Евросоюзе воруют треть бюджета, 30 сентября 2013, <http://ru-an.info/>

Милошевић, Зоран: *Куповина државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2008.

Милошевић, Зоран: *Откривање државе*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

Милошевић, Зоран: *Политичка модернизација*, Институт за политичке студије, Београд, 2010.

Милошевич, Зоран: Что не в порядке с демократией?, Ученые записки Череповецкого государственого университета, Череповец, № 1, 2010.

Ovcina, Ismet: *Savremene političke ideologije*, Nacionalna i univerzitetska biblioteka BiH, Sarajevo, 2012.

Pozaić, Valentin: Korupcija o nama – mi o korupciji, *Obnovljeni život*, № 2, Zagreb, 2007.

Ravlić, Slaven: Izvori političke korupcije u demokratskom poretku: o stranačkoj korupciji, *Zbornik Pravnog fakulteta*, No 6, Zagreb, 2010.

Самая коррумпированная профессия в странах Европейского Союза – профессия политика,
<http://www.d-instrukciya.ru/stati-o-rabote/samaya-korrumpirovannaya-professiya-v-stranach-evropeyskogo-soiuza-professiya-politika>

Tarle, Tena: Korupcija u javnoj upravi, *Pravnik*, № 79, Zagreb, 2004, str. 129.

Transparency-Ranking: Korruption in Krisenland Spanien nimmt drastisch zu, *Der Spiegel*, 03/12/2013

Шандоров, Антон: Коррупция в стиле евро, <http://www.nvspb.ru/tops/korrupciya-v-stile-evro-52543>

Što to moramo znati o Europskoj uniji?, <http://eu-jeprijevara.net84.net>

SUMMARY Zoran Milosevic CORRUPTION IN THE EUROPEAN UNION

In public opinion survey in the EU since 2009, from 75 to 79 percent of the respondents believe that the main problem of the EU is not an economic crisis and unemployment, but corruption. According to the latest survey of "Eurobarometar" from the 2012, 74 percent of EU citizens perceived the growth of corruption. But, especially discouraging is the attitude of the majority of citizens of the Union that victory over corruption is not possible (70 percent), and 67 percent of Europeans believe that corruption is part of the business and culture of each country. Because it is not rare that the authors conclude: "It is safe to determine that today's corruption is a global phenomenon and one of the biggest problems of our time and modern society in general".

Respondents are, among the corrupt professionals in EU, beside politicians appointed police (30 percent of respondents said they had paid a bribe), state clerks (one-fifth of respondents stated that they gave a bribe to get the decisions or solutions), judges (14 percent), followed by physicians and market inspectors.

Corruption as a concept and as a practice occurs only in the second half of the XX century, exactly with the development of democracy after World War II. In this period corporations, especially on the West, began corruption process of state clerks, but entry in the globalization era, this social harmful phenomenon affects negatively on the development many countries and nations. In the opinion of some authors, corruption is "normal activity in capitalism", from which it is possible deliverance only "with breakdown of the system", because as time passes, corruption is only increasing. It should state the opinion of Igor Lautaro, who believe that corruption is born and nourished on the West, because of the value system that commands the men get rich at all costs. Some authors, again, ironically states that "The spectacle of corruption is vital side of democracy" because it has the entertainment, educational and cathartic functions. But regardless of the irony or rationality, fact is that corruption has become a major political issue in the twenty-first century, and to recognize even the American authors, who are loyal to the existing political order.

In this sense, corruption seems to be the eternal theme of democratic regimes and globalization, because as historians testify corruption was not an acute problem monarchy. But today, democratic regimes face with a unseen scale of corruption. Therefore, on this issue wrote a lot (maybe too much), but still no results. What is, then, new on the issue of corruption in the EU that this topic deserves new attention?

First, in the EU, which is evident from official documents, started the process of replacing the notion of corruption, with the phrase "deliberately inefficient management" or "ineffective managers", but the introduction of new terms is justified by "political correctness". The term "deliberately inefficient management" was first used by the research group PricewaterhouseCoopers EU and ECORYS, which is analyzing in 2010, the spending of money from EU funds and came to the conclusion that that year disposed of 2406 billion euros, and that on "deliberately inefficient management" defect 18 percent.

Second, perhaps the Brussels bureaucracy on this pattern of behaviour forced fact that corruption in the EU is possible raised from 120 to 328 billion euros in last three years. This information was just published by the European institution called "The EurActiv," as an official statement.

KORUPCIJA U MEĐUNARODNOM PRAVU I ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE

REZIME: Jedan od globalnih društvenih fenomena sa negativnim predznakom, koji se najčešće ispoljava kao oblik organizovanog kriminala i kome se danas posvećuje posebna pažnja na nacionalnom i međunarodnom planu je korupcija. Zbog teških posledica društvene, ekonomskе i političke prirode, koje prevazilaze nacionalne granice, korupcija predstavlja međunarodni problem. Međunarodna zajednica je korupciju zbog visokog stepena društvene opasnosti i ugroženosti zakonitog funkcionisanja državnih i privrednih institucija i službi postavila na isti nivo sa terorizmom i organizovanim kriminalitetom. Iz tog razloga je međunarodna zajednica izuzetno zainteresovana da se ovaj oblik organizovanog kriminaliteta spreči i suzbije na globalnom planu. Autori u radu razmatraju definisanje korupcije u najbitnijim konvencijama i međunarodnim dokumentima donetim od strane Ujedinjenih nacija, Evropske unije, Saveta Evrope i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). Na osnovu navedenih međunarodnih dokumenata u Srbiji je doneta Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije. Ovi dokumenti su od izuzetnog značaja i za krivično zakonodavstvo Republike Srbije, jer ih je Republika Srbija uglavnom ratifikovala i omogućila njihovu neposrednu primenu. Usvajanjem međunarodnih normi, standarda i zahteva koje međunarodna zajednica postavlja u pogledu tretiranja problema korupcije, Srbija je donela čitav niz domaćih zakona značajnih za sprečavanje i borbu protiv ovog oblika organizovanog kriminaliteta. Na taj način su zakonska rešenja države Srbije u vezi sa ovim problemom harmonizovana sa rešenjima iz međunarodnih propisa. U radu su takođe analizirane odredbe onih zakona koji su od značaja za inkriminisanje, otkrivanje, dokazivanje i sprečavanje koruptivnih krivičnih dela, a naročito Krivičnog zakonika Republike Srbije.

Ključne reči: korupcija, krivično delo, konvencija, strategija, zakon, Ujedinjene nacije, Savet Evrope.

UVOD

Iako globalni fenomen sa višestrukim posledicama korupcija se najčešće posmatra kao jedan od oblika organizovanog kriminala kome se danas posvećuje posebna pažnja na nacionalnom i međunarodnom planu. Etimološki korupcija (lat. corruptio - pokvarenost, kvarnost, izopačenost, razvrat; potkupljivanje, podmićivanje, potkupljenje, podmićenje; kvarenje, ukvarivanje, truljenje, raspadanje; krivotvorene)¹ kao radnja izvršenja upućuje na načine izvršenja, po pravilu, zabranjenih delatnosti, a kao epitet na stanje određene društvene delatnosti ili društva u celini. Smatra se da nema društva bez korupcije, da u svim društveno ekonomskim sistemima, razvijenim i nerazvijenim, postoji sklonost ka podkupljivanju. Na međunarodnoj antikorupcijskoj konferenciji u Amsterdamu 1992. godine bilo je istaknuto, pored ostalog, da

¹ Vujaklija, M., (1972). Leksikon stranih reči i izraza, Beograd, Prosveta, str. 479.

postoji izvesna trpeljivost društva prema korupciji i nedostatak jedinstvenog društvenog stava prema ovoj pojavi. Međunarodna zajednica je korupciju zbog visokog stepena društvene opasnosti i ugroženosti zakonitog funkcionisanja državnih i privrednih institucija i službi postavila na isti nivo sa terorizmom i organizovanim kriminalitetom.² Borba protiv korupcije je zahtevala i od Republike Srbije ratifikovanje međunarodnih dokumenata: Konvencija UN protiv korupcije (2003.g.),³ Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala – Palermo konvencija (2000.g.),⁴ Krivičnopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji – Strazbur (27.01.1999.g.),⁵ Građanskopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji (04.11.1999.),⁶ Konvencija Saveta Evrope o pranju novca, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom – Strazbur (08.11.1990.g.),⁷ Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma – Varšava (16.05.2005. g.)⁸

Usvojeni su i drugi multilateralni instrumenti za sprečavanje i borbu protiv korupcije, između ostalih: Inter-američka konvencija protiv korupcije koju je usvojila Organizacija američkih država 29.03.1996⁹, Konvencija o borbi protiv korupcije koja uključuje funkcionere Evropskih zajednica ili funkcionere država članica Evropske unije koju je usvojio Savet Evropske unije 26.05.1997¹⁰, Konvencija o borbi protiv podmićivanja stranih javnih funkcionera u međunarodnim poslovnim transakcijama koju je usvojila Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj 21.11.1997¹¹, Konvencija Afričke unije o sprečavanju i borbi protiv korupcije, koju su usvojili šefovi država i vlada Afričke unije 12.07.2003.¹²

Korupcija je povezana sa organizovanim kriminalom u toj meri da jedna pojava proizilazi iz druge i obrnuto. Zbog toga policije i tužilaštva u celom svetu ustanovljavaju posebne jedinice i organe za borbu protiv korupcije i razmenjuju između sebe znanja iz te oblasti. Formirana je posebna nevladina organizacija za borbu protiv korupcije (Transparency International), koja deluje u preko osamdeset država u svetu, a Savet Evrope je 1998. godine osnovao Grupu država za borbu protiv korupcije (GRECO – Group of States Against Corruption). U Srbiji je 2002. godine Vlada formirala Savet za borbu protiv korupcije, dok je na 29. plenarnom zasedanju GRECO u Strazburu (19-23. juli 2006.) usvojen Izveštaj o evaluaciji zakonodavstva i korupcije u Republici Srbiji sa nizom sugestija i predloga za borbu protiv korupcije u Srbiji.¹³

Normativna određenja pojma korupcije sadržana su u međunarodnim i nacionalnim pravnim normama i odnose se na formalne uslove koji se moraju ispuniti da bi se određena

² Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M., (2009). Kriminologija, Niš, PELIKAN PRINT, str. 179.

³ „Službeni list SCG“ – Međunarodni ugovori br. 12/2005.

⁴ „Službeni list SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 2/2001. Zakon o potvrđivanju ove Konvencije i dopunskih protokola je objavljen u „Službenom listu SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 6/2001 od 27.06.2001.g.

⁵ „Službeni list SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 2/2002. Stupila na snagu u odnosu na SR Jugoslaviju (Srbiju i Crnu Goru) 1. aprila 2003. godine.

⁶ Zakon o potvrđivanju Gradanskopravne konvencije o korupciji, „Službeni glasnik RS“, br. 102/07.

⁷ „Službeni list SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 7/2002. Stupila na snagu u odnosu na Srbiju i Crnu Goru 01.02.2004. godine

⁸ „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 19/2009.

⁹ Videti E/1996/99

¹⁰ Službeni glasnik Evropskih zajednica, C 195, 25. jun 1997.

¹¹ Videti Inicijative protiv korupcije, a za veći integritet u zemljama u razvoju (publikacija UN, prodajni br. E.98 III.B.18)

¹² Preamble Konvencije UN protiv korupcije, „Službeni list SCG“ – Međunarodni ugovori br. 12/2005

¹³ Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M., op. cit., str. 181.

kriminalna aktivnost svrstala u korupciju. U ovom radu pažnju ćemo usmeriti ka određenju korupcije u međunarodnim dokumentima i zakonodavstvu Republike Srbije.

1. DEFINISANJE KORUPCIJE U MEĐUNARODNIM DOKUMENTIMA

Vlade najrazvijenijih zemalja sveta i međunarodna zajednica postavile su cilj čiji je imperativ konstantna borba protiv svih oblika organizovanog kriminala. Koliko je korupcija ozbiljan svetski i pravni problem govori činjenica da je od 1983. godine do danas održano sedam velikih međunarodnih konferencija posvećenih borbi protiv nje. U funkciji suzbijanja korupcije na međunarodnom planu je doneto više značajnih međunarodnih dokumenata pravne prirode o uređenju ove oblasti. Njima su precizirane nedozvoljene delatnosti koje se odnose na korupciju kao globalni fenomen, kao i mere, organi i postupanje nacionalnih zakonodavstava. U ovom delu rada biće razmatrane definicije korupcije u najbitnijim konvencijama i međunarodnim dokumentima donetim od strane Ujedinjenih nacija, Evropske unije, Saveta Evrope i OECD.

1.1. DOKUMENTI UJEDINJENIH NACIJA

1.1.1. Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije (2003.g.)¹⁴

Ova Konvencija je prvi sveobuhvatni i pravno obavezujući instrument UN za borbu protiv svih vidova korupcije. Ona je usvojena kao rezultat zabrinutosti država članica zbog ozbiljnosti problema i pretnji koje korupcija predstavlja za stabilnost i bezbednost društava, podrivajući institucije i vrednosti demokratije, etičke vrednosti i pravdu, istovremeno ugrožavajući i razvoj i vladavinu prava. Kako je korupcija povezana sa drugim oblicima kriminala, posebno sa organizovanim kriminalom, uključujući tu i „pranje novca“, donošenje ove Konvencije predstavlja osnov za efikasniju borbu protiv korupcije koja nema lokalni karakter, već je transnacionalna pojava koja pogađa sva društva i sve privrede. Zbog toga je međunarodna saradnja na njenom sprečavanju i suzbijanju neophodna, i to ne samo na zvaničnom državnom nivou, već uključivanjem i angažovanjem pojedinaca i grupa izvan javnog sektora, kao što su civilno društvo, nevladine organizacije i organizacije lokalnih zajednica da bi napor u ovoj oblasti bili uspešni, tim pre što su korupciji podložni svi, a posebno državni funkcioneri zbog samog položaja na kom se nalaze.

U članu 5. Konvencije, u okviru preventivnih mera, utvrđena je *politika i praksa sprečavanja korupcije*. Svaka država ugovornica, u skladu sa osnovnim načelima svog pravnog sistema, razrađuje i primenjuje ili održava delotvornu, koordiniranu politiku sprečavanja korupcije kojom se unapređuje učešće društva i odražavaju načela vladavine prava, dobrog upravljanja javnim poslovima i javnom imovinom, integritet, transparentnost i odgovornost. Svaka država ugovornica će nastojati da ustanovi i unapredi uspešnu praksu usmerenu na sprečavanje korupcije i da povremeno oceni odgovarajuće pravne instrumente i administrativne mere s ciljem da ustanovi njihovu adekvatnost za sprečavanje i borbu protiv korupcije. Države ugovornice, prema potrebi i u skladu s osnovnim načelima svog pravnog sistema, sarađuju međusobno i sa odnosnim međunarodnim i regionalnim organizacijama na unapređenju i razradi pomenutih mera. Ta saradnja može obuhvatiti učešće u međunarodnim programima i projektima usmerenim na sprečavanje korupcije.

¹⁴ "Službeni list SCG" – Međunarodni ugovori br. 12/2005.

Članom 6. Konvencije utvrđuje se obaveza država ugovornica da, u skladu s osnovnim načelima svog pravnog sistema, uspostave, prema potrebi, *telo ili tela za sprečavanje korupcije*. Ovo telo se obrazuje sa ciljem primene politike sprečavanja korupcije, nadgledanja i koordinacije primene te politike, kao i unapređenja i širenja znanja o sprečavanju korupcije. Obaveza država je, takođe, da ovom telu obezbede potrebnu nezavisnost kako bi moglo da vrši svoje funkcije uspešno i neometano od bilo kakvog neopravdanog uticaja. Takođe je potrebno obezbediti neophodna materijalna sredstva i kvalifikovano osoblje, kao i obuku tog osoblja za obavljanje funkcija.

U članu 35. Konvencije je predviđena *nadoknada štete*. Svaka država ugovornica će preduzeti mere koje mogu biti potrebne, u skladu s načelima svog unutrašnjeg zakonodavstva, kako bi obezbedila da entiteti ili lica koji su pretrpeli štetu kao rezultat akta korupcije imaju pravo da pokrenu zakonski postupak protiv onih koji su odgovorni za tu štetu kako bi dobili nadoknadu. Ovoj problematici je posvećena Građanskopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji.

1.1.2. Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala – Palermo konvencija (2000.g).¹⁵

Konkretnije i pravno najdoslednije organizovani kriminalitet je uređen Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala usvojenom u Palermu od 12. do 15. decembra 2000. godine. Iako je pretežno usmerena na borbu protiv organizovanog kriminala, Konvencija ima nekoliko odredbi koje se odnose na fenomen korupcije.

U članu 8. Konvencije pod naslovom „*Kažnjavanje korupcije*“ predviđeno je da će svaka država potpisnica usvojiti neophodne zakonodavne i druge mere da bi se ustanovilo kao krivično delo, kada je učinjeno sa namerom:

(a) obećanje, ponuda ili davanje državnom službeniku, posredno ili neposredno, neprimerene koristi, namenjene njemu lično ili nekom drugom licu ili entitetu, kako bi taj službenik delovao, ili se uzdržao od delovanja u obavljanju svojih službenih dužnosti (davanje mita);

(b) traženje ili prihvatanje od strane državnog službenika posredno ili neposredno, neprimerene koristi namenjene njemu lično ili drugom licu ili entitetu, kako bi taj službenik delovao ili se uzdržao od delovanja u obavljanju svojih službenih dužnosti (primanje mita).

U članu 9. su predviđene *mere protiv korupcije*. Pored mera propisanih članom 8. ove konvencije, svaka država potpisnica će, u meri u kojoj je to moguće i u skladu sa svojim pravnim sistemom, usvojiti zakonodavne, administrativne i druge delotvorne mere kako bi se ojačao integritet i sprečili, otkrili i kaznili korumpirani državni službenici.

---

¹⁵ „Službeni list SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 2/2001. Zakon o potvrđivanju ove Konvencije i dopunskih protokola je objavljen u „Službenom listu SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 6/2001 od 27.06.2001.g.

1.2. DOKUMENTI SAVETA EVROPE

1.2.1. Krivičnopravna konvencija o korupciji – Strazbur (1999.g.)¹⁶

Ova Konvencija je rezultat težnje evropskih zemalja da ojačaju saradnju u cilju zaštite društva od korupcije koja predstavlja pretnju vladavini prava, demokratiji i ljudskim pravima. Korupcija uništava pravičnost, socijalnu pravdu, konkurenčiju, ometa ekonomski razvoj i ugrožava stabilnost demokratskih institucija i moralne osnove društva. Države članice su uverene da je za efikasniju borbu protiv korupcije neophodna obimnija, brža i dobro organizovana međunarodna saradnja i stvaranje zajedničke kriminološke politike.

U ovoj konvenciji inkriminisani su razni oblici podmićivanja. Glavni cilj ove konvencije je razvoj zajedničkih standarda u vezi sa određenim delima korupcije kao što su aktivno i pasivno podmićivanje domaćih, stranih i međunarodnih državnih službenika, sudija, službenika međunarodnih sudova i parlamentarnih skupština, aktivno i pasivno podmićivanje u privatnom sektoru, pranje novca koji je dobit od krivičnih dela korupcije i krivičnih dela u računovodstvu. Predviđena je i posebna inkriminacija pod nazivom „Trgovina uticajem“. Konvencija predviđa obavezu za države potpisnice da u svom nacionalnom krivičnom zakonodavstvu predvide određena krivična dela korupcije, propisujući sistem krivične odgovornosti za njihove učinioce, odnosno vrste i mere kazni. Zahteva se i ustanovljavanje specijalizovanih organa za borbu protiv korupcije, mera zaštite saradnika pravde i svedoka. Konvencija definiše i okvire za unapređenje međunarodne saradnje i uzajamne pomoći država u borbi protiv korupcije, uključujući ekstradiciju i razmenu informacija. Njenu primenu nadgleda Grupa država protiv korupcije (GRECO).

Savet Evrope je 15.05.2003. godine usvojio **Dodatni protokol uz krivičnopravnu konvenciju o korupciji**¹⁷ kojim je precizirao odredbe o merama, sredstvima i postupcima u slučaju krivičnog progona, sprečavanja i suzbijanja krivičnih dela korupcije. Pored lica navedenih u konvenciji protiv kojih država mora preuzeti krivične i druge mere u slučaju aktivnog i pasivnog podmićivanja, ovaj Dodatni protokol predviđa i domaća i strana lica koja obavljaju funkcije arbitara i porotnika.

1.2.2. Građanskopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji - Strazbur (04.11.1999.)¹⁸

Građanskopravna konvencija o korupciji je jedinstveni međunarodni dokument koji se bavi pitanjima građanskog prava i korupcije, kao što su naknada štete žrtvama korupcije, pravna odgovornost pojedinaca, odgovornost države za štetu nastalu korupcijom javnih službenika, zaštita zaposlenih koji izveste o korupciji, ažurnost računovodstva i revizije, pribavljanje dokaza, prevremene mere za zaštitu prava i interesa stranaka u građanskim postupcima, koji proizilaze iz koruptivnih radnji. Sprovodenje i ove konvencije nadgleda Grupa država protiv korupcije (GRECO). Ova konvencija Saveta Evrope je otvorena i državama koje nisu njene članice ali su učestvovali u njoj izradi i Evropskoj zajednici.

¹⁶ Zakon o potvrđivanju Krivičnopravne konvencije o korupciji „Službeni list SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 2/2002. Stupila na snagu u odnosu na SR Jugoslaviju (Srbiju i Crnu Goru) 1. aprila 2003. godine.

¹⁷ Zakon o potvrđivanju Dodatnog protokola uz Krivičnopravnu konvenciju o korupciji, „Službeni glasnik RS“ – Međunarodni ugovori 102/2007.

¹⁸ Zakon o potvrđivanju Građanskopravne konvencije o korupciji, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 102/07.

Za potrebe ove konvencije „korupcija“ označava zahtevanje, nuđenje, davanje ili primanje, direktno ili indirektno, mita ili bilo koje nezaslužene koristi ili njeno stavljanje u izgled, koje remeti pravilno obavljanje bilo koje dužnosti ili ponašanje koje se traži od primaoca mita, nezaslužene koristi ili koristi koja se stavlja u izgled (čl. 2). Usvajanje definicije olakšava međunarodnu saradnju u stvarima koje se odnose na građanske postupke u slučajevima korupcije, naročito u vezi sa pribavljanjem dokaza u inostranstvu i priznavanjem i izvršenjem stranih presuda.

1.2.3. Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma – Varšava (16.05.2005. g.)¹⁹

Države-članice Saveta Evrope i druge potpisnice ove konvencije ubeđene su u neophodnost preduzimanja neposrednih koraka za potvrđivanje i celovitu primenu Međunarodne konvencije o suzbijanju finansiranja terorizma. Cilj Saveta Evrope je postizanje većeg jedinstva među njegovim članicama i sprovodenje zajedničke krivične politike koja ima za cilj zaštitu društva od kriminala. Borba protiv teškog kriminala, koji je u sve većoj meri postao međunarodni problem, zahteva primenu modernih i delotvornih metoda u međunarodnim razmerama. Jedan od tih metoda sastoji se u lišavanju kriminalaca prihoda stečenih kroz razne vrste kriminala, uzimajući u obzir da se za ostvarivanje tog cilja takođe mora uspostaviti sistem međunarodne saradnje koji će dobro funkcionisati.

Prilikom potpisivanja ove konvencije države-članice Saveta Evrope i druge potpisnice ove konvencije imale su u na umu i podsećaju se na sledeće međunarodne dokumente:

- Konvenciju Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom (ETS br. 141 - u daljem tekstu "Konvencija iz 1990");
- Međunarodnu konvenciju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija o suzbijanju finansiranja terorizma, usvojenu 9. decembra 1999. godine i posebno njene članove 2. i 4, koji obavezuju visoke strane ugovornice da finansiranje terorizma odrede kao krivično delo i
- Rezoluciju Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1373 o pretnjama za međunarodni mir i bezbednost koje su prouzrokovane terorističkim aktima, usvojenu 28. septembra 2001. godine, a posebno stav 3g.²⁰

U glavi I ove konvencije, u čl. 1 sadržane su *definicije pojmove*: a) "prihod", b) "imovina", "sredstva", "konfiskacija", "predikatna krivična dela", "finansijsko obaveštajna jedinica" ("FIU"), "zamrzavanje" ili "zaplena", "finansiranje terorizma".

U glavi II, čl. 2 konvencije (*finansiranje terorizma*) sadržane su odredbe koje obavezuju države ugovornice da treba da usvoje zakonske i druge mere koje mogu biti potrebne da joj omoguće da primeni odredbe ove konvencije koje se odnose na finansiranje terorizma, i to: mere koje treba preduzeti na nacionalnom nivou (glava III), međunarodnu saradnju (glava IV) i saradnju između finansijsko-obaveštajnih jedinica (glava V). Pre svega, svaka strana ugovornica treba da obezbedi da bude u mogućnosti da traži, uđe u trag, identifikuje, zamrzne, zapleni i konfiskuje imovinu, zakonitog ili nezakonitog porekla, koja je iskorišćena ili namenjena da bude korišćena, u celini ili delimično, za finansiranje terorizma, ili prihode stečene kroz to krivično delo, i da u tom cilju obezbedi najširu moguću saradnju.

¹⁹ „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 19/2009.

²⁰ Preamble Konvencije.

Svaka strana ugovornica treba da usvoji potrebne zakonske i druge mere koje će joj omogućiti da ustanovi Finansijsko obaveštajnu jedinicu (FIU). Pod naslovom *Mere za sprečavanje pranja novca* u (čl. 13) stoji da svaka strana ugovornica treba da usvoji potrebne zakonske i druge mere koje će joj omogućiti da uspostavi sveobuhvatni unutrašnji regulatorni i nadzorni režim, odnosno režim monitoringa, kako bi sprečila pranje novca i obratiće dužnu pažnju na primenjive međunarodne standarde uključujući tu, pre svega, preporuke koje je usvojila *Radna grupa za finansijsku akciju u pogledu pranja novca* (FATF).

1.3. DOKUMENTI EVROPSKE UNIJE I OECD

Od korupcije kao globalnog fenomena, naravno, nije izuzeta ni Evropska unija. Štaviše izveštaji Evropske komisije kažu da ekonomski troškovi prouzrokovani korupcijom iznose najmanje 120 milijardi evra godišnje, što je gotovo ravno godišnjem budžetu Unije. I to uprkos činjenici da je suzbijanje korupcije poslednjih dve decenije jedan od prioriteta spoljne i unutrašnje politike zajednice, danas, 28- evropskih država. Jedan od prvih akata bio je Akt o protokolu uz Konvenciju o zaštiti finansijskih intresa Evropskih zajednica²¹ iz 1996. godine, pa Konvencija o borbi protiv korupcije koja uključuje funkcionere Evropskih zajednica ili funkcionere država članica Evropske unije koju je usvojio Savet Evropske unije 26.05.1997²². No, normativna delatnost organa EU nije ostala samo u okvirima zaštite javnih finansija, jer pošast korupcije ugožava i temeljne vrednosti ekonomije uopšte, demokratije, političkog poretku, etičkog sistema vrednosti...

Savet Evropske unije je 22. jula 2003. godine doneo Okvirnu odluku 2003/568 o borbi protiv korupcije u privatnom sektoru,²³ kojom su precizirana pravila o odgovornosti pravnih lica, kao i sankcije za radnje ektivnog i pasivnog podmićivanja. Ovim antikorupcijskim aktom borba protiv podmićivanja proširena je, pored javnog, i na privatni sektor zemalja članica Evropske unije. Evropski parlament je 2009. godine usvojio Stokholmski program, kojim je Evropska komisija, kao izvršni organ EU, dobila politički mandat za evaluaciju i razvoj celokupne antikorupcijske politike Evropske unije i koordinaciju saradnje sa GRECO-om, radnim telom Saveta Evrope i drugim organima međunarodne zajednice zaduženim za borbu protiv korupcije.

Efikasnost primene usvojenih akata na nivou Evropske unije, međutim, uslovljena je, najpre, njihovom ratifikacijom od strane zemalja članica odnosno brzinom inkorporacije u nacionalno zakonodavstvo i političkom voljom za dosledno sprovođenje. Sa druge strane, delatnost organa Evropske unije u antikorupcijskoj borbi ne ispoljava se samo u zakonodavnoj delatnosti Evropskog parlamenta, Saveta EU i Evropske komisije. Sve je veći doprinos doslednoj primeni antikorupcijskih dokumenata kroz aktivnosti Europol-a i sudskom procesuiranju koruptivnih predmeta u koje je uključen Eurojust. U tom kontekstu od značaja je i operativna aktivnost Evropske kancelarije za borbu protiv prevara (OLAF), čiji je jedan od osnovnih zadataka sprovođenje administrativnih istraga u borbi protiv prevara, korupcije i drugih nezakonitih aktivnosti sa, prevashodno, ekonomsko-finansijskim posledicama.

Ovi međunarodni dokumenti su od izuzetnog značaja za zakonodavstvo Republike Srbije. Većinu od njih Republika Srbija je ratifikovala i omogućila njihovu neposrednu primenu.

O korupciji se kao fenomenu govori prevashodno kao satelitu društveno-ekonomске tranzicije, jer „ostavlja dalekosežne negativne posledice u svim sferama društva. Ekonomiju čini

²¹ SL C 313,23.10.1996., strana 1.

²² Službeni glasnik Evropskih zajednica, C 195, 25. jun 1997.

²³ OJ L192, 31.07.2007, strana 54.

neracionalnom, nekonkurentnom i rasipničkom. U pravnoj sferi kompromituje i podriva pravni sistem države. Posebno su pogubne posledice po moral uopšte, a posebno po poslovni moral.²⁴ I upravo negativni efekti na polju međunarodnih poslovnih transakcija bili su razlog za donošenje Konvencije za borbu protiv podmićivanja stranih javnih službenika u međunarodnom poslovanju, od strane Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj u novembru 1997. godine.

Konvencija zahteva kriminalizaciju aktivnosti kao što su: podmićivanje, douzimanje vlasništva bez pravične naknade, otvorenu ili prikrivenu preferenciju za lokalne dobavljače, regulativu koja zabranjuje zapošljavanje stranaca, diskriminativnu kontrolu zaštite okoline i drugo. Konvencija je dio MAI strategije (Multilateralni ugovor o ulaganju) čiji je osnovni zahtev da se stranim investitorima osigura isti položaj kao domaćim investitorima bez posebnih povlastica, unošenje reda u raspisivanje javnih natječaja i slično.²⁵

S obzirom da OECD okuplja 30 ekonomski najrazvijenijih država sveta, na čijim teritorijama se nalaze sedišta vodećih svetskih multinacionalnih kompanija, nema sumnje da će usvajanje ove konvencije imati svoj pozitivan uticaj na ukupno međunarodno poslovanje na svetskom tržištu.

2. POJAM KORUPCIJE U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE

Na osnovu navedenih međunarodnih dokumenata u Srbiji je 2005. godine doneta prva Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije²⁶. Ova strategija obuhvata tri ključna elementa koji moraju da se istovremeno i koordinirano primenjuju: efikasnu primenu antikorupcijskih propisa; prevenciju, koja podrazumeva otklanjanje mogućnosti za korupciju; podizanje svesti i obrazovanje javnosti radi javne podrške za sprovođenje antikorupcijske strategije.

Pojam i konstitutivni elementi korupcije, još uvek nisu na jedinstven i uniforman način definisani. Do sada korišćena definicija u Republici Srbiji, koju propisuje Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije²⁷ određuje korupciju kao odnos koji se zasniva zloupotrebom službenog, odnosno društvenog položaja ili uticaja, u javnom ili privatnom sektoru, u cilju sticanja lične koristi ili koristi za drugoga. U uporednoj praksi u svetu, korupcija se najčešće shvata kao zloupotreba ovlašćenja radi lične koristi („abuse of power for private gain“). Ovaj koncept se koristi u Globalnom programu Ujedinjenih nacija protiv korupcije, koji je prihvaćen i u praksi Evropske unije (posebno je pominje Saopštenje Evropske unije o borbi protiv korupcije iz 2011. godine).

O rasprostranjenosti ovog problema ukazuje indeks percepcije korupcije Transparency International-a, prema kojem se Srbija 2012. godine našla na 80. mestu od 176 zemalja.

Iz izveštaja Agencije za borbu protiv korupcije o sprovođenju Strategije iz 2005. godine za 2012. godinu, proizlazi da su u najvećoj meri ostvareni ciljevi u oblasti ustanovljavanja pravnog i institucionalnog okvira za prevenciju i suzbijanje korupcije, sprečavanja sukoba interesa u javnom sektoru, uključivanja u regionalnu i međunarodnu borbu protiv korupcije, kao i uspostavljanja etičkih standarda i transparentnog finansiranja političkih stranaka.

²⁴ Pejanović, R., (2012). Korupcija kao društveno-ekonomski fenomen, Glasnik Antropološkog društva Srbije br. 47/2012, strana 230.

²⁵ Kregar, J., (1997). Korupcija, Finansijska praksa 5-6/97, strana 895.

²⁶ „Službeni glasnik RS“, broj 109/05

²⁷ „Službeni glasnik RS“, br. 97/08, 53/10 i 66/11 – US

S druge strane, pojedina pitanja koja su predmet strateškog dokumenta, uopšte nisu ili su samo delimično rešena. Kao primer se mogu navesti reforma pravosuđa, koja još uvek nije zaokružena na zadovoljavajući način, procesi privatizacije i javnih nabavki, koji i dalje izazivaju zabrinutost u pogledu korupcije, nedovoljna transparentnost vlasništva nad medijima i mogućnost nedozvoljenog uticaja na uređivačku politiku, nedovoljno učešće javnosti u zakonodavnom procesu i budžetskom planiranju, itd. U pomenutom izveštaju Agencija je definisala dve vrste problema i izazova u postupku nadzora nad sprovođenjem Strategije iz 2005. godine. Prvo, proces prikupljanja informacija i izveštaja od obveznika Akcionog plana iz 2006. godine, nailazio je na brojne poteškoće, iz razloga što obveznici ne ispunjavaju svoju zakonsku dužnost izveštavanja na blagovremen i potpun način. Drugo, nekonzistentna sadržina Strategije iz 2005. godine i Akcionog plana iz 2006. godine, uzrokovala je nedoumice u pogledu toga koje je aktivnosti potrebno sprovesti i u čijoj su one nadležnosti.

U Republici Srbiji postoji razvijena svest i politička volja da se postigne značajan napredak u borbi protiv korupcije, uz poštovanje demokratskih vrednosti, vladavine prava i zaštite osnovnih ljudskih prava i sloboda. Na ovim temeljima, doneta je Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije u Republici Srbiji za period od 2013. do 2018. godine, dok će konkretne mere i aktivnosti za njeno sprovođenje biti predviđene akcionim planom.²⁸

Pravna regulativa korupcije obuhvata samo određene oblike korupcionog ponašanja. U krivičnom zakonodavstvu Srbije inkriminisano je krivično delo *primanje mita* (čl. 367 KZ RS) i *davanje mita* (čl. 368 KZ RS)²⁹. Izvršilac krivičnog dela primanja mita je službeno ili odgovorno lice u preduzeću (ili strano službeno lice) koje neposredno ili posredno zahteva ili primi poklon ili drugu korist ili obećanje poklona ili druge koristi za sebe ili drugog da u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju bi moralno izvršiti; zatim službeno ili odgovorno lice koje neposredno ili posredno zahteva ili primi poklon ili drugu korist ili koje primi obećanje poklona ili druge koristi za sebe ili drugog da u okviru svog službenog ovlašćenja ili u vezi sa svojim službenim ovlašćenjem izvrši službenu radnju koju bi moralno izvršiti ili da ne izvrši službenu radnju koju ne bi smelo izvršiti. Kao izvršilac ovog krivičnog dela može da se javi i službeno lice koje delo vrši u vezi sa otkrivanjem krivičnog dela, pokretanjem ili vođenjem krivičnog postupka, izricanjem ili izvršenjem krivične sankcije. Zakonom je takođe predviđena odgovornost službenog ili odgovornog lica koje posle izvršenja, odnosno neizvršenja službene radnje, zahteva ili primi poklon ili drugu korist. Kod krivičnog dela davanja mita (čl. 368 st. 4 KZ RS) predviđeno je da se učinilac krivičnog dela davanja mita, koji je prijavio delo pre nego što je saznao da je ono otkriveno, može oslobođiti od kazne.

Pored krivičnih dela davanja i primanja mita, postoji niz drugih krivičnih dela koja moraju biti povezana sa korupcijom, na primer prevare, utaje, zloupotreba službenog polažaja, protivzakonito posredovanje, kršenje zakona od strane sudske, javnog tužioca i njegovog zamenika i druga krivična dela potiv službene dužnosti (Glava XXXIII KZ RS). Krivičnopravne norme regulišu samo jedan deo ponašanja koja se smatraju korupcionim. Mnogo više takvih ponašanja ostaje van zakonske regulative, prikriveno socijalno prihvatljivim ponašanjima, što dodatno otežava otkrivanje i suzbijanje korupcije.³⁰

²⁸ Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije, „Službeni glasnik RS“, br. 43/13, uvod.

²⁹ Krivični zakonik Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, 85/2005, 88/2005, 107/05, 72/09, 111/09 i 121/12).

³⁰ Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M., op. cit., str. 180-181.

Izmenama i dopunama Zakonika o krivičnom postupku³¹ i Zakona o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala³² (tim izmenama naziv zakona promjenjen je u *Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela*) u avgustu i septembru 2009. godine izmenjeno je postojeće stanje stvari u domenu normativnog određenja pojma organizovanog kriminala. Tako je u članu 504a ZKP i članu 3 ZONDOSOKK-a pojam organizovanog kriminala jedinstveno određen, čime je prevaziđena neusklađenost definicija koja je postojala duže vreme. Prema navedenim odredbama, *organizovani kriminal* predstavlja vršenje krivičnih dela od strane organizovane kriminalne grupe ili njenih pripadnika. Odredbe novog Zakonika o krivičnom postupku³³ koje se odnose na postupak za krivična dela organizovanog kriminala koji se vodi pred posebnim odeljenjem nadležnog suda primenjuju se od 15. januara 2012. godine.

Ipak se ne sme zanemariti činjenica da svi oblici korupcije ne moraju da sadrže obeležja određenih krivičnih dela koja su propisana u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu za koja su propisane krivične sankcije. To znači da se pod pojmom korupcije ne smatraju samo kriminalna akta, već ovaj pojam po svom sadržaju, karakteru i prirodi daleko prevaziđa granice krivičnopravne regulative jedne ili više država i dobija međunarodnu dimenziju.³⁴

Antikorupcijsko zakonodavstvo se ne iscrpljuje sa krivičnim zakonom i inkriminisanjem raznih vidova korupcije. To je samo tek jedna od niza oblasti u kojima država treba da predvidi i primeni delotvornu regulativu radi suzbijanja tako raširene i složene pojave kao što je korupcija. Osim sankcionisanja svih vidova korupcije, preuslov za javnu odgovornost državnih službenika je postojanje delotvorne i sveobuhvatne preventivne politike i strategije uz odgovarajuću zakonsku regulativu u raznim oblastima, kao što su mediji i javno informisanje, slobodan pristup informacijama od javnog značaja, sprečavanje sukoba interesa, javne nabavke, oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela, sistem javnih finansija, sistem državne uprave, sistem teritorijalne autonomije i lokalne samouprave, razvoj civilnog društva, kontrola imovine i životnog stila funkcionera, privilegije i imuniteti, privatno-korporativni sektor, izborni sistem, služba ombudsmana, zaštita žalilaca, sudska razmatranje zakonitosti upravnih akata, konkurenциje i eliminisanje monopolskog ponašanja u privredi itd. Delotvorna antikorupcijska politika podrazumeva efikasnu, nepristrasnu primenu zakona i vladavinu prava, postojanje i primenu dobro osmišljene nacionalne strategije i političkih mera u svim ovim oblastima.³⁵

U tom smislu je u Republici Srbiji doneto više zakona od značaja za borbu protiv korupcije: 1. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela,³⁶ 2. Zakonik o krivičnom postupku, 3. Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije,³⁷ 4. Zakon o Državnoj revizorskoj instituciji,³⁸ 5. Zakon o programu zaštite učesnika krivičnog postupka,³⁹ 6. Zakon o oduzimanju imovinske koristi proistekle iz krivičnog dela,⁴⁰ 7. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju

³¹ Službeni glasnik RS, br. 72/09.

³² Službeni glasnik RS, br. 72/09.

³³ Službeni glasnik RS, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13 i 45/13.

³⁴ Jovašević, D., (2008). Nadležnost Evropske unije u sprečavanju i suzbijanju korupcije, Beograd, Politička revija br. 4/2008, str. 1141-1142.

³⁵ Dokmanović, M., (2009). Korupcija kao „kriminal belog okovratnika“ – međunarodnopravni instrumenti javne odgovornosti državnih funkcionera, Temida, ISSN: 1450-6637, str. 19.

³⁶ Službeni glasnik RS, br. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04- dr. zakon, 45/05, 61/05 i 72/09.

³⁷ Službeni glasnik RS, br. 97/08, 53/10 i 66/11 – odluka US.

³⁸ Službeni glasnik RS, br. 101/05, 54/07 i 36/10.

³⁹ Službeni glasnik RS, br. 85/05.

⁴⁰ Službeni glasnik RS, br. 97/08.

terorizma,⁴¹ 8. Zakon o izvršenju kazne zatvora za krivična dela organizovanog kriminala,⁴² 9. Zakon o finansiranju političkih aktivnosti,⁴³ 10. Zakon o javnim preduzećima,⁴⁴ 11. Zakon o javnim nabavkama,⁴⁵ 12. Zakon o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama⁴⁶ i drugi.

ZAKLJUČAK

Svi vidovi i oblici organizovanog kriminala (pranje novca, korupcija, trgovina ljudima i dr.) u svim državama predstavljaju krivična dela koja nanose štetu ekonomiji jedne zemlje, nacionalnom ugledu i čine je nestabilnom za ulaganje. Otuda su naporci međunarodne zajednice i usmereni na definisanje korupcije i borbu protiv svih vidova i oblika ove vrste kriminaliteta, čiji negativni efekti se reperkuju kroz ekonomsku štetu, političke devijacije i negaciju društvenog sistema demokratskih vrednosti. Zakonodavstvo Republike Srbije u delu koji se odnosi na korupciju je usaglašeno sa međunarodnim standardima i obavezama koje je naša zemlja preuzela ratifikacijom pojedinih dokumenata. Zakonska rešenja u pravnom sistemu Srbije su harmonizovana sa rešenjima iz većine međunarodnih dokumenata. Značajan napredak u ovoj oblasti učinjen je donošenjem mnoštva propisa, od kojih se posebno ističu: Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela, Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije i Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma. Napredak se ogleda, pre svega, u jasnoj i obuhvatnoj definiciji korupcije. Posebno je značajno što su u Republici Srbiji obrazovana specijalizovana tela i institucije za borbu protiv korupcije: Agencija za borbu protiv korupcije, Savet za borbu protiv korupcije, Državna revizorska institucija (DRI), Kancelarija za reviziju sistema upravljanja sredstvima Evropske unije i Kancelarija za suzbijanje nepravilnosti i prevara (Anti – Fraud Coordination Service – AFCOS).

Međutim, nije dovoljna sama ratifikacija međunarodnih dokumenata i donošenje domaćih propisa. Neophodna je efikasna primena tih propisa. Bolja i efikasnija borba protiv krivičnih dela korupcije podrazumeva aktivnije učešće svih subjekata koji se bave prevencijom i represijom ovog vida kriminaliteta. Imajući u vidu da korupcija predstavlja globalni problem, neophodno je delovati i na planu jačanja međunarodne saradnje u ovoj oblasti. Za realizaciju svega ovoga u praksi napore treba usmeriti ka preventivnoj edukaciji zaposlenih i u javnom i privatnom sektoru odnosno kadrova državnih organa, a posebno policije, tužilaštva i suda u represivnom postupanju u skladu sa međunarodnim standardima.

---

⁴¹ Službeni glasnik RS, br. 20/09, 72/09 i 91/10.

⁴² Službeni glasnik RS, br. 72/09 i 101/10.

⁴³ Službeni glasnik RS, br. 43/11.

⁴⁴ Službeni glasnik RS, br. 119/12.

⁴⁵ Službeni glasnik RS, br. 124/12.

⁴⁶ Službeni glasnik RS, br. 88/11.

CORRUPTION IN INTERNATIONAL LAW AND IN CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF SERBIA

ABSTRACT: Corruption is one of the global negative social phenomenon, which is commonly manifested as a form of international crime, to which we today devote special attention to the national and international level. Because of the serious consequences of social, economic and political nature that transcend national borders, corruption represents an international problem. The international community sets the corruption at the same level as terrorism and organized crime because of the high degree of social risk and threat to the lawful operation of government and commercial institutions and authorities. For this ground, the international community is very interested in preventing and combating this form of organized crime. In this paper, the authors consider the definition of corruption through the most important conventions and international agreements adopted by the United Nations, the European Union, the Council of Europe and The Organization for Economic Co-operation and Development. On the base of these international documents, the National Anti-Corruption Strategy was adopted in the Republic of Serbia. These documents are of great importance to the criminal legislation of the Republic of Serbia, since the Republic of Serbia has ratified most of them and therefore their immediate application is enabled. The adoption international norms, standards and demands which international community requires in terms of treating the problem of corruption, the Republic of Serbia has adopted a large number of national laws in order to prevent and fight against this form of organized crime. In this way the legal provisions of the Republic of Serbia state in connection with this problem, are harmonized with solutions of international regulations. The paper also analyzes the provisions of those laws that are relevant to incrimination, detection, proving and prevention of the corruption, with the emphasis to: the Criminal Code and the Law on the Agency for the Fight against Corruption.

Keywords: corruption, criminal act, conventions, strategies, laws, the United Nations, the Council of Europe

LITERATURA

1. Dokmanović, M., (2009). *Korupcija kao „kriminal belog okovratnika“ – međunarodnopravni instrumenti javne odgovornosti državnih funkcionera*, Temida, ISSN: 1450-6637, str. 7-28.
2. Jovašević, D., (2008). *Nadležnost Evropske unije u sprečavanju i suzbijanju korupcije*, Beograd, Politička revija br. 4/2008, str. 1139-1160.
3. Konstantinović-Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V., Kostić, M., (2009). *Kriminologija*, Niš, PELIKAN PRINT.
4. Kregar, J., (1997). *Korupcija*, Finansijska praksa, 5-6/1997.
5. Pejanović, R., (2012). *Korupcija kao društveno-ekonomski fenomen*, Glasnik Antropološkog društva Srbije br.47/2012.
6. Vučaklija, M., (1972). *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, Prosveta.

Međunarodni dokumenti i domaći propisi:

1. Konvencija UN protiv korupcije (2003.g.) - "Službeni list SCG" – Međunarodni ugovori br. 12/2005.
2. Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala – Palermo konvencija (2000.g). - „Službeni list SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 2/2001. Zakon o potvrđivanju ove Konvencije i dopunskih protokola je objavljen u „Službenom listu SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 6/2001 od 27.06.2001.g.
3. Krivičnopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji – Strazbur (1999.g.) - „Službeni list SRJ“ – Međunarodni ugovori br. 2/2002.
4. Dodatni protokol uz krivičnopravnu konvenciju o korupciji – „Službeni glasnik RS“ – međunarodni ugovori 102/2007.
5. Građanskopravna konvencija Saveta Evrope o korupciji – Strazbur (04.11.1999.) „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 102/07.
6. Konvencija Saveta Evrope o pranju, traženju, zapleni i oduzimanju prihoda stečenih kriminalom i o finansiranju terorizma – Varšava (16.05.2005. g.) - „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“, br. 19/2009.
7. Konvencija o borbi protiv korupcije koja uključuje funkcionere Evropskih zajednica ili funkcionere država članica Evropske unije Službeni glasnik Evropskih zajednica, C 195, 25. jun 1997.
8. Konvencija za borbu protiv podmićivanja stranih javnih službenika u međunarodnom poslovanju publikacija UN, prodajni br. E.98 III.B.18.
9. Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije („Službeni glasnik RS“, br. 109/05).
10. Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije („Službeni glasnik RS“, br. 43/13).
11. Krivični zakonik Republike Srbije („Službeni glasnik RS“, 85/2005, 88/2005, 107/05, 72/09, 111/09 i 121/12).
12. Zakon o organizaciji i nadležnosti državnih organa u suzbijanju organizovanog kriminala, korupcije i drugih posebno teških krivičnih dela („Službeni glasnik RS“, br. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04 – dr. zakon, 45/05, 61/05, 72/09 i 104/09).
13. Zakonik o krivičnom postupku („Sl. list SRJ“, br. 70/01, 68/02 i „Službeni glasnik RS“, br. 58/04, 85/05, 115/05, 49/07, 20/09 – dr. zakon, 72/09 i 76/10).
14. Zakonik o krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13 i 45/13).
15. Zakon o programu zaštite učesnika u krivičnom postupku („Službeni glasnik RS“, br. 85/05).
16. Zakon o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela („Službeni glasnik RS“, br. 97/08).
17. Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije („Službeni glasnik RS“, br. 97/08, 53/10 i 66/11 – odluka US /).
18. Zakon o sprečavanju pranja novca i finansiranju terorizma („Službeni glasnik RS“, br. 20/09, 72/09 i 91/10).
19. Zakon o finansiranju političkih aktivnosti („Službeni glasnik RS“, broj 43/11).
20. Zakon o javnim preduzećima („Službeni glasnik RS“, broj 119/12).
21. Zakon o javnim nabavkama („Službeni glasnik RS“ broj 124/12).
22. Zakon o Državnoj revizorskoj instituciji („Službeni glasnik RS“, 101/05, 54/07 i 36/10).
23. Zakon o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama („Službeni glasnik RS“ broj 88/11)

BORBA PROTIV KORUPCIJE SA STANOVIŠTA MEĐUNARODNOG PRAVA

Sažetak: Polazeći od činjenice da korupcija predstavlja aktuelan problem, te imajući u vidu nužnost njenog efikasnog suzbijanja, u radu je prikazana borba protiv korupcije sa stanovišta međunarodnog prava na globalnom planu, ali i zadaci Konvencije UN za borbu protiv korupcije.

Korupcija, kao funkcionalni problem, koči napredak, razvoj i svaku ozbiljnu aktivnost, a prijeti čak raspadom društva. Zato strategija borbe protiv korupcije mora naći mjesto u ekonomskim strategijama, ali i u strategiji nacionalne bezbjednosti, jer je korupcija privredni, upravljački i bezbjednosni problem.

Tu su iznešeni i savremeni napor i mehanizmi evropskih zemalja u borbi protiv korupcije kroz prizmu Krivično-pravne konvencije Savjeta Evrope o korupciji, ali i krivično-pravna reakcija na korupciju u nacionalnim zakonodavstvima.

Ključne reči: korupcija, međunarodno pravo, konvencija, nacionalno zakonodavstvo

Uvod

Krajem XX i početkom XXI vijeka međunarodnu regulativu obilježava intezivna aktivnost u borbi protiv korupcije, međunarodnog terorizma i svih drugih oblika organizovanog kriminaliteta. Brojne međunarodne konferencije posvećene su tim pitanjima i donijeti su značajni međunarodni dokumenti kako od strane univerzalnih, tako i regionalnih međunarodnih organizacija, kao što su: Ujedinjene nacije, Savjet Evrope, Evropska unija, Svjetska banka itd.

Korupcija predstavlja prijetnju vladavini prava, demokratiji i ljudskim pravima, podriva dobru vladavinu, pravičnost i socijalnu pravdu, uništava konkurenčiju, ometa ekonomski razvoj i ugrožava stabilnost demokratskih institucija i moralne osnove društva. Zbog toga su države angažovane na izgradnji svog nacionalnog antikorupcijskog zakonodavstva, ali i na uspostavljanju što tješnje međunarodne saradnje u suzbijanju korupcije.¹

1. Borba protiv korupcije na globalnom planu

Korupcija je globalni fenomen. Iako postoji praktično u svakom društvu, izaziva neposredne i posredne štete i u nekim društvima ima razmjere opasne patologije. Uzrokuje pad kvaliteta javnih službi, unosi nepredvidivost u političkom odlučivanju i pravnoj regulativi, podiže cijenu države, transakcijske troškove, podstiče rasipanje sredstava i negativnu selekciju za vodeće položaje u politici i javnim službama. Umjesto odlučivanja o potrebama ljudi, prednost i prioritet daje se budžetu nečije lične zarade (posljedica su

¹ Đurić, S: *Međunarodne konvencije protiv korupcije i ljudska prava*, Zbornik radova UMKP, Tara 2009. str.630

nepotrebne ili pak opasne investicije). Preduzetnost i rad gube na cijeni, a glavni modus bogaćenja postaje zloupotreba. Korupcija je patološka pojava, i to ne zbog moralne osude, već zbog njenih disfunkcionalnih efekata.

U posljednjih nekoliko godina na raznim nivoima pokrenuta je politička akcija suzbijanja korupcije. Međutim, ne samo radi opštег osjećaja moralne indignacije, Međunarodne organizacije, pojedine vlade, međunarodna nevladina udruženja i organizacije, te istaknuti pojedinci inicirali su izradu dokumenata i konkretne akcije za njeno suzbijanje.

Zašto na svjetskom nivou i zašto sada? Šta se to promjenilo u politici, moralu, društvima ili masovnoj psihologiji da je tema korupcije izbila u prvi plan?

Pedesete i šezdesete godine XX vijeka bile su razdoblja, recimo jednostavno, moralne agzaltacije, pa ipak u tom razdoblju korupcija se nerijetko smatrala neizbjegnom i funkcionalno opravданom društvenom patologijom.

Danas se retorika razgovora o korupciji izmjenila. Stalno i uporno se traži osuda njenih efekata na društvo i privredu, uporno i izričito traži se njeno deklarativno odbijanje i moralna osuda, ali i preduzimanje aktivnih mjeru suzbijanja. Korupcija je neprihvatljiva u normalnom tržišnom nadmetanju i treba je eliminisati. Slažem se sa ocjenom B. Gronbecka² da promjena retorike ovdje znači i stvarno promjenu u kulturnom, političkom, ali prvenstveno privrednom okruženju. Činjenica postojanja svjetskog tržišta znači i to da ono prihvata samo homogena i neprotivrječna pravila poslovanja. Ko se tim pravilima ne želi prilagoditi biće marginalizovan, najprije u privrednoj, a zatim i političkoj i kulturnoj razmjeni. Zbog toga treba razumjeti takva nova pravila.

Borba protiv korupcije danas nije pitanje morala ili političke kampanje već neizbjegnog prilagođavanja moralnim i zakonskim normama razvijenih zapadnih zemalja. Svako, prema kriterijima političkih prioriteta svake pojedine zemlje suzbijajući korupciju treba „počistiti u svom dvorištu“. To je pitanje politike, ali ne i nacionalnog suvereniteta, jer korupciju treba protjerati iz međunarodnih privrednih odnosa.

U nizu akata koji su doneseni na međunarodnom nivou, najznačajniji su: *Konvencija Ujedinjenih nacija*, poznatija kao „Merida konvencija“ i *Globalni program (sporazum) Ujedinjenih nacija za borbu protiv korupcije*, koji zemljama potpisnicama pruža pomoć u efiksnoj implementaciji Konvencije UN-a. Broj zemalja potpisnica ove konvencije rapidno raste i zadatak ovog programa je da obezbijedi praktičnu pomoć i izgradi tehničke kapacitete u cilju podrške zemljama u izradi njihovih antikorupcijskih strategija i planova.

Globalni sporazum Ujedinjenih nacija (UNGC) je najmasovnije dobrovoljno udruženje kompanija posvećenih usaglašavanju svojih poslovnih aktivnosti sa deset univerzalnih principa društveno odgovornog poslovanja iz oblasti ljudskih prava, radnih prava, zaštite životne sredine i borbe protiv korupcije. Sa članicama organizovanim u preko 90 lokalnih mreža širom svijeta (preko 6.500 kompanija i 2.900 članova koji dolaze iz drugih sektora), UNGC predstavlja inicijativu Ujedinjenih nacija čija su dva osnovna cilja:

1. Integriranje deset univerzalnih principa društveno odgovornog poslovanja u djelatnosti kompanija širom svijeta; i
2. Sprovodenje zajedničkih akcija kojima se podržavaju ciljevi Ujedinjenih nacija.

UNGC nije regulatorni instrument ili obavezujući standard za društveno odgovorno poslovanje, jer ne obavezuje preduzeća koja učestvuju u ovoj inicijativi. UNGC predstavlja dobrovoljnju inicijativu koja uključuje predstavnike kompanija, akademskih institucija,

---

² Gronbeck, B: *The rhetoric of political corruption*, Quarterly journal of speech, 64, 2, 1978, str. 155

civilnog društva, gradova i sindikata koji su svoje djelovanje posvetili poštovanju deset univerzalnih principa.

Učlanjenje u UNGC predstavlja izraz posvećenosti njegovim osnovnim principima. Kompanija koja pristupi Globalnom dogovoru se obavezuje na:

1. Set promjena u poslovanju kako bi Globalni dogovor i njegovi principi postali dio menadžmenta, strategije, kulture i svakodnevnih aktivnosti;
2. Štampanje godišnjeg izvještaja ili sličnog javnog korporativnog izvještaja (npr. Izveštaj o održivosti) sa objašnjenjem na koji način kompanija podržava Globalni dogovor i njegove principe (*Communication on Progress*);
3. Javno zagovaranje Globalnog dogovora i njegovih principa kroz sredstva komunikacije.

„Deset principa Globalnog dogovora“ iz oblasti ljudskih prava, prava na rad, zaštite životne sredine i anti-korupcione politike proističu iz:

- Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima;
- Deklaracije Međunarodne organizacije rada o osnovnim pravima o radu;
- Deklaracije o životnoj sredini i razvoju usvojenoj u Rio De Ženeiru; i
- Konvencije Ujedinjenih nacija protiv korupcije.

„Globalni dogovor“ očekuje od kompanija da prihvate, podrže i uspostave, u okviru svoje sfere uticaja, niz vrijednosti iz oblasti ljudskih prava, prava na rad, zaštite životne sredine i anti-korupcione politike. Anti-korupcione politici posvećen je Princip 10 - *Kompanije treba da učestvuju u borbi protiv korupcije u svakom smislu, uključujući iznude i pronevjere.*³

1.1. Konvencija UN za borbu protiv korupcije

Konvencija Ujedinjenih nacija, poznatija kao „*Merida konvencija*”,⁴ usvojena je decembra 2003. godine. Na ovaj način, stvorena je mogućnost da se „kreira globalni jezik i strategija protiv korupcije”.⁵ Na međunarodnom nivou postoji veliki broj ugovora koji tretiraju borbu protiv korupcije, međutim, njihova primjena nije jedinstvena ni potpuna.

Konvencija UN-a protiv korupcije predstavlja mehanizam da se prevaziđu navedene slabosti, i u odnosu na druge međunarodno-pravne instrumente, jedinstvena je, ne samo po globalnom pristupu ovom problemu, nego i po veoma detaljnim i sveobuhvatnim odredbama. U svojih 8 poglavlja i 71 članu, ovaj međunarodni dokument obavezuje države strane ugovornice da sprovode širok dijapazon antikorupcijskih mjera. Nakon više od trideset ratifikacija, a u skladu sa članom 68, stav 1 Konvencije, ovaj međunarodni dokument stupio je na snagu 14. decembra 2005. godine.

³ UN Global Compact (UN GC), dostupno na: <http://www.unglobalcompact.org/>

⁴ Konvencija je donijeta na 58. sjednici Generalne skupštine UN, održanoj decembra 2003. godine, a dobila je naziv po gradu u Meksiku u kojem je 9. i 10. decembra 2003. godine održana Međunarodna konferencija na kojoj su visoki predstavnici 111 zemalja svijeta, potpisali prvi globalni antikorupcijski instrument.

⁵ Eduardo, R: *Preventive measures against corruption: the role of the public and private sector*; www.unodc.org/unodc/en/corruption.html

Konvencija se može podijeliti na pet osnovnih dijelova:

a) *Opšte odredbe*

U opštim odredbama se navode ciljevi Konvencije, definišu se osnovni pojmovi koji se koriste u Konvenciji, govorи se o obimu primjene Konvencije, te naglašava princip suverenosti država potpisnica Konvencije.

b) *Prevencija*

U ovom dijelu Konvencije traži se od država potpisnica da prihvate efektivne mjere sa ciljem prevencije korupcije. Ove mjere se odnose kako na institucionalne mjere (kao ustanovljavanje posebne antikorupcijske agencije ili tijela, usvajanje kodeksa etike za državne službenike, promocija vladavine prava i principa dobrog korporativnog upravljanja, principa transparentnosti i odgovornosti), tako i na pojačavanje uloge civilnog društva u borbi protiv korupcije (nevladine organizacije, lokalne inicijative, itd.)

c) *Krivično pravni dio (Inkriminacije i primjena zakona)*

U ovom dijelu Konvencija definiše elemente krivičnih djela protiv korupcije i traži od država potpisnica da ova krivična djela inkorporiraju u svoje krivično zakonodavstvo (konkretno, u krivični zakon). Uvođenje određenih krivičnih djela u domaćе zakonodavstvo država potpisnica predstavlja obavezu za iste. Konvencija ne predviđa samo „klasična“ krivična djela korupcije kao što su mito ili pronevjera, već uvodi i neka druga krivična djela kao što su ometanje pravde, nezakonito bogaćenje, zluopotreba položaja i drugo. Posebno je važan dio koji se odnosi na korupciju u privatnom sektoru.

d) *Međunarodna saradnja*

Konvencija u ovom dijelu traži od država potpisnica specifične forme uzajamne pravne pomoći vezano za prikupljanje i transfer dokaza, ekstradiciju, praćenje, zamrzavanje sredstava i konfiskaciju imovine.

e) *Povrat dobara*

U ovom dijelu Konvencija standardno definiše određene pojmove vezano za povrat imovine, traži od država potpisnica da predvide mјere u sprječavanju korupcije, promoviše međunarodnu saradnju, propisuje sam postupak povrata imovine, traži od država potpisnica da obezbijede edukaciju, istraživanje i razmjenu informacija povodom povrata imovine.

Pri analizi Konvencije, treba uzeti u obzir činjenice da sve odredbe Konvencije ne sadrže isti nivo obaveza za države potpisnice. Generalno govoreći, sve odredbe Konvencije se mogu grupisati u tri kategorije:

a) *Obavezne odredbe*, to su odredbe koje državama potpisnicima nameću obaveze koje se moraju implemenrirati. Kada god se u tekstu Konvencije susretnemo sa frazom: „Svaka država potpisnica će usvojiti, uspostaviti itd.” znači da su odredbe obavezne, te da ih država potpisnica mora primijeniti.

b) *Mjere*, predviđene Konvencijom, koje država potpisnica *mora* da razmotri. Gdje je navedeno da će „država potpisnica razmotriti mogućnost itd.” znači da se od države potpisnice traži da razmotri usvajanje određenih mјera ili preuzimanje određenih akcija (iz Konvencije) u cilju da se procjeni da li bi te mјere ili akcije bile u skladu sa domaćim pravnim sistemom.

c) *Opcione mjere*, tamo gdje je u tekstu Konvencije navedeno da za državu potpisnicu „ohrabruje da zaključi itd.” postoje opcione mjere.⁶

Mjere predviđene Konvencijom su naročito usmjerene na prevenciju, inkriminiranje, oktrivanje i sankcionisanje krivičnih djela sa obilježjima korupcije, kao i na međunarodnu saradnju država potpisnica na ovom planu. Konvencija posebno potencira neophodnost formiranja posebnih antikorupcijskih tijela i jačanja transparentnosti finansiranja političkih partija i izbornih kampanja, donošenja etičkih kodeksa za sve kategorije državnih službenika i javnih funkcionera i sveobuhvatnog definisanja procedura javnih nabavki.

U odnosu na krivično-represivnu politiku zemalja potpisnica, Konvencijom se uvodi proširena definicija kažnjivih koruptivnih radnji, definiše odgovornost pravnih lica za krivična djela s obilježjem korupcije, kao i intenzivira međunarodna pravna pomoć.

Predviđena je i obaveza ustanovljavanja efikasne zaštite svjedoka, kao i žrtava korupcije, a poseban naglasak je dat na oduzimanju imovine ostvarene koruptivnim radnjama kao fundamentalnom principu Konvencije, čije sprovođenje zahtjeva intenzivnu i direktnu saradnju i međusobno pružanje pomoći strana ugovornica. Takođe, Konvencija, u kontekstu preventivne antikorupcijske politike, ukazuje na neophodnost preuzimanja adekvatnih mjer na planu izbjegavanja konflikta interesa, sprječavanja pranja novca, slobodnog pristupa informacijama i aktivnog uključivanja privatnog sektora i civilnog društva u borbu protiv korupcije.

Što se tiče *prevencije korupcije*, Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije, definiše cijeli set mjer koje se odnose kako na javni, tako i na privatni sektor. Konvencija posebno uključuje modele preventivne politike, kao što je formiranje antikorupcijskih tijela i jačanje transparentnosti u finansiranju političkih partija i izbornih kampanja. Takođe, prevencija podrazumijeva i uspostavljanje kodeksa ponašanja svih kategorija državnih službenika i javnih funkcionera, zakonski regulisane i jasno definisane procedure sprovodenja javnih nabavki i raspolažanja budžetskim sredstvima, kao i aktivno uključivanje privatnog sektora i civilnog društva u borbu protiv korupcije.

U odnosu na *inkriminiranje korupcije*, Konvencijom se od potpisnica zahtjeva da se nacionalnim zakonodavstvom kao krivična djela definišu koruptivne radnje, ukoliko se takve radnje već ne smatraju krivičnim djelima u skladu sa važećim zakonima. U tom smislu, *Merida konvencija* prevazilazi domaći dosadašnji napori na ovom planu, na način što predviđa da se, pored osnovnih pojavnih oblika korupcije, kao što su primanje i davanje mita i pronevjera, sankcionisu i trgovina uticajem, prikrivanje prihoda od kriminala i njihovo transformisanje kroz legalne finansijske tokove.

Ustanovljenje nezakonitog bogaćenja kao krivičnog djela, pokazalo se korisnim u mnogim pravnim sistemima. Ovo krivično djelo je važno upravo zbog poteškoća koje se javljaju u krivičnom postupku kada je potrebno dokazati da je neki javni funkcioner tražio ili primio mito, i to u slučajevima kada je obogaćenje javnog funkcionera toliko u nesrazmjeru sa njegovim zakonskim prihodima, da se *prima facie* može sumnjati u postojanje krivičnog djela korupcije. Ustanovljenje posebnog krivičnog djela nezakonitog bogaćenja se takođe, u mnogim pravnim sistemima, pokazalo kao dobar mehanizam prevencije korupcije u vršenju javne funkcije.

Prema Konvenciji UN-a, sankcionisanje ovog krivičnog djela je obaveza svake strane ugovornice u skladu sa njenim ustavom i osnovnim načelima njenog pravnog sistema, što

⁶ Milanović, N: *Uporedna analiza BH zakonskog okvira sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC)*, Transparency International BiH, str. 3

ukazuje na činjenicu da uvođenje ovog krivičnog djela, u kojem javni funkcijer kao tuženi treba da obezbijedi valjane dokaze o uvećanju svoje imovine i prihoda na zakonit način, teret dokazivanja prepušta tuženom. To zatim može dovesti do pretpostavke pobijanja, tj. da nakon intervencije tužioca, tuženi pruži valjane dokaze o zakonito stečenim prihodima i imovini. Međutim, prema našim važećim propisima, teret dokazivanja je na tužiocu, pa se postavlja pitanje uvođenje ovog krivičnog djela u krivičnopravni sistem.

Nadalje, strane ugovornice su u obavezi da, u skladu sa Konvencijom, razvijaju *medusobnu pravnu pomoć*, a posebno u istrazi, prikupljanju i razmjeni dokaza i ekstradiciji počinilaca. Države potpisnice su takođe dužne da obezbijede mјere koje će omogućiti efikasno praćenje, zamrzavanje, oduzimanje i konfiskaciju prihoda ostvarenih izvršenjem krivičnih djela sa obilježjem korupcije.

U članu 51, *vraćanje dobara* definiše se kao fundamentalni princip Konvencije čije sprovođenje zahtijeva međusobnu saradnju i pružanje pomoći strana ugovornica u najvećoj mogućoj mjeri. Na taj način, omogućice se povrat sredstava ostvarenih koruptivnim radnjama u zemlju porijekla, čime se poništavaju posljedice ovih krivičnih djela, a izvršioci sprječavaju u uživanju u ostvarenim prihodima.⁷

Najznačajniji međunarodno-pravni instrument za borbu protiv korupcije BiH je potpisala 16.09.2005. godine, a Predsjedništvo BiH donijelo je na 89. redovnoj sjednici 27.03.2006. odluku o ratifikaciji UNCAC. Kako predviđa Zakon o postupku zaključivanja i izvršavanja međunarodnih ugovora, članom 21, sljedeći korak u procesu ratifikovanja međunarodnih ugovora bio je deponovanje instrumenata o ratifikaciji kod Generalnog sekretara UN. To je 16.10.2006. godine Ministarstvo inostranih poslova i uradilo putem Misije BiH pri UN u Njujorku, kada je Konvencija i stupila na snagu, te je počela stvarati obaveze za BiH, ne samo da primjenjuje Konvenciju, već i da izvrši određene promjene u zakonodavstvu.⁸

2. Mehanizmi evropskih zemalja u borbi protiv korupcije

Borba protiv korupcije je jedan od prioriteta spoljne i unutrašnje politike Evropske unije, uz uspostavljanje mehanizama za efikasno provođenje antikorupcijske politike u zemljama članicama. Korupcija predstavlja jedan od najvećih izazova među državama članicama Evropske unije. Na području Evropske unije postoje brojni međunarodni instrumenti za borbu protiv korupcije kao i snažno antikorupcijsko zakonodavstvo, ali nivo njihove implementacije još uvijek nije u potpunosti zadovoljavajući.

Ekonomski troškovi uzrokovani korupcijom iznose oko 120 milijardi eura godišnje, a taj iznos otprilike odgovara jednom postotku bruto nacionalnog proizvoda (BDP) Evropske unije, odnosno predstavlja nešto manje od godišnjeg budžeta Evropske unije. Iz tog razloga ne čudi činjenica da svaki četvrti građanin Evropske unije smatra korupciju najvećim problemom u svojoj državi. Zbog navedenih činjenica zastupnici u Evropskom parlamentu pozivaju na snažnu političku volju, te na vraćanje povjerenja građana u provođenje efikasne antikorupcijske politike.

⁷ Ratković, V., Nikolić, A.: *Suzbijanje korupcije sa aspekta međunarodnog prava*, „Bilten“ Univerziteta Crne Gore, broj 282, Podgorica, 2005, str. 203-219

⁸ Milanović, N.: *Uporedna analiza BH zakonskog okvira sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC)*, Transparency International BiH, str. 2

Savjet Evrope⁹ je prestižna evropska organizacija za odbranu čovjekovih fundamentalnih vrijednosti, uključujući i borbu protiv korupcije. Prepoznajući korupciju kao ozbiljnu prijetnju demokratiji, vladavini prava i ostvarivanju ljudskih prava, u Evropi su od 1994. godine do danas usvojeni brojni dokumenti i preduzete aktivnosti na sprječavanju korupcije. Tako su evropski ministri pravde na konferenciji u Valeti 1994. godine zaključili da borbi protiv korupcije treba pristupiti multidisciplinarno, uz hitno prilagođavanje nacionalnih zakonodavstava potrebi efikasnog djelovanja protiv korupcije i poboljšanju saradnje između država i međunarodnih institucija, uključujući i zemlje koje nisu članice Savjeta Evrope. Navedeni zaključci su inicirali seriju aktivnosti, uključujući i osnivanje Međunarodne grupe za borbu protiv korupcije, koja je u *Međunarodnom Programu aktivnosti protiv korupcije*¹⁰ definisala: mjere protiv korupcije, ponudila model zakona ili krivičnih djela koja se odnose na korupciju, istakla potrebu donošenja međunarodne konvencije protiv korupcije i naglasila važnost međunarodne borbe protiv ovog fenomena i dr.

U cilju realizacije zadataka iz navedenog Programa i ostvarivanja potrebe za jačim organizovanim i internacionalnim pristupom u borbi protiv korupcije, ministri pravde evropskih država su na konferenciji 1997. godine u Pragu zaključili da borba protiv organizovanog kriminala neophodno implicira i odgovarajuću reakciju protiv korupcije. Oni su, i ovom prilikom, ukazali na opasnosti koje ova pojava predstavlja za vladavinu prava, demokratiju, pravičnost, socijalnu pravdu, ekonomski razvoj i moralne vrijednosti u društvu. Istom prilikom su ukazali na važnost donošenja Konvencije krivičnog prava o korupciji, radi efikasnije koordinacije u definisanju krivičnih djela koja se odnose na korupciju, kao i za unaprijeđenje gonjenja i presuđenja za navedena krivična djela.

Nekoliko mjeseci kasnije, predstavnici zemalja i vlada Savjeta Evrope su usvojili *Akcioni Plan za borbu protiv korupcije*, koji je uključivao i aktivnosti na suzbijanju organizovanog kriminala i „pranja novca”.¹¹

Intenzivni rad na izradi Konvencije pratilo je i donošenje „*Dvadeset vodećih principa za borbu protiv korupcije*”¹² čiji je glavni cilj koordinacija procesa kriminalizacije korupcije na nacionalnom i međunarodnom nivou (Princip broj 2). Jedan od navedenih principa odnosi se i na obavezu država da obezbijede samostalnost i nezavisnost službenih lica zaduženih za prevenciju, istragu, procesuiranje i suđenje za krivična djela korupcije, kao i da im se obezbijedi zaštita od nedozvoljenih uticaja kako bi nesmetano sakupljali dokaze, štitili lica koja su pomogla u otkrivanju korupcije i sl. (Princip 3); takođe je predviđena i obaveza država da obezbijede odgovarajuće mjere za „zamrzavanje” i oduzimanje imovine stečene izvršenjem koruptivnih krivičnih dijela (Princip 4) itd.

U želji da pojača kapacitete svojih članova u borbi protiv korupcije praćenjem postignutih rezultata na ovom polju, Komitet ministara je usvojio Rezoluciju (98) 7 kojom je osnovana „*Grupa država protiv korupcije - GRECO*”.¹³ Istovremeno su pozvane, kako

⁹ Savjet Evrope je regionalna međunarodna organizacija evropskih zemalja, sa sjedištem u Strazburu, čiji se glavni cilj osnivanja ogleda u ostvarenju osnovnih ličnih i demokratskih prava i sloboda u Evropi. Tim povodom donijeti su mnogi važni akti, npr. Evropska konvencija o ljudskim pravima iz 1950. godine; uspostavljanje Evropskog suda za ljudska prava, 1998. godine, kao stalnog sistema pravne zaštite i drugi.

¹⁰ Komitet ministara Savjeta Evrope je, na sjednici održanoj novembra 1996. godine usvojio Program aktivnosti protiv korupcije, sa preporukom da bude implementiran prije kraja 2000. godine.

¹¹ Komitet ministara Savjeta Evrope je, na sjednici održanoj 10-11. oktobra 1996. godine u Strazburu, usvojio Akcioni plan za borbu protiv korupcije

¹² Komitet ministara Savjeta Evrope je, na sjednici održanoj 6. novembra 1997. godine, usvojio dokument „*Dvadeset vodećih principa za borbu protiv korupcije*”

¹³ Komitet ministara je na 102. sjednici, 5. maja 1998. godine osnovao GRECO, <http://www.coe.int>. Punopravno članstvo u GRECO-u podrazumjeva da zemlja članica prihvati zajednički proces evaluacije, kao i da sama bude predmet evaluacije postignutog u borbi protiv korupcije.

članice tako i nečlanice Savjeta Evrope, da se pridruže GRECO-u, kao tijelu koje će nadgledati proces zajedničke evaluacije i ispunjavanja „Dvadeset vodećih principa u borbi protiv korupcije”, kao i implementaciju međunarodnih zakonskih instrumenata donijetih kroz proces usvajanja Akcionog plana protiv korupcije. GRECO je zamišljen da bude fleksibilno i efikasno tijelo za praćenje preduzetih mjeru (preventivnih i represevnih) i ostvarenih rezultata u borbi protiv korupcije.

Usvajanjem *Štokholmskog programa*, donesenog od strane Evropskog parlamenta 25. novembra 2009. godine, Evropska komisija je dobila politički mandat za mjerjenje napora u borbi protiv korupcije i za razvoj sveobuhvatne antikorupcijske politike Evropske unije u saradnji sa GRECO-om (*Group of states against corruption*) kojeg je osnovao Savjet Evrope.

Neke države članice Evropske unije su ratifikovale sve ili većinu međunarodnih pravnih akata o borbi protiv korupcije. Ipak, tri države članice Evropske unije nisu ratifikovale Krivičnopravnu konvenciju Savjeta Evrope o korupciji, dvanaest ih nije ratifikovalo njen dodatni protokol, dok ih sedam nije ratifikovalo Građanskopravnu konvenciju Savjeta Evrope o korupciji. Tri države članice još uvijek nisu ratifikovale Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv korupcije. Pet država članica nije ratifikovalo Konvenciju protiv podmićivanja OECD-a (*Organisation for economic cooperation and development*).

S obzirom na nedovoljnu efikasnost postojećih pravnih mehanizama Evropska komisija (EK) usvojila je 6. juna 2011. godine novi paket mjera za borbu protiv korupcije u svim članicama Evropske unije. Komisija će putem *Izvještaja Evropske unije o borbi protiv korupcije* pratiti i ocjenjivati napore država članica u borbi protiv korupcije i time, između ostalog, nastojati podstaknuti veću političku volju. Ciljevi Izvještaja su osiguranje provođenja postojećih pravnih alata i funkcionalnosti institucionalnih mehanizama, te jačanje međusobnog povjerenja između država članica.

Uspostavljanje Izvještaja Evropske unije o borbi protiv korupcije odgovor je Evropske komisije na zahtjev država članica iz Štokholmskog programa za „razvijanjem indikatora na temelju postojećih sistema i zajedničkih kriterijuma u cilju mjerjenja napora u borbi protiv korupcije u Uniji” kao i na zahtjev Evropskog parlamenta za redovnim praćenjem nastojanja država članica u borbi protiv korupcije. Uz podršku stručne grupe i mreže istraživačkih saradnika, te potreban budžet Evropske unije, Izvještaj će pripremati i objavljivati Evropska komisija svake dvije godine počevši od 2013. godine.

Kod izrade Izvještaja, Evropska komisija će se oslanjati na različite izvore informacija, uključujući prethodno navedene postojeće mehanizme praćenja (GRECO, OECD, UNCAC), nezavisne stručnjake, rezultate istraživanja, službe Evropske komisije i Evropske kancelarije za borbu protiv prevara (OLAF), države članice, institucije poput Europol-a i Eurojusta, Evropsku mrežu protiv korupcije, istraživanja Eurobarometra i civilno društvo.

Novi mehanizam objavljivanja izvještaja će olakšati razmjenu najboljih praksi, identifikovati slabosti i trendove unutar Evropske unije sa kojima se potrebno suočiti, prikupiti uporedne podatke od 27 zemalja članica te stimulisati zajedničko sticanje znanja i dalje poštovanje obaveza Evropske unije i međunarodne zajednice. Osim toga, stvorice temelje za pravilnu pripremu budućih političkih djelovanja Evropske unije na području borbe protiv korupcije.

Osim navedenog mehanizma Evropska unija trebala bi učestvovati i u radu GRECO-a. Učešće Evropske Unije u GRECO-u, iako u potpunosti ne odgovara potrebama unije za periodičnim izvještavanjem o nastojanjima na polju borbe protiv korupcije, stvorice sinergiju

između dva mehanizma. Naime, GRECO može pružiti vrijedne podatke u obliku komparativne analize postojećih GRECO-vih evaluacijskih izvještaja.

Tokom zasjedanja Evropskog parlamenta u Strazburgu 15. septembra 2011. godine usvojena je *Rezolucija o naporima Evropske unije u borbi protiv korupcije*. U Rezoluciji se iznosi osvrt na dosadašnje napore u području borbe protiv korupcije, te se predlaže niz mjera i akcija za dalje unaprjeđivanje i implementaciju zakonodavnog okvira za borbu protiv korupcije na nivou Evropske unije.

Rezolucija pozdravlja usvajanje paketa mjera za borbu protiv korupcije od strane Evropske komisije, te poziva komisiju da razmotri objavu privremenih izvještaja o naporima Evropske unije na području borbe protiv korupcije prije 2013. godine, odnosno prije nego što je to Komisija predložila u junu 2011. godine.

Imajući u vidu prekograničnu dimenziju korupcije kao i njene posljedice za unutrašnje tržište, Evropski parlament se zalaže za uvođenje jedinstvenih sankcija za korupciju na nivou Evropske unije. Predlaže se preduzimanje daljih akcija usmjerenih ka uskladivanju zakonodavstva o zaštiti „zviždača” te kriminalizaciji nezakonitog bogaćenja.

Evropske institucije i sve države članice pozivaju se na osiguravanje veće transparentnosti putem izrade novog ili poboljšanja postojećeg kodeksa ponašanja u kojem će biti jasno definisana pravila za sprječavanje sukoba interesa. Poziva se i na preduzimanje akcija za „sprječavanje i borbu protiv infiltracije korupcije u politiku i medije”, uključujući povećanje transparentnosti i kontrole njihovog finansiranja. Savjet Evropske unije se poziva na osiguravanje neophodne političke predanosti država članica borbi protiv korupcije kao i na provođenje mjera koje je Evropska komisija usvojila u okviru svog antikorupcijskog paketa iz juna 2011. godine.¹⁴

2.1. Krivično - pravna konvencija SE o korupciji

Veliki iskorak evropskih zemalja u borbi protiv korupcije učinjen je donošenjem *Konvencije krivičnog prava o korupciji*¹⁵. Glavni cilj donošenja ove konvencije je poboljšanje međunarodne saradnje i razvoj zajedničkih antikorupcijskih standarda u zemljama potpisnicama Konvencije, uzimajući u obzir materijalne i procesno-pravne odredbe koje su usko povezane sa krivičnim djelima sa obilježjima korupcije (davanje i primanje mita), koje radnje su osnova za kriminalizaciju drugih krivičnih djela i nepoželjnih ponašanja - korupcija u privatnom sektoru, „trgovina uticajem” i dr.

Na samom početku Konvencije dato je određenje „državnog funkcionera”, koji podrazumijeva: „zvaničnika”, „državnog službenika”, „gradonačelnika”, „ministra” ili „sudiju, predsjednika suda i tužioca” prema nacionalnom zakonu države u kojoj osoba u pitanju vrši tu funkciju.

Nadalje, Konvencija opredjeljuje obaveznost preduzimanja zakonodavnih i drugih mjera na državnom nivou, radi uvođenja u nacionalni pravni sistem 14 krivičnih djela od strane svake države ugovornice. Istovremeno je definisan sadržaj pomenutih krivičnih djela koja se odnose na: aktivno podmićivanje domaćih državnih funkcionera; pasivno podmićivanje domaćih državnih funkcionera; podmićivanje članova domaćeg parlamenta; podmićivanje članova stranih parlamenata; aktivno podmićivanje u privatnom sektoru; pasivno podmićivanje u privatnom sektoru; podmićivanje službenika međunarodnih

¹⁴ *Borba protiv korupcije u EU*, <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?art=1188>

¹⁵ Komitet ministara Savjeta Evrope je novembra 1998. godine usvojio Konvenciju krivičnog prava o korupciji, a od kraja januara 1999. godine Konvencija je otvorena za protpisivanje.

organizacija; podmićivanje članova međunarodnih parlamenata; podmićivanje suda i službenika međunarodnih sudova; trgovina uticajem; pranje novca koje potiče od krivičnog djela korupcije i računovodstveni prestupi.

Takođe je određeno propisivanje kažnjavanja za pomaganje ili podsticanje na izvršenje gore pomenutih krivičnih djela, kao i krivična odgovornost pravnih lica za krivična djela aktivnog podmićivanja (davanja mita), trgovinu uticajem i pranje novca. Istovremeno, odgovornost pravnog lica ne smije isključivati krivične postupke protiv fizickih lica koji su učinio, naručio ili saučesni u slučajevima krivičnog djela korupcije.

S obzirom na ozbiljnu prirodu krivičnih djela korupcije, Konvencija određuje da zemlje potpisnice treba da obezbijede djetotvorne, odgovarajuće i odvraćajuće mјere za fizička lica koja počine neko od krivičnih djela korupcije uključujući lišavanje slobode, koje može dovesti do ekstradicije. Za pravna lica je potrebno odrediti krivične i nekrivične sankcije, uključujući novčane kazne, a predviđena je i konfiskacija ili, na drugi način, oduzimanje sredstava i prihoda, koji su nastali uslijed krivičnih djela korupcije, ili imovine čija vrijednost odgovara takvim prihodima.

Od strana ugovornica, Konvencija zahtijeva da osnuju specijalizovane ustanove i da obezbijede specijalizaciju i samostalnost kadra uključenog u borbu protiv korupcije. Naglašena je neophodnost zaštite svjedoka i onih koji su saradivali sa sudom ili organima gonjenja, kao i upotrebe specijalnih istražnih tehnika/radnji neophodnih za otkrivanje krivičnih djela korupcije, pri čemu diskrecija banaka ne može biti prepreka primjeni navedenih mјera. Konvencija daje i osnovne principe i mјere za međunarodnu i međusobnu saradnju zemalja potpisnica uz obavezu da, u svaki (bilateralni ili multilateralni) sporazum o izručenju, uključe krivična djela korupcije kao djela podložna izručenju. Izručenje podliježe uslovima koji su predviđeni zakonom koji važi u zemlji od koje se izručenje zahtijeva, uključujući i mogućnost odbijanja zahtjeva za izručenje.

U želji da se otkloni neke dileme koje su se pojavile u primjeni Konvencije, usvojen je njen *Dodatni protokol*¹⁶ koji se odnosi na pojašnjenje termina „arbitrator”, „arbitražni ugovor” i „porotnik” i u vezi sa navedenim, obavezu strana ugovornica da u skladu sa nacionalnim zakonodavstvima propisuju krivična djela primanja i davanja mita za navedene subjekte.

Do sada je Krivičnopravnu konvenciju Savjeta Evrope o korupciji ratifikovalo, odnosno dostavilo instrumente o pristupanju 36 zemalja, a potpisalo 13. Interesantno je istaći da se među navedenim državama nalaze, pored evropskih zemalja i SAD i Meksiko, a da samo Italija i Lihtenštajn od evropskih zemalja nisu pristupile ovoj konvenciji.¹⁷

3. Krivično pravna reakcija na korupciju u zakonodavstvu Bosne i Hercegovine

Prvog marta 2003. godine stupio je na snagu Krivični zakon Bosne i Hercegovine, a prvog jula, odnosno prvog avgusta iste godine, kao rezultat harmonizacije sa *Krivičnim zakonom BiH*, i krivični zakoni Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Na materiju koruptivnih delikata primjenjena je tzv. *podijeljena nadležnost BiH i entiteta/BD BiH*. Kriterij podjele počiva na svojstvu počinioца (ukoliko je djelo učinjeno od strane službene i odgovorne osobe u institucijama entiteta,

¹⁶ Dodatni Protokol Krivičnopravne Konvencije o korupciji, usvojen u Strazburu 15. maja 2003. godine, a stupio je na snagu 2005. godine

¹⁷ Ratković, V., Nikolić, A.: *Suzbijanje korupcije sa aspekta međunarodnog prava*, „Bilten“ Univerziteta Crne Gore, broj 282, Podgorica, 2005, str. 203-219

odnosno Brčko Distrikta BiH, nadležni su odgovarajući entitetski, tj. organi Brčko Distrikta BiH; ukoliko je pak, djelo učinjeno od strane službenog ili odgovornog lica u institucijama BiH, stvarna je nadležnost u rukama BiH pravosudnih organa BiH), odnosno, *mutatis mutandis*, da li je konkretno krivično djelo usmjereno protiv zakonitog i redovnog obavljanja službene dužnosti u institucijama BiH, entiteta ili BD BiH.

Veoma važna izmjena u Zakonu o krivičnom postupku BiH je uvođenje odredbe koja omogućava tužilačkim i policijskim tijelima da preduzimaju *posebne istražne radnje* prilikom istraživanja koruptivnih krivičnih djela.¹⁸ Međutim, ove zakonodavne izmjene u praksi nisu donijele značajnije rezultate. Analize pokazuju da udio istraga koje se odnose na koruptivna krivična djela i dalje iznosi samo 2,8% u odnosu na ukupan broj istraga, a udio osuđujućih presuda za krivična djela korupcije u ukupnom broju osuđujućih presuda manji je od 1%, što sigurno ne zadovoljava zahtjeve efikasnijeg i odlučnijeg sankcionisanja korupcije.¹⁹

Materijalno krivično zakonodavstvo u BiH sadrži odredbe kojima su inkriminisana krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti. To su krivična djela propisana:

- *Krivičnim zakonom BiH*²⁰ (Glava XIX - krivična djela korupcije i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti),
- *Krivičnim zakonom FBiH*²¹ (Glava XXXI - Krivična djela podmićivanja i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti),
- *Krivičnim zakonom RS*²² (Glava XXVII - Krivična djela protiv službene dužnosti) i
- *Krivičnim zakonom Brčko Distrikta BiH*²³ (Glava XXXI - Krivična djela podmićivanja i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti).

XIX glavom KZ BiH²⁴ su propisane sljedeće inkriminacije:

- (a) Primanje dara i drugih oblika koristi (čl. 217),
- (b) Davanje dara i drugih oblika koristi (čl. 218),
- (c) Protivzakonito posredovanje (čl. 219),
- (d) Zloupotreba položaja ili ovlaštenja (čl. 220),
- (e) Pronevjera u službi (čl. 221),
- (f) Prevara u službi (čl. 222),
- (g) Posluga u službi (čl. 223),
- (h) Nesavjestan rad u službi (čl. 224),
- (i) Krivotvorene službene isprave (čl. 226),
- (j) Protivzakonita naplata i isplata (čl. 227),
- (k) Protivzakonito oslobođenje lica lišenog slobode (čl. 228) i

¹⁸ Član 34 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj: 58/08

¹⁹ Transparency International BiH, Procesuiranje korupcije pred sudovima i tužilaštвima u BiH 2009-2010, 2011, dostupno na: www.ti-bih.org/publikacije/

²⁰ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10; Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj: 8/10

²¹ Krivični zakon FBiH, „Službene novine FBiH“, broj 36/03; Zakon o izmjenama i dopunama krivičnog zakona

FBiH, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 42/10

²² Krivični zakon RS, „Službeni glasnik RS“, broj: 49/03

²³ Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, „Službeni glasnik BD BiH“, broj: 10/03.8

²⁴ Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10

(l) Protivzakonito prisvajanje stvari pri pretresanju ili izvršenju (čl. 229);

Izmjenama i dopunama krivičnog zakona BiH su učinjeni značajni koraci ka proširivanju kruga počinilaca (međunarodni službenici) kod krivičnih djela primanja i davanja dara i drugih oblika koristi.²⁵ Međutim, BiH još uvijek nije prihvatile Dodatni protokol uz Krivičnopravnu konvenciju o korupciji Savjeta Evrope.²⁶ U toku 2009. godine donešen je i Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, kojim su propisani opšti i posebni instituti međunarodne pravne pomoći.²⁷

Zaključak

Krivično-pravni odgovor na korupciju je od izuzetnog značaja. Sistemski pristup borbi protiv korupcije bi trebao da ide u više pravaca. Prvo, na legislativnom nivou, neophodno je adekvatno provoditi postojeće zakone kao i izvršiti korekcije zakonskog okvira tamo gdje je to potrebno s ciljem harmonizacije domaćeg zakonodavstva sa relevantim međunarodnim standardima i obavezama. Na institucionalnom planu, potrebno je jačati kapacitete institucija, s obzirom da to predstavlja preuslov efikasne primjene zakona. U ovom kontekstu, ključno je osnažiti institucije koje trebaju da budu stub nezavisnosti i apolitičnosti u istinski demokratskim društvima, a u cilju efikasnijeg obavljanja i ispunjavanja njihovih zadataka.

Uz sve to, korupcija je danas jedna od osnovnih poluga „organizovanog kriminala”, tj. različitim mafijaškim grupama, bile one lokalne ili transnacionalne. Ne smije se zaboraviti da Evropska unija danas zahtijeva od zemalja kandidata da se efikasno bore protiv korupcije i organizovanog kriminala. Zato EU već sad traži od zemalja kandidata, a time i od Bosne i Hercegovine, da što efikasnije suzbijaju te dvije poštasti. Svjetska javnost naime, zna da preko ovog našeg podneblja vode mnogi putevi droge, prljavog novca i šverca koječega, od oružja pa sve do ljudi ... te da su i neki građani umiješani u te kriminalne djelatnosti. Zbog toga svi dokumenti i inicijative „međunarodne zajednice”, koji se tiču naše zemlje: Dejtonski sporazum, Pakt o stabilnosti i saradnji, kao i program Evropske unije *Cards* – insistiraju na efikasnom suzbijanju korupcije i organizovanog kriminala.

LITERATURA:

1. Đurić, S: *Međunarodne konvencije protiv korupcije i ljudska prava*, Zbornik radova UMKP, Tara, 2009.
2. Eduardo, R: *Preventive measures against corruption: the role of the public and private sector*
3. Gronbeck, B: *The rhetoric of political corruption*, quarterly journal of speech, 64, 2, 1978.
4. Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik BiH“, broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 08/10
5. Krivični zakon Brčko Distrikta BiH, „Službeni glasnik BD BiH“, broj: 10/03.8
6. Krivični zakon FBiH, „Službene novine FBiH“, broj 36/03
7. Krivični zakon RS, „Službeni glasnik RS“, broj: 49/03

²⁵ Članovi 94 i 95 Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj: 8/10

²⁶ U pogledu Dodatnog protokola, najvažniji elementi usklađivanja odnose se na proširenje obima kažnjivosti na počinioce koji imaju zvanja domaćih, odnosno inostranih arbitra i sudija-porotnika za počinjena krivična djela aktivog i pasivnog podmićivanja koruptivnih praksi prilikom međunarodnih poslovnih transakcija. Za preporuke vidjeti izvještaj GRECO, te Izvještaj Evropske komisije o napretku Bosne i Hercegovine u 2011.

²⁷ Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, „Službeni glasnik BiH“, broj: 53/09

8. Milanović, N: *Uporedna analiza BH zakonskog okvira sa Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv korupcije (UNCAC)*, Transparency International BiH
9. Ratković, V, Nikolić, A: *Suzbijanje korupcije sa aspekta međunarodnog prava*, „Bilten“ Univerziteta Crne Gore, broj 282, Podgorica, 2005.
10. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj: 58/08.
11. Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona BiH, „Službeni glasnik BiH“, broj: 8/10
12. Zakon o izmjenama i dopunama krivičnog zakona FBiH, „Službene novine Federacije Bosne i Hercegovine“, broj: 42/10
13. Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima, „Službeni glasnik BiH“, broj: 53/09
14. *Transparency International BiH*, Procesuiranje korupcije pred sudovima i tužilaštvoima u BiH 2009-2010, 2011, dostupno na: www.ti-bih.org/publikacije/
15. <http://www.unglobalcompact.org/>
16. <http://www.unodec.org/unodec/en/corruption.html>
17. <http://www.coe.int>.
18. <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?art=1188>

Abstract: Based on the fact that corruption is a real problem, and bearing in mind the necessity of its effective suppression, the paper presents the fight against corruption in international law at the global level, but also the tasks of the UN Convention to Combat Corruption.

Corruption, as a functional problem, hindering progress, development, and any serious activity, and threatening even the disintegration of society. Because anti-corruption strategy must find a place in the economic strategies, but also in the National Security Strategy, because corruption is economic, control and security problem.

There are presented and contemporary efforts and mechanisms of European countries in the fight against corruption through the lens of the Criminal Law Convention on Corruption of the Council of Europe, as well as criminal law response to corruption in national legislation.

Key words: corruption, international law, conventions, national legislation

Conclusion

Criminal justice response to corruption is of utmost importance. The systematic approach to the fight against corruption should go in several directions. First, at the legislative level, it is necessary to adequately enforce existing laws and make corrections where the legal framework is necessary to harmonize the national legislation with the relevant international standards and obligations. At the institutional level, it is necessary to strengthen the capacity of institutions, since it is a prerequisite for effective law enforcement. In this context, it is crucial to strengthen the institutions that should be a pillar of independence and apolitical in a truly democratic society, in order to efficiently perform and fulfil their tasks.

In all this, corruption is now one of the main pillars of "organized crime", i.e. various mafia groups, be they local or transnational. It must be remembered that the European Union now requires candidate countries to effectively fight against corruption and organized crime.

Therefore, the EU already requires the candidate countries, and thus of Bosnia and Herzegovina, to more efficiently combat these two scourges. The world public knows that our climate over the water, many roads of drugs, dirty money and smuggling of all sorts of things, from weapons right up to people ... and that some people involved in these criminal activities. Therefore, all documents and initiatives of the "international community" that concern our country: the Dayton Agreement, a pact of stability and cooperation, as well as the program of the European Union Cards - insist on an effective fight against corruption and organized crime.

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА И КОРУПЦИЈА

РЕЗИМЕ

Глобализација у виду неолибералне глобализације постала је начином злоупотребе искуствене науке, родно место економског и теоријског фундаментализма које под своје ноге подастире свако морално, политичко и правно делање. Тај дух времена, владајући од седамдесетих година XX века до данас, постао је претња опстанку било ког облика другости и произвео је огромна средства претње у распону од глобалне економске кризе до неслуђеног социјалног раскола у светским размерама. Једно од средстава тог духа времена, чија мера је профит и само профит, испоставио је и плодоносно поље индустрије корупције чији дискурс се може деконструисати само превредновањем самог духа неолибералне глобализације. Позивати се на палу људску природу представља промашај у почетку.

Кључне речи: глобализација, неолиберална глобализација, тржишни фундаментализам, заробљавање државе, корупција, индустрија корупције.

Само време данашње сведочи да здраворазумска, обична, свакодневна свест глорификује два појма: глобализацију и глобални свет. Тој глорификацији придржује се посебно научна свест, нарочито када је математизирана, било да се ради о социолошкој, политиколошкој или пак економској, и то у смислу да је време прагматичног људског мишљења-деловања неизоставно обавезујуће, те да у том светском тренду станује спасоносно како за свет тако и за све унутарсветско догађање. Тој и таквој глорификацији, у смислу извођења радова, прикључују се и спроводе је у живот владе оних земаља које се налазе у транзицији или посттранзиционом времену, као и владе економски најразвијенијих земаља. Међутим, иза ове лажнопозитивне похвале глобализације стоје моћне мултинационалне корпорације са својим прецизно утврђеним профитним интересима, који су представљени као светиња овога света.

Међутим, глобализација представља процесуалност, пре свега, нововековне науке која је радикално отворила питање односа философије с једне стране и науке с друге стране, а тиме и пренапрегнутост односа науке и религије, уметности, књижевности и језика. Такво радикално отварање питања у XX веку, а поготову у другој половини XX века усмерило је знање (науку) ка стази неолибералне глобализације која у профитоносним темељима економије захтева потпуну послушност етике, политike и права. Фундаментализам неолибералне глобализације почива на мантри: приватизуј, либерализуј, дерегуларизуј и стандардизуј економско-политички живот са чиме се испостављају темељи света као битно несигурни у сваком погледу. По мом мишљењу ту станује и основни узрок индустрије корупције, те се она може битно довести у питање само и ако се само доведу у питање неолиберални темељи саме производње живота. Корупција је производ, не само лоше стране људске природе, него, пре свега, неолибералног духа времена.

Та квазипозитивна похвала глобализације представља похвалу праксе глобализације која подастире, у свом процесу перпетуирања, само онај и онакав теоријски разговор који доприноси легитимности такве праксе. С друге стране, остаје онај облик теоријског разговора који критички пропитује тај и такав концептуално-практични образац света и живота, и који увиђа куда води таква пракса глобализације.

Теоријско-критичком разговору стало је до пуног раскривања амбивалентности праксе глобализације, а његово полазиште представља мишљење отвореног јединства односа глобалног и локалног, једног и мноштва, целине и плуралитета. Свакоденвеној свести запречава се, од саме себе увид у сву близину становаша глобалног и локалног из простог разлога што глобалног нема без локалног и локалног нема без глобалног. Унутар светског догађања глобалног немогуће би било без локалног, јер како би глобално бивало да га не прима локално и да локално не уздигне привлачећи га у своје кретање, као и обрнуто, локално, само за себе, остајући умртвљено без додира и прожимања са глобалним осуђује се на пут потпуне измештености.

Дијалектика глобално/локално представља путовање питајућој свести о могућем продуктивном дијалогу теорије/праксе глобализације, под утицајем информатичке технологије, и локалног, као обичајно-моралног обрасца живота. Тадај продуктивни дијалог требало би да исходи темељном критиком праксе глобализације.

Дакако, људско и индивидуално и групно деловање произведено је од самог мишљења-ума. Зато се и ум поставља као проблем у распону од наде до његовог „помрачења“. (М. Хоркхјмер). Имајући то у виду, потребно је поставити неколико критичких питања у намери да пропитамо:

- a) однос прагматичног разума – деловања и практичног ума – деловања на његовом трагу;
- b) однос унутарсветског и светског као проблема критичке рефлексије;
- c) однос глобализације као резултата нововековног филозофског разговора и могућа критика истог;
- d) модерно и постмодерно виђење глобализације из перспективе ума, њену тајну и разрешење.

а) Термин **прагматично** у својој историјској димензији, како на то с правом указује Теодор Адорно,¹ није увек садржавао оно што се под њим данас подразумева, а то је да рећи прагматично-значи корисно.

У том смислу, прагматично деловање за сврху има остварење користи, па се и сама корист јавља као мера истине и истинског живота и у гносеолошком и у вредносном смислу. Једноставно речено: да би се остварио неки корисни циљ, потребно је изабрати она средства која служе као инструменти којима се обезбеђује остварење циља. Прагматично мишљење – деловање налази се у самопродуктивном разговору са сцијентизмом, који своју филозофију низом посредовања могу да мисле са Декартовим хтењем и мишљењем математизиране физике. Управо на тај начин прагматизам приступа науци као средству за реализацију својих циљева. То нововековно прагматично мишљење-деловање заслужује да буде предметом критике практичног ума, оног практичног ума који није изразито субјективно одређен у смислу инструментално-субјективног ума, из више разлога. Наиме, у Платоновој подели наука на теоријску и практичну станује Аристотелово критичко полазиште за поделу наука на: теоријску (метафизика, физика и математика), практичну (етика, политика, економија и право) и поетичку (техне, реторика и поетика). Та подела наука била је важећа и у нововековној филозофији, а у смислу практичног ума она је представљала критичку рефлексију веза и прелаза као и принципа обједињавања између етике, политike, економије и права. Код Аристотела је видљиво не само строго појмовно диференцирање унутар практичног ума, тј. практичне филозофије, него и напор мишљења да се дође до једне стварне целовитости (целине) у којој је етичко-политичко мишљење/деловање старије у односу на економско-правно. Та отворена целовитост етичко-политичког мишљења/деловања није тотализујућа за економско-правно људско деловање, него је више инструментално-регулативна. Управо истина инструментално-регулативног као темељног људског деловања изведена је уз помоћ критичке рефлексије реалног живота у полису и оикосу са сврхом да се живот у заједници учини праведнијим, добрим, кориснијим и законитијим него што он заиста и јесте. Будући да све оно што је људско може да буде и боље и горе, Аристотел указује на то да је човекова жудња за богатством, моћи и угледом (славом) често погубна за многе полисе и грађане тог полиса.

Од Аристотеловог времена до данашњег дана човек, вођен искључиво инструментално-антрополошким начином мишљења/деловања, „напредовао“ је у смислу освајања природе посредством прелаза из **техне** у технику и ове у технологију, чија је мера израчунљивост, прегледност, егзактност, планљивост и калкулативност. Човек, водећи практичан живот, свој смисао исцрпљује, како би Хайдегер рекао, у приступу (односу) дрвету само као сировини дрвнопрерађивачке индустрије, што га води освајању и поробљавању, односно ширењу простора беззавичајности. Међутим,

---

¹ Теодор Адорно, Филозофска терминологија, Свјетлост, Сарајево, 1986.

нужно је и истаћи да тај инструментално – калкулативно – прагматички ум не представља, свакако, задњу реч ума, али заслужује не глорификацију него критику од стране практичног ума и његове потребе за грађењем отвореног јединства веза и прелаза између етике-политике-економије и права. Разлог управо лежи у томе што се између практичног и прагматичног бивствовања не може заувек ставити знак једнакости. А нада станује, не као метаприча, у човеку као умном бићу чији хоризонт догађања у суштинском смислу станује у могућности – делатности надилажења прагматично – економског као користоносног догађања.

б) При употреби термина **глобализација** и **глобални свет** често се превиђа, од стране употребљивача, дистинкција између процесуалности и пенетративности тог термина и термина којим се означава стање света, при свему томе ни на крај памети им не пада потреба да поставе проблем у смислу односа и питања између унутарсветског бивствујућег и света, као и постављање питања о сингуларном и плуралном мишљењу света, него глобализацију хоће да предоче као науку о свету, не знајући да наука о свету није могућа у смислу посебне науке, него да је могуће питање света тек поставити као филозофско питање и проблем.

А још је Платон употребљавао термин глобалног приликом разматрања четири могућа односа између једног и мноштва. Тако он у **Софисту** говори о пенетративном, глобалном, консталтивном и сепаративном односу једног и мноштва. Управо тиме се указује на дијалектички прелаз и близину једног и мноштва.

Глобалисти и мондијалисти стоје на становишту да је глобализација нужан и природан процес унутарсветског бивања по глобално утврђеном динамичком процесу, као и стазама и путевима, и то тако да се шири и испуњава светско. Тада процес је телеволошки и треба да резултира стањем у коме ће све посебности бити потрте и сваки плуралитет биће сувишан, а човек ће доспети до светског грађанства остављајући иза себе обичај, културу, народ, нацију, властити карактер и језик.

У вези с оваквим мишљењем/деловањем намећу се као нужна неколика карактеристична питања:

1. Шта за њих значи нужност и природност? Зар у људским деловањима искључиво важи деловање природних закона, па самим тим и закон јачег? Зар то не води рату свих против свих (на шта је још указивао Платон у **Законима**, пре Хобса). Није ли опет актуелан Хобсов **Левијатан** и његово схватање практичног ума?

2. Зар унутарсветско може да испуни светско? Какво је то схватање где регионално људско деловање хоће да буде концепт и образац за сва друга регионална деловања и где регионално хоће да се наметне као светско/глобално? Какво је то мишљење простора света? Зар се свет мисли као празан простор, зар он сам није „простирући простор“ или, како би то Еugen Fink рекао: „Он (свет, прим.Б.Б.) је изнад свега, и изван најдаљег Тамо и у оном најближем Овде. Он се такорећи њише између Овде, штавише, онога Овде мог тела и замисливог најспољашњијег Тамо отворене бескрајности, али тако да Овде и Тамо настају полазећи од његовог хоризонта... Простор света не треба поимати по моделу *res extensa*, јер је он чисти *extensio*, простирући простор ... оно није кретање које би ми никада могли да искусимо: него је оно пра-предпоставка која омогућује све наше

искуство.² Ако унутарсветско бивање тежи светском бивању у смислу дијалектике прелаза, а не доминације и тоталитаризма, онда је то могуће управо тиме што је омогућено од светског бивања, које је као такво априорно плурално и тиме омогућује плуралитет унутарсветског као практичног, тј. као прелаза између моралног, политичког, економског и правног људског деловања. Тек на тај начин при унутарсветском станује у његовој близини светско. У противном, свако унутарсветско бивање, уколико хоће да се наметне као светско, јесте једнодимензионално, односно тоталитарно, а, с друге стране, свако светско без унутарсветског као плуралног представља наметање метаприча са разним исказима којима припада и глобализам. Отуда је сан о једној држави, једном друштву, једној култури, једном језику, једној технологији сан погубног идеолошког дискурса владања унутар кога се варирао XX век, означен као век развоја. Закс ће рећи: „Резултат је огроман губитак разноликости.“³ Међутим, право питање гласи: када је отпочео губитак разноликости?

Губитак разноликости за резултат има губитак Другог не само по питању језика као најтоплије просторије човекове куће,⁴ него уопште културног идентитета (традиције, вере, језика, народа), па ако „при опасности станује спасоносно“ (хелдерлин) онда нада станује у потпуном признању разноликости, а то јесте битан захтев и изазов владајућем духу времена.

ц) Глобализација и глобализам као процес и као стање, по мишљењу постструктуралаиста, постисторичара и постмодерниста, а као најрепрезентативније истичем: Фукоа, Бодријара, Дериду и Лиотара, - свој врхунац досегнуће са духом модерне, који не заслужује ништа друго него досегнуће са духом модерне, који не заслужује ништа друго него деконструкцију, деструкцију, напуштање и дефинитиван раскол, из простог разлога јер ништа ново и обећавајуће не постоји на трагу мишљења о метапричама које су резултат ума. Сви ови дискурси, а чија се релевантност не огледа у дијагнози стања унутарсветског догађања, мање-више почивају на реинтерпретацији Ничеа, и ближе, Хайдегеровог мисаоног напора за превладавање класичне историје метафизичког начина мишљења, које је запоставило од Платона и Аристотела па надаље, питање-проблем смисла бивства бића, које треба експлицирати у времену, а не испоручивати га антрополошко-инструменталном односу.

Међутим, проблем глобализације не припада само врховима модерне, јер, зар он није био примерен империјалном хтењу Атине - Атинском савезу, па потом Филиповом и Александровом освајању, Римском царству и ширењу хришћанства, у његовим радикалним варијантама до потпуног раскола, па означавању и прагматском деловању велике Западне и Источне индијске компаније за трговину, а које данас врхуне, са глобализмом САД, или пак са хтењем уједињене Европе. Ти претходни процеси глобализације, као саепохални процеси, а у сагласности са развојем технке (заната и вештина) носили су иста амбивалентна чињења која су скончавала у освајању, пљачкању, поробљавању других народа и њихових обичајно-културних форми живљења. Платон и Аристотел, а да не кажемо антички историчари, на својеврстан начин сведоче о томе, а касније посебно Хегел, иако је управо Хегел постао предметом жестоке критике многих постмодерних мислилаца. По њима,

² Југен Финк, Увод у филозофију, Нолит, Београд, 1989. стр. 169.

³ В. Закс, Речник развоја, Светови, Нови Сад, 2001. стр. 83.

⁴ Види: Ханс Георг Гадамер, Истина и метода, Веселин Маслеша, Сарајево, 1978.; Европско наслеђе, Плато, Београд, 1999.; Ум у доба науке, Плато, Београд, 2000.

Хегелово мишљење кретања духа субјективног, објективног и апсолутног, уз иманентно посредовање, представља пут ка апсолуту, ка целини, а његов филозофски систем, који врхуни са тоталитетом, у суштини је тоталитаран. Зато Кјеркегор, Шопенхауер, Ниче, Хайдегер, а потом и Адорно, а за њима постструктуралисти, постисторичари и постмодернисти стоје на становишту да је пут од Хегеловог одређења филозофије „као мислима обухваћеног времена“ пут ка прелазу филозофије у идеологију, а да је свака идеологија тоталитарна, те да се као таква претвара у негативну утопију. Исто тако Хегелово одређење истине као целине, односно тоталитета, јесте трасирање пута за прелаз тоталитета ка тоталитаризму. Хегел је отуда виђен и предочен као тоталитарни мислилац. Али критичари Хегелови, готово да су заборавили на два суштинска проблема о којима нас Хегел извештава и опомиње, а то су:

1. Хегел истиче: „Број је беспојмован однос.“ Хегел управо тиме раскрива да филозофија није исто што и здраворазумска свест, нити је исто што и математика.⁵ У односу на ту свест, филозофија је „изокренута свест“. Таквом здраворазумском и математском начину мишљења, који хоће све да измери, изброји, испланира, припадно је време узајамног потирања интереса, односно интересни рат свих против свих.⁶ Хегел, иако хвали Декартово „Мислим, dakle, постојим“, окреће се против његовог метода мишљења и свој методски пут излаже кроз кретање духа, а не броја, калкула.
2. Управо тим кретањем духа, а посебно мишљењем објективног духа, тј. практичног ума – духа Хегел веома јасно излаже нововековни проблем колонизације, тј. универзализације логоса капитала, или хоризонта грађанског света, који је у свом ходу испоставио више форми или ликова тог света. Ликови тог света варирају се од индустрисања, потом постиндустријализма, како многи социолози називају стање грађанског света, потом техничке слике света, па све до лика глобализма као самог врха грађанског света. Управо из тог разлога што Хегелова анализа момената практичног ума – духа у прелазима: апстрактног права, моралитета, грађанског друштва и грађанске државе – испоручује појмовни кључ за разумевањем глобализације која је данас на делу; без Хегела се модеран свет не може ни појмити. Посебну пажњу заслужује анализа функционисања растргнутог битка грађанског друштва дата у **Феноменологији духа** (одељак: Закон срдаца), а посебно у **Филозофији права и Енциклопедији филозофијских наука**. По Хегелу, тајна разрешења проблема присутних у појединачним грађанским друштвима лежи у ходу тих друштава ка друштвима пре грађанског рационализата, са сврхом да се тамо извезу средства и оруђа рада (техника и технологија) и да се за своје производе пронађу „нова потрошачка уста“. У том и таквом империјалном ходу и његовим амбивалентностима одвија се процес универзализације грађанског

---

⁵ Макс Хоркхаймер ће 135 година после Хегелове смрти изнети исти суд, којим карактерише време друге половине XX века следећим речима: „За тип свијести која се све више пробија у просвијећеном свијету постоји само један ауторитет: знаност која се исцрпљује у чињеницама и бројевима, а поставка да су правда и слобода по себи боље него неправда и тлачење не може се верификовати категоријама такве знаности“. Макс Хоркхаймер, Критика инструменталног ума, Глобус, Загреб, 1988. године.

⁶ Хегел тај проблем износи у Феноменологији духа под називом: Закон срца и безумље таштине. Види: Феноменологија духа, БИГЗ, Београд, 1974, стр. 218-225.

друштва који грађанска држава посредује, те да се не би од себе уништило властитим противречјима. Имајући то на уму, Хегел је мишљења да практичан ум није довољан сам себи и он чини прелаз ка апсолутном духу и његовим моментима: уметности, религији и филозофији.

Овим позивањем и подсећањем на Хегела хтели смо само да укажемо на то да је глобализација само један лик грађанског света, којом се, уз много шта ваљаног, ширила и пустиња освајања. Грађански свет се, истина, у многим аспектима усавршио у другој половини XX века.

Према томе, глобализација је појмовно, па ако хоћете и духовно, појмљена још са Хегеловом нововековном филозофијом, а модерна ју је још савременије појмовно издиференцирала и као такву предочила је као предмет критике постмодерне, мада је њена критика заснована већ самим појмовним разјашњењем.

Мишљење модерне припремљено је и обликовано од стране представника прве и друге генерације критичке теорије друштва, а не треба сметнути с ума ни Лукача, а ни Блоха, па ни Хусерла, као ни филозофе егзистенцијалисте. Поред различитости проблема и методолошких приступа, могло би се рећи да се заједнички предмет критике огледа у критици савременог индустриског друштва, као једнодимензионалног друштва које захтева једнодимензионалног човека. На тај начин човек је упућен на пут инструменталне употребе ума са сврхом апсолутног овладавања природом и својењем свега људског на ресурс; уједно, тиме је припремљен и плодан терен за критички разговор о проблему глобализације. Иначе, како другачије разумети Адорнову и Хоркхјмерову **Дијалектику просветитељства**, Адорнову **Негативну дијалектику**, Маркузеовог **Човека једне димензије**, Фромово **Имати или бити**, Хоркхјмерову **Критику инструменталног ума**, Хабермасову **Науку и технику као идеологију**, **Филозофски дискурс модерне**. Ови критички разговори сведоче о томе да таква производња унутарсветског збивања, предочена као глобално догађање, мора постати предметом критичког умског увида помоћу кога човек и треба и мора да нађе излаз из „пустиње којом блуди“ (М.Хајдегер), под претпоставком да превреднује подастирање науке и технике инструменталном уму и окрене се ка „комуникативном деловању“ и уму, (Ј. Хабермас). Тиме се изричito каже да није проблем присутан на страни науке и технике, јер ништа демонско у њима не станује, него проблем станује у прагматично-инструменталној употреби истих као форми рационалног овладавања природом и човеком самим, народима, државама и културама које (форме владања) прете „ужасом објективног“ (Е. Блох).

Постструктуралисти, постиоријарци и постмодернисти сматрају да је све већ догођено и да присуствујемо „крају историје“ или симулацији симулације, тј. симболичкој размени и смрти (Бодријар) коју производи и проноси освајачка тежња белог човека, тј. Бела митологија (Дерида) са сврхом доласка до Прозирности зла. Зато ће Франсоа Лиотар да, у свом **Расколу** каже: „Смрт целини, активирајмо расколе“. Није ли управо ововремена неолиберална целина омогућила да је и политика и право као и етика сведена и мерена говором новца, односно хрематистичке економије чија је сврха профит, односно неодмерено зграње богатства које отпочиње „заробљавањем државе“ те се тиме, наводно, све покрива „легалитетом“?! Међутим, да ли сви ти судови стоје као релевантни/истинити и да ли је све то баш тако? Да ли се може тако радикално критиковати управо оно што у битном смислу припада човеку: а то је ум као родно место његово, као његово бивство бића? Па шта је човек ако није умно биће? Зар он својим умом није произвео један реалан свет који је постао виртуелан, али који

сведочи да његово унутарсветско и сувише одише постварењем, као сублимним изразом отуђења, али је, с друге стране, човек својим умним увидом, а у потрази за смислом властитог бивствовања, раскрио у самим врховима модерног и постмодерног мишљења сву бесмисленост једнодимензионалне глобализације, било да се ради о *rah americana* или пак о хтењу да Европа постане, такорећи, једна држава. На делу су обе опције, нарочито после урушавања партијско-биракратског социјализма, који је неминовно запречио могућност демократског социјализма, као продуктивну антитезу глобализму, који проносе и производе мултинационалне корпорације, чија је сврха убирање профита.⁷ При томе је споредно да ли тај профит потиче из производње хране или трговине оружјем, битно је само једно: да он потиче у што већим количинама.

Глобализам мултинационалних корпорација, као досегнути лик хоризонта грађанског света, произвео је глобалне проблеме, које или не признаје, или покушава освојити као „програмске тачке“ (Оскар Негт) или полазне станице за убирање нових профита. Управо приступајући из тог инструменталног угла и употребљавајући инструментални ум крајње pragmatично, глобализација нема одговоре на следећих неколико питања/проблема које је сама произвела:

- Глобални еколошки проблем, очигледно присутан у ширењу озонских рупа услед загревања земље;
- Глобални проблем сиромаштва, и „при преобиљу богатства“ (Хегел) остаје трајно нерешив;
- Глобални проблем мањина, затим „малих“ народа и „малих“ култура и језика о чему сведочи елементаран недостатак слуха за потребу и проблем идеје плуралитета, јер свет је плуралан, и то не у смислу регионалног мишљења света, него, доиста, он јесте плуралан и само као такав може да се догађа;
- Глобална производња савременог технолошког и биотехнолошког оружја, као и нехтења или немогућност контроле истог;
- Глобални тероризам и перманентни ратови, вођени после || светског рата, под доктрином „ограниченih ратова“, а што је последица неадекватног мишљења људских слобода и права. Иако су проблеми критички рефлексовани, глобализација коју проносе мултинационалне корпорације, а које у први план истурају владе економски најразвијенијих земаља Запада, као и владе оних земаља које се налазе у транзицијском и посттранзицијском времену – гази својим беспризорним ходом принуђавајући народе и културе да прихвате само један облик рационализата у следећем смислу:
  - Техничко-технолошком;
  - Језичком;
  - Менаџерско-конзументском смислу, као симулацију за културу; и
  - У политичком смислу: јер је на делу свођење демократије на процедуру иза које стоји пук материјална размена као оличење економске моћи, која се испоставља као дистрибутивна моћ селективне „правде“.

Сви ти процеси који воде империјално моћи не врхуне ли у својим средствима: лобирању, наводно као легалном средству, и корупцији, као нелегалном средству која квари укупно друштвено-државно биће? Када заробите једно друштво на начин заробљавања државе, онда државно-друштвене темеље доводите у питање: културу, образовање, социјалну и здравствену заштиту, војску, полицију и правосуђе, једном

⁷ Види: Кин Берч и Влад Михићенко, Успон и пад неолиберализма, Завод за уџбенике, Београд, 2012.

речју, када људе који раде у јавном сектору учините невидљивидим не производи ли се на тај начин индустрија корупције⁸ са свим њеним модалитетима. Дискурс неолибералне глобализације почива на парадигми да једино мера ствари огледа се у мантри да је „држава чувар тржишта“ а што управо значи да државу треба свести на најмању могућу меру и сво људско делање препустити тржишту. Тада дискурс се данас налази у деконструктивном процесу и настаје код многих економских теоретичара као плод гриже свести како је рекао Пол Кругман, а исто тако и родоначелник чикашке школе, непосредно пред смрт, Милтон Фридман, а и Џозеф Штиглиц у студији Противречност глобализације.

Наиме, ако се информатичка технологија предочава као заповест, онда је енглески језик замена за 4.500 живих језика, посредством којих се одвија комуникација међу људима и културама на кугли земаљској, и као такав је, такође, заповест. Одатле следи да је менаџерско-конзументска култура, као потрошачка култура, заповедни концепт културе. Друге културе као да не постоје, или се пак третирају као културе завичајно-обичајног, да не кажемо митолошког типа, и као такве су ванвременске, тј. архаичне и анахроне, а одржавају се у сврху резерватско-туристичких атракција.

Дакако, ови увиди нису априорно усмерени ни против техничко-технолошког концепта, ни против енглеског језика, или потрошачке културе, као ни против демократије. Они само констатују људску-епохалну потребу, ако човек хоће да опстане у овом свету, за оживотворењем идеје плуралитета, односно за поштовањем различитости. Поштовање различитости не може се мерити резерватском културом туристичке атракције, него правом на пуноћу живота различних образца и форми живота.⁹

Волфганг Велш у својој студији **Наша постмодерна модерна**¹⁰ залаже се за искушавање идеје „трансверзалног ума“ као моста између модерне и постмодерне, као умног људског догађања коме је стало до прелаза између различитих облика рационалности (поља људског мишљења/деловања), као уму коме није стало до целине по сваку цену, коме онда није ни припадна идеја свеприсутног тоталитета – тоталитаризма. Велшова идеја је неоспорно актуелна и из тог разлога што буди наду да доиста није све већ догођено.

Међутим, оно што нама преостаје јесте да скренемо пажњу на следеће.

Грађански хоризонт света са својим ликом: беспризорном и беспримерном праксом глобализације – испоставио је економију као једини облик рационализата, односно практичног (не)ума који сва друга практична људска мишљења/деловања подстире властитој калкулативној игри са сврхом освајања природе и економског поробљавања човека уопште. Људи од мишљења у античкој епохи супротстављали су се оголјеном реалитету на тај начин што су под ужим појмом практичне филозофије мисили везу – прелаз етике и политике која је настојала да посредује економију и право. Средњовековна епоха, са својим мисаоним представницима, дала је примате теологији над филозофијом и хришћанским врлинама – вери, нади и љубави – над моралним врлинама и на тај начин су покушали да посредују реалност синтезе црквене и економско-политичке моћи. Нововековна и модерна епоха, са својим

⁸ Види: Адам Свејн, Влад Михњенко и Шон Френч, Индустриска корупција и транзиција, Успон и пад неолиберализма, Завод за издавање јубеника, Београд, 2012. стр. 132-154.; Darraough, M.N. (1999), Privatization and Corruption: Patronage vs. Spoils, International Public Management Journal, Vol. 12.

⁹ Види: Ханс-Георг Гадамер, Европско наслеђе, Плато, Београд, 1999.

¹⁰ Волфганг Велш, Наша постмодерна модерна, КЗ Зоран Стојановић, Нови Сад-Ср.Карловци, 2001.

представницима, изнедрила је синтезу науке (математизирана физика) и економије,¹¹ која себи подастире политику (јер је од Макијавелија до данас озбиљно разграђена веза између морала и политике), сведену на технику владања, посредством новца, тј. формализовану демократију.¹² Тако епохално кретање пред етику поставља крајње редуктивистички задатак, који се огледа у захтеву за пословну етику, мишљење као прихватљив кодекс понашања пословних (бизнес) партнера, а од права се захтева да се посебно осветли проблем радног и својинског (приватног) законодавства.

Стављање знака једнакости између економије и практичност ума филозофски се може критички опсервирати као својење практичног ума на субјективни, тј. инструментално-прагматични ум, који мисли и дела на релацији обезбеђења ефикасних средстава за остварење пројектовано-пожељног циља, при чему циљ и његово остварење оправдавају сва употребљена средства. Потврда оваквом деловању станује и у терминологији, односно језику, јер се природа и људи исказују у терминима: природни и људски ресурси, над којима се успоставља апсолутна владавина са сврхом убирања профита, омогућена глобалном информатичком контролом. Једном речју, теорија и пракса глобализације има интенцију једне једине рационалне форме ума која на тотализујући начин настоји да повеже различите форма ума, или различите облике рационалности. Управо из тог разлога (тотализација је глобализација), и у теоријској и практичној и поетичкој форми ума, намеће се као принцип, као обједињавајуће начело, које не само да повезује различите форме ума него их посредује и опосредује, пре свега и изнад свега, калкулативном логиком властитог развоја којој је сврха производња универзалног обрасца живота, без обзира на сву различитост између цивилизацијских обичајно-моралних и културних образаца или форми живота. Према томе, ако ум није застарела прича/идеја, у њему нешто треба радикално да се превреднује. Постмодернисти напуштају стару филозофску идеју ума,¹³ док Макс Хоркхаймер критикује субјективни (формални) ум, коме је стало до примене средстава на циљ, а излаз тражи у објективном уму као антитези инструменталном (помраченом) уму. Хоркхаймер саопштава: „Субјективни, формални ум, којему све постаје средство, јест ум човјека који се напросто налази насупрот другима и природи будући да се помирење не може додогодити без пролаза кроз раздвајање укидањем раздвајања, међутим, није једино теоријски процес. Истина, када буде однос човјека спрам човјека, па тиме и однос човјека спрам природе, обликован другачије него у раздобљу владавине и опосебљења, расствоит ће се расцјеп субјективног и објективност ума у јединству. Стварање друштвеног стања у којему један другоме не постају средство, уједно је испуњење појма ума који сада прети да се изгуби у расцјепу објективне истине и функционалног мишљења.“¹⁴

¹¹ С правом Лиотар констатује да „капитал даје политичку хегемонију економском говору“ и да је под тим претпоставкама ваљана његова констатација „политика не може за циљ имати добро, већ најмање зло“ јер „у политици је реч ... о врсти говора на основу којег се расколи формулишу као спорови и онда се „поравнавају“. Види: Франсоа Лиотар, Раскол, ИЗ Зоран Стојановић, Ср. Карловци – Добра вест, Нови Сад, 1991. стр. 148-149.

¹² Види: Хобсбаум, Ерик, Глобализација, демократија и тероризам, Архипелаг, Београд, 2008.

¹³ Хабермас би рекао: „У дискурсу модерне тужитељи стављају приговор који, се у супстанцији није промијено од Хегела и Маркса до Ничеа и Хайдегера, од Бателеа и Лакана до Фукоа и Деридеа. Оптушка је окренута против ума који се темељи у принципу субјективности, и гласи да овај ум све неклиширане форме потчињавања и израбљивања, понижења и отуђења денунцира и поткопава само зато да би на њихово место поставио непријословену владавину рационалности саме“. Јирген Хабермас, Филозофски дискурс модерне, Глобус, Загреб, 1988. стр. 56.

¹⁴ Макс Хоркхаймер, Критика инструменталног ума, Глобус, Загреб, 1988, стр. 292-293.

То радикално превредновање, по том мишљењу, треба да се огледа у светлу неминовног новог реконструисања односа теоријског, практичног и поетичког ума, који ће сведочити о потребним новим прелазима којима је стало до подједнаке важности и дела и целина, целовитости и разлике, без принудног наметања. Тада проблем је тим пречи унутар момената практичног ума, тј. веза – односа – прелаза између моралног, политичког, економског и правног мишљења/деловања уз избегавање наметања и издвајања било ког људског практичног мишљења/деловања, јер ако је то на делу, тада станује опасност од једностране метафизике било: етике, политици, економије или права, чиме се утире својеврстан пут било редукције моралног на моралисање (што је Хегелова примедба Канту), било политичком тоталитаризму, што је опробано са стаљинизмом и осталим измима, било глобализму или економском тоталитаризму, што модеран свет живи данас, било правној инсулацијенији, што је опробало Римско царство. Без градње отвореног јединства момената практичног ума и његових прелаза ка теоријском и поетичком, као и обратно, пракса глобализације заиста може довести и до фактичког kraja историје, јер радикалне супротности тако близу станују: тако при разумној и свеприсутној контроли, у њеној близини, станује неконтролисани хаос, јер његово трајање не само да утире пут ка кибер-друштву него и могућем кибер-рату, који би се по својим могућностима суштински разликовао од свих досад виђених и доживљених ратних трагедија.¹⁵

---

¹⁵ Види: Пол Вирилио, Информатичка бомба, Светови, Нови Сад, 1998.

ЛИТЕРАТУРА

1. Адорно, Теодор, Филозофска терминологија, Свјетлост, Сарајево, 1986.
2. Берч, Кин и Михњенко, Влад, Успон и пад неолиберализма, Завод за издавање уџбеника, Београд, 2012.
3. Велш, Волфранг, Наша постмодерна модерна К3 З.Стојановића, Нови Сад 2001.
4. Вирилио, Пол, Информатичка бомба, Светови, Нови Сад 1988.
5. Гадамер, Ханс, Георг, истина и метода, В. Маслеша Сарајево, 1978.; Европско наслеђе, Плато, Београд 1999.; Ум у доба науке, Плато, Београд 2000.
6. Darrouhg, M.N. (1999.) Privatization and Corruption: Patronage vs. Spoils, International Public Management Journal, Vol. 121.
7. Лиотар, Франсоа, Раскол, ИЗ З. Стојановић, Нови Сад, 1991.
8. Свејн, Адам, Влад Михњенко, Успон и пад неолиберализма, Завод за издавање уџбеника, Београд 2012.
9. Финк, Еуген, Увод у филозофију, Нолит, Београд, 1989.
10. Хабермас, Јирген, Филозофски дискурс модерне, Глобус, Загреб 1988.
11. Хегел, Г.В.Ф., Феноменологија духа, БИГЗ, Београд, 1974.
12. Хобсбаум, Ерик, Глобализација, демократија и тероризам, Архипелаг, Београд, 2008.
13. Хоркхајмер, Макс, Критика инструменталног ума, Глобус, Загреб, 1988.

POGLED NA KORUPCIJU SA ASPEKTA POLITIČKOG DJELOVANJA

1. UVOD-pojam i oblici korupcije

KORUPCIJA potiče od latinske riječi **corruptus – potplaćen**, i predstavlja jednu od najozbiljnijih prijetnji današnjeg društva.

Korupciju možemo definisati kao proces u kojem najmanje dvije osobe nedopuštenom razmjenom u cilju ostvarivanja vlastite koristi postupaju na štetu javnog interesa i kršeći moralnu i pravnu normu povređuju temelje demokratskog razvoja, pravnu državu i vladavinu prava.

Iako je korupcija gorući problem u svim sferama života današnje ankete pokazuju da se to ne smatra najbitnijim problemom u zemlji.

Navedena konstatacija nam govori da kod građana još nije probuđena svijest u dovoljnoj mjeri, kako bi se o ovom gorućem problemu razgovaralo otvoreno, bez bojazni da će otvoreni dijalog imati negativne posljedice po onome ko o tome govori ili pak poduzima potrebne mjere u njenom suzbijanju.

Kada govorimo uopšteno o korupciji obično je vežemo za:

1. Podmićivanje (nuđenje ili primanje kakve usluge, novca ili bilo kakvih drugih oblika koristi a koja za uzvrat ima donošenje protupravne odluke)
2. Iznudu (dolaženje do cilja uz upotrebu sile ili prijetnje)
3. Prevaru (dolaženje do cilja dovođenjem drugog lica u zabludu kako bi poduzimajući neku radnju nanio štetu sebi ili tuđojimovini)
4. Zloupotreba položaja (stavljanje ličnih interesa ispred javnih)
5. Pronevjera (prisvajanje imovine ili čega sličnog u ličnu korist ili korist drugoga)
itd.

Postoje i drugi oblici koruptivnog djelovanja ali se oni mogu navesti kao podvrste gore navedenih pojmoveva kao što je npr. sukob interesa, kojim javni dužnosnici najčešće stupaju u

koruptivni odnos tako što obavljaju neke profesionalne ili lične obaveze kojima dovode u pitanje svoju objektivnost.

U današnje vrijeme gotovo da i ne postoji funkcija ili djelatnost koju možemo spomenuti a da se za nju ne vežu koruptivna djelovanja, pa su tako vršene mnoge ankete među građanima BiH vezano za profesiju u kojoj je najzastupljeniji procentualni oblik korupcije.

Po nekim anketama taj procenat je najveći u zdravstvu, čak do 60%, zatim pravosuđu oko 20%, policiji oko 13%, školstvu oko 5% dok se 2% građanstva izjasnilo da korupcija ne postoji.

Prema Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH, najveći procenat korupcije je zastavljen u državnoj upravi i zdravstvu, zatim ih slijede politika, pravosuđe i policija, ali isto tako se navodi da korupcija postoji i u oblasti kulture, sporta i medija.

Nezaobilazno je pitanje koliko možemo imati pouzdane podatke i procente koruptivnog djelovanja uzimajući u obzir da je vrlo mali broj slučajeva prijavljivanja koruptivnog djelovanja.

Razloge koji dovode do ovoga možemo tražiti u tome što iz razumljivih razloga ljudi ne prijavljuju sebe kao počinitelja, ne vjeruju policiji, stide se, nisu svjesni viktimizacije itd.

Posmatrajući korupciju u psihološkom smislu možemo uvidjeti da je to uvijek izraz nekih ličnih interesa.

1.1. Sociološki aspekt korupcije

Gledajući sa sociološkog aspekta može se zaključiti da je podmićivanje društveni odnos u kojem se krše institucionalizirana očekivanja u interakciji ljudi, dok gledajući na korupciju u religijskom smislu može se reći da je ona nepridržavanje pravila i prava i suprotnosti je Božijem savršenstvu, jer dovođenje sebe u iskušenje radi favoriziranja vlastitih želja i nagona je u suprotnosti ljubavi prema Bogu.

Carski kazneni zakonik za Bosanski Vilajet iz 1870. godine, navodi da se pod mitom podrazumijeva svaka vrijednost data da bi se postigla nezaknita namjera.

Čl. 179. Kaznenog zakona o zločinstvima i prestupima za Bosnu i Hercegovinu Austro-Ugarske monarhije podmićivanjem smatra ono postupanje „činovnika ili službenika, koji upravljujući pravicom, dijeleći službe ili odlučujući o javnim poslovima, vrši doduše po

dužnosti svoje zvanje ili svoju službu, ali da bi vršio jedno ili drugo, primi neposredno ili posredno dar, ili time drugu koju korist sebi namakne ili ju sebi obećati dade; isto tako ko se u opće pri obavljanju svojih zvaničnih ili službenih poslova dade zavesti time na pristranost” Krivični Zakon F BiH u članovima 380. i 381. govori o primanju, odnosno davanju dara i drugih oblika koristi gdje je jasno definisano kako i na koji način će se sankcionisati osobe i koje daju i koje primaju dar, gdje su proprijećene kazne od novčanih pa do zatvorske kazne od 10. godina.

Međutim, iako se radi o znatnim represivnim mjerama, korupcija u Federaciji BiH itekako je zastupljena kao što smo naveli, u svim sferama društveno-političkog života.

2. Kako i na koji način spriječiti ili umanjiti korupciju?

Brojne su polemike vođene po ovom pitanju, održavane razne konferencije, naučno istraživački radovi, razgovori vođeni na ovu temu ali to sve ili nije ili je u maloj mjeri doprinjelo umanjenju procenta stope korupcije.

Po nekima problem korupcije moguće je riješiti modernim zakonima, učinkovitoj policiji i pravosuđu itd. ali je činjenica da jedino aktivno sudjelovanje građana može ili uništiti ili je umanjiti u velikoj mjeri.

Građani su upravo ti od kojih ili kreće ili se završava koruptivno djelovanje, jer su direktno involvirani u njenom djelovanju. Razloge za to možemo tražiti u tome što na taj način rješavaju svoje egzistencijalne probleme bilo u vidu zaposlenja, dobijanja tendera ili uspiješnog liječenja sebe ili svojih bližnjih, gdje su jednostavno prisiljeni na osnovu funkcionisanja kompletног sistema upustiti se u ovakav vid djelovanja.

Isto tako građani kroz tri vida antikoruptivnog djelovanja mogu spriječiti dosadašnji način funkcionisanja sistema u tri vida sudjelovanja:

1. Razvijanje visoke svijesti kod sebe i drugih o štetnosti korupcije
2. Odbacivanja ponuda za učestvovanja u korupciji
3. Saradnja sa antikoruptivnim tijelima (policijskim i sudskim organima).

Iz naprijed navedenog možemo zaključiti da su sva tri vida djelovanja usmjerenata prema buđenju svijesti građana i usmjereno djelovanju prema Zakonu.

Navest će primjer kako su građani svjesnim djelovanjem ne davanjem novca sklonili prosijake sa raskrsnica koji su njima kao učesnicima u saobraćaju stvarali velike probleme, a u isto vrijeme napraviti komparaciju za svjesno djelovanje istih u borbi protiv korupcije.

Iz ovog primjera možemo izvući zaključak kako jedino ne učestvujući u nečemu pospješujemo i dajemo doprinos u borbi protiv istog, pa su tako i građani na ovaj način uspjeli riješiti gorući problem bezbjednosti saobraćaja na raskrsnicama, jer raniji pokušaji i represivnim metodama nisu urodili plodom a da pri tome moramo naglasiti i na iskrenu želju, odlučnost, obostrano povjerenje, strpljivost i međusobna saradnja između građana i antikoruptivnih tijela.

Ali sada dolazimo do pitanja koliko su pod uticajem korupcije i sami antikoruptivni organi, naravno ne generalizirajući stvari, obzirom da postoje itekao veliki broj slučajeva kada pojedinci iz navedenih struktura podpadaju pod uticaj osoba koje su sklone korupciji.

Građani moraju imati povjerenja u državne organe, bez obzira na to što pojedinci svojim djelovanjem stupaju u koruptivne odnose, ali isto tako prepoznavajući one koji svojim djelovanjem ne želi ni po koju cijenu stupiti u njih, neposrednom saradnjom raditi na otkrivanju pojedinaca i učestvovati u njihovom procesuiranju kako bi na taj način jačali institucije Države i ulijevali povjerenje kod ostalih građana da i dalje vjeruju u njene pravne norme i ustavno-pravni poredak.

Prema tvrdnjama akcije „otporni na štelu“, koja se provodi na teritoriju cijele BiH, svake sekunde na ime korupcije potroši se 47 KM. Akcija je otpočela 18. Jula 2012.godine i prema dosadašnjem „brojaču“ na portalu cifra dostiže oko 2500000000 KM, čime je direktno budžet BiH oštećen za najmanje dvostruki iznos od priloženog.

U velikoj mjeri ovim podacima „kumuje“ i trenutna politička situacija, koja istini za volju, pogoduje određenim političkim miljeima kako bi ili za sebe ili za političku opciju kojoj pripadaju, na nelegalan način prigrabili određena novčana sredstva.

Kako i na koji način djeluju i dolaze do tih sredstava?

Mnogi su primjeri zloupotrebe položaja današnjih političara koji svojim djelovanjem ili pak ne djelovanjem pospješuju, prečutuju ili lično učestvuju u određenim malverzacijama i protuzakonskim radnjama i na taj način svjesno ili ne dovode do koruptivnog djelovanja njih samih ili njima bliskih osoba.

Svakodnevno smo svjedoci pisanja ili emitovanja priloga putem javnih emitera o tome kako i na koji način određene političke ličnosti djelujući sa pozicije koju obnašaju direktno zarad

lične ili koristi za drugog a u isto vrijeme oštečujući državni kapital i imovinu, dovode do gašenja privrede, izvođenja nekvalitetnih građevinskih radova, zaustavljanja domaće poljoprivredne proizvodnje, favorizovanja uvoznih lobija itd.

Sam sistem u kome se nalazimo iznad sebe nema adekvatnu kontrolu vlasti i neregulisanim pravnim normativima omogućuje ovakav vid djelovanja i samim tim ohrabruje slijedeće potencijalne počinioce.

Politička korupcija predstavlja zloupotrebu povjerene vlasti u privatne svrhe, koju politički lideri i članovi njihovih političkih partija vrše sa ciljem da uvećaju moć ili bogatstvo. Politička korupcija je prepreka transparentnosti u javnom životu. U etabliranim demokratijama, podriva se vjera u politiku i povjerenje u političke partije, a u zemljama u tranziciji i sama vjera u demokratiju kao politički poredak.

Vrlo rijetki su primjeri suprostavljanja ovakvom sistemu funkcionisanja koji u maloj mjeri urode plodom, tako što se po neki procesuiraju radi „mira u kući“, ali se okončaju ne adekvatnim zakonskim mjerama po počinioce (ili se izreknu uslovne osude ili se sami predmeti dovedu do zastare).

Uzroke političke korucije možemo podijeliti na posredne i neposredne, gdje u posredne možemo ubrojati kazneni sistem i kaznenu politiku, visine plaća u javnom sektoru, kvalitet činovničkog aparata itd. a u neposredne ubrajamo nejasne poreske propise, obimnu pravnu regulativu, sistem finansiranja političkih partija itd.

U isto vrijeme možemo postaviti i pitanje moralnosti osoba koje stupaju u sam čin korupcije. S jedne strane to su oni koji daju jer su sistemski prisiljeni na tu radnju radi ostvarivanja lične zamisli kao npr. zasnivanje radnog odnosa, dobijanje javnih tendera itd. što utiče na samu njihovu egzistenciju, a sa druge strane to su oni koji uzimaju i na taj način stvaraju lični kapital na uštrb društvene zajednice.

Samim ovim činom pojedinci zanemaruju etičke norme i kodekse poziva koji obavljaju i time kod javnosti stvaraju generalizovanu sliku o svom zanimanju, te i ostale časne osobe označavaju prefiksom koji im uistinu ne pripada.

Obzirom da se u ovim radnjama dolazi do impozantnih finansijskih sredstava poseže se za radnjom „pranja novca“, koja podrazumijeva polaganje nelegalno steklenog novca obavljanjem nelegalne zakonske aktivnosti na račune banaka ili drugih finansijskih institucija a zatim vršenje uključivanja tog istog novca u legalne finansijske tokove.

Na ovakve radnje, pravno neuređeno društvo je nemoćno da odgovori adekvatnim mjerama obzirom da ne posjeduje pravne instrumente i istražne organe, koji su u svom ovom procesu neovisni, da bi spriječili ovakav vid kriminaliteta i koji bi svojim stručnim i profesionalnim

djelovanjem zaštitili državne interese i kod javnog mijenja stvorili sliku o stabilnom pravnom poretku.

Ogromna finansijska sredstva se slijevaju u privatne ruke, na račune i u korist političkih partija a da javnost i nije upoznata sa svim ovim dešavanjima.

Prosto je nemoguće doći do podataka koliki je procenat korupcije zastupljen u politici, koliko je osoba koje se bave političkim djelovanjem procesuirano po pitanju zloupotrebe položaja a u vezi sa činjenjem koruptivnih djela, te koliko je doneseno pravomoćnih presuda po tom pitanju i na kraju dali se radi o presudama koje su izrečene kao uslovna mjera ili kazna zatvora.

Ovakvim odnosom pravosuđa i istražnih organa šalje se negativna poruka u javnost, tako da se stiče utisak da su pojedine političke ličnosti nedostižne pravnoj državi a samim tim stvara se nezadovoljstvo kod građana koje je u zadnjih par mjeseci u BiH eskaliralo u građanski bunt, te je došlo i do paljenja intitucija države BiH. Iz svega navedenog da se zaključiti da je u našoj zemlji korupcija uzela danak jer sve je više siromašnih i nezaposlenih, a gotovo 60 % stanovništva u BiH je na rubu siromaštva. Pogodno tlo za korupciju predstavlja komplikovana ustavna organizacija BiH, odnosno njena podjela na dva entiteta i Brčko Distrikt, kao i sama podjela većeg entiteta Federacije na kantone. Obzirom da se radi o ogromnom administrativnom aparatu koji troši enormnu količinu novca i da kantoni predstavljaju zasebne administrativne jedinice sa većom autonomijom nije ni čudo što se javlja korupcija na svim nivoima organizacije BiH. Sam problem je i u tome što većinu odgovornih funkcija, pa i onih koji se odnose na upravljenje i vođenje države čine osobe koje su došle stranački, po nepotizmu a ne po kvalitetu i rezultatu rada. Apsurdno je da se na državnom nivou na funkciju ministra odbrane kandiduje ginekolog, a na poziciju ministra zdravstva rudarski inžinjer. Osim nekompetentnosti za obavljanje pojedinih funkcija, visoki dužnosnici dolaze i na pozicije upravo davanjem većih količina novca, jer je svima draga i mila vlast kao i benefiti koje nosi određena funkcija. Jedna od manjkavosti samog sistema jeste da za propuste u radu i nanošenje višemilionskih šteta državi i otpuštanjem ljudi sa posla nema pojedinačne odgovornosti, već uglavnom to ide na štetu države koja mora snositi troškove vođenja sudskog postupka i na kraju se mora zbrinuti za otpuštene radnike, što opet predstavlja udar na ionako osiromašen budžet države.

3.NAČINI BROBE PROTIV KORUPCIJE

Poznato je da su mnoge fabrike i firme uništene nezakonitom privatizacijom koja je imala za posljedicu otpuštanje većeg broja radnika , zašto niko nije odgovarao. U tim procesima privatizacije pojedinicima je omogućeno da za mizernu cijenu kupe fabrike koje vrijede više miliona konvertibilnih maraka, a onda ih isti rasparčavaju i prodaju imovinu. Do propadanja firmi i dolazi zbog nestručnog menadžmenta jer u današnje vrijeme mnogi smatraju da je bitno samo imati VSS, a da će ostalo savladati po pitanju menadžmenta i rukovođenja firmom „u hodu“. Razlog tome jeste opet nepotizam i korupcija. Kao vodeća zemlja u EU je Njemačka. Poznata je po vladavini prava i po tome da su sve sfere društva zakonom regulisane pa tako i upravljanje fabrikama i njihov rad. U Njemačkoj, vlasnicima fabrika koje ne rade nameću se „štetni“ porezi koji znaju iznositi i po nekoliko miliona eura na godišnjem niovu, te isti iz tog razloga pokušavaju ili da pokrenu proizvodnju ili da je prodaju. Vlasnici koji imaju fabrike u svom posjedu i koji upošljavaju veći broj radnika imaju manje poreze i veće beneficije na svakog narednog uposlenog radnika. To ujedno i predstavlja stimulans za poslodavca, a samim tim i država puni budžet iz doprinosa koje uplaćuje poslodabac za svoje uposlene. Kada bi ovaj sistem primjenila i BiH za vrlo kratko vrijeme unutarnji deficit bi se smanjio.

Uzmimo primjer i Turske, to je jedina zemlja koja je uspjela vratiti dug MMF-u i koja je za vrlo kratko vrijeme uznapredovala i postala jedna od vodećih zemalja u Evropi. Kada su ih pitali za „recept“ uspjeha isti su odgovorili da su ulagali u omladinu i njihovo obrazovanje te da su snizili stopu korupcije na najmanju moguću mjeru. Vodeći ekonomski stručnjaci u zemlji su rekli da je upravo korupcija bila kamen spoticanja u njihovom razvoju.

4. ZAKLJUČCI

Slijedeći ova dva primjera BiH trebala bi da uloži sve svoje kapacitete u mlade i sposobne i nekorumpirane ljudi, da spriječi odliv „mozgova“ u strane zemlje, te da uvede vladavinu prava odnosno da stvori pravnu državu u kojoj neće biti nedodirljivih. To je jedini izlaz iz krize koji će voditi približavanju standardima EU.

5. Popis citirane literature

1. Korupcija-Osnovni pojmovi , Dr.sci. Darko Datzer
2. Program mjera za prevenciju korupcije Federacije Bosne i Hercegovine- Univerzitet Sarajevo
3. Opći plan borbe protiv korupcije- Vlada Federacije BiH
4. Politika borbe protiv korupcije u Srbiji- Od crne kutije ka transparentnoj javnoj politici, Petrus C. van Duyne, Elena Stocco, Jelena Dimitrijević.

Проф. др Андон Константиновић

UDK 343.352:398

Висока школа стручних студија за менаџмент у саобраћају Ниш

Проф. др Петар Анђелковић

Филозофски факултет Косовска Митровица¹

ДОМАЋИНСКИ ДУХ И КОРУПЦИЈА

Сажетак: Снага једног народа извире из његове тачке гледишта, односно сваки народ ако жели да буде народ треба да постане „историјски индивидуум” (Дилтј), а то значи да мора имати своју метафизику (Хегел). То је онај светионик, извор покретних снага, осмислитељ културног бића и акције. То је она стваралачка снага народног живота и духа (Вебер), она духовна копча која устројава хијерархију вредности и морални поредак и која народ ствара и држи на окупу. Домаћински дух је једна од најсјајнијих карактеристика српског народа. Српски народ је одвајкада био домаћински народ, те у том смислу и појам домаћин има аксиолошку вредност. Употреба појма домаћин говори о његовом значењу, јер ако хоће да истакне нечију вредност, наш народ за дотичног каже да је домаћин. Комунисти су доласком на власт, пошто су имовину, и производе рада прогласили за друштвену, урушили домаћински поредак у Србији, чиме су у наш народ унели један опасан менталитет нерада и неодговорности. Тада ће се у наш народ унести и вредности којима почива здраво и стабилно душтво. Тај тренд омаловажавања рада још више је дошао до изражaja након такозваних демократских промена када је осиромашени народ убрзо открио да се више може добити и боље живети сналажењем у лавиринту транзиционих промена, које су у потпуности урушиле све оне вредности на којима почива здраво и стабилно душтво. Тај менталитет сналажења и паразитизма корумпирао је све слојеве нашег народа. Корупција је пре свега производ девијације конзумеризма на пољу људске личности и целог друштва. Њен корен је у огромној, до сада невиђеној похлепи и себичности, жељи за брзом и лаком зарадом коју подстиче потрошачко друштво. Глобализациски феномен потрошачког друштва одбације духовне и моралне вредности које леже у основама традиционалног погледа на свет, а које су се посебно неговале и преносиле домаћинским васпитањем, чиме разара темеље не само националних заједница, већ и темеље саме породице и саму личност. Раскућену кућу српског народа, у временима

¹ Рад је резултат истраживања на пројекту III 47023 Косово и Метохија између националног идентитета и европинтеграција који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

„атомске технике и прашумске етике“ (Јустин Поповић) једино можемо опет скућити ако у Србији изнова „зацири дух домаћински“ (Николај Велимировић). Бити успешан домаћин значи бити одговоран у односу на државу, установу, имање које му је поверено: *сабирати а не расипати, стварати а не разарати, увећавати а не смањивати, кућити а не раскућивати...* Тај статус је отприлике статус сваког домаћина и он је у својој суштини неспојив са корупцијом. Овај рад настоји да покаже везу између урушавања домаћинског духа и бујања корупције, као и да је један од начина сузбијања ове пошасти за свако друштво афирмација домаћинског духа.

Кључне речи: Домаћински дух, систем вредности, корупција, потрошачко друштво.

Уводна разматрања

Потрага за оном најопштијом, најуниверзалнијом „силом“ која производи и обликује једну од најопаснијих болести савременог друштва, посебно српског, за оном иницијалном „тачком“, оним кључним, где су, унапред, као апстрактни обрасци, садржани сви потенцијали, вероватноће и градивни елементи за манифестовани свет корупције, по нашем убеђењу води нас ка домаћинском духу. Имајући у виду одређење корупције по коме „Корупција настаје тамо где постоји комбинација могућности и склоности.“ (Jeremy Pope, 2003), као и костатацију Лорда Ектона из 1887 да *Власт тежи да кvari; апсолутна власт кvari апсолутно*, убеђени смо да је један од главних (ако не и најважнији) генератор бујања корупције у српском друштву, која је у овим садашњим временима (посебно након „демократске револуције“ 2000-их) прерасла у системску и највећим делом довела до феномена „заробљене државе“, урушавање домаћинског духа у Србији. Ова мрежа релација, успоставља, обликује, препродукује и одржава друштвени систем као хијерархијску структуру и поље перманентне напетости и неједнакости. Следствено, циљ који ова анализа тежи да испуни јесте да реконструише и анализира ову комплексну, „вишеспратну“ појаву „дугог трајања“, њене обрасце и динамику, архитектонику и међусобне релације са другим друштвеним појавама. У складу са општом динамичком матрицом сваке друштвене појаве, сам поступак анализе треба и овде да омогући препознавање могућих исхода те појаве „дугог трајања“ и, што је подједнако важно, помогне

примерену друштвену и политичку акцију пре свега оних друштвених снага посвећених свету рада домаћинских вредности за које се и сами аутори залажу. Дубинска анализа ове две појаве уверљиво сведочи да постоји јасна коресподенција између урушавања домаћинског духа у Србији и бујања корупције. Закључак се сам намеће: између домаћинског духа и вредности које из њега произилазе и корупције постоји *обрнута пропорционалност*. Што се више урушавају домаћинске вредности у друштву расте корупција. Из ове очигледне констатације даље намеће се сам по себи и пут борбе против ове пошости која разара друштво и „заробљава државу“: тај пут (наравно није једини али сматрамо да је један од најважнијих) промовисање и успостављање домаћинских вредности у Србији.

O појму корупције

Сваки појам, а посебно онај који је у српски дошао из страног језика, могуће је дефинисати: етимолошки, историјски и теоријски. *Етимолошки*, реч корупција долази од латинског *corrupcio* и значи, поред подмићивања и поткупљивања, и поквареност, кварност,односно кварење, труљење и распадање као процес..(Вујаклија,1961:479). Дакле, осим најчешћег значења које појам корупција има у српском језику („подмићивање“), ова реч означава поквареност и кварење уопште као процес. Не постоји општа сагласност о *историјским* почецима корупције у људском друштву. Поједини аутори тај почетак везују за настанак државе (нпр. Гредељ, 2007: 260), мада се може претпоставити да почеци корупције сежу даље у прошлост и да се могу повезати са првим друштвеним раслојавањима и поделом рада на физички и духовни, посебно када у друштву почиње да се придаје већи значај духовном раду (религијски-магијски обреди и старешинство у заједници). Томе иде у прилог и запажање Михаиловића (према Миливојевић, Гредељ, 2002) да су се корупцијом служили и богови, што је описано у античкој грчкој митологији. Сvakако, и за сам настанак хришћанства везани су елементи корупције у лицу Јуде Исакариотског који је за 30 србрњака „продao“ свог учитеља Христа.

Бројне дилеме настају у покушају да се да ваљана *теоријска* дефиниција појма корупције. Не улазећи у теоријске расправе око одређења овог појма, посебно око различитих могућих приступа (културолошки, социолошки, правни, економски, морални политички...), указаћемо на неколико одређења која нам могу послужити као полазна основа за разумевање овог појма и његову анализу у овом случају у коме је акценат првенствено усмерен на етичку димензију корупције.

Најконцизније одређење појма корупције можемо срести у одређењу које даје Светска банка из 2000. године која корупцију одређује као злоупотребу јавних овлашћења ради стицања приватне користи (WB, 2000). Ово одредница може да претставља „радну“ дефиницију појма корупције, у којој се јавља извесно ограничење јер корупцију своди на јавна овлашћења и јавни сектор, игноришући праксу трговине информацијама и овлашћењима у приватном сектору. Вито Танци, који је обављао низ функција у Међународном монетарном фонду и влади Италије, је аутор многих радова о корупцији. Корупција постоји, сматра овај аутор, уколико дође до свесног, намерног нарушавања принципа непристрасности при одлучивању у циљу присвајања неке погодности. Танци уводи два јасна реда селективних ограничења на почетку и на крају потенцијалне коруптивне интеракције. Прво, нема корупције ако се не ради о свесном, планираном нарушавању принципа непристрасности. Неинформисаност или реаговање на основу осећаја симпатије или антипатије јесу показатељи недовољне стручности и професионалности, али не нужно и корумпираности. Друго, ако нема макар и одложеног плаћања услуге, или бар предлога за размену услуга, нема, уз сву пратећу пристрасност и бахатост администрације, нужно и корупције (Танци, 1998).

Занимљиву, описну дефиницију корупције, изражену као формулу даје Роберт Клитгард. Корупција постоји када неки појединачник незаконито стави лични интерес изнад интереса људи и идеала којима се заклео да ће служити. Акценат је овде без сумње не само на кршењу закона већ на изневеравању јавног интереса и етоса јавне службе. Корупција се може изразити кроз формулу: корупција = монопол + дискреција - одговорност, уз важну методску напомену да је у основи сваке ефективне антикорупцијске стратегије обрнути след, односно редуковање монопола и дискреционих овлашћења уз истовремено увећање свих облика одговорности (Клитгаард, 1988).

Социолошко схватање корупције превазилази недостатке два претходна схватања, у том смислу што: 1) корупцију везује за појам власти уопште, а не уско државне власти; 2) коруптивним понашањем обухвата не само такво понашање које је санкционисано правним нормама, већ уопште такво понашање „када људи злоупотребљавају свој положај кад код је могуће стећи лаку зараду“ (Гредељ, 2007: 260). Дакле, корупција у најширем смислу може да се посматра као свака злоупотреба права и овлашћења у сврху сопственог добитка или стицања личне користи. Структурално посматрано, три конститутивна елемента за одређење корупције чине: (1) јавна овлашћења; (2) њихова злоупотреба и (3) остварена корист. Сумирајући

последице корупције преамбула Кривичноправне конвенције Савете Европе о корупцији наглашава да "корупција угрожава владавину права, демократију и људска права, поткопава добру управу, праведност и социјалну правду, нарушава конкуренцију, омета економски развој и угрожава стабилност демократских институција и моралне основе друштва (Корупција и људска права: успостављање везе, 2010: 3).

У одређењу и типологији облика корупције у земљама у транзицији Расма Карклинс полази од поделе корупције на три њена идеал-типска облика. Први, најбенигнији чини корупција у свакодневној интеракцији између службеника и грађана. Ради се о на жалост раширеним и у извесној мери чак толерисаним појавама попут подмићивања јавних службеника да би прекршили правила, злоупотребом овлашћења за издавање дозвола и вршење инспекцијског надзора или свесном замагљивању правила и дезорганизацији у циљу индивидуалног или групног изнуђивања мита. Други, далеко друштвено разорнији вид чини коруптивна интеракција у оквиру државних институција. Трговина утицајем и извлачење користи обавља се кроз четири своје доминантне форме: претварање јавних средстава у плen службеника кроз скривене, алтернативне буџете; лоше управљање јавним ресурсима и профитирање на њима; злоупотребе, веома раширене у процесу приватизације и при вршењу јавних набавки, као и пракса непотизма, клијентелизма и „продаже“ политичких положаја. Ради се заправо о постављању поверљивих људи на положаје са „високим ризиком корупције“, унутар, рецимо, Министарства економије, финансија, државним агенцијама, управним одборима предузећа или царинским и пореским инспекцијама. Трећи вид заробљавања институција, односно стање заробљене државе и појава системске „високонапонске“ корупције означава стање у коме су корупција и корупциони агенти овладали државом. Ради се о појавама образованих скривених мрежа који у делатностима попут подривања слободних избора, злоупотребе законодавних овлашћења и овлашћења у области контроле и надзора, корупцији у правосуђу или корумпирању медија, односно корупцији унутар самих медија. Посебно разоран механизам представља коришћење компромитујућих материјала – „компромата“ у сврху политичких уцена и присила (Карклинс, 2007).

Нема сумње да је посебан вид корупције, који је с друштвеног аспекта најопаснији, јесте тзв. *политичка корупција*, с којом је блиско у вези и тзв. *системска корупција*. У погледу тога коме се прибавља корист политичком корупцијом, постоје два, у основи непротивречна, становишта. Према првом, „под корупцијом у

политичком животу подразумева се активност којом се користи политичка функција и положај у неморалне и противзаконите сврхе, у настојању да се прибави корист или добит за себе или рођаке“ (Теофиловић, 2007: 122). Према другом, у схватању политичке корупције се мора поћи од чињенице „да се ту најчешће ради о коришћењу политичке моћи у циљу стицања материјалне користи себи и својој политичкој странци“ (Ђурић, Јовашевић, Ракић, 2007: 76). Носиоци политичке корупције су личности из јавног, друштвеног и политичког живота, које не морају нужно обављати функције из домена извршне и управне власти, али које имају одређене политичке и представничке функције (народни посланици, лидери странака, шефови разних друштвених организација и сл.) и одређени друштвени утицај. Тај њихов „друштвени утицај“ је социјална подлога на којој се заснива корупција, па се у савременој теорији трговина друштвеним утицајем и сматра једним од најважнијих.

На основу темељне анализе везе корупције и политичких странака, након формирања прве заједничке државе Краљевине СХС, Урош Шуваковић исправно закључује: „Као легитимно посредујући елемент политичког система представничке демократије, засноване на различитим и супротстављеним интересима, политичке партије неретко прелазе дозвољену границу „легитимног репрезентовања“, трансформишући се од субјеката политичког процеса у субјекте политичке корупције. То се нарочито дешава у нестабилним политичким системима, у временима турбулентних друштвених промена, када је финансирање политичких партија изван домаћаја јавне контроле и законски је нерегулисано или недовољно регулисано. Партије увек показују интересовање за додатне изворе прихода, руководећи се логиком да је најскупље изгубити власт (Шуваковић, 2011: 61). Политичка корупција има бројне своје појавне облике од свесног припремања и изгласавања дефектних и пуних "правних празнина" закона и подзаконских аката, преко пројектовања непримељивих или тешко примењивих законских решења са бројним "изненађењима" у прелазним решењима, до избегавања пореза, осигурања средстава из "црних фондова" и нетранспарентног вођења прихода и расхода политичких странака.

Народни дух као ентелехија

Снага једног народа извире из његове тачке гледишта, односно сваки народ ако жели да буде народ треба да постане „историјски индивидуум“ (Дилтaj), а то значи да мора имати своју метафизику (Хегел). То је онај светионик, извор покретних снага, осмислитељ културног бића и акције. То је она стваралачка снага народног живота и

духа (Вебер), она духовна копча која устројава хијерархију вредности и морални поредак и која народ ствара и држи на окупу. У књизи *Протестантска етика и дух капитализма* Макс Вебер је уложио знатан напор у то да доволно разради појам духа – кључни појам истористичке традиције у смислу у ком се употребљавао од Монтескјеа, како би му послужио за свеобухватну социолошку анализу целокупне нововековне окциденталне историје капитализма. Дух је за Вебера био, као и за Дилтја пре њега, „историјски индивидуум“ у смислу идејно заокруженог делатног склопа који социологија (као једна од духовних наука) треба да проучава као цео комплекс.

На почетку XX века, знаменити српски историчар С. Милетић, указивао је на чињеницу да народ ако тежи ка томе да постане и одржи се као целина мора имати духовну копчу која га држи на окупу. „Само мисао једна, која народом овлада и општом постане, постаје копчом сродства, јединства, целине; само је идеја кадра одржати, свезу, често и између оних, који нису и иначе сродни, било да та мисао поникне на чутственом, било на умном пољу духовног живота“ (Милетић, 1939: 148). Истоветни народни дух манифестију се у свим димензијама вековне народне културе. Из корена народног персоналијета провејава истородни дух. Стога, може се закључити да култура једног народа и није ништа друго него стваралачко цветање народне душе. Изградити самосазнање и самопознање, јасну представу о својим вредностима и могућностима, о својој стварности, помоћу које ће се одређено, јасно без предрасуда поставити према себи и другима, постаје основни национални задатак и интерес сваког народа. То значи поставити хијерархију вредности, устројити морални поредак, ослободити се површног, унети у постојећи хаос логику, ући у себе, у круг свог властитог живљења и стваралаштва.

Светосавље није једина духовна вертикала наше историјске прошлости, али је најбитнија, основна, конструктивна идеја наше историје. Она је творац народног евагеликона. Православна антропологија, пресађена генијем светосавским у једра сербског човека, деловала је као антропогонија - словенски себар постао је нова твар. Из светосавске идеје, која је надисторијска, никли су косовски божури, из ње се кроз света уста Јевросими мајки просуо морал, српски, епски, еванђелски морал. Тадај еванђелски дух, који је постао основа, духа српског народа оформио је родољубиву, слободарску, митску, али у основи хуманистичку димензију српског етноса. Светосавски и видовдански култ били су та *diferentia specifica*, националног идентитета и српске националне индивидуалности и државности. Свест о заједничком исходишту

у којом се сабирају прошлост, садашњост, али и гради будућност, чини ту живу силу која се, како тврди Црњански, може схватити „као самосвест јединственог организма у коју је укључен читав његов претходни живот“ (Црњански, 1934: 15). Светосавље као мит имало је и данас има (или би требало да има), ону кључну интегративну улогу, која нас са прецима, са корењем и стаблом српства уланчује. Србија увек била, ако не у целини а онда у својим најбољим представницима и главној народној историјској оријентацији кроз векове: *домовина побожности, радиности, правдољубивости, животне радости, љубави према свом завичају, гостопримства, социјалног заједништва и међусобне испомоћи и у добру и злу.* Нас, по речима Светог Николаја српског, *неће спасити вештина него врлина*, што значи да је на првом месту аутентичне Србије постављање врлинског живота на место које му припада у друштву. То конкретно значи насељавање друштвеног живота оним системом вредности који подстиче и награђује врлину. Српски народ је одвајкада био домаћински народ, те у том смислу и појам домаћин има аксиолошку вредност. Употреба појма домаћин говори о његовом значењу, јер ако хоће да истакне нечију вредност, наш народ за дотичног каже да је домаћин. Светосавско домаћинско начело гласи: *Бог је домаћин света, христољубиви владар домаћин државе, побожни Србин је домаћин породице.* Наш народ је духа домаћинског. Свети Сава је највећи домаћин у нашој историји. Дух његовог домаћинства очувао се у нашем народу до данас, али се данас квари. Бити успешан домаћин значи бити одговоран у односу на имање које му је поверило: *сабирати а не расипати, стварати а не разарати, увећавати а не смањивати, кућити а не раскућивати...* Тада статус је отприлике статус сваког српског домаћина. Домаћински дух је једна од најсјајнијих карактеристика српског народа. Српски народ је одвајкада био домаћински народ, те у том смислу и појам домаћин има аксиолошку вредност. Употреба појма домаћин говори о његовом значењу, јер ако хоће да истакне нечију вредност, наш народ за дотичног каже да је домаћин. Домаћини су у свом месту уживали највеће поверење. Људи су долазили по савет, по благослов, угледали се на њих шта и када радити и сл... Политику места, а и државе водили су домаћини. Бављење политиком није само себи било сврха, није био циљ интерес и лична корист већ је циљ био опште добро до кога се у духу Платоновог идеала стиже ако је политика делатност пре свих најумнијих и најспособнијих.

Урушавање домаћинског духа и сејање зла корупције

Шта је узрок, а шта последица стања духа једног народа? Да ли његове етнопсихолошке особине утичу на историју која му се догађа, заправо на његову судбину, или оно што му се догађа одређује какав ће бити? Стари грчки дијалектичари би рекли да је тачно и једно и друго. Супротности се привлаче, па етнопсихолошке карактеристике једног народа утичу на његову историју, позитивну и негативну, а и прилике утичу на његове особине. Као што смо раније константовали корупције је било у свим фазама развоја људског друштва. Али је свакако било периода када је она бујала али и периода њене стагнације. Попеово одређење корупције даје нам за право да закључимо да кад дође до синергије могућности и склоности у неком периоду развоја друштва долази до скока и повећања корупције. Нема сумње да је почетак бујања корупције у Србији² везан за период стварања заједничке државе Краљевине Срба Хрвата и Словена. Ради се, пре свега, о две групе фактора који доприносе одржању високог нивоа корупције и представљају својеврсну разорну смешу отворених могућности за корупцију (системско-институционални предуслови) и истовремено присутне склоности ка корупцији (политичко-културни разлози).

Дugo живљење под страним управом, као и домаћим диктатурама је очигледно оставило трага на психу и карактер српског народа. Према Јовану Цвијићу у нашим крајевима, под специфичним историјским и културним условима, формирао се особени етнопсихички тип, а то је централни тип, за кога је карактеристичан "рајински менталитет". Овај тип је настао у средишњем делу Балканског полуострва (у плодним долинама Мораве и Вардара), код беспомоћног православног становништва које је вековима било изложено Турским и Арбанашким пљачкањима и зулумима. У непрестаном страху од душмана и под сталним притиском тежње за одржањем голог живота развио се поданички менталитет потиштених и сервилних људи. Цвијић о рајинском менталитету каже: „*Од моралних особина се услед мимикрије најпре развије понизност према беговима, према насиљницима, према свима мухамеданцима, једном речи према свима који нису раја. Раја се све више навикава на то да је низса, ропска класа која има да се улагује и да се клања, да би се умилила господару.*“, док нешто раније каже: „*Под тим разумемо утицај суровости и насиља господара на*

² Указивање на овај период као почетка наглог раста корупције свакако не значи да пре тог периода у Србији није било корупције. Овде, жељимо да укажемо на нагли раст ове пошести која је током даљег периода добијала на убрзашњу и данас довела до феномена „заробљене државе“

менталитет овога становништва или и последице подражавања овим господарима. Послушност и напор робова да се угоди жељама и укусу господара били су главни чиниоци овога преображаја.“ (Цвијић,...:76). Синдром особина рајинског карактера чине црте: плашљивост, фатализам, потуљеност, пакост, неповерљивост, прагматизам, лукавство, егоизам, чулност, слепа оданост господару, понизност према моћнима и сувор однос према немоћнима, као и морална мимикрија. Цвијић је пред нас одавно поставио ово ужасно огледало, али изгледа да све до данас нисмо научили да гледамо у њега, нити смо полушили да променимо нешто што не ваља. Менталитет се споро мења, али у нашем случају је очигледно да промене не постоје јер још од његовог времена па све до данашњих дана лагано али сигурно, као нација, пропадамо и губимо битку за битком. Не можемо и не смејмо порицати да смо постали бедни, слаби, емотивно и морално разорени јер тек када схватимо докле смо дошли, онда се можемо надати променама на боље. Снисходљивост и улагивање моћнима и моћницима је битна особина ропске психе, која се код савремених Срба меша са малограђанским менталитетом које су описали Стерија и Нушић.. Жеља да се буде „ноблес“ и „као остали свет“, се преплиће са рајинском понизношћу, улагивањем и дивљењем према моћнима. Зашто је честа потреба у нас, да нам странци нешто признају и похвале да би га на крају и ми признали? И велики српски пријатељ, заљубљен и у српску племенитост искрено говорећи Србима, који га нису тада схватали указује на рајински менталитет као узрок „чиновничке корупције“, као последице „вишевековне представе турске источњачке подмитљивости“ (Рајс, 1998: 44).

Обнову и вакрес српске државе повели су и водили угледни српски домаћини на челу са Карађорђем. У врло тешким сложеним историјским околностима из пепела су ваксли српску државност и поставли на нове–старе темеље, засновне на светосавском начелу и домаћинском духу. Измучену и иссрпљену ратовима, али полетну и са пуно наде, Србију је прескупо коштао Први светски рат. Увучена у тај Велики рат Србија је демографски и материјално разорена. Иако победник у том рату, како својом непромишљеношћу („побеник у рату губитник у миру“) тако и због интереса великих сила, Србија је направила фаталну историјску грешку стварајући заједничку државу са својим историјским непријатељима. Та заједница разарала је српско народно биће у многим сегментима па и у погледу рушења домаћинског духа и стварања услова за бујање корупције. Томе је посебно погодовало увођење парламентаризма у држави.

У новоформираној држави, Краљевини СХС постојали су значајни друштвени и правни услови који су погодовали развоју корупције. Ту пре свега спадају: чињеница трајања уставно-правног провизоријума скоро читаве три године после уједињења; постојање чак шест територијалних подручја с наслеђеним правним системима који су се примењивали до уједињења; вршење великих државних набавки и јавних инвестиција без јасно заснованог система контроле; постојање диспозиционих фондова којима су располагали председник владе и министри; отплата ратне штете, ратног плена, замена новца ради увођења динара и сл; уврежено схватање да се новицем и материјалним добицима могу постићи политички циљеви, што је пракса и потврђивала, итд.. Велики број људи који је учествовао у рату, настојао је да „наплати своје заслуге“. Зато и не чуди то што су се „корупцијом и најразличитијим малверзацијама бавили сви који су заузимали било какав положајчић у државној хијерархији – почевши од сеоског пандура и сеоског ћате, преко чиновника свих категорија, народних посланика, министара, официра и генерала, све до самог краља Александра који је био несумњиво први и највећи корупционаш“ (Колунџић, 1968: 36).

У свом чувеном, из љубави према српском народу написаном делу „Чујте, Срби“, Арчибалд Рајс упозорава пријатељски српски народ на велику опасност која се над њихову државу надвила у виду корупције. „Политичари више нису знали ни за какве границе својих амбиција. Био је то плес министарских портфельа, који су доносили богатство онима који би их се дочепали. Најбољи начин да брзо постанеш богат јесте да постанеш министар“, наглашава Рајс (Raјc, 1998: 62) Рајс сведочи да је од I светског рата до 1928. године, када је пред смрт писао своју књигу, у нашој земљи „видео најмање педесетак министара и, с ретким изузетима, сви ти министри су се обогатили“ (Исто: 62).

Афере су биле толико редовна појава у Краљевини да се корупција „све мање третирала као нешто одиозно и компромитантно што људе понижава и дисквалифицира за поштено друштво“ (Колунџић, 1968: 21). Иако се о корупционашким аферама обилато писало у ондашњој штампи, уз веома снажну критику носилаца тадашњих највиших државних функција, иако су вођење парламентарне дебате и истраге тим поводом, није се ниједном десило да неки високи државни функционер одговара због корупције На темељу истраживања и проучавања историјске грађе и одговарајуће литературе, Шуваковић у раду у коме испутује везу корупције и политичких странака у Краљевини СХС закључује: „да у Првој југословенској држави заправо и није постојала политичка воља за суочавањем с

корупцијом као друштвеним злом, већ је чак низом поступака сама држава давала допринос њеном развијању. Последица је већ тада дошло до настанка феномена тзв. „заробљене државе“, који је резултат постојања системске корупције. (Шуваковић, 2011: 66). Жилаву, дугу традицију корупције и спреге богатих и моћних у Србији савршено добро илуструју рецимо приповетке Милована Глишића, посебно антологијска прича о куповини једне те исте главе шећера чијим се поклањањем одобровољавају (локални) моћници.

Стварање Друге Југославије, под диктатом, „победника“ и по цену ћутања и заборава геноцида над српским народом у том рату је за српски народ имало и има још погубније последице него стварање Прве Југославије³. И ова нова држава такође је представљала погодно тло за развој корупције⁴. Комунисти су доласком на власт, пошто су имовину, и производе рада прогласили за друштвену, урушили домаћински поредак у Србији. Једну велику, пламениту, универзалну идеју "да свет треба да се окреће око Сунца рада" комунисти, нарочито они који су извели револуцију (у највећем броју: сељачка сиротиња, надничари, градске слуге, огорчени пропали студенти и други нездовољници), презрели су и пртерали из Србије, јер сами нису били деца рада, нити су потицали из домаћинских породица. Тако је у нашем народу унет један опасан менталитет нерада и неодговорности. Народ је брзо схватио да се може боље живети сналажењем, у лавиринту бирократске расподеле, него радом, прихватио ту игру и врло се извештио у њој (радио не радио свира ти радио; нико не може толико мало да ме плати, колико ја могу мало да радим). Створен је менталитет сналажења и омаловажавања рада.

Ни ови нови неокапиталисти који никоше након „демократске револуције“, неокомунисти - комунисткапиталисти, свој капитал највећим делом нису створили радом већ су по истеку социјализма покрали народне паре којима су наставили упропашћавање Срба и у капитализму. Најпре су рушили капитализам да би градили комунизам, отимали у „име народа“ и „за народ“, стварали друштвено богатство, а данас, исти они или њихова деца, руше комунизам и граде капитализам, присвајајући

³ О трагичним последицама ове заблуде шире и у раду: П. Анђелковић Лоши ѡаци учитељице историје - југофанатизам и европанатизам и десуверенизација Србије, Зборник радова са научног скупа: *Глобализација и десуверенизација* одржаног 14-15. септембра 2013. године у организацији Српског социолошког друштва, Филозофског факултета у Косовској Митровици и Института за упоредно право Београд.

⁴ Овде треба истаћи да у првим годинама изградње нове социјалистичко-комунистичке заједнице, док је идеја комунизма која је покретала народ била снажна, корупција није била тако видљива и у тој мери изражена. Како идеја копни, уз погодне услове који су били присутни корупција почиње да се развија.

народну имовину (док су на теткином каучу спавали) као да им је „од бабе остало“ . Одједном изникоше нови бизнисмени који су до јуче били секретари комитета или службеници ОЗНЕ, или се појавише као експерти из иностранства и опљачкаше народ. Преко ноћи променили су идеолошки ћурак, вешто искористили свој положај и време друштвених ломова и брзо се обогатили.

Под изговором транзиције и трансформације привреде, скоро сва производња је заустављена. Масовним отпуштањем радника, уз енормно и потпуно незаслужено богаћење политичке елите, а све у име демократских промена и либерализације тржишта, разорено је привредно ткиво Србије. Извештаји говоре да производња замире у свим деловима земље. Србија је потонула у дубоку економску кризу. Уместо обећаног благостања добили смо понирућу стопу привредног раста, распад морала и свих традиционалних вредности, обилје лажи и подвала, техничко и технолошко заостајање у областима где је то најосетљивије. Јаз између масе сиромашних и шачице богатих нездарживо се продубљује. Дубоки јаз између огромне масе осиромашних и врело уског слоја богаташа који су се нагло обогатили присвајањем друштвене и државне имовине, посебно у периоду транзиције, представља добру подлогу криминализације друштва и прети даљим продубљивањем његове нестабилности. Тајкуни – комунисткапиталисти⁵ дивљом акумулацијом капитала, економијом из сенке директно утичу на политику, а све то доводи до процеса познат као „заробљавање државе“. Српско друштво, друштво у транзицији, како га називају данас представља мешавину остатака пропалог социјалистичког експеримената и квази тржишне привреде. У ствари, имамо једну економску и политичку збрку, у којој наши посткомунистички капиталисти и предкапиталистички комунисти - комунисткапиталисти, лове у мутном и настоје да приграбе оно што се приграбити може.

Домаћински дух и(или) корупција – ка закључку

У Србији, и у земљама окружења, данас је модерно говорити о борби против корупције. „Баук борбе против корупције кружи Србијом“. Има ли она шансу на победу оваквим начином на који се води? Убеђени смо да нема. Као што је корупција

⁵ О новим-старим профитерима комунисткапиталистима шире у раду: П. Анђелковић, Комунисткапиталисти - полуинтелектуалац друштвени феномен дугог трајања, Тeme, Г. XXXVII Бр. 4: 33-50, УДК чланка: 316.663(497.11), Издавач Универзитет у Нишу.

процес који за основни узрок има „квареж” карактера. Борба против корупције такође мора да буде процес. У том процесу важни су сви аспекти (правни, економски...) или за битније искорењавање овог зла – греха најбитнији је васпитно-образовни којим се мукотрпно и дуготрајно изграђују праве моралне и духовне вредности. Као путоказ али и упозорење могу да нам буду и видовита упозорења једног од најумнијих српских духовника владике Николаја. Говорећи о пропasti прве Југославије у "Речима србском народу кроз тамнички прозор", записао: "Нека нам школа буде са вером, политика са поштењем, војска са родољубљем, држава са Божјим благословом. Нека се сваки врати Богу и себи; нека нико не буде ван Бога и ван себе, да га не би поклопила језива тама туђинска, са лепим именом и шареном одећом. Такође, упозоравао је Свети Николај да ако буде напуштена служба Богу србског народа, "престати историја Србадије, а почети историја мангупарије" (*Српски народ као Теодул*); разобличавао је и лажну побожност: "Цркве граде, да их виде људи,/ Цркве граде, Богу се не моле" (*Небеска Литургија*); а упозоравао и указивао на пљачкашку економију неолиберализма (*Средњи систем*).

Узалудност борбе против корупције на њеним стратешким висовима можда најбоље илуструје крилатица, модерним вокабуларом речено слоган „Великим лоповима се скида капа а малим глава“. Као најмоћнији и најодговорнији виде се припадници политичке елите па се зато упућује сатирична порука да су "политичари некада имали визију а сада су све свели на провизију". Сличну поруку и дејство има и „аморални фамилизам“ - начин понашања који у свим релацијама има у фокусу само интерес појединца и њему најближег окружења, без обзира на законе и професионалне стандарде. Корупцију у јавном сектору у великој мери олакшава раширенна логика и разумевање јавне својине и интереса као "Алајбегове сламе ", нечег што за ралику од приватног нема титулара,што је и ничије и свачије , тиме и моје. Опасност од слепог, некритичког прихватања свих "вредности" које долазе са Запада, а које раскуђују српску кућу, давно мудро уочава и наш врли владика Николај и на то српски род упозорава у свом чувеном делу Теодул: "Знаш ли ти, Теодуле, откуд проистичу, највеће несреће међу људима? Ако не знаш, ја ћу ти казати: отуда што су људи изгубили дух домаћински. Изгубили су дух домаћински, мој Теодуле, а запојили се духом најамничким. А најамник нити уме своју кућу да кући нити хоће туђу да кући. Раскућену кућу српског народа једино можемо опет скућити ако у Србији изнова зацари дух домаћински“ (Николај, 2001:233). Културна начела православне

цивилизације заснована на саборности негују у већој мери колективизам који рађа солидарност што у знатној мери смањује могућност корупције. Наметање западног „модернизацијског“ процеса осталом делу становништва Европе и света пратило је и безусловно наметање католичко-протестанских идеја и вредности као једино могућих (које немају алтернативу). Управо модернизацијски процеси православних друштава имају за циљ и да та друштва испразне од онога што им је иманетно а то је личност и заједница. Оно што је започео комунизам, а то је темељна измена социјалног бића православних народа, урушавањем историјске и духовне, вертикалне, идеје саборности и домаћинског духа, са намером да се уништи православна цивилизација у целини, наставља Нови светски поредак, стварањем наднација – супранационалних формација. Турен лепо примећије да на Западу више нема друштва. За разлику од праволовне традиције развоја друштвености у чијем центру се налази личност и заједница, западни тип преферира индивидуалност, антропоцентризам. Индивидуализам Запада разара осећај солидарности, заједништва, свест да је „Ми“ важније од „Ја, да је заједница битнија од личности. Прихвативши идеју пониклу у Старој Грчкој да је „човек мера свих ствари“ (Протагора) Запад до крајњих граница развија идеолошку концепцију антропоцентризма. Логика потрошачког друштва подстиче корупцију. Такозвано потрошачко друштво представља један нови тип друштва у коме је сваки човек императивно и првенствено у улози потрошача. Човек је у таквом друштвеном систему постао потврђен ако је могао довољно да троши – степен потрошње је фактички изједначен са валоризацијом друштвеног статуса неке особе. За потрошачко друштво се, углавном, констатује да негује хедонистичке норме задовољавања различитих материјалних тежњи и потреба. Пољски мислилац Зигмунд Бауман, међутим, иронично примећује да суштина потрошачког друштва није у тренутном конзумирању одређених материјалних добара, већ прижељкивању будуће потрошње и доживљаја који генеришу све јачу и јачу жељу за стицањем и потрошњом.

У „времену богатом несрећама“ (Тацит), у овим претешким околностима што трају већ превише година, а које ни један народ не би тако поднео, неизбежно су пропале многе вредности, материјалне, али и моралне. Српски човек је издржао али се и похабао, губећи многе врлине, тиме и високи морал. Узајамна мржња као да је јача од љубави, неоповерење је веће од поверења, сумња јача од вере. Морамо повратити равнотежу и упркос неприликама, и управо због њих, неговати узајамну љубав, слогу, непоколебљиво родољубље и тврду веру. Другим речима, осигурати победу врлина над

пороцима, који нас угрожавају са свих страна, и изнутра, и споља. Нема слободног друштва ни слободног појединца уколико се рад не прихвати као највиши морални и социјални принцип. Слобода се не само брани радом, већ је рад и најбољи, ако не и једини, начин да се слобода оствари. Рад је мост који повезује свет слободе и свет нужности. Српски домаћини стварали су дух слободних, трезвених и прекаљених трудбеника, који се ослањају на себе, и не очекују од живота више него што сами могу да ураде и створе. Народи, породице вреде онолико колико вреде њихова привреда, односно њихова домаћинства. Слобода и самосталност се бране економском моћи. Народи и људи стичу или губе углед према томе колико им је успешна привреда, односно колико су економски независни. Добра привредна машина је слична војној машини: и једна и друга траже дисциплину и чврсту организацију, а не трпе млитавост и корупцију. Домаћин је свој на своме, газда на свом имању, ма колико оно било велико. Газда који сабира и који настоји да увећа своје газдинство и створи стабилну породичну заједницу која ће наставити генерацијску лозу, и чији је основни задатак да чувају и стичу породичну имовину и породично име. Из домаћинске куће излазе васпитани и одговорни људи који су добри и себи и другима. Домаћинска памет не тражи већ налази, не сања мутне снове већ дела, не зановета о животу већ ствара и живи.

Раскућену кућу српског народа, у временима „атомске технике и прашумске етике” (Јустин Поповић) једино можемо опет скучити ако у Србији изнова „зацари дух домаћински“ (Николај Велимировић). Бити успешан домаћин значи бити одговоран у односу на државу, установу, имање које му је поверено: *сабирати а не расипати, стварати а не разарати, увећавати а не смањивати, кућити а не раскућивати*. „Не кради државу, јер је скупо плаћена. Браћа твоја изгинула су у ратовима бранећи државу. Они су положили животе своје за државу - како се ти усуђујес красти и поткрадати ту прескупу имовину? Ова је држава и њихова колико и твоја, и више је њихова, јер су је платили више од тебе; више су уложили у њу него ти. Ја кажем: држава је својина свих који леже у гробовима колико и оних који играју по салонима и још више. Ко дакле краде државу, мародер је исти као и онај ко пљачка мртве. Јер и један и други ударају на својину мртвих. Твоји ђедови и прађедови и чукунђедови борили су се за ову државу, мучили се за њу, уздисали, плакали, знојили се, крварили, умирали. Безумниче! Кога крадеш? Крадеш своју најближу својту, која те из гроба проклиње...” (Николај, 2001).

Литература

- Анђелковић, П. (2013). Комунисткапиталисти - полуинтелектуалац друштвени феномен дугог трајања, *Тeme*, Г. XXXVII Бр. 4: 33-50, Извавач Универзитет у Нишу.
- Анђелковић, П. (2013). Лоши ђаци учитељице историје - југофанатизам и еврофанатизам и десуверенизација Србије, Зборник радова са научног скупа: *Глобализација и десуверенизација* одржаног 14-15. септембра 2013. године у организацији Српског социолошког друштва, Филозофског факултета у Косовској Митровици и Института за упоредно право Београд.
- Гредељ, С. (2007). Корупција. *Социолошки речник*. Београд: Завод за уџбенике.
- Јелачић, М. (1996). *Корупција: друштвено-правни аспекти и методи супротстављања*. Београд: МУП Републике Србије, часопис „Безбедност“ и лист „Милиционар“
- Јегему, Р. (2003), *Антикорупцијски приручник*, Транспарентност, Београд
- Карапанцић, Ђ. Д. (1929). *Речник латинско-српски*. Београд: Геца Кон.
- Карклић, Р. (2007). *Систем ме је натерао*, издање на српском Мисија ОЕВС, 2007.
- Клитгارد, Р. (1998). International Cooperation against Corruption. *Finance & Development*, 35(1), п 3–6.
- Колунцић, З. (1968). *Политика и корупција у краљевској Југославији*. Загреб: Стварност.
- Корупција и људска права: успостављање везе,(2010). Фонд за отворено друштво, Београд
- Ненадић, Н. (2006). Заробљена држава. *Политика*, 12. новембар.
- Милетић, С. (1939). *Изабрани чланци*, Нови Сад: Просветно издавачка задруга „Змај”.
- Велимировић, Н. (2001). *Место Србије у светској историји*, Сабрана дела том IV, Линц, Аустрија..
- Цвијић Јован, „Балканско полуострво и Јужнословенске земље - Основи антропогеографије
- Рајс, Р. А. (1998). *Чујте Срби*, друго издање. Београд: Историјски музеј Србије и Горњи
- Милановац: Дечије новине.
- Расма, К. (2007) Систем је натерао: *Корупција у посткомунистичким друштвима*, ОСЦЕ, Београд.

- Klitgaard, Robert, K. (1988). Controlling Corruption, Berkley, University of California
- Tanci V. (1998). *Corruption Around the World*, Vol.45, No 4, IMF Staff Papers
- Шуваковић, У. (2009). Партијска држава – могућности њеног настанка и развоја на примеру савремене Србије. *Тeme*, 33(2), стр. 663–682.
- Шуваковић, У. (2011). Корупција и политичке странке у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, у : *Журнал за криминалистику и право*: Београд. 2111.

Summary

A GOOD HOUSEHOLDER AND CORRUPTION

Nowadays, in Serbia, it's fashionable to talk about the fight against corruption. "The spook of fighting corruption circulates through Serbia". Is there a chance the fight will win the way it's lead? We are convinced there isn't. Since corruption is a process caused by "rotten" characters, the anti-corruption fight must also be a process of rehabilitation and creation of the right character - the good householder's character. In this process each aspect is important (legal, economic...) but for permanent eradication of the evil or the sin of corruption the most important segment is educational because it creates the genuine moral and spiritual value in a hardworking and long-term manner. In "the period rich in disasters" (Tacitus), in the hard circumstances lasting too long, which would not be endured by any other nation, many values , material and moral have inevitably failed. A Serb has endured but also has worn out and lost many virtues, particularly the spirit of a good householder. Mutual hatred seems to be stronger than love, distrust greater than confidence, doubt stronger than faith, and robbery and spoils stronger than charity and solidarity. We need to restore the balance and despite the hardships, and because of them, we must foster mutual love, harmony, unwavering patriotism and value of domesticity. In other words, we must ensure victory of virtue over vice that threatens us from everywhere, both from inside and outside. At the time of "nuclear techniques and jungle ethics" (Justin Popovic) the dispersed home of the Serbs can be turned again into a proper home only if we "have the spirit of domesticity reigning" (Nikolai Velimirovich). To be a successful householder is to be responsible in relation to the state, institution, household that he was entrusted with: *add, not to waste, create not to destroy, enlarge rather than reduce, preserve not to destroy a household*. "Do not steal from a country, it was overpaid. Your brothers perished in wars defending the country. They gave their lives for the country – how dare you to steal the overpriced legacy? – said the wise bishop, and this message should be the foundation of creating Serbs and Serbian country and salvation from corruption.

Nikola Protrka, univ.spec.inf.-struč.spec.crim.¹
Policijkska akademija, Visoka policijska škola, Zagreb

UDK 343.85:004.738.5

prof.dr.sc. Ksenija Butorac²
Policijkska akademija, Visoka policijska škola, Zagreb

KORUPCIJA I OTVORENI IZVORI

Sažetak:

U radu se obrazlažu novi dosezi i mogućnosti korištenja primarno interneta kao otvorenog izvora za prikupljanje informacija o mogućem počinjenom kaznenom djelu korupcije. U posljednje vrijeme svjedočimo rasprostranjenosti društvenih mreža i svakodnevnoj dostupnosti komunikacije zbog sveopćeg informatičkog napretka.

To se posebno očituje prilikom korištenja tzv. pametnih telefona koji u sebi sadrže digitalni aparat, GPS za geografsko lociranje, spajanje s internetom itd. Korisnici često nisu svjesni koliko je podataka o njima samima sadržano na "mreži svih mreža" - internetu, a ove podatke istražitelji mogu pomoći analitičke obrade složiti u kvalitetan mozaik sastavljen od mnoštva, na prvi pogled, nepovezanih podataka.

Države kao što je Hrvatska, ali i druge države u regiji, nažalost, nisu imune na korupciju i ona je sastavni dio svakodnevnih vijesti. U radu će stoga biti prikazani modaliteti rada istraživačkih tijela u Republici Hrvatskoj.

Ključne riječi: korupcija, kriminal, internet, istraživanje, otvoreni izvori

Abstract:

This paper discusses new achievements and possibilities of using the Internet primarily as the open source gathering information about possible committed criminal offenses of corruption. Recently we are witnesses of the spread of social networks and the availability of everyday communication for overall IT progress.

This is particularly evident when using a smartphone, containing a digital camera, GPS geo- location, connectivity to the Internet, so the users often are not aware of how much information exists about them on "network of networks" – Internet, and that investigators can use analytical processing resulting in a high quality mosaic composed of many, at first glance unrelated data.

Countries such as Croatia, together with regional countries, unfortunately, are not immune to corruption, and it is an integral part of everyday news. For this reason, in the paper will be presented some of work modalities of the national investigation authorities in the Republic of Croatia.

Keywords: corruption , crime , internet , research , open source

---

¹ nprotrka@fkz.hr

² kbutorac@fkz.hr

UVOD

Informacije su interpretirani podaci, a oni se nalaze svuda oko nas. Osim što se raznorodne informacije nalaze gdje god možemo zamisliti, one su nam i naširoko dostupne. Naš zadatak je prepoznati korisne informacije i upotrijebiti ih. Ljudskim bićima je zajedničko da prikupljaju informacije i dijele ih s drugima. U današnjem svijetu informacije su izvor moći i bogatstva, a pomoću njih se donose odluke, usmjeravaju aktivnosti, obavljaju zadaci i planira budućnost. Informacije se koriste u svim segmentima djelovanja poput obrazovanja, kulture, zdravstva i poslovanja gdje u stvari predstavljaju najvredniju imovinu. Čim je riječ o imovini, u ljudskom ponašanju nerijetko postoji i poriv za nelegalnim stjecajem takve imovine. Jedan od oblika je i korupcija.

POJAM KORUPCIJE

U najširem smislu, korupcijom se smatra svaki oblik zlouporabe ovlasti radi osobne ili skupne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru. Korumpiranom osobom se smatra svaka službena ili odgovorna osoba koja radi osobne koristi ili koristi skupine kojoj pripada zanemari opći interes koji je dužna štititi s obzirom na položaj i ovlasti koje su joj povjerene. Korupcijom se smatra i kada građanin nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita, a kao takva se pojavljuje u svim područjima života i djelovanja, od javnih institucija, preko politike, do gospodarstva i poslovanja s inozemstvom.³

Kao što navodi Kregar (2013), korupcija spada u pojmove kojima je teško denotativno odrediti sadržaj budući da se njeno značenje mijenja u različitom vremenskom društvenom i političkom kontekstu. Nesumnjivo, korupcija u nekim zemljama predstavlja ozbiljan gospodarski i politički problem (prijevara kao sustav).

To osobito, ali ne i isključivo, vrijedi za zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji. Mnogi upozoravaju na postojanje tradicije i svojevrsne kulture korupcije. U pojedinim zemljama tradicija podmićivanja postoji stoljećima. Manji ili veći iznosi za mito nerijetko se smatraju normalnim ponašanjem. Međutim, ma koliko stvarno korupcija postoji kao dio tradicije, ona

---

³ Nacionalni program za borbu protiv korupcije, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <http://www.mup.hr/32.aspx> datum pristupa 27.02.2014.

u svom patološkom obliku raste u novoj situaciji, u modernom tržišnom gospodarstvu i državnim javnim službama i ni po čemu nije nalik onome na što se tradicija poziva. Tradicija podmićivanja radi toga služi više i prije kao izgovor i alibi onima koji ju koriste.⁴ U europskom izvješću o provedbi projekta CARPO u zemljama jugoistočne Europe (Izvješće o stanju organiziranog i gospodarskog kriminala u Jugoistočnoj Europi, 2006:66) navodi se kako organizirani kriminal korupcijom utječe na javnu upravu, političare, poreznu i carinsku upravu, graničnu službu, pravosudni sustav, medije i privatni sektor kroz podmićivanje, patroniziranje, nepotizam, pogodovanje, zloporabu rodbinskih, etničkih, zavičajnih i drugih veza i slično. U istom dokumentu korupcija i organizirani kriminal prepoznati su kao dvije strane iste medalje te se navodi kako organizirani kriminal korupcijom štiti svoje ilegalne aktivnosti kroz infiltraciju u pravosudne, policijske, ekonomске i političke strukture, te na taj način jača i širi svoju moć. Učinkovitom borborom protiv korupcije znatno se smanjuje manevarski prostor organiziranom kriminalu, što kratkoročno može negativno utjecati na stupanj sigurnosti jer u tom slučaju kriminalnim organizacijama na raspolaganju ostaju gotovo isključivo nasilne metode djelovanja. Međutim, dugoročno gledajući s aspekta povezanosti s organiziranim kriminalom, uspješna borba protiv korupcije pozitivno utječe na nacionalnu sigurnost jer otežava rast i razvoj postojećih kriminalnih grupa, odnosno nastanak novih. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da u svezi s korupcijom postoji velika tamna brojka, jer ni jednoj strani koja sudjeluje u, recimo, primanju i davanju mita, nije u interesu da se kazneno djelo razotkrije.⁵

U skladu s prepoznatom opasnosti, brojne međunarodne institucije, vladine i nevladine organizacije, inicijative i projekti bave se problemom korupcije; od Ujedinjenih nacija i Europske unije, preko Ureda Europske komisije za borbu protiv prijevara (OLAF), do Pakta o stabilnosti za jugoistočnu Europu, GRECO-a, OCTOPUS-a i drugih.⁶

Prema istraživanjima percepcije korupcije provedenim u zemljama jugoistočne Europe, prosječno 80% ispitanika izjavilo je kako je korupcija u njihovim državama jako rasprostranjena.⁷

⁴ Kregar, J.: Financijska praksa, 1997, 21 (5-6), 893-898

⁵ Derenčinović, D.: Suzbijanje organiziranog kriminaliteta (prvi dio), prezentacija na Poslijediplomskom specijalističkom studiju iz kaznenopravnih znanosti.

⁶ Dobovšek, B.: Transnational Organised Crime In the Western Balkans, prezentacija na First Annual Conference on Human Security, Terrorism and Organized Crime in the Western Balkan Region

⁷ Albercht, H.J., Getoš, A.M.: Researching Terrorism and Organized Crime in Southeast Europe (Istraživanje terorizma i organiziranog kriminala u Jugoistočnoj Europi), u: Benedek, Wolfgang; Daase, Christopher; Dimitrijević, Vojin; Duyne, Petrus van: Transnational Terrorism, Organized Crime and Peace-Building: Human

Veliku raširenost korupcije potvrđuje i najnovije istraživanje UNODC-a koje je obuhvatilo različite aspekte tog problema u zemljama zapadnog Balkana, kao što su: izloženost korupciji, prosječni iznos mita, vrste mita, učestalost davanja mita, razlozi davanja mita, profil službenih ili odgovornih osoba kojima se daje mito i drugo.⁸ Prema Transparency Internationalu (2010), od 178 zemalja uključenih u istraživanje njih 75% ostvarilo je rezultat koji pokazuje da je korupcija i dalje ozbiljan problem. Prema istom izvoru indeks percepcije korupcije (IPK) u Hrvatskoj u 2010. iznosio je 4,1 (na ljestvici od 1 – potpuna korupcija, do 10 – bez korupcije).

Radi se o složenom indeksu koji se izračunava na temelju rezultata drugih neovisnih istraživanja. Iako IPK nije zamišljen kao indeks koji mjeri promjene tijekom vremena. Postoji još niz studija koje mjere korupciju, poput istraživanja Svjetske banke i Europske banke za obnovu i razvoj pod nazivom Istraživanje o poslovnom okruženju i uspješnosti poduzeća, te istraživanja Gallupa Internationala.⁹ Ta su istraživanja uglavnom standardizirana i ne oslanjaju se isključivo na istraživanja percepcije javnog mišljenja. S tim u svezi valja navesti kako je jedna studija pokazala da na percepciju javnosti najviše utječe povjerenje u institucije i njihova učinkovitost, odnosno da je visok stupanj nepovjerenja sukladan s percepcijom rizika o raširenosti korupcije u nekoj instituciji.

Zakonski okvir za protukorupcijske mjere u Republici Hrvatskoj svoje uporište nalazi u odredbama kaznenog zakonodavstva, Zakona o USKOK-u te međunarodnim pravnim instrumentima koje je Republika Hrvatska usvojila. Ključni međunarodni dokumenti su Kaznenopravna konvencija o korupciji, Dodatni protokol uz Kaznenopravnu konvenciju o korupciji, Građanskopravna konvencija o korupciji, te Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije. Ostala zakonska regulativa kojom se u Hrvatskoj određuje ovo područje je sljedeća: Zakon o sprečavanju sukoba interesa u obnašanju javnih dužnosti, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, Zakon o zaštiti svjedoka, Zakon o sprječavanju pranja novca, Zakon o međunarodnoj pravnoj pomoći u kaznenim stvarima te Zakon o pravu na pristup informacijama.

---

security in the Western Balkans (Transnacionalni terorizam, organizirani kriminal i izgradnja mira: Sigurnost na zapadnom Balkanu), Palgrave Macmillan, Haundmills, 2010., str. 117-148.

⁸ Korupcija na zapadnom Balkanu: Iskustva stanovništva u svezi s davanjem mita <http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CD4QFjAD> datum pristupa 19.02.2014.

⁹ Kregar, J. : Korupcija: neznanje nije opravданje, 2013. www.zajednoprotivkorupcije.org/wp-content/uploads/2013/.../kreg.pdf datum pristupa 21.02.2014.

Na temelju iskustva stečenog u provedbi Nacionalnog programa za suzbijanje korupcije 2006. - 2008., na sjednici održanoj 19. lipnja 2008. godine Hrvatski sabor je donio Strategiju suzbijanja korupcije¹⁰ s pripadajućim Akcijskim planom. U tom dokumentu ona se definira u širem smislu kao *svaka zlouporaba javnih ovlasti radi ostvarenja privatnih probitaka*, a u užem kao *čin nedopuštene razmjene između javnog dužnosnika i druge osobe u cilju ostvarivanja vlastitih probitaka*. Dalje se navodi kako je korupciju teško mjeriti, te da su podaci pravosudnih tijela u nerazmjeru s javnom percepcijom o njezinoj rasprostranjenosti. To je u skladu i s činjenicom da, unatoč javnoj i stručnoj percepciji o povezanosti korupcije s organiziranim kriminalom, ne postoje egzaktni statistički podaci koji bi tu vezu potvrdili. Strategijom je provedena revizija Nacionalnog programa suzbijanja korupcije 2006.–2008. i obavljena analiza provedenih mjera kao i prioritetnih područja na koja se treba usmjeriti suzbijanje korupcije.

Prioritetni ciljevi u realizaciji Strategije su:

- unapređivanje pravnog i institucionalnog okvira za učinkovito i sustavno suzbijanje korupcije
- afirmacija pristupa »društvo bez korupcije«
- jačanje integriteta, odgovornosti i transparentnosti u radu tijela državne vlasti i s tim u vezi jačanje povjerenja građana u državne institucije
- stvaranje preduvjeta za sprječavanje korupcije na svim razinama
- podizanje razine učinkovitosti otkrivanja i kaznenog progona korupcijskih kaznenih djela
- podizanje javne svijesti o štetnosti korupcije i o potrebi njezina suzbijanja
- unapređivanje međunarodne suradnje u borbi protiv korupcije
- unapređivanje suradnje između državnih tijela nadležnih za provedbu Strategije
- unapređivanje suradnje s organizacijama civilnog društva

U cilju provedbe Strategije donesen je Akcijski plan koji je zamišljen kao dokument koji se revidira svake godine u cilju praćenja i analize njene provedbe. Akcijski plan omogućava sustavan nadzor provedbe Strategije i predstavlja kontrolni mehanizam pomoći

---

¹⁰ Narodne novine, broj 75/08

kojeg će se moći provjeriti je li određena mjera provedena u potpunosti ili ju je potrebno redefinirati u skladu s novim potrebama.

Akcijski plan usmjeren je na djelovanje tijela javne vlasti na način da građani mogu ostvarivati sva svoja prava i obveze bez da budu izloženi koruptivnim zahtjevima. Ujedno, njime se štiti javni interes i interes Republike Hrvatske na način da ne bude ugrožen od koruptivnog postupanja, štite se institucije od razarajućeg učinka korupcije, onemoguće se administrativna postupanja koja izravno potiču koruptivno postupanje uvođenjem transparentnosti i dostupnosti na internetskim stranicama postupanja tijela državne uprave i lokalne samouprave, kao i uspostavom učinkovitoga i transparentnoga sustava upravljanja državnom imovinom te nastavkom jačanja kontrole u javnoj nabavi.

U Akcijskom planu su navedene mjere koje se odnose na postupanje lokalne samouprave i trgovačkih društava u većinskom državnom vlasništvu; aktivniju međunarodnu suradnju i razmjenu podataka; stavljanje naglaska na učinkovitije otkrivanje i procesuiranje slučajeva korupcije; jačanje kapaciteta tijela koja su nadležna za procesuiranje korupcije kao i interakciju nadležnih tijela.

U svrhu širenja i poticanja antikoruptivnog ozračja od strane Vlade Republike Hrvatske predviđeni su brojni obrazovni programi s ciljem ukazivanja na štetnost korupcije i dužnosti prijavljivanja. Napominje se da se i dalje bitnom smatra suradnja s organizacijama civilnog društva te jačanje komunikacije s građanima u suzbijanju korupcije.

POJAM OTVORENIH IZVORA

Pojam otvorenih izvora nalazimo u domaćoj i stranoj literaturi definiran kao javno dostupne informacije u javnoj domeni. Najznačajniji izvor predstavlja internet, ali ovdje se uključuju novinski članci, javni dokumenti poduzeća, studije.

Otvoreni izvor (eng. *open source*) možemo definirati kao informaciju koja je pružena od bilo koje osobe ili grupe bez očekivanja da ona ima određenu privatnost. Dakle informacija koja nije zaštićena od javnog izlaganja.

Osim interneta kao definitivno najčešće korištenog otvorenog izvora, istražitelji se koriste i drugim otvorenim izvorima kao što su:

- Novine
- Knjižnice
- Časopisi
- Akademski izvori
- Radio
- Televizija

U današnje vrijeme mnogo, a možda i najviše kvalitetnih informacija, ponekad pruženih i od same osobe koja je predmet naše istrage, možemo pronaći na društvenim mrežama kao što je *Facebook*, *LinkedIn* i druge.

ISTRAŽIVAČKE METODE

Za provedbu **istraživačkih** radnji unutar Ministarstva unutarnjih poslova osnovan je Policijski nacionalni ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, ustrojen unutar Uprave kriminalističke policije, Ministarstva unutarnjih poslova.

Ovaj Ured prati i izučava pojavne oblike korupcije i organiziranog kriminaliteta, njihovih trendova i načina izvršenja, izravno provodi složenije kriminalističke obrade na nacionalnoj razini u suradnji sa USKOK-om¹¹, drugim državnim odvjetništvima i nadležnim tijelima, neposredno obavlja poslove nacionalne razine složenog i organiziranog kriminaliteta i to u kriminalističkim obradama koje se provode na području više policijskih uprava ili više zemalja, odnosno u kojima je potrebna zajednička međunarodna policijska istraga. Nadzire provođenje složenijih kriminalističkih obrada u policijskim upravama, te vodi zbirku kriminalističkih evidenciјa i provodi potražnu djelatnost. Utvrđuje metode i načine rada na otkrivanju i suzbijanju pojavnih oblika kriminaliteta, te izrađuje prijedlog prioriteta u borbi protiv složenog i organiziranog kriminaliteta.

---

¹¹ USKOK - Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta - je posebno državno odvjetništvo specijalizirano za progon korupcije i organiziranog kriminaliteta sa sjedištem u Zagrebu, a nadležan je za područje cijele Republike Hrvatske.

Najveći problem istraživačkih metoda putem interneta je njegova pretrpanost stranicama s nepouzdanim i pristranim sadržajem. Svatko i bilo gdje može postaviti informacije koje želi. Izvori informacija su često zastarjele i često korisnici koji pretražuju informacije ne znaju je li informacija koju su pronašli aktualna.

Internet pruža višestruke izvore informacija i sredstvo je naglog širenja informacija i komunikacije. Postoji mnogo stranica koje nisu indeksirane pa ih tako ni naša tražilica neće pronaći. I takve je stranice potrebno pretraživati. To je takozvani *deep web*. Informacije s takvih stranica se nalaze u bazama kojima je moguće pristupiti samo preko direktnog upita. Veličina tog dijela interneta je nepoznata, ali pretpostavlja se da je oko 50 puta veći nego vidljivi dio interneta.¹²

Svatko tko se služi internetom i pretražuje Internet, ostavlja određeni trag. Kod istraživanja korupcije i pretrage izvora, policijski službenici ne žele da bilo tko zna što su na internetu radili ili gdje su sve bili, čak i kada je informacija potpuno u javnoj domeni. Internet je promatran od strane određenih ljudi i organizacija.

Postoji nekoliko jednostavnih mjer koje se mogu poduzeti kako bi se smanjio trag istraživanja na internetu:

- koristiti firewall za zaštitu računala;
- isključiti cookies;
- izbrisati svu povijest pretraživanja;
- redovito brisati cache datoteke;
- prebaciti sve pohranjene informacije na neki prijenosni medij;
- po mogućnosti koristiti računalo samo za internet sa operacijskim sustavom na kojem se nalaze minimalni potrebni zahtjevi;
- razmotriti koje smo detalje spremni dati na onim stranicama na kojima je potrebna registracija;
- prijava i odjava u regularnim intervalima;
- učiniti svoju internet konekciju što je više moguće anonimnom.

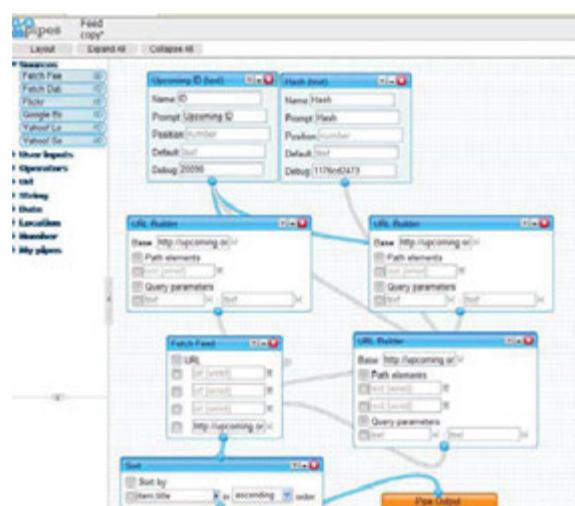
¹² Petrić, K., Rozman, D.: OSINT - Open Source Intelligence, Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, 2013, http://security.foi.hr/wiki/index.php/OSINT_-_Open_Source_Intelligence datum pristupa 21.02.2014.

Uz sve ove mjere, ipak, nije moguće prikriti činjenicu da je određena stranica bila posjećena, ali postoji način da se lažira naš korisnički profil na internetu, što kriminalci uvelike koriste.

Kao pomoć u radu istražitelja koriste se razni softveri koji pomažu objediniti mnoštvo prikupljenih informacija. Postoje i besplatni alati koji mogu poslužiti u navedene svrhe i koji mogu koristiti svi kojima je potrebna analitička obrada podataka prikupljenih iz otvorenih izvora, kao što je Paterva-Maltego ili Yahoo-Pipes.

Slika 1 - Paterva, Maltego
Izvor: www.paterva.com

Slika 2 – Yahoo Pipes
Izvor: www.pipes.yahoo.com

ZAKLJUČAK

Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, svjesno svoje odgovornosti u suzbijanju korupcije, ali svjesno i iznimno važne uloge ostalih segmenta društva i građana, nastoji dati odgovarajući značaj i poduzeti odlučne korake na suzbijanju ovakvih kaznenih djela. Bez pomoći građana gotovo je nemoguće boriti se protiv korupcije. Naime, rezultati istraživanja percepcije javnosti o korumpiranosti pojedinih institucija pokazuju kako građani u Hrvatskoj najkorumpiranim drže pravosuđe, zastupnička tijela te političke stranke, a najmanje vjerske organizacije, vojsku i nevladine organizacije. Ukoliko se usporede prosječne ocjene za sve tranzicijske države od 2001. do 2010., Republika Hrvatska se nalazi na 11. mjestu između 29 promatranih država (Corruption Perceptions Index, Transparency International, 2010).

Izvješće Europske komisije o stanju na području korupcije govori da korupcija nagriza povjerenje u javne institucije i demokraciju te da niti jedna od 28 zemalja članica EU nije imuna na korupciju. Problem postoji i u takozvanoj *tradiciji* koju je teško promijeniti. Uspješna borba protiv korupcije pozitivno utječe na nacionalnu sigurnost jer otežava rast i razvoj postojećih kriminalnih grupa, odnosno nastanak novih. Potrebno je još jednom naglasiti kako korupcija predstavlja izrazitu prijetnju društvu u cjelini te da se, bez obzira na mnoge tradicijske i kulturno-istorijske faktore koji olakšavaju ili opravdavaju njezinu postojanje i pogoduju njezinoj raširenosti, protiv nje treba odlučno boriti. Ta borba ne bi smjela biti deklaratorne prirode, već sasvim konkretna i izravna, a preduvjet je, naravno, ranije spomenuto postojanje stvarne političke volje artikulirane kroz jasne i provedive strateške planove.

Uz mnoštvo otvorenih izvora dostupnih širokim masama i suradnji građana i državnih institucija odgovornih za problem korupcije u društvu može se, ali i mora, pokušati smanjiti udio korupcije u svim segmentima javnog života.

LITERATURA

1. Albercht, H.J., Getoš, A.M.: Researching Terrorism and Organized Crime in Southeast Europe (Istraživanje terorizma i organiziranog kriminala u Jugoistočnoj Europi), u: Benedek, Wolfgang; Daase, Christopher; Dimitrijević, Vojin; Duyne, Petrus van: Transnational Terrorism, Organized Crime and Peace-Building: Human security in the Western Balkans (Transnacionalni terorizam, organizirani kriminal i izgradnja mira: Sigurnost na zapadnom Balkanu), Palgrave Macmillan, Haundmills, 2010., str. 117-148.
2. Corruption Perceptions Index, Transparency International, 2010.
<http://www.transparency.org/cpi2010/results> datum pristupa 28.02.2014.
3. Derenčinović, D.: Suzbijanje organiziranog kriminaliteta (prvi dio), prezentacija na Poslijediplomskom specijalističkom studiju iz kaznenopravnih znanosti, Pravni fakultet u Zagrebu, www.pravo.hr/_download/.../Suzbijanje_organiziranog_kriminaliteta_1.ppt datum pristupa 28.02.2014.
4. Dobovšek, B.: Transnational Organised Crime In the Western Balkans (Transnacionalni organizirani kriminal na zapadnom Balkanu), prezentacija na First Annual Conference on Human Security, Terrorism and Organized Crime in the Western Balkan Region (Prva godišnja konferencija o sigurnosti, terorizmu i organiziranom kriminalu), Ljubljana, 23-25. studenog 2006.
5. Izvješće o stanju organiziranog i gospodarskog kriminala u Jugoistočnoj Europi, 2006
http://www.coe.int/t/dg1/legalcooperation/economiccrime/organisedcrime/projects/carpo/Petc_2006_20croate.pdf datum pristupa 25.02.2014.
6. Korupcija na zapadnom Balkanu: Iskustva stanovništva u svezi s davanjem mita
<http://www.google.hr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0CD4QFjAD> datum pristupa 19.02.2014.
7. Kregar, J.: Financijska praksa, 1997, 21 (5-6), str. 893-898
8. Kregar, J. : Korupcija: neznanje nije opravdanje, 2013.
www.zajednoprotivkorupcije.org/wp-content/uploads/2013/.../kreg.pdf datum pristupa 21.02.2014.

9. Malmström, C.: Korupcija u EU, 2014, <http://www.dw.de/korupcija-problem-svih-28-%C4%8Dlanica-eu-a/a-17406163> datum pristupa 19.02.2014.
10. Nacionalni program za borbu protiv korupcije, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, <http://www.mup.hr/32.aspx> datum pristupa 27.02.2014
11. Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, Antikorupcija, <http://www.antikorupcija.hr/anticorruption-hr> datum pristupa 22.02.2014.
12. Paterva, Maltego, <https://www.paterva.com/web6/products/maltego.php> datum pristupa 26.02.2014.
13. Petrinić, K., Rozman, D.: OSINT - Open Source Intelligence, Fakultet organizacije i informatike Sveučilišta u Zagrebu, 2013, http://security.foi.hr/wiki/index.php/OSINT_-_Open_Source_Intelligence datum pristupa 21.02.2014.
14. Strategija suzbijanja korupcije, Republika Hrvatska, Narodne novine, broj 75/08
15. Yahoo Pipes, <http://pipes.yahoo.com/pipes/> datum pristupa 26.02.2014.

ASPEKTI KORUPCIJE U BOSNI I HERCEGOVINI U POREĐENJU SA ZEMLJAMA OKRUŽENJA

Rezime: Bosna i Hercegovina kao zemlja u tranziciji, izuzetno je pogodna za različite oblike korupcije. Niti jedan segment društva nije izostavljen, da nije djelimično korumpiran. Postoje različite studije koje dokazuju postojanje korupcije, te brojne strategije i planovi u borbi protiv organizovanog koruptivnog djelovanja. S tim u vezi u radu su jednim dijelom prestatvleni oblici korupcije u Bosni i Hercegovini i mogućnost suszbijanja iste. Kao poređenju u radu predstavljeni su određeni aspekti korupcije u susjednim zemljama, odnosno Hrvatskoj i Srbiji. Na kraju su iznesena zaključna razmatranja i pregled korištene literature.

Ključne riječi: korupcija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija

JEL klasifikacija: D73

UVOD

Najčešći motivi korupcije su materijalna dobit, članstvo u tijelu koje donosi odluke ili obezbjeđenje nekih privilegija ili monopolja. Najčešća žrtva korupcije je „javno dobro“, bilo kao imovina ili resurs i, naravno, pravni propis koji mora biti izigran. Opadanjem kontrole i moralne discipline korupcija postaje uobičajeni i najefikasniji način rješavanja mnogih ličnih problema od stambenih, poslovnih, do zdravstvenih.

U patrijarhalnim ili polupatrijarhalnim društvima tranzisionog tipa formira se i neka vrsta „berze usluga“, koja skoro eliminiše novac i funkcioniše kao naturalna privreda i trampa. Ovaj oblik korupcije nanosi više moralne, nego materijalne štete javnom dobru, ali samo neposredno mjereno i gledano. Na duži rok, u strateškom smislu, štete su ogromne, jer pretvarajući korupciju u običaj, narušavaju temelje moralnog i pravnog funkcionisanja društva.

Materijalno i profitno motivisana korupcija direktno nanosi ogromne gubitke „javnom dobru“ pretvarajući ga u „privatno“. Ta vrsta korupcije najčešće se javlja u formi organizovanog kriminala i uvlači se u državno-policjske organe. Prototip organizovanja ovog tipa korupcije i organizovanog kriminala je mafija, koju čine organizovane kriminalne grupe, ne prezajuci ni od jedne forme zločina, postajući najveći izazov pravnoj državi.

---

¹ doc. dr sci. Ćosić Idriz, dipl.ecc, Livnica čelika doo Tuzla, e-mail: cosic.idriz@gmail.com.

KORUPCIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

„Svaka vlast se kvari; apsolutna vlast kvari apsolutno.“ (Lord Akton /Acton/, britanski istoričar, 1887.) Korupcija je društveno negativna pojava, koja je nastala paralelno sa formiranjem prvih država, a u zavisnosti od istorijski datih socijalnih, ekonomskih i političkih uslova i dobijala je specifične oblike. Iako je terminološki novijeg datuma, kao društvena pojava korupcija nije nov fenomen. Vodi porijeklo još iz antičkog doba kada je Aristotel govorio „najveći zločini nisu izvršeni radi pribavljanja nužnog nego suvišnog“, a ugrožavala je sve poznate imperije u istoriji imovine. Korupcija postoji u svim društвima u različitom obimu. Prema organizaciji Transparency International (TI) zemlje u razvoju i dobar dio zemalja na Balkanu okarakterizirane su visokim nivoom korupcije. U tom kontekstu ni Bosna i Hercegovina nije iznimka. Trenutne okolnosti i proces u kojem se nalazi, a koji je okarakteriziran tranzicijskim soci-ekonomskim poteškoćama i oružanim konfliktima kao njihovim posljedicama stvaraju pogodne uslove za korupciju. Tokom rata, zemlja je iskusila slom struktura vlasti što je stvorilo ozračje u kojem je cvjetala korupcija. Korupcija je nastavila cvjetati nakon rata, dok su nove vlasti radile na svom ustanovljavanju prema Daytonskim strukturama. Mada je svaka zemlja u tranziciji zrela za korupciju, u BiH je rizik veći jer istodobno prolazi kroz tranziciju iz ratnog u mirnodopsko okruženje, iz centralizirane privrede u privrednu slobodnog tržista, i iz socijalističkog tipa vlasti u demokratiju.

Zajedničke karakteristike zemalja koje imaju visok nivo korupcije su sljedeće :

- Većina ovih društava je prošla kroz razdoblje totalitarizma u svojoj prošlosti i / ili su imale civilne konflikte .
- Iako sve ove zemlje imaju izabrane vlade i smatraju se demokratskim zemljama , njihove demokratske institucije se nalaze na različitim nivoima razvoja .
- Stopa nezaposlenosti je visoka , iako država namjerava smanjiti nezaposlenost stvaranjem prilika za zapošljavanje u javnom sektoru .
- Zaposleni u ovim sektorima imaju male plate i ovisno o veličini domaćinstva koje izdržavaju većina ih živi ispod ili na granici siromaštva .
- Civilno društvo i mediji su ili nedovoljno razvijeni ili slabici .
- Organizirani kriminal rasprostranjenom korupcijom i profiterstvom koje je bujalo tokom rata, stvarajući kriminalna središta moći i uticaja ili krijumčarske organizacije i veze u čitavom regionu koje i do danas djeluju i ostaju netaknute. Protiv toga se već dovoljno teško boriti. No, Bosna i Hercegovina ima i sve duboko ukorijenjene probleme koje je naslijedila iz komunističkog režima i stil vladanja koji je u osnovi bio usmjeren od vrha nadole, sa "vladavinom stranke" umjesto "vladavine zakona", i sa odsustvom odgovornosti i transparentnosti umjesto kulture konzultiranja i stvaranja konsenzusa.

Savremeni oblici korupcije prikrivaju se najčešće :

Fiktivnim ugovorima o djelu; falsifikovanim putnim računima; fiktivnim zasnivanjima radnog odnosa; odobravanjem nerealnih provizija; izdavanjem garantnih pisama; angažovanjem određenih lica u svojstvu spoljnih saradnika, stručnih savjetnika ili konsultanata; isplatom autorskih honorara za „djela“ koja nisu napisana; fiktivnim troškovima reprezentacije i reklame kojima se prikriva davanje skupocjenih poslova; „angažovanjem“ drugih lica u razne komisije i druga tijela koja se samo radi toga obrazuju; vršenje raznovrsnih besplatnih usluga ili usluga uz simboličnu nadoknadu; fiktivnom doradom robe u stranoj firmi; i sl.

Dokumentacija sa kojom se poslovi sa elementima ovih krivičnih djela pokrivaju formalno je ispravna. Za pokrivanje i legalizovanje podmićivanja veoma široko se posljednjih godina koristi rad po „ugovoru o djelu”. U velikom broju slučajeva ugovor o djelu predstavlja paravan iza koga se prikrivaju ne samo različiti oblici podmićivanja već i druga prisvanjanja državne imovine. Situacija u kojoj se BiH našla nakon rata je sažeto data u Izvješću organizacije Transparency International iz marta 1998. godine:

- Bankovne prevare
- Carinske prevare
- Poreske prevare
- Prevare kod nabavke
- Mito
- Iznuđivanje

Organizirani kriminal s rasprostranjenom korupcijom i profiterstvom

Da bi se postigao uspjeh u privrednom i demokratskom razvoju Bosne i Hercegovine, prevare velikih razmjera i korupcija u organima vlasti se moraju znatno reducirati. Bankovne prevare, carinske prevare, poreske prevare, prevare kod nabavke, mito, iznuđivanje i aktivna organizirana mreža kriminala ozbiljno ugrožavaju privredne i demokratske reforme.

Osim navedenih, i u mnogim drugim područjima društvenog života prisutni su izvjesni oblici korupcije koji se ispoljavaju u različitom obimu, zavisno od uslova koji pogoduju njihovom nastanku i razvoju. Gubici koji rezultiraju iz prevare i korupcije se doimaju masivnim, ali se ne mogu precizno količinski odrediti zbog nedostatka transparentnosti u djelovanju organa vlasti i javnih preduzeća u BiH. Nedostatak objavljivanja podataka u javnosti i odgovornosti za javne fondove čini otkrivanje i dokazivanje opsega prevare u organima vlasti nemogućim. Trebaju se razviti, koordinirati i provesti dodatne strategije i programi koji su neophodni za djelotvornu anti-korupcionu strategiju.

Sagledavajući oblike korupcije koji su karakteristični za zemlje tranzicije , uopšte , značajno je i mišljenje autora V . Radovanovića koji , razmatrajući pojavnje oblike korupcije u funkcionisanju sistema razvoja nerazvijenih , ukazuje na značajan oblik korupcije koji se odvija kroz sam proces realizovanja različitih vrsta poticaja , kao što su:

- Davanje subvencija ,
- Davanje bespovratnih budžetskih sredstava za sudjelovanje u finansiranju razvoja , posebno sekundarne infrastrukture u nedovoljno razvijenim područjima ,
- Davanje pogodnosti radi privlačenja domaćeg i stranog kapitala kao što su porezne olakšice,oslobađanje od raznih vrsta doprinosa , određivanje nižih stopa poreza na promet kod proizvoda koji su značajni u proizvodnoj strukturi nerazvijenih područja ,
- Davanje garancija za kredite i rizike ,
- Carinske olakšice za opremu i repromaterijal za projekte u nerazvijenim područjima ,
- Stimuliranje inozemnih ulaganja i davanje koncesija ,
- Poticaj razvoja društvenih službi ,
- Nefinansijski poticaji , kao što su davanje prednosti preduzećima iz nerazvijenih područja u dobivanju ugovora za državne nabavke ili lociranje objekata specijalne namjene .

Oblici ispoljavanja korupcije

Bankovne prevare, carinske prevare, poreske prevare, prevare kod nabavke, mito, iznuđivanje i aktivna organizirana mreža kriminala ozbiljno ugrožavaju privredne i demokratske reforme. Osim navedenih, i u mnogim drugim područjima društvenog života prisutni su izvjesni oblici korupcije koji se ispoljavaju u različitom obimu, zavisno od uslova koji pogoduju njihovom nastanku i razvoju.

Carinske prevare

Period poslije rata , kao i početna faza tranzicije , odnosno uslovi koji su postojali u takvoj situaciji omogućavali su mnogim licima da lakše izbjegavaju carinsku kontrolu i nadzor i da ne plaćaju carinske takse i propisane troškove. Krijumčarenje se postupno razvijalo , što je i posebno išlo u prilog " crnom tržištu", tako da je vremenom postalo i glavni prihod organiziranim kriminalnim skupinama..Korumpiranje carinika na graničnom prelazu često prelazi na korumpiranje policajca,odnosno pripadnika granične policije,koji vrši kontrolu prelaženja državne granice , jer nije uvijek moguće prenijeti robu izbjegavajući carinski nadzor , a da se ne podmiti i policajac .

Sprega korumpiranih carinika i policajaca proizvodi vrlo opasan vid korupcije , koji omogućuje:

- pribavljanje protupravne imovinske koristi carinicima i graničnoj policiji ,
- krijumčarima prenijeti preko granice neocarinjenu robu ,
- državnom Budžetu ogromnu štetu

Sami zaposlenici u carini također izražavaju mišljenje o visokom stupnju prisutnosti korupcije u njihovim redovima. Tako skoro 90% ispitanika koji su zaposleni u okviru carinske administracije smatraju da je praksa korupcije u njihovim službama široko raširena , dok novija istraživanja među zaposlenim na carini daju sljedeće rezultate :

- 31,6 posto ispitanika misli da su skoro svi carinici uključeni u praksu podmićivanja ,
- 39,8% ispitanika je odgovorilo da je većina carinika uključena ,
- 28,6 posto ispitanika smatra da su samo neki carinici uključeni u praksu podmićivanja

Porezna uprava i budžet

Neplaćanjem poreza porezni obveznici izbjegavaju svoju zakonsku obavezu , čime umanjuju prihode državnog budžetu , ali zato ne umanjuju svoj raspoloživi prihod . Izbjegavanje plaćanja poreza je prisutno i kod pravnih i kod fizičkih osoba , koja nastoje da u cijelosti izbjegnu tu svoju obvezu,ili platiti porez u manjem iznosu,što i uspijevaju ostvariti korumpiranje odgovornih službenika .Porezna uprava zauzima visoko mjesto na ljestvici prisutnosti korupcije u pojedinim područjima,a takođe je visоко rangiran i poreznik ili inspektor,odmah iza kantonalnog službenika, po osnovu odgovora ispitanika na pitanje da li je neko od navedenih službenika tražio od njih mito za rješavanje svog problema .

Pojedini rukovodioци porezne uprave stvaraju fiktivnom poduzeću formalne uslove da nastavi nezakonito poslovanje . Kontrolom rada jednog takvog privatnog poduzeća utvrđeno je da je ono obavljalo poslove u milijunskim iznosima,i to preko više poslovnih banaka,i da je time , po osnovu plaćanja zakonom propisanih poreza , trošarina i kamata oštetilo državni proračun za preko milijun konvertibilnih maraka. Jedan od primjera je i srebrenička firma “Sidoil”doo Srebrenik

U oblike ispoljavanja korupcije spadaju i slučajevi kada odgovorna osoba u direkciji robnih rezervi odobri i organizira uvoz nafte i naftnih derivata i potom tako uvezenu robu razduži na nepostojeće preduzeće i izbjegne plaćanje poreza na promet, ili kada odgovorno lice u budžetskoj ustanovi nabavku robe po većoj cijeni od stvarne i toleriše što dobavljač nije isporučio svu količinu kupljene robe .

Poseban vid izbjegavanja plaćanja poreza jeste krijumčarenje robe na koju se plaćaju akcize , kao što su nafta i naftni derivati , cigarete , alkohol , lijekovi , kafa , zlato i dr . Roba se prebacuje preko granice najčešće korumpiranjem carinika i , samim tim , pored carinskih taksi , ne plaćaju se ni akcize , čime se onemogućava priliv sredstava u budžet . Takođe , omogućavanju pojedinih oblika korupcije doprinose i fiktivne firme , tj. preduzeća koja nisu registrovana , ili koja su formalno registrovana i uopšte ne posluju niti imaju sredstva na svom poslovnom računu i koja najčešće služe za fiktivnu prodaju robe u veleprodaji , kao i one firme koje posluju s poreznim dugom do bankrota,kada im se gubi trag , da bi se poslije izvjesnog vremena ponovno registroviale i to , uglavnom , na ime neke osobe koje uopšte nema ili koja više nije među živima .

Nažalost veliki je broj ovakvih slučajeva gdje su i ukoliko dođe do otkrivanja krivičnih djela, korupcija uglavnom zataška od strane samih učesnika, te u tom lancu rijetko se odaju imena korumpiranih službenika, inspektora, poreznika.

Korupcija u pravosuđu

Korupcija u pravosuđu je jedan od najopasnijih vidova korupcije , jer izravno negativno djeluje na funkcioniranje pravosudnog sistema kao jedne od bitnih državnih funkcija , ona omogućuje da se umanji ili izbjegne krivična odgovornost . Svim sudionicima u lancu korupcije postaje jasno da se na takav način može izbjegći odgovornost za korupciju , što ostvaruje i određeni uticaj na potencijalne počinitelje korupcijskih kaznenih djela, otvarajući put širenju korupcije i u drugim područjima .Također , u pravosuđu je oduvijek bio prisutan određeni pritisak moćnih političkih i gospodarskih čimbenika na suce i tužitelje , koji je ponekad išao i do prijetnje da se pojedini nositelji pravosudne funkcije smjene , ukoliko se donese odluka suprotno zahtjevima moćnika .

Na prisutnost korupcije u pravosuđu Republike Srpske ukazuje i podatak da je 35,1% ispitanika mišljenja da je korupcija mnogo prisutna , 29,3% daje veoma mnogo prisutna , a daje prisutnost korupcije u pravosudu osrednje izjavilo ih je 24,5 % , iz čega se konstatira da je 88,9% ispitanika mišljenja da je korupcija prisutna u pravosuđu . Slobodno sudačko uvjerenje , odnosno slobodna ocjena dokaza od strane suda daje široke mogućnosti za korupciju , jer se u okviru slobodne ocjene dokaza mogu napraviti propusti u korist okrivljenika , koje je vrlo teško utvrditi . Specifičnost korupcije u pravosuđu ogleda se i u tome što dobivena korist ne mora u svakoj situaciji da predstavlja i neku materijalnu dobit , već može se ispoljiti i u ostvarivanju nekih osobnih želja , zadovoljenju određenih interesa , kao što su bolji status , veća plata , određene usluge članovima porodice , pa čak i neka politička funkcija .

Korupcija u policiji

Prisutnost korupcije u policiji dovodi u pitanje mogućnost ostvarivanja strategije suprotstavljanja korupciji , tj. . spremnost policije da otkriva korupcijska krivična djela i njihove počinitelje i da osigurava lične i materijalne dokaze , čime se omogućuje daljnji tok krivičnog postupka .

Takođe, korupcija u policiji , isto kao i korupcija u pravosuđu , pospješuje vršenje korupcijskih krivičnih djela, s obzirom na činjenicu da onaj koji se bavi korupcijom neće i poduzimati mjere na otkrivanju ove negativne pojave . Prema mišljenju ispitanika tokom istraživanja koje je vršio Transparency International , korupcija u policiji je gotovo na istom nivou kao i korupcija u pravosuđu , što još više onemogućava učinkovitost preventivnog i represivnog djelovanja na njenom suzbijanju .

Naime ,

- 36,5 % ispitanika označava korupciju kao mnogo prisutnu u policiji , a
- 28,2% ispitanika smatra da je ona veoma mnogo prisutna , dok ih je
- 22,9 % mišljenja da je korupcija osrednje prisutna u policiji .

Na osnovu tih pokazatelja , proizlazi da čak 87,6% ispitanika smatra da je korupcija prisutna u policiji . Međutim , bez obzira na ovaj postotak prisutnosti , ipak se nemože govoriti o korupciji cijele policije kao značajnog državnog organa,već se može govoriti o korupciji pojedinih pripadnika policije koji mogu djelovati individualno, ali i organizirano , i čija djelatnost u pojedinim fazama društva može biti u manjem ili većem obimu izražena .

Korupcija i političke stranke

Građani svojom voljom dovode političke stranke na vlast , ali , kako praksa pokazuje , imaju sasvim neznatan ili skoro nikakav uticaj na djelatnost političke stranke , odnosno na to da li će stranka u svom radu da se drži društvenog interesa i programa iz predizborne kampanje na osnovu kojeg je dobila izbole , ili će svoje pozicije na vlasti iskoristiti za stranačke interese i ostvarivanje pojedinačnih interesa pripadnika stranke.Građani nakon završenih izbora na navedeno ne mogu uticati , bez obzira na pokušaje da nešto učine u tom pravcu . To mogu ostvariti tek na sljedećim izborima , pa se i događa da stranke koje su dobile najveći broj glasova na prethodnim izborima, na novim izborima nisu zauzele takvu poziciju. To ukazuje na nezadovoljstvo građana radom političkih partija na vlasti, između ostalog i njihovom korumpiranošću .

Izjašnjavajući se o prisutnosti korupcije u političkim strankama, najveći broj ispitanika, njih

- 37,8 % , mišljenja je da je korupcija u političkim strankama prisutna vrlo mnogo ,
- 31,7 % smatra da je korupcija mnogo zastupljena , a
- 15,3 % anketiranih građana se izjasnilo da je prisutnost korupcije u političkim strankama osrednje ,

što znači da ukupno 84,8 % građana smatra da je korupcija prisutna u političkim strankama .

Korumpiraju se rukovoditelji i članovi političkih stranaka , naročito oni koji zauzimaju određena rukovodeća radna mjesta sistemu vlasti , ali i oni članovi koji svojim uticajem mogu da udovolje zahtjevima lica koje namjerava da ih korumpira .

Državne javne nabave i prodaje

Za ostvarivanje svoje funkcije država treba da kupuje i prodaje određena dobra i usluge , odnosno da vrši javne nabave i prodaje i to pod najpovoljnijim uslovima .To znači da država treba da nabavlja dobra i usluge od najpovoljnijih dobavljača , tj. po najnižoj cijeni u okviru vrste i kvalitete robe , ali isto tako i prodaja dobra i usluge po realnoj , odnosno povoljnoj cijeni , koja odgovara kvantitetu i kvalitetu robe i usluga . Međutim , događa se da službenici koji rade na ovim poslovima ne gledaju društveni već svoj lični interes i traže dobavljače od kojih će nabaviti određena dobra i usluge , pod uslovom da budu korumpirani odgovarajućim novčanim iznosom , koji se često utvrđuje procentualno u odnosu na vrijednost ugovora .

"Malo je djelatnosti koje stvaraju veće mogućnosti za korupciju od nabavke u javnom sektoru.Svi nivoi vlasti i sve vrste vladinih organizacija često kupuju robu i usluge u količinama i za novčane iznose koji se protive zdravom razumu". (The Transparency International Source Book, 1996)

Oblast javnih usluga također nije pošteđena korupcije koja se , uglavnom , vrši na isti način kao i kod javne prodaje , a posebno je izražena kod onih usluga koje su u režimu kontroliranih cijena . Kontrolirane cijene dovode do toga da se na tržištu ovih usluga , po pravilu , pojavljuje višak potražnje i nedostatak ponude . Ravnoteža se uspostavlja tako što se na usluge dugo čeka . Da bi se vrijeme čekanja skratilo , zainteresirani su spremni uložiti sredstva . Korupcija se obavlja preko " neformalne aukcije " . Između ponude usluga , na strani koje je monopolista i većeg broja zainteresiranih subjekata na strani potražnje gdje se nalazi , razvija se konkurenca u kojoj pobjeđuje onaj koji ponudi najviši iznos mita .

Na osnovu normi i procedura koje su uspostavljene u " Pregledu javne potrošnje Bosne i Hercegovine" koji je izdala Svjetska banka, vlade entiteta su načinile početni napredak prema reformi proračuna. Ministarstvo finansija SAD-a je izradilo program za uspostavu učinkovitog upravljanja javnog finansiranja putem transparentnih proračuna i odgovornosti. Transparentnost nalaže da se javna potrošnja i prihodi reflektiraju u proračunu i da je upotreba javnih fondova jasno specificirana. To se postiže razvijanjem sistema klasifikacije proračuna; destimuliranjem nagomilavanja nevidljivih neizmirenih obaveza; uspostavom temeljite kontrole izvršenja budžeta; izradom detaljnih proračuna; i razvijanjem unutarnje i vanjske funkcije revizije.

Transparentnost i izvještavanje

Kada se koristi u kontekstu korupcije vlasti, "transparentnost" se odnosi na otvorenost organa vlasti u njihovim procedurama i procesu odlučivanja. Korupcija cvjetaiza zatvorenih vrata ali joj je teško izaći ako su ta vrata otvorena uvidu javnosti. Kada vladini dužnosnici znaju da odluke koje donose nisu predmet uvida javnosti niti se moraju opravdati, iskušenje korupcije je veliko. Kada vladini dužnosnici znaju da će njihov proces donošenja odluka biti otvoren uvidu javnosti i da moraju biti u stanju opravdati svoje odluke pred javnošću, iskušenje podlijeganja korupciji je znatno smanjeno. Djelotvorna demokratija ne može postojati bez pristupa informacijama o tome kako funkcioniraju organi vlasti. Nedostatak informacija ometa političku edukaciju izbornog tijela što, zauzvrat, prisiljava birače da na biračkom mjestu izvrše izbor bez dovoljno informacija. Nadalje, pretjerana tajnovitost organa vlasti rezultira političkim ozračjem u kojem javnost promatra vlast sa nepovjerenjem. „Svaki čovjek koji ima vlast sklon je da je zloupotrijebi i zloupotrebljava sve dok ne nađe na granice " (Moneksje)

Pravo na informaciju je neraskidivo povezano sa odgovornošću, koja predstavlja osnovni cilj svakog demokratskog sistema vlasti. Sud donesen na osnovu informacija i ocjena kako javnosti, medija tako i parlamenta je isto tako težak, čak i uzaludan zadatak ako se aktivnosti organa vlasti i proces odlučivanja skrivaju od očiju javnosti.

Tamo gdje preovladava tajnovitost, može doći do stvaranja velikih obaveza čime se zatvaraju vrata za bilo kakvu buduću reviziju i ponovno razmatranje u svjetlu javne rasprave na osnovu informacija. (The Transparency International Source Book, 1996).

Korupcija u privatizaciji

Tokom dosadašnje privatizacije korupcija je evidentna i tu nema ničeg spornog , samo je pitanje u kom obimu je izražena . Rezultati istraživanja Transparency Internationala ukazuju da se samo 1% ispitanika u Republici Srpskoj izjasnilo da nije bilo korupcije u privatizaciji , dok se u Federaciji Bosne i Hercegovine izjasnilo 6,3 % ispitanika koji su mišljenja da nije bilo korupcije u postupku privatizacije . Interesantno je iznijeti i podatak da u Bosni i Hercegovini 84,8% ispitanika koji su zaposleni u privatnoj firmi uočavaju korupciju , dok taj postotak kod zaposlenih u državnim preduzećima iznosi 77,2% . To ukazuje na povoljniji status državnih preduzeća u odnosu na privatni sektor , čiji zaposleni radnici uočavaju korupciju jer je promatralju iz svog ugla a ne iz ugla privilegiranih . Korupcija u postupku privatizacije omogućuje stvaranje značajne protupravne dobiti .

Pregled statističkih podataka o radu pravosuđa u Bosni i Hercegovini

Već nekoliko godina unazad, tačnije od 2010. godine, Transparency International BiH realizira projektne aktivnosti usmjerenе ka sagledavanju rada pravosudnih organa u Bosni i Hercegovini po pitanju procesuiranja krivičnih djela koja se, u zavisnosti od važećih zakonskih odredbi, nazivaju krivičnim djelima korupcije, odnosno, krivičnim djelima protiv službene i druge odgovorne dužnosti. Podaci su dobijeni od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, i odnose se na period 2011.-2012. godina. Uzimajući u obzir činjenicu da su korupcijska krivična djela takve prirode da ih, u pravilu, prate različite forme prikrivanja kriminalne aktivnosti, odnosno da su takve radnje obavijene velom tajnosti, onda treba sa rezervom uzeti pokazatelje pravosudnog tretiranja korupcije u BiH. Njih treba, isključivo, posmatrati zajedno sa dopunskim podacima o rasprostranjenosti korupcije u državi. Ne postoji sveobuhvatan pregled niti analiza statistike slučajeva borbe protiv korupcije.Izvršenje sudske odluke za slučajeve korupcije je sporo.Uzmu li se u obzir, s jedne strane, izneseni nedostaci u pogledu organizacije i funkcionisanja sistema krivičnog pravosuđa u BiH, te karakteristike koruptivnih delikata, s druge, može se pretpostaviti da je efikasnost procesuiranja korupcije pred sudovima i tužilaštvoima u BiH u ovom momentu i dalje na izrazito niskom nivou.

Naime, u posljednjih nekoliko godina, tačnije od 2009. godine Transparency International BiH provodi ove vrste analiza sa ciljem izvještavanja opšte i stručne javnosti o tome koliko su organi tužilaštava i sudova na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini u protekle četiri godine bili uspješni u svom radu kada je riječ o procesuiranju slučajeva korupcije u državi. S obzirom na ovaj protok vremena, sa ove distance je moguće identificirati određene trendove u radu pravosudnih organa po ovom pitanju, što daje dodatnu vrijednost izloženim podacima. Ključna limitacija prikazanih podataka se tiče činjence da su u predmetnom izvještaju podaci o procesuiranju koruptivnih krivičnih djela i onih protiv službene i druge odgovorne dužnosti prikazani zbirno prema sudovima na: državnom nivou, te onim sudovima u entitetima i Brčko Distriktu BiH, dok su u ranijim godinama ovi podaci bili izloženi u odnosu na pojedina krivična djela. Razlog takvom stanju su različiti načini dostavljanja podataka od strane VSTV na što nije bilo moguće uticati sa stanovišta zakonskih normi koje uređuju oblast slobodnog pristupa javnim informacijama.

Tijela za provedbu i korisnici borbe protiv korupcije:

Parlamentarna skupština BiH; Vijeće ministara BiH i državne institucije; Parlament Federacije BiH i Narodna skupština Republike Srpske; Entitetske vlade i institucije; Skupština Brčko Distrikta BiH; Vlada i institucije Brčko Distrikta BiH; Javna preduzeća i ustanove; Političke stranke; Univerziteti i druge obrazovne institucije; Udruženja i institucije civilnog društva; Građani; Mediji; Privatni sektor.

Opšti pregled statističkih podataka o radu pravosuđa u BiH za period 2011-2012 god

Tabela br. 1.

Usporedni prikaz statističkih podataka o broju prijava u radu tužilaštava u BiH i broju primljenih prijava za koruptivna i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti za 2011-2012.

Nivo tužilaštava	Ukupno prijava u radu		Ukupno primljenih prijava u radu za koruptivna i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti		Udio prijava za koruptivna i krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti	
	2011	2012	2011	2012	2011	2012
Tužilaštvo BiH	1.205	1.265	35	58	2,9%	4,5%
Kantonalna tužilaštva Ukupno	28.791	28.866	506	587	1,75%	2,1%
Okružna tužilaštva Ukupno	12.147	12.366	393	397	3,2%	3,2%
Distrikt Brčko- Tužilaštvo	566	446	8	16	1,4%	3,5%
UKUPNO	42.709	42.943	942	1.058	2,2%	2,4%

Izvor: Google 2014. The Transparency International Source Book, 1996

NEKI ASPEKTI KORUPCIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Prva nacionalna strategija za borbu protiv korupcije bila je više rezultat dobrih namjera nego sistematskog napora formuliranja nacionalne politike. Zapravo je nastala slučajno, više kao znak dobre volje da se prizna postojanje korupcije nego kao sustavan popis mjera. Njen zadatak i glavni cilj bilo je jasno i očito političko priznanje postojanja korupcije kao ozbiljnog fenomena koji narušava gospodarske odnose i politički sustav, fenomena koji ugrožava slobodnu tržišnu utakmicu i legitimitet i vjerodostojnost političke klase. U osnovi, strategija je nastala kao dokument Hrvatskoga pravnog centra u suradnji s Hrvatskom udrugom poslodavaca. U nešto razvijenijem obliku, dokument je prezentiran na *VI. svjetskom kongresu TI* i nakon toga publiciran (Kreger 2001). Praćenje provedbe Strategije u nadležnosti je Nacionalnog vijeća, a ono je osnovano kao posebno tijelo Hrvatskog sabora.

Na čelu tog Vijeća je zastupnik iz redova oporbe, kako u prošlom, tako i u ovom sazivu Hrvatskog sabora.

Nacionalno vijeće će u narednom razdoblju, a na temelju odluke Hrvatskog sabora, u neposrednoj suradnji s nacionalnim koordinatorom uspostaviti neposrednu komunikaciju s neposrednim nositeljima zadatka iz Strategije i Akcijskog plana te ostvariti učinkovitiji nadzor nad njihovim djelatnostima za provedbu antikorupcijske politike. Suggerira se da postoji jaka politička volja spriječiti (prevenirati korupciju): "Prevencija je ključ uspjeha svake antikorupcijske politike." Međutim, upravo se u tome, i bez dublje analize, vidi da u ključnim mjerama koje se navode, Hrvatska zakazuje. – Akcije koje se najavljuju (sprječavanje sukoba interesa) nisu ni danas završene, a problemi postaju sve veći ulaskom brojnih poduzetnika u politiku. Zakonske izmjene fi nanciranja stranaka i kampanja nisu donesene, a politički skandali pokazuju postojanje goleminih sredstava kojima su raspolagali vrhovi stranaka (HDZ).

U poštivanju zakona o dostupnosti informacija, nezavisna istraživanja i monitoring pokazuju velike manjkavosti. Istiće se i problem prevencije korupcije u javnim nabavama, no ono što je stvarno postignuto, cijeli je niz istraga i otkrivenih slučajeva (HAC, Autoceste) koji su u dugotrajnoj fazi istrage. Kada se u obzir uzme i činjenica da su u 2009. i 2010. otkriveni korupcijski skandali i u samome vrhu vlasti, jasno je kako i ova nova strategija, kao i ranije, više simulira političku volju i organiziranu akciju, te kako mjere čekaju bolja vremena za stvarnu provedbu. To potvrđuju i uvjeti navedeni u odlukama Desete ministarske konferencije (Brisel, 2010.), gdje se navodi da Hrvatska treba povećati učinkovitost pravosuđa, ustanoviti sustav praćenja rezultata u borbi protiv organiziranoga kriminala i korupcije na svim razinama uključujući i korupciju na visokoj razini, te u području javnih nabava i, konačno, suzbijati sukob interesa.

Problem empirijskih istraživanja korupcije nije u njihovu premalom broju. Štoviše, u posljednjih su deset godina korupcija i sam njezin fenomen postali iznimno interesantno istraživačko područje. Problem je njihova standardizacija, mogućnost uspoređivanja, te, najviše, njihov ograničeni eksploratoran učinak.(Google 2014) Javnosti su, pa čak i stručnim krugovima, daleko manje poznata istraživanja koja se ne temelje na istraživanju javnog mnijenja. Prije svega to se odnosi na komparativna istraživanja u kojima su usporedbe između zemalja temeljene na različitim tipovima empirijskih istraživanja: istraživanjima javnog mnijenja, procjenama eksperata ili analizama sadržaja. Te studije nisu samo sintetičke, štoviše, češće ističu pojedine aspekte fenomena korupcije: *uzroke* – veze između kulturnih čimbenika i korupcije, stupanj razvijenosti, GDP/PPP podataka, veze sa stranim ulaganjima i slično; *posljedice* – veze siromaštva i korupcije, funkcioniranje institucija, gospodarske štete, jednakost pred zakonom, iskorištenje pomoći.

Posebno pitanje je pitanje veze između političke korupcije i funkcioniranja institucija, policije, sudstva, finansijskih tijela i sl. Istraživanja korupcije su, od sredine devedesetih godina prošlog stoljeća, u pravnim, ekonomskim i političkim znanostima, postala sastavni dio ne samo znanstvenog područja i normalne⁸⁸ znanosti već i sastavni dio formuliranja politika. Poseban poticaj za to bila je ideja "dobre vlasti" (*good governance*), koja je postala okosnicom ustroja i funkcioniranja javne i državne uprave. Ta ideja podrazumijeva ne samo striktno poštivanje zakonitosti, otvorenost i odgovornost vlasti, čvrsti okvir poštivanja individualnih i kolektivnih prava, efikasnost vlasti, nego i njene specifične etičke sastavnice. Razvijan su metode u istraživanjima Svjetske banke, OECD-a i IMF-a (*International Monetary Fund*). Nastale su nove istraživačke institucije (*WBI*, *PUMA/SIGMA*, *TIRI*), zamišljene ne samo kao centri prikupljanja podataka i sređivanja

vjerodostojnih metodologija, već osobito utvrđivanja ekonomskih posljedica korupcije. (Google 2014).

Uz sva iskustva, postoji izvjesna skepsa prema mogućnostima mjerjenja korupcije. Postoji mišljenje da se u najboljem slučaju može mjeriti percepcija, što onda suženim tumačenjima usmjerava pozornost prema istraživanjima javnog mnijenja. Međutim, u međuvremenu su razvijene stotine studija koje različitim metodama mjere korupciju ili bilježe njezine rizike. Već je osnovna analiza institucija i propisa značajan indikator. I percepcije su važne jer same po sebi stvaraju materijalne učinke (npr. povjerenje u institucije znači manju opterećenost žalbama i tužbama). Osim toga, pitanja postaju sve više standardizirana, i to kako radi vremenskih i prostornih usporedbi, tako i radi mjerjenja učinaka antikorupcijske politike. Danas postoji veći broj standardiziranih istraživanja korupcije koja se ne svode samo na istraživanja javnog mnijenja. Spominjemo samo najvažnije. Kada usporedimo promjene u percepciji korupcije s onima u odabranim razvijenim i demokratskim zemljama, onda je za svaku pohvalu trend približavanja rezultata u usporedbi s nekim od tih zemalja (Grčka, Italija), no Hrvatska još uvijek zaostaje za prosječnim rezultatima. Usporedba pak sa **susjednim** zemljama pokazuje pravo značenje podataka, odnosno realno relativno zaostajanje.

ASPEKTI KORUPCIJE U SRBIJI

U istraživanju *Agencije za borbu protiv korupcije (Istraživanje percepcije javnog interesa u oblasti sprečavanja i borbe protiv korupcije i mjesta i uloge Agencije za borbu protiv korupcije, 2012)* između ostalog, ispiti vane je kako građani, njihova udruženja, zaposleni u državnim službama i medijima ocenjuju šta jeste a šta nije koruptivno ponašanje. Jedno od pitanja odnosilo se na korišćenje službenog položaja za zapošljavanje rođaka ili prijatelja.

Tabela 2.: Da li korišćenje službenog položaja od strane službenika/funkcionera za zapošljavanje rođaka ili prijatelja mimo kriterijuma i procedura predstavlja korupciju?

	Građani	Udruženja građana	Organi javne vlasti	Mediji
To nije korupcija	13%	8%	2%	5%
To jesete korupcija	79%	92%	97%	95%
Ne zna	8%	0%	1%	0%

Izvor: *Istraživanje percepcije javnog interesa u oblasti sprečavanja i borbe protiv korupcije i mjesta i uloge Agencije za borbu protiv korupcije, 2012*

Stranačko zapošljavanje u istraživanjima i naslovima o korupciji pominje se kao najučestalija forma korupcije pri zapošljavanju. Stranačko zapošljavanje nije započeto sa uvođenjem višepartijskog sistema u Srbiji devedesetih godina. Posle Drugog svjetskog rata pripadnost, tada jedinoj stranci bila je važan, ali ne uvek i ključni faktor dobijanja zaposlenja na „dobrim“ radnim mestima. Postojale su velike razlike između profesija i prema vrsti radnih mesta. Pripadnost stranci bila je ključni kriterijum za zapošljavanje na radnim mestima koja su uključivala donošenje odluka i društvenu moć.

Nepotizam (pri zapošljavanju) se odnosi na uticaj/zauzimanje da se zaposli član porodice, srodnik ili povezano lice, i njegovo/njeno postavljenje na poziciju u oblasti ili organizaciji u

kojoj službenik ima nadležnost ili nad kojom ima kontrolu (Poup 2000,2011). Nepotizam uključuje i poziciju da se procenjuje rad srodnika, unapređuje ili premešta na drugo radno mesto ili, pak da mu se izriču disciplinske mjere. Poup upozorava da postoje situacije u kojima će kandidat koji je u srodničkom odnosu objektivno biti najkvalifikovana osoba za položaj za koji konkuriše, te da propisi protiv nepotizma moraju sadržati i mjere koje će putem javnog uvida i otvorene procedure preduprediti da bude diskvalifikovan kandidat samo zbog toga što je u srodničkom odnosu.

Korupcija prilikom zapošljavanja vidljiva je i u oblasti obrazovanja. Iz neformalnih izvora često se čuje o nepostojanju konkursa ili namještenim konkursima, kao i o nemogućnosti zaposlenja u obrazovanju (osnovnim i srednjim školama) bez korišćenja ličnih poznanstava i veza. Budući da obrazovanje predstavlja najbitniji uslov razvitka i napredovanja jednog društva, korupcija u ovoj oblasti ima dalekosežne i višestruko negativne posljedice.

Nema sumnje da je neprekidno i uporno informisanje građana/javnosti jedna od ključnih karika u borbi protiv korupcije. Informisanje građana ostvaruje dva važna cilja/svrhe. Prva je da obavesti javnost o postojanju korupcije. Druga je, isto tako važna ako ne i važnija, da obavesti javnost da postoji otpor/protest/neprihvatanje korupcije. Informacije o otporu prema korupciji i spremnosti i odlukama drugih da javno govore i ukazuju na korupciju, može da podstakne i druge da se uključe u aktivnosti na otkrivanju koruptivnih radnji i njihovom bar moralnom sankcionisanju. To je posebno važno za manje sredine u kojima nisu dostupne institucije kojima se građanin može brzo i direktno obratiti (kao što je Agencija za borbu protiv korupcije, Zaštitnik prava građana i druge).

Portali na mreži omogućavaju da se savladaju prostorne granice i da se problem ili primer korupcije na lokalnom nivou predstavi celokupnoj javnosti. Navodimo primer portala Info Kladovo koji objavljuje slučaj svakog zapošljavanja bez prethodno objavljenog javnog konkursa: „Svako zapošljavanje bez javno objavljenog konkusa i bez unapred poznatih uslova, jest kršenje osnovnih ljudskih prava. Portal Info Kladovo će objaviti svako zapošljavanje bez prethodno objavljenog javnog konkursa i tražiće odgovornost za kršanje osnovnih ljudskih prava“ (*InfoKladovo, 06.10.2012.*).

ZAKLJUČAK

Korupcija u Bosni i Hercegovini je zastupljena u svim segmentima, od javne uprave, privatnog sektora, „zdravstva itd., istovjetno kao i u zemljama regionala. Ovo podkrepaju različita istraživanja koja su dostupna i mogu se vršiti uporedne analize.

Korupcija ponižava obične građane i slabi državu. Usljed korupcije se smanjuju poreski prihodi, uvećavaju rashodi javnih službi i pogrešno preusmjeravaju resursi u privatnom sektoru. Utvrđena je i negativna korelacija između korupcije, s jedne strane, i dobre vladavine odnosno privrednog razvoja sa druge strane.

Za suzbijanje korupcije ne postoje magična rješenja. Borba protiv korupcije je dug i težak proces koji se nikada ne završava. Ima mjera kojima se brzo može postići uspjeh, kao što je, na primjer, uobičavanje procedura carinske administracije, veća transparentnost postupka javnih nabavki, krivično gonjenje većeg broja korumpiranih funkcionera, ali ne postoji sveobuhvatno instant rješenje.

Iako je iznimno važno, sankcioniranje korumpiranih javnih službenika nakon što su izvršili korupciju („ex post“) je reaktivna strategija koja se provodi nakon što je šteta napravljena, odnosno nakon što djelo korupcije postane činjenica.

Korupcija u zapošljavanju i u drugim aspektima radnog odnosa predstavlja veliku prepreku dostojanstvu rada, odnosno dostojanstvu radnika. Faktički nijedna od temeljnih tačaka dostojanstva rada ne može biti ostvarena, ukoliko se korupcija ne svede na minimum.

Sve dok se do zaposlenja dolazi različitim koruptivnim sredstvima, sve dok je korupcija prepreka ostvarivanju radničkih prava, sve dok nema sigurnog zaposlenja nema ni socijalne zaštite radnika, a bez te sigurnosti iluzorno je očekivati efikasna radnička udruživanja i bilo koje pregovaranje sa onima koji nas u svakom trenu mogu ostaviti bez posla.

LITERATURA

1. Bošković,M.(2009) *Privredni kriminalitet*, Fakultet za poslovni menadžment Bar,Pobjeda, Podgorica.
2. Bošković,M.(2009) *Organizovani kriminalitet*,Matica Srpska,Unija fakulteta Jugoistočne Evrope, Prometej, Novi Sad pranja novca,Policijska akademija, Beograd.
3. Bošković, M. (2004) *Organizirani kriminalitet i korupcija*, Banja Luka.
4. Jelačić,M. (1996) *Korupcija*, Beograd.
5. Kregar, J. (2000) *The Evil of Corruption, u Corruption in Central and Eastern Europe at the Turn of Millenium*, 137.-149., vidi i:
chapterzone.transparency.org/content/download/ TI+Annual+Report+2001.pdf
6. Teofilović, N. (2006) *Sprečavanje,otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela korupcije*, Beograd
7. Google 2014: World Bank Institute (WBI): <http://wbi.worldbank.org/wbi/>
8. Google 2014: *The Transparency International Source Book, 1996*
9. Google 2014:OECD Working Group on Bribery;
<http://www.oecd.org/dataoecd/23/20/45460981.pdf>
10. Google 2014:TIRI:

http://www.tiri.org/index.php?searchword=Corruption&option=com_search&Itemid=5

Idriz Čosić, PhD

ASPECTS OF CORRUPTION IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN COMPARISON WITH THE COUNTRIES OF ENVIRONMENT

Summary: *Bosnia and Herzegovina as a country in transition, it is suitable for various types of korruption. Evri one segment of society is left out, it was partially corrupted. There are various studies that prove the existence of corruption, and a number of strategies and plans to combat corruptive actions. In this regard, the paper partly Powered forms of corruption in Bosnia and Herzegovina and the ability to control the same. As compared to paper presents certain aspects of corruption in neighboring countries, ie Croatia and Serbia. Finally, they expressed concluding observations and review of the literature used.*

Keywords: *Corruption, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Serbia*

JEL klassificacion: *D73*

Корупција – камен спотицања сваког друштва

Резиме: У раду се детаљно анализирају предности и мане законских и других начина уређивања ове области у складу са потребама друштва и стандардима. Предмет овог рада је истраживање регулативе и механизма за сузбијање корупције. У раду се указује на то да корупција лишава државу и грађане њихових потенцијала и ресурса и да се појављује где су велика дискрециона овлашћења и слаба институционална контрола. Ако корупција као друштвена појава угрожава демократски развој друштва, нормално функционисање друштвеног поретка, јавна добра, људске слободе и егзистенцију већине људи, поставља се питање како се онда она одржала у друштву толико дugo и зашто је њу тако тешко искоренити? Аутор овим радом покушава дати одговор на ово комплексно питање и пружа широк спектар разлога и начина за сузбијање ове негативне појаве.

Кључне речи: корупција, кривично дело, злоупотреба овлашћења, подмићивање.

Увод

Корупција као друштвено негативна појава од самог настанка људског друштва и формирања држава настала је, развијала се и добијала различите појавне облике. У зависности од стања друштва, историјских, економских, социјалних, политичких и других услова наносила је асоцијалним, противправним и неморалним карактером штетне последице друштву.

Корупција је била позната и пре Римљана. О томе сведочи и једна анегдота о узроку избијања Тројанског рата. Наиме, богиња срђбе Ерида, бесна што није позвана на једну божанску свадбу, појавила се непозвана и бацила међу олимпске даме златну јабуку на којој је писало „најлепшој“. На ту златну јабуку претендовале су Хера, Атина и Афродита, односно све су мислиле да им припада ласкава титула најлепше. Зевс као врховно божанство Олимпа се мудро извукao да буде судија, па је одредио да председник и једини члан жирија буде смртник. Његов избор пао је на пастира божанског порекла Парса. Током, његове визуелне експертизе свака од кандидаткиња

* Драгана Ђурић, Асистент за кривичноправну ужу научну област и студент друге године докторских студија на Факултету за право, јавну управу и безбедност

је покушавала да га подмити, односно да га корумпира. Хера му је понудила богатство и власт, Атина мудрост (памет и моћ), а Афродита лепу, али удату жену Јелену. Парис се одлучио да златну јабуку додели „најбољој понуди“, жудњи над памећу и влашћу, страст над богатством и моћи. Из напред реченог, можемо извући закључак да људским понашањем управљају чудне комбинације, а то су тежња за влашћу, страст према богатству, мањак памети и злоупореба моћи.¹

Попут повишене температуре која упозорава на болест и лоше стање организма, корупција је показатељ појединачних животних стратегија и дубљих друштвених проблема. То је појам који се стално мења у складу са новонасталим околностима и зато се опира свеобухватном и прецизном дефинисању.

Корупција се најчешће тумачи као злоупотреба повереног јавног овлашћења ради стицања приватне користи. Са њом су блиско и тесно повезани и други појмови, као што су: сукоб интереса², непотизам³ и кронизам⁴.

Изрека „злочин се не исплати“ у друштву је устаљена, али морамо приметити да није сасвим тачна. Ниједан злочин се не исплати, али само, ако је за њега предвиђена санкција, ако постоји друштво које га осуђује, ако је та осуда брза, ако осуда значи и одговарајућу казну, те ако постоје људи који су спремни да му се супротставе. Лако се може приметити да је наведено превише услова, те стога уколико изостане само један од њих, злочин се исплати и заправо је врло добар посао. У правним системима где су слабе институционалне контроле, а велика дискрециона овлашћења, корупција ускраћује држави и грађанима њихове потенцијале и ресурсе.

Међународна регулатива о корупцији

Међународна документа у којима се настоји дефинисати појам корупције, као и инструменти њеног сузбијања последица су њене глобалне распрострањености. *Кривичноправна конвенција Савета Европе о корупцији* имала је за циљ унапређење

¹ Ного, Срето: Кривично-правна питања корупције, у: Зборник радова са тематског међународног научног скупа „Корупција и људске слободе“, Тара 2009. године, страна 372.

² Сукоб интереса је свака ситуација у којој државни функционер, јавни службеник или друго лице коме је поверио вршење јавних овлашћења даје предност остварењу властитих или туђих приватних интереса на уштрб остварења јавног интереса.

³ Непотизам је давање неоправдане предности у остваривању неког права члановима породице у односу на друге грађане.

⁴ Кронизам је фаворизовање личних, пословних или породичних пријатеља.

међународне сарадње и развој заједничких антикорупцијских стандарда у земљама потписницама Конвенције. Она опредељује обавезност предузимања законодавних и други мера на државном нивоу, ради увођења у национални правни систем кривичних дела од стране сваке државе уговорнице. У овој Конвенцији дефинисан је садржај поменутих кривичних дела која се односе на⁵: активно или пасивно подмићивање домаћих државних функционера; подмићивање чланова домаћег или страног парламента; активно или пасивно подмићивање у приватном сектору; подмићивање службеника међународних организација; подмићивање чланова међународних парламената; подмићивање судија и службеника међународних судова; трговина утицајем; прање новца које потиче од кривичног дела корупције и рачуноводствени преступи.

Конвенција УН за борбу против корупције афирмише моделе превентивне политику, као што је формирање антикорупцијских тела и јачање транспарентности у финансирању политичких партија и изборних кампања. Њена посебна карактеристика јесте установљење незаконитог богаћења као кривичног дела, које се показало корисним у многим правним системима. Ово кривично дело је важно управо због потешкоћа које се јављају у кривичном поступку кад је потребно доказати да је јавни функционер тражио или примио мито и то у случајевима када је богаћење јавног функционера у несразмери са његовим законским приходима па се може основано сумњати у постојање кривичног дела корупције.⁶

Према Конвенцији УН-а санкционисање овог кривичног дела јесте обавеза стране уговорнице у складу са њеним уставом и основним начелима њеног правног система, што указује на чињеницу да увођење овог кривичног дела у којем јавни функционер као тужени треба да обезбеди ваљане доказе о увећању своје имовине и прихода на законит начин терет доказивања препушта туженоме. Међутим, према нашим важећим прописима терет доказивања је на тужиоцу, па се поставља питање увођења овог кривичног дела у кривичноправни систем Србије.

⁵ Закон о потврђивању кривичноправне конвенције о корупцији

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrdjivanju_krivicnopravne_konvencije_o_korupciji.html (посећено 9. маја 2013. године)

⁶ Четврто заседање Конференције држава чланица УН Конвенције против корупције (UNCAC)

(http://www.acas.rs/sr_cir/aktuelnosti/297-uncac-cetvrto-zasedanje.html посебено 9. маја 2013. године)

Србија као држава потписница *Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала*⁷ усвојила је неопходне мере да би се установило као кривично дело:

- обећање, понуда или давање државном службенику, посредно или непосредно, непримерене користи, намењене њему лично или неком другом лицу или ентитету, како би тај службеник деловао, или се уздржао од деловања у обављању својих службених дужности и тражење или прихватљење од стране државног службеника посредно или непосредно, непримерене користи намењене њему лично или другом лицу или ентитету, како би тај службеник деловао или се уздржао од деловања у обављању својих службених дужности с циљем прибављања имовинске користи.

У жељи да борба против корупције постане саставни део свакодневне активности свих држава чланица Савета Европе створено је тело које није било затворено и резервисано само за државе чланице, него је истовремено упућен позив свим државама, како чланицама, тако и нечланицама Савета Европе, да се придруже ГРЕКУ – Group of States against corruption⁸ као телу које ће надгледати процес заједничког деловања у практичној примени и испуњавању Двадесет водећих принципа у борби против корупције⁹, као и имплементацији међународних законских инструмената донетих кроз процес усвајања Акционог плана против корупције. Времена стратегија, планова и разноврсних међународних докумената су далеко иза нас. Нема много користи од пуког доношења закона, јер се сада очекују искључиво ефекти. Јавно мњење је пуно неповерења, раздражено и подложно циклусима одушевљења и моралне панике.

---

⁷ Закон о потврђивању Конвенције УН против транснационалног организованог кримилана и допунских протокола http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPSI/konvencija_un_protiv_org_krim_lat.pdf посебено 30.08.2013. године

⁸ Више о томе видети на официјелни веб-сајт: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/default_en.asp посебено 12. децембра 2013. године)

⁹ Савет Европе, Двадесет водећих принципа у борби против корупције <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/sr-Cyril-CS/biblioteka/cid1058-1051/savet-evrope-dvadeset-vodecih-principa-u-borbi-protiv-korupcije>

Нормативни оквир о корупцији у Републици Србији

У смислу генусног појма кривичноправни прописи Републике Србије не познају појам „корупције“. То не значи да корупција није кажњива – напротив, она је то увек била. Појам корупција има друге појавне облике и своје синониме¹⁰. Главни проблем се јавља када законодавац мора што прецизније описати радњу извршења кривичног дела и одредити различите санкције за теже и лакше облике тих кривичних дела. Са друге стране, око питања шта све треба подразумевати под корупцијом међу теоретичарима не влада општа сагласност.

У периоду од 2001. године до 2006. године Кривични закон¹¹ је садржао групу кривичних дела изведенih из кривичног дела „злоупотребе службеног положаја“ која су била унета у закон под заједничким насловом „кривична дела корупције“ и која су била везана за злоупотребе у појединим областима (нпр. „корупција у здравству“). Ни тада општа дефиниција корупције у закону није постојала. Кривични законик Републике Србије прописује више кривичних дела која у себи могу садржати елементе корупције. Међу таква кривична дела спадају примање мита, давање мита, злоупотреба службеног положаја, кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика, противзаконито посредовање. Осим њих, елементе корупције могу имати и друга кривична дела као што су превера у служби, несавестан рад у служби, проневера, фалсификовање службене исправе и одавање службене тајне. Иако се у кривичноправним одредбама углавном описују радње које чини „службено лице“ или које се врше према „службеном лицу“, завршним ставовима чланова закона се примена норми проширује и на „одговорна лица“. Дакле, наш закон би требало да кажњава корупцију у јавном, али и у приватном сектору.

Иако је корупција у јавном сектору и у вези са злоупотребом јавних ресурса лакше замислива, она се може јавити и у приватном сектору, на пример када директор приватног предузећа узме мито да би одао конкуренцији неке пословне тајне. У

---

¹⁰ Према Речнику Матице српске мито у српском језику означава новац или неку другу вредносну ствар као дар, награду којом се неко (обично које на власти и ко има утицаја) придобија да удовољи даваочевој жељи, наравно постоји и старија реч дишкреција која означава мито, подмићивање, али је она временом нестала из употребе

¹¹ Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр. 85/05, 88/05 испр., 107/05 испр. 72/09, 111/09 и 121/12 и 104/13

претходној Националној стратегији за борбу против корупције (2005)¹² учињен је покушај дефинисања појма корупције.¹³ Стратегија каже да је корупција однос који се заснива злоупотребом овлашћења у јавном или приватном сектору у циљу стицања личне користи или користи за другога. Појам корупције у Стратегији није најсрећније одређен. Дефиниција се не може тумачити другачије него да корупција не постоји пре него што до злоупотребе дође, па се тако корупцијом не би сматрао неуспели покушај подмићивања јавног службеника. Такође, тиме што је корупција дефинисана као „однос“ постаје спорно да ли се под њом може сматрати акт којим јавни службеник злоупотреби своја овлашћења како би се окористио без учешћа других лица у догађају. Стратегија предвиђа успостављање независног и стручног тела које би вршило надзор над њеним спровођењем. Непосредно после тога, ради испуњења те обавезе израђен је Предлог закона о Агенцији за борбу против корупције, где се, за потребе тог прописа корупција дефинише на следећи начин: „корупција“ је однос који се заснива злоупотребом службеног односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другога. Ова дефиниција је обухватнија од оне из националне Стратегије за борбу против корупције. Њоме се под корупцијом подразумева поред злоупотребе службеног положаја и злоупотреба фактичке могућности да се утиче на доношење одлука у јавном или приватном сектору. Прва Национална стратегија за борбу против корупције у Републици Србији („Службени гласник РС“ број 109/05), усвојена је 2005. године, а Акциони план 2006. године. Из извештаја Агенције за борбу против корупције о спровођењу Стратегије из 2005. године за 2012. годину, произлази да су у највећој мери остварени циљеви у области установљавања правног и институционалног оквира за превенцију и сузбијање корупције, спречавања сукоба интереса у јавном сектору, укључивања у регионалну и међународну борбу против корупције, као и успостављања етичких стандарда и транспарентног финансирања политичких странака. С друге стране, поједина питања која су предмет стратешког документа, уопште нису или су само делимично решена. Као пример се могу навести реформа правосуђа, која још увек

---

¹² Агенција за борбу против корупције, Стратегија и акциони план за борбу против корупције,

http://www.acas.rs/sr_cir/zakoni-i-drugi-propisi/strategija-i-akcioni-plan.html

¹³ Иначе, треба приметити да на дефиниције корупције чешће наилазимо у стратешким документима, него у нормативним прописима. Као главни разлог томе се наводи то што су закони општи правни акти, док се стратегијама поближе регулише та материја.

није заокружена на задовољавајући начин, процеси приватизације и јавних набавки, који и даље изазивају забринутост у погледу корупције, недовољна транспарентност власништва над медијима и могућност недозвољеног утицаја на уређивачку политику, недовољно учешће јавности у законодавном процесу и буџетском планирању.

У циљу превазилажења недостатака уочених у Националној стратегији за борбу против корупције из 2005. године и имајући у виду значај сузбијања корупције у, Републици Србији је донета Национална стратегија за борбу против корупције за период од 2013. до 2018. године.¹⁴ Нова Стратегија је боља од претходне, али има и низ недостатака. У делу Стратегије која се бави правосуђем, нису предвиђене мере у вези са накнадом штете лицима која су жртве корупције. Стратегија не предвиђа механизме за повећање броја пријављених случајева корупције кроз, рецимо, ослобађање од одговорности учесника који пријави кривично дело пре него што се за њега сазна. Стратегија не помиње процену финансијских средстава која ће бити потребна за реализацију без обзира што се та процена се може дати и у Акционом плану, али се у образложењу налази тврдња да „за спровођење ове стратегије није потребно обезбедити додатна финансијска средства у буџету Републике Србије“. О просторном планирању и изградњи ова Стратегија не наводи непоступање државних органа као узрочник проблема нелегалне градње, као ни проблем прописивања нереалних урбанистичких планова како би се узимало мито од инвеститора.

Истраживања корупције

Истраживања корупције која су почела од средине деведесетих година прошлог века играју кључну улогу у сузбијању корупције. Развијене су методе у истраживањима Светске банке¹⁵, ОЕЦД-а¹⁶ и ММФ-а (International Monetary Fund). Настале су нове истраживачке институције (WBI, PUMA/SIGMA, TIRI)¹⁷ замишљене не само као центри прикупљања података и сређивања веродостојних методологија, већ и ради утврђивања економских последица корупције. Таква су се истраживања

¹⁴ Национална стратегија за борбу против корупције за период од 2013 до 2018 године

http://www.acas.rs/images/stories/Nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije.pdf

¹⁵ Видети више о томе на: World Bank Institute: <http://wbi.worldbank.org/wbi>

¹⁶ OECD Working Group on Bribery Annual Report 2009: <http://www.oecd.org/dataoecd/23/20/45460981.pdf>

¹⁷ Више о томе: http://www.tiri.org/index.php?searchword=Corruption&option=com_serch&Itemid=5

(Kaufmann¹⁸, Tanzi¹⁹, Klietgaard²⁰) допуњавала правним истраживањима и политичким анализама (La Palombara).²¹ Настале су и значајне студије антропологије корупције и мерења њене раширености (Lambsdorf)²². Индекс перцепције корупције (Corruption Perceptions Index)²³ реангира државе по перцепцији корупције, а као извор података користе се квалификовани испитаници као што су на пример пословни људи, аналитичари и други. Истраживање користи сложен индекс који се темељи на око 18-20 различитих критеријума постављених од стране 12 независних институција. Питање перцепције обично се сматра недостатком у мерењима, али тешко је негирати да CPI изражава мишљење о поверењу у институције и то пре свега ставове експерата и пословних људи, а у крајњој линији и мишљење грађана. Да бисмо видели колико је Република Србија успешна у борби против корупције сагледаћемо кретање индекса перцепције корупције Републике Србије у периоду од 10 година.²⁴

Година	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Ранг	97/145	97/158	90/163	79/179	85/180	83/180	78/178	86/182	80/174	72/177

Табела број 1: Истраживање перцепције корупције у Републици Србији

Према представљеним подацима можемо видети да се 2004-те године суочавамо са катастрофалном сликом о Републици Србији. Стагнација индекса перцепције примећује се и у 2005. години. Очекиван већи помак на листи био је 2006. године, али се перцепција споро мења. Нови помак који је значио приближавање реалном стању ствари направљен је 2007. године. У 2008. години дешава се раст индекса перцепције корупције, што показује да се стање у држави погоршава. Године 2009-те стање се не

¹⁸ Research on Corruption: Critical Issues, The Political Economy of Corruption, (A. Jain, ed.), London, New York: Routledge, 2001. <http://www.voxprof.com/eden/Publications/Uhlenbruck-et-al-OS-2006.pdf>

¹⁹ Tanzi, Vito: "Corruption and the Budget: Problems and Solutions", in "Economics of Corruption", page 111-128, 1998., Kluwer Academic Publishers

²⁰ Robert Klitgaard, International Cooperation Against Corruption, Berkly Press, 1997., http://www.icgg.org/downloads/contribution02_klitgaard.pdf

²¹ Mark Pieth, Lucinda Low, Peter Cullen, "The OECD Convention on Bribery: A commentary", Cambridge University Press, 2007

²² Кречар, Јосип; *Корупција и поверење*, Центар за демократију и право Мико Трипало, Правни факултет свеучилишта у Загребу, страна 16, Загреб, 2010 године

²³ Internet Center for Corruption Research : <http://www.transparency.org/surveys/#cpi> и www.icgg.org

²⁴ У табели је приказан по годинама Индекс перцепције корупције са рангом Републике Србије у односу на број посматраних држава.

мења значајно. Затим, 2010. године задржан је минималан тренд раста – нема радикалних промена које би довеле до брзе промене перцепције корупције. Стагнација је уочена 2011. године – први пут нема ни минималног напретка, друге земље нас сустижу и престижу. Блага успешност у сузбијању корупције тек се може уочити у 2012-тој и 2013-тој години. Праћењем овог Индекса може се приметити да су на врху листе Индекса перцепције корупције традиционално Шведска, Финска, Немачка, Швајцарска, Нови Зеланд, Сингапур и Аустралија.

Да бисмо видели како се у Републици Србији функционишу државни органи по питању кривичних дела корупције сагледаћемо број примљених кривичних пријава, субјекте који подносе кривичне пријаве, статус истраге, број лица за које је подигнута оптужница, и поступак након оптужења.²⁵

Кривична дела против привреде	Кривична пријава				
	Нерешене из ранијег периода	Новопримљене	Одбачено	Оптуженни предлог	Непосредна оптужница
Злоупотреба службеног положаја	4456	9989	2802	1152	99
Давање мита	53	420	66	107	23
Примање мита	56	286	53	1	2
Укупно	4565	10695	2921	1260	251

Табела број 2: Број примљених кривичних пријава у 2010. и 2011.

Кривична дела против привреде	Подносиоци кривична пријава				
	Полиција	Други државни органи	Оштећени	Иницијатива јавног тужилаштва	Остали
Злоупотреба службеног положаја	6934	1027	1572	79	436
Давање мита	388	11	11	4	7
Примање мита	233	10	31	0	9
Укупно	7555	1048	1614	83	452

Табела број 3: Ко подноси кривичне пријаве

²⁵Транспарентнос Србија, Norway Embassy, Друштво судија Србије, *Правосуђе у борби против корупције*

<http://www.transparentnost.org.rs/images/stories/materijali/18022013/Pravosudje%20u%20borbi%20protiv%20korupcije.%20januar%202013%20.pdf> (посећено 19. августа 2013)

Кривична дела против привреде	Истраге			
	Нерешено из ранијег периода	Обустављено	Прекид	Оптужене лица после истраге
Злоупотреба службеног положаја	5844	456	86	2207
Давање мита	76	13	3	71
Примање мита	106	18	0	199
Укупно	6026	487	89	2477

Табела број 4: Статистика истраге

Кривична дела против привреде	Оптужење		
	Службено лице	Одговорно лице	Спољна лица
Злоупотреба службеног положаја	791	1752	429
Давање мита	10	6	168
Примање мита	148	28	180
Укупно	949	1786	777

Табела број 5: Ко је оптужен?

Кривична дела против привреде	Првостепене пресуде								
	Затвор	Новчана казна	Рад у јавном интересу	Одузимање возачке дозволе	Условна осуда	Судска опомена	Мере безбедности	Ослобођен од казне	Ослобађајуће
Злоупотреба службеног положаја	401	18	0	0	704	0	1	8	394
Давање мита	31	1	0	0	26	0	0	0	6
Примање мита	83	3	0	0	13	0	0	0	24
Укупно	515	22	0	0	743	0	1	8	424
Табела број 6: Шта се дешава након оптужења?									

На који начин сузбити корупцију?

Основу сузбијања корупције чине стварање система институционалних провера и равнотеже, обезбеђивање да механизми за постизање одговорности делују у пракси и мобилисање грађанства за учешће у унапређењу јавног добра. Постоји неколико чинилаца који доприносе делотворности сузбијања корупције.

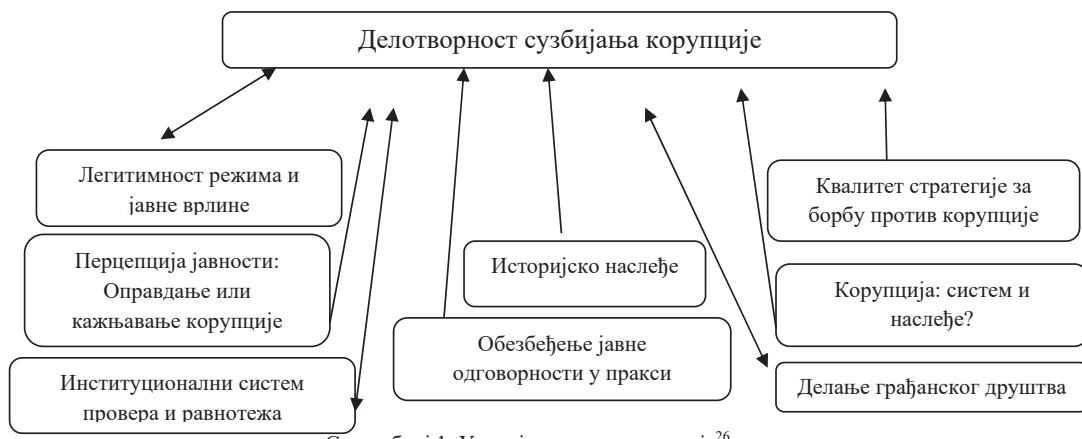

Схема број 1: Утицај на нивое корупције²⁶

Први чинилац који води смањивању нивоа корупције је легитимност политичког режима неке државе, као и обим у којем тај режим побуђује исправно понашање у јавном животу. Није доволно само борити се против корупције, људи морају веровати да постоји и позитивна алтернатива неадекватној политици. Многи грађани жуђе за политичким системом који би функционисао добро и који би могли да подрже. То доводи до другог чиниоца, а то је перцепције корупције у јавности.

Јавне вредности изражавају се кроз дискурс који ствара климу за оправдавање корупције или за њено одбацивање од стране друштва. Поштени људи су углавном носиоци реформе, али данас превише грађана учествује у ситној корупцији или трпи корупцију других људи. Многи од њих су при том љути, нарочито када је у питању корупција на високим нивоима власти. Добра политика може искористити овај бес да би се људи покренули против крупне корупције и да би се указало на опасности до којих доводи толерисање ситне корупције.

На ниво корупције може се утицати системом провере и равнотеже носилаца власти у демократским институцијама, нарочито када те провере врше независно судство, надзорна тела и слободни медији. Старе навике споро умиру и то утолико више уколико су засноване на неформалним структурама, као што су мреже за размену личних погодности како у оквиру елита тако и у масама. Стварање делотворне јавне одговорности представља важан стуб за сузбијање корупције. Када људи буду видели да политичари и функционери одговарају за своја дела, корупција ће опадати, а поверење у институције расти. Кључна снага која може водити јачању и стварању

²⁶ Расма Карклић, *Систем ме је натерао*, Организација за безбедност и сарадњу, Београд 2005, стр.183

„чистије“ власти јесте мобилисање грађанства. Ту се мисли на разне видове грађанског активизма. Невладине организације играју важну улогу у праћењу корупције и промоцији разних пројеката путем којих се подиже свест јавности и повећава транспарентност. Седма и осма детерминанта делотворности контроле корупције везана је за учесталост корупције и обим у којем је одговарајућа антикорупцијска стратегија може да делује. Уколико је корупција раширена или чак системска много је теже сузбити је. Системска корупција може бити институционализована или резултат претежног обрасца понашања грађана.²⁷

Носилац корупције најчешће одмерава новчану или неку другу корист од корупције са очекиваним трошковима, мереним вероватноћом откривања и висином казне. Уколико је корист већа од очекиваних трошкова, онда појединац има мотив да се упусти у корупцију, и обратно. Будући да корист од корупције постоји по дефиницији и да су запрећене казне озбиљне, важну и пресудну улогу при одлучивању о упуштању у корупцију има вероватноћи откривања. Уколико је вероватноћа откривањаја како мала, онда готово да не постоје препреке корупцији, осим можда моралних. Уколико је вероватноћа откривања већа, смањиће се спремност на учешће у корупцији²⁸. Са друге стране, чинилац који дестимулише корупцију јесте комбинација материјалних и процесних правила, са једне стране, и папирног трага, са друге. Материјална и процесна правила сужавају поље слободног одлучивања чиме се неминовно смањује корупција. Што је шире подручје дискреционог одлучивања, то је могућност корупције већа. Да би друштво било отпорно на утицај корупције, мора се применити основни правни принцип *dura lex sed lex* – строг закон, али закон, закон се има применити како гласи.

Закључна разматрања

У времену у коме живимо, где основне вредности губе свој смисао, свест о штети и последици која може настати приликом извршења кривичног дела корупције је све мање присутна у нашем друштву. Прихваташаје принципа да ће све бити лакше ако се неко подмети доводи до промене самог смисла чак и постојећих обичајних норми. Реч поштење постаје еуфемизам за мито и има потпуно друго значење од свог извornog облика.

²⁷ Више о томе: Расма Карклиns, *нав.дело*, стр. 183-187

²⁸ Беговић Б., Мијатовић Б., Хибер Д., *Корупција у правосуђу*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2004, стр.14

Уочавањем одређених облика криминалитета и сагледавањем тренутног стања који раније нису постојали, као и откривање разних видова корупције и криминалитета и њихове повезаности са органима власти, представља један од корака у супротстављању корупцији. Стално доношење различитих антикоруптивних прописа и стварање обиља закона, који се не могу спровести и применити, не води државу никуда. Врло лако ћемо доћи у ситуацију да се још једном потврди старо римско правило „*Corruptissima republica plurimae leges*” – најпокваренија држава има највише закона. Борба против корупције не може бити успешна ако је изолована, парцијална, ако нема подршке друштва, ако није део осмишљене стратегије и ако нема одлучности државе да је спроведе у дело. Да би борба против корупције била успешна и дала видљиве резултате мора се заснивати на друштвеном консензусу и развијању антикорупцијске културе, одговарајућем институционално-правном оквиру за политичко деловање и политичкој воли претвореној у конкретно деловање од најнижих нивоа власти до највиших органа власти. Ту је драгоценा помоћ друштва у целини изражених кроз деловање синдиката, невладиних организација, медија и различитих удружења. Сви они би требало да буду коректори власти који ће константно упозоравати на то да јавни интерес мора бити испред појединачног. Овај рад прати нада да у неко дogleдно време корупције више неће бити и да ће поверење у институције омогућити реформе и напредак, те да ће корупција бити само бледи одраз једног прошлог временског. Ипак, изградња институција утемељених на поверењу грађана, на поштеној и доброј власти, није нада - него нужност.

*MSc Dragana Đurić, Assistant Professor
Megatrend University in Belgrade*

Corruption - the stumbling block of any society

Abstract: The paper thoroughly analyzes both advantages and disadvantages of legal and other attempts to handle this issue in accordance with the needs of society and standards. This paper deals with lack of regulations and mechanism for suppression of corruption. The paper unequivocally suggests that corruption deprives the state and its citizens from their potentials and resources and occurs when discretionary authority is high and institutional control is weak. If corruption is a social phenomenon which threatens the democratic development of society, the normal functioning of the social order, public goods, human freedom and the existence of society, the question is why so much corruption persists in society and why it is difficult to eradicate corruption? Author of this paper tries to answer this complex question, and provides a wide range of reasons and ways to combat this negative phenomenon.

Keywords: corruption, criminal offense, abuse of authority, bribery.

Л и т е р а т у р а

1. Беговић Борис, Мијатовић Бошко, Хибер Драгор, *Корупција у правосуђу*, Центар за либерално-демократске студије, Београд, 2004 године
2. Jain Arvind (ed.), *The Political Economy of Corruption*, Routledge, London, New York, 2001. <http://www.voxprof.com/eden/Publications/Uhlenbruck-et-al-OS-2006.pdf> посечено 20.08.2013
3. Кривични законик, Службени гласник РС, бр.85/05, 88/05 испр. 107/05 испр., 72/09, 111/09, 121/12 и 104/13.
4. Kregar Josip, *Korupcija i poverenje*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2010.
5. Lambsdorff, Johan Graf: ``Corruption in Comparative Perception`` in ``Economics of Corruption``, 1998., Kluwer Academic Publishers
6. Lambsdorff, Johan Graf: ``The Institutional Economics of Government and Reform: Theory Evidence and Police``, Cambridge University Press, 2007.
7. Lambsdorff, Johan Graf: ``An Empirical Investigation of Bribery in International Trade``, European Journal for Development Research, 1998.
8. Mark Pieth, Lucinda Low, Peter Cullen, едс: The OECD convention on bribery: A commentary``, Cambridge University Press, 2007
9. Национална стратегија за борбу против корупције, Службени гласник РС, број 109/05
10. Ного, Срето: Кривично-правна питања корупције, у: Зборник радова са тематског међународног научног скупа “Корупција и људске слободе“, Тара 2009.године
11. Расма Карклиns, *Систем ме је натерао*, Организација за безбедност и сарадњу, Београд 2005. године
12. Tanzi, Vito: Corruption and the Budget: Problems and Solutions y *Economics of Corruption*, Kluwer Academic Publishers, 1998. page 5
13. Transparentnost Srbije, Norwegian Embassy, Друштво судија Србије, *Правосуђе у борби против корупције*, <http://www.transparency.org/surveys/#cp1> посечено 8.07.2013.
14. Закон о потврђивању кривичноправне конвенције о корупцији http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrđivanju_krivicopravne_konvencije_o_korupciji.html (посечено 9. маја 2013.године)
15. Четврто заседање Конференције држава чланица УН Конвенције против корупције (UNCAC) (http://www.acas.rs/sr_cir/aktuelnosti/297-uncac-cetvrt-zasedanje.html посечено 9. маја 2013. године)
16. Савет Европе, Двадесет водећих принципа у борби против корупције <http://www.antikorupcija-savet.gov.rs/sr-Cyrl-CS/biblioteka/cid1058-1051/savet-evrope-dvadeset-vodechih-principa-u-borbi-protiv-korupcije>
17. World Bank Institute: <http://wbi.worldbank.org/wbi> посечено 7.08.2013.
18. Закон о потврђивању Конвенције УН против транснационалног организованог кримилана и допунских протокола http://www.tuzilastvorz.org.rs/html_trz/PROPISI/konvencija_un_protiv_org_krim_lat.pdf посечено 30.08.2013. године
19. Агенција за борбу против корупције, Стратегија и акциони план за борбу против корупције http://www.acas.rs/sr_cir/zakoni-i-drugi-propisi/strategija-i-akcionni-plan.html
20. Национална стратегија за борбу против корупције за период од 2013 до 2018 године http://www.acas.rs/images/stories/Nacionalna_strategija_za_borbu_protiv_korupcije.pdf
21. OECD Working Group on Bribery Annual Report 2009:<http://www.oecd.org/dataoecd/23/20/45460981.pdf>
22. Research on Corruption: Critical Issues, The Political Economy of Corruption, (A. Jain, ed.), London, New York: Routledge, 2001. <http://www.voxprof.com/eden/Publications/Uhlenbruck-et-al-OS-2006.pdf>
23. Robert Klitgaard, International Cooperation Against Corruption, Berkly Press, 1997., http://www.icgg.org/downloads/contribution02_klitgaard.pdf

KORUPCIJA U POSTUPKU PRIVATIZACIJE U BIH

Apstrakt: Korupcija (lat.corruptio, njem. Korruption, frane. corruption) u najširem smislu je kršenje (čak i sam pristanak i spremnost na kršenje) javne službe zbog ostvarivanja vlastitih interesa i neosnovanog bogaćenja. Takođe korupciju možemo okvalifikovati i kao: (pokvarenost, podmićivanje, raspolaganje, potkupljanje). Za korupciju slobodno možemo reći da se pojavljuje odnosno da utiče na sve sfere života, kao što su ekonomski razvoj i vladavina prava. Kada je u pitanju politička volja ona ne samo da je slaba nego čak ona naprotiv prečutno podržava sve vidove korupcije korupcija nije samo društveni problem ona je i lični problem.

Korupcija je društveni problem jer se inkorporirala u sve pore društvenog života i samim tim taktički je stekla pravo građanstva, te tako utiče i na lični problem.

Neophodno je napomenuti da gledajući savremenu literaturu postoji više različitih definicija korupcije, ali takođe niti jedna od definicija ne može obuhvatiti svu njenu kompletnost, ma kolika ta definicija bila.

Uopšteno gledajući korupciju, ona za veliki broj ljudi prestavlja nešto što je moralno neprihvatljivo. Jedna od definicija korupcije bi i mogla glasiti: „Svako poduzimanje radnji koje su u suprotnosti javnom interesu, kršenju moralnih i pravnih normi i povređivanje osnova vladavine prava. Slobodno možemo reći da korupcija nije samo zloupotreba povjerenih ovlaštenja u javnom sektoru i u vršenju javnih ovlaštenja, ona se može odnositi na sve poslove na kojima je moguće zlouprijebiti ovlaštenja s ciljem pribavljanja za sebe materijalne ili neke druge koristi.

U savremenim društvima u kojima funkcioniše vladavina prava zadovoljavajuće, potreba za korupcijom i to individualnom je znatno smanjena. Korupcija se takođe pojavljuje s elementom inozemnosti u kojoj je jedna strana strani državljanin ili srana pravna osoba.

Takođe je bitno napomenuti da postoji sociološki, kriminaloški i pravni pojam korupcije.

U sociolškom smislu korupcija je svaki proces u kojem najmanje dvije osobe nedozvoljenom razmjenom radi pribavljanja vlastite dobiti postupaju na štetu javnog interesa i samim tim kiše moralnu – pravnu normu i tako povređuju kako pravnu državu, tako i vladavinu prava.

Kada se korupcija pominje s aspekta pravnog smisla možemo reći da skoro pa ne postoji jedinstvena definicija korupcije već je to niz krivičnih djela, koja se i nazivaju korupcijskim kaznenim djelima.

Metodologija korištena prilikom izrade ovog rada zasnivala se na normativnom uporedno-pravnom, sociološkom, komparativnom i dogmatskom metodom.

Ključne riječi: pravo na zaštitu od korupcije, transparentnost, rokovi, mehanizmi implementacije, sankcionisanje počinilaca, borba protiv korupcije u BiH.

* Stručni savjetnik za pravna pitanja u Opštini Srebrenik i asistent Pravnog fakulteta Evropskog univerziteta Brčko distrikt

CORRUPTION IN PRIVATIZATION IN BIH

Mr Jovan Stojanovic

Abstract : Corruption (lat. corruptio , ger. corruption , franc. corruption) in its widest sense is the violation (even the consent and willingness to violate) the public service because of the exercise of self-interest and unjustified enrichment. Corruption can also be qualified as: (wickedness, bribery). We can safely say that it appears or that it affects all spheres of life, such as economic development and the rule of law. When it comes to political will, it is not only weak, but on the contrary it even tacitly supports all forms of corruption, it is not just a social problem but it is also a personal problem.

Corruption is a social problem because it has incorporated itself into all aspects of social life and thus tactically acquired a right of citizenship, and thus affects the personal problem.

It must be noted that by looking at contemporary literature there are many different definitions of corruption, but also none of the definitions cannot encompass all its complexity, no matter what the definition was.

Generally speaking, for many people it represents something that is morally unacceptable. One of the definitions of corruption could be: "Every action that is taken contrary to the public interest, the violation of moral and legal norms and hurting the basis of the rule of law." We can freely say that corruption is not only abuse of delegated powers in the public sector and in the exercise of public authority, but it can refer to all activities in which it is possible to misuse and abuse authorities with a goal to obtain you any benefit.

In modern societies where the rule of law is functioning satisfactorily, the need for corruption and that the individual is significantly reduced. Corruption can also occur with a foreign element in which one side is a foreign citizen or a legal person sucks.

It is also important to note that there are sociological, criminological and the legal concept of corruption.

In a sociological sense, corruption is any process in which at least two people exchanging illegal means to obtain their own profit act to the detriment of the public interest and therefore violate moral - legal standard and thus violate the rule of law.

When corruption is mentioned in terms of the legal sense, we can say that there is almost no single definition of corruption, but it is a series of crimes, which are called crimes of corruption.

The methodology used in the preparation of this paper was based on the comparative normative - legal, sociological, comparative and dogmatic method.

Keywords: freedom from corruption, transparency, deadlines, implementation mechanisms, sanctioning the perpetrators, the fight against corruption in Bosnia and Herzegovina.

Korupcija u privatizaciji

1. Uvod

Bilo bi jako neozbiljno pisati o korupciji u privatizaciji, a ne pomenuti sam pojam i postupak privatizacije.

Zakonom o privatizaciji su utvrđena pravila privatizacije. Ukoliko se u početnom bilansu pokaže:

- da u razlici između ukupne vrijednosti aktive i vrijednosti obaveza u skladu sa zakonom postoji i kapital čiji vlasnik nije fizičko ili pravno lice, dakle, utvrđeno da nema trajnog kapitala proizilazi da je neminovno provesti privatizaciju.

Kako u svim zemljama, tako i u republikama bivše Jugoslavije, nažalost ali je primjetno da je prisutna korupcija i to u skoro svim oblastima, opština, sudstvu, pravobranilaštvu, zdravstvu, obrazovanju, kao i privatizaciji. Mi ćemo se u ovom radu skoncentrisati upravo na korupciju u privatizaciji. Takođe sa napredovanjem korupcije, nasuprot tome, suprotstavljanje korupciji predstavlja jedan od najvećih izazova savremenog društva. Slobodno možemo konstatovati da sve što je društvo savremenije i suprotstavljanje korupcije je rasprostranjene. Gledajući sa pravnog aspekta, korupcija je krivično djelo koje u svojoj osnovi ima zloupotrebu povjerenja ili funkcije koja se obavlja u upravi, sudske vlasti, privredi, politici, školstvu, kulturi ili umjetnosti, ali takođe i u neprivrednim subjektima ili organizacijama, a sve je isti cilj- sticanje materijalne ili nematerijalne koristi za koju nema pravnog osnova.

Gledajući sa političkog aspekta, korupcija predstavlja korupciju opšteg interesa i to isključivo, zbog ličnog koristoljublja. Prema etičkoj odrednici korupcije, najadekvatnija pojava se definiše kao „moralna pokvarenost“.

Fenomen korupcije u privatizaciji tek je nedavno počeo nakon okončanja ratnih dejstava na prostorima bivše Jugoslavije i privatizacijom državnih, odnosno javnih preduzeća.

Ovom problematikom su se u BiH do sada uglavnom bavile nevladine organizacije.

Slobodno možemo konstatovati da je neupitan negativan utjecaj korupcije na ekonomski, politički i društveni razvoj zemlje. Ovakva pojava narušava integritet kako akademske zajednice, tako i društveni razvoj zemlje kao i protok robe i uposlenoset radne snage.

Da li, i u kojoj mjeri korupcija je prisutna u privatizaciji Federacije Bosne i Hercegovine?

Osim analize međunarodnih, regionalnih i domaćih pravnih akata, te naročito autonomnih akata privrednih društava u sklopu ovog projekta provedeno je i anketiranje odgovornih u privrednim društvima, sindikatima i uposlenicima. Anketom je obuhvaćeno 150 ispitanika koji su dali svoje mišljenje o postojanju korupcije, o njenim pojavnim oblicima, o svojoj upoznatosti sa antikorupcijskim propisima, kao i u sankcionisanju učesnika u korupciji.

Od 150 ispitanika, 140 ispitanika je dalo svoje mišljenje u vezi sa prisutnosti korupcije u privatizaciji da je ona itekako prisutna, da skoro pa ništa nije urađeno u sprečavanju prisutnosti korupcije. Samo 10 ispitanika je dalo svoje mišljenje da nisu upoznati o postojanju korupcije niti o načinu njenog sprečavanja. Slobodno možemo zaključiti nakon izvršene ankete da itekako postoji korupcija u privatizaciji.

Ovaj rad , odnosno studij je podijeljen u nekoliko cjelina:

U prvom dijelu daju se definicije privatizacije, odnosno korupcije u sistemu privatizacije i njeni pojavnii oblici. U drugom dijelu, dat je kratak pregled pravnih izvora, a zatim su prikazani uzroci i mehanizmi borbe protiv korupcije u privatizaciji.

2. Pojam korupcije u privatizaciji

Uopšteno razmatranje

Korupcija (lat. korruptio-pokvarenost, kvarenje, raspadanje, podmićivanje, potkupljivanje), (eng. corruptio, njem. korruptio, franc. koruptio)¹ u najširem smislu kršenje (čak i sama spremnost na kršenje javne službe zbog ostvarivanja vlastitih interesa i dobitaka.

Korupcija je društveni problem, jer se uspješno inkorporirala u skoro sve pore života i stekla pravo građanstva, što znači da je i lični problem.

S obzirom na posljedice korupcije i mjesto i ulogu privatizacije u svakom, pa tako i u bh. društву potrebno je izgraditi mehanizme kako zaštite tako i prevencije od korupcije, kao i njeno sankcionisanje. Borba protiv korupcije je kompleksan i dugotrajan proces koji zahtijeva prije svega jaku političku volju i žrtvu. Nažalost, ali je evidentno da BiH još uvijek ima nedovoljnu političku volju i malo dokaza o kažnjavanju korupcionih djela. Slobodno možemo reći da je tokom posljednjih godina došlo do porasta korupcije u BiH. Uzrok ovom porastu po meni su ciničnost građana iz razloga što vjeruju da su samo javne službe sklone korupciji. Takođe bi se moglo zaključiti da nedostaje politička volja za korištenje mjera protiv korupcije. Kada je u pitanju analiza ispitnika za veliki broj njih, korupcija predstavlja nešto što je moralno neprihvatljivo, odnosno veliko zlo protiv kojeg se treba konstantno boriti i to upravo iz tih razloga što je u suprotnosti sa ostalim normama.

Sljedom ovoga možemo konstatovati da je korupcija „moralna pokvarenost“. To je svaka radnja, svaki čin kojim se, suprotno javnom interesu, nedvosmisleno krše kako moralne tako i pravne norme, te samim tim povrjeđuje osnov vladavine prava. Da bi se sa sigurnošću ustanovali elementi korupcije, neophodno je ustavoviti da postoji namjera. Pored postojanja i utvrđene namjere, neophodno je utvrditi da se kao posljedica navedene nepristrastnosti javlja prisvajanje lične koristi.²

Ono što je bitno napomenuti je da ova dva elemnta ne moraju biti istovremeno, već ta dva elemnta mogu biti u različitim vremenskim periodima. Takođe je vrlo bitno napomenuti da se korupcija može sastojati kako u davanju odnosno primanju određene koristi, ali isto tako da se ovo davanje, odnosno primanje, može odvijati i nakon činjenja radnje zbog koje se korist daje odnosno prima. Na sličan ovaj način vezano za utvrđivanje korupcije, postupalo se i u krivično-pravnoj korupciji.

2.1. Oblici korupcije u privatizaciji

Korupcija u privatizaciji preduzeća je vrlo složena shodno tome, možemo postaviti nekoliko pitanja na koje se sve načine manifestuje korupcija u privatizaciji. Koliko vrijedi privatizacija jednog malog preduzeća, takođe se može postaviti pitanje da li darove neznatne vrijednosti treba izdvojiti iz pojma korupcije, da li su u korupciju uključeni i posrednici ili je to samo odnos između davaoca i primaoca koristi, uglavnom su to ova pitanja koja se postavljaju, ali takođe definicije korupcije ne daju odgovore na sva ova

---

¹ Pravni leksikon Zagreba 2006 godina.

² Korupcija u Srbiji, Centar za demokratsko liberalne studije, Beograd 2001. str. 12.

pitanja. Analizirajući postavljena pitanja korupciju bi mogli podijeliti na visoku, sitnu i političku.

Visoku korupciju predstavljaju djela počinjena na viskom nivou vlasti koja narušavaju pravila u funkcionisanju države omogućavajući nekome od zvaničnika da stekne korist na štetu javnog dobra. Sitna korupcija, to je u žargonu poznata „niska ili kao ulična“ i ona bi se ogledala u svakodnevnoj zloupotrebi povjerenih ovlaštenja od strane javnih zvaničnika nižeg i srednjeg nivoa kroz njihovu komunikaciju sa običnim građanima koji pokušavaju pristupiti dobrima ili uslugama na mjestima, npr. bolnice, škole i slično.

Kada je u pitanju korupcija u privatizaciji, nju možemo svrstati, spadala bi u oblik visoke korupcije. Politička korupcija, mogla bi se nazvati svakodnevnom zloupotrebom politike, a to se podrazumijeva manipulacija politikama u institucijama i pravilima postupaka u raspodjeli resursa i finansiranju od strane političkih donosioca odluka, koji zloupotrebljavaju svoju poziciju za održavanje svoje moći, statusa i bogatstva. Gledajući korupciju u privatizaciji, kao poseban vid korupcije, takođe istu možemo podijeliti u dvije skupine:

U šrem smislu obuhvata koruptivne radnje koje ne uključuju posrednike poput raspoređivanja sredstava iz određenih fondova za privatizaciju, zaobilaženje kritetija za imenovanje članova u agenciji za privatizaciju i to islučivo gledajući na stručni kadar. U užem smislu, pod korupcijom u privatizaciji podrazumijevamo slučajevе koji direktno uključuju posrednike koji za sebe žele da obezbijede protuzakonitu korist.

3. Izvori prava u Bosni i Hercegovini³

Kada je riječ u izvorima prava koji se odnose na korupciju, uglavnom se to odnosi na krivični zakon BiH koji u posebnim glavama sadrži odredbe o korupciji. ovi zakoni propisuju krivična djela: primanje dara (mita) i drugih oblika koristi kao i protuzakonito posredovanje. takođe je bitno napomenuti da Krivični zakon BiH, FBiH i BD sadrže i zakonske odredbe o oduzimanju imovinske koristi stečene krivičnim djelom, a kada posmatramo zakonodavstvo RS-a, onda je neophodno konstatovati da je donesen lex specialis u ovoj oblasti.⁴

Ono što je novina je da je urađen prednacrt Zakona o zaštiti prijavitelja korupcije koji u sebi sadrži zaštićeno prijavljivanje korupcije kao i obim zaštite i postupke prijavitelja korupcije, ali bi se prijavitelji korupcije do stupanja na snagu ovog zakona mogli štititi Zakonom o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u BiH.⁵

4. Uzroci korupcije u privatizaciji

Slobodno možemo reći da je korupcija jedan od najvećih problema i to u svim segmentima društva pa tako i u privatizaciji.

Da bi se korupcija svela na što manju mjeru i da bi se moglo uspješno boriti protiv takve vrste pojave, neophodno je ustanoviti, odnosno upoznati koji su to uzroci koji do toga dovode. Uzroci koji dovode do pojave korupcije u privatizaciji dijele se:

- neprovođenje zakonitosti u procesu privatizacije državnog kapitala
- neisupunjene obaveze ugovornih strana,
- nedovoljna zaštita javnog interesa u procesu privatizacije državnog kapitala

³ Krivični zakon BiH („Službeni glasnik BiH“ broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 53/06, 55/06, 32/07 8/10) Krivični zakon FBiH (Službene novine FBiH, broj 36/03, 37/03, 21/04, 61/04, 18/05, 42/11), Krivični zakon R Srpske (Sl. Glasnik RS, broj 49/03,) Krivični zakon Brčko Distrikta (Sl. glasnik 10/03, 06/0521/10 47/11)

⁴ (Sl. glasnik RS broj 49/03)

⁵ Sl. glasnik BiH broj 3/03, 21/03, 61/04 i 51/05

-sprečavanje zakonitog sticanja imovine u postupku sticanja imovine

-neutvrđivanje odgovornosti lica u organima državne uprave

5. Institucionalni okvir borbe protiv korupcije u privatizaciji

Kada govorimo o institucijama na nivou BiH odnosno njenih entiteta i Brčko Distrikta, odredbe njihovog krivičnog zakonodavstva predviđaju korupciju kao krivično djelo, za čije su procesuiranje nadležna tužilaštva i sudovi, kao pravosudni organi entiteta i Brčko Distrikta. Takođe postoji opšti plan borbe protiv korupcije Vlade FBiH (2012. - 2014.) koji za cilj imaju da u borbi protiv korupcije da animiraju postojeće državne institucije kao što su Parlamentarna skupština BiH, Vijeće ministara BiH, Parlament FBiH i Narodna skupština RS, entitetske vlade, javna preduzeća i institucije, političke stranke, građani, mediji i sl.

Najznačajnije mjesto u borbi protiv korupcije zauzimaju agencije za prevenciju korupcije čije su nadležnosti regulisane Zakonom o agenciji za prevenciju korupcije i kordinaciju brobe protiv korupcije.

6. Mjere za prevenciju i borbu protiv korupcije

Jedan od osnovnih prevencija u borbi protiv korupcije u privatizaciji bila bi dobra i zakonita priprema preduzeća za privatizaciju koju pripremaju preduzeća.

Druga mjera bi bila dobro i zakonito utvrđen početni bilans za privatizaciju.

Kao treća preventivna mjera nakon što budu dobro razmotrene i u skladu sa zakonom urađene pripreme i početni bilans za privatizaciju da nadležna agencija za privatizaciju doneše odluku o podnesenom programu za privatizaciju i početnom bilansu, a ne da ista se može oglušiti o donošenju odluke, te da se nedonošenje takve odluke smatra da je program privatizacije i početnog bilansa preduzeća za privatizaciju odobren.⁶

Dakle, smatram da, ukoliko bi Agencija utvrdila i donijela rješenje da su ispunjeni uvjeti za privatizaciju u smislu programa privatizacije i početnog bilansa da bi to bilo itekako dobra mjera za prevenciju u borbi protiv korupcije.

Kao četvrtu, mjeru za prevenciju bi bila uredba Vlade Federacije da doneše uredbu kojom bliže uređuje nadležnosti i posupak revizije prethodno izvršene privatizacije i to u najdužem roku od 15 dana od dana prethodno izvršene privatizacije.

Smatram da bi ispunjavanje ovih mjeri prevencije itekako bila smanjena mogućnost prisutnosti korupcije u privatizaciji.

7.Odgovornost za korupciju u privatizaciji

Smatram da je ozbiljnost problema korupcije u privatizaciji skoro pa zanemarena. Neophodno je ukazati na višestruku prirodu odgovornosti koja proizlazi iz činjenja navedenih djela. Takođe je neophodno utvrditi nivo odgovornosti za korupciju u privatizaciji. Radeći na ovom radu moglo bi se konstatovati na osnovu svega navedenog da, odgovornost za korupciju u privatizaciji možemo posmatrati na nekoliko nivoa. Na prvom nivou moglo bi se reći da je to moralna i društvena odgovornost, a što bi značilo da pojedinac ne posjeduje moralnu odgovornost, a neposjedovanje moralne odgovornosti nanosi štetu i time prouzrokuje i društvenu odgovornost.

Na drugom nivou mogla bi biti disciplinska odgovornost koja bi trebala biti normirana raznim aktima o disciplinskoj odgovornosti i koja bi trebala da ima dvostruku ulogu i to s

---

⁶ vidi član 9. zakona o privatizaciji preduzeća

jedne strane za cilj suzbijanje korupcije,a s druge strane sankcionisanje na nivou same institucije.

Nakon toga trebalo bi da bude reakcija same države koja bi se sastojala u dva segmenta odgovornosti i to krivično-pravnoj i građansko-pravnoj odgovornosti, krivično-pravna odgovornost bi podrazumijevala reakciju države u smislu kažnjavanje počinjocu, a građansko-pravna bi se sastojala u vidu naknade materijalne i nematerijalne štete.

7.1. Moralna i društvena odgovornost

Uopšteno gledajući svaku odgovornost, pa tako i odgovornost za vršenje korupcije, osnovno i prvenstveno se gleda na svijest pojedinca i društva u cjelini, što podrazumijeva i pogrešno ponašanje.

Kao učesnike u vršenju korupcije u privatizaciji možemo odrediti: odgovorne u Agenciji FBiH za privatizaciju i Agencije kantona/županija za privatizaciju, odgovorne preduzećima koji pripremaju program privatizacije i početni bilans za privatizaciju, odgovorne u Vladi FBiH koja donosi metodologiju za pripremu programa i izradu početnog bilansa preduzeća za privatizaciju, kao i ovlaštena tijela koja su dužna izvršiti reviziju privatizacije.

Društvena odgovornost učesnika u korupciji bi se sastojala u tome što je to narušeno povjerenje koje društvo polaze u lica uposlene u institucijama koje provode postupak privatizacije.

7.2. Disciplinska odgovornost

Kada govorimo o borbi protiv korupcije kao društvenom zlu, onda tu treba učestvuju svi i to bez izuzetaka. Opšte poznato je da postoje nadležni državni organi u čijem su opisu poslova poslovo borbe protiv korupcije, onda je neophodno naglasiti da i sotali organi, institucije kao i pojedinci treba da učestvuju u toj borbi i da daju svoj doprinos. Neophodno bi bilo postaviti i urediti sistem koji ni u kom slučaju ne bi trebao tolerisati sistem korupcije kao i to da bi u svakom trenutku mogao se isto oduprijeti. Taj uspostavljeni i uređeni sistem bi se trebao sastojati kako iz preventivnih takoisto iz reprresivnih mjera, što bi konkretnije značilo da bi trebalo spriječiti mogućnost stvaranja korupcije, a ako to ne spriječi, onda moraju postojati mehanizmi kako za njeno otkrivanje tako i za njeno sankcionisanje.

7.3. Krivična odgovornost

Gledajući sa aspekta države opšte poznato je da je dužnost svake države da inkriminiranjem određenog ponašanja i propisivanjem određenih kazni zaštititi prvenstveno svoj pravni poredak kao i interes svojih građana. Samim tim što država unese u svoje krivično zakonodavstvo odredbe kojim se sancionišu ona lica koja stiču imovinsku korist izvršavajući svoje dužnosti, kao i ona lica koju ovakvu korist daju, država time štiti svoje moralne vrijednosti i svoj integritet.

Kada je riječ o BiH neophodno je napomenuti da je ona ratifikovala antikoruptivnih međunarodnih sporazuma, uključujući i Krivično pravnu konvenciju o korupciji Vijeća Evrope. Samom ratifikacijom antikoruptivnih međunarodnih sporazuma, preuzeta je obaveza uskladivanja zakonodavstava kao i preuzimanje i drugih mjera kako bi se u državnom zakonodavstvu kao krivično djelo okvalifikovali razni oblici protuzakonite imovinske koristi u javnoj službi, a takođe i primanje i davanje mita u privatnom sektoru.

Gledajući s aspekta nacionalnog zakonodavstva BiH, korupcija je inkriminisana kako na državnim, tako i na entitetskim nivima. Razumijevanja radi, ova krivična djela sadržana su u odgovarajućim glavama državnih i entitetskih zakona koja se odnose na krivično djelo korupcije ili podmićivanja, odnosno krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti⁷.

Kada posmatramo korupciju u širem smislu ona može biti povezana i sa krivičnim djelima protiv spolne slobode i morala, i to ukoliko se radi o krivičnom djelu spolnog odnosa zloupotrebo položaja. Neophodno je napomenuti da su ova krivična djela inkriminsana na nivou entiteta.⁸ Gledajući na definiciju službenog lica koja je veoma široka, a takođe gledajući na činjenicu da neka od krivičnih djela traže učešće onih lica koja nemaju službenu legitimaciju, i korupcija u privatizaciji je itekako podložna krivičnom gonjenju.

7.3.1. Primanje mita i drugih oblika koristi⁹

S aspekta teorija krivičnog prava, primanje mita kao i drugih oblika koristi naziva se pasivno podmićivanje. Posmatrajući pozitivno pravo BiH, ovo krivično djelo nije vezano za vrijednost koristi koju prima službeno lice, što znači da ono dodatno podstrekava njegov značaj. Ovo krivično djelo primanje mita i drugih oblika koristi prezentuje se u tri oblika:

- pravo pasivno podmićivanje je takva pravna situacija kada službeno lice zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist, kako bi nešto učinio što je protuzakonito ili ne učini ono što bi moralno učiniti, za ovakvo nezakonito ponašanje je na državnom nivou predviđena kazna zatvora 1-10 godina, takva ista kazna je propisana i na nivou Fedreacije, a u RS-u 1-8 godina,

- nepravo pasivno podmićivanje se sastoji u obećanju da službeno ili odgovorno lice u okviru svog ovlaštenja učini što ne bi smjelo učiniti ili ne učini ono što bi moralno učiniti uz primanje mita ili neke druge koristi, za ovo je na državnom i federalnom nivou krivičnog zakonodavstva propisana kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina, a u RS-u kazna zatvora od jedne do pet godina, i

- naknadno pasivno podmićivanje, to je slučaj kada ovlašteno službeno lice ili odgovorno lice zahtijeva ili primi dar ili drugu korist i to isključivo poslije činjenja ili nečinjenja navedenih oblika krivičnog djela, za propisanom kaznom zatvora koji je u KZ BiH i KZFBiH ekvivalentan onoj za nepravo pasivno podmićivanje, a u RS-u je za to propisana kazna zatvora do 3 godine.

7.3.2. Davanje drugih oblika koristi¹⁰

Kada se govori o ovom krivičnom djelu ono predstavlja dva pojavnna oblika pasivnog podmićivanja, i to kao pravo aktivno podmićivanje i kao nepravo aktivno podmićivanje. Takođe je karakteristično za ovaj oblik krivičnog djela da su njime obuhvaćeni ne samo neposredni učinitelji, već i posrednici u ovakvim radnjama. Druga karakteristika ovog krivičnog djela jeste stimulacija zakonodavstva koja je upućena učinitelju krivičnog djela na prijavljivanje njegovog izvršenja, iz razloga što se onaj učinitelj koji je dao mito na zhtjev službene ili odgovorne osobe može oslobođiti od kazne, ali samo uz uslov ukoliko prijavi krivično djelo, ali prije njegovog otkrivanja ili saznanja da je djelo otkriveno.

⁷ glava XIX KZ BiH glava XXXI KZ FBiH i glava XXVII KZ RS-a

⁸ glava XIX KZ RbiH, glava XIX KZ RS, (krivična djela protiv polnog integriteta)

⁹ član 217. KZ BiH ,član 380 KZ FBiH i član 351 KZRS (primanje mita)

¹⁰ član 218 KZBiH, član 380 KZFBiH i član 352 KZRS-a (davanje mita)

7.3.3. Protuzakonito posredovanje¹¹

Kao izvršioc ovog krivičnog djela mogu biti službena lica, kao i druga lica koja korištenjem svog društvenog položaja ili uticaja posreduju da se neka službena radnja izvrši ili ne izvrši. U takvom slučaju kaznit će se kaznom zatvora do 3 godine prema KZ RS-a, a kao alternativna sankcija u državnom i federalnom zakonu je propisana novčana kazna. Kao elemenat imovinske koristi prilikom njegovog izvršenja postoji dodatna, odnosno opterećujuća okolnost sankcionisanja ovog krivičnog djela, pa je tako za posredovanje prilikom izvršenja njegovog drugog oblika u državnom federalnom zakonu propisana kazna zatvora 1-10 godina, a u KZ RS-a kazna zatvora 2-10 godina.

7.3.4. Zloupotreba položaja i ovlaštenja¹²

Ovdje se radi o kvalifikovanim oblicima ovog krivičnog djela, čiji je osnovni oblik kada službeno ili odgovorno lice iskoristavanjem službenog položaja prekorači granice službene ovlasti ili ne obavi svoje službene dužnosti, te na taj način pribavi sebi ili drugom kakvu korist, drugome nanese štetu ili povrijedi prava drugog, KZBiH propisuje slučajeve u kojima je izvršenjem osnovnog oblika stečena imovinska korist. Ovakva zloupotreba iz koristoljublja položaja definisana je granicama od 10. 000 KM i 50.000KM te u skladu s tim Krivični zakon BiH propisuje i kazne zatvora oštije nego za njegov osnovni oblik.

8. Građansko pravna odgovornost

Svaka vrsta korupcije bez izuzetaka za posljedicu ima štetu bez obzira da li je ona imovinske ili neimovinske prirode. Kada je riječ o trpljenju štete onda najveću štetu trpe države. Konkretno govoreći o korupciji u privatizaciji, korumpirani i loš privatizacijski sistem itekako predstavlja lošu osnovu i države i društva. Stoga slobodno možemo reći da države koje nisu u stanju da stvore mehanizme za prevazilaženje korupcije ne mogu očekivati svjetliju budućnost. Opšte poznato je da je moguće u svim slučajevima odrediti kako užu grupu tako i pojedinca koji učestvuju u korupciji a takođe i lica, tj. grupu kojima je pričinjena ili koji su pretrpjeli štetu uslijed izvršenja izvršenja ili pokušaja izvršenja djela korupcije.

Upravo zbog naprijed navedenog država je dala mogućnost podnošenja tužbi i pokretanja sudskega postupaka u kome se može utvrditi građansko pravna odgovornost kao i izreći imovinska sankcija izvršiocima djela korupcije. Pravni osnov za građansko pravnu odgovornost proizilaze iz Zakona o obligacionim odnosima, odnosno prava o naknadi štete¹³.

¹¹ član 19 KZBiH, član 382 KZFBiH i član 353 KZRS

¹² član 220 KZ BiH, član 383 KZFBiH i član 347 KZ RS-a (zloupotreba službenog položaja i ovlaštenja)

¹³ Zakon o obligacionim odnosima (Sl. list SFRJ br. 29/78 i 57/89; SL. RS 17/93, 3/96 39/03 74/04; Sl. novine BiH br. 2/92, 13/93, 13/94, 29/03)

9. Zaključak

Uzveši u obzir sve navedeno može se konstatovati da je korupcija u BiH podrazumijevajući i entitete i Brčko Distrikt itekako prisutna i to u svim segmentima. Kada posmatramo korupciju u privatizaciji takođe možemo zaključiti njeno prisustvo i to u velikoj mjeri.

Pravno gledajući, krivični zakoni BiH, FBiH i Brčko Distrikta sadrže zakonske odredbe o oduzimanju imovinske koristi srećene krivičnim djelom, a kada posmatramo zakonodavstvo RS-a, onda je neophodno napomenuti da je donesen lex specialis u ovoj oblasti.

Smatram da je skoro pa nemoguće u potpunosti iskorijeniti korupciju, ali uz adekvatnu primjenu preventivnih i represivnih mjera i uključivanje relevantnih institucija, istu je moguće svesti na manju mjeru, a to bi bio itekako dobar korak ka njenom nestanku.

Kada je riječ o korupciji u privatizaciji smatram da bi bilo neophodno uspostaviti zajednički sistem protiv korupcije, provođenje zakonitosti u procesu privatizacije, ispunjavanje obaveza ugovornih strana, uvesti i provoditi zaštitu javnog interesa u procesu privatizacije, spriječiti nezakonito sticanje imovine, utvrditi odgovorna lica u organima državne službe i ista sankcionisati uz obavezno oduzimanje nezakonito stecene imovine, izvršiti reviziju privatizacije, uvesti efikasnu kontrolu kao i praćenja stanja u suzbijanju korupcije, pružiti adekvatnu zaštitu licima koja prijave korupciju, veću angažiranost svih nadležnih organa kako na državnom, tako i na entitetskom nivou i na kraju, javno saopštavanje o poduzetim mjerama radi sprječavanja korupcije.

KORIŠTENA LITERATURA I ZAKONI

1. Pravni leksikon Zagreb 2006. godina
2. Korupcija u Srbiji centar za demokratsko liberalne studije Beograd 2001. godine
3. Krivični Zakon BiH(„Službeni glasnik BiH“ broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10)
4. Krivični zakon F BiH („Službene novine FBiH“ broj: 36/03, 37/03, 21/04, 61/04, 18/05, 42/11)
5. Krivični zakon R. Srpske („Službeni glasnik RS“ broj: 49/03)
6. Krivični zakon Brčko Distrikta („Službeni glasnik broj: 10/03, 06/05, 21/10, 47/11)
7. Krivični zakon R. Srpske („Službeni glasnik RS“ broj:: 49/03)
8. Krivični zakon BiH („Službeni glasnik BiH“ broj: 21/03, 51/05)
9. Zakon o privatizaciji („Službene novine F BiH“ broj: 27/97)
10. Zakon o privatizacije R. Srpske („Službeni glasnik R.Srpske broj: 51/06, 1/07, 53/07, 41/08 i 58/09)
11. Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“ broj: 29/78, 57/89)
12. Zakon o obligacionim odnosima R.Srpske (Službeni glasnik R.S. 17/93, 3/96, 39/03, 74/04)
13. Zakon o obligacionim odnosima BiH („Službene novine BiH“ broj: 2/98, 13/93, 13/94, 29/03)

KORUPCIJA, EKOLOŠKI KRIMINALITET I EKOLOŠKI TERORIZAM

Apstrakt: Ekološki posmatrano, kao društvena pojava i ozbiljan društveni problem, korupcija može, ali i ne mora, biti povezana sa pojavama kao što su ekološki kriminalitet i ekološki terorizam. Kada firme, preduzeća i korporacije ne prihvataju ekološke standarde, norme i ekološke zakone i otklanjaju bilo kakve prepreke tako što preko svojih moćnih lobija korumpiraju lokalne i državne centre moći one, istovremeno, podržavaju i podražavaju ekološki kriminalitet i ekološki terorizam. Ekološki kriminalitet i ekološki terorizam predstavljaju posebne oblike kriminaliteta usmjerenog prema devastiranju, razaranju i zagađenju životne sredine u kojoj je ugroženo zdravlje ljudi.

Ključne riječi: korupcija, ekološki kriminalitet, ekološki terorizam, bioterrorizam, korporacijski terorizam

CORRUPTION, ENVIRONMENTAL CRIME AND ENVIRONMENTAL TERRORISM

Abstract: Environmentally speaking, as a social phenomenon and a serious social problem, corruption may, but need not, be associated with phenomena such as environmental crime and environmental terrorism. When firms, companies and corporations do not accept environmental standards, norms and environmental laws and eliminate any obstacles so that through their powerful lobbies they corrupt local and state centers of power, they, at the same time, support and stimulate environmental crime and environmental terrorism. Environmental crime and environmental terrorism represent specific forms of crime directed against the devastation, destruction and pollution of the environment in which the health of people is affected.

Keywords: corruption, environmental crime, environmental terrorism, bioterrorism, corporate terrorism

Uvod

Naše savremeno doba sve više razvija rizike koji su proizvod čovjekovog uticaja na prirodu, kao što su demografski rast i nejednakosti, te zagađenje vode, vazduha, zemljišta i hrane, ekološke katastrofe, klimatske promjene i globalno zagrijavanje, korupcija, ekološki kriminalitet, ekološki terorizam i ratovi. Sve su to različite pojave ekocida i biocida koje ugrožavaju ličnu i društvenu bezbjednost, društvo i državu, kao i osnovno ljudsko pravo na zdravu životnu sredinu.

---

¹ Doktorand Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci. E-mail: irina.kov@live.com

Korupcija

Korupcija nikako nije nova društvena pojava. Ona „može imati korijene u kulturi i istoriji, ali bez obzira na to, predstavlja ekonomski i politički problem. Ona stvara neefikasnost u distribuciji javnih koristi i troškova. Ona je simptom funkcionisanja političkog sistema koji ne obraća mnogo pažnje na širi javni interes. Ona govori da struktura vlasti ne kanalise efikasno privatne interese. Politički legitimitet se podriva ukoliko vlada dozvoljava nekim da dođu do disproportionalno privatnih dobitaka na štetu drugih.“²

Što je korupcija, kakva je pojava i kako je možemo definisati? Što nam o tome kaže etimologija?

U etimološkom smislu, riječ *korupcija* (l. *corruptio*) predstavlja oznaku za potkupljivanje, podmićivanje i pokvarenost.³ Tri su bitna elementa određenja korupcije: javno ovlaštenje, zloupotreba tog ovlašćenja i korist te zloupotrebe. Prema određenju Svjetske banke, korupcija predstavlja zloupotrebu javnih ovlašćenja s ciljem sticanja lične, odnosno privatne koristi. Ali, treba primjetiti da ovo određenje svodi korupciju na javno ovlašćenje i javni sektor, ali „ignorišući praksu trgovine informacijama i ovlašćenjima u privatnom sektoru“. Zato se korupcija može shvatiti i kao pojava stavljanja lične ili grupne koristi iznad interesa drugih ljudi i idealja. Korupcija ne implicira samo čin kršenja zakonskih normi, nego i „izneveravanje javnog interesa i etosa javne službe“. Kada neka kompanija lobira, odnosno plati i podmiti nekoga ko ima velika društvena i politička ovlašćenja da, recimo, utiče na donošenje propisa i zakona o upotrebi do tada zabranjenih proizvoda (npr. genetski modifikovanih organizama), onda je tu, zapravo, riječ o navedenom „izneveravanju“ kao vidu korupcije. Ovakvih primjera ima mnogo, i svi oni govore o raširenosti korupcije kao opasne društvene pojave.

Kao pojava onemogućavanja i ne primjenjivanja zakona, korupcija je bila poznata i u ranijim društvima, ali danas je ona veoma raširena i izuzetno opasna pojava, pogotovo za slabe države. Kako Karl Gunnar Mirdal kaže, četiri su moćna „jahača apokalipse“ tzv. *mekih država* – niska disciplina, utaja poreza, „crno“ tržište i korupcija. Snažne ili jake države ostvaruju osnovna javna dobra, kao što su: kontrola nad teritorijem, zaštita od kriminala i političkog nasilja, vladavina prava, garancija političkih i građanskih sloboda, nezavisno sudstvo, razvijena fizička i komunikaciona infrastruktura, stvaranje opšteg ambijenta za ekonomski prosperitet, visok kvalitet javnih usluga, visoki standardi obrazovanja i zdravstvene zaštite, funkcionalno i djelotvorno civilno društvo.⁴

Za raspadajuće ili propadajuće države (*failed states*) je, s jedne strane, karakteristično to da ne uspijevaju uspostaviti dobar društveni poredak i opšte društveno blagostanje a, sa druge strane, one postaju povoljnim područjem širenja korupcije, terorizma i kriminala. Raspadajuće, propadajuće i slabe države su – države korupcije i kriminala. Evo, za ilustraciju, i indikatora prepoznavanja raspadajućih država koje daje Džek Stro:

² S. Rouz-Ejkerman, *Korupcija i vlast: uzroci, posledice i reforma*, „Službeni glasnik“, Beograd, 2007, str. 231.

³ Z. Stojiljković, *Država i korupcija*, „Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu – Čigoja štampa“, Beograd, 2013, str. 218-219.

⁴ Z. Stojiljković, *Država i korupcija*, „Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu – Čigoja štampa“, Beograd, 2013, str. 6, 7.

Kategorija	Uspješna država	Slaba (raspadajuća) država
Država ima monopol nad vlašću	da	relativna vlast (oligopolija vlasti)
Nivo državnog suvereniteta	visok	nizak
Kvalitet demokratije	visok	nizak
Legitimnost država i lojalnost građana prema državi	visok	nizak
Bezbjednost	visoka	niska
Državna kontrola teritorija	visoka	niska
Državna kontrola granica	visoka	niska
Efikasnost birokratskih institucija	visoka	niska
Raspored sredstava prisile	skoncentrisane u državnim institucijama i opunomoćenih lica	nelegalan, u rukama privatnih lica
Nivo korupcije i kriminaliteta	nizak	visok
Pravni poredak	stabilan	nestabilan
Ekonomija	radi	u većoj ili manjoj krizi
Demografske promjene	nevelike i kontrolisane	značajne i nekontrolisane; velika pojava izbjeglica i masovna migracija ⁵

Ekološki kriminalitet

Ekološki kriminalitet se može shvatiti kao poseban savremeni oblik kriminaliteta koji se odnosi na devastiranje i ugrožavanje životne sredine, zdravlja ljudi i životinja. Ekološki kriminal predstavlja oblik savremenog kriminala koji ugrožava osnovne ljudske vrijednosti.⁶

Pojam ekološkog kriminaliteta treba šire shvatiti i, naravno, ne samo u *pravnom* smislu.

Pod ekološkim kriminalitetom se ne podrazumijevaju samo radnje koje su suprostavljene već postojećim sankcionisanim pravnim normama, kao što su, na primjer, pregrađivanje rijeka ili usurpacija građevinskog zemljišta i izgradnja "privatnih plaža" na nacionalizovanim prostorima rijeka, jezera i mora, ili bespravno lovljenje riba, ili izbacivanje fekalnih, hemijskih, toksičnih ili radioaktivnih supstanci riječne ili morske vodotoke, itd. Pojam ekološkog kriminaliteta se ne može redukovati isključivo na pravni aspekt i istaknuti da ekološki kriminalitet podrazumijeva sve one radnje koje su u suprotnosti *postojećim* pravnim normama. Naravno, i te radnje spadaju u domen ekološkog kriminaliteta ali, takođe, spadaju i "one druge" koje "još" nisu pravno sankcionisane. Tako se pokazuje da je pojam ekološkog kriminaliteta širi i da pored pravnog u sebe uključuje i druge aspekte: *sociološki, aksiološki*, itd.

Sociološki posmatrano, ekološki kriminalitet mora da obuhvati ne samo individualne i grupne radnje koje dovode u pitanje pravnu normu kojom se određuje neka radnja kao radnja koja se sankcioniše kao radnja ekološkog kriminaliteta. Ovaj širi i potpuniji pristup u sebe

⁵ Cit. prema: Z. Milošević, *Imperialno razaranje država*, „Institut za političke studije“, Beograd, 2012, str. 70-71.

⁶ M. Bošković, *Kriminologija*, „Pravni fakultet“, Novi Sad, 2007, str. 3.

uključuje i radnje koje neka vlada ili država čini ugrožavanjem ekološih uslova života svog ili nekog drugog naroda ili globalne ljudske zajednice, Prirode i Kosmosa.

Kada, u skladu sa međunarodnim pravom ili ne, u skladu sa odlukom Savjeta bezbjednosti ili ne, neka država, ili grupa država, unišava stanovništvo, ekonomsku, tehnološku i privrednu infrastrukturu i prirodne resurse ne samo konvencionalnim oružjem, nego i hemijskim, biološkim i nuklearnim supstancama (npr. municijom "obogaćenom" uranijumom), nije li to ne samo **državni ekološki kriminalitet, državni ekološki terorizam i državni genocid?** Ili, kad jedna država, bez obzira na sve moguće "izgovore", baci na stanovništvo i prirodnu sredinu druge države atomske bombe i ubije preko 220.000 osoba, osakati i trajni invaliditet, morbiditet i mortalitet odnese veliki broj ljudi, i decenijama poslije, kada ta država uništi ekoresurse, bidiverzitet neke države – nije li to **ekološki kriminalitet?** I, tako dalje.⁷

Naravno, sve je to lokalni i globalni prostor i **ekološkog kriminaliteta** koji mora biti sankcionisan kao takav i spriječen sankcijama globalne politike i prava. Naravno, **ekološkog prava** na nivou svjetske zajednice i nužno reformisanih Ujedinjenih nacija čija se neefikasna pozicija mora transformisati u pravno i politički efikasan mehanizam uređenja demokratskih i humanih odnosa na globalnom i lokalnom nivou.

Ekološki terorizam

Pored **ekološkog kriminaliteta**, svakako značajan globalni problem jeste i – **ekološki terorizam**. Prije objašnjenja fenomena **ekološkog terorizma**, neophodno je reći što je **terorizam**?

Moramo reći da nema opšteprihvачene definicije **terorizma**, što ćemo i vidjeti iz narednih gledišta.

Ističući da ne postoji univerzalno prihvaćena definicija terorizma, Akerman i Poter ističu sljedeću definiciju: „terorizam je smisljena primena nasilja ili pretnja nasiljem od strane nedržavnih aktera radi ostvarivanja društvenih ili političkih ciljeva i uticanja na širu javnost, a ne samo na neposredne žrtve nasilja i obično je usmerena na civile.“⁸

Kao što se iz prethodne definicije vidi, pojam terorizma se isključivo i esplicitno dovodi u odnos prema „nedržavnim akterima“ i, nikako, u odnos prema državi. Da li je baš tako?

Prema jednom shvatanju, „terorizam je metod smisljene i sistematske upotrebe nasilja s ciljem razvijanja straha kod ljudi i predstavnika vlasti, radi ostvarivanja ličnih političkih i drugih ideoloških ciljeva.“⁹

Prema drugom gledištu, terorizam obuhvata različite akte nasilja koji ugrožavaju ljudska prava, živote i dobra.¹⁰

Takođe, terorizam se određuje kao društveno i politički neprihvatljivo nasilje usmjeren protiv nevinih ljudi, a s ciljem postizanja određenih psiholoških efekata.¹¹

Konačno, Ujedinjene nacije pod **teroristom** podrazumijevaju pojedince ili vlade koje uništavaju imovinu i osobe radi postizanja nekih ne legitimnih političkih ciljeva. **Terorizam** je od strane pojedinca ili grupe izведен nasilni čin lišavanja života ili ranjavanja osoba ili grupe

⁷ O ovakvim oblicima ekološkog rata vidjeti u: R. Supek, *Ova jedina zemlja (Idemo li u katastrofu ili u Treću revoluciju?)*, „Naprijed“, Zagreb, 1973, posebno str. 73, i dalje.

⁸ G. Akerman, V. Poter, *Nuklearni terorizam kao potencijalna katastrofa: opasnost koja se može sprječiti*, u: *Rizici globalnih katastrofa*, (Prir. N. Bostrom, M. M. Ćirković), „Heliks“, Smederevo, 2011, str. 387.

⁹ R. Milašinović, S. Mijalković, *Terorizam kao savremena bezbednosna pretnja*, u: *Suprostavljanje terorizmu – međunarodni standardi i pravna regulativa*, Zbornik radova (Ur. M. Šikman, G. Amidžić), Banja Luka, 2011, str. 2.

¹⁰ K. Tomaševski, *Izazov terorizma*, „NIRO Mladost“, Beograd, 1983, str. 13, *pass.*

¹¹ Dž. R. Vajt, *Terorizam*, „Alexandria Press“, Beograd, 2004, str. 10.

ljudi, uništavanja imovine civila ili vlade, bez dozvole vlade, ili sa njenom dozovolom da bi se postigao neki politički cilj.¹²

Postoje, napominje Sprinzak, četiri tipa terorizma: sa velikim brojem žrtava (npr. napad na Svjetski trgovачki centar u Njujorku); sponzorisan od strane neke države koja pomaže terorističke grupe (koje koriste hemijsko ili biološko oružje); manji teroristički napadi hemijskim ili biološkim sredstvima, i superterorizam – koji podrazumijeva upotrebu hemijskih ili bioloških sredstava s ciljem izazivanja katastrofa sa desetinama ili stotinama hiljada mrtvih. Kako grad može postati cilj eventualnih terorističkih napada? Evo primjera zašto London može biti taj grad. Zato što je sličan Parizu, Rimu, Njujorku, Vašingtonu, i zato je pogodan za teroristički napad; „glavni“ je grad, svjetski finansijski centar, središte je masovnih medija, ima dugu tradiciju tolerancije i središte je različitih kultura, intelektualni i akademski je centar, saobraćajno je središte, i značajan je diplomatski centar.¹³

Kao glavnih deset terorističkih ciljeva, Kanton navodi sljedeće:

1. trovanje zaliha hrane, što će izazvati velike probleme u pet gradova zbog potrage za hranom;
2. uništavanje uređaja za prečišćavanje vode, što će dovesti do pojave epidemija;
3. korišćenje otrovnih hemijskih sredstava, kao što je sarin, u javnom saobraćaju u Njujorku;
4. uništavanje berzanske baze podataka;
5. biološki napad mutiranim virusima na tri grada u oblasti Zapadnog Nila;
6. ubacivanje „virusa“ u medicinske uređaje, što će onesposobiti milione ljudi;
7. reklame i mediji na Internetu;
8. farmaceutski terorizam;
9. globalna telekomunikaciona Internet mreža, i
10. obrazovni sistem.¹⁴

Pod uticajem moćnih korporacija globalizacija centralizuje ekonomije i na taj način razara demokratiju i podstiče terorizam. Centralizovani ekonomski sistemi potkopavaju demokratske osnove politike. Ekonomski programi su u demokratskim okvirima u stvari politički programi. Ali, kad se njima nametnu Svjetska banka, MMF i STO, onda se demokratija urušava. Ekonomski neuspjeh tjera političare željne vlasti da igraju na kartu etničke, rasne, vjerske, nacionalne pripadnosti, što dovodi do fundamentalizma. Ekomska globalizacija stvara ekonomsku nesigurnost, uništava kulturne različitosti i kulturne identitete, i razara političke slobode građana. Tako ona postaje bitna pretpostavka fundamentalizma i terorizma. I, „umjesto da ljudi integrira, korporacijska globalizacija razara zajednice.“ Kao primjer *ekološkog terorizma* Vandana Šiva navodi slučaj iz Indije vezan za aktivnosti norveško-kanadsko-indijskih rudarskih kompanija koje su u kašipurskom planinskom masivu eksplorativale rudu boksita. Ova ruda je neophodna za proizvodnju aluminija koji je neophodan za proizvodnju komponenti ratnih vojnih aviona i limenki Kokakole koje sve više „potiskuju indijsku kulturu vode.“ Takođe, ističe da je 1993. godine zaustavljen ekološki terorizam u dolini Don kada je Vrhovni sud presudom zatvorio rudnike zbog aktivnosti koje ugrožavaju život. Tako se i pokazuje da, kada se ljudima prisilno oduzimaju resursi, „provodi se svojevrstan terorizam – korporacijski terorizam.“ Ovaj, „*korporacijski terorizam*“, može biti veoma obuhvatan. „Uništavanje vodnih reursa, šumskih slivova i vodotoka, oblik je terorizma. Zakidanje siromaha za pristup vodi privatiziranjem vodomistribucije ili onečišćenjem izvora i rijeka, također je terorizam. U ekološkom kontekstu ratova za vodu teroristi nisu samo oni koji se skrivaju u afganistanskim spiljama. Neki se

¹² R. Gaćinović, *Terorizam, „Draslar“*, Beograd, 2005, str. 47.

¹³ *Terorizam u budućnosti* (Ur. M. Taylor i J. Horgan), „Golden marketing“, Zagreb, 2003, str. 116-117, 17.

¹⁴ Dž. Kanton, *Ekstremna budućnost: najznačajnije tendencije koje će promeniti svet u narednih pet, deset i dvadeset godina*, „Clio“, Beograd, 2009, str. 307.

skrivaju u korporacijskim dvoranama za sastanke i iza pravila slobodne trgovine što su ih postavili WTO, Sjevernoamerički sporazum o slobodnoj trgovini (NAFTA) i Sveamerički pojas slobodne trgovine (FTAA). Skrivaju se iza privatizacijskih uvjeta MMF-a i Svjetske banke. Svojim odbijanjem da potpiše protokol u Kyotu, predsjednik Bush počinjava ekološki terorizam nad mnogim zajednicama kojima globalno zatopljenje itekako prijeti da ih zbrisuje s lica zemlje. U Seattlu su prosvjednici nazvali WTO 'Svjetskom terorističkom organizacijom' zato što njezina pravila milijunima uskraćuju ***pravo na životni minimum***. Pohlepa i prisvajanje tuđeg dijela dragocjenih resursa našega planeta u korijenu su sukoba i sam korijen terorizma.¹⁵

Za multinacionalne korporacije su vezane i druge negativne pojave, a jedna bitna se odnosi na porast ***mafije, trgovinu drogom i terorizam*** koji ugrožavaju *Zakon i Poredak* pa, prema tome, i - *Civilizaciju*. „U mnogim gradovima... izgleda da kriminal lebdi u vazduhu, a osnovni elementi Civilizacije blede. Ljudi govore o globalnoj krizi upravljanja. Uspon transnacionalnih korporacija koje proizvode ekonomski dobra sve je više praćen usponom transnacionalnih mafija, kartela droge i terorističkih družina koje žestoko napadaju Civilizaciju. Zakon i poredak su prvi preduslov za Civilizaciju, i u velikom delu sveta – Africi, Latinskoj Americi, bivšem Sovjetskom Savezu, Južnoj Aziji i Srednjem istoku – izgleda da ove vrednosti iščezavaju, a takođe su ozbiljno napadnute i u Kini, Japanu i na Zapadu. Na svetskoj osnovi, izgleda da se Civilizacija u mnogim aspektima povlači pred varvarizmom stvarajući sliku besprimernog fenomena, globalnog srednjeg veka koji se, moguće, spušta na čovečanstvo.“¹⁶

Poseban problem je vezan za – ***nuklearni terorizam***. Zapravo, rizici od nuklearnog terorizma su realna prijetnja za čovečanstvo tako da se smatra da taj terorizam može imati različite oblike, kao što su: disperzija radioaktivnog materijala konvencionalnim oružjem i eksplozivnim sredstvima (tzv. „prljava bomba“); sabotaža nuklearnih industrijskih postrojenja; nabavka fisionog materijala za izradu nuklearne bombe („improvizovani nuklearni uređaj“); nabavka nekorištenog nuklearnog oružja; upotreba nekih sredstava koji bi prevarom isprovocirali državu sa nuklearnim oružjem da izvrši nuklearni napad.¹⁷

Kada su u pitanju mogući katastrofalni događaji vezani za energiju iz jezgra atoma, tri su, prema Akermanovom i Poterovom mišljenju, realna: *nuklearni akcident* – u okviru kojeg velika količina radioaktivnog materijala dolazi u životnu sredinu; *nuklearni rat* – između država koje raspolažu nuklearnim oružjem, i *nasilje* – korišćenjem nuklearnih potencijala od strane nedržavnih aktera. Dakle, ovaj treći oblik se veže za *nuklearni terorizam* čiji su nosioci „nedržavni akteri“ koji mogu primijeniti sljedeće mehanizme radi ostvarivanja terorističkih ciljeva: rasturanje radioaktivnog materijala konvencionalnim eksplozivom ili drugim napravama; napad na nuklerna postrojenja (nuklearne elektrane, skladišta nukleranog goriva) ili njihova sabotaža što za posljedicu ima oslobođanje radioaktivnosti; krađa, kupovina, dobijanje i korišćenje fisionog materijala radi proizvodnje nuklearne bombe („improvizovane nuklearne naprave“ – „*improvised nuclear device*“ – IND); krađa, kupovina, dobijanje i korišćenje nekorišćenog nuklearnog oružja.

Koji je efakat upotrebe IND od, recimo 20 kilotonu?

Upotreba takve naprave, prema računarskim modelima napravljenim na osnovu rezultata nuklearnih proba i iskustava bombardovanja Hirošime i Nagasakija, bi sve sravnila sa zemljom u krugu od četiri kilometra. Stradalo bi od 50.000 do 500.000 osoba a toliko bi ih bilo i povređeno. Preko 1,5 miliona bi ih bilo izloženo radijaciji putem radioaktivne prašine;

¹⁵ V. Shiva, *Ratovi za vodu: privatizacija, zagađivanje i profit*, „D. A. F.“, Zagreb, 2006, str. 12-13, 14, 15 (podvukla I. K.).

¹⁶ S. Huntington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretku*, „CID“, Podgorica, 1998, str. 357-358.

¹⁷ N. Bostrom, M. M. Ćirković, *Uvod*, u: *Rizici globalnih katastrofa* (Prir. N. Bostrom, M. M. Ćirković), „Heliks“, Smederevo, 2011, str. 21.

10.000 bi osoba umrlo od raka. Bolnice bi bile preopterećene, posebno žrtvama od opekovina od kojih bi mnoge umrle zbog nedostatka njegе.¹⁸

Kada je riječ o terorizmu i njegovom mogućim oblicima, treba pomenuti još jedan opasni oblik – **bioterorizam**.

U istoriji ratovanja je poznata i upotreba biološkog oružja, odnosno primjena patogenih mikroorganizama (bakterija, virusa, gljiva, protozoa), insekata i životinja s ciljem izazivanja masovnih oboljenja i smrti ljudi i životinja kod ratnih protivnika. Tako je poznato da su Tatari 1700. godine upotrebljavali bacačke sprave kojima su u neprijateljske redove ubacivali leševe vojnika umrlih od kuge. Godine 1736. su u Novoj Škotskoj od čebadi kontaminiranih virusom velikih boginja umrli mnogi pripadnici indijanskog plemena. U japansko-kineskom ratu su Japanci (1934) koristili antraksa, kao i uzročnike tifusa i kolere, a namjeravali su koristiti i buve i pacove kao prenosnike kuge.¹⁹

Savremena društva nemaju nekakva velika iskustva sa bioterorizmom, iako bioterorizam spada u grupu veoma velikih rizičnih faktora naše civilizacije. Korišćenje spora antraksa, gasa sarina, virusa Ebola, bakterija salmonelle, velikih boginja, još uvjek ne spada u grupu planiranih bioloških napada sa katastrofalnim posljedicama. Ali, primjeri sa sektom Aum Šinriko, kao i drugim terorističkim grupama, ukazuju na moguće opasnosti i upozoravaju na opreznost.

Neoliberalizam ne ugrožava samo ekološku, već i sve druge oblike bezbjednosti. Događaji od 11. septembra su pokazali da je negativna posljedica globalizacije – **globalni terorizam**. To je „Černobil globalizacije.“ Naime, ovaj napad je u dobroj mjeri nastao kao posljedica *neoliberalne privatizacije* aerodromskog obezbjeđenja u Americi loše plaćenih *part-time* radnika. Pošto ideolozi neoliberalizma zagovaraju taj koncept, oni zapravo ne shvataju da bez poreza nema države, a da bez države nema – **bezbjednosti**.²⁰

Siromaštvo koje korporacijska globalizacija proizvodi podstiče terorizam. Siromaštvo je bitan faktor proizvodnje terorizma. „Gotovo četvrtina stanovništva, zbog gladi i siromaštva, predstavlja ‘plodno tlo za terorizam’. Rat protiv terorizma s toga mora biti rat protiv siromaštva... Onaj ko želi da zatvori izvore međunarodnog terorizma mora da izvrši paradigmatsku promenu spoljne ekonomske a naročito razvojne politike. Poboljšanje pravičnosti raspodele na ovim poljima ne predstavlja više samo zahtev morala i humanosti, već je od 11. septembra postalo i zahtev politike bezbednosti.“²¹

Polazeći od tog, može se reći da je pitanje da li će rat terorizmu, koji je predsjednik Džordž Buš objavio nakon onog terorističkog napada 11. septembra 2001. godine, terorizam uništiti. Mnogi sasvim ispravno smatraju da neće, jer taj rat ne zahvata stvarne rizične faktore koji predstavljaju korijene terorizma i, kako primjećuje i Vandana Šiva, „jer se ne dotiče korijena terorizma – ekonomske nesigurnosti, kulturne podčinjenosti i ekološke razvlaštenosti.“ I, ono što je najgore, takav antiterorizam podupire novi terorizam jer taj „rat stvara zapravo lančanu reakciju nasilja i širi virus mržnje. A tek nam je utvrditi koliku su štetu zemlji nanijele ‘inteligentne’ kasetne bombe.“²²

U pravu je Džordž Soros kada u svojoj knjizi *O globalizaciji* decidno kaže: „Nije dovoljno voditi rat protiv terorizma; ljudima je potrebna i pozitivna vizija boljeg sveta.“²³

¹⁸ G. Akerman, V. Poter, *Nuklearni terorizam kao potencijalna katastrofa: opasnost koja se može sprječiti*, u: *Rizici globalnih katastrofa*, (Prir. N. Bostrom, M. M. Ćirković), „Heliks“, Smederevo, 2011, str. 387, 412-413.

¹⁹ P. Dukić, M. Pavlovska, *Ekologija i društvo*, „Eko centar“, Beograd, 1999, str. 179.

²⁰ U. Beck, *Moć protiv moći u doba globalizacije: nova svjetskopolitička ekonomija*, „Školska knjiga“, Zagreb, 2004, str. 338.

²¹ E. O. Czempiel, *Globalizacija ne sme biti jednosmerna*, u : *Senka Rima nad Vašingtonom (Pro et contra)*, „Filip Višnjić“, Beograd, 2002, str. 107.

²² V. Šiva, *Ratovi za vodu: privatizacija, zagađivanje i profit*, „D. A. F.“, Zagreb, 2006, str. 13.

²³ Dž. Soros, *O globalizaciji*, „Samizdat B92“, Beograd, 2003, str. 9.

Savremeni geopolitički odnosi su puni sukoba, pa i terozma, a jedan od njih se odnosi i na **geopolitiku energije**. U suštini, osnovni problem geopolitike energije je u tome što se glavna središta proizvodnje energije ne podudaraju sa centrima njene potrošnje iz čega proizlazi nastojanje potrošača i korisnika energije za nadzorom nad njenom proizvodnjom i trgovinom. Globalizaciju tržišta, energetike, ekonomije, kapitala, tehnologije, rada i informacija slijedila je u drugoj polovini XX vijeka globalizacija vojnih aktivnosti, a početkom XXI vijeka i globalizacija terorizma. Tako se pokazuje da su energija i politika međusobno povezane i da je njihov odnos prisutan u energetskoj geopolitici, globalizaciji i globalnoj geostrategiji. Sukobi koji poprimaju oblik rata niskog intenziteta imaju glavni motiv u sukobu za nadzor nad prirodnim resursima, pri čemu posebno mjesto imaju energetski izvori. Energija je prouzrokovala mnogobrojne sukobe, ali je istovremeno uticala i na njihove rezultate.²⁴

Da energija prouzrokuje sukobe možemo za primjer uzeti Kosovo.

Takozvano „kosovsko pitanje“ nije samo teritorijalno, negi i geopolitičko pitanje u okviru kojeg Zapad otima teritorij bogat energetskim izvorima. Nakon NATO agresije 1999. godine, nastupila je agresija crpljenja prirodnih resursa. Na Kosovu i Metohiji se nalazi čak 60% srpskih resursa. Prema geološkim istraživanjima procjenjuje se da na toj teritoriji postoje velike količine uglja (prema nekim procjenama po bogatstvu tih resursa to područje se nalazi na drugom ili trećem mjestu u Evropi) i strateških elemenata, minerala, nikla, olova, cinka, kobalta, kadmijuma, vanadijuma, boksita i zlata. Takođe, na tom području se nalazi i svjetski visokokvalitetna voda Siriničke župe. Međutim, Srbima moći geopolitički Zapad otima „najbitinije prirodne resurse“.²⁵

U energetskom, pa i geopolitičkom smislu, poseban problem se odnosi na **naftu** a s njom u vezi i na – **terorizam**. Energetska kriza iz 80-tih godina prošlog stoljeća, teroristički napadi, sukobi na Bliskom Istoku i destabilne cijene na tržištu nafte, ponovo su uključili politiku u naftne energetske odnose. Tako je, ulaskom energetike „u novu fazu politizacije“, geopolitika ponovo dobila na značaju. Sad se sasvim jasnim pokazalo da su nafta, politički sukobi i terorizam oblikovali jedan splet u globalizacijskim procesima savremenog svijeta od kojeg zavise ekonomije svih zemalja a time „posredno i svakodnevni život svakog od nas“. Pri tom treba naglasiti da današnja energetska kriza sve više prerasta u globalnu političku krizu sa nacionalnim, religijskim, kulturnim i civilizacijskim sukobima „koji bi mogli prerasti u nesnošljivost i sukob između vodećih zapadnih i islamskih zemalja, uglavnom proizvođača nafte“. Nafta jeste uzrok mnogih sukoba, koji utiču „i na njihove posljedice“. Baš zato što je uticala na oblikovanje ekonomskog razvoja, svjetske politike, ali i sudbine ljudi, ona se naziva – „*crnim zlatom*“.²⁶

Koliko je značajna nafta ali, naravno, i ne samo ona kao emergent, pokazuje i činjenica da je rat SAD protiv Iraka i drugih zemalja „rat radi kontrole tuđih energetskih resursa.“²⁷

²⁴ I. Dekanić, *Geopolitika energije: uloga energije u suvremenom globaliziranom gospodarstvu, „Golden marketing“*, Zagreb, 2011, str. 11-12.

²⁵ Z. Petrović-Piroćanac, *Geopolitika energije (Bitna razvojna komponenta društva u XXI stoljeću)*, „Institut za političke studije, Centar ‘Jugoistok’“, Beograd, 2010, str. 244-245.

²⁶ I. Dekanić, *Nafta – blagoslov ili prokletstvo: izvori energije, globalizacija, terorizam, „Golden marketing“*, Zagreb, 2007, str. 8.

²⁷ Z. Petrović-Piroćanac, *Geopolitika energije (Bitna razvojna komponenta društva u XXI stoljeću)*, „Institut za političke studije, Centar ‘Jugoistok’“, Beograd, 2010, str. 118.

Zaključak

Pojave kao što su korupcija, kriminalitet i terorizam, bez obzira u kojoj varijanti ili kojem se obliku nalazile, spadaju u veoma opasne pojave po osobe, društvo i državu. To su rizične društvene pojave koje su proizvod društvene i državne dezintegracije i destrukcije a koje još više doprinose eroziji i razaranju društva i države, ugrožavanju ličnu i kolektivnu bezbjednost i pravo na zdravu životnu sredinu.

LITERATURA

- Beck U., *Moć protiv moći u doba globalizacije: nova svjetskopolitička ekonomija*, „Školska knjiga“, Zagreb, 2004.
- Bošković M., *Kriminologija*, „Pravni fakultet“, Novi Sad, 2007.
- Dekanić I., *Nafta – blagoslov ili prokletstvo: izvori energije, globalizacija, terorizam, „Golden marketing“*, Zagreb, 2007.
- Dekanić I., *Geopolitika energije: uloga energije u suvremenom globaliziranom gospodarstvu*, „Golden marketing“, Zagreb, 2011.
- Đukić P., Pavlovska M., *Ekologija i društvo*, „Eko centar“, Beograd, 1999.
- Gaćinović R., *Terorizam*, „Draslar“, Beograd, 2005.
- Hantington S., *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretku*, „CID“, Podgorica, 1998.
- Kanton Dž., *Ekstremna budućnost: najznačajnije tendencije koje će promeniti svet u narednih pet, deset i dvadeset godina*, „Clio“, Beograd, 2009.
- Milošević Z., *Imperialno razaranje država*, „Institut za političke studije“, Beograd, 2012.
- Petrović-Piroćanac Z., *Geopolitika energije (Bitna razvojna komponenta društva u XXI stoljeću)*, „Institut za političke studije, Centar 'Jugoistok'“, Beograd, 2010.
- *Rizici globalnih katastrofa*, (Prir. N. Bostrom, M. M. Ćirković), „Heliks“, Smederevo, 2011.
- Rouz-Ejkerman S., *Korupcija i vlast: uzroci, posledice i reforma*, “Službeni glasnik”, Beograd, 2007.
- *Senka Rima nad Vašingtonom (Pro et contra)*, „Filip Višnjić“, Beograd, 2002.
- Shiva V., *Ratovi za vodu: privatizacija, zagadživanje i profit*, „D. A. F.“, Zagreb, 2006.
- Soros Dž., *O globalizaciji*, „Samizdat B92“, Beograd, 2003.
- Stojiljković Z., *Država i korupcija*, „Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu – Čigoja štampa“, Beograd, 2013.
- Supek R., *Ova jedina zemlja (Idemo li u katastrofu ili u Treću revoluciju?)*, „Naprijed“, Zagreb, 1973.
- *Suprostavljanje terorizmu – međunarodni standardi i pravna regulativa*, Zbornik radova (Ur. M. Šikman, G. Amidžić), Banja Luka, 2011.
- *Terorizam u budućnosti* (Ur. M. Taylor i J. Horgan), „Golden marketing“, Zagreb, 2003.
- Tomaševski K., *Izazov terorizma*, „NIRO Mladost“, Beograd, 1983.
- Vajt R. Dž., *Terorizam*, „Alexandria Press“, Beograd, 2004.

UTJECAJ KORUPCIJE NA INVESTICIONU KLIMU U BOSNI I HERCEGOVINI

Apstrakt

Bosna i Hercegovina je danas država sa ekonomijom u tranziciji koja posljednjih godina bilježi pad u društveno-ekonomskom rastu i razvoju. Neizostavan, često potenciran uzročnik ovakvog stanja domaći stručnjaci nalaze u globalnoj ekonomskoj krizi koja hara još od 2008. godine. No, da li je globalna kriza zaista jedini i najveći razlog nazatka, ili postoje dublje ukorijenjeni uzročnici zbog kojih strane investicije zaobilaze ovu zemlju, a domaće su neznatne ili u degresiji?

Odgovor treba tražiti u počasti koja je u toj mjeri utkana u društveno-ekonomski sistem države da se ironično smatra njenim sastavnim dijelom bez kojeg je teško zamisliti efikasno i učinkovito poslovanje. Slobodno možemo reći da ako postoji jedna oblast u velikom društvenom sistemu BiH koja je imuna na sve ekonomske klime to je korupcija. U prilog ovih tvrdnji nam govore istraživanja i studije koje na prostoru države provode ugledne domaće i međunarodne nevladine organizacije kao i organizacije Ujedinjenih nacija, Svjetska banka i njene suradničke organizacije.

Svrha ovog rada je upravo da pruži pregled rezultata ovih istraživanja u smislu utjecaja korupcije na društveno-ekonomski rast i razvoj uslijed stvaranja nepovoljne investicione klime. Nadalje, ovaj rad nudi pristup korupciji kao posljedici, a ne uzroku.

Kao i kod drugih problema, i u problemu korupcije treba tražiti istinske uzročnike, te se tek tada može govoriti o primjerenim i učinkovitim preventivnim mjerama koje takođe treba tretirati kao investicije.

Na kakovom je putu B i H u borbi protiv korupcije, da li bije rat ili samo bitke možemo vidjeti kroz državnu antikorupcijsku infrastrukturu i strategiju. 2009. godine Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH je donio Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. Međutim, rukovodstvo Agencije je preuzealo dužnosti tek 2011. g. kada je i sprovedeno imenovanje istih. Posljednja objavljena analiza provedbe Akcionog plana za borbu protiv korupcije od 10. septembra 2012. g. pokazuje da je broj neizvršenih mjera dvostruko veći od broja djelomično izvršenih, dok u potpunosti realiziranih mjera nema.

Ključne riječi: korupcija, investicije, društveno-ekonomski rast i razvoj, uzročnik, prevencija

---

¹ Redovni profesor Ekonomskog fakulteta Evropskog univerziteta Brčko distrikt, Brčko

² Studentica Ekonomskog fakulteta, Evropskog univerziteta Brčko distrikt, Brčko

INFLUENCE OF CORRUPTION TO INVESTMENT CLIMATE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Prof. dr Nevenka Nićin³, Elizabeta Suljagić⁴

Abstract

Today, Bosnia and Herzegovina is a country with transitional economy that is recording a decrease in the socio-economic development over the past several years. Domestic experts believe the infallible and often-potentiated cause to this state lays in the global economic crisis since 2008. However, is the global crisis indeed the major reason to the regression or there are other more entrenched causes as to why foreign investments bypass this country whilst domestic investments are either insignificant or declining?

Answer should be sought out in a plague that is weaved into the country's socio-economic system to the effect that it is ironically regarded as its natural component, and lack of which would make it hard to perceive an efficient and effective doing of business. We can freely say that if there is one area in the overall social system of BaH that is immune to any economic climate that is corruption. Researches and studies conducted within the country by credible domestic and international nongovernmental organizations, UN organizations, World Bank and its affiliates speak in support of these statements.

The purpose of this paper is to provide an overview of results of these researches in sense of influence of corruption to the socio-economic growth and development due to creation of unfavorable investment climate. Further, this paper provides an approach where corruption is regarded as a consequence and not a cause.

As with any other problem, one needs to identify a root cause to corruption to enable proper and effective preventive measures that also need to be treated as investments. What is the road that BaH is taking in the fight against corruption, is it fighting a war or only battles, we can see through the country's anti-corruption infrastructure and strategy. In 2009, Representative house of Parliamentary Assembly of BaH enacted a Law on Agency for prevention of corruption and coordination of the fight against corruption. However, management of the Agency assumed positions only upon the appointments in 2011. The latest published analysis on implementation of the Action plan for the fight against corruption from 10 Sep 2012 reflects that number of incomplete measures is double in comparison to the number of partially completed measures, while there is not one completely executed measure.

Key words: corruption, investment, socio-economic growth and development, cause, prevention

---

³ Full professor at the Faculty of Economics of the European University of Brcko District, Brcko

⁴ Student at the School of Economics, European University Brcko District, Brcko

Uvod

Bosanskohercegovačka ekonomija je suviše mala da bi opstala nasuprot velikom državnom aparatu, te je njena ovisnost o domaćim i stranim ulaganjima i izvozu očigledna. Investiciona klima u BiH slab je zbog globalne ekonomske krize, ali se ona prečesto koristi kao pogodno opravdanje. Domaći stručnjaci i državni čelnici nedovoljno istražuju i ukazuju na slabljenje investicija uslijed korupcije. Ankete sprovedene od međunarodnih organizacija pokazuju da birokratija i politički sukob interesa uzimaju svoj danak od preduzetnika što dalje prouzrokuje kolebljivost u investiranju.

Investiciona klima u BiH

Današnju BiH, skoro 20 godina poslije ratnih dešavanja, karakterizira složena institucionalna struktura pod značajnim nacionalnim i političkim utjecajem, nedostatak transparentnosti u radu mnogih institucija i javnih organa i stvarne demokratičnosti što pruža veoma plodno tlo za uzgajanje korupcije koja se već ukorijenila u sve pore društva. Mahom na pritisak međunarodne zajednice, država je u posljednjem desetljeću stidljivo počela izgradnju antikoruptivne infrastrukture koja još nije polučila značajne rezultate. Stoga, upravo kada se pomisli da dolazi do preokreta bivamo podsjećeni da to nisu istinske inicijative već formalni odgovori na zahtjeve i očekivanja koja se postavljaju pred BiH kao potencijalnu kandidatkinju za članstvo u Europskoj Uniji. U zemlji je još uvijek prisutan Ured visokog predstavnika čije zatvaranje je bilo predviđeno za 2007. godinu, ali je odgođeno uslijed procjene da međunarodna zajednica još uvijek nije uvjerenja u spremnost domaćih institucija da uspostave i održe političku stabilnost.

Kako BiH stoji na globalnom nivou u smislu poslovne klime može se vidjeti iz analiza Svjetske banke o lakoći poslovanja⁵. Rang lakoće poslovanja⁶ (eng.: Ease of Doing Business) za BiH iznosi 131 na skali od 1 (najbolje) do 189 (njegore) s tim što se za mjerenje ovog pokazatelja u obzir ne uzima da preduzetnik mora platiti mito.

Kako bi se dobila što realnija slika o lakoći poslovanja u zemlji, osobito u poređenju sa drugim zemljama koje svojim napretkom postavljaju primjer i granicu koju treba dostići, uvedena je još jedna mjera koja se koristi za ocjenjivanje stanja, a to je omjer udaljenosti od najboljih globalnih aktera (eng.: Distance to Frontier Measure).

Uzroci nezavidnog pozicioniranja BiH na ljestvici lakoće poslovanja su zapravo isti oni koji se vezuju za uzroke korupcije u ovoj oblasti, a to su dugoročne i komplikirane procedure za pokretanje biznisa. Samo početna faza otvaranja preduzeća podrazumijeva 11 postupaka i traje 37 dana, a troškovi iznose 14,9% BDP-a per capita i zahtijeva se minimalni uloženi kapital od 29,1% BDP-a per capita. Dok su se uvjeti pokretanja biznisa zapravo i popravili tokom proteklih deset godina, ipak još uvijek nisu na nivou koji bi privukao više ulagača. Ukoliko je ulagaču potrebna i građevinska dozvola, biće mu potrebno i 179 dana za 17 postupaka uz trošak od 1102,2% BDP-a per capita. Priklučenje električne energije košta 492,5% BDP-a per capita, ima 8 postupaka i traje 125 dana.

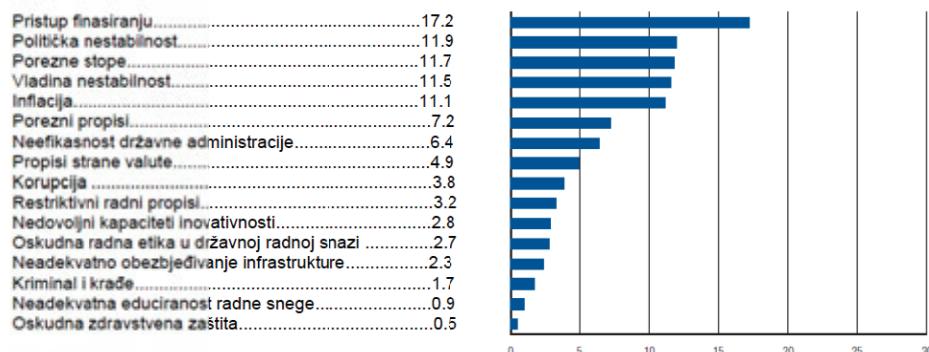
⁵ World Bank (2013), Doing Business 2014, Economy Profile: BiH, Washington DC, <http://doingbusiness.org/reports/global-reports/~/media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/BIH.pdf>

⁶ Analizira 11 područja životnog ciklusa preduzeća i predstavlja konačnu ocjenu o lakoći/težini otvaranja malog ili srednjeg preduzeća.

Svjetska banka takođe ažurira i bazu podataka o preduzećima⁷. U BiH je u 2012. godini zabilježen pad u otvaranju novih preduzeća u odnosu na period do 2009. godine, kao i pad gustoće novih preduzeća ograničene odgovornosti na 1000 radno sposobnih stanovnika.

Koliko je BiH ekonomski konkurentna zemlja može se prikazati putem analize konkurentnosti koju sprovodi Svjetski ekonomski forum⁸ za 148 zemalja i obuhvata mikro i makroekonomske pokazatelje pomoću kojih se određuje nivo produktivnosti zemlje. Konačna ocjena takozvanih 12 stubova konkurentnosti se izražava indeksom globalne konkurentnosti (eng.: Global Competitiveness Index – GCI). Takođe se mjeri i Index održive konkurentnosti koji u obzir uzima razne utjecaje iz okruženja (eng.: Sustainable Competitiveness Index – SCI), a značajan je posebno za zemlje koje dugoročno održavaju visok nivo konkurentnosti. U 2013. godini BiH se nalazi na 87 mjestu po konkurentnosti ekonomije, sa 4,02 od ukupno 7 poena, a indeks održivosti je 3,55. U ovom slučaju, ekonomija je konkurentnija što se više približava jedinicama, a BiH je u odnosu na prethodnu godinu napravila pomak za jedan poen zahvaljujući rastu u oblasti inovativnosti, infrastrukture i efikasnosti tržišta rada. Dok je najveći pad zabilježen u oblasti makroekonomske stabilnosti.

Kao što možemo vidjeti iz Slike 1. Korupcija je nezaobilazan sastojak na listi faktora koji ometaju poslovanje u BiH.

Slika 1. – Faktori koji najviše ometaju poslovanje u BiH (Podaci preuzeti iz World Economic Forum (2013), The Global Competitiveness report 2013-2014)

Još jedno globalno mjerilo koje pomaže u oslikavanju investicione klime u BiH je Indeks ekonomske slobode čiji sastavni dio čini ocjena odsutstva korupcije. Ukupna ocjena za BiH je 58,4 što je svrstava među «uglavnom neslobodne» ekonomije, i smješta je na 101. mjesto u svijetu u 2014. godini. Prema ovoj ocjeni, korupcija i dalje preovladava u mnogim političkim i privrednim institucijama, a prisutan je i politički utjecaj na sudstvo. Procesi registracije poslovanja, dobijanja dozvola i inspeksijsko-kontrolne radnje nadležnih organa su djelomično podložni korupciji.⁹

⁷ World Bank (2012), Entrepreneurship data, <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/entrepreneurship#sub-menu-item-link>

⁸ World Economic Forum (2013), The Global Competitiveness report 2013-2014
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf

⁹ The Heritage Foundation and The Wall Street Journal (2014), 2014 Index of Economic Freedom, Washington
http://www.heritage.org/index/pdf/2014/book/index_2014.pdf

Pregled stanja za direktne strane investicije

Država ima uspostavljene institucije čija je primarna zadaća da se staraju o promoviranju pogodne investicione klime. Tako Agencija za unapređenje stranih investicija u BiH ima zadatak da osmišlja imidž i promoviše BiH kao konkurentnu zemlju za ulaganja kako bi privukla i povećala priliv stranih investitora što je izazovna zadaća u jednom poslijeratnom okruženju.

Krajem 2013. godine Ured za reviziju institucija BiH provodi reviziju učinka ove Agencije na privlačenju stranih investicija u BiH, i objavljuje rezultate u istoimenom izvještaju¹⁰. Revizija učinka je pokrenuta da bi ispitala navode parlamentarnih diskusija da Agencija ne posluje transparentno ni učinkovito, te izjave stranih investitora i domaćih medija da vlasti u BiH ne rade dovoljno na unapređenju poslovne klime u zemlji. Rezultati revizije su potvrđili ovakvo stanje, a neke od preporuka Agenciji su da se izvrši objektivna procjena implementacije postojeće strategije i da se uspostavi efikasna koordinacija sa ostalim institucijama u zemlji za otklanjanje prepreka za strana ulaganja. Agencija za unapređenje stranih investicija svakako nije jedini čimbenik u poticanju stranih ulaganja, veliku ulogu imaju i druge državne institucije, a prije svega ekonomski, pravni i politički stabilnost zemlje, troškovi rada, stopa BDP-a, prirodna bogatstva, drugi faktori i svakako učinkovita strategija u sprječavanju korupcije. Kako je ova revizija usmjerena isključivo na učinkovitost rada Agencije nisu obuhvaćena pitanja koja se tiču korupcije. Stoga se ponovo nameće potreba za provođenjem sveobuhvatnog istraživanja utjecaja korupcije na odliv investicija za što već postoje indicije.

U istraživanju Europske banke za rekonstrukciju i razvoj, od 25 zemalja u tranziciji BiH je na 20. mjestu sa 29,6 bodova u kategoriji početnog nivoa, a na osnovu indeksa spremnosti za javno-privatno partnerstvo (eng.: Public-Private Partnership, PPP). Kriteriji indeksa uključuju šest područja, a jedno od njih je investiciona klima. Europska banka navodi da pravne prepreke, poreska administracija i korupcija sa kojima se strani ulagači suočavaju, predstavljaju najznačajniji razlog zbog kojeg je BiH i dalje neprivlačna stranim investitorima.¹¹

Bosna i Hercegovina je, zahvaljujući privatizaciji velikih državnih preduzeća, u 2007. godini imala priliv DSU od 1.3 milijarde eura, najveći godišnji iznos zabilježen u posljednjih osamnaest godina. U 2008. godini priliv DSU od 684 miliona eura, bez očekivane privatizacije, može se smatrati zadovoljavajućim, naročito ako se uzme u obzir njegova pozitivna struktura (ulaganje u proizvodni sektor i visoko učešće greenfield ulaganja). U 2009. godini, utjecaj svjetske ekonomske krize se odrazio na priliv DSU. Ohrabruje postepeno povećanje priliva u prethodnim godinama, ali su vrijednosti još uvijek značajno niže u odnosu na razdoblje prije početka globalne krize. Prema podacima Centralne banke BiH, porast direktnih stranih ulaganja (DSU) je registrovan u 2010. i 2011. godini. Priliv DSU u 2010. je povećan za 70.5% u odnosu na 2009., sa registrovanim iznosom od 307 miliona eura. Priliv DSU u 2011. je imao vrijednost od 355 miliona eura, što je predstavljalo 2.7% od BDP-a i povećanje od 15.7% u odnosu na 2010. godinu. Nažalost, i pored obećavajućih procjena, DSU u 2012. su iznosila 285 miliona eura što je predstavljalo smanjenje na 2.2% od BDP ili za 19.6% u odnosu na 2011. godinu. Međutim, čak i sa nižim iznosom stranih ulaganja u prethodnoj godini, ako u obzir uzmemmo projekte koji su u toku

¹⁰ Ured za reviziju institucija BiH (2013), Izvještaj revizije učinka, Efikasnost FIPA-e u privlačenju stranih investicija u BiH, Sarajevo, http://www.revizija.gov.ba/revizioni_izvjestaji/revizija_ueinka/Izvjestaji2013/?id=3184

¹¹ EBRD, 2013, Transition report, <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr13.pdf>

realizacije, možemo biti optimistični i očekivati rast DSU u narednom periodu.¹²

Prema podacima Centralne banke BiH za 2013. godinu, na godišnjem nivou je došlo do značajnog pada direktnih stranih ulaganja za 64,1%. Najveći udio DSU je došao iz Rusije (oko 180 miliona BAM) i iznosi 46,7% ukupnih tokova DSU. Pretpostavka je da je ova investicija vezana za razvoj distributivne mreže u prometu naftne i naftnih derivata. Druge dvije najkrupnije stavke u tokovima DSU su investicije iz Velike Britanije u iznosu od 131,8 miliona BAM i povlačenje kapitala iz Danske u iznosu od 98,9 miliona BAM. Iz neposrednog okruženja, Hrvatske, Slovenije i Srbije došla su skromna DSU, svega 15,9 miliona BAM, 14,6 miliona BAM i 12,9 miliona BAM respektivno.¹³

Realan i koncitan, ali ipak sveobuhvatan rezime slobode investiranja je sljedeći, a potiče iz izvještaja o ekonomskim slobodama u BiH 2014. godine¹⁴. Zakonski i regulatorni sistem može biti veoma težak za strane investiture. Zakon u BiH daje stranim investitorima ista prava kao domaćim investitorima. Ne postoje restrikcije na investicije osim u oblasti vojske i medija, gdje je strana kontrola ograničena na 49%. Pravo na transfer i povrat dobiti i dozvaka je zagarantovan. Strani investitori i dalje se suočavaju sa ozbiljnim preprekama, uključujući i složen pravni i regulatorni okvir, netransparentne procedure poslovanja, te slabo pravosuđe. Brojna državna i općinska administracija stvara netransparentni birokratski sistem i pogoduje korupciji. Privatizacija preduzeća u državnom vlasništvu zaostaje za drugim zemljama u regiji. Postoji nekoliko ograničenja na kapitalne transakcije i devizne račune. Zakon zabranjuje eksproprijaciju i nacionalizaciju imovine, osim pod posebnim okolnostima i uz obaveznu naknadu.

Pregled stanja za domaće investicije

U smislu zakonskog i regulatornog uređenja u BiH domaći i strani investitori uživaju jednakost. Prilikom istraživanja stvarnog stanja investicione klime prvo se može primijetiti nedostatak studija i informacija prema domaćim investitorima u odnosu na strane. Međutim, obzirom na jednak birokratski sistem i sve prateće izazove domaći potencijalni i postojeći investitori mogu koristiti kvalitetne svjetske analize u donošenju svojih investicionih odluka. Podršku preduzetnicima pružaju nadležna entitetska ministarstva¹⁵. Postupak registracije poslovanja u republici Srpskoj je od decembra 2013. godine u mnogome olakšan zahvaljujući uvođenju jednošalterskog sistema u 11 općina. Naredni korak je dalje uprošćavanje postupka te uvođenje elektronske registracije do kraja prvog polugodišta ove godine. U FBiH ovaj postupak još uvijek nije doživio preobražaj mada za to postoje naznake. Naime, prvi cilj u Akcionom planu realizacije projekta „Razvoj malog i srednjeg poduzetništva u FBiH za period 2013 – 2015“ je upravo smanjenje administrativnih prepreka i predviđeno je uspostavljanje jedinstvenog obrtnog registra. Uz asistenciju Svjetske banke pripremljene su neophodne izmjene zakona te se njihovo usvajanje takođe očekuje u prvoj polovini 2014. godine.

Sukladno podacima Agencije za statistiku BiH¹⁶, na domaćem tržištu je zabilježeno povećanje investicija u stalna sredstva u 2012. godini za 4,40% u odnosu na 2011. godinu.

¹² Direktna strana ulaganja (DSU) – stanje i performance, <http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/investicije/default.aspx?id=180&langTag=bs-BA>

¹³ Centralna banka BiH (2013), Bilten 3 2013, http://cbbh.ba/files/bilteni/2013/Bilten_3_2013.pdf

¹⁴ The Heritage Foundation and The Wall Street Journal (2014), 2014 Index of Economic Freedom, Washington http://www.heritage.org/index/pdf/2014/book/index_2014.pdf

¹⁵ U FBiH: Ministarstvo za razvoj, poduzetništvo i obrt; u RS: Ministarstvo za ekonomske odnose i regionalnu saradnju

¹⁶ Agencija za statistiku BiH (2013), Tematski bilten 04, Investicije 2012, <http://www.bhas.ba/tematskibilteni/investicije%202012%20bos.pdf>

Naime, vrijednost isplata za investicije u stalna sredstva po osnovnim izvorima finansiranja, prema djelatnostima investitora u 2011. godini iznosila je 4.270.679 KM, dok u 2012. Godini iznosi 4.458.517 KM. Procentualno posmatrano, najveći dio je isplaćen iz sopstvenih sredstava 55,43%, zatim iz finansijskih kredita 28,48%, iz drugih izvora 5,48%, iz udruženih sredstava 3,97%, iz sredstava budžeta i fondova 3,58% i iz finansijskog najma – lizinga 3,06%. Vrijednost ukupno ostvarenih investicija u stalna sredstva prema djelatnosti investitora u 2012. godini iznosi 4.488.543 KM, što predstavlja povećanje od 6,16% u odnosu na 2011. godinu. Od ove vrijednosti, 46,85% se odnosi na mašine, opremu i transportna sredstva, 44,89% na građevinske objekte i prostore, a 0,52% na ostala opipljiva stalna sredstva. Nematerijalna (neopipljiva) stalna sredstva imaju udio od 7,62%, a troškovi prijenosa vlasništva zemljišta 0,13%. Vrijednost ukupno ostvarenih investicija u nova stalna sredstva, prema djelatnosti investitora u 2012. godini iznosi 4.107.907 KM što predstavlja povećanje od 5,99% u odnosu na 2011. godinu. Posmatrano po djelatnostima investitora, najveći udio u ostvarenim investicijama u nova stalna sredstva imali su: Preradivačka industrija (16,87%), Javna uprava i odbrana; obavezno socijalno osiguranje (12,64%), Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (12,54%), Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala (12,53%), Vađenje ruda i kamena (7,82%), Stručne, naučne i tehničke djelatnosti (7,41%), itd.

Najveći udio u ostvarenim investicijama u nova stalna sredstva, prema namjeni investicija u 2012. godini imali su: Proizvodnja i snabdjevanje električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija (17,78%), Preradivačka industrija (17,04%), građevinarstvo (16,50%), Trgovina na veliko i malo; popravak motornih vozila i motocikala (13,10%), Informacije i komunikacije (6,90%), itd.

Tokom anketiranja u 2012. godini za UNDOC izvještaj Biznis, korupcija i kriminal u BiH: utjecaj mita i drugog kriminala na privatna preduzeća, više od trećine preduzetnika (36,5%) su istakli da korupciju smatraju velikom preprekom u poslovanju, odmah poslije visokih poreza (64,3%).

Vidovi korupcije

Korupcija se javlja u različitim oblicima i na različitim nivoima društveno-ekonomskog sistema. Prije svega razlikuju se sitna (administrativna ili birokratska) korupcija i krupna korupcija. Sitna korupcija je više prijemčiva građanstvu i javnom sektoru, te se odvija se na lokalnom nivou, mahom individualno i svakodnevno. Krupna korupcija se očituje u zloupotrebi ovlasti na najvišem nivou, i utječe na zakonodavne procese, donošenje raznih odluka i politika, a još se naziva i politička korupcija.

Najizraženiji oblik korupcije koji se odnosi na temu rada možemo nazvati birokratskom korupcijom. Ona se ogleda u složenoj i rasparčanoj javnoj upravi i slojevima državne vlasti gdje dolazi do zakonodavstvenih preklapanja, komplikiranih i vremenski dugačkih procedura, odsutstva transparentnosti i prilikama za manipulaciju javnim sredstvima i državnom imovinom. Ovaj vid korupcije se još naziva i "rent-seeking" korupcija. Sam termin "rent-seeking" nema negativnu konotaciju, jer se u pravilu odnosi na iznos koji se plaća uslijed postojanja određenih ograničenja zaliha bilo da se radi o prirodnim ograničenjima ili ograničenjima u smislu ljudske genijalnosti. Međutim, problem nastaje kada se stvaraju prividna ograničenja u svijetu birokratije i javnih ovlasti pa se javni sektor pozicionira kao mali monopol koji je potrebno podmititi kako bi se dobila dozvola, rješenje, ubrzao postupak, ili čak utjecalo na ishod postupka.

Mjerenje nivoa i razuđenosti korupcije

Kako se rangira BiH u svijetu korupcije može se saznati iz globalnog indeksa percepcije korupcije (eng.: Corruption Perception Index – CPI) koji svake godine ustanovljava Transparency International za 177 država i teritorija. Ovaj indeks mjeri nivo korupcije u javnom sektoru, a skala se kreće od 0 do 100 gdje 0 označava višu percepciju korupcije, a 100 nepostojanje korupcije. BiH je na 72. mjestu, a njen indeks i 2012. i 2013. godine iznosi 42. Prvo mjesto u 2013. godini dijele Danska i Novi Zeland, a posljednje Afganistan, Sjeverna Koreja i Somalija. Isti indeks kao BiH ima Republika Srbija, dok su Hrvatska, Makedonija, Crna Gora i Slovenija ispred.¹⁷ Svjetska banka takođe vrši mjerenja koja uključuju stanje korupcije. Indikator kontrola korupcije (engl. Control of Corruption)¹⁸ jedan je od šest indikatora kvaliteta javnog upravljanja koje objavljuje Svjetska banka. Posljednji podatak je za 2012. godinu i iznosi procenat od 49,28% na procentnoj skali od 0 (najniža pozicija) do 100 (najviša pozicija u kontroli korupcije) što označava pomak u odnosu na prethodne godine.

Preko korupcije do investicije ili obrnuto

Kao bitan pokretač korupcije u preduzetničkim vodama istraživanja ističu politički konflikt interesa. Naime, političko opredjeljenje ili nedostatak istog stavljuju određeni predznak na preduzeća. Tako firme koje nisu podobne, odnosno nisu političke opredijeljene moraju svoju nepodobnost nadoknaditi u vidu mita.

Korupcija uzima visok danak u svijetu biznisa te tako ometa i suzbija investicijske namjere. Još 2000. godine Svjetska banka u svom istraživanju ukazuje na područja gdje je korupcija neupitno prisutna, a novija istraživanja pokazuju da se situacija nije promijenila.

Zanimljivi podaci iz ankete Svjetske banke sprovedene 2000. godine su i oni koji pokazuju da 65% ispitanih rukovodioca preduzeća smatra da su promjene u pravnom okruženju nepredvidljive, a 70% smatra nepredvidljivima promjene u ekonomskoj politici. Generalni je zaključak da nepredvidljivost promjena u ovim oblastima povećava rizik poslovanja i time stvara prepreke investiranju i razvijanju kompetitivne poslovne klime.

Obzirom na veličinu i ekonomsku nerazvijenost države, samo je jedan dio preduzeća koja imaju sposobnost značajnijih investicija. Utjecaj korupcije je izraženiji upravo na ovu skupinu preduzeća u donošenju odluka za dalja investiranja.

Korupcija se javlja i kada se ukaže povoljna klima za obostranu materijalnu korist, i davaoca i primaoca mita. To su većinom slučajevi koji se baziraju na netransparentnim, sumnjivim i nelogičnim ugovorima, a na uštrb sveopćeg blagostanja. Ovakvih primjera nikada ne manjka na što su nas podsjetili nedavni protesti u FBiH kojima građani izražavaju svoje dugogodišnje nezadovoljstvo i traže bolji način vladavine. Kako to izgleda kada se obećanja za velike investicije pretvore u ništa, zapravo više od ništa, jer su nanijela možda i nepopravljivu štetu narodu i kapitalu ove države, vidi se iz brojnih primjera privatizacije u BiH. Kako navodi antikorupcijska mreža organizacija civilnog društva u BiH, Account: "Lošom privatizacijom ili neopravdanim odgađanjem prodaje, samo u Biraču, Naftnom sektoru Republike Srpske, Hidrogradnji, Zeničkoj Željezari, Krivaji, Polihemu, Aluminiju, Sokolu, Bosnaplodu i Kladušnici, već smo izgubili ili rizikujemo namanje 3 milijarde KM vrijednog državnog kapitala. Upitno je više od 7.000 radnih mјesta! Govorimo o preduzećima koja zbog

¹⁷ Transparency International, Index percepcije korupcije, <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>

¹⁸ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>

djelatnosti i tržišnih okolnosti imaju ili su imala najviše šansi da održe proizvodnju i radna mjesta. Procjene vrijednosti preduzeća isle su naruku kupcima u zamjenu za obećane investicije, pokretanje proizvodnje, zapošljavanje. U Sindikatu BiH nemaju precizan podatka o broju radnika koji su od početka privatizacije do danas ostali bez posla. Ali se zna da je samo u prošloj godini, zbog zatvaranja preduzeća, 43.000 ljudi više na evidencijama nezaposlenih! U Sindikatu Republike Srpske kažu da je loša privatizacija ugasila više od 60.000 radnih mjesta. U istraživanju Account-a se takođe navodi da u 75% slučajeva smatraju da korupcija u procesu privatizacije ima preovlađujući utjecaj.¹⁹

Prijavljanje korupcije

Uprkos ovom značajnom nazadnom djelovanju korupcije, mali broj koruptivnih aktivnosti biva prijavljen nadležnim ustanovama. A kako i ne bi kada upravo oni koji treba da štite građane i državu od korupcije su njeni najveći konzumenti.

Antikorupcijske inicijative u zemlji bi trebale shvatiti koliko je bitno raditi na dobijanju povjerenja građana i ohrabriti prijavljivanje korupcije. Međutim, ovaj cilj se ne postiže samo promoviranjem broja telefona i institucija za prijavu korupcije. Nakon dugog niza godina nepovjerenja potrebno je uraditi mnogo više, a najbolji način bi bio pokazati djelom u kojem obimu se kažnjava učešće u korupciji. Koristeći postojeće rezultate istraživanja potrebno je osmisiliti metode koje će omogućiti djelovanje jedan korak ispred korupcije kako bi se otpočeo proaktivni pristup u razotkrivanju i kažnjavanju korupcije ma kako sitna ili krupna ona bila. Postojanje korupcije je činjenica, i dok se čeka da telefoni zazvone neophodno je poduzeti mјere tamo gdje već znamo da korupcija postoji, i tako građanstvu služiti kao primjer i uliti povjerenje.

Prethodno se svakako odnosi na korektivnu mjeru u borbi protiv postojeće korupcije. Ona svakako ne bi bila najbolja preventivna mjera, jer bi značila da je prisustvo korupcije još uvijek rasprostranjeno. Za uspostavljanje preventivnih mjera je potrebno više analiza, skidanje sloja po sloju uzročnika sve do krajne granice do koje seže nadležnost vlasti u zemlji. Samo otkrivanje i rješavanje ključnih izvora korupcije je jedini pravi i održivi put u eliminiranju ovog paralizatora produktivnih potencijala BiH.

Antikorupcijska infrastruktura i strategija u BiH

Na čelu institucionalne strukture koja je uključena u borbu protiv korupcije je Državna agencija za istrage i zaštitu, poznatija pod nazivom SIPA (eng.: State Investigation and Protection Agency), potom Ured tužitelja BiH, Državna granična služba, vrhovne revizijske institucije, Agencija za javne nabavke i Institucija Ombudsmana. Koliko ozbiljan i hroničan problem predstavlja korupcija u zemlji rekli bismo da govori i uspostavljanje neovisne državne Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije. To bi barem bio logičan slijed događaja. Međutim, navedena Agencija u BiH je osnovana prije svega zbog ostvarenja uvjeta nametnutih od strane EU za bezvizni režim. O ovome je otvoreno i realno komentirala i predsjedavajuća Komisije za izbor i praćenje rada ove Agencije prilikom promoviranja antikorupcijske mreže Account u BiH, a i drugim prilikama. Očekivanja položena u ovu Agenciju su velika, mada je spoznaja stvarnog razloga osnivanja Agencije uveliko razočaravajuća. Pitanje istinskog primata i prioriteta u borbi protiv korupcije postavilo se i zbog činjenice da je bilo potrebno više od godinu dana da se rukovodstvo Agencije imenuje i počne sa radom. Pa čak i na početku 2014. godine, članovi Komisije

¹⁹ Account, <http://www.account.ba/novost/9702/veliko-istrazivanje-10-najvecih-privatizacijskih-pljacki-u-bosni-i-hercegovini>

ističu dojam da je Agencija još uvijek u procesu formiranja. To i ne bi bilo suviše alarmantno da 2014. godina nije završna godina za postojeću Strategiju za borbu protiv korupcije u BiH (2009-2014). Ciljevi Strategije su i tako preambiciozni za okruženje kakvo je BiH, a zbog kasnog stavljanja u rad Agencije, osjetilo se i znatno kašnjenje u sprovođenju 81 mjeru predviđene Akcionim planom Strategije.

Podaci posljednje objavljene analize provedbe Akcionog plana Strategije za borbu protiv korupcije od 10. septembra 2012. g. pokazuju da je broj neizvršenih mjera dvostruko veći od broja djelomično izvršenih, dok u potpunosti realiziranih mjera nema. Akcioni plan sadržava ukupno 81 mjeru.

Pri pomenu uzročnika korupcije mora se reći da za sada domaće vlasti i institucije se ne mogu pohvaliti istraživanjima i analizama kako bi se otkrili ključni izvori koruptivnih djelovanja. Država koja godinu za godinom bilježi nezavidan položaj na ljestvici indeksa percepcije korupcije još nije dala svoju ocjenu stanja i osnove po kojima bi jedna takva ocjena bila donesena. Umjesto toga, građani se oslanjaju na istraživanja, izvještaje i indekse međunarodnih institucija i neovisnih nevladinih organizacija.

Obzirom da je od 2006. godine BiH potpisnica UN Konvencije protiv korupcije, podlježe mehanizmu provjere implementacije Konvencije. Mehanizam je pokrenut 2009. godine, a implementacija odredbi Konvencije u BiH će biti predmet provjere za 2013-2014. godinu.

Zaključak

Još uvijek je izvjesno da pitanje korupcije šeta između nekoliko instanci vlasti, ali još нико nema čvrst i sveobuhvatan stisak oko ovog kradljivca prosperiteta. Niko ne želi da izričito zahtijeva vlasništvo nad cijelokupnom borbom protiv korupcije i da istraje u njoj. Sudeći po dostupnim podacima, izvještajima, akcionim planovima, neophodna i određena nadogradnja u edukaciji kako bi se pojedinci, institucije ili cijeli društveni sistem izborili protiv korupcije. Da bi se prije svega mogla razumjeti isprepletana mreža u vidu koje se manifestuje virus korupcije, potrebo je posjedovati dodatne vještine i znanja, kao i upotrijebiti među-disciplinarna i među-sektorska znanja i praksu. Sveobuhvatna anti-korupcionala strategija na bilo kojem nivou i obliku treba uzeti u obzir trenutno stanje u svim sektorima društva kojemu treba da prethodi sveobuhvatna evaluacija u odnosu na obavezujuće međunarodne i domaće anti-korupcione akte i standard, potom tražiti uzročnike korupcije pa tek tada metode za njeno otklanjanje i održivu prevenciju. Kod izbora metoda veoma je bitno prepoznati one koje su prijemućive za datu situaciju. Pravljenje strategija i akcionalih planova bez obavljenih studija i identifikovanih uzročnika teško će urodit plodom, a sa druge strane će da iscrpi i tako oskudna sredstva. Istinska anti-korupcijska strategija je gledanje istini u oči i nazivanje stvari i stanja njihovim pravim imenima; izlazak iz ustaljene prakse gdje se situacija predstavlja boljom nego što jeste i iznalaze sve i nemoguća opravdanja kako odgovorni i podobni u tom vremenu ne bi izgledali loše. Osim ukoliko se ne radi o okorištenju na uštrbu novih zaduženja.

Kao i mnoge druge reforme, i antikorupcijske aktivnosti se izvršavaju pod vođstvom međunarodne zajednice i nerijetko tek onoliko koliko to minimum zahtijeva. Ne možemo, a da po ko zna koji put ne zaključimo da je potrebna politička volja, odnosno volja vlasti da se anti-korupcijske aktivnosti počnu provoditi istinski, te da se na prvo mjesto stavi blagostanje naroda i države. I dok se nakon dugog niza godina mukotrpne globalne ekonomski krize nadamo preokretu izvjesno je da ova godina može proći obilježena samo naizgled

proaktivnim djelovanjima i praznim obećanjima u sklopu političkih predizbornih kampanja. No da li će građani i ovoga puta strpljivo čekati, ili će se generacija plenuma razgranati u potrazi za pravdom i odvažnim vođama čistog obraza koji će zbilja vršiti svoj posao u funkciji naroda, ostaje da se vidi.

Literatura

1. European Bank for Reconstruction and Development (2013), Transition report, <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr13.pdf>
2. David D. Driscoll (1997), IMF, Economic Issues No. 6, Why Worry About Corruption? <http://www.imf.org/external/pubs/ft/issues6/#Results>
3. Department of State, USA, 2013 Investment Climate Statement, <http://photos.state.gov/libraries/sarajevo/30982/pdfs/bih-2013-investment-climate-statement.pdf>
4. The Heritage Foundation and The Wall Street Journal (2014), 2014 Index of Economic Freedom, Washington, http://www.heritage.org/index/pdf/2014/book/index_2014.pdf
5. Transparency International (2013), Corruption Perception Index (Index percepcije korupcije) <http://cpi.transparency.org/cpi2013/results/>
6. Transparency International (2014), Kratka historija korupcije u BiH, <http://ti-bih.org/?s=korupcija&x=-1077&y=-13>
7. Transparency International (2013), Corruption by Country, <http://www.transparency.org/country#BIH>
8. World Bank (2013), The Worldwide Governance Indicators (Svjetski pokazatelji upravljanja) <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#reports>
9. World Bank (2013), Doing Business 2014, Economy Profile: BiH, Washington DC, <http://doingbusiness.org/reports/global-reports/~/media/giawb/doing%20business/documents/profiles/country/BIH.pdf>
10. World bank (2000), BaH Diagnostic Surveys of Corruption, <http://www1.worldbank.org/publicsector/anticorrupt/Bosniancorruption.pdf>
11. World Bank (2012), Entrepreneurship Data, <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/entrepreneurship#sub-menu-item-link>
12. World Economic Forum (2013), The Global Competitiveness report 2013-2014, http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf
13. UNODC (2013), Business, Corruption and Crime in BiH: The impact of bribery and other crime on private enterprise, http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/UNODC_BiH_Business_corruption_report_2013.pdf
14. UNDOC (2011), Corruption in BiH, Bribery as experienced by the population, http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Bosnia_corruption_report_web.pdf
15. Agencija za statistiku BiH (2013), Tematski bilten 04, Investicije 2012, <http://www.bhas.ba/tematskibilteni/investicije%202012%20bos.pdf>
16. Agencija za unapređenje stranih investicija u BiH (2014), Direktna strana ulaganja – stanje i performance 2013, <http://www.fipa.gov.ba/informacije/statistike/investicije/default.aspx?id=180&langTag=bs-BA>
17. Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH, Akcioni plan za provedbu Strategije za borbu protiv korupcije (2009. – 2014.) http://apik.ba/acms_documents/akcioni_plan_za_borbu_protiv_korupcije_2009-2014.pdf
18. Account (2013), Istraživanje o privatizaciji, <http://www.account.ba/novost/9702/veliko-istrasivanje-10-najvecih-privatizacijskih-pljacki-u-bosni-i-hercegovini>

- 19.Centralna banka BiH (2013), Bilten 3 2013,
http://cbbh.ba/files/bilteni/2013/Bilten_3_2013.pdf
- 20.Ured za reviziju institucija BiH (2013), Izvještaj revizije učinka, Efikasnost FIPA-e u privlačenju stranih investicija u BiH, Sarajevo, http://www.revizija.gov.ba/revizioni_izvjestaji/revizija_ucinka/Izvjestaji2013/?id=3184
- 21.Izlaganje predsjednika Agencije za prevenciju i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH (2013), snimak sa konferencije Fondacije Konrad Adenaur od 29. maja 2013. g. u Sarajevu, <http://vimeo.com/67348382>
- 22.Majkić: Agencija još nije zaživjela u punom kapacitetu (2014), članak objavljen u Nezavisnim novinama, 05. 02. 2014. g. <http://www.nezavisne.com/novosti/bih/Majkic-Agencija-jos-nije-zazivjela-u-punom-kapacitetu-229725.html>
- 23.Svake sekunde u BiH korupcija odnese 47 KM (2012), Radiosarajevo.ba
<http://antikorupcija.wordpress.com/2012/07/19/svake-sekunde-u-bih-korupcija-odnese-47-km/>

KORUPCIJA U BANKAMA

Rezime: Svako demokratsko društvo aktivno nastoji da deluje na suzbijanje korupcije sprovodenjem ekonomске politike, pospešivanjem institucionalnih reformi, nadzorom primene normi (zakona, propisa, uputstava i procedura), reformi poreskog sistema, uklanjanjem administrativne kontrole cena, podrškom privatizacije državnih preduzeća, uredjenjem finansijskog sektora, a samim tim i bankarskog. Svetska banka pomaže programe modernizacije budžetskih planova, upravljanje finansijama, računovodstvom i revizijama, pomaže reforme uprave i pravosudja i slobodu medija. Kada govorimo o korupciji, ne možemo izdvojiti ni jedan segment društva koji nije prožet korupcijom, već možemo govoriti o većoj ili manjoj korupciji u razvijenim zemljama i zemljama u tranziciji.

Pojavom modernog i demokratskog društva sve se više ističe sistemska disfunkcionalnost korupcije. Korupcija u bankama je ponašanje koje je devijacija od normalnog obavljanja bankarskih poslova, a radi ostvarivanja koristi (lične, porodične, interesnih grupa). Korupcija je kršenje normi (eksternih ili internih) radi ostvarivanja ličnih interesa. Nema društva koje moralno ili zakonski prihvata korupciju. Moralna kategorizacija korupcijskog ponašanja nigde nije sporna, već je sporna efikasnost pravnog sistema, otkrivanje, procesuiranje i kažnjavanje.

Ključne reči: korupcija, banka, tranzicija, podmićivanje, pronevera, prevara, sukob interesa, zloupotreba položaja.

Summary: Every democratic society actively strives to suppress corruption by implementing economic policy, enhancing institutional reforms, monitoring application norms (law, regulations, instructions and procedures), reform of the tax system, removing administrative price control, supporting privatization of public companies, planning the financial sector and also the banking system. World Bank supports the programs of modernization of the budget plans, management of the finances, accounting and revisions, helps to implement the administrative and judiciary and the freedom of the press. When talking about corruption there is no way to extract one single segment of the society which isn't riddled with corruption, but we can talk about more or less corruption in developed countries and countries in transition.

With the advent of modern and democratic society, the systematical dysfunction of corruption is becoming more and more notable. Corruption in banks is a type of behavior that is a deviation in comparison with the normal performance of banking activities, and to obtain benefits (personal, family, interest groups). Corruption is a violation of norms (external or internal) for the purpose of achieving personal interests. There is no society that morally or legally accepts corruption. There is no place where the moral categorization of corruption is debatable, but it is the efficiency of the legal system that is doubtful, as well as the detection, prosecution and punishment of corruption.

Keywords: corruption, bank, transition, bribery, misappropriation, fraud, conflict of interests, abuses of the office.

1. U V O D

Reputacija jedne banke proizilazi iz ukupne poslovne uspešnosti te banke. Dobru reputaciju ugrožavaju ostvareni gubici u poslovanju banke, operativni neuspesi proistekli iz operativnih rizika, kao što su malverzacije i zloupotrebe pojedinaca i povezanih lica koja su nanela materijalnu štetu banci, česte kradje, pronestere, afere i sl, kao i neprilagodjavanje zakonima, propisima i pravilima. Reputacija banke može biti ugrožena, a poverenje u banku smanjeno ukoliko se ona, odnosno lica zaposlena u njoj, povezuju sa licima iz kriminalne sredine. Jedan od najčešćih vidova zloupotrebe bankarskih kanala je pranje novca.

Ugled koji banke imaju kod klijenata predstavljaju jedan od glavnih pokazatelja konkurenčne prednosti i često se kaže da su klijenti najveća imovina banke. Zbog toga banke treba da vode računa o postignutom imidžu kod klijenata, naročito kada je u pitanju poštovanje njihovih prava i interesa koji su u skladu sa eksternim propisima (zakonima, uputstvima centralne banke) i internim normama (uputstva i procedure). Složenost i visoki rizici u bankarskom poslovanju su pogodno tlo za infiltriranje korupcije.

1. POJAM I DEFINICIJA KORUPCIJE

Korupcija je negativna društvena pojava koja ima svoju političku i ekonomsku dimenziju. Pojava korupcije nastala je kad i država kao institucija. Sam pojam dolazi od latinske reči **corruption** što znači: podmitljivost, potkupljivost, pokvarenost, ucenu, izopačenost, moralnu iskvarenost.

Ne postoji društvo ni društvena oblast u kojoj nema korupcije. Smatra se da je najrasprostranjenija tamo gde su zakoni, pravila i procedure nejasni i neusaglašeni jedni sa drugima, gde postoje velika diskreciona ovlašćenja, gde su mehanizmi nadzora i kontrole (unutrašnje ili spoljašnje) slabi, odnosno, tamo gde je pravosudje inertno, neefikasno i zavisno od izvršne vlasti.

Jedna opšteprihvaćena definicija korupcije ne postoji. Navešćemo neke koje se najviše koriste odnosno navode:

“Korupcija je zloupotreba javnih ovlašćenja za privatnu korist” (Svetska banka).

“Korupcija je devijantno ponašanje zaposlenih u javnoj upravi (izabranih ili imenovanih lica) koje nije u skladu s njihovim zadacima po službenoj dužnosti, radi privatnog bogaćenja ili u korist pojedinca, bliskih rođaka ili povezane grupe ljudi.” (Joseph Nye, 1967)

“Korupcija je namerno nepridržavanje načela nepriistrasnosti kod odlučivanja, s ciljem ostvarivanja koristi za počinitelja ili povezano lice kroz takve postupke.”
(Vito Tanzi)

“Korupcija je zloupotreba poverenih ovlašćenja u cilju sticanja privatne koristi.”
(Transparency International)

Korupcija u bankama predstavlja svaku zloupotrebu zaposlenog bankarskog službenika ili osobe koja je na određenoj funkciji u banci sa posebnim ovlašćenjima, a koja ima za cilj ličnu korist ili omogućava korist klijentu¹ banke. Korupcija u bankama je proces u kome

¹ Klijent – bilo koje lice koje koristi ili je koristilo usluge banke ili lice koje se obratilo banci radi korišćenja tih usluga i koje je banka kao takvo identifikovala. (Klijent fizičko lice, klijent pravno lice i

najmanje dve osobe vrše nedopuštenu razmenu u cilju sticanja ličnih koristi postupajući na štetu banke i drugih klijenata te kršeći moralnu i pravnu normu povredjuju temelje demokratskog razvoja jednog društva.

2. UZROCI KORUPCIJE U BANKAMA

Uzroci pojave korupcije u bankama, kao i kod bilo kog subjekta poslovne zajednice, obuhvaćeni su „reputacionim rizicima“² koji nastaju iz odnosa sa klijentima.

OSNOVNI UZROCI:

- **Nepostojanje demokratskog društva:** Korupcija je najprisutnija u “prelaznim društvima” što je prema nekim teoretičarima neizbežna i poželjna prateća pojava jer predstavlja svojevrsan katalizator u uspostavljanju tržišnih odnosa i služi kao instrument društvene regulacije u uslovima slabe i neorganizovane javne vlasti – nepostojanje uredjenog demokratskog društva. Postojanje normi koje imaju dvostruku ulogu: s jedne strane one su regulator ponašanja pojedinca, a s druge strane one su povezane sa integracijom društva u celinu – uspostavljanje uredjenog demokratskog društva.
- **Nefunkcionisanje sistema u banci:** U uredjenom demokratskom društvu zbog neodgovarajuće primene pravno uredjenih odnosa otvara se mogućnost pojave korupcije. To je naročito izraženo u zemljama u tranziciji, postsocijalističkim novim demokratskim društvima. Pošto se vladajuća ideologija raspala navike i vrednosti iz tog sistema postepeno i sporo se menjaju i sva težina regulacije pada na institucije društva. Pravni sistem je opterećen balastom visokih aspiracija i velikih potreba i sve se nastoji rešiti zakonom i pravom: ustavom, zakonima, uredbama i upravnim delovanjem. U brzini i inerciji starog sistema, dolazi se do nesavršenih zakonskih rešenja koja doprinose nefunkcionisanju sistema. Sastav ljudi na ključnim funkcijama nije idealan te kombinacija starih aparatičkih i novih neiskusnih, podjednako korumpiranih i neobrazovanih, moralno nepouzdanih i stručno neveštih, balast su sistema institucija. Stalna stranačka kampanja izazvala je negativnu selekciju kadrova za ključne položaje. Napređovali nisu samo mladi i obrazovani, već poslušni i politički podobni.
- **Nedostatak transparentnosti:** Unapredjenje ekomske transparentnosti i saradnja sa svim institucijama koje su angažovane u borbi protiv pranja novca i privrednog kriminala, koje su u uskoj vezi sa korupcijom, ogleda se u saradnji sa bankama sa ciljem otkrivanja sumljivih finansijskih transakcija. Nedostatak transparentnosti centralne banke u vezi s obavljanjem funkcije nadgledanja rada poslovnih banaka, može pospešiti pojavu korupcije.
- **Nedostatak konkurenčije:** Zbog nedostatka konkurenčije medju bankama kamatne stope na kredite i depozite ne reaguju u potpunosti na promene na novčanom tržištu, a samim tim se stvara bolja osnova za pojavu korupcije u bankama.

---

klijent preduzetnik).

² Reputacioni rizik – je rizik gubitka tekućeg ili budućih prihoda i kapitala, zbog negativnog javnog mišljenja o načinu poslovanja banke.

- **Kulturni faktori:** Jedan od prvih faktora korupcije koji spada u domen kulture, odnosno tradicije, jeste etnička homogenost zemlje. Gde je veća etnička različitost veća je korupcija, jer dolazak jedne etničke grupe na vlast veoma često znači uspostavljanje politike ka uvećanju blagostanja sopstvene etničke grupe, a umanjenja blagostanja drugih.
Medjusobno poverenje ljudi je faktor korupcije koji spada u domen kulture. Nivo poverenja je od ključnog značaja za funkcionisanje velikih organizacija (sistema) u koje spadaju i banke, tako i sa stanovišta bankarskih službenika i klijenata kojima se pruža neka usluga.
- **Nedostatak zakona, pravila i procedura:** Korupcija je najrasprostranjenija tamo gde su zakoni, pravila i procedure nejasni ili nedovoljno precizni. Potrebno je donošenje preciznih zakona i jasnih pravila i preciznih procedura kako bi se onemogućavala malverzacija ili slobodno tumačenje ovih propisa. Pravila i procedure moraju biti dostupne svim građanima tako da je moguće pratiti sprovodjenje procedure od samog početka.
- **Prenormiranost - komplikovani i spori postupci:** Veliki broj klijenata banaka zamera na komplikovanim procedurama i sporom donošenju odluka za dobijanje kredita, dugim čekanjima u redovima.
- **Nedostatak ili nefunkcionisanje institucija koje vrše nadzor:** Nedostatak eksternog i internog nadzora poslovanja banke koji može biti stalni ili periodični, prethodni, tekući ili naknadni nadzor. Nadzorni odbor banke preko interne revizije i interne kontrole vrši kontrolu poslovanja banke, a eksternu kontrolu rada banke vrši centralna banka preko Odjeljenja za kontrolu poslovanja poslovnih banaka i ovlašćenih revizorskih kuća za vršenje revizije.
- **Nedostatak ličnog integriteta i profesionalne etike:** Profesionalnost, učitivost i otvorenost čine tri različite grupe vrednosti koje zajednički čine integralnu celinu. Njima svojstvene osobine su: prijateljski odnos sa klijentima, efikasnost, preduzetnički duh i otvorenost za novine. Banke koje imaju ovo uredjeno, regulisale su to Kodeksom ponašanja. Svojim profesionalnim ponašanjem u svim prilikama zaposleni pokazuju poštovanje prema dobroj reputaciji Banke kao finansijske institucije.
- **Niske plate (teorija marginalne vrednosti):** Kada su službenici, odnosno radnici u bankama, slabo plaćeni i nemotivisani da rade za platu oni nastoje da, putem mita, obezbede sebi egzistenciju. Osim toga, raspon plata između visokih i nižih stručnih spremu je izuzetno bitan. Ukoliko su razlike male, radnici će biti skloniji korupciji, a male razlike u plati imaju za posledicu bekstvo visokokvalifikovanih službenika koji su bitni za dobro funkcionisanje administracije.

---

³ Teorija marginalne vrednosti – vrednovanje rada se ne određuje objektivno već subjektivno od strane poslodavca. Manje se vrednuje rad kojeg ima mnogo u ponudi na tržištu rada, a više se vrednuje rad za kojim je veća potražnja I nema ga dovoljno na tržištu rada.

3. OBLICI KORUPCIJE U BANKAMA

Podela prema nivou zastupljenosti:

- **politička korupcija** ili korupcija na visokom nivou (engl. Grand corruption), je prisutna među visokim državnim činovnicima i osobama koje imaju političku moć. Ona predstavlja najopasniji oblik korupcije, a podrazumeva spregu sa organizovanim kriminalom, "poslove" vredne milione i milijarde evra i koje nanose ogromnu štetu društvu. Za nju se vezuju visoki državni službenici, uticajni bankari, političari i "biznismeni".

Primer 1: Najveće slovenačke dve banke u državnom vlasništvu, Nova ljubljanska banka (NLB) i Nova kreditna banka Maribor (NKBM) odobravale su kredite koji zbog nenaplativosti opterećuju bilans. Nakon višemesečne istrage Antikorupcijske komisije pregledano je četrdeset kreditnih ugovora NLB i NKBM-a od 2005. godine do 2011. godine. Po prvi put komisija je pokazala kako su krediti odobravani na osnovu političkih, poslovnih i ličnih veza u uslovima sistemske i političke korupcije. Bivši premijer Janez Janša i ljubljanski gradonačelnik Zoran Janković su uključeni u postupak utvrđivanja odgovornosti za loše kredite u bankarskom sistemu. Ove dve banke su odobravale kredite medjusobnim dogовором i uz dogovor s političkim vrhom na osnovu političkih, poslovnih i ličnih veza, zanemarujući kriterijume struke i potrebne garancije.

Primer 2: Nestanak ključnih dokumenata iz afere Zagrebačke banke, zatim kompletni spisi o kiparskim parama. Nepostojanje političke volje da se dokaže vlasništvo Republike Srbije u Zagrebačkoj banci. Jugobanka je imala 46% akcija Zagrebačke banke, međutim, rukovodstvo ove banke, nakon revizije Hrvatske narodne banke 1992. godine je ove akcije prebacilo na tajne račune. Na berzi 2010. godine vrednost akcija na koje bi Srbija imala pravo iznosila je 2 milijarde evra, u medjuvremenu je cena pala, te 2013. godine vrednost iznosi oko pola milijarde evra.

Primer 3: HYPO banka u Hrvatskoj. U aferu HYPO banke direktno je upleten i bivši premijer Ivo Sanader. Šef komisije Holub za slučaj "HYPO banka" kaže: "Ne smemo da zaboravimo da se tu radi o rizičnim kreditima "teškim" osam milijardi evra. Deo tog novca je novac ljudi iz Hrvatske, Austrije, Nemačke, a koji je izgubljen. Ja nisam od onih koji veruju da novac može da nestane. Pre mislim da je novac promenio vlasnika. Verujem da je uloga HYPA bila da mnogo ljudi učini bogatim, da se ovde radi o mreži političara, privrednika i bankara, izmedju kojih je novac podeljen na račun malih ljudi".

Primer 4: Razvojna banka Vojvodine – nastala je na bazi preporuke tadašnjeg guvernera Radovana Jelašića i NBS. Stečajnim postupkom Metals banke upravljala je NBS i njenom dokapitalizacijom utapa je u Razvojnu banku Vojvodine. Kada su otkrivene prve afere – afera Šarić – privedeni su svi iz rukovodstva banke, jedino nije priveden prvi direktor Razvojne banke Vojvodine, kadar NBS, i nije saslušan Radovan Jelašić. Poslovanje Razvojne banke Vojvodine, od osnivanja do oduzimanja dozvole za rad, bilo je pod direktnim uticajem političke elite i njima bliskih klijenata. Trenutno se vodi istraga o poslovima u ovoj banci.

Primer 5: Nova Agrobanka Beograd. Oduzimanje dozvole za rad, podizanje optužnica i uplenost političara (Jožef Kasa). Zahtev za svedočenje bivših visokih funkcionera (Mirko Cvetković-bivši premijer, Dejan Šoškić, Radovan Jelašić-bivši guverneri i Dušan Petrović-

bivši ministar). Banci je oduzeta dozvola za rad jer je davala kredite, više od 7,9 milijardi dinara i oko 84 miliona evra, preduzećima koja su imala političku naklonost, a nisu obezbedjene odgovarajuće garancije za otplatu kredita.

Primer 6: Korupcija u Vatikanskoj banci. Zbog pranja novca uhapšen je jedan biskup, jedan pripadnik tajnih službi Italije i jedan finansijski posrednik.

Iz napred navedenih primera može se zaključiti da se uglavnom politička korupcija javlja ili je više izražena u bankama koje su vlasnički vezane za državu i gde država, odnosno građani, snose kompletну štetu zbog korumpiranog poslovanja.

Politička korupcija se dešavala i u centralnim bankama zemalja u tranziciji kada su uticajni političari sugerisali, pa zahtevali da se poveća količina novca u opticaju, da se iz primarne emisije finansiraju određeni projekti, da se drži nerealan kurs domaće valute zavisno od interesa tajkuna i sl.

- **srednja korupcija** obuhvata ono što se podrazumeva pod rečju "mito" i što se sankcioniše krivičnim zakonom kao delo primanja i davanja mita i krivično delo zloupotrebe službenog položaja.

- **sitna** (šalterska, administrativna) **korupcija** (engl. petty corruption) se odnosi na službenike koji su zaduženi za sprovođenje odluka, propisa i procedura u poslovanju banke. Sitna korupcija uključuje sitne poklone i protivsluge, ono što nazivamo "mali znak pažnje i zahvalnosti" zbog dobro obavljenog posla. Često smo bili svedoci kada se šalterskom radniku banke poklanja kafa, piće ili bombonjera zbog toga što se nije dugo čekalo na dobijanje određenog dokumenta (potvrde, listinga i sl.) ili se dobila bankarska usluga preko reda. U ovom slučaju ne dolazi do velike materijalne štete za društvo, međutim, i ovaj vid korupcije izaziva niz drugih negativnih posledica koje se svode na ugrožavanje integriteta bankarske profesije, narušavanje moralnih principa, objektivnost u radu i slično. Nažalost, ovakva korupcija je postala običaj te se smatra i normalnim, pristojnim ponašanjem. Međutim, ova sitna korupcija je samo odraz mnogo opasnijih korupcija na višem nivou.

Najčešći termini koji se dovode u vezu sa korupcijom

- **Podmićivanje** (nudjenje ili primanje kakve usluge, novca ili drugih oblika koristi da bi se donela neka odluka suprotna propisu, proceduri i sl.)
- **Klijentelizam** (protožiranje, tj. neformalna veza između donosioca odluka i klijenta; često se upotrebljava i termin patronaža)
- **Favoritizam** (stavljanje porodice, prijatelja ili poznanika u prvi plan prilikom donošenja odluka)
- **Pronevera** (prisvajanje poverene imovine ili novca)
- **Iznuda** (zahtevanje ili ostvarivanje neke koristi upotreboom sile ili pretnje)
- **Prevara** (ostvarenje neke koristi dovodjenjem drugog lica u zabludu, navodeći ga da uradi neku radnju na štetu svoju ili tudju)
- **Sukob interesa** (situacija u kojoj službenik ima neke profesionalne ili lične obaveze koje ugrožavaju njegovu objektivnost)
- **Zloupotreba položaja** (oblik ponašanja kojim se posao obavlja na način da se lični interesi stavljuju iznad propisanih)

4. NAJČEŠĆI OBLICI SREDNJE KORUPCIJE U BANKAMA

Korupcija u bankama podrazumeva nezakonito korišćenje položaja u banci radi sticanja sopstvene koristi. Ona se najčešće manifestuje kroz sledeće oblike:

- **Podmićivanje** (mito) predstavlja obećanje, ponudu ili davanje bilo koje povlastice koja neprimereno utiče na rad bankarskog službenika.

Svaka nagrada nije mito i treba praviti razliku između časti, poklona, darivanja, čašćavanja i mita. Običajne moralne norme definišu prilike kada je obavezno nekog darivati, odnosno nešto poklanjati. Ti običaji su vezani za krštenja, rođendane, svadbe, zidanje kuće i slično. Davanja u ovim prilikama se ne smatraju mitom.

Mitom se ne smatra ni situacija ako vam bankarski službenik pomogne da završite neki posao u banci, a vi ga kasnije častite ručkom, sitnim poklonom i slično.

Medutim, ako bankarskom radniku ponudite čast, poklon ili novac pre učinjene usluge, a on to prihvati i potom vam završi ono što ste od njega tražili, smatra se mitom.

Ovaj oblik korupcije pojavljuje se više ili manje u svim bankama bile one iz razvijenih zemalja ili iz zemalja u tranziciji, s tim da su češće i brojnije u bankama tranzicionih zemalja. Podmićivanje se javљa u najblažem obliku kao što je obavljanje poslova preko reda, ubrzanje procedure određenog posla, izvršavanje usluga banke u posebnim kvalitetnijim uslovima, pa do vrlo teških oblika gde se kao protivusluga čine dela koja su suprotna zakonskim propisima, propisanim uputstvima i procedurama za rad.

- **Pronevera** podrazumeva kradju bančinih sredstava ili njenih klijenata od strane osobe (radnika banke) kojoj su poverena ovlašćenja i kontrola nad njima. Kao u svim segmentima društva pronevera kao jedan od oblika korupcije prisutna je i u bankama. Pronevera je prisutna kako u razvijenim zemljama tako i u zemljama u razvoju i tranziciji, jedino što je u zemljama u tranziciji pronevera u bankama češća. Primere pronevere u razvijenim zemljama možemo naći u sledećim bankama: Socijete ženeral (najveća pronevera 5 milijardi evra), Hypo Alpe Adria banka, OTP banka, Erste banka, KBC banka itd. U bankama u razvoju i tranziciji: Riječka banka- Hrvatska, Erste banka Podgorica- Crna Gora, Rodovid banka – Ukrajina, BTA banka Kazahstan, Zagrebačka banka – Hrvatska itd. Pronevere koje su bile u bankama u Srbiji: Komercijalna banka, AIK banka, Razvojna banka Vojvodine, Univerzal banka Beograd, Agrobanka Beograd itd.

Rana identifikacija zaposlenih u banci koji su skloni prevarama omogućava banci da unapred spriči finansijske gubitke i štetu reputacije banke u očima postojećih i potencijalnih klijenata.

- **Prevara** je oblik korupcije kojom se ostvaruje neka korist dovodjenjem klijenta banke u zabludu, navodeći ga da uradi neku radnju na svoju ili tudju štetu. Isto tako je moguće da klijent banke dovede u zabludu bankarskog radnika. Prevara obuhvata niz nepravilnosti i nezakonitih dela za koje je karakteristično namerno obmanjivanje. To se može učiniti u korist ili na štetu banke od lica van, kao i unutar banke. Prevara uključuje različite načine koje ljudska mašta može osmisliti. Ona uključuje

prepredenost, dovodjenje u zabludu i druge nepoštene načine kako bi se druga osoba prevarila.

Dobro koncipiran sistem internih kontrola, za koje je odgovorno rukovodstvo banke, trebao bi da spreči prevare. Interni revizor mora da poseduje dovoljno znanja da bi mogao identifikovati pokazatelje prevare. Interni revizori su odgovorni za pomoć banci u sprečavanju prevara.

Posebnu vrstu prevara u bankarstvu čini *internet prevara* koja predstavlja korišćenje internet usluga ili softvera sa internet pristupom sa ciljem pribavljanja imovinske koristi sebi ili drugima ili nanošenje štete. Količinu oblika prevara i način njihove realizacije nemoguće je u potpunosti sagledati jer se u praksi javljaju kao primitivne i grube prevare pa do prevara koje ispoljavaju visok stepen znanja.

Primeri Internet prevara su *pecanje⁴* i *farming⁵*.

- **Pranje novca** podrazumeva prikrivanje postojanja i porekla nelegalno steklenih sredstava i njihovo uključivanje u legalne finansijske tokove čime se prikriva nelegalno sticanje i kriminalna delatnost i ostvaruje krajnji cilj pranja novca – nesmetano korišćenje nelegalnih prihoda i izbegavanje kazne za izvršena dela.
Pranje novca je prisutno u svakoj državi mada se najviše “pere” u zemljama u tranziciji. Za pranje novca se najčešće koriste liberalni bankarski sistemi, a naročito “ofšor” bankarski centri gde postoji obaveza čuvanja bankarske tajne. Za pranje novca služe i tzv. “podzemni” bankarski sistemi, koji su izvan kontrole unutar države i na državnim granicama.
Banke i druge finansijske institucije su najvažniji izvor informacija o pranju novca. Prikupljanje i koordinirana razmena informacija između nadležnih državnih organa se pokazala kao osnovni parametar u efikasnoj borbi protiv pranja novca.
- **Sukob interesa** je situacija kada bankarski radnik ima neke profesionalne ili lične obaveze koje ugrožavaju njegovu objektivnost. Svako postupanje ili propust postupanja koji je u suprotnosti s procedurama i uputstvima banke smatra se sukobom interesa. Sukob interesa postoji kod radnika banke koji nije neutralan u odnosu na predmet odlučivanja ili se zbog njegove povezanosti s drugim društvima, osobama ili poslovima, može prepostaviti da može imati interes koji nisu i interesи banke, te mogu uticati na donošenje odluke na osnovu interesa koji se ne podudaraju sa interesima klijenta.
Banka u svom poslovanju ne sme preduzimati radnje i aktivnosti kojima bi ostvarila materijalni ili finansijski interes na štetu klijenta banke, niti sme u svom poslovanju stavljati svoje interese i interes svojih radnika ispred interesa svojih klijenata (sukob interesa između Banke, radnika Banke i klijenta Banke). Zaposleni Banke ne smeju obavljati svoje poslove i radne zadatke tako da doprinose ličnim interesima, a na štetu klijenata Banke.
- **Zloupotreba položaja** je oblik ponašanja kojim se bankarski posao obavlja na način da se lični interesi stavlju ispred propisanih. Nezakonite radnje u banci u vezi prisvajanja imovine ili novca zloupotrebom službenog položaja negativno utiču na sprovodenje ekonomskih i drugih mera od strane države.

---

⁴ Pecanje (engl. Pharming) je sistem kradje poverljivih informacija, brojeva računa i PIN kodova koristeći se lažnim veb-sajtovima.

⁵ Farming (engl. Pharming) je prefijena prevara gde se na računar žrtve instalira malvere (virus, trojanski konj) i ki generator koji krade informacije sa žrtvinog računara

Pojam zloupotrebe službenog položaja nije jedinstven. U najširem smislu, zloupotreba je svako ponašanje koje je protivpravno i protivno internim aktima Banke, a naročito ono koje je protivno zakonu ili drugom pravnom aktu ili Poslovnoj politici Banke. Primer: Podizanje gotovine sa računa klijenta bez ovlašćenja (Prva banka Pljevlja).

5. ŠTETA OD KORUPCIJE U BANKAMA

Korupcija u bankama može da prouzrokuje različite štete koje možemo svrstati u tri grupe: političke, privredne i društvene štete.

Politička šteta podrazumeva uništavanje poverenja izmedju političara i građana i narušavanje kredibiliteta demokratskih institucija, gubljenje poverenja javnosti u državne institucije, u ovom slučaju gubljenje poverenja u centralnu banku i ceo bankarski sistem koji je podložan raznim oblicima korupcije.

Privredna šteta ogleda se u sprečavanju sigurnog i racionalnog investiranja odnosno kreditiranja, poštenog finansijskog tržišta, a samim tim dolazi do neekonomskog plasiranja finansijskih sredstava i povećanja troškova poslovanja finansijskog sektora i privrede kao celine.

Društvena šteta prouzrokovana korupcijom u bankama doprinosi povećanju siromaštva, najviše pogadja najslabije i nezaštićene, doprinosi povećanju nejednakosti građana i doprinosi opštem osećanju nesigurnosti i nezadovoljstva.

6. ZAKLJUČAK

U zemljama u tranziciji, a i u razvijenim zemljama sveta korupcija je tema o kojoj mnogi govore, imaju različite predloge kako je sprečiti i preduzimaju različite mere kako bi je sveli na podnošljiv nivo. Kao i u svim drugim segmentima društva i u bankarstvu korupcija je prisutna u većoj ili manjoj meri. Privatizacija državnih banaka u zemljama u tranziciji i ulazak uredjenih banaka iz razvijenih zemalja doprineo je smanjenju stepena korupcije, ali je nije i iskorenio. Tamo gde je demokratija na višem nivou (u razvijenim zemljama) korupcija je manje prisutna i obrnuto, gde je demokratija na nižem nivou (u nerazvijenim i zemljama u tranziciji) korupcija je više prisutna. Pokazalo se da je najbolji lek za korupciju prevencija i transparentnost, što isto važi i za korupciju u bankama. Narodna banka, odnosno, centralne banke svojom adekvatnom kontrolnom funkcijom značajno preventivno deluju na korupciju u finansijskom sektoru jedne države. Transparentnim poslovanjem Centralne banke i kompletognog bankarskog sektora utiče se na smanjenje korupcije.

Svetska banka nastoji da aktivno deluje na suzbijanje korupcije, aktivnom ekonomskom politikom, pospešivanjem institucionalnih reformi, nadzorom korišćenja datih finansijskih sredstava, uticanjem na reforme poreskog sistema, uklanjanjem administrativne kontrole cena i pružanjem podrške privatizaciji državnih preduzeća i banaka. Svetska banka pomaže programe modernizacije budžetskih planova, upravljanje finansijama, računovodstvom i revizijama. Pomaže reforme uprave i pravosudja i slobodu medija. Banka vodi posebnu brigu o etičkim standardima svojih službenika. Banka može obustaviti svaki

kredit u kojem se došlo do ugovora korupcijom ili proneverom, može isključiti iz posla preduzeća koja se služe korupcijom i nalaze se na "crnoj listi".

Korupcija kao pojava u jednom društvu, a samim tim i u sveri bankarstva, nikada neće biti iskorenjena, ali uz sinhronizovane i adekvatne mere moguće je svesti je na meru koja minimalno nanosi štetu finansijskom segmentu.

Pojavni oblici korupcije u bankama zavise od niza promenljivih uslova, zato učesnici koriste različite metode da bi realizovali svoje namere. Da bi se blagovremeno reagovalo na pojavu korupcije u bankama, potrebno je pored odgovarajućih stručnih kadrova, poznavati i redovno pratiti stanje na finansijskom tržištu, a naročito finansijska tržišta na kojima se trguje novcem i devizama, tj. na tržište novca i devizno tržište.

Ugled koji banke imaju kod klijenata predstavljaju jedan od osnovnih pokazatelja konkurentske prednosti i često se kaže da su klijenti najveća imovina banke. Zbog toga banke treba da vode računa o imidžu koji su postigle kod klijenata, naročito kada je u pitanju poštovanje njihovih prava i interesa koji su u skladu sa eksternim propisima (zakonima, upustvima Centralne banke) i internim normama (uputstva i procedure banke). Složenost i visoki rizici mnogih bankarskih poslova zahtevaju postojanje zaštite klijenata i nedozvoljavanje ulaska korupcije u banku.

L i t e r a t u r a

- 1.Prof. Dr Boris Begović, Ekonomска analiza korupcije, Beograd 2007. godina
- 2.Prof. Dr Predrag Jovanović, Anatomija korupcije, Beograd 2001. godina
- 3.Prof. Dr Goran Bošković, Pranje novca, Beograd 2005. godina

I n t e r n e t

4. www.ijf.hr/pojmovnik/korupcija.
5. www.search.com
6. <http://www.jubmes.rs>
7. <http://www.transparentnost.org.rs>
8. <http://www.kombank.com>
9. <http://www.zajednoprotivkorupcije.org>

A U T O R
Mr Slavoljub Štrbo

Doc.dr Vojislava Grbić, Predavač

UDK 331.5:343.352

Visoka škola za menadžment i poslovne komunikacije, Sremski Karlovci

Rada Stankić

Student, Ekonomski fakultet, EUBD

KORUPCIJA U ZAPOŠLJAVANJU

Rezime

Traganje za slobodnim radnim mjestom u današnjem vremenu predstavlja pravi "hod po mukama". Čini se da nije dovoljno imati potrebno obrazovanje, biti kompetentan, stručan i posjedovati znanje iz tražene oblasti, potrebno je "nekog poznavati" i biti spremna "koverat zamjeniti za posao".

Korupcija je ušla u sve segmente društvenog života i širi se kao virus, kome kao da nema lijeka. Neki smatraju da je jedan od najzastupljenijih oblika korupcije upravo onaj koji se vezuje za zapošljavanje. Kada se govori o zapošljavanju i objavljenim konkursima za upražnjena radna mjesta odmah se nameće pitanje "Za, koga je raspisan?". Odgovor na postavljeno pitanje, sazna se najčešće prije nego se konkurs zatvori. S toga se sve češće "tragači za zaposlenjem", pitaju ima li tome kraja.

Ključne riječi: nezaposlenost, korupcija, zapošljavanje, posao.

Summary

Searching for job vacancies nowadays is a real "slog down". It seems that it is not enough to have necessary education, to be competent and qualified with know-how regarding the required area, but it seems to be necessary to have "good contacts" and to be ready to offer knowledge in exchange for the envelope".

Corruption has got into every segment of social life and is wide spreading as a virus for which there is no cure. Some people think that one of the most frequent forms of corruption is the one that is associated with employment. When referring to the employment and the announced job vacancy competitions, the question of "Who is it announced for?" is immediately imposed. The answer to the imposed question is most frequently obtained prior to the competition being closed. Therefore "employment seekers" increasingly wonder whether there is an end to it.

Key words: unemployment, corruption, employment, job.

UVOD

Posao je potreban i neophodan, bez njega nema opstanka!

Čovjek cijelog svog života uči da radi. Još u ranom djetinjstvu počinje ulagati u sebe i svoje obrazovanje kako bi kvalitetno mogao da odgovori uslovima ubrzanog tehničkog i tehnološkog razvoja. I kada zaokruži ličnu samogradnju dobije diplomu i potrebno znanje nađe se pred vratima Zavoda za zapošljavanje i ustanovi na svoju veliku žalost, da je postao jedan od nekoliko hiljada onih koji svakoga dana čita oglase za posao.

Ne treba klonuti duhom, poželjno je da tada započnemo ličnu analizu. Kada takva analiza započne moramo biti spremni na pokretanje lavine pitanja. Da li smo imali plan svog obrazovanja, šta očekujemo od svog zaposlenja? Potrebno je da analiziramo svoje mogućnosti kako bi smo sagledali istinu "u oči" i pronašli adekvatan način kako da iz kategorije nezaposlenih lica pređemo u kategoriju onih "sretnika" koji imaju posao.

Kada spoznamo da imamo cilj, znanje, sposobnost a ne manjka nam ličnog angažovanja, naša misija "traganja za poslom", može da počne. Naravno, na samom početku spremni smo na sve i ne očekujemo previše. Kako vrijeme odmiče postajemo sve sigurniji da red veličina nije: cilj, znanje, sposobnost i lična odgovornost nego nešto o čemu smo slušali po "kuloarima", čekajući da predamo prijavu na jedan u nizu konkursa za posao na kojem smo učestvovali poslednjih mjeseci. I tada saznamo, da sve ono zašto smo mi mislili da je najbitnije, nije bitno, nego je bitno "imati vezu" i "spremljen koverat".

Kada govorimo o zapošljavanju smatram za potrebno dotaći se nezaposlenosti kao makroekonomskog agregata o kome se sve više govori kao o "tinjajućoj boljki" sadašnjeg vremena, naročito u vrijeme predizborne kampanje. Tada svi kandidati za učešće u podjeli "državnog kolača", obećavaju nova radna mjesta, blagostanje i pravdu za koju smo već odavno zaboravili šta znači.

OD KORUPCIJE DO ZAPOŠLJAVANJA

"Korupcija označava svaku zloupotrebu moći povjerene javnom službeniku ili licu na političkom položaju na državnom, entitetskom, kantonalm nivou, nivou Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, gradskom ili općinskom nivou, koja može dovesti do privatne koristi. Korupcija posebno može uključivati direktno ili indirektno zahtijevanje, nuđenje, davanje ili prihvatanje mita ili neke druge nedopuštene prednosti ili njenu mogućnost, kojima se narušava odgovarajuće obavljanje bilo kakve dužnosti ili ponašanja očekivanih od primaoca mita"¹.

Korupcija pri zapošljavanju prisutna je u javnom ali i privatnom sektoru, zbog njene stalne prisutnosti najveći broj lica koja traže posao su u nepovoljnem i neravnopravnom položaju u odnosu na one koji nemaju posao ali "posao traži njih".

Obzirom da je država najpoželjniji poslodavac, dobiti posao u državnim institucijama postala je stvar prestiža ali i povlastica onih koji su u mogućnosti da plate radno mjesto. S,

---

¹ Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Službeni glasnik BiH br.103/09

toga ne čudi što najveći broj prijava korupcije, odnosi se na neregularno provedeni postupak izbora kandidata za prijem državnih službenika na svim nivoima vlasti, ali i prijem zaposlenih u javna preduzeća i javne ustanove.

Prema istraživanju Agencije za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije BiH, od osoba koje su u poslednje tri godine dobile posao u javnom sektoru Bosne i Hercegovine, 14% je potvrdilo da je posao dobilo zahvaljujući korupciji, što je skoro svaka šesta osoba. Zvuči poražavajuće!

Raditi u državnoj službi znači imati dobru i sigurnu platu na koju je poslodavac obračunao i uplatio, poreze i doprinose što zaposleniku stvara uslove i daje pravo na zdravstvenu zaštitu i sigurnu penziju. O, poštovanju Zakonom o radu utvrđenih prava, suvišno je i govoriti jer se to podrazumijeva. Zbog svega navedenog, jasno je zašto se pojavljuje veliki broj prijavljenih kandidata na konkursima koje objavljaju državni organi i javna preduzeća.

I, tada počinje "odmjeravanje snaga". Konkurenca najčešće nije realna nego predstavlja "paravan" za one kojima je pozicija obećana ili su je već zauzeli. Veliki broj onih koji se javljaju na pomenute konkurse "nikada ne sazna" koji to od traženih uslova nije ispunio. Ne, samo tako misle, nije ispunjen najbitniji uslov a to je "koverat ispod stola". Objasnjenja o tome da niste prošli na konkursu, tipa: "Imate višak stručne spreme", govore u prilog činjenici da "znanje više nije moć".

Zbog svega navedenog oni koji traže posao, gube vjeru u regularni način zapošljavanja. Te, bivaju prinuđeni da traže "vezu", međutim tada se nađu u nedoumici da li je njihova veza "moćna" i do kog nivoa je izražen njen uticaj. Jer, ako veza nije "prava", ništa od posla. Tada kandidat sem osnovnih mora da ispuni i posebne uslove konkursa koji su prilagođeni unaprijed odabranom kandidatu. Konkursi koji se raspisuju za upražnjena radna mjesta sve češće izgledaju kao prepis nečijeg CV-a (biografije).

Pojam korupcije u medijima se najviše eksplloatiše u vrijeme izbora ili reformi sistema, gotovo da nema čovjeka koji ne zna šta je korupcija, ali nema puno onih koji znaju kakve su posledice njenog postojanja i djelovanja.

KORUPCIJA U BiH

Bosna i Hercegovina se nalazi na sedamdeset drugom mjestu u odnosu na stotinu sedamdeset šest zemalja i dobila je ocjenu četrdest dva na skali od 0 do 100 (gdje 0 označava apsolutno prisustvo korupcije a 100 zemlju koja ne zna šta je to korupcija), ovi podaci predstavljaju Indeks percepcije korupcije za 2012 godinu i objavila ih je Transparency International Bosne i Hercegovine (TI BiH)².

Ocjena za ostale zemlje u okruženju (ex Jugoslavije) kreće se od trideset sedam do sedamdeset pet.

U toku 2012. godine Centar za pružanje pravne pomoći u borbi protiv korupcije Transparency International Bosne i Hercegovine (TI BiH), zaprimio je gotovo hiljadu poziva putem otvorene besplatne linije za prijavu slučajeva korupcije, sve češće osobe koje žele da prijave čine to elektronskim putem. Zahvaljujući ovim prijavama, TI BiH je

² <http://ti-bih.org/6791/bih-i-dalje-stagnira-u-borbi-protiv-korupcije/>

otvorio i pokrenuo dvije stotine osam predmeta, prema različitim institucijama u BiH. S, jasnom namjerom da građanima pruži pravnu pomoć u ostvarivanju njihovih prava, te skrene pažnju na pojedinačne slučajeve korupcije.

Transparency International Bosne i Hercegovine, navodi da se najveći broj prijava korupcije odnosi na državnu upravu 19%, poslije slijede obrazovanje sa 12% i sudske institucije sa 10%.

Osnovni sud Brčko Distrikta u analiziranom periodu donio je pet osuđujućih presuda, za predmetna krivična djela te se može reći da je došlo do povećanja broja procesuiranih u odnosu na prethodne periode (jedna osuđujuća presuda godišnje). Značajno je istaknuti da u Brčko distriktu BiH, nije izrečena niti jedna osuđujuća presuda za krivično djelo podmićivanja.

Pitanje je, da li ti podaci govore o nepostojanju mita u Brčko distriktu BiH? Ako je tako, zašto se nezaposleni građani Brčko distrikta BiH, organizuju u Udruženje nezaposlenih "Građani daju odlučno-PRIZMA" i javno na konferencijama za štampu iznose svoje nezadovoljstvo politikom zapošljavanja. Članovi udruženja, zahtjevaju da pri zapošljavanju prioritet budu: stručnost, sposobnost, socijalno stanje a ne rodbinske veze i politička pripadnost. Prema članovima udruženja kriminal i korupcija su "glavni faktori", nenormalne politike zapošljavanja koja se sprovodi kroz loše i nepovoljne zakone i propise kojim se regulišu oblast rada i zapošljavanja³.

Djelovanje i stavovi ovog udruženja govore u prilog činjenici da korupcija predstavlja "zapršku u loncuna", koji se popularno zove zapošljavanje.

UTICAJ KORUPCIJE

Društvo kroz zakonske norme i programe borbe protiv korupcije pokušava da korupciji "stane na rep" i umanji njeno djelovanje. Ekonomski analitičari u svojim izlaganjima često govore o uticaju korupcije na ekonomiju uopšte. Kada se govorи o korupciji s ekonomskog aspekta neophodno je izvršiti analizu uzroka i posledice, te ako već govorimo o korupciji u zapošljavanju smatram za potrebnim dotaći se zaposlenosti, nezaposlenosti, postojanja tržišta rada kao i uticaja nezaposlenosti na ekonomske tokove društvene zajednice.

ZAPOSLENOST

Kada ekonomisti govore o privrednim kretanjima obavezno se osvrnu na brojke koje ukazuju na broj radno sposobnih, zaposlenih i nezaposlenih. Prema većini ekonomskih analitičara, radnu snagu čini aktivno stanovništvo koje se sastoji od zaposlenih osoba i nezaposlenih osoba, razvrstanih prema ekonomskim aktivnostima.

U današnjim uslovima savremene ekonomije jedno od najznačajnijih makroekonomskih pitanja jeste: "Zašto dolazi do pada stope zaposlenosti i kojim pravcem ići ka smanjenju nezaposlenosti?"

---

³ <http://www.rtvbn.com/news/do-posla-u-brckom-politicom-podobnoscu-rodbinskom-vezom-ili-korupcijom/>

Zaposlenost pokreće proizvodnju i to su dva najvažnija realna makroekonomski agregata.

Zapošljavanje predstavlja trošenje čovjekove energije i vremena u stvaranju radnih inputa u privredi. Ekonomija smatra da pojam zapošljavanja treba vezati za svaranje svih dobara i usluga koje po definiciji ulaze u društveni proizvod. Suština zapošljavanja nalazi se u činjenici da zaposleni svojim radom ostvaruje pravo na dohodak odnosno nadnicu.

Zaposlenost se mjeri brojem osoba koje imaju posao. Zapošljavanje je minimum ponude rada i tražnje za radom, to je onaj broj radnika koji poslodavci traže ili broj onih radnika koji bi radili za ponuđenu nadnicu.

Ponuda rada izjednačava se s ukupnim brojem radnika koji teže tome da zarade dohodak. Predstavlja u suštini broj zaposlenih radnika uvećan za broj onih koji mogu da rade ali ne mogu da nađu posao te su nezaposleni.

Zaposlenost je jedno makrostrukturalno obilježje koje ima direktni i presudan uticaj na život većine stanovnika neke zemlje. Biti zaposlen ne znači rješiti svoje egzistencijalno pitanje. Biti zaposlen znači imati socijalni status u kontekstu zaposlenog lica koje ima pristup dušvenim mrežama i informacijama u svom okruženju na radnom mestu.

U literaturi koja tretira zaposlenost i nezaposlenost govori se o tome da svi radnici nisu suočeni s istom vjerovatnoćom sa nezaposlenošću te to prije svega zavisi od:

- **čiste diskriminacije** - odluka poslodavca da neće zapošljavati mlade žene, pripadnike pojedinih etničkih grupa, ljude drugačijeg opredeljenja ili sklonosti
- **racionalne diskriminacije** – s ciljem smanjenja troškova isključivanje nekih kategorija onih koji konkurišu za posao: lica umanjene radne sposobnosti.

NEZAPOSLENOST

Nezaposlenost predstavlja makroekonomsku kategoriju i stanje u kome se dio radno sposobnog stanovništva ne može zaposliti u skladu sa svojim radnim sposobnostima i kvalifikacijama i za to primati uobičajenu platu.

Ekonomija kategoriju nezaposlenosti prepoznaje kao pojavu, kada postoje kvalifikovani radnici koji hoće da rade po visini nadnice koja se najčešće pominje, ali nisu u mogućnosti da nađu posao odnosno zaposlenje.

Postoji niz definicija pojma nezaposlenosti, ali ova najjasnije objašnjava psihološki i socijalni momenat u kome se nalaze nezaposlena lica.

"Nezaposlenost je, u najširem smislu reči, najizrazitiji oblik socijalne nejednakosti između Ustavom definisanih ravnopravnih građana"⁴.

S toga, nezaposlena osoba je ona koja je, starosne dobi preko 16 godina, sposobna je i voljna za rad, aktivna je u traženju zaposlenja ali i uprkos tome nema posao⁵.

⁴ Nićin Nevenka, (2009), Makroekonomija, Panevropski univerzitet "Aperion", B.Luka, str.53.

⁵ Zakon o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti Brčko distrikta BiH, 33/4, čl.4 stav. 1 i 2

U svojoj makroekonominji W.Brown kaže da je nezaposlena osoba ona koja nema posao ali ga aktivno traži a oni koji nemaju posao i ne traže ga su "obeshrabreni radnici" i oni nisu dio radne snage nekog društva⁶.

S ozirom na zainteresovanost radnika da rade pri određenoj visini dvnevnicice, razlikuju se:

- dobrovoljna nezaposlenost
- prisilna nezaposlenost

Dobrovoljna nezaposlenost vezuje se za pojavu da radnici neće da rade po trenutno važećim tržišnim nadnicama.

Prisilno nezaposleni su oni radnici koji su zainteresovani za rad po trenutno važećim tržišnim nadnicama ali nemaju zaposlenje.

Stopu nezaposlenosti dobijemo kada stavimo u odnos broj nezaposlenih radnika sa ukupnim brojem radno sposobnog stanovništva. Pod radno sposobnim stanovnicima podrazumijevaju se svi oni koji su starosti od 16 do 65 godina.

O punoj zaposlenosti možemo govoriti kada svi koji imaju znanje, vještine i žele posao su zaposleni. Govoriti o punoj zaposlenosti u trenutnim okolnostima i vremenu koje je pred nama bilo bi kao čitanje završetka jedne od Grimovih bajki. S, toga vratimo se u 21.vijek!

TRŽIŠTE RADA I PONUDA RADA

Gоворити о запошљавању и начинима трајења слободног радног места а не поменути тржиште рада, излишно је, а можда и није јер се одмах поставља питање да ли уопште код нас постоји тржиште рада.

Tržište predstavlja uređeni mehanizam za povezivanje ponude i potražnje.

Cijenu rada određuje zakon ponude i potražnje ili "pravila i procedure" koje utvrđuju "primaoci koverti". Subjekti ponude na tržištu rada su pojedinci tj. domaćinstva dok subjekat tražnje predstavljaju preduzeća i država.

Tržište rada kod нас и у земљама нашег окружења значајно се разликује од постављених стандарда тржишног пословања. Razloge treba тražiti u nerazvijenosti tržišta i odnosa који на њему владају. Prečutno se smatralo да је у условима оваквог привредивања немогуће uređiti тржишне однose а постојећи mehanizmi који су наслеђени из ranijeg sistema brzo су одбаћeni. Zbog svega тога поступак запошљавања спроводио се без посредovanja тржишних одnosa.

Pod ponudом рада на тржишту подразумјевамо скуп људи који су спремни да раде уз услове које нudi послодавац. Treba напоменути да би број оних који учествују на тржишту рада био и већи да не постоји категорија "рада на crno".

У условима savremenog тржишног пословања међusobni odnosi су uređeni humanizovanim standardima ljudskih права и слобoda. Bez obzira на uređenost, odnosi на тржишту рада нisu уједнаčени. Još uvijek у неким земљама vlada: rasna, vjerska, nacionalna i polna diskriminacija у правима на рад и запошљавање.

---

⁶ W.Brown, (1988), Macroeconomics, Prentice Hall, str.17.

Ukupnu ponudu rada možemo predstaviti kao zbir registrovanih nezaposlenih i zaposlenih lica. Kod nas radna snaga nije shvaćena niti kao bitan faktor razvoja niti kao osnovni element socijalne jednakosti⁷.

POKAZATELJI NEZAPOSLENOSTI

Podaci koji prikazuju stopu zaposlenosti i nezaposlenosti koriste se za formiranje slike o stanju neke privrede i oni u značajnoj mjeri ukazuju na kavalitetu makroekonomskog performansi.

Stopu nezaposlenosti predstavlja odnos broja nezaposlenih prema veličini radne snage. Stopa nezaposlenosti zavisi isključivo od broja nezaposlenih i ukupne radne snage. Jasno je da ukoliko iz mjeseca u mjesec raste broj nezaposlenih, povećaće se i stopa nezaposlenih. Ako se porast broja nezaposlenih dešava u mjesecima kada ne očekivano raste broj radne snage, stopa nezaposlenosti zabilježiće pad. Ukoliko je stopa nezaposlenosti velika, to znači da proizvodnja ima gubitke koji izazivaju pritisak plate na gore a sve to povlači za sobom inflatorni pritisak.

UTICAJ NEZAPOSLENOSTI

Nezaposlenost kao što je već istaknuto, predstavlja makroekonomsku pojavu koja je pod uticajem nekoliko spoljašnjih faktora. Na rast nezaposlenosti uticala je dužnička kriza, migracije stanovništva, ekonomski sankcije i dr. U analizi uzroka nezaposlenosti treba naglasiti da bi sem vanjskih faktora djelovale i makroekonomski osnove nezaposlenosti. One se ispoljavaju u : isključivanju konkurenциje nezaposlenih i zaposlenih lica s jedne strane i neuočavanju nedostatka motivacije za povećanjem broja zaposlenih kao i u lošoj reakciji preduzeća.

Nezaposlenost danas predstavlja centralni problem savremenog tržišnog poslovanja. U uslovima povećane nezaposlenosti, resursi kojim raspolažemo ne koriste se u skladu s ekonomskim principima što dovodi do smanjenja tj. osipanja dohotka.

U svojoj knjizi Makroekonomija, N.Nićin govori o zaposlenosti, egzistenciji i kolektivnoj potrošnji na sledeći način: " Zaposlenost je u velikom broju slučajeva uslov egzistencije i uživanja raznih oblika kolektivne potrošnje. Osim, toga nemogućnost da se nađe radno mesto, u najvećem broju slučajeva može da se izjednači sa nemogućnošću emancipacije čovjeka kao ličnosti u punom smislu te reči, što je u suprotnosti s temeljnim vrednostima na kojim počiva jedno društvo "⁸.

Ovakav period ekonomskih nedaća i uslovi u kojim čovjek živi i opstaje, utiču na ljude i njihove porodice i na neki poseban način uređuju njihove živote.

Ekonomski uticaj nezaposlenosti

Visok nivo nezaposlenosti dovodi do smanjenja bruto domaćeg proizvoda. U takvim okolnostima, resurse ne koristimo u onoj mjeri u kojoj bi mogli s toga dolazi do smanjenja proizvodnje dobara i usluga što za posledicu ima nemogućnost kvalitetnog

⁷ Nićin Nevenka, (2009), Makroekonomija, Pančevoški univerzitet "Aperion", B.Luka, str.54.

⁸ Nićin Nevenka, (2009), Makroekonomija, Pančevoški univerzitet "Aperion", B.Luka, str.53.

zadovoljenja ljudskih potreba. U vrijeme visoke nezaposlenosti nastaju najveći gubici savremenih ekonomija.

Društveni uticaj nezaposlenosti

Problem nezaposlenosti ne može se posmatrati samo kao dio opšteg trenda u oblasti nezaposlenosti u svijetu i kod nas. Ekonomski trošak nezaposlenosti je visok, ali novac nije u mogućnosti da prikaže i ono najbitnije, humani, socijalni i psihološki danak koji je prisutan u periodu prisilne nezaposlenosti. Psiholozi kada analiziraju problem i posledice koje izaziva nezaposlenost, između gubitka drage i bliske osobe i trenutka otpuštanja s posla stavlju znak jednakosti. Nezaposlnost zna da u cijelosti promjeni ljudski život i izazove psihičke smetnje koje se ogledaju u gubitku samopoštovanja, pojavi mentalnih bolesti i za društvo najteže raspadu porodice. Kako i koliko nezaposlenost utiče na društvo govori i činjenica da se u periodu povećane nezaposlenosti uvećava broj samoubistava a raste i stopa kriminalnih djela.

Radna snaga kod nas još uvijek nije shvaćena kao bitan faktor razvoja ali ni kao suštinski element socijalne jednakosti. Značaj zapošljavanja je neupitan, ali treba istaći da je sa velikim zakašnjenjem unijet u srednjoročne planove kao jedan od ciljeva. U redosledu ciljeva srednjoročnih planova, zapošljavanje se vrlo često nalazi negdje na kraju. O svemu ovome u svojoj knjizi Makroekonomija govori Nevenka Nićin, pozivajući se na stavove akademika K.Mijovskog⁹.

PRIVREDNI RAST I NEZAPOSLENOST

Značajan makroekonomski fenomen je kategorija nezaposlenosti. Njen uticaj na privredni razvoj jedne zemlje i svakodnevni život stanovništva je neupitan.

Kada se upustimo u analizu privrednog rasta jedne zemlje ustanovićemo da je direktno proporcionalan zaposlenosti, produktivnosti rada i da između njih postoji potpuna međuzavisnost.

Prepostavka bržeg razvoja privrede i veće proizvodnje svakako je veća zaposlenost. Povećan obim proizvodnje dovodi do rasta potražnje za radom čime se povećava zaposlenost i utiče na značajnije smanjenje nezaposlenosti. Cilj svake privrede je njen razvoj. "Zaposlenost je, kratko rečeno, jedan od glavnih dinamizirajućih činilaca privrednog razvoja"¹⁰.

Stanovništvo koje nije učestvovalo posredno ili neposredno u stvaranju društvenog proizvoda predstavlja problem pri raspodjeli. Nezaposleni nisu stvarali dohodak pa s toga ne učestvuju u njegovoj raspodjeli čime se direktno utiče na nacionalni dohodak i životni standard. Iz svega navedenog nije teško zaključiti da postoji zakonitost i uslovljenojnost između stabilne ekonomske politike, stabinog ekonomskog razvoja i pune zaposlenosti.

S ciljem unapređenja i postizanja stabilnosti privrede neophodno je planirati kadrove. Planiranje kadrova treba da započne već u obrazovanju i institucijama koje ga sprovode. Plan treba da bude sveobuhvatan i da se njime postigne potpuna usklađenost kadrova i

⁹ Nićin Nevenka, (2009), Makroekonomija, Panevropski univerzitet "Aperion", B.Luka, str.54.

¹⁰ Ibid str.54.

materijalnih resursa kojim jedna zemlja raspolaže. Neophodno je da se kadar stalno obrazuje kako bi mogao adekvatno da odgovori na zahtjeve rastućeg tehničkog progresa.

Analizirajući zaposlenost kao pokazatelj stepena razvijenosti neke privrede, treba uzeti u obzir sledeće pokazatelje: stepen zaposlenosti radne snage i stepen nezaposlenosti.

Po utvrđenim međunarodnim kriterijima ukoliko stepen nezaposlenosti prelazi 6% ta zemlja i njena privreda imaju problem nezaposlenosti, a samim tim i njen nivo razvijenosti je upitan.

NEZAPOLENOST KAO PROBLEM

Nezaposlenost predstavlja jedan od najvećih svjetskih problema. Savremena ekomska politika bavi se pronalaženjem načina za ublažavanje ove "bolesti" jer njen potpuno eliminisanje nije moguće. Puna zaposlenost se ostvaruje na nivou normalne (prirodne) nezaposlenosti¹¹.

Mnogi su kritkovali model planske ekonomije, mnogi ekonomisti imaju zajedničko mišljenje koje se temelji na tome da problem nezaposlenosti nije moguće riješiti oslanjajući se na prednosti liberalne doktrine. Procesi integracije zbližavaju sindikalne organizacije, privredne komore i državu u traganju za odgovorom kako postići zadovoljavajući životni standard i normalnu nezaposlenost.

Vlada aktivnjom ulogom kroz razne programe može uticati na povećanje zaposlenosti. Svojim programima može stvoriti pozitivnu klimu u pogledu obezbjeđenja poslova za mlade kao i uvođenjem poreskih olakšica za one privrednike koji ih zapošljavaju.

"Očuvanje ljudske nezaposlenosti i ljudskog dostojanstva je teško ugroženo uvek kada za rad sposoban mlad čovek ne može doći do zaposlenja i osloboditi se psihološkog pritska da je suvišan u svome svetu u kome o nezaposlenim građanima rešavaju visoko nagrađena zaposlena lica"¹².

Poražavajuće zvuči podatak do koga je došao UN tokom prošle godine, preko sedamdeset odsto mlađih i radno sposobnih lica, izdržavaju roditelji. Sprovodeći istraživanje UN je zabilježio da mlađi i nezaposleni kao osnovni razlog ovako lošeg stanja ističu nemogućnost pronalaženja zaposlenja što dovodi do nemogućnosti stvaranja njihove ekomske samostalnosti. Analizirani pokazatelji govore o tome da u BiH, devedeset pet odsto mlađih ispitanika izražava stav da mito i korupcija, predstavljaju svakodnevnicu i da zbog toga mlađi nemaju mogućnost da uspješno završe "traganje" za slobodnim radnim mjestom.

Nephodno je imati i dobar socijalni program zbrinjavanja nezaposlenih čime bi se pokazalo da država misli na svoje građane.

---

¹¹ Milutinović Maja, (2008), Ekonomski horizont, 10, (1) str.129

¹² Nićin Nevenka, (2009), Makroekonomija, Panevropski univerzitet "Aperion", B.Luka, str.53.

KAKO SE BORITI PROTIV KORUPCIJE?

Borba protiv korupcije u Bosni i Hercegovini još uvijek "tapka u mjestu", a korupcija se širi kao "korov". Poštujući svoje međunarodne i evropske obaveze Bosna i Hercegovina je u proteklom periodu usvojila pravni okvir za borbu protiv korupcije, međutim većina ga smatra nezadovoljavajućim jer ga određene strukture stalno nastoje diskvalifikovati i "progurati" kroz izmjene najvažnijih antikorupcijskih zakona. Smatra se da ne postoji dobra politička volja da se zakon sproveđe u djelo i riješi gorući problem koji se zove korupcija koja je prisutna u svim sferama života. Oni, koji kroz stalne aktivnosti ometanja nastoje zadržati postojeće stanje i sačuvati svoje pozicije, pravdaju se komplikovanom državnom strukturon. Procesuiranje korupcije je još uvijek na nezadovoljavajućem nivou, a prepreku sprovođenju antikorupcijskih aktivnosti predstavlja sporost огромнog administrativnog aparata, kao i neadekvatna i nedosledna primjena zakona o slobodi pristupa informacijama na svim nivoima.

Na pitanje : Kako se boriti protiv korupcije? Odgovor je zapravo krajnje jednostavan: demokratijom. Ali ne demokratijom da se samo tako kaže, nego doslednom i radikalnom demokratijom, gdje sve važne i bitne odluke donosi veliki broj ljudi. Demokratijom iz koje ne govore riječi, nego govore djela. Demokratija sama po sebi, jasno je, neće i ne može riješiti sve naše godinama nagomilane probleme. Potrebno je voditi računa i o tome da se demokratija ne sastoji samo od odlučivanja većine nego i od zaštite manjine i njenih interesa.

KAKO SE ŽIVI U BRČKO DISTRIKTU BiH ?

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, objavljenim 28.02.2014 godine, prosječna mjesecna neto plata u decembru 2013 godine u Brčko distriktu BiH, iznosila je 830,52 KM.

Stopa nezaposlenosti iznosila je oko 20 % (uzevši u obzir preliminarne rezultate popisa iz 2013g). U decembru 2013 god. na evidenciji Zavoda za zapošljavanje bilo je prijavljenih 12.536 lica od toga 986 lica su sa visokom stručnom spremom. Poražavajuće zvuči podatak da u Brčko distriktu zvanično je zaposleno svega 11.610 stanovnika¹³.

Nezaposlenost jedan je od važnih kriterija za procjenu nivoa siromaštva, ankete životnog standarda pokazuju da oko 60% stanovništva koje živi u siromaštvu potiče iz porodica gdje je samo jedan član domaćinstva zaposlen.

Porast siromaštva u okruženju neosporna je činjenica ali ne treba zanemariti i ono što je očigledno, Brčko distrikt realno se ne može izdvajati iz ove sumorne statistike. Imajući u vidu da prosječna sindikalna potrošačka korpa za jednu četvoročlanu porodicu košta 1.800 KM (poslednji objavljeni podatak), jasno je da sa prosječnom platom od svega 830,52 KM moguće je zadovoljiti tek polovinu porodičnih potreba. Te na pitanje: "Kako se živi u Brčko distriktu BiH?" Odgovor je kratak: "*polovično!*" Da li smo mi taj, primer za ugled o kome se govori?!

---

¹³ Bilten statistički podaci Brčko distrikta BiH (28.02.2014g.), Agencija za statistiku BiH

ZAKLJUČAK

Korupcija, polako ali sigurno nagriza "organizam" ovog društva, koje već godinama posrće zbog bolesti koja se zove "loša ekonomija". Sve češće u medijima nailazimo na članke koji govore o mitu i korupciji, hapšenju, izvođenju pred "lice pravde" ali i "puštanju da se brani sa slobode". Da li smo to izgubili svaki osjećaj za tuđu nevolju ili smo se kao "miši zavukli u rupu" i o svemu čutimo. Malo je onih koji hoće da kažu istinu, koja znači ime i prezime. A, zašto bi jer se nikada ne zna, kada ti neko može pomoći.

Priča o radnim mjestima i zapošljavanju je najeksploatisanija u vrijeme skupih predizbornih kampanja, ali sve uglavnom posle izbora ostaje isto, jer neće niko da se zamjeri.

Zapošljavanje predstavlja "gorući" problem s kojim se mora ozbiljno suočiti čitavo društvo, pa konačno to nam je zajednički interes.

Visoka stopa nezaposlenosti ukazuje na "ozbiljnu bolest" kojoj lijek još nije pronađen ili možda jeste ali nema onih hrabrih da započnu "terapiju".

Neki istaknuti ekonomisti izražavaju tvrdnju da posao traži milion građana BiH, veći dio njih redovno se prijavljuje Zavodu za zapošljavanje u nadi da će naći posao dok drugi dio više i ne pokušava jer se za njih ugasilo i ono malo "svjetlo na kraju tunela".

Istražujući ovu temu i pišući ovaj rad došla sam do zaključka da je neophodno da državni organi stave prst na čelo i zapitaju se kuda nas ovo vodi. Iskreno se nadam, ne na put siromaštva i korupcije koja se širi kao korov ovim društvom!

U zemlji sa velikom nezaposlenosti i nagomilanim socijalnim problemima neophodno je eliminisati postojanje korupcije u zapošljavanju kao i sivog tržišta rada. Ovo teba postaviti kao jedan od prioriteta.

Krajnje je vrijeme da vlast ponudi kvalitetan program za prevazilaženje ovog najvećeg problema. Kvalitetan program podrazumijeva: sprovođenje Zakona o radu, Zakona o zapošljavanju i uređenje i poboljšanje stanja na tržištu rada, povećanje stope rasta, podići nivo proizvodnje i produktivnosti rada, planski koristiti prirodne i društvene resurse kojim raspolažemo , osmisliti put ka ostvarenju većeg dohotka i isti raspodijeliti na one koji ga ostvaruju i dr.

Problem nezaposlenosti treba sasjeći u korijenu, a jedan od dobrih metoda je prepoznati i najstrože sankcionisati korupcijske radnje u sferi zapošljavanja, tek tada možemo razmišljati o kvalitetnim programima socijalnog zbrinjavanja. Važno je zaustaviti "odliv mozgova" i umjesto kolone koja čeka ispred narodne kuhinje, formirati kolonu koja izlazi iz fabrike posle još jednog radnog dana. Vrijeme je da dobijemo priliku i ugledamo " svjetlost na kraju tunela"! Zaboravimo riječi i pređimo na djela, budimo odlučni : **RECIMO NE KORUPCIJI !!!!**

"Najveći posao čovjeka sastoji se u tome da zna šta sve mora da uradi da bi bio čovjek" Samuel Beckett

LITERATURA

1. Bilten statistički podaci Brčko distrikta BiH (28.02.2014g.), Agencija za statistiku BiH
2. Milutinović Maja, (2008), Ekonomski horizont, 10, (1)
3. Nićin Nevenka, (2009), Makroekonomija, Panevropski univerzitet "Aperion", B.Luka
4. Veselinović Petar, (2009), Ekonomija, Univerzitet Singidunum, Beograd
5. W.Brown, (1988), Macroeconomics, Prentice Hall
6. Zakon o zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 33/4
7. Zakon o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije, Službeni časnik BiH br.103/09

INTERNET IZVORI

1. <http://ti-bih.org/6791/bih-i-dalje-stagnira-u-borbi-protiv-korupcije/>
2. <http://www.rtbn.com/news/do-posla-u-brckom-politickom-podobnoscu-rodbinskom-vezom-ili-korupcijom/>

CORRUPTION IN TRAFFIC

Abstract

This work is a representation of mismatch of laws and regulations in the field of training candidates for the motor vehicle driver from the point of view of the people who conduct the training. The specified problems are real and present in the daily work of driving schools that must find answers to their consumers. Partially mentioned problems are perceived from the point of view of the people in driving school, which are not legal experts .

Key words: traffic; corruption, safety, education

KORUPCIJA U PROMETU

Sažetak

Rad je prikaz neusklađenosti zakona i podzakonskih akata iz područja osposobljavanja kandidata za vozača motornog vozila s gledišta osoba koji provode osposobljavanje. Navedeni problemi su realni i svakodnevno prisutni u radu autoškola koje moraju pronaći odgovore za svoje korisnike usluga. Djelomično navedeni problemi sagledani su sa stajališta osoba u autoškoli koji u pravilu nisu pravni stručnjaci.

Ključne riječi: promet, korupcija, sigurnost, obrazovanje

Promet je značajan za razvoj gospodarstva i društva u cjelini. Pokretljivost u suvremenim uvjetima poslovanja i života građena je uvjet bez kojega je nemoguć gospodarski rast i kvalitete života svih građana. U području djelovanja cestovnog prometa sudjeluje svaki stanovnik. Kao jednu od bitnih karakteristika stanja cestovnog prometa navodi se sigurnost prometa. Kako pripremiti svakog pojedinca za sigurno sudjelovanje u prometu?

O sposobljavanje kandidata za vozače je djelatnost koja se obavlja u općem interesu, a pretpostavlja jedinstveni nastavni proces koji se provodi prema propisanom programu. Program obuhvaća nastavne predmete: Prometni propisi i sigurnosna pravila, Upravljanje vozilom i Pružanje prve pomoći osobama ozlijedjenim u prometnoj nesreći. O sposobljavanje kandidata za vozače iz nastavnih predmeta Prometni propisi i sigurnosna pravila i Upravljanje vozilom provode autoškole.¹ Svi drugi sudionici u prometu nemaju zakonski okvir i obvezu sposobljavanja za sudjelovanje u prometu.

Postoji li korupcija u sustavu sposobljavanja za sudjelovanje prometa?

---

¹ Zakon o sigurnosti prometa na cestama, Narodne novine, br. 67/08, 48/10, 74/11 i 80/13, članak 200., stavač (1) i (2)

Čovjek je jedan od tri osnovna čimbenika sigurnosti prometa. U dinamičkom sustavu čovjek – vozilo – cesta dominantan utjecaj je čovjeka i to ne samo kao čovjek vozač. U svakom od osnovnih i dopunskih čimbenika čovjek je prisutan izravno ili neizravno, čimbenik je iznalaženja rješenja problema, dominantni je uzročnik prometnih nesreća i najviše je ugrožen posljedicama prometnih nesreća.

U Republici Hrvatskoj temeljni zakon za cestovni promet je Zakon o sigurnosti prometa na cestama. Već sam naziv Zakona sugerira da je pisan za siguran cestovni promet. Međutim, u zakonu nema pojašnjenja izraza sigurnost. Sigurnost je stanje, osobina onoga koji je siguran, odnosno onoga što je sigurno.² U odnosu na latinski korijen *securitas* te englesku izvedenicu security, hrvatska riječ sigurnost ima šire značenje te podrazumijeva sve one pojmove koji uključuju značenja engleskih riječi *safety* i *security*.³

Brojni podzakonski akati su doneseni temeljem Zakona o sigurnosti prometa na cestama:

- ✓ iz područja osposobljavnja kandidata vozače:
  - 10 pravilnika (bez izmjena i ispravka)
  - 1 program (četiri izmjene i dopune)
  - 5 pravilnika ovlaštene stručne organizacije temeljem javnih ovlasti
  - 7 odluka ovlaštene stručne organizacije temeljem javnih ovlasti
- ✓ iz područja vozila – tehnički pregled i registracija:
  - 23 pravilnika
  - 1 odluka temeljem javnih ovlasti
  - 1 rješenje temeljem javnih ovlasti.

Ministri, predstojnici državnih ureda i ravnatelji državnih upravnih organizacija donose pravilnike, naredbe i naputke za provedbu zakona i drugih propisa kad su na to izrijekom ovlašteni, u granicama dane ovlasti.⁴ Pravilnici bi trebali detaljnije razraditi pojedine odredbe zakona radi njihove primjene u stvarnim uvjetima rada.

Problem kumulacije treba razdvojiti jer isti subjekt (MUP) predlaže Zakon i donosi programe i pravilnike, daje ovlaštenja i provodi sankcije. Nedorečenost pojednih članaka, mijenjanje izraza i brojnost podzakonskih akata stvaraju ovisnost neposrednih izvršitelja da od viših stručnih razina traže pojašnjenja u primjeni odredbi zakona i pravilnika. Tako nastaju autoriteti u sustavu i njihovo tumačenje ima doseg zatvorenog uskog kruga.

PRIMJER 1.

Zakon o sigurnosti prometa na cestama Narodne novine br. 84/92	Članak 9.	Zakon o sigurnosti prometa na cestama, Narodne novine, br. 67/08, 48/10, 74/11 i 80/1	Članak 34.
(1) Sudionici u prometu dužni su postupati u skladu s propisima o prometnim pravilima, prometnim znakovima postavljenim na cesti te znakovima i naredbama ovlaštenih osoba.		(1) Sudionici u prometu dužni su postupati u skladu sa znakovima i naredbama ovlaštenih osoba, propisima o prometnim pravilima te prometnim znakovima postavljenim na cesti.	
(2) Sudionici u prometu dužni su postupati		(2) Sudionici u prometu dužni su postupati u	

² Anić, V: Rječnik hrvatskog jezika, Zagreb, 1991., str. 649.

³ Bujas, Ž.: Veliki englesko-hrvatski rječnik, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1999., str. 773, 790.

⁴ Zakon o sustavu državne uprave, Narodne novine, br. 150/11, 12/13, članak 18.

u skladu s prometnim znakovima postavljenim na cesti i kad time odstupaju od propisa o prometnim pravilima. Sudionici u prometu dužni su postupati prema značenju prometnih svjetala i kad se to značenje razlikuje od pravila o prednosti prolaska izraženo na istom mjestu drugim prometnim znakom.

(3) Sudionici u prometu dužni su postupati i prema zahtjevima izraženim pomoću znakova ili po naredbama što ih daju ovlaštene osobe i kad time odstupaju od propisanih prometnih pravila ili značenja prometnih znakova postavljenih na cesti.

skladu s prometnim znakovima postavljenim na cesti i kad time odstupaju od propisa o prometnim pravilima. Sudionici u prometu dužni su postupati prema značenju prometnih svjetala i kad se to značenje razlikuje od pravila o prednosti prolaska izraženom na istom mjestu drugim prometnim znakom.

(3) Sudionici u prometu dužni su postupati i prema zahtjevima izraženim pomoću znakova ili po naredbama što ih daju ovlaštene osobe i kad time odstupaju od propisanih prometnih pravila ili značenja prometnih znakova postavljenih na cesti i značenja prometnih svjetala.

Stavak (1) je tzv. piramida sustava upravljanja prometom. U članku 9, sadržana su kolizijska pravila utemeljenja na hijerarhiji pojedinih izvora normi ponašanja u prometu. Najniža razina uređenja upravljanja prometom su prometna pravila. Prometni znakovi imaju prednost pred prometnim pravilima. Opće pravilo odstupanja je specifično za prometne znakove među kojima je potrebno razlikovati prometne znakove i prometna svjetla. Ovlaštene službene osobe predstavljaju vrh piramide sustava upravljanja. Iz članak 34. nije vidljiv hijerarhijski sustav upravljanja. Postavljena kolizicijska pravila ne predviđaju postupanje u slučaju kolizije prometnih pravila. Jedina mogućost rješavanja je primjenom načela solidarnosti.

PRIMJER 2.

Člankom 202.⁵ propisano što autoškola mora posjedovati da bi mogla provoditi osposobljavanje. Stavci (3) i (4) odnose na materijalna sredstva, uredski prostor i učionicu te vozila određene kategorije koje autoškola može imati u vlasništvu ili zakupu. Iz navedenog članka proizilazi da se proces osposobljavanja može obavljati ako imate ugovore o radu s dovoljnim brojem instruktora vožnje, nastavna sredstva i pomagala te odgovarajuću informatičku opremu. Sve ostalo može biti u zakupu. Ugovor o zakupu (engl. lease contract, rent contract, njem. Pachtvertrag) je ugovor kojim se zakupodavatelj obvezuje predati određenu stvar zakupoprimatelj na uporabu, a ovaj se obavezuje da će mu za to platiti određenu zakupninu i nakon prestanka zakupa vratiti zakupljenu stvar.⁶ Po stavku (5) proizilazi da vozila za osposobljavanje nisu nastavna sredstva. Stavak (4) propisuje broj i starost vozila u vlasništvu ili zakupu a stavak (5) propisuje samo vlasništvo nastavnih sredstva i pomagala. Iz navedenog u praksi su poznati slučajevi da više autoškola koristi isto vozilo za osposobljavanje postupajući prema stavku (4). U većini slučajeva to su vozila s velikom početnom investicijom, teretni automobili i autobusi. Navedenim je omogućeno osobama koji nisu ovlaštene za proces osposobljavanja sudjelovanje kroz najam vozila. Pogodovanje pojedinicima u sustavu i izvan njega ne doprinosi ravnopravnosti u tržišnoj utakmici.

⁵ Zakon o sigurnosti prometa na cestama, Narodne novine, br. 67/08, 48/10, 74/11 i 80/13

⁶ Rječnika trgovackog prava, uredio Gorenc, V., Masmedia d.o.o., Zagreb, 1997.

PRIMJER 3.

Zakon o sigurnosti prometa na cestama
(pročišćeni tekst)
Narodne novine,
broj 67/08, 48/10, 74/11 i 80/13)

Zakon o radnom vremenu, obveznim
odmorima mobilnih radnika i uređajima za
bilježenje u cestovnom prijevozu,
Narodne novine
75/13

Članak 2.

(1) Pojedini izrazi u smislu ovoga Zakona imaju sljedeća značenja:
66)»vozač« je osoba koja na cesti upravlja vozilom,
67)»mladi vozač« je vozač u dobi do 24 godine,

Članak 4.

1) Pojedini pojmovi u smislu ovoga Zakona imaju sljedeće značenje:
3. »mobilni radnik« je svaki radnik koji čini dio prijevoznog osoblja zaposlen u tvrtki koja obavlja cestovni prijevoz putnika ili tereta kao javni prijevoz ili prijevoz za vlastite potrebe, uključujući vježbenike i naučnike glede odredaba koje se odnose na odmore mobilnih radnika,
6. »osoba koja obavlja mobilne aktivnosti u cestovnom prijevozu« je mobilni radnik i samozaposleni vozač,
10. »samozaposleni vozač« je fizička osoba - obrtnik čija je djelatnost javni cestovni prijevoz putnika ili tereta, koji posjeduje licenciju za obavljanje te djelatnosti, koji radi sam za sebe i koji nije vezan ugovorom o radu ili drugim oblikom radnog odnosa, koji je slobodan organizirati radne aktivnosti, čiji prihod izravno ovisi o zaradi i koji ima slobodu, samostalno ili suradnjom između samozaposlenih vozača, stupati u poslovne odnose s više klijenata.

Iz navedenog slijedi da ista osoba u istom vozilu i pri obavljanju istih zadaća može imati različiti naziv. Veliki prijepor izaziva naziv mladi vozač. Mladi vozači su problem pojma i pitanja povratnog (retroaktivnog) djelovanja Zakona.

Prethodni Zakon (2008.) primjenjivao je dobnu granicu po kojoj je mladi vozač osoba u dobi od 16 do 24 godine, dok Zakon (2004.) nije poznavao ovu kategoriju po dobi, već je propisivao protek vremena i potrebno stjecanje iskustva novog vozača (2 godine). Na pitanje retroaktivnog djelovanja odgovor je negativan zato jer važećim Zakonom nije propisano retroaktivno

(povratno) djelovanje.

U Republici Sloveniji razlikuju vozača početnika⁷ i nemaju izraz mladi vozač. Odluka i Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-323/2009 i dr. od 20. prosinca 2013.

⁷ Zakon o voznikih, Ur.l. RS, št. 109/2010; Voznik začetnik je vsak voznik motornega vozila do dopolnjenega enaindvajsetega leta starosti in voznik motornega vozila v obdobju dveh let od prve pridobitve vozniškega dovoljenja za vožnjo motornih vozil, ne glede na to, ali je bilo pridobljeno v Republiki Sloveniji ali v tujini. Voznik začetnik je tudi voznik

Narodne novine br.: 158 od 27.12.2013. ukida pojedine članke koji se odnose na mlađe vozače i zatražen je monitoring MUP-a (Ministarstva unutarnjih poslova) nad mlađim vozačima u periodu od jedne godine dana. Preispitivanje ustavnosti odredba odnose se na jednakost i pravičnost. Opetovano izvršitelji o sposobljavanja nisu pravovremeno obaviješteni o načinu prezentiranja nastavne cjeline o mlađim vozačima za koju mnogi tvrde da jedina ima osobitu odgojnju funkciju

PRIMJER 4.

Člankom 207.⁸ Određuju se ispitni centri kao mjesta provođenja vozačkih ispita i kao podružnice stručne organizacije. Rješenjem o određivanju ispitnih centara za provedu vozačkih ispita propisani su minimalne prometno - tehničke uvjeti u skladu sa zahtjevima i sadržajima Programa vozačkog ispita iz nastavnog predmeta Upravljanje vozilom za pojedinu kategoriju vozila. Prvi i jedini pravi prijepor pri određivanju ispitnih centara je raskrižje s kružnim tokom prometa. Lokalne uprave (gradovi) potrošili su brojna sredstva za izgradnju raskrižja s kružnim tokom prometa bez ikakvih stručnih prometnih argumenata ali s ciljem da mjesto može dobiti ili zadržati ispitni centar. Navedeno omogućuje građevinskom sektoru zaposlenost i promociju lokalnih čelnika u politikanske svrhe i nema nikakve veze s kvalitetom osposobljavanja kandidata.

Ispitna mjesta su podružnice stručne organizacije i kao takve potpune odvojene od autoškola čime se smanjuje pristranost kod polaganja vozačkog ispita pa se ujednačavaju kriteriji za polaganje ispita. Navedna tvrdnja opetovano stvara zatvoreni krug pojedinaca koji ima svoje pravila i način ponašanja i obnašanja javnih funkcija. Ako su to javne ovlasti, onda moraju biti javno objavljene i dostupne svakom pojedinцу bez obzira na funkciju koju obavlja.

Tijekom poduke vozača potrebno je posebno istaknuti potrebna znanja o prometnim propisima, intelektualne vještine nužne za koncentraciju, promatranje, navike razumnog ponašanja, humanost i solidarnost, samokritičnost, svijest o opasnostima koje nastaju zbog nepravilnog sudjelovanja u prometu, te osnovna znanja o pojavnim oblicima i uzrocima prometnih nesreća.

Kompetencije vozača koje se žele doseći izobrazbom:

- ✓ opisati i razumjeti faze prijevoznog procesa
- ✓ poznavati organizaciju prometnih poduzeća
- ✓ opisati i razumjeti utjecaj vozača na troškove
- ✓ opisati i razumjeti utjecaj vozača na kvalitetu
- ✓ razumjeti dinamiku kretanja vozila
- ✓ razumjeti osnove konstrukcije vozila
- ✓ razumjeti osnove prometne tehnike
- ✓ primjenjivati tehniku defanzivne vožnje
- ✓ poznavati zaštitu na radu u prometu
- ✓ znati primjenjivati tehniku EKO-vožnje

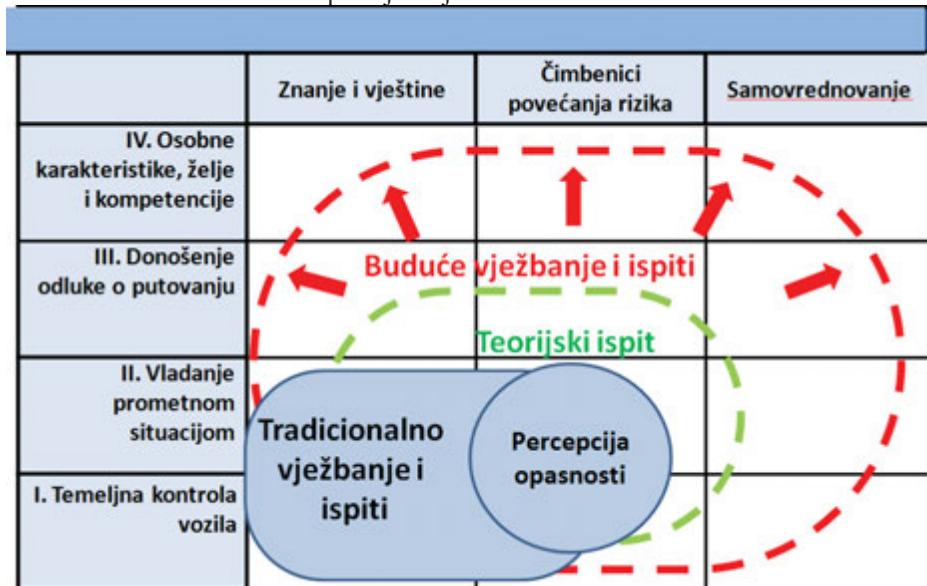
---

motornega vozila v obdobju dveh let od prve pridobitve vozniškega dovoljenja za vožnjo motornih vozil kategorije A2 ali A ali B, čeprav ima že vozniško dovoljenje za vožnjo motornih vozil kategorij AM, A1, B1, F ali G več kot dve leti.

⁸ Zakon o sigurnosti prometa na cestama, Narodne novine, br. 67/08, 48/10, 74/11 i 80/13

Ishodi učenja označavaju stečene kompetencije nakon učenja koje se mogu dokazati. U provedenoj anketi u autoškolama i prijevoznicima na području gradova Osijeka, Zagreba i Rijeke najpoželjnije kompetencije su: sposobnost rješavanja problema, praktična primjena teorijskih znanja, prilagodba novim situacijama, postizanje kvalitete, samostalnost u radu, sposobnost rada u timu, sposobnost komunikacije i interpersonalne vještine. Potrebne su cijelovite promjene u sustavu ospozobljavanja kandidata.

Tabela 1. GDA matrica ospsobljavanja kandidata

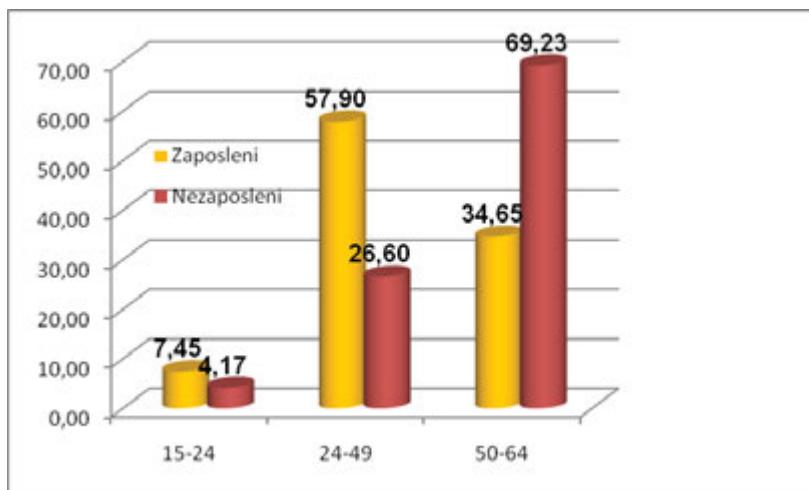
Kako postići proširenje GDA matrice? Potrebne su:⁹

- Način postavljanja predmeta i način rješavanja su:

  1. promjene strukture prakse prije polaganja ispita
  2. povećanje kvalitete poučavanja i vježbanja uvođenjem novih sadržaja i metoda
  3. promjene ispita vožnje
  4. uvođenje probnog perioda vožnje s ograničenjima

Kvalitetno obilježje ljudskog potencijala su dobna i obrazovna struktura.

⁹ Savjetovanje sa autoškolama, Bočkal, Z., HAK, Zagreb, 16. travnja 2008. godine

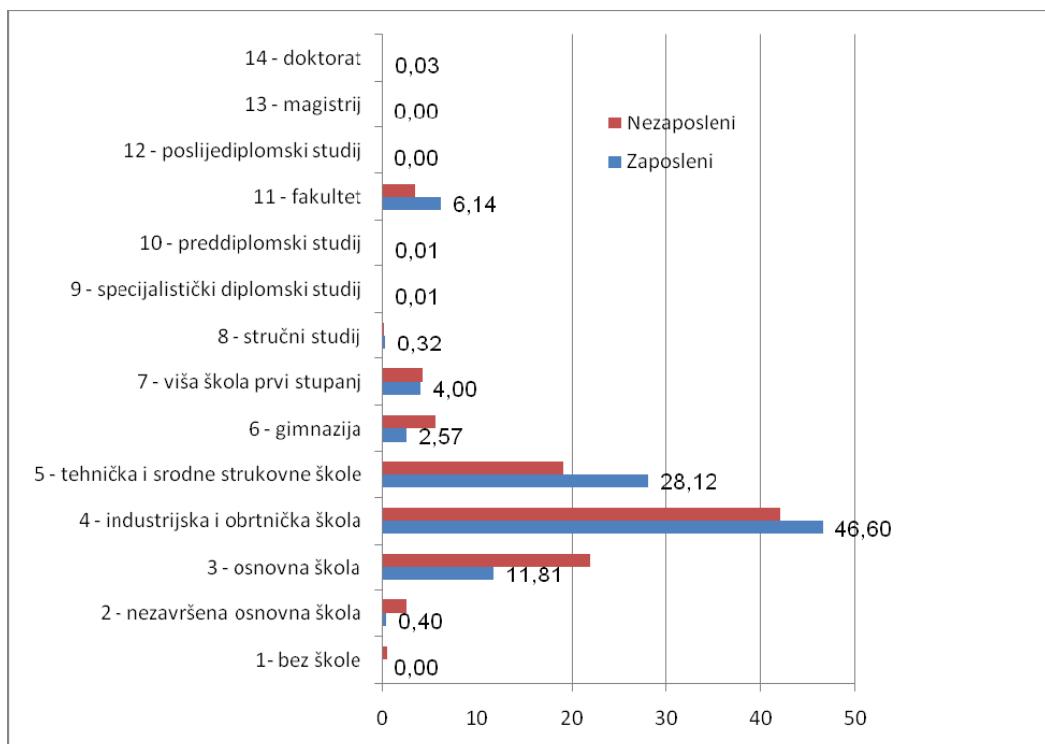

Grafički prikaz 1. Dobna struktura podsektor promet¹⁰

Iz prikaza dobne strukture podsektora može se zaključiti da postoji dobni potencijal za promjene.

Visoki udio nezaposlenih osoba iznad petdesete godine života povezan je s tzv. tehnološkim viškom odnosno kriterijima kod otpuštanja radnika. Razlog koji se najčešće koristi je nedostatak znanja i vještina odnosno kompetencija za rad u suvremenim uvjetima rada. Poslodavci većinom ne ulažu u edukaciju zaposlenika kako bi povećali kompetencije. U obrazovnoj strukturi osoba zaposlenih u prometu mali je dio formalno visoko obrazovanih osoba. Razlog se može naći u nemogućnosti zapošljavanja i niskim osobnim primanjima. Radna mjesta u prometu većinom su popunjena radnicima srednje stručne spreme. Neusklađenost i nepovezanost obrazovnog sustava s realnim potrebama uz nebrigu poslodavaca za stalnu izobrazbu sebe i radnika rezultira nekompetentnim radnicima koji ne mogu realizirati radne zadatke u suvremenim uvjetima poslovanja.

¹⁰ Podaci Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih za 2010. godinu

Grafički prikaz 2. Obrazovna struktura radne snage u podsektoru prometa¹¹

Navedeni podaci mogu se i dalje pogoršavati radi utjecaja gospodarske krize. Snažna i stalno rastuća konkurenacija u prometu može rezultirati zatvaranjem malih prometnih subjekata. Samo oni poslovni subjekti koji se mogu brzo prilagođavati promjenama poslovnih uvjeta bit će tržišno konkurentni. Ako se nastavi trend odljeva visokoobrazovanih i stručnih kadrova, smanjiti će se mogućnost idejnih rješenja i jasnije vizije razvoja prometa. Poslušnost i nesposobnost stvara veću mogućnost pojave korupcije.

Kako se boriti protiv korupcije u prometu? Treba početi do početka. Zakonodavac je u većini slučajeva odgovoran jer donosi najmanje rečeno zbnjujuće zakone a osobito provedbene akte koji znaju derogirati zakonske odredbe. Potrebno je mijenjati ponašanje kod običnih građana koji moraju postati odgovorni članovi društva i države.

Navedeno u radu omogućuje nastajanje sustava četverostrukе štete¹²:

- (1) korupcija uzrokuje štetu za društvo kao cjelinu;
- (2) štetočinstvo se ne kažnjava;
- (3) nekažnjivost korupcije potiče druge na slična nedjela i
- (4) korupcija postaje prihvaćeno, normalno i legitimno društveno ponašanje.

Navedeni primjeri možda nisu oblik korupcije države ali doneseni propisi omogućuju pojedincima korist i profit. Navedeni način predlaganja i donošenja pravnih akata može biti i

¹¹ Podatci Agencije za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih za 2010. godinu

¹² <http://www.udd.hr/protiv/protivkorup.pdf>, 20.2.2014

posljedica nepoznavanja funkcioniranja sustava i time rezultira nemogućnost primjenjivosti. Administrativna korupcija nije predmet ovog rada.

Za razliku od bogatih, koji koristi privatni sektor, siromašni ovise o javno isporučenim obrazovanim uslugama. Ako su te usluge niže kvalitete i prostorno nedostupne, to nije gubitak za pojednica već za cijelokupno društvo. Posljedica lošeg upravljanja obrazovanjem je niska razina znanja jer ne prepoznaje realne potrebe. Neadekvatna nastavna sredstva i pomagala i nadzor neadekvatnim i nekvalificiranim nastavnika stvaraju mogućnost korupcije. Postoji korelacija razine znanja i korupcije i ona je obrnuto proporcionalna.

Grijeh se opriča, a korupcija se ne može oprostiti. Ona, prije svega, treba biti izlijecena.¹³ Korumpirani čovjek većinom nije svjestan svoga stanja i svoju zarazu postepeno prenosi na društvo.

Literatura:

- Anić, V: Rječnik hrvatskog jezika, Zagreb, 1991
Bočkal, Z.: Savjetovanje sa autoškolama, HAK, Zagreb, 16. travnja 2008. godine
Bujas, Ž.: Veliki englesko-hrvatski rječnik, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1999.
Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske: Akcijski plan uz strategiju suzbijanja korupcije, Zagreb, 2012.
Poljak, V.; Didaktika, Školska knjiga, Zagreb. 1984.
Rječnika trgovackog prava, uredio Gorenc, V., Masmedia d.o.o., Zagreb, 1997.
Zakon o sigurnosti prometa na cestama, Narodne novine, br. 67/08, 48/10, 74/11 i 80/13
Zakon o sustavu državne uprave, Narodne novine , br. 150/11, 12/13
Zakon o voznikih, Ur.l. R Slovenije, št. 109/2010

---

¹³ Jorgea Marija Bergoglia, nadbiskupa Buenos Airesa, danas papa Franjo

MITO I KORUPCIJA U REPUBLICI HRVATSKOJ S POSEBNIM OSVRTOM NA TRGOVAČKA DRUŠTVA

Matej Galić,univ.spec.oec.
Belje d.d., PC REMONT, Republika Hrvatska
e-mail:galic.matej@gmail.com

Tamara Banac, mag.iur.
A.M.S.-AGRO d.o.o., Republika Hrvatska
e-mail:tamara.banac@gmail.com

SAŽETAK

Mito i korupcija predstavljaju pojmove sa kojima se gotovo svakodnevno imamo prilike susresti na različitim područjima čovjekova djelovanja. Navedenih problema nije pošteđena gotovo niti jedna europska ili svjetska država, no prema statističkim pokazateljima najveći broj slučajeva mita i korupcije zabilježen je na području zapadnoga Balkana, točnije u zemljama bivše Jugoslavije gdje je Republika Hrvatska na trećem mjestu najkorumpiranijih država, odmah iza Bosne i Hercegovine i Albanije. O važnosti problema kako korupcije, tako i mita kao njemu najsrodnijega pojma svjedoči i činjenica prema kojoj državlјani Republike Hrvatske, ovaj problem svrstavaju u sam vrh aktualnih problema, odmah uz problematiku visoke stope nezaposlenosti te rada izvršne vlasti. Korupcija i mito se javljaju u gotovo svim područjima društvenoga života i djelovanja, počevši od vrha političke vlasti preko rada administrativnih službi do odnosa javnih intitucija prema građanima i drugim poslovnim subjektima te privatnih poduzeća jednih prema drugima. Negativan utjecaj korupcije i mita reflektira se na cijelokupno gospodarstvo države. Slijedom navedenoga, kroz ovaj rad nastojati ćemo ukazati na važnost problema korupcije, te na njene pojavnne oblike i vrste kao i na sve veću bitnost razvoja svijesti o štetnosti iste i njezinoj razornoj moći na cijelokupno gospodarstvo što dovodi do potrebe za stvaranjem što bolje antikorupcijske političke strategije u borbi protiv ovoga problema.

Ključne riječi: mito, korupcija, gospodarstvo, antikorupcijska strategija

Bribery and corruption in Croatia with a special emphasis on companies

The importance of the problem of corruption, as well as bribery which is often related to it, can be seen in the fact that Croatian citizens consider it to be one of the most momentous current problems, along with high unemployment rate and work of the executive. Corruption and bribery occur in almost every sphere of social life and activity, starting from the top of the political authority and administrative services to the way public institutions treat citizens and other business entities and the way private companies work among themselves. Their negative impact is reflected on the state's economical and social policy, and also causes dysfunction on the internal market and has a devastating impact on the rule of the law and the legal system, resulting in the citizens' lack of confidence in the work of not only the public sector, but private companies as well.

Therefore, in this paper we will try to point out the importance of the problem of corruption, its manifestations and types, as well as the growing importance of developing awareness of its harmfulness and destructive power on the entire economy, which leads to the necessity of creating the best anti-corruption political strategy to subdue this problem.

Keywords: bribery, corruption, economy, anti-corruption strategy.

UVOD

Svakodnevno se u gotovo svim segmentima društvenoga djelovanja imamo prilike susresti sa pojmovima korupcije i mita kao njemu najbljižega pojma. Kako ovih problema nije pošteđena gotovo niti jedna država u Europi ili svijetu, iako je u medijima i literaturi navedeno kako korupcija predstavlja slabu točku u zemljama Zapadnoga balkana, čemu u prilog govori i podatak da je Republika Hrvatska konkretno, treća najkorumpiranija država, evidentno je da problem korupcije predstavlja vrlo ozbiljnu stavku s kojom se suočavaju gotovo sve zemlje. O važnosti problema kako korupcije, tako i mita svjedoči i činjenica prema kojoj državlјani Republike Hrvatske, ovaj problem svrstavaju u sam vrh aktualnih problema, odmah uz problematiku visoke stope nezaposlenosti te rada izvršne vlasti. Slijedom navedenoga, poslijednjih godina među građanima Republike Hrvatske narasla je svijest o problemu i štetnosti korupcije i njezinih pojavnih oblika te je borba sa ciljem suzbijanja i rješavanja istih postala prioritet. Aktualna izvršna vlast, kao i ona prethodna obvezale su se poduzeti sve potrebne mjere nužne kako bi se problem korupcije sveo na najmanju moguću mjeru posebice iz razloga što je riješavanje toga problema bio jedan od ključnih uvjeta za pristup u članstvo Europske Unije. Kako bi se to postiglo bilo je nužno započeti sa usklađivanjem normi domaćega zakonodavstva sa pravnom stečevinom Europske Unije. Upravo iz toga razloga važni instrumenti u unaprijeđenju zakonodavnoga okvira za borbu protiv navedenoga problema predstavljeni su ratifikacijom dviju važnih konvencija Vijeća Europe-kaznenopravne konvencije o korupciji (2000). i Građanskopravne konvencije o korupciji iz 2003. godine, a Republika Hrvatska je potpisnica Konvencije Ujedinjenih Naroda protiv korupcije temeljem koje je 2009. godine uveden mehanizam za praćenje provedbe konvencije posredstvom procesa revizije u kojoj se procjenjuje provedba odredbi konvencije u zemljama potpisnicama iste⁶. Korupcija se uslijed djelovanja različitih čimbenika poput socioekonomskog razvoja, institucionalnog ili političkog okruženja može javiti u nekoliko različitih oblika i na različitim razinama. Obično se pravi osnovna razlika između krupne i sitne korupcije, pri čemu se kod prvog oblika misli na koruptivnu praksu koja utječe na zakonodavne postupke i na nositelje političke vlasti, dok se kod potonjeg oblika podrazumijeva interakcija između javnih službenika i građana. Neovisno o kojemu obliku se radi, vidljivo je kako korupcija ima razoran utjecaj na gospodarsko-socijalnu politiku države, na način da se smanjuju investicije, dolazi do disfunkcije unutranjega tržišta te također ono ima razoran utjecaj na vladavinu prava i pravnog poredaka, što rezultira nepovjerenjem građana u rad ne samo državnog sektora, nego i privatnih poduzeća.

---

2. KORUPCIJA I MITO

2.1. DEFINIRANJE POJMOVA KORUPCIJA I MITO

2.1.1. DEFINICIJA MITA

Mito je najčešći oblik korupcije koji znači plaćanje fiksnog iznosa, postotka ugovora ili druge materijalne ili novčane vrijednosti djelatniku javne uprave koji je nadležan za sklapanje ugovora od strane države ili koji je na bilo koji način ovlašten za raspodjelu benefita pravnim ili fizičkim osobama. Prema provedenim istraživanjima korupcija je najviše prisutna u zdravstvu, sudstvu i politici.

2.2.2. DEFINICIJA KORUPCIJE

Korupcija se može definirati kao svaki oblik zlouporabe ovlasti radi osobne ili skupne koristi. Korupcija kao takva postoji u svim društвima u privatnom ili javnom sektoru. Danas postoji nekoliko teorija o tome kako i na koji način je nastala korupcija, pa se tako razlikuju etiološka analiza, potom moralističko gledište i fukcionalistička perspektiva.¹ Riječ korupcija potjeće od lat. riječi *corruptio-* - pokvarenost, kvarnost, izopćenost, potkupljivanje i dr. Korupcija je štetna društvena pojava koja narušava temeljne društvene vrijednosti.² Kao predmet pravnih, socioloških, političkih i filozofskih rasprava prisutna je kroz cijelu povijest. Zauzima mnogobrojne oblike s različitim sudionicima, okolinom, ulozima, tehnikama i različitim oblicima kulturne prihvatlјivosti. Iako postoji veliki broj stručnih članaka i konvencija koje se bave problemom korupcije još uvijek ne postoji jedna općeprihvачena definicija korupcija, nego su neke od najpoznatijih definicija te da korupcija predstavlja zlouporabu povjerenih ovlasti za privatnu korist ili da je korupcija devijantno ponašanje djelatnika javne uprave, izabranih ili imenovanih, a koje ponašanje nije u skladu s njihovim zadatcima dodjeljenih po službenoj dužnosti, a primjenjuje se u cilju stjecanja privatnoga bogastva ili statusa pojedinca, uže obitelji ili povezane grupe ljudi.³ U literaturi se navodi kako je do sada najbolju definiciju korupcije dao Vito Tanci. Prema njemu, korupcija postoji ukoliko dođe do namjernog narušavanja principa nepristranosti pri donošenju odluka u cilju prisvajanja neke pogodnosti. Princip nepristranosti zahtjeva da, pri donošenju odluka, osobni ili bilo koji drugi odnosi između sudionika u razmjeni nemaju nikakav utjecaj. Ovaj princip predstavlja dio funkcioniranja savršenoga tržišta koje je prema definiciji depersonalizirano. Na osnovu Tancijeve definicije može se zaključiti kako je potrebno ispuniti dva osnovna uvjeta kako bi narušavanje nepristranosti bilo okarakterizirano kao korupcija. Prvenstveno potrebno je da postoji namjera jer slučajno narušavanje nepristranosti uslijed neinformiranosti, primjerice ne predstavlja korupciju. Drugo, potrebno je da se kao posljedica navedene nepristranosti javlja prisvajanje neke pogodnosti, odnosno sticanje osobne koristi. Narušavanje nepristranosti, uslijed primjerice boje kože sudionika u transakciji, predstavlja rasizam, ali ne i korupciju.

---

¹sto je korupcija, <http://www.antikrorupcija.hr/default.aspxsec=488>(25.veljače 2014)

²Ibidem

³ Ibidem

Sukladno navedenom, uz pojam korupcije veže se i pojam korumpirane osobe koji se kao takav može definirati kao svaka službena ili odgovorna osoba koja radi osobne koristi ili koristi skupine kojoj pripada zanemari opći interes koji je dužnaštiti obzirom na opće zakone, položaj ili ovlasti koja mu je povjerena. Korumpiranim se smatra i građanin koji nudi ili pristaje na davanje zatraženoga mita kako bi korumpirana osoba činjenjem, nečinjenjem ili propuštanjem činjenja pomogla u ostvarivanju koristi za pojedine osobe ili skupine.⁴

Kako je u uvodnom dijelu navedeno korupcija predstavlja globalni problem jer ona kao takva narušava temeljne vrijednosti društvenih odnosa svakog demokratskog i građanskog društva. Ona ugrožava vladavinu prava, povjerenje u javne institucije i pravnu državu, poštenje, pravednost i ravnopravnost, te utiče na gospodarsku stabilnost društva. Korupcija povećava i zaoštrava društvene razlike, potiče nastojanje da se nepoštenim načinom živi iznad mogućnosti te da se na taj način omalovažava vrijednost strpljivoga rada, štednje i poštenja. Korupcija sputava razvoj poduzetničke klime i političke kulture, snižava moral, kulturu i tradiciju kao temeljne društvene vrijednosti. Zato je nužno ozbiljno etički vrednovati korupciju te ju stalno politički prosuđivati kao i protiv nje odgovorno društveno djelovati. Korupcija jednako tako smanjuje prihode države, potiče nepotrebno trošenje proračunskoga novca, smanjuje otpor organiziranom kriminalu, kao i učinak javnih službi, osobito u području zdravstva i obrazovanja.⁵

2.2.3. VRSTE I OBLICI KORUPCIJE

U stručnoj literaturi je navedeno nekoliko vrsta korupcije koje su grupirane ovisno u kojem se području javljaju i koji oblik poprimaju. Prema mehanizmima korupcije, odnosno njenim ekonomskim posljedicama, moguće je definirati nekoliko vrsta korupcije, a to su;

- a) Korupcija koja omogućuje primjenu zakona, tzv. korupcija bez krađe
- b) Korupcija koja omogućava kršenje zakona, tzv. korupcija uz krađu
- c) Korupcija koja dovodi do promjene, odnosno do stvaranja novog zakona

Isto tako razlikuju se korupcija u javnoj upravi od korupcije u privatnom sektoru, posebice u trgovackim društвима. Najčešće se spominje i govori o javnoj korupciji koja uključuje državu i javne ustanove, pa je samim time i većina definicija usmjerena na korupciju u javnom sektoru, obzirom na činjenicu da je osnovno obilježje korupcije da ona proizlazi iz javne ovlasti i diskrecijske moći u donošenju odluka. Ovisno o razini ovlasti u odlučivanju razlikuje se politička od administrativne korupcije, gdje se pod političkom korupcijom smatra oblik pronevjere novca u političkom sustavu neke zemlje od strane političkih kandidata i političara na vlasti, potom netransparentnost novčnaih tokova u politici, omogućavanje privatnom sektoru da kupi politički utjecaj, korupcija u izbornom postupku, utjecaj na pravni sustav države da neučinkovito procesuira i time štiti kaznena djela korupcije i kao posljednje utjecaj na zakonodavnu vlast da legalizira povoljniji tretman za pojedine skupine.⁶ Ovaj oblik korupcije se još popularno naziva i „korupcija na visokoj razini“ te je ona kao takva prisutna među visokim državnim dužnosnicima i političarima koji imaju političku moć i koriste ju sa svrhom izigravanja institucija te pravnoga sustava. Stoga je ovaj oblik korupcije izrazita prijetnja demokraciji, odnosno očuvanju vladavine prava u državi.⁷

⁴ sto je korupcija, <http://www.antikrorupcija.hr/default.aspxsec=488> (25.veljače 2014)

⁵ stop korupciji, <http://www.carina.hr/korupcija/korupcija>

⁶ sto je korupcija, <http://www.antikrorupcija.hr/default.aspxsec=488> (25.veljače 2014)

⁷ Ibi

S druge strane, administrativna korupcija se odnosi na djelatnike javne uprave koji su zaduženi za provedbu odluka i propisa, gdje se kao jedan od oblika administrativne korupcije smatra i izdavanje potvrda ili raznih dozvola u zamjenu za mito ili protuuslugu od djelatnika javne uprave koji time krši određene kriterije i rokove te pojedine primatelje usluga stavlja u povlašteniji položaj. Administrativna korupcija manjega opsega od političke te se relativno lakše suzbija povećanim nadzorom i primjerenim ustrojem javnih vlasti, s druge strane politička korupcija predstavlja prijetnju demokraciji jer se negativna alokacija resursa odvija kroz izigravanje institucija i pravnog sustsva neke zemlje od strane onih čija je odgovornost upravo uspostava i očuvanje vladavine prava u društvu.

Korupcija se javlja u nekoliko osnovnih oblika od kojih su najznačajniji podmićivanje, pronevjera, sukob interes, pristranost i iznuđivanje, gdje je jedan od najčešćih oblika podmićivanje kako u javnom sektoru tako i u privatnom radi stjecanja i ostvarivanja određenih ciljeva. Tako primjerice javni službenik može otvoreno zatražiti novac ili poklon u zamjenu za izvršavanje određenoga postupka ili sam građanin može ponuditi davanje novca kako bi ubrzao određeni postupak, što je posebno često u privatnim trgovačkim društvima koja „opterećena“ ishodovanjem raznih dokumenata ili dozvola te pritisnuti rokovima podliježu „kupovanju i nuđenju mita“ u zamjenu za ubrzavanje postupka. Mito se kao jedan od pojavnih oblika najčešće daje i prima u obliku novca, a odmah nakon toga slijedi davanje mita u obliku hrane ili pića. Postoje međutim značajne razlike u davanju mita u pojedinim regijama unutar Republike Hrvatske, pa je tako najveći postotak mita u obliku novca dan u Lici, Kordunu i Banovini, potom slijede Dalmacija, Istra, Primorje te Gorski Kotar. Jednako tako mito nije jednako zastupljeno u svim djelatnostima, pa je tako prema statističkim pokazateljima o zastupljenosti mita prikazano da se mito najviše daje liječnicima, medicinskim sestrama, policijskim službenicima te djelatnicima zaduženima za registraciju automobila.

2.2.4.UZROCI KORUPCIJE

Kada je riječ o glavnim uzrocima korupcije bitno je spomenuti da se oni razlikuju u svakoj pojedinoj zemlji te da ovise o mnogobrojnim čimbenicima od kojih su najznačajnije povijesne okolnosti, lokalno okruženje, upravne tradicije, političke okolnosti, kulturni čimbenici, odsutnostpravila kao i propisa, odsutnost transparentnosti te odsutnost odgovornosti niske plaće i drugo. Sve navedeno predstavlja čimbenike koji mogu uzokovati potencijalno rizično ponašanje. No, najjednostavnije rečeno korupciju motiviraju dva osnovna glavna faktora koja su odrednica bazične ljudske prirode; pohlepa i sebičnost. Upravo zbog sebičnosti korumpirani pojedinci često „zažmire“ na patnju koju njihov stil života i poslovanja uzrokuje drugima, a korupciju pravduju jednostavnom formulom u kojoj njihov benefit opravdava sva sredstva. Siromašni pojedinci kao i oni koji ne vide izlaz iz teške situacije osjećaju prevelik pritisak iz bezizlazne situacije te pribjegavaju korumpiranim situacijama. Kako korupcija postaje raširenija samim time postaje i sve prihvaćenija dok na kraju postaje stil života.Bino je spomenuti da se tranzicijske zemlje susreću sa mnogim otegotnim okolnostima, kao što je činjenica da je korupcije bilo i za vrijeme korupcijsog režima, kao i to da donošenje mnogih novih zakona pogodno je i za ozakonjivanje nepravde i loše zakone, koje ili pogoduju korupciji ili nastaju kao rezultat korupcije.

Također, korupcija se u tranzicijsko vrijeme javlja u mnoštvo oblika, no zanimljiv je podatak da se u javnom sektoru najviše krade, privatni sektor pogodan je za varanje, dok se djelovanjem javnoga i privatnog sektora najviše podmićuje ili iznuđuje.⁸ Korupcija je kao problem posebno izražena u onim društвima koja prolaze kroz proces privatizacije iz razloga što ona omogууje da se sva "moć" koncentrira u rukama maloga broja pripadnika društva, što dovodi do zaključka da je sva ekonomска moć koncentrirana pret̄znim djelom u rukama političkoga vrha. Slijedom navedenoga, za svaku „zdravu društvenu zajednicu“ vrlo je bitan dobar zakonodavni okvir te nadležne institucije koje će učinkovito vršiti kontrolu i suzbijati korupciju. Osim važnosti obrazovanja i sprječavanja korupcije, vrlo važnu ulogu ima i kazneni progon, jer protiv korupcije se nije moguće boriti isključivo i samo kaznenim progonom nego je nužno provoditi i kaznenu politiku koja pridje značajnu pažnju problemu korupcije i rezultira pravomoćnim zatvorskim kaznama te oduzimanjem imovine stečene korumpativnim radnjama. U situacijama kada nije moguće izreći kaznu, nepravilno ponašanje potrebno je sankcionirati provođenjem disciplinskih mjera. Kako bi disciplinske mjere funkcionirale transparentno potrebno je zadovoljiti nekoliko uvjeta;

- Jasne upute i priručnike potrebne za sve postupke koji se u nekoj organizaciji provode
- Etički kodeski sastavljeni s obzirom na organizacijsku kulturu i prema dogovoru sa svim sudionicima
- Djelotvoran sustav provedbe- disciplinski organi, jedinice za unutranju kontrolu
- Trening i promjena organizacijske kulture⁹

Dakle, glavna je dužnost državnih službenika, menadžera i upravitelja da djeluju vidljivo, predvidivo i razumljivo. Osim što je nužno njihovo transparentno djelovanje, političke vođe kao i javni službenici u demokratskim sustavima moraju biti odgovorni prema građanima te im moraju pružiti razumna i prihvatljiva rješenja za svoje postupke i odluke. Sve su to čimbenici čija odsutnost može biti jedan od uzroka korumpativnog ponašanja. No, ne treba zaboraviti da i prilikom odsustva ovih čimbenika se korupcija i dalje pojavljuje. Zato je bitno da država ima i volju i alat, odnosno strateški, ali i akcijski plan s kojim će krenuti u učinkovitu borbu protiv korupcije. Slijedom navedenoga uzroci korupcije svrstavaju se u nekoliko kategorija, pa se tako razlikuju: povjesni, politički, pravni, institucionalni ili ekonomski uzroci korupcije.

a) Povjesna uvjetovanost korupcije- ima svoje korijene u cikličkoj i čestoj pojavi ratova koji ruše moral, sustav društvenih vrijednosti, institucije države, profesionalizam i koje kao takve dovode do siromaštva, bijede, apatije i sveopćeg kaosa. Istovremeno, neobuzdavanje korupcije dovodi do kvarenja i razaranja društva, do bijede i do ratove te se tu ne može točno utvrditi što je uzrok, a što posljedica.

b) Politički uzroci-su neizvjestan državnopravni status, način funkcioniranja i financiranja političkih stranaka, postojanje neformalnih centara moći, nerad inspekcijskih službi, nepostojanje mehanizama odgovornosti.

---

⁸vrste i uzroci korupcije, <http://www.mito.ba/index.php.vijesti/sto-je-korupcija/103-vrste-i-uzroci-korupcije>(26.veljača 2014).

⁹korupcija-uzroci-posljedice,www.antikorupcija.hr/fgs.axd?id=295(26.veljača 2014).

- a) Pravni uzroci- nalaze se u odsustvu adekvatnog ili potpunog funkcioniranja sektora pravde, odnsono sudova i državnih odvjetništava, kao i objektivnog mjerjenja i nadzora njihova rada te nekonzistentnost zakonskih propisa.

- b) Institucionalni uzroci korupcije-nalaze se u nekompetentnosti institucija koje su sačinjenje od neadekvatnih i depersonaliziranih javnih službi u kojima se zapošljavanje obavlja uglavnom na temelju nepotizma, podobnosti, poslušnosti i stranačke pripadnosti, umjesto prema kriteriju profesionalizma.
- c) Ekonomski uzroci-pojave korupcije u prvom redu nalaze se u netransparentnoj transformaciji vlasništva (privatizaciji), zatim u pretjeranoj te neadekvatnoj i nedobronamjernoj intervenciji države u gospodarstvu, nepoštivanje tržišnih zakonitosti i drugo.¹⁰

Dakle, slijedom svega navedenoga zaključuje se kako je korupcija društvena pojava uzrokovana kombinacijom slabosti sustava te se uglavnom javlja u društvenim okolnostima koje su za nju povoljne.

2.2.4.1. UZROCI KORUPCIJE U REPUBLICI HRVATSKOJ

Kada se govori o glavnim uzrocima korupcije u Republici Hrvatskoj slobodno se može reći da su uzroci iste gotovo identični uzrocima kao i kod drugih svjetskih zemalja. Svi čimbenici koji su odlučni u kriminogenezi uopće, karakteristični su i za korupciju u Republici Hrvatskoj s tim da je važno napomenuti da je kod građana Republike Hrvatske posebno izraženo nezadovoljstvo i nepovjerenje u državne institucije i izvršnu vlast uopće. No, razvoju korupcije i problemu iste kao takve bitno je doprinio i Domovinski rat jer nakon razdoblja optimizma koje je pratilo stvaranje hrvatske države i obrambeni rat za njezino očuvanje, došlo je razdoblje materijalizma, pesimizma i nepovjerenja građana u zakone i vlast, a koje je uvjetovano kako objektivnim, tako i subjektivnim propustima državne vlasti.¹¹ Ured kriminala, skraćeno nazvan UNODC, proveo je uz finansijsku pomoć Europske komisije istraživanje na 28 tisuća građana na osnovu kojega je utvrđeno da korupcija predstavlja treći problem u gospodarstvu Republike Hrvatske.¹² Koliko su statistički podaci nepouzdani i ne govore o pravom stanju stvari govori i činjenica da prema podacima o broju prijavljenih korupcijskih kaznenih djela te za ta djela optuženih i osuđenih osoba upućuju na to da u RH nema mnogo korupcije te da s tog gledišta nema niti razloga za zabrinutost.

No, u stvarnosti postoji veliki broj realiziranih korupcijskih kaznenih djela za koje se niti ne zna.

U razdoblju od 1992. do 1997. godine prijavljeno je ukupno 3.316 kaznenih djela te je u istom razdoblju podignuto oko 1.408 optužnica, dok je za ista djela pravomočno osuđeno 570 osoba. Dakle, dolazi do svojevrsnoga filtriranja korupcijskih predmeta tijekom kaznenoga postupka, te sa osuđujućom presudom završi svega 17,2% prijavljenih kaznenih djela, dok bezuvjetnom kaznom zavrđi oko 0,0392% prijavljenih kaznenih djela korupcije. Osim što navedeni podatak može upućivati na oprez jer su česti slučajevi i lažnih prijava, on prije svega upozorava na to da postoji nesklad između javne percepcije raširenosti pojave i javnoga mijenja o tome.¹²

¹⁰ korupcija-uzroc-posljedice, www.antikorupcija.hr /fgs.axd?id=295 (27.veljača 2014).

¹¹Ibidem

¹²Ibidem

Također, prema podacima istraživanja javnoga mijenja vidljivo je da građani u rijetkim situacijama prijavljuju kaznena djela sa elementima korupcije i to zbog sumnje u učinkovitost

rada tijela državne vlasti kao i zbog straha od prijavljivanja te izbjegavanja tzv. samooptuživanja.

2.2.5. POSLJEDICE KORUPCIJE

Kako je prethodno navedeno, gotovo niti jedno društvo nije imuno na korupciju, ona kao takva postoji u svakom duštvu i izaziva posredne i neposredne štete, a u nekim društвima je dosegla takve razmjere da nalikuje na opasnost. Suvremene teorije i empirijska istraživanja suglasne su o negativnim učincima korupcije, argumentirajući ih činjenicom da korupcija djeluje kao arbitarni porez koji povećava troškove te narušava učinkovitu raspodjelu resursa kao i pravilnu raspodjelu dohotka. Korupcija povećava dohodovnu nejednakost i siromaštvo.¹³

Dakle, za zaključiti je da su posljedice korupcije raznolike, no u osnovi se one mogu svrstati u tri osnovne skupine:

političke, gospodarske i društvene posljedice.

Političke posljedice u u radu već spomenute, a odnose se na to da korupcija razara osnovni odnos povjerenja između građana i političara koji bi jednako i pravedno trebali zastupati sve građane i racionalno upravljati njihovim novcem, osiguravati njihove slobode i davati im jednaku šansu i promicati solidarnost. U ovom području korupcija predstavlja najveću prepreku za razvoj demokracije i vladavinu prava. U demokratskom sustavu, uredi i institucije gube svoju legitimnost kada se zlorabe radi ostvarivanja privatnih koristi. Korupcija ugrožava razinu morala u političkom odlučivanju, ugrožava stabilnost i povjerenje u institucije te podiže razinu nezadovoljstva građana iz razloga što nigdje niti u jednoj državi na svijetu ne postoji takvo društvo koje prihvaća i opravdava zlouporabu ovlasti i položaja te koje smatra opravdanim da se javna služba ili politički položaj koristi za osobno bogaćenje. Moralno i etičko gledište takvoga ponašanja nigdje nije sporno, već je sporna nedovoljno učinkovita volja te sposobnost vlasti i društva u cjelini da se iskorijeni korupcija i njene posljedice. Od iznimne je važnosti jačanje integriteta, odgovornosti i transparentnosti u radu tijela državne vlasti i s tim u svezi i jačanje povjerenja građana u državne institucije.¹⁴

Gospodarske posljedice korupcije su brojne, pa se tako kao glavne gospodarske posljedice istišu to da korupcija sprječava sigurno i racionalno investiranje, kako inozemnih investorâ takо i domaćih, također korupcija usporava i onemogućava razvoj trgovine, dovodi do nerazumnog i rasipničkog korištenja javnih proračuna, dakle evidentno je da korupcija potiče „sivu ekonomiju“¹⁵ te smanjuje porezne izvore. Svjetska banka identificirala je korupciju kao jednu od najvećih prepreka ekonomskog i društvenoga razvoja.¹⁶ On narušava razvoj društva tako što narušava vladavinu zakona te istovremeno oslabljuje institucionalne temelje na kojima ovisi ekonomski rast.

---

¹³ Budak, J., Korupcija u Hrvatskoj, percepcije rastu, problemi ostaju, 2006., str 72.

¹⁴ ibidem

¹⁵ *siva ekonomija*- u užem smislu se pod ovim pojmom podrazumijevaju „normalne“ ekonomske aktivnosti vezane uz robu i usluge, a koje nisu zakonski prijavljene, poput angažiranja radnika za rad na crno, neplaćanje poreza prilikom kupoprodaj i dr.

¹⁶ za drustvo bez korupcije, <http://www.antikorupcija.hr/default.aspx?sec=489> (26.veljače 2014).

Djelovanje i poslovanje koje je podloženo korumptivnom ponašanju rezultira gubitkom proračunskog novca kroz neracionalnu potrošnju te samim time smanjuje učinke javnih službi. Ono također sprječava razvoj pravedne tržišne strukture te narušava konkurenčiju te tako odvraća investiciju.

S druge strane, posljedice korupcije u društvenom (socijalnom) smislu dovodi do povećanja siromaštva te kao takvo pogađa upravo najslabije i najnezaštićenije jer ih, srazmjerno njihovim prihodima, puno više košta, a neke od javnih usluga im postaju i potpuno nedostupne iz razloga što takvi pojedinci nisu u mogućnosti platiti korupcijske „ tarife“. Dakle, korupcija stvara i povećava nejednakost građana u gotovo svim područjima ljudskoga djelovanja, od školstav, liječenja, izdavanja dozvola do nabave. Korupcija „otvara vrata organiziranom kriminalu i mafijaškom poslovanju“.

2.2.5.1. POSLJEDICE KORUPCIJE NA GOSPODARSTVO DRŽAVE

Posljedice koje korupcija ostavlja na gospodarstvo određene države mogu se sagledati sa dva osnovna stajališta, odnosno sa mikroekonomskog i makroekonomskog stajališta. Pa tako na tzv. makroekonomskom planu korupcija dovodi do gubitka državnog, odnosno proračunskog novca kroz preskupu potrošnju koja podrazumijeva davanje novca za skupe koncesije, nabavu skupe opreme, nerazuman i pretjeran uvoz, kao i kroz lako zaduživanje na teret budućih naraštaja. Jedna od značajnih posljedica korumpiranosti državnih službenika i dužnosnika očituje se u nevoljnosti građana i poduzeća da uredno i pravovremeno podmiruju svoje porezne obveze. Nepostojanje ili slab nadzor nad korištenjem javnoga novca rezultira kvarenjem bankovnog sustava i gubitkom povjerenja štedišta u iste, a što u konačnici dovodi do opće makro-ekonomske posljedice – nestabilnosti, a koja najteže pogađa siromašne slojeve.¹⁷

S druge strane, na makroekonomskoj razini, odnosno na razini poduzeća ili tvrtke, korupcija „gura“ poduzetnike u financijski kriminal, točnije u izbjegavanje poreza, ukratko u gospodarsku sivu ekonomiju.

Dakle, kako u državne riznice ne pristiže poreski novac, država ne uspijeva plaćati javne potrebe i službe. U takvim uvjetima gospodarstvo od transparentnog i zakonitog gospodarstva polako „klizi“ ka sivoj ekonomiji, što sve skupa pogoduje „kriminalnoj ekonomiji“ i mafijaškom poslovanju. Ovakve prilike kako na mikroekonomskom tako i na makroekonomskom planu se nazivaju sistemskom korupcijom.¹⁸

Sve navedeno rezultira time da strani investitori ulažu u zemlje u kojima je sistemski korupcija prisutna iz razloga što im je dobro poznato da će u zemljama sa takvom politikom njihove investicije biti skuplje i do 20%. Vidljivo je da na taj način dolazi do stagniranja privrede, u konkretnom primjeru Republike Hrvatske koja zbog visoke stope korumpiranosti blokira put ulaganjima stranih investitora, čime se spriječava i otvaranje novih radnih mesta, što opet u konačnici rezultira povećanjem stope sive ekonomije.

---

¹⁷ protiv korupcije, <http://www.udd.hr/protivkorup.pdf> (26. velječe 2014).

¹⁸ Ibidem

2.2.6. KORUPCIJA U TRGOVAČKIM DRUŠTVIMA

Kako se pojam korupcije prvotno povezivao uz obavljanje javne vlasti i zloupornom iste sve većim razvojem društva istovremeno je rasla i svijest o postojanju korupcije u gotovo svim aspektima organiziranoga djelovanja društva.

U uvodnom dijelu rada navedeno je kako nema općenite definicije korupcije kako u javnom sektoru, tako i u gospodarstvu, no ista se može definirati kao zlouporaba povjerenih ovlasti radi osobne koristi. Kada se govori o korupciji koja je vezana uz poslovanje poduzeća vrlo je važno istaknuti kako se korupcija jednako može pojaviti i u kontaktu društva/poduzeća sa klijentima i dobavljačima, kao i javnim vlastima te i unutra samoga poduzeća. Kako određeno trgovačko društvo podjednako čine njegovi vlasnici, menadžeri, radnici i zaposlenici koji među sobom imaju jasno definirane i podjeljene uloge, odgovornosti i interes te iako takav sustav ima dogovorene i propisane procedure koje su nužne zboru upravljanja i kontroliranja, uvijek postoji mogućnost zlouporabe povjerenih ovlasti radi privatne koristi, što u konačnici i predstavlja korupciju. Primjer navedenoga je slučaj u kojem većinski vlasnik nastoji ojačati svoj utjecaj na korporacijsku strategiju ograničavanjem prava manjinskom vlasniku. Jednako tako, menadžeri se mogu fokusirati na kratkoročni profit koji utječe na njihov bonus umjesto na dugoročnu profitabilnost poduzeća ili se pak predstavnici radnika mogu doći u iskušenje surađivati sa menadžmentom u zamjenu za neku osobnu korist umjesto da se zauzimaju za interes radnika.¹⁹

S druge strane i sami radnici mogu našteti poduzeću na način da će neki proizvod poduzeća prodavati po nepovoljnijim uvjetima ili će raditi na neki drugi način kojim će ošteti tvrtku u kojoj rade. Dakle, oblik korumptivnoga ponašanja ovisi o složenosti poduzeća, odnosno što je složeniji i veći rad poduzeća veća je i mogućnost korporativnih prijevara na svim razinama. Službena statistika ukazuje na to da je temeljem provedenih istraživanja utvrđeno kako polovica međunarodnih menadžera u gospodarstvu procjenjuje kako korupcija povećava troškove provedbe određenih projekata za od 10 do 25 posto. Osim izravnih finansijskih troškova i izgubljenih poslovnih prilika, značajne štete nastaju i za sam brend, moral zaposlenika, ali i za vanjske poslovne odnose. No, u situacijama kada u poduzeću ili društву vlada koperativna usklađenost i odgovorno osoblje otvoren je pristup nižim cijenama kapitala što dovodi do povećanja vrijednosti poduzeća i boljim poslovanjem. Dakle, posvećenost čistom poslovanju dovodi do poboljšanja poslovnog izgleda, a one tvrtke koje imaju razvijene antikorupтивne programe imaju i do 50 % manje zabilježenih slučajeva korupcije, kao i manju vjerojatnost da će izgubiti dobru poslovnu priliku u odnosu na ono poduzeće koje nema razvijen takav program.

Upravo iz navedenih razloga, velika svjetska poduzeća i velike svjetske kompanije zalažu se za usvajanje poslovnih etičkih kodeksa sve sa ciljem da usklade svoje poslovanje sa pozitivnim propisima kako bi izbjegli plaćanje raznih prekršaja, kao i ograničili svoju odgovornost u incidentnim slučajevima, ograničili inicijativu vlasti za izradu novih propisa, kreiranje pozitivne kulture kompanije, poboljšanje ponašanja osoblja i korporativno društvene odgovornosti. Takvi etički kodeksi su primjenjivi samo ukoliko su pravilno predstavljeni i implementirani, a navedeno je tako ukoliko ga svi menadžeri kao i zaposlenici znaju i razumiju te su sposobni i primjeniti.²⁰

---

¹⁹mehanizmi antikorupcijskog djelovanja, http://www. http://uhms.hr/datastore/konferencija-iv/1dio/Damir_Bolta_Mehanizmi_antikor.pdf. (26. Veljače 2014).

²⁰Ibidem

2.2.7. BORBA PROTIV KORUPCIJE

2.2.7.1. ANTIKORUPCIJSKO DJELOVANJE U PODUZEĆIMA

Veliku važnost u sustavima borbe protiv korupcije svakako predstavlja i mogućnost prijave korporativnih prijevara, kao i nepravilnosti te neetičkoga i neprofesionalnoga ponašanja kao bi se na vrijeme mogao otkriti korporativni problem i na njega pravilno reagirati. Prema

poslovnim načelima za suzbijanje podmićivanja tvrtka ili poduzeće mora usvojiti antikoruptivni program koji jasno određuje vrijednosti, kao i politike i procedure koje su potrebne za spriječavanje podmićivanja unutra svih aktivnosti koje su pod kontrolom kompanije. Poslovna načela određene kompanije moraju se zasnivati na posvećenosti Uprave osnovnim vrijednostima kao što su integritet, transparentnost i odgovornost. Također, takva poduzeća moraju nastojati uspostaviti i održati internu kulturu koja se temelji na povjerenju i u kojoj se niti jedan oblik podmićivanja ne tolerira. Da bi se takav antikoruptivni program mogao sprovesti moraju se ispuniti uvjeti poput;

- Uspostave organizacijske odgovornosti za provedbu programa, posvećenost, resurse i konzistentnost
- Mora se osigurati primjena programa nas svojim poslovnicama, agentima, posrednicama, zajedničkom ulaganju, dobavljačima
- Moraju se osigurati adekvatne procedure vezane uz ljudske resurse
- Mora se osigurat trening menadžera, zaposlenika, agenata i po potrebi dobavljača
- Mora se osigurati siguran kanal prijavljivanja o nepravilnostima,
- Mora se uspostaviti djelotvorna interna i eksterna komunikacija o provedbi programa
- Moraju se uspostaviti interne kontrole i čuvanja dokumenata
- Moraju se uspostaviti mehanizmi „feedback-a i periodičnog pregleda programa radi njegova unaprijeđenja
- Može se razmotriti potreba vanjske potvrde o djelotvornosti provedbe programa.²¹

2.2.7.2. BORBA PROTIV KORUPCIJE NA MEĐUNARODNOJ RAZINI

Borba protiv korupcije predstavlja prioritet kako vanjske tako i unutranje politike Europske Unije, uz uspostavu mehanizama za učinkovitu provedbu antikorupcijske politike. Korupcija predstavlja jedan od najvećih izaova među državama članicama Europske Unije. Naivno bi bilo povjerovati da je dovoljno korupciju samo otkrivati i kažnjavati jer bi navedeno samo značilo sankcioniranje rezultata i posljedica, dok borba protiv korupcije zahtijeva viđestran pristup i mnogostruku strategiju.²¹ Stručna literatura decidirano navodi kako je temeljem istraživanja koje su provela Europska i Svjetska banka ukazano na sve veću potrebu u sustavnoj antikorupcijskoj borbi koja kao takva mora zahvatiti pet područja:

- Političku odgovornost uz pomoć javnosti i transparentnosti političkih odluka te fair natjecanje stranaka
- Osnaženje državnih institucija, kako parlamenta kroz javnu odgovornost i javne revizijske postupke korištenja proračuna

---

²¹ za drustvo bez korupcije, <http://www.antikorupcija.hr/default.aspx?sec=489> (27.veljače 2014).

Potom sudstva – kroz jačanje neovisnosti sudova i sudaca te mogućnost ispitivanja proračunskih nepravilnosti, kroz javno tužiteljstvo i kroz striktno izvrđavanje mjera i kazni te jednako tako i putem izvršne vlasti i javne uprave- kroz nadzor nad javnim natječajma, proračunskim sredstvima i javnom imovinom.

- Sudjelovanje civilnog društva u javnom životu i ulogu medija u javnim poslovima; udruge kao i ostali pripadnici civilnoga društva trebaju širiti informacije o korupciji, predlagati akcije te organizirati javna svjedočenja („public hearings), rasprave i objašnjanja te na taj način postanu glavnim saveznikom države u borbi protiv

korupcije. Stvaranje uspješnog privatnog sektora gospodarstva što podržumijeva kako pojednostavljanje i racionaliziranje uvjeta osnivanja i djelovanja tvrtki, tako i transparentnost vlasništva nad poslovanjem i ljudima.²²

- Kao posljednje navodi se to da je za uspješnost borbe protiv korupcije nužna i reforma javne uprave; ona se mora temeljiti na razdvajanju funkcija gospodarenja kao i donošenju propisa (reguliranja), te na strogom računovodstvenom i revizijskom nadzoru upotrebe javnih sredstava, prema načelu meritokracije tj. sposobnih, visoko stručno motiviranih i pristojno plaženih javnih službenika.

Na području Europske Unije postoje brojni međunarodni instrumenti za borbu protiv korupcije kao i snažno antikorupcijsko zakonodavstvo, no razina njihove implementacije još uvijek nije u potpunosti zadovoljavajuća članicama. Europski parlament je 25. studenog 2009. godine donio Stockholmski program, kojim je Europska komisija dobila politički mandat za mjerjenje napora u borbi protiv korupcije i za razvoj sveobuhvatne antikorupcijske politike Europske Unije u suradnji sa GRECO-om kojega je osnovalo Vijeće Europe.²³ Na međunarodnoj razini, glavni postojći mehanizmi praćenja i evaluacije napretka zemalja su GRECO, OECD-ova Radna grupa protiv podmićivanja te Konvencija UN-a protiv korupcije. Unutar Europske Unije, okvirna odluka 2003//568/JHA o borbi protiv korupcije koja je donesena od strane Vijeća Europske unije 22. lipnja 2003. godine, a koja je imala za cilj kriminalizaciju kako aktivnog tako i pasivnog podmićivanja uspostavom još preciznijih pravila o odgovornosti pravnih osoba i odgovarajućih sankcija. Međutim, mnoge članice Europske Unije nisu preuzele najpreciznije odredbe o kriminalizaciji aktivnog i pasivnog podmićivanja te odgovornosti pravnih osoba.²⁴ Neke od država članica Europske Unije su ratificirale svu ili većinu međunarodnih pravnih akata o borbi protiv korupcije. Ipak, tri države članice Europske Unije nisu ratificirale Kaznenopravnu konvenciju Vijeća Europe o korupciji, dvanaest ih nije ratificiralo njezin dodatni protokol, dok ih je tek sedam ratificiralo Građanskopravnu konvenciju Vijeća Europe o korupciji. Isto tako tri države članice još uvijek nisu ratificirale Konvenciju Ujedinjenih naroda protiv Korupcije. Pet država članica nije ratificiralo Konvencije protiv podmićivanja OECD-a (Organisation for Economic Co-Operation and Development). Potrebno je ponovno napomenuti da nije moguće uspješno boriti se protiv korupcije bez kredibilnog političkog vodstva, a to znači premijera i predsjednika koji zaista se zalažu i trude voditi antikorupcijski rat.

²² protiv korupcije, <http://www.udd.hr/protivkorup.pdf> (26. velječe 2014).

²³ Ibidem

²⁴ Ibidem

Razlog tome je u činjenici da ukoliko u samoj izvršnoj vlasti bude korumpiranih osoba uspjeha u borni protiv iste neće biti jer ni sami građani neće imati povjerenja u takvu vlast. Antikorupcijska djelatnost takvih sumnjivih političkih vođa, ako je uopće i bude, biti će usmjerena samo na njihove političke protivnike. Također, pored navedenoga uvjeta, za uspješnu borbu protiv korupcije potrebno je pronaći područje na kojem će se relativno brzo moći postići konkretan rezultat. Tako primjerice, ukoliko je moguće brzo i djelotvorno suzbiti korupciju primjerice u carinskoj službi ili obrazovnom sustavu to će biti pokazatelj da država ima ozbiljnu namjeru stvoriti uvjete za jednaku gospodarsku utakmicu ili ima namjeru svima dati jednaku šansu u školovanju i obrazovanju. Bez takvoga konkretnoga uspjeha nije moguće stvoriti pozitivno ozračje u javnosti i stvoriti nadu i volju za suzbijanje korupcije i na drugim područjima. Borbu protiv korupcije nije moguće ni započeti bez da je dobro poznato

stanje i razina korupcije u pojedinoj državi, odnosno bez prave slike koja se zasniva na ispitivanju mišljenja i konkretnoga iskustva pojedinca ili svakog šojedinog kućanstva nije moguće ni stvoriti, a ni kreirati uspješnu antikorupcijsku politiku. Ranije spomenuta Konvencija Ujedinjenih naroda protiv korupcije u svom sadržaju propisuje mjere u cilju sprječavanja korupcije u području privatnoga sektora, a od kojih se posebno ističu;

- Promicanje suradnje između organa unutarnjih poslova i relevantnih privatnopravnih subjekata
- Promicanje transparentnosti između privatnih subjekata, što uključuje i mjere u pogledu identiteta pravnih i fizičkih osoba koje su uključene u osnivanje i vođenje trgovackih društava
- Spriječavanje zlouporabe postupaka kojim su uređena pitanja koja se odnose na privatnopravne subjekte, što uključuje i postupke koji se tiču potpora i dozvola koje odobravaju državne vlasti u svrhu poslovnih djelatnosti
- Osiguravanje da privatna poduzeća, ovisno o svojoj veličini i strukturi podliježu internim revizijskim kontrolama koje pomažu u otkrivanju i sprječavanju slučajeva korupcije.

Dakle, uočava se kako se standardi i elementi za uspostavljanje antikoruptivnog sustava unutra poduzeća postoje i razlikuju na mnogim razinama.

2.2.7.3. BORBA PROTIV KORUPCIJE NA NACIONALNOJ RAZINI

U Republici Hrvatskoj postoji relativno visoka percepcija prisutnosti korupcije. Kako je u uvodnom dijelu već rečeno i sami građani ocjenjuju razinu prisutnosti korupcije u državi kao vrlo visoku. Prema istraživanju javnoga mnijenja građana o postojanju korupcije u našoj zemlji, velik broj ispitanika smatra da je korupcija izrazito raširena pojava u Republici Hrvatskoj. Hrvatski sabor, kao predstavničko tijelo, donio je 19. lipnja 2008. godine Strategiju suzbijanja korupcije kao strateški dokument koji u sebi sadržava sve nacionalne mjere u suzbijanju korupcije. Također, Vlada Republike Hrvatske je uz naveden strategiju donijela i akcijski plan s konkretnim mjerama, rokovima i odgovornim institucijama te potrebnim sredstvima. Kao glavni ciljevi u realizaciji Strategije postavljeni su između ostalih; unaprijeđenje pravnoga i institucionalnog okvira za učinkovit i sustavno suzbijanje korupcije, jačanje integriteta, odgovornosti i transparentnosti u radu tijela državne vlasti i s tim u vezi jačanje povjerenja građana u državne institucije, stvaranje preduvjeta za sprječavanje korupcije na svim razinama te unaprijeđenje međunarodne suradnje u brobi protiv korupcije.²⁵

---

²⁵ mehanizmi antikorupcijskog djelovanja, http://uhms.hr/datastore/konferencija-iv/1dio/Damir_Bolta_Mehanizmi_antikor.pdf(26.veljače 2014).

Navedenom strategijom obuhvaćena su gotovo sva veća područja poput sukoba interesa javnih dužnosti, potom financiranje političkih stranaka, pristup informacijama, integritet državne službe, gospodarstvo i javne financije, javne nabave, pravosuđe, zdravstvo i znanost te mnoge druge. Važno je istaknuti kako je u području gospodarstva Strategija postavila jedinstvene ciljeve od kojih su najznačajniji: smanjivanje rizika korupcije pojednostavljenje poslovne regulative koja djeluje potencijalno poticajno za korupciju, potom uključivanje poslovnih udruženja u izradu novih zakonskih rješenja sa ciljem jačanja poslovne etike kao i načina poslovanja u Republici Hrvatskoj, smanjivanje korupcijskih rizika u postupku privatizacije osiguravanjem transparentnosti privatizacijskih procesa i povećanjem kontrole nad onim tijelima koja provode privatizaciju, osnaživanje slobode tržišnog natjecanja i druge.

Navedene mjere se uglavnom odnose na antikoruptivno reguliranje okruženja u kojemu poduzeće djeluje, a manje na uspostavljanje njihova kvalitetnog korporacijskog integriteta. Vlada Republike Hrvatske je krajem 2009. godine donijela antikorupcijski program za trgovačka društva u većinskom državnom vlasništvu za razdoblje 2010.-2012. Pomoću kojega se elementi nužni u borbi protiv korupcije izravno prenose i na ona trgovačka društva koja su u vlasništvu države te se temeljem toga u ožujku 2010.godine donosi revidirani Akcijski plan uz Strategiju suzbijanja korupcije kojim trgovačka društva koja su u vlasništvu države, bez obzira na sadržaj njihove djelatnosti kao predstavnici tržišta postaju sastavni dio nacionalanog sustav borbe protiv korupcije. Trgovačka društva koja su u većinskom vlasništvu države napravila su antikoruptivne akcijske planove kojima se na pravi način uspostavljaju sustavi poslovanja, a koji su javni i dostupni. Kako je u prethodnom tekstu navedeno jedan od preduvjeta ulaska Republike Hrvatske u Europsku Uniju je bio i uspješna borba i suzbijanje te riješavanja problema korupcije unutar granica Europske Unije te je slijedom navedenoga Republika Hrvatska započela sa usklajivanjem pozitivnih zakonodavnih propisa na direktivama i pravnom stečevinom Europske Unije. Taj je proces za Hrvatsku službeno započeo 2001. godine,potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u kojemu se izričito navodi obveza suradnje na projektima borbe protiv korupcije (čl. 4. i čl. 80.), obveza usvajanja pravne stečevine Europske unije što među ostalim obuhvaća i donošenje zakonske regulative i osnivanja institucija za borbu protiv korupcije, te donošenje nacionalne antikorupcijske strategije. U razdoblju koje je uslijedilo,

Hrvatska je formalno ispunila taj dio političkih kriterija za članstvo u Europskoj uniji. Dakle, protiv korupcije se nužno boriti na što efikasniji i bolji način jer su posljedice iste velike i djeluju na sve aspekte društvenoga života i na gospodarstvo općenito. Korupcija predstavlja veliku prepreku u poslovanju hrvatskih poduzeća, Korupcija je u 2002. godini zauzimala 11. mjesto na listi 14 problematičnih čimbenika poslovanju, da bi se u 2004. godini popela na visoko 4. mjesto. te je prema prikupljenim statističkim podacima utvrđeno kako 80 posto malih, srednjih i velikih gospodarstvenika mišljenja kako se kriteriji pri donošenju odluka o mjerama politike i dodjeli državnih ugovora pojedinim poduzećima formiraju temeljem osobnih poznanstava s vladinim dužnosnicima.²⁹ Pri tome su mala poduzeća najviše zabrinuta zbog korupcije kod ugavaranja javnih investicija i zbog utjecaja korupcijskih aktivnosti na zakone i mјere politike Pri tome ne čudi da mala poduzeća (do 100 zaposlenih) smatraju kako je postotak tražene provizije veći i plaćanje učestalije u odnosu na velika poduzeća (više od 500 zaposlenih). Naime, velika poduzeća konkuriraju za velike investicijske projekte gdje mogući iznos neslužbenih davanja čini mali postotni udio vrijednosti ugovora, a s druge strane mali poduzetnici pri ugavaraju manjih projekata moraju ponuditi nesrazmjerno visok iznos za dobivanje posla. Osim toga, budući da manja poduzeća relativno manje ugavaraju javne ugovore, njihovi odgovori odražavaju subjektivnu percepciju o višoj proviziji koju nude druga, veća poduzeća.²⁶

---

²⁶ Budak, J. Korupcija u Hrvatskoj;percepcije rastu, problemi ostaju 2006, str 85.

3.ZAKLJUČAK

Korupcija je pojava koju je vrlo teško precizno izraziti brojkama. Ipak, provedene ankete i izvješća pokazuju da je temeljem neposrednih iskustava moguće stvoriti barem djelomičnu sliku o tome kako, zašto, kada, gdje i koliko korupcija utječe na poslovni sektor u Hrvatskoj i društvo uopćeno. Korupcija kao globalni problem, zajedno sa svim svojim pojavnim oblicima, od kojih se najveća pozornost pridaje mitu, egzistira od najranijega doba i ona kao takva postoji u većini područja čovjekova djelovanja te se slijedom toga i razlikuje nekoliko osnovnih oblika kao što su politička, administrativna, gospodarska korupcija i druge. No devedesetih godina 20. stoljeća europske su se zemlje suočile s brojnim korupcijskim skandalima posebice u političkoj sferi, a koji su doveli do pada povjerenja u demokratsku politiku i demokratske institucije, posebice u političke stranke. Problem koji je nastao u toj sferi društvenoga života reflektirao se i na sve ostale segmente. U skladu s tim, korupcija je prisutna u gotovo svim razvijenijim, ali i tranzicijskim zemljama poput Republike Hrvatske. Naime, prema statističkim podacima te istraživanjima i ispitivanjima koja su provedena Republika Hrvatska se na međunarodnoj razini svrstava visoko na ljestvici korumpiranih zemalja, a građani iste ovaj problem svrstavaju među jedan od tri najveća problema u zemlji. Kako je jedan od uvjeta za pristup članstvu Europskoj Uniji bio i borba protiv korupcije, stoga je Vlada Republike Hrvatske kao predstavnik izvršne vlasti, započela još prije deset godina borbu protiv korupcije usvajanjem i potpisivanjem međunarodnih akata te uskladivanjem pozitivnih nacionalnih propisa sa direktivama Europske Unije sa ciljem rješavanja ovoga problema koji ukoliko se ne riješi ostavlja teške posljedice kako na društvo i njezine građane, tako i na gospodarstvo zemlje, a u konkretnom slučaju Republike Hrvatske. Dakle, da bi se navedeni problem uspješno riješio potrebna je suradnja svih ključnih čimbenika u društvu, počevši od vrha, dakle od predstavnika vlasti, preko djelatnika i državnih službenika u administrativnim i upravnim tijelima i institucijama, pa sve do samih građana koji će poštivati zakone ii propise, odbiti svaku mogućnost ili ponudu sudjelovanja u korupciji te u konačnici surađivanje sa tijelima koja su ovlaštena vršiti kazneni progon što uključuje i svako prijavljivanje nekog od mogućih oblika korumptivnoga ponašanja. Protiv korupcije se ne treba boriti samo i isključivo sa ciljem udovoljavanja zahtjevima Europske unijeg nego zbog svih onih građana koji žive u državama u kojima "mito i korupcija" egzistiraju od samih početaka društvenoga uredenja te imaju potencijala za dalnjom egzistencijom u nekom od pojavnih oblika u većoj ili manjoj mjeri te na taj način utječu na razvoj i napredak cjelokupnoga gospodarstva u državi.

LITERATURA

Budak, J., (2006), Korupcija u Hrvatskoj; percepcije rastu, problemi ostaju, Zagreb.

Ćupurdija. M., (2007), Pravo na rad i njegova realizacija, Radno pravo, stručni časopis, *Mišljenja i analize*, (4/07), str 37-41.

Šimac N., (2004), Protiv korupcije, Udruga za demokratsko društvo, Split. str 7.

Tajana Ćurko, Mnogi-pokleknu-cim-u-pitanje-dodu-osobni-interesi
<http://www.profitiraj.hr/poduzetnici/mito> (23.veljače 2014).

Damir Bolta, mehanizmi antikorupcijskog djelovanja, http://uhms.hr/datastore/konferencija-iv/1dio/Damir_Bolta_Mehanizmi_antikor.pdf (26.veljače 2014).

Ministarstvo pravosuđa, što je korupcija, <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?sec=488> (2.ožujka 2014)

ministarstvo pravosuđa, za društvo bez korupcije,
<http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?sec=489>(02.ožujak 2014).

korupcija-uzroci-posljedice, www.antikorupcija.hr/fbs.axd?id=295 (04.ožujak 2014).

Višnja Marilović, vrste i uzroci korupcije, <http://www.mito.ba/index.php/vijesti/sto-je-korupcija/103-vrste-i-uzroci-korupcije> (06.ožujak 2014).

Jonathan Gibbons, korupcija u hrvatskoj http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Croatia_corruption_Report_2011_croatian.pdf (6.ožujak 2014).

Carina Republike Hrvatske, stop korupciji, <http://www.carina.hr/Korupcija/Korupcija.aspx> (5.ožujak 2014).

Zloupotreba informacijsko komunikacijske tehnologije u svim sferama društva

Sažetak

Razvoj novih tehnologija doveo je do novog oblika zlouporaba informacijsko-komunikacijskih tehnologija ili kriminaliteta visokih tehnologija. U svakom obliku kriminalitetu, tako i ovom obliku osnovni cilj i svrha je pridobiti određenu vrstu koristi (materijalnu ili nematerijalnu), bez obzira na posljedice. Visoke tehnologije primamljive su kriminalu zbog toga što počinitelj uvijek računa na nedovoljnu educiranost okoline koja bi trebala nadzirati, otkrivati i sankcionirati novo nastale zlouporabe. Osim problema sankcioniranja na području jurisdikcije vlastite države, pojavljuje se problem definiranja nadležnosti. Velike mogućnosti zlouporaba, omogućile su ulazak ovog oblika kriminala u sve sfere društva - politiku, miltarne organizacije, gospodarstvo, novinarstvo, organizirani kriminal, povredu privatnosti pojedinca i grupe,... Međunarodnom suradnjom i analizom problema na području zaštite informacijske i komunikacijske privatnosti, računalnog gospodarskog kriminaliteta, zaštite intelektualnog vlasništva, suzbijanja nemoralnih i nezakonitih sadržaja na informacijsko-komunikacijskim mrežama, potrebno je omogućiti stvaranje nove jezgre međunarodnog prava i istovjetnog pravnog postupanje u što je moguće većem broju zemalja.

Ključne riječi: zlouporabe, informacijsko-komunikacijske tehnologije, cyber kriminal, cyber ratovanje

Summary:

The development of new technologies has led to new form of abuse of information and communication technologies or high-tech crime. In any form of crime, also in this form the main goal and purpose is to get a certain kind of benefits (tangible or intangible), regardless of the consequences. High technology is tempting to crime because the perpetrator is always calculating on the lack of education of the environment, which should monitor, detect and sanction the newly formed abuses. In addition to the problem of sanctions in the area of jurisdiction of their own country, there is also the problem of defining competence. Great opportunities for abuse, enabled the entry of this type of crime in all spheres of society - politics, military organizations, business and economy, journalism, organized crime, violation of the privacy of individuals and groups... International cooperation and problem analysis in the field of information and communication privacy, computer economic crime, intellectual property protection, suppression of immoral and illegal contents on the information and communication networks, it is necessary to enable the creation of a new core of international law and identical legal action in as many as possible larger number of countries.

Key words: abuse, information and communication technology, cyber crime, cyber warfare

1. Uvod

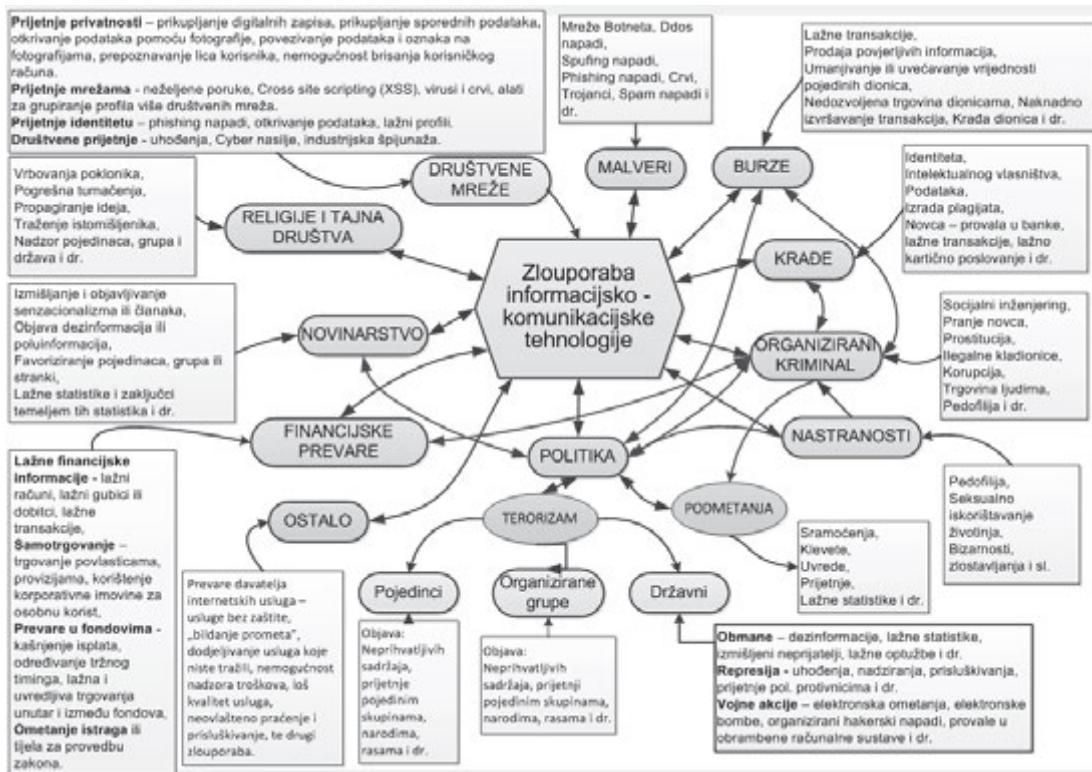
Informacijsko-komunikacijska tehnologija (IKT) omogućuje unaprjeđenje poslovnih procesa za što djelotvornije ostvarenje poslovnih ciljeva i postizanje konkurenčke prednosti. Primjena ove tehnologije u svim sferama društva stvorila je veliku tehnološku ovisnost. Uzimajući u obzir da je osnova među ljudskih odnosa temeljena na moći i pohlepi pojedinca, grupe ili države da svoje ideje nameće drugima uporabom različitih oblika pritisaka, nasilja ne birajući sredstva za ostvarenje cilja. Brzi razvoj suvremene tehnologije samo je proširio vidike takvima odnosima, otvorio nove mogućnosti i usavršio postojeće metode promoviranja i nametanja svoje samovolje i pohlepe. Stvaranje ovisnosti pojedinca, a i društva u cjelini o korištenju novih IKT prerastao je rizik gubitka osobnog identiteta, a postao globalni sigurnosni problem. U prilog tome ide i činjenica da je Bushova administracija održavala nadzor (kontrolu) nad 13 poslužitelja (korejskih servera) koji usmjeravaju Internetski promet, a Obamina administracija pratila i prisluškivala ne samo neprijatelje već vlastite građane, „priatelje (državnike) i prijateljske države“ dovoljno govori o razmjerima zloupotrebe IKT na najvišim razinama društvene moći.

Zloupotreba IKT postala je unosan posao kako za pojedinca tako i za grupe i države., a preuzimanje nadzora nad tuđim računalom, odnosno stvaranje cijelih mreža takvih „oteti“ računala, poznatijih kao botnet, je potencijalno najunosniji vid takvog kriminala. Motivi za preuzimanje nadzora nad cijelim mrežama računala, odnosno izvođenju napada sa tih mreža na druge računalne sustave nekad nisu samo financijske prirode. Sve češći su i napadi okarakterizirani kao teroristički napadi, a zabilježeni su i napadi pokrenuti s botnet mreže na neku tvrtku čisto iz osvete.

Cilj ovoga rada ponajprije je ukazati na zloupotrebu IKT u svim porama društva, te korištenje suvremenih tehnologija kao novog alata za postojeće i stvaranje novih oblika protupravnih radnji oblike koje ima tendenciju naglog rasta prostoru.

2. Vrste zloupotreba IKT

Promatrajući navedeno, IKT postala je idealan alat za različite vrste zloupotreba ne samo na visokim razinama društvene moći već u najnižim sferama društva.

Dijagram zlouporaba informacijsko komunikacijskih tehnologija.

Na dijagramu iznad prikazuje je gdje se sve vrši zlouporabljuju IKT. U dalnjem dijelu rada nastojati ću skrenuti pozornost na one koji predstavljanju najveću prijetnju razvoju pojedinca i društva u cjelini.

2.1. Malveri (maliciozni kodovi)

Maliciozni kodovi ili maware(od engl. riječi malicious i software) pojam je koji označava zločudni softver. To je računalnim program koji se pokreće na računalnom sustavu bez stvarnog korisnikovog pristanka i rade nepoželjni učinka. Najčešći učinci su oštećenje programa i podataka koji se nalaze na sustavu, širenje na druga računala, krađa podataka (osobito povjerljivih podataka kao što su lozinke i brojevi kreditnih kartica i sl.), omogućavanje neovlaštenog udaljenog pristupa na računalo, prikazivanje reklamnih poruka, masovno slanje neželjene elektroničke pošte (spama), sudjelovanje u napadima na druga računala putem mreže, i drugo. Zločudni softveri su: botneti, virusi, crvi Trojanci, spam, spywarea i drugo.

2.1.1. Botneti

Izrada i napade malicioznim kodovima na IKT nekad je bilo motivirano samo stjecanjem statusa među priateljima i drugim računalnim entuzijastima. Danas, napade na IKT sustave više ne izvode osobe željne pažnje, s osobnog računala u svojoj sobi, već računalni kriminalci motivirani profitom kojima je to postao unosan posao. Njih motivira moć i pohlepa tako da stvaraju mreža „otetih“ računala- botneta poznatih još i pod imenom „vojska zombija“ (eng. zombie army). Izuzetno motivirani preuzimaju nadzora nad cijelim mrežama računala, te izvode napade s tih mreža na druge računalne sustave. Ovi napadi nisu uvjek motivirani novcem. Sve češći su i napadi okarakterizirani kao teroristički napadi, a zabilježeni su i napadi pokrenuti s botnet mreže na konkurenčku tvrtku, čisto iz osvete. Botnet je centralno upravljana mreža zaraženih računala ili botova. Takva računala se najčešće koriste za zlonamjerne zadaće ili funkcije.

Način stvaranja botneta je da upravitelj botneta šalje viruse ili crve, koji zaraze korisnička računala te na njima pokrenu zlonamjernu aplikaciju koja stvara bot. Bot na zaraženom računalu se pridružuje botnet mreži s određenim zapovjedno-kontrolnim poslužiteljem (najčešće je to IRC poslužitelj, ponekad može biti i web poslužitelj). Slijedeći korak je da treća osoba kupuje uslugu korištenja botnet mreže od upravitelja botneta koja i dostavlja spam poruke upravitelju botneta, a on ih distribuira putem kompromitiranih računala u sastavu botneta. Upravljačko računalo botneta je najčešće sakriveno na nekom edukacijskom ili korporativnom sjedištu koje ima pristup vezi visoke propusnosti što mu omogućava kontrolu velikog broja botova.

Načini na koji financijski motivirani autori malicioznih softvera je da izravno koriste zaražena računala da rade za autora malicioznog softvera, pomoću spywarea prikupljaju informacije o korisniku modificirajući ponašanje internetskog preglednika za financijsku dobit autora, pr. preusmjeravanje rezultata internetskog prometa na plaćene oglase, krađom osjetljivih informacija, lozinki i brojeva kreditnih kartica, također, omogućuje širenje zlonamjernih kodova, manipuliranje anketama, masovne krađe identiteta, prisluskivanje prometa slanje spam poruka, organiziranje DDoS napada uskraćujući računalne resurse. Koristeći maliciozne softvere napadač može uzeti CD ključ ili lozinke u on-line igri i omogućiti napadaču krađu računa ili virtualnih vrijednosti, krađe identiteta i privatnih korisničkih podataka (eng. phishing), prevare klikom (eng. Click fraud),.

Krađa identiteta pomoću ovih mreža je učestala i izvodi se pomoću programa spyware koji prati unos korisničkih podataka s tipkovnice. Napadačima su prvenstveno zanimljive finansijske transakcije, odnosno finansijski podaci korisnika. Nakon krađe korisnikovih pristupnih podataka određenim finansijskim uslugama, kao što je Internet bankarstvo, PayPal ili brojne kreditnih kartica koje program šalje upravitelju botnet mreže.

Prevare klikom izvode se da bi se povećala popularnost određenih Internet stranica i usluga. Popularnost se mjeri i brojem posjeta tim stranicama. Ovom metodom, upravitelj botnet mreže pokušava umjetno podići popularnost određene stranice tako da naredi velikom broju računala da posjete određenu stranicu, stvarajući prividno veliki interes za njezinim sadržajem. Vlasnik te stranice može zarađivati oglašavanjem drugih tvrtki, i plaćen je po posjetu stranici, odnosno broju prikazivanja reklama. S druge strane, ovakve prevare mogu biti korištene na finansijsku štetu tvrtkama koje su žrtve napada. Kako, većina oglašavanja na Internetu funkcioniра po principu naplate po broju prikaza ili posjeta, tvrtka plaća oglašivaču samo broj prikazivanja svog oglasa, a ne neku fiksnu cijenu. Botnet mreže mogu biti iskorištene za prikaz i posjet takvih oglasa, koštajući tvrtku koja se oglašava na taj način.

Trgovina botnetom počela se razvijati paralelno s uspjehom Interneta. Kriminalci su brzo shvatili prednosti IKT tehnologija. Autori malicioznih programa za određeni novčani iznose prodaju svoj uradak. Zanimljivo je da sve češće autor zapravo prodaje licence i baš kao što je slučaj s profesionalnim komercijalnim softverom, licence imaju ograničen vijek trajanja, a sam malver ima brojne zaštite od korištenja neovlaštenih licenci. Osim toga, autor prodaje i različitu funkcionalnost malvera za različitu cijenu kao da se radi o legalnom proizvodu. Cijena se tržišno formira i ovisi o trenutnoj ponudi i potražnji. Način prodaje je takav da autor kupcima isporuči malver koji oni moraju distribuirati, a mogu ga izmijeniti i razviti vlastitu konfiguraciju bota. Druga komponenta koja se kupcima isporučuje je Command and Control (C&C) poslužitelj. Najčešće je to web aplikacija koja kupcima služi za kontrolu svih zaraženih računala. Putem ove aplikacije kriminalci mogu izdavati naredbe botovima, prikupljati ukradene podatke ili ugasiti cijeli botnet. Primjer: autor malvera Zeusa prodavao je licence za korištenje svojeg bota, a sam bot je imao ugrađenu zaštitu protiv kopiranja tako da je dozvoljavao izvršavanje na samo jednom računalu (odnosi se na alat za izgradnju botova). Cijena osnovnog paketa kretala se oko 4000 dolara, a bilo je moguće kupiti i pojedine dodatke koji su koštali mnogo više. Dodatak za Zeusa pod nazivom VNC omogućuje potpuni pristup zaraženo računalu, a košto je 10.000,00 dolara. Dodatak za Backconnect košta 1500\$, a omogućuje napadaču da se spoji na zaraženo računalno i s njega obavlja finansijske transakcije, osim navedenih dodataka postoje i dodaci za spajanje na Windows 7 / Vista, Firefox form grabber i drugo. Najveći broj izrađenih botova odnosi se na Microsoft Windows operacijski sustav i njihovo intenzivno stvaranje počinje od 2004. godine. U novije vrijeme se pojavljuju i botnet mreže s P2P (engl. Peer-to-Peer) arhitekturom, a takva mreža ne ovisi o jednom ili nekoliko upravljačkih poslužitelja, već svako računalo komunicira sa svakim, čime je stvorena mogućnost još veće zlouporabe IKT.

Iako se botneti većinom koriste za destruktivne i kriminalne aktivnosti treba napomenuti da postoje i legalne mreže sa sličnim svojstvima. Glavna razlika je u tome da postoji pristanak korisnika za sudjelovanje u takvoj mreži. Jedna od najpoznatijih takvih mreža je SETI (engl. Search for Extraterrestrial Intelligence) - sastavljena od više od 500.000 računala. SETI koristi računalnu snagu umreženih računala za istraživanje svemira, točnije, obradu signala dobivenih radio teleskopima usmjerenim prema nebu. Mreža distributed.net koristi tu snagu za nekoliko istraživanja, a prvenstveno su istraživanja u području matematike.

2.1.2. Crvi i virusi

Crvi (worm) je naziv za maliciozni računalni kod koji se samostalno replicira i inficira računala, sposoban samostalno tražiti nove sustave domaćine i inficirati ih putem mreže. Postoje dvije vrste crva i to Crvi na računalu domaćinu (eng. host computer worms) koje često nazivanju i zečevima (eng. rabbits) i Mrežni crvi (eng. network worms) koji se sastoje od modula od koji je svaki na drugom računalu. Šire se kopiranjem samo pojedinih dijelova na druga računala, a glavni dio koji upravlja svim ostalima naziva se hobotnica (eng. octopus). Zbog posjedovanja nekih zajedničkih karakteristika često se poistovjećuju crve s virusima, nazivajući ih samo jednom specijalnom vrstom virusa. Crv ne treba domaćina da bi se širio, on treba računalnu mrežu, te može stvoriti mrežu crva (worm network). Najčešće metode širenja crva su elektronička pošta (e-mail) i iskorištavanje sigurnosnih slabosti i propusta na računalima spojenima na mrežu ili na Internetu. Crvi su najčešće usmjereni na Microsoft Outlook ili Outlook Express programe (e-mail klijente) na Windows operacijskom sustavu. Crv obično provjerava korisnikov e-mail adresar (unutar navedenih programa) i zatim šalje kopije samog sebe na svaku od adresa iz adresara. Internet crvi najčešće ciljaju najpopularnije operacijske sustave (Microsoft Windows ili Unix) ili web poslužiteljske programe (Apache ili Microsoft IIS). Koristite razne tehnike prikrivanja vlastitih tragova (kao i virusi) – mogu koristiti šifriranje, mnogoobličnost (polimorfizam) i sl. Maliciozne radnje koje rade se otvaranje „stražnjih vrata“ za daljinsku kontrolu, postavljanje izvršitelja DDoS napada, izvođenje kompleksnih matematičkih operacija. Najpoznatiji crvi su: Morris¹ crv, Melissa², The Love Bug³, Code Red, Nimda, Conficker i dr. Za viruse možemo reći da su „paraziti“. Virusi se šire inficirajući druge programe.

2.1.3. Ostali maliciozni kodovi

Trojanski konj ili „trojanac“ je bilo kakav program (dio računalnog koda) koji ima naizgled neku bezopasnu ili korisnu funkciju, dok ustvari sadrži i neku skrivenu malicioznu funkcionalnost. Najčešće se predstavljaju kao neki zanimljiv program ili neki video ili audio sadržaj kojeg korisnik traži. Osnovna razlika između trojanskog konja i virusa i crva je ta da se trojanski konj ne može replicirati.

Backdoor ili Back door , stražnja vrata – zločudni kod koji otvara stražnja vrata, stražnji ulaz u neku aplikaciju, sustav ili mrežu. Stražnja vrata (backdoor) su mehanizmi stvorenici od strane programera, da im omoguće poseban pristup njihovim programima, obično da bi mogli prepraviti kod u slučaju neke greške. Danas ovaj termin (u okviru hakera i hakiranja) predstavlja bilo kakav mehanizam koji napadaču potajno omogućuje ponovni pristup kompromitiranom sustavu ili mreži bez ponavljanja prvotnog procesa napada.

Spyware, špijunski kod je aplikacija odnosno programski kod koji sakuplja informacije o nekoj osobi ili organizaciji bez njihova znanja i suglasnosti, instalira na računalo bez znanja

¹ Namijenjen za operacijski sustav Unix. Zbog njega je formiran prvi CERT (Computer Emergency Response Team).

² Namijenjena Microsoft Outlook e-mail klijentima koji se ponašao i kao virus inficirajući *.doc datoteke.

³ Širio se preko Outlook e-maila poput Melisse, slanjem e-maila s naslovom ILOVEYOU s privitku (LOVE-LETTERFOR-YOU.TXT.VBS.). Nastojao se inficirati IRC program (Internet Relay Chat), šireći se tako na sva računala povezana na poslužitelje za razgovor (chat server). Tražio je slikovne, video i glazbene datoteke koje je zamjenjivao ili preko njih upisivao kopiju samog sebe. U Internet Explorer 4 instalirao je program za krađu lozinki koji je postajao aktivan po otvaranju i resetiranju računala.

korisnika. Informacije se sakupljaju s inficiranog računala i periodično šalju na određenu lokaciju, obično neki poslužitelj. Informacije se sakupljaju sa svrhom novčane zarade (prodajom informacija).

Spoofing, lažno predstavljanje, zavaravanje je pretvaranje pojedinca da je netko drugi, falsificiranje identiteta, prikrivanje tragova i sl. Podaci se šalju ciljanom računalu na način da se čini kao da stiže od nekog drugog, a ne stvarnog izvora. Vrste spoofinga: IP zavaravanje (IP spoofing), E-mail zavaravanje (e-mail spoofing), Web zavaravanje (web spoofing), ARP zavaravanje (ARP spoofing) – (ARP - Address Resolution Protocol) – falsificiranje MAC (Media Access Control) adresa kod Ethernet okvira. DNS zavaravanje (DNS spoofing) – (DNS – Domain Name Server) – falsificiranje informacija u DNS paketima – preuzimanje uloge, legitimnog DNS poslužitelja.

Phishing - neovlašteno traženje informacija, uključuje kontaktiranje žrtve putem elektroničke pošte, soba za razgovor (chat rooms) ili usluga trenutnih poruka (instant messaging). Najčešće se šalje neka vrsta obavijesti kako je potrebno umijeti određene osobne podatke sa svrhom potvrde ili ažuriranja korisničkog računa, pozivi na doniranje novca u lažne dobrotvorne svrhe, obavijesti o nekom novčanom dobitku, lažne obavijesti od administratora i slično.

Pharming neovlašteno traženje informacija prijevarom s ciljem kao i Phishing, s nešto opskurnijim metodama. Ovu prijevaru teško otkrivaju stručnjaci, budući da je gotovo nevidljiva. Izraz „pharming“ je adaptacija engleske riječi „farming“ – uzgoj na farmi. Riječ je o otmici prave adrese i postavljanju imitacije tražene web adrese.

Spam je neželjena elektronička pošta koja se masovno šalje velikoj količini korisnika. Nešto poput velike količine reklamnih letaka koje vidimo svaki dan utrpane u poštanske sandučiće. Oko 70 – 80% čitave elektroničke pošte koja se razmjenjuje zapravo je spam.

2.2. Organizirani kriminal

Organizirani kriminal brzo je shvatio prednosti IKT u širenju poslovnog carstva, granice više nisu bile problem. Svoje bezakonite radnje s organizacijskom strukturom sličnoj korporaciji ili udruženju omogućilo mu je investiranje u nove oblike kriminala radi stjecanje materijalne koristi i moći. Primjeri kriminalnih organizacija su; talijanska mafija, japanske Jakuze, kineske Trijade, pirati itd. Od postojećih oblika stjecanja novac prodajom droge, prostitucijom, krijumčarenjem oružja, i ostalih zabranjenih radnji, šverc, piratstvo u glazbi i filmovima, pornografija, trgovanje s zemljama pod embargom pojavljuje se alat koji im omogućuju bržu komunikaciju, oglašavanje i zaradu.

2.2.1. Prostitucija

Prostitucija⁴ se danas odvija u raznim oblicima. U slučaju većine europskih zemalja pa tako i Hrvatske, prostitucija je zabranjena. Ovaj oblik usluge se oglašava se na Internetskim portalima pod različitim prikrivenim izražajnim oblicima poput „djevojke koje traže muškarca, hrvatska ljubav, žene željne ljubavi i dr“. IKT omogućile su organiziranom kriminalu intenzivni razvoj seksualnog turizam u prekomorskim zemljama. Procjenjuje se da u Indiji radi gotovo 8 milijuna prostitutki. U Nizozemskoj prostitucija čini čak 5% ukupne ekonomije. U Hrvatskoj prema grubim procjenama ima oko 3.500 prostitutki koje na godinu zarađuju 30 milijuna eura (oko 219 milijuna kuna).

---

⁴ Prostitucija (od latinske riječi Prostituere, koja znači "javno izlagati") je prodavanje seksualnih usluga za novac ili neku drugu uslugu.

2.2.2. Pranje novca

Pranje novca općenito podrazumijeva rješavanje, pretvaranje ili čišćenje novca stečenog kriminalnim aktivnostima (najčešće trgovinom droge), njegov prijelaz preko međunarodnih granica (ponajviše povratak u zemlje gdje je droga proizvedena) i ponovno uključivanje tog novca u regularne novčane tokove.

Načini počinjenja kaznenih djela pranja novca putem pravnih osoba šireg je opsega od djelovanja fizičkih osoba, međutim, izdvojene metode najčešće se koriste u međunarodnom kontekstu: off shore zone, nerezidentni računi, fiktivni ugovori i ispisivanje fiktivnih računa, ulaganje gotovine u finansijski sustav, front ili shell trgovачka društva i sl. Osnovna značajka off shore zone prvenstveno je namjera izbjegavanja porezne obveze. Prema podacima Ureda za sprječavanje pranja novca u Republici Hrvatskoj, a na temelju do sada obrađenih predmeta (slučajeva) i prema područjima transfera, isti izdvajaju nekoliko off shore destinacija, tipičnih za transakcije u i van Hrvatske i to: Liechtenstein, Cipar, Britanski Djevičanski otoci, Delaware, Panama, Channel Islands, Isle Of Man, Kajmansko otoče. Nadalje, Ureda za sprječavanje pranja novca pokazuje da preko 30% predmeta koji su u fazi analitičke obrade, postoje transferi sredstava „u“ odnosno „iz“ off shore zona. Uz veliki broj raznovrsnih mogućnosti pranja novca od strane fizičkih osoba, izdvojene su samo neke koje su od strane nadležnih institucija u Republici Hrvatskoj zaduženih za sprječavanje pranja novca (MUP, Državno odvjetništvo, Ured za sprječavanje pranja novca, Porezna uprava, Carinska uprava i Finansijski inspektorat) izdvajaju kao najčešći oblici pranja novca: krijumčarenje novca, neuobičajeno veliki polozi gotovine, doznake iz inozemstva, korištenje kreditnih linija, ulaganje u nekretnine, ispostava fiktivnih računa, korištenje usluga prijenosa novca putem Western Uniona i MoneyGram-a, Off shore tvrtke ili fizičke osobe stranog državljanstva doznačuju novčana sredstva iz inozemstva u RH, u korist računa fizičke osobe stranog državljanstva (nerezidenta 1) otvorenog kod hrvatske banke, fizičkih osoba međusobno povezanih rodbinskih i drugim vezama u duljem vremenskom razdoblju polažu gotovinska novčana sredstva (u iznosu ispod 200.000,00 HRK) u korist vlastitih računa ili pak računa drugih fizičkih osoba s kojima su povezani, a koji računi su otvoreni kod nekoliko hrvatskih banaka. Prema tek grubim procjenama koje postoje, vjeruje se da se u svijetu godišnje opere između 300 i 500 miliardi US\$. Za ovaj oblik kriminala nezamisliv je bez korištenja IKT.

2.2.3. Pedofilija

Pedofilija je spolna nastranost, vrsta seksualne perverzije, sklonost prema djeci istog ili suprotog spola, oblik spolnog zlostavljanja i nasilja, koje se očituje putem zadovoljavanja pohote i seksualnog nagona odraslih osoba na djeci. Medicina svrstava ovo oboljenje u parafilije, kategoriju srodnih duševnih poremećaja u grupi poremećaja spolne sklonosti. To su devijantni, socijalno nezreli i neodgovorni ljudi koji ne nadziru svoj poriv. Brojeve potencijalnih žrtava počinitelji mogu doznati preko različitih Internet chatova, chatova mobilnih mreža, dječjih časopisa u kojima djeca ostavljaju podatke s brojem telefona ili putem raznih emisija u kojima se u podnožju ekrana emitiraju brojevi mobitela s pozivima za dopisivanje putem mobitela. Počinitelji vrlo često mlađim osobama nude i šalju kodove za nadoplatu računa putem bona, a potom ih ucjenjuju, traže protuusluge, novac, brojeve prijatelja/prijateljica ili traže da im putem mobitela ili Interneta šalju svoje obnažene fotografije.

Većina pedofila koriste pornografske materijale kao način privlačenja novih žrtava na Internetu. Policija online pedofilima uglavnom ulazi u trag na chatu ili na raznim forumima namijenjenim najmlađima. Prema podacima američkog UNICEF-a, svake godine blizu 2 miliona djece u svijetu žrtve su trgovine sexom. Ova organizacija UN- za zaštitu djece

dokumentirala je slučajeve djevojčica i dječaka koji su imali samo pet godina, kada su prisiljeni u industriju sexa. Prosječna starost žrtava je 14. godina. Zbog teškoća krijumčarenja djece preko granica, kriminalci su našli drugi put u obliku sex turizam protiv koje se teže boriti. Kriminalci su jako rano shvatili da je sex turizam samo drugi oblik trgovine ljudima. Ili vi dovodite djecu i žene kupcima, ili kupce transportirajte do žena i djece. Procjenjuje da globalni sex turizam i dječija pornografija na Internetu donosi godišnje prihode od oko 50 milijardi dolara.

Teško je ocijeniti pravu širinu ovog problema. Pretpostavlja se da u ovom trenutku u svijetu postoji oko 100 tisuća Internet stranica na kojima se nalaze sadržaji koji prikazuju seksualno zlostavljanje djece. Pretpostavka je da je jedno od petoro djece koja koriste Internet primilo neželjeni prijedlog ili zahtjev seksualne prirode. On se može odnositi na zahtjev da se nepoznatoj osobi pošalju vlastite fotografije ili video-isječci koji prikazuju dijete golo ili uključeno u najrazličitije seksualne aktivnosti ili pak na prijedlog da se dijete nađe s odrasлом osobom radi spolnog odnosa. U izbjegličkim kampovima u Gvineji, Liberiji i Sierra Leone-u je otkrivena raširena praksa seksualnog zlostavljanja djece u kuju su uključeni vojnici zaraćenih strana (čak i pripadnici mirovnih snaga Ujedinjenih naroda), seks-turisti pa i radnici humanitarnih organizacija. Nerijetko i sami roditelji prodaju svoju djecu zbog velikih dugova u kojima se nađu. Ovakvi slučajevi su najčešći u Jugoistočnoj Aziji gdje postoji organiziran seks-turizam koji se otvoreno reklamira putem Internet stranica. Putovanje do lokacija koje nude seksualne odnose s djecom nude organizirani i uhodani međunarodni lanci pedofila. Termin "sugar dady" u novije vrijeme u literaturi na engleskom opisuje tipično starijeg čovjeka koji financijski podupire svog seksualno mnogo mlađeg partnera. Pretpostavlja se da je između 25 i 35 posto djece bilo izloženo seksualnim sadržajima putem Interneta.

2.2.4. Trgovina ljudima

Trgovina ljudima krši jedinstveno pravo čovjeka na život, slobodu i oslobođenost od svih oblika ropstva. Trgovina ljudima obuhvaća : kidnapiranje, vrbovanje, prodaju, preseljenje, stavljanje osoba u ropski zaposlenički odnos, prisilni i nerugularni rad, prosjačenje, lažno usvajanje, lažni i prisilni brak, trgovinu ljudskim organima, pornografiju, prisilnu prostituciju, seks turizam i zabavu. Godišnje gotovo četiri milijuna ljudi postaje žrtvama te vrste organiziranog kriminala, a godišnja dobit veća je od sedam milijardi USD. Žrtve trgovanja ljudima koriste se kao robovi za rad u tvornicama, hotelima, restoranima, barovima, domaćinstvima. Prema raspoloživim podacima, procjenjuje se da stotine tisuće žena iz istočne, centralne i jugoistočne Europe svake godine postaju žrtvama trgovine, što ovu regiju čini izvorištem „modernih“ robova. Uzroci trgovine ljudima složeni su i često potiču jedan drugoga. Ponudu žrtava potiču brojni čimbenici, uključujući siromaštvo, privlačnost zamišljenog boljeg životnog standarda negdje drugdje, nedostatak radnih mjesta, organizirani zločin, nasilje nad ženama i djecom, diskriminacija žena, korumpiranost vlade, politička nestabilnost i oružani sukob. Trgovci robljem za žrtve biraju ranjive djecu i mlade žene, a strategija im je zamišljena tako da prevari, prisili i pridobije povjerenje potencijalnih žrtava. Trikovi vrlo često uključuju obećanja o braku, zaposlenju, mogućnosti izobrazbe ili boljem životu koji se najčešće objavljaju na različitim Internetskim portalima.

2.2.5. Ilegalna klađenja

Ilegalno klađenje često preuzima oblik legalnih igara na ilegalnim prostorima predviđenima za to, što još dublje komplikira stvar. Jedna od najraširenijih vrsta ilegalnog klađenja uključuje igre na ilegalnim internetskim portalima. To može uključivati bilo koje

vrste klađenja, kockanja i ostalih igara na sreću. Neke vrste ilegalnog klađenja su klađenje na borbe pijetlova i pasa zato jer se životinjama nanosi šteta u obliku smrti ili ozljeda, što je protiv zakona, no klađenje na borbe bikova, utrke pasa ili konja obično se smatra različitim kategorijom i dozvoljeno je od strane nadležnih institucija. Najpopularniji oblik ilegalnog klađenja je sportsko klađenje.

2.2.6. Krađa identiteta

Krađa identiteta je oblik kriminalne radnje lažnog predstavljanja radi stjecanja materijalne ili druge koristi. Pojam "krađa identiteta" nastao je u SAD-u, a uglavnom se vezuje uz kaznena djela kod kojih počinitelji koristeći tuđe identitet ostvaruju protupravnu imovinsku korist i to najčešće kradom podataka o bankovnim karticama (broj kartice i PIN). Krađa identiteta putem Interneta vrsta je prijevare kojom se od korisnika računala putem lažne poruke e-pošte ili web-mjesta doznaju osobni i finansijski podaci. Uobičajena prijevara takve vrste počinje porukom e-pošte koja se doima poput službene obavijesti iz pouzdanog izvora, kao što je banka, kartična ustanova ili ugledna mrežna trgovina. Primatelja poruke e-pošte upućuje se da posjeti lažno web-mjesto na kojem se od njega traži da unese osobne podatke, kao što je broj računa ili lozinka.

2.3. Financijske prijevare

Ove prevare prema podacima odnose milijarde dolara tako da su sada došle u domenu pojedinačnih gubitaka trgovачkih društava uključujući gubitke javnih ulaganja preko 1 milijardu dolara za 19 subjekata u 2006. godini prema podacima FBI-a. Prevare ovog tipa uključuju sljedeće aktivnosti:

- Lažiranje finansijskih informacija, uključuje: lažne računovodstvene unose, lažno prikazivanje dobit ili gubitke, lažne transakcije radi izbjegavanja nadzora.
- Samotrgovanje od strane korporativnih djelatnika, uključuje: trgovanje povlasticama, provizijama, naknadno izvršavanje burzovnih transakcija, korištenje korporativne imovine za osobnu korist, pojedinačni porezni prekršaje vezane za samotrgovanje.
- Prijevara u vezi s inače legitimno-operiranim uzajamnog ili unutar fondova: kašnjenje u isplataima, određene sheme tržišnog timinga, lažiranje neto vrijednosti imovine, ostala lažna ili uvredljiva trgovana unutar ili između fondova.
- Ometanje istražnih organa ili tijela za provedbu zakona kako bi se prikriло bilo koje od gore navedenih oblika kriminalnog ponašanja.

2.4. Društvene mreže

Društvenom mrežom naziva se vrsta Internetskog servisa, koji se najčešće javlja u obliku platforme, prozora ili web-stranice. To je internetski prostor, koji služi za međusobno povezivanje korisnika. Danas postoji stotine ovakvih servisa, a među najpoznatijima su: Facebook i Twitter.

Facebook je bio namijenjen samo studentima sveučilišta na Harvardu koji su tim putem mogli međusobno komunicirati i razmjenjivati informacije. Kasnije, mnoga druga sveučilišta, srednje škole i velike kompanije diljem svijeta priključile su se mreži. Danas ova web stranica ima više od 1 milijardu aktivnih korisnika. Facebook je ujedno najpopularnije mjesto za

objavljivanja fotografija, s više od 14 milijuna novih dodanih fotografija dnevno. Jedna od posebnosti Facebooka je mogućnost kontrole privatnosti svakog korisnika. Prema vlastitim željama korisnik može sakriti svoj profil i fotografije od nepoznatih ljudi. Unatoč tome, Facebook se tijekom svog postojanja suočio s problema privatnosti korisnika, ali također i pitanjem cenzure. Informacije koje korisnici odaju o sebi korištene su za marketinška istraživanja, interne istrage sveučilišta i kompanija, obavještajne službe i policiju. Najpoznatiji sigurnosni propust Facebooka uzrokovan je nepravilnim rukovanjem AcitveX kontrolama za učitavanje fotografija (eng. Facebook Photo Uploader) na korisnički profil. Pri pokušaju učitavanja fotografija na profil, korisnik je dobio upozorenje da je potrebno ugraditi dodatnu AcitveX kontrolu kako bi se izvršilo učitavanje željene fotografije. Ukoliko je korisnik pristao ugraditi zlonamjernu ActiveX kontrolu na svoje računalo, postojala je mogućnost da napadač preuzme kontrolu nad računalom korisnika, te izvrši proizvoljni programski kod. Na Facebooku se isto tako dogodilo u nekoliko slučajeva u kojima su napadači nepoznatim metodom uspjeli otuđiti korisnička imena i lozinke određenih korisnika, te na taj način ugroziti privatnost podataka pohranjenih na profilu. Sigurnost korisnika također je bila znatno ugrožena pojavom crva Net - Worm.Win32.Koobface.b. Poznato je da se crv širi putem spam poruka, a modifikacije za Facebook rezultirale su automatskim slanjem spam poruke korisnicima na listi prijatelja kompromitiranog korisničkog računa.⁵

Twitter je internetska društvena mreža za mikro-blogging,⁶ tj. namijenjena je za slanje (i čitanje) kratkih poruka koje su prema imenu mreže nazvane tweet-ovima. SMS poruke na mobilnim telefonima ograničene su na 160 znakova, tweetovi su zasnovani na tekstu poruka od najviše 140 znakova. Pošiljatelj može ograničiti isporuku poruka do onih u njegovom krugu prijatelja ili može ostaviti otvoreni pristup svima (što je prepostavljeni odabir).⁷ Među najpoznatijim sigurnosnim propustima na Twitteru jest propust vezan uz dozvoljavanje izvršavanja proizvoljnog programskog koda na nečijem profilu. Ovaj je sigurnosni propust iskoristio crv imenom „StalkDaily“.

Zlouporabe društvenih mreža mogu se kategorizirati u

- Prijetnje privatnosti, prikupljanjem digitalnih zapisa o korisnicima, zbog čega se javljaju rizici uzrokovane neugodnosti, štete ugledu korisnika, ucjena korisnika i otkrivanje povjerljivih podataka o korisniku. Prikupljanje sporednih podataka, uzrokuje zlouporaba sporednih podataka za ciljano oglašavanje i prodaja prikupljenih podataka drugim tvrtkama i pojedincima bez pristanka korisnika. Prepoznavanje lica korisnika, uzrokuje povezivanje fotografija korisnika i pripadajućih podataka sa svih web usluga na kojima je korisnik postavio svoju fotografiju (npr. otkrivanje Facebook profila, Twitter profila, LinkedIn profila, itd.) i prikupljanje velike količine podataka o korisniku.
- Prijetnje mrežama i podacima, uzrokuju slanje neželjenih poruka koje sadržavaju poveznice na pornografske web stranice ili web, stranice putem kojih se želi prodati određeni proizvod, predstavljanje s lažnim korisničkim profilom na kojemu su postavljene poveznice na stranice za oglašavanje ili phishing stranice i krađa lozinki drugih korisnika kako bi se poveznice postavile na druge korisničke profile. Uslijed čega se javlja preopterećenje mreže, gubitak povjerenja korisnika i preusmjeravanje na zlonamjerne ili stranice neprimjerenog sadržaja. Cross site scripting (XSS), virusi i crvi što ugrožava korisničke račune, DoS napad (eng. Denial of Service), phishing napadi (krađa lozinki i povjerljivih podataka) i otkrivanje adresa e-pošte i ostalih

⁵ <http://www.cis.hr/www.edicija/LinkedDocuments/CCERT-PUBDOC-2009-08-273.pdf>

⁶ Blogging – predstavlja postavljanje određenog teksta/zvuka/slike na blog

⁷ <http://en.wikipedia.org/wiki/Twitter>

podataka o korisniku. Alati za grupiranje profila više društvenih mreža omogućuju krađa identiteta, krađa korisničkih računa radi zlonamjernih aktivnosti i gubitak privatnosti.

- Prijetnje identitetu od Phishing napada i krađa identiteta, šteta na ugledu korisnika te materijalnu štetu. Otkrivanje podataka uzrokuje zlouporaba osobnih i povjerljivih podataka, ugrožavanje drugih pojedinaca i neželjene poruke i druge aktivnosti. Lažni profili nanose šteta na ugledu pojedinca, ucjena pojedinca, korištenje lažnih profila kako bi se navelo druge korisnike da otkriju osobne i povjerljive informacije i marketinške aktivnosti putem lažnih profila.
- Društvene prijetnje poput uhođenja omogućuje zastrašivanje, gubitak privatnosti i nanošenje fizičke i psihičke boli. Cyber-nasilje, (eng. Cyber-bullying) je termin kojim se opisuje besciljno i ponavljano nanošenje štete drugom pojedincu pomoću tehnologije, najčešće pomoću mobilnih telefona ili putem Interneta. Najčešće se radi o izmijenjenim multimedijskim sadržajima (fotografijama, video zapisima, itd.) kojima je cilj poniziti pojedinca, te ponižavajućim porukama i komentarima na nečijem korisničkom profilu. Ova pojava je najčešća kod maloljetnika. Industrijska špijunaža omogućuje gubitak intelektualnog vlasništva, napad na računalnu infrastrukturu tvrtke, ucjena zaposlenika tvrtke i pristup materijalnoj imovini pojedinca/ tvrtke.

2.5. Religije i tajna društva (sekte)

Zbog demokratskih načela slobode mišljenja, vjerovanja i udruživanja Vijeće Europe ne preporučuje etiketiranje tih skupina. Povjesno, to su sljedbe nastale različitim shvaćanjem religija i fragmentacijama unutar njih. Danas su to organizacije koju se zastranile od civilizacijskih tekovina kao što su znanost, edukacija, religija i što je najvažnije, od poštivanja ljudskih prava. To ne znači da njeni sljedbenici nemaju pravo vjerovanja i udruživanja, ali nemaju pravo štetno djelovati na druge ljude te vršiti pritisak na političke strukture i institucije. Ljudi zaista imaju pravo vjerovati u što god hoće, no kada se vjerovanje počne provoditi kroz manipulaciju, uzimanje novca od sljedbenika ili prodaju bezvrijednih predmeta i preparata na temelju tog vjerovanja, tada je to štetno. No možda je još važnije kako oni iskorištavajući religiju dolaze do tih sljedbenika. Naime, sekte potencijalnim članovima nikada ne nude nešto što je potpuno novo, jer je to teže prihvatljivo. Nude im malo elemenata iz Biblije, malo elemenata iz Kur'ana, malo iz hinduizma, ponešto iz zdravlja i medicine, ali sve je to krnje i vrlo plitko. Zato je to sve vrlo prihvatljivo svim.

Posebno je Internet kao nekontroliran medij potpomogao širenju sljedbi i marketingu ilegalnih iscijelitelja koji ponajviše putem brojnih foruma, sada i na daljinu, vrbuju mlade sljedbenike i potpuno besplatno promoviraju svoje proizvode.

Sotonističke skupine su aktivne u vođenju blogova i internetskih stranica preko kojih izravno kontaktiraju s mlađim ljudima. Tako na blogu jedne domaće skupine možete pročitati mnoštvo komentara posjetitelja na tekstove o njihovim nauku. Mladi doslovno pišu kako žele što više naučiti o njima i žele im se pridružiti. Postoji vrlo jasan interes mlađih za sekte, no oni ne shvaćaju o čemu se tu zapravo radi i koje su moguće posljedice. Nekima je to način da privuku pažnju, neki pokušavaju biti posebni, dok je nekima to stvarno bijeg od stvarnog života u kojem imaju traume. Upravo su mlađi zbog toga i podložni nagovaranju na samoubojstvo o čemu svjedoči i vrlo mali broj odraslih ljudi u takvoj sekti. Odrasle ljude prvenstveno zanimaju interesne i financijske sekte. U sektama koje potiču samoubojstva, odrasli su gotovo uvijek inicijatori.

Sekte su prisutne i na forumima, Chat servisima i e-mail listama. Vođe su nevjerljivo brzo shvatile vrijednost komunikacije putem Interneta i koriste ga do maksimuma. Zbog velikog broja ljudi koje svakodnevno svoje vrijeme provode na Internetu, lakog pridobivanja njihove pažnje te slabe regulacije putem zakona, Internet je trenutno najbolji mogući medij za širenje sekt i njihovo vrbovanje novih članova. Kad se nalazimo u nekom lošem stanju i smatramo da više nema nekog izlaza posežemo za time da svoja psihička stanja javno objavljujemo putem Interneta i time privlačimo o pažnju koja u tim trenutcima ranjivosti nije potrebna

Internet je fantastično mjesto za sve osobe čiji duhovni stavovi odstupaju od uvriježenih mišljenja dominantnih svjetskih religija (ili zdravog razuma). Samozvani guru, vjerski učitelj, vjerski vođa ili jednostavno lukav manipulator može svoju pastvu okupljati na Internetu. Dovoljno je samo napraviti odgovarajuću web stranicu i na njoj oglašavati svoje božanske misli, i već će se zakonom velikih brojeva pojaviti dovoljno lakovjernih budućih vjernika

Internet postaje odlično otvoreno lovišta za duhovnjake, opsjenare i manipulatore. Svojom retorikom, obećanjima o nekom ljepšem svijetu, o pravdi koja u stvarnom svijetu izmiče, o duhovnim visinama koja će im pokazati, o tajnim znanjima ili misterioznim moćima, ti ljudi privlače osobe spremne iz nekog razloga usvojiti tuđe religijske stavove, ma kako neobični ili pogrešni oni bili.

2.6. Zloupotreba IKT u novinarstvu

Javna komunikacija, koja se odvija uglavnom preko televizije, radija, novina i Interneta, oblikuje se prema ekonomskim interesima, kao i prema strateškim (političkim) interesima društva (države). Ona je temeljno sredstvo funkciranja zajednice, oblikovanja stavova građana i usmjeravanja društvenih kretanja. Zato je posjedovanje kontrole nad sredstvima javnog komuniciranja vrlo bitno za upravljanje društvom, kao i za održavanje društvene moći. Društvom se može upravljati sredstvima informacijskih tehnologija i javni govor omogućuju da se društvom upravlja stvaranjem određenih dojmova, raspoloženja i očekivanja. Raspoloženje se stvara sadržajima javnog govora, koji uključuju zabavu i selektivno (pristrano) informiranje, kao i stvaranja raznih strahova i pozitivnih očekivanja (nade). Internet i bežični (mobilni) sustavi nude velike mogućnosti javne komunikacije. Raznovrsnost i opsežnost tih oblika javne komunikacije stalno raste, čime raste i društveni utjecaj tih sustava i njihova važnost. Novi komunikacijski sustavi imaju sve veći društveni (politički) utjecaj, što se posebno pokazuje u izbornim kampanjama, kao i kod širenja nekih informacija koje nosioci moći pokušavaju prikriti. Ti sustavi ujedno nameću pitanje mogućnosti tehnološke i društvene kontrole komunikacije. Kontrola se koristi zbog zaštite sustava, zbog zaštite informacijskih sadržaja koje sustav prenosi, i zbog zaštite društva od zloupotrebe (u nezakonite svrhe) onih mogućnosti koje pružaju novi komunikacijski sustavi.

Tehnike manipulacije sadržane su u osnovnim načelima prodaje panike pomno planiranim iz centara moći intenzivno zloupotapajući IKT. Planovi uključuje zastrašivanje i teroriziranje publike kroz svaki trenutak, „bildanje straha“ od pojave svinjske gripe, recesije, homoseksualaca, komunista, partizana, seksualnog odgoja i drugo. Ogromno teroriziranje vlastite publike. Zašto? Jer je to najbrži način postizanja moći preskačući racionalni um, a ako nismo racionalni, vjerujemo u bilo što. Idući korak je *Uništavanje karaktera*, napad na nečiji kredibilitet, motive, inteligenciju, karakter ili čak zdrav razum. Češće usmjereno protiv čitavih grupacija ljudi - hipija, liberala, domoljuba ... Projekcija / Izvrtanje podrazumijeva da pomoći taktike upotrebljavate niz radnji i onda svog protivnika optužite da je on s tim počeo prvi. Na obim prostorima vrlo često korištena tehniku. *Povjesni revizionizam*, javlja se kao

„mamurluk“ godinama ispiranog mozga koji traži fizičke dokaze, a ne ideološke za neke događaje iz bliže ili daljnje povijesti. Razne medijske kuće koriste ovaj alat za manipulaciju i usmjeravanje prema vlastitim svjetonazorima. „Žrtveni jarci“ / „Stavljanje u isti koš“ - najbolji alat za nesigurne i preplaštene osobe. Ovo je kombinacija izazivanja straha i diverzije. Pronađi grupu za etiketiranje i okrivljavanje za razne probleme da bi opravdao nasilje ili dehumanizaciju te grupe i banaliziraj odgovornost za bilo koju štetu koju im nanesete. 'Za sve je kriva crkva' ili 'Domoljubi su rasisti, nacisti i šovinisti' najčešće su skrivene teme ovakvih tekstova. *Nasilništvo* - omiljena tehniku pojedinih komentatora. Nasilje nad gostima i izderavanje uz ismijavanje najbolje odgovara voditeljima s manjkom samopouzdanja ili argumenata prema sugovorniku ili temi. Vraćanje autoriteta nad 'nasilnikom' jedini je način borbe, s tim da voditelj sve mora shvatiti kao 'pobjedu'. *Konfuzija* - strategija koja odlično djeluje na publiku s niskim samopouzdanjem i zabetoniranošću u problemima. Obavlja se na način da se namjerno uzdrmava argument radi zbumjenosti - ukoliko se netko ne složi s iznesenom 'istinom', ili je preglup ili je prefanatičan.

2.7. Zlouporaba IKT u politici

Novi komunikacijski sustavi imaju sve veći društveni (politički) utjecaj, što se posebno pokazuje u izbornim kampanjama, kao i kod širenja nekih informacija koje nosioci moći pokušavaju prikriti. Ti sustavi ujedno nameću pitanje mogućnosti tehnološke i društvene kontrole komunikacije. Kontrola je potrebna zbog zaštite sustava, zaštite informacijskih sadržaja koje sustav prenosi, i zbog zaštite društva od zloupotrebe (u nezakonite svrhe) onih mogućnosti koje pružaju novi komunikacijski sustavi.

Diljem svijeta vlade da bi suzbile onemogućile, (najčešće demokratske promjene) pokušavaju na razne načine ograničiti ili potpuno zabraniti pojedine vrste komunikacije. Česti su slučajevi da vlada donosi zakona kojim se ograničavaju ili uskraćuju prava korisnika Interneta obrazlaže tvrdnjom da novi zakon doprinosi boljom zaštitu prava korisnika Interneta. Čak se navodi da zakon koji ograničavaju pristup IKT omogućava zaštitu obitelji, djece i mladih od sadržaja koji se odnose na uživanje opojnih droga, seksualno zlostavljanje i samoubojstva. Zakonima se želi potpuno kontrolirati tokove komunikacija ne samo u nedemokratskim državama već i u onima koje „koje prednjače u izvozu demokracije“. Iste u svom radu koriste potpuno nedemokratska sredstva poput prisluškivanja, praćenja, nadziranja i drugo ne samo protiv svojih stvarnih i imaginarnih neprijatelja već i protiv saveznika i prijatelja. Posebna važnost daje se prikrivanju državnog terorizma koristeći IKT sredstva pri korištenju elemenata obmanama (dezinformacije, lažne statistike, izmišljeni neprijatelji, lažne optužbe i dr.), represija (uhodenja, nadziranja, prisluškivanja, prijetnje pol. protivnicima i dr.), vojnih akcija (elektronska ometanja, elektronske bombe, organizirani hakerski napadi, provale u obrambene računalne sisteme i dr.).

2.8. Zlouporaba IKT na burzama

Rad burze ne bi mogao odvijati se bez IKT koje veliko omogućuju razna mešetarenja i prevare koje se očituju u naglim gubicima kao posljedice rada dezinformacija o padu vrijednosti trgovачkih društava ili dobiticima koji se isto tako manifestiraju širenjem lažnih glasina pa čak i objavljinjem lažnih vijesti Internetskim portalima, forumima ili u drugim sredstvima javnog priopćavanja kako bi potaknuli njihov rast vrijednosti. Vještim manipuliranjem informacijama pomoću IKT vrši se umanjivanje ili uvećavanje vrijednosti pojedinih dionica. Uspjeh pojedinih transakcija ne tako rijetko vezan je za prodaju povjerljivih informacija o stvarnoj vrijednosti određenih dionica.

U namjeri da se realiziraju manipulacije na burzi manipulanti polaze od tri temeljne prepostavke: Javnost je glupa, Javnost će uglavnom kupovati dionice kada cijene rastu, Javnost će uglavnom prodavati dionice kada cijene padaju. Pod javnosti se podrazumijeva mnoštvo investitora koji podliježu tržišnim manipulacijama. Što duže manipulanti mogu kontrolirati mnoštvo investitora to duže mogu ostvarivati svoje ciljeve i finansijsku korist. Manipulanti kontroliraju tržišnu pohlepu i strah. Pohlepa javnosti, u ovom slučaju investitora, javlja se kada cijene rastu te stjecanjem što većeg broja dionica investitori žele ostvariti što veću finansijsku korist u budućnosti. Postoje različite metode manipuliranja burzovnim podacima jedna od učestalih je Insider Trading (manipuliranje iznutra) metoda manipuliranja u kojoj primarno sudjeluju službenici kompanije ili insiders (management, direktori, zaposlenici, njihove obitelji, prijatelji i sl.). Na temelju provjerenih informacija insideri kupuju ili prodaju dionice po povoljnim cijenama. Također, insideri trguju s pouzdanim informacijama koje su im dostupne zašto imaju finansijsku korist ili «napojnice» (tippes). Insideri mogu širiti i nerealno pozitivne ili negativne informacije ako žele podizati ili obarati cijene dionica pa se ponašaju po metodama Pump & Dump ili Trash & Cash. Burzovni manipulanti pomoću Interneta sve efikasnije kontroliraju pohlepu i strah insadera te iz toga profitiraju. Posebno područje manipuliranja insadera jesu transakcije otkupa vlastitih emitiranih dionica (trezorske dionice). Manipulira se cijenama kao i s «izabranim» investitorima od kojih se otkupljuju trezorske dionice.

Raste broj investitora koji trguju on-line ali istovremeno raste i broj konzultanata i finansijskih savjetnika sklonih burzovnim manipulacijama koji savjete prodaju putem Interneta. Licencirani savjetnici i brokeri nude on-line svoje usluge te je sve više Internet – Base –Services koji servisiraju investitore. Novi Web-sites kreiraju se iz nekoliko razloga i to: s namjerom da šire glasine (pozitivne i negativne) kao i šire informacije istinite (povjerljive) ali i lažne o finansijskoj situaciji i uspješnosti kompanija. Pomoću IRC (Internet Relay Chart) omogućen je razgovor s bilo kime u realnom vremenu. Tu su i E-mail i SPAM (informacije koje se dobivaju od vama nepoznate osobe a nude se informacijske usluge i finansijski savjeti).

Značajka lažnih transakcija vezana uz nepostojećeg trgovca vrijednosnim papirima, te širenje informacija putem IKT kojim se daju lažni ili obmanjujući signali u pogledu finansijskih informacija koje su lažne ili obmanjujuće. Transakcije obuhvaćaju uporabu fiktivnog sredstva ili drugoga oblika prijevare, trgovanje ili davanje naloga za trgovinu fiktivnim sredstvima, a vezano je za lažne ili obmanjujuće signale o ponudi, potražnji ili cijeni vrijednosnih papira. Osim navedenog zlouporaba IKT vrši se pri nedozvoljenoj trgovini vrijednosnim papirima (dionicama), naknadnim izvršavanje transakcija, krađama dionica i dr.

2.9. Uporaba ITK za krađe

Razvoj ITK uvelike je doprinio različitim oblicima krađe. Česti oblik krađe je krađa intelektualno vlasništvo (pojam obuhvaća prava industrijskog vlasništva, te autorska i njemu srodna prava). Također doprinio je velikom broju različitih izrada plagijata, zlouporabi i krađi žiga, identiteta osoba, podataka značajnih za tehnološke procese, provala u banke, lažne transakcije, lažno kartično poslovanje, krađe računalnih programa i njihovo neovlašteno korištenje, kopiranje i distribucija glazbe i filmova te druge oblike krađa.

2.10. Ostale zlouporabe IKT

Ostale zlouporabe IKT otuđenje fizičkih nositelja podataka, manipulacija i prođor u tuđe informacijske sustave i mreže, manipulacija podacima, programima, snimanje i pohrana bežičnog mrežnog prometa u svrhu kasnije analize, spajanje na tuđe nezaštićene bežične mreže, simuliranje telefonskih kartica pomoću smart kartica što im omogućuje neograničeno korištenje istih, Neovlašteni pristupa informacijskom sustavu banke, zloupotreba informacijske tehnologije i šteta koje proizlaze. Zlouporabe bankomata koristeći se „libanonskom petljom“, ili skimminig uređajima na bankomat. Prevare davatelja internetskih usluga – usluge bez zaštite, „bildanje prometa“, dodjeljivanje usluga koje niste tražili, nemogućnost nadzora troškova, loš kvalitet usluga, neovlašteno praćenje i prisluškivanje, prodaja podataka o korisniku usluga, te drugi zlouporaba.

Zaključak

Unatoč gore navedenom, nove informacijsko-komunikacijske tehnologije i njihove usluge stalno stvaraju nove mogućnosti osobnog i javnog (društvenog) komuniciranja na lokalnoj i globalnoj razini. U mnogim državama stalno se vode razni oblici društvene borbe oko ograničavanja tih mogućnosti i sloboda, kao i oko njihove zaštite i proširenja. Isto tako, vode se rasprave o sprječavanju zloupotrebe tih mogućnosti, kako od strane građana i organizacija, tako i od strane nositelja moći.

Pojedinci, organizacije i države mogu koristiti mogućnosti komunikacije u kriminalne i subverzivne svrhe. Nosioci moći mogu koristiti te mogućnosti za potpuno nadziranje građana, kao i za masovno manipuliranje ljudima pomoću raznih propagandnih sadržaja. Sprječavanje navedenih oblika zloupotrebe informacijske tehnologije je zahtjevan posao, kako na tehnološkoj tako i na zakonskoj razini. Taj posao odvija se trajno, jer tehnologija i njene usluge se mijenjaju, a ljudi - pojedinci, organizacije i institucije - stalno nalaze nove mogućnosti upotrebe i zloupotrebe ovih tehnologija i njihovih usluga.

Usluge poje pružaju informacijsko-komunikacijske tehnologije umanjuje razlike između osobne i javne (društvene, masovne) komunikacije, a time ograničavaju centre moći u manipulacijama podacima. IKT uvele su nove mogućnosti javnog (društvenog, masovnog) komuniciranja, koje nisu pod izravnom kontrolom onih koji kontroliraju tradicionalne medije, ali ih oblikuju i koriste (za svoje ciljeve) oni (ili onakvi) nosioci ekonomskih, političkih i kulturnih moći koji su stvorili i oblikovali standardne medije. Ove tehnologije su prijenosnik (tudih) informacijskih sadržaja, a ne kao stvarni izvor tih sadržaja ne postavlja praktički nikakva ograničenja na ulazu informacijskih sadržaja u sustav. To znači da općenito ne postoje nikakva jamstva da su sadržaji izloženi na njima točni. Nedostatak "kontrole ulaza" podataka na IKT otvara prostor slobode govora, ali isto tako čini sav govor nepouzdanim i potencijalno pogrešnim.

U pojedinim državama zlouporabe IKT toliko se udomaćila u korištenju da je postala "tradiciju" u izmišljaju obavještajnih podataka sa kojima opravdavaju svoje postupke, posebno svoje ratove. Takve ratne poduhvate potrebno je popratiti prikladnom medijskom kampanjom, zato da bi se objasnilo svijetu zašto su ti ratovi nužni, kao i zato da bi se steklo podršku domaće javnosti za poduzimanje takvih ratova. Pojedine države sprječavaju korištenje ovih tehnologija zbog sadržaja koji se nalazi na njima, a neprihvatljiv je trenutnoj vlasti.

Bez obzira na sve vrste zlouporaba informacijsko komunikacijskih tehnologija njihov razvoj nastavlja se rapidnom brzinom i zbog toga nužno je ujednačiti zakonske okvire ovih zlouporaba na svjetskoj razini poput zaštite ljudskih prava, donošenjem obvezujućih konvencija za sve članice Ujedinjenih naroda.

Literatura:

1. Baća, M. (2004.): "Uvod u računalnu sigurnost", Narodne novine, Zagreb
2. Dragičević, D (2004): Komputorski kriminalitet i informacijski sustavi, IBS, Zagreb
3. Whitman, M.E., Mattord, H.J. (2004): Management of Information Security, Course Technology Press, Boston
4. Tipton, H.F., Krause, M. (2004): Information Security Management Handbook, Anerbach Publication, USA
5. V. Novosel Dragan, Financijske istrage i prognoze počinitelja gospodarskog kriminaliteta, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 14, broj 2/2007., str. 739-783
6. Vukušić, M. (2005). Virusi u izvršnim datotekama. Zavod za primijenjenu matematiku, FER Zagreb. Dostupno 06.01.2011.
7. Singer, M. (1998): Organizirani kriminal, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu
8. Cheswick, W. R., Bellovin, S. M., Rubin, A. D.: Firewalls and Internet Security, Adison-Wesley, 2003.

Materijali preuzeti s Interneta:

1. <http://www.cert.hr/sites/default/files/NCERT-PUBDOC-2011-07-328.pdf>
2. <https://security.carnet.hr/vise-o-sigurnosti/enciklopedija/botnet/>
3. <http://www.microsoft.com/security/resources/botnet-whatis.aspx>
4. <http://readwrite.com/2013/07/31/how-to-build-a-botnet-in-15-minutes#awesm=~oNLmtsCOfOMba>
5. <http://www.inet.rs/textview.php?file=BotNet.html>
6. <http://www.saznajnovo.com/2012/02/sta-je-to-botnet/>
7. na: <http://web.zpr.fer.hr/ergonomija/2005/vukusic/virusi.pdf>
8. http://target0.be/madchat/vxdevl/papers/avers/Mal_Codes_in_Depth.pdf
9. <http://www.zsis.hr/site/Preporuke/Virusicrvitrojanskikonji/tbid/100/Default.aspx>
10. http://security.foi.hr/wiki/index.php/Elementi_rазвоja_malicioznog_koda
11. <http://sistemac.carnet.hr/node/1299>
12. <http://www.cert.hr/malver/virusi>
13. http://security.foi.hr/wiki/index.php/Ra%C4%8Dunalni_kriminal_/_Maliciozni_kod
14. https://security.carnet.hr/vise-o-sigurnosti/enciklopedija/botnet/_od
15. www.cis.hr
16. <http://en.wikipedia.org/wiki/Botnet>
17. <http://www.cert.hr/sites/default/files/NCERT-PUBDOC-2011-07-328.pdf>
18. http://www.cnzd.org/site2/index.php?option=com_content&view=article&id=105:internet-i-pedofilia&catid=38:roditelji&Itemid=82 15.02.2014.;
19. <http://www.uzice.net/yasi/zloup.htm> 15.02.2014.;
20. <http://www.mup.hr/13047.aspx> 15.02.2014.;
21. <http://www.cpi.hr/download/links/hr/13277.pdf> 15.02.2014.;
22. <https://www.google.hr/#q=zloupotreba+komunikacijskog+sredstva+interneta+kroz+novinarstvo+politike> 15.02.2014.
23. <http://marijarenic.com/download/DiplomskiRad-MariaRenic.pdf> 16.02.2014.
24. <http://www.4dportal.com/hr/zavjere/3325-procitajte-14-nacina-kojima-vas-hrvatski-mediji-manipuliraju-putem-lazi-i-propagande> 16.02.2014.;
25. <http://www.laudato.hr/Novosti/Svijet/Pedofilski-skandali-uključuju-politicke,-drustvene.aspx> 16.02.2014.;
26. <http://drmaj.ba/medijske-izmisljotine-i-lazi-su-pokvarile-proteste/> 16.02.2014.

27. <http://www.inpublic.hr/2012/12/infocus/provjeravamo-li-ono-sto-procitamo-u-medijima/> 16.02.2014.
28. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/sdp-priznao-da-je-lagao-opacic-neke-informacije-nisu-bile-tocne-518953> 16.02.2014.;
29. <http://www.nuns.rs/codex/ethical-code.html> 16.02.2014.
30. http://hr.wikipedia.org/wiki/Etika_novinarstva 16.02.2014.
31. <http://www.hzsn.hr/index.php/slubeni-akti/kodeks-asti-hrvatskih-novinara> 16.02.2014.
32. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/politicari-u-maniri-totalitarnih-rezima-izgovaraju-lazi-i-uvrede-904011> 16.02.2014.
33. <http://barometar.vecernji.hr/topics/slug/da-li-je-cilj-medija-u-hrvatskoj-objektivno-inform/> 16.02.2014.
34. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/ifimes-prestanite-nas-iskoristavati-za-politicke-obracune-630569> 16.02.2014.
35. <http://www.seebiz.eu/internet-i-zloupotreba-politicke-moci-digitalnih-medija/ar-9661/> 16.02.2014. godine;
36. <http://www.juznevesti.com/Drushtvo/Zloupotrebe-gradskih-resursa-u-politicke-svrhe.sr.html>
<http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Top+10+Worst+Computer+Worms+of+All+Time>
37. <http://www.gamebbox.net/ilegalno-kladenje.html>
38. . http://security.foi.hr/wiki/index.php/Elementi_razvoja_malicioznog_koda
39. . http://security.foi.hr/wiki/index.php/Botneti_i_napredni_oblici_malwarea_-_analiza_zeus/_spyeve_sourcea
40. . http://hr.wikipedia.org/wiki/Organizacija_za_ekonomsku_suradnju_i_razvoj
41. http://www.fer.unizg.hr/_download/repository/mipro-paper%5B1%5D.pdf
42. <https://security.carnet.hr/vise-o-sigurnosti/enciklopedija/botnet/> od
43. www.cis.hr
44. <http://en.wikipedia.org/wiki/Botnet>
45. <http://www.cert.hr/sites/default/files/NCERT-PUBDOC-2011-07-328.pdf>

ZAŠTITA „ZVIŽDAČA“- „UZBUNJIVAČA“ U BOSNI I HERCEGOVINI

Korupcija se trenutno navodi kao jedan od najvažnijih problema u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu BiH). Često se prepričavaju priče o korumpiranim službenicima, doktorima, profesorima, policajcima ali i političarima. Poduzimaju se „određeni koraci“ na suzbijanju iste, ali su građani tim koracima kao i brzinom rješavanja problema korupcije u BiH nezadovoljni. Zapravo, nestrpljivo očekuju pokretanje velikih sudskih sporova protiv odgovornih lica kao što je to slučaj u Hrvatskoj. S tim u vezi, pojava „zviždača“ uglavnom kod građana stvara pozitivnu precepцију, mada u određenim slučajevima može imati i negativne konotacije. Ozbiljan problem za „zviždače“ u organima uprave, javnim ustanovama, javnim preduzećima, privatnim preduzećima i međunarodnim organizacijama predstavlja progon i strah od nadređenih u tim intitucijama. Zato mnoge zemlje u svijetu i okruženju kao i međunarodne organizacije donose pravila i zakone o zaštiti „zviždača“. U BiH je u toku donošenje Zakona o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama Bosne i Hercegovine koji je usovjen krajem prošle godine u Parlamentarnoj skupštini BiH u Predstavničkom i Domu naroda, ali u različitim tekstovima, i stim u vezi formirana je komisija koja će usaglasiti tekst ovog zakona, kako bi mogao biti poslat u dalju proceduru.

Ključne riječi: zaštita „zviždača“, uzbunjivač, korupcija, zakon, strategija, agencija, Bosna i Hercegovina.

1. UVOD

Svatko se od nas barem jednom u životu susreo sa nekim od oblika korupcije ili radnje koja je protivna zakonu, ali od straha za svoj status i svoju sigurnost nije imao hrabrosti obratiti se nekome kako bi se ta nepravda ispravila. Veliki problem predstavlja bojazan od osvete radnih kolega ili javnosti, a tu je i opravdani strah za svoj i život svoje porodice. Iako je strah za vlastitu sudbinu posebno opravdan razlog za neprijavljinje korupcije ili nezakonitih radnji, pravda je još veći motiv za istupanje sa takvim podacima².

„Zviždači“³ su osobe koje razotkrivaju povjerljive informacije povezane sa određenom opasnošću, prijevarom ili kakvom drugom ilegalnom i neetičkom aktivnošću povezanom s radnim mjestom, te takve aktivnosti prijavljuju odgovornim osobama ili nadležnim tijelima državne vlasti. Osobe koje prijavljuju korupciju iznimno su važne za otkrivanje i procesuiranje korupcijskih krivičnih djela. Korupcija se dogovara u četiri oka, unutar zatvorenih sistema te ju je često bez pomoći iznutra nemoguće otkriti.

¹ Izudin Šarić, portparol Ministarstva unutrašnjih poslova Tuzlanskog kantona

² Margareta Habazin: Zaštita „zviždača“, Hrvatska javna uprava – časopis za teoriju i praksu javne uprave god.10. br. 2., Zagreb 2010., str. 332.

³ Pojam „zviždač“ dolazi od engleske riječi whistleblower. U našem jeziku je prihvaćen izraz „uzbunjivač“ koji je unesen i u odredbe Zakona o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH.

Postoje unutrašnji „zviždači“ tj. osobe koje prijavljuju koruptivne aktivnosti unutar institucija i preduzeća u kojima su zaposleni. Upozoravajući na koruptivno ponašanje kolega ili nadređenih osoba. Vanjski „zviždači“ su osobe koje koje prijavljuju koruptivne aktivnosti institucija i preduzeća u kojima nisu zaposleni. U tim slučajevima „zviždači“, zavisno od vrste i težine informacija sa kojima raspolažu, koruptivne aktivnosti prijavljuju medijima, policiji te nadležnim institucijama.⁴ Zato „zviždači“ nisu „izdajnici“, već hrabri ljudi koji su voljni poduzeti određene korake i mjere protiv zloupotreba sa kojima se susreću, ne pristajući na šutnju i nedjelovanje.

Veliki broj zemalja u svijetu svjesne su važnosti „zviždača“ te na razne načine žele potaknuti osobe da prijavljuju korupciju garantujući im zaštitu od otkaza, zlostavljanja od starne poslodavca kao i maltretiranja od starne drugih kolega. Zato su mnoge zemlje da bi spriječile maltretiranja i progone „zviždača“, donijele određene zakonske akte kojima se štite „zviždači“ tako što njihove prijave postaju povjerljive. Takođe zakonska rješenja u mnogim zemljama propisuju i sankcije za osobe koje vrše diskriminaciju i pritiske na „zviždače“ nakon njihovih prijava.

Zakonodavstvo o zaštiti „zviždača“ u svijetu je još u razvoju, te se od zemlje do zemlje razlikuju ta zakonska rješenja. Naime, postoje zemlje koje su riješile zaštitu „zviždača“ donošenjem sveobuhvatnih zakona o njihovoj zaštiti. To su većinom zemlje commonvelta, kao Japan i Koreja. Evropske zemlje u većini slučajeva nemaju odgovarajuća zakonska rješenja niti se trude da ih donesu. Bosna i Hercegovina je na putu da uđe u uži krug zemalja koje imaju riješeno ovo pitanje tako što će donijeti Zakon o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH.

2. KORUPCIJA U BOSNI I HERCEGOVINI

Korupcija je jedan od najvećih izazova našeg vremena, te je globalno prepoznata kao osnovna prepreka razvoju društva i demokratije. Zemlje u tranziciji, kao što je BiH, posebno su podložne fenomenu korupcije, s obzirom na slabo razvijene institucionalne kapacitete za provođenje zakona, te generalno nedovoljan stepen demokratske kulture u cijelokupnom društvu. Dramatičan stepen korupcije jedan je od najznačajnijih problema u BiH i predstavlja ozbiljnu prepreku na njenom putu ka Evropskoj uniji (EU). Uprkos višegodišnjim reformama i angažmanu međunarodne zajednice, u BiH je i dalje prisutna sistemska korupcija, bez odgovarajućih institucionalnih kapaciteta i stvarne političke volje za njeno suzbijanje.⁵

Transparency International je objavio Indeks percepcije korupcije (CPI) za 2013. godinu, prema kome se Bosna i Hercegovina nalazi na 72. mjestu na listi od 177 zemalja, sa ocjenom 42 (na skali od 0 do 100). BiH ovo mjesto dijeli sa Sao Tome i Principe, Brazilom, Srbijom i Južnoafričkom Republikom. Poredjeći sa zemljama regiona, BiH je na ljestvici ispod Slovenije na 43. mjestu, Hrvatske koja je na 57. mjestu, Crne Gore i Makedonije, koje dijeli 67. mjesto sa ocjenom 44.⁶

⁴ Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske: Brošura o zaštiti „zviždača“, Zagreb 2013., str. 1.

⁵ Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2011., Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2012., str. 122 – 123.

⁶ Transparency International BiH: BiH i dalje stagnira u borbi protiv korupcije, www.ti-bih.org, objavljeno Banja Luka 03. decembra 2013.

Kao i ranijih godina, Indeks percepcije korupcije ponovo pokazuje da BiH stagnira u borbi protiv korupcije, te da nikakvi ozbiljni napor vlasti nisu učinjeni koji bi mogli uticati na percepciju korupcije. Ovo je dokazano i urušavanjem antikorupcionih zakona, nedostatkom pravosnažnih osuđujućih presuda za krivična djela korupcije, te neprovođenjem strateških dokumenata za borbu protiv korupcije. Ipak, iako CPI i sva druga relevantna istraživanja godinama ukazuju na nazadak ili stagnaciju BiH, odgovorne institucije i vlasti u BiH se oglušuju, čak i na upozorenja EU da će borba protiv korupcije biti ključni faktor približavanja BiH evropskim integracijama, zbog čega se BiH i nakon 20 godina nalazi na samim počecima uspostavljanja sistema odgovornosti prema njenim građanima.⁷

Da bi BiH postigla napredak na putu ka evropskim integracijama mora učiniti konkretni napredak na polju borbe protiv korupcije, zato se kao prioritetno pitanje pred vlasti BiH postavlja efikasan i sistematičan pristup rješavanju problema korupcije u svim segmentima bosanskohercegovačkog društva. EU je u zadnjih nekoliko godina značajno podoštala antikorupcijske standarde koji se primjenjuju na zemlje kandidate za članstvo u EU, ističući pitanje borbe protiv korupcije kao jedan od glavnih prioriteta EU. Evropsko vijeće je u Kopenhagenu 1993. godine postavilo političke reforme u fokus procesa priključenja uvođeći tzv. Kopenhagenske kriterije, koji čine glavnu osnovu za borbu protiv korupcije i dobro upravljanje.

U principima, prioritetima i uslovima za Evropsko partnerstvo sa BiH, u oblasti antikorupcione politike BiH je obavezna, između ostalog, usvojiti i provesti detaljan akcioni plan protiv korupcije temeljen na državnoj strategiji za borbu protiv korupcije, provesti GRECO preporuke, te ispuniti obaveze koje proističu iz međunarodnih konvencija o korupciji. Od BiH se očekuje da efikasno procesuirala počinioce krivičnih djela korupcije i da usvoji politiku nulte tolerancije prema korupciji, kao i da osigura provedbu zakona o sukobu interesa.⁸

Usvajanjem Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014 u septembru 2009. godine, kao i Zakona o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije u decembru 2009. godine, BiH je formalno ispunila dio obaveza predviđenih međunarodnim dokumentima čija je potpisnica. Opšti cilj Strategije za borbu protiv korupcije je „smanjenje nivoa korupcije, izrada strateškog okvira i zajedničkih standarda koji će se koristiti u BiH, te jačanje povjerenja u institucije vlasti na svim nivoima. Zakonom o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije uspostavljena je Agencija za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije kao nezavisno tijelo koje za svoj rad odgovara Parlamentarnoj skupštini BiH i koje ima prevashodno preventivnu, edukativnu i koordinacijsku ulogu, te ulogu kreatora politike prevencije korupcije i praćenja njene provedbe, ali i aktivnu ulogu u vođenju baza podataka i statističkom praćenju stanja i trendova korupcije.⁹

---

⁷ Op. Cit.

⁸ Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2011., Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2012., str. 124.

⁹ Op. Cit.

3. ZAŠTITA „UZBUNJIVAČA“ U BOSNI I HERCEGOVINI

U BiH umjesto izraza „zviždač“ koristi se „uzbunjivač“ mada u suštini ne postoji nikakva razlika u njihovoj ulozi i djelovanju u borbi protiv korupcije. „Uzbunjivači“ sve više igraju ključnu ulogu u razotkrivanju nezakonitih radnji i korupcije, odnosno sprečavanja različitih negativnih pojava u društvu koje su proizvod nemarnog ili svjesnog organizovanja različitih oblika prevara ili prijestupa¹⁰.

Iako bi „uzbunjivači“ zbog svojih postupaka trebali biti cijenjeni i uvažavani od strane šire društvene zajednice, većina njih se suočava sa nerazumijevanjem i nepovjerenjem u sredinama iz kojih dolaze. Zbog različitih predrasuda i neadekvatne pravne legislative, njihove prijave se ne istražuju adekvatno što ne dovodi do krajnjeg cilja – razotkrivanja korupcije kao i procesuiranja počinioца iste.

Šira društvena javnost se sve više suočava sa stavom da nema uspješne borbe protiv korupcije dok ljudi, u svome neposrednom okruženju (zaposlenici u javnom i privatnom sektoru), otvoreno i javno ne progovore o njenim konkretnim pojavnim oblicima. Upravo iz tih razloga značaj „uzbunjivača“ u borbi protiv korupcije se sve više prepoznaje kao vrijednost, kao sistem ranog upozorenja i djelotvoran mehanizam u borbi protiv korupcije, prevare i lošeg menadžmenta.¹¹

U namjeri da se doprinese efikasnijem pravnom okviru u BiH za borbu protiv korupcije, neophodno je izgraditi mehanizme zaštite „uzbunjivača“, kako bi im se omogućilo sigurno i nesmetano otkrivanje, praćenje, prijavljivanje i procesuiranje prijavljenih slučaja od početka do kraja. Obzirom da su to lica koja su zaposlena u tim institucijama, kao i da su oni prvi koji primjećuju zloupotrebe, postojanje i funkcionisanje unutrašnjih oblika „sistemske korupcije“, često su izloženi pritiscima.

3.1. PRAVNI OKVIR ZA ZAŠTITU „UZBUNJIVAČA“ U B I H

Pravni i institucionalni okvir, nezavisne institucije, jasne i specifične procedure – sve su to preduslovi za uspješnu borbu protiv korupcije. Trenutni pravni okvir u BiH se pokazao kao nedovoljan za ozbiljnu i efikasnu borbu protiv korupcije s obzirom na to da je broj procesuiranih slučajeva korupcije znatno manji nego u zemljama u regionu, što potvrđuju i rezulati istarživanja organizacije Transparency international, koji ukazuju na to da se već duži niz godina nivo korupcije ne smanjuje.¹²

Institucije koje u okviru svojih nadležnosti imaju i borbu protiv korupcije nisu adekvatno niti opremljene niti su funkcionalne u borbi protiv korupcije, obzirom da procedure po kojima djeluju nisu dovoljno usmjerene na otkrivanje i porcesuiranje korupcije, već samo na evidentiranje ili pomoći pri istraživanju korupcije. Možemo konstatovati da se borba protiv korupcije u BiH kreće spor i da ne postiže očekivane rezultate. U nekim slučajevima se stiče utisak da se ta borba stagnira i da je usmjerena u pogrešnom pravcu, što pospješuje korupciju u BiH.

¹⁰ Priručnik za zaštitu uzbunjivača u BiH, Centar za odgovornu demokratiju – COD Luna, 2012., str. 16.

¹¹ Op. Cit.

¹² Op. Cit. str. 18.

Zbog izostanka napredka u borbi protiv korupcije u BiH, neophodno je preispitati, ali i redefinisati svaki segment pravnog i institucionalnog okvira, kao i svaku proceduru, nadležnost i mandat koji je zakonom dodijeljen institucijama zaduženim za borbu protiv korupcije. Ukoliko želimo adekvatno odgovoriti na postavljene ciljeve Mape puta i bolje razumjeti širinu problema kao i obim aktivnosti koje je neophodno poduzeti, ukratko ćemo pojasniti ustavnu strukturu BiH, kako sa aspekta zakonodavne tako i sa aspekta izvršene i sudske vlasti.¹³

Bosna i Hercegovina se sastoji od dva entiteta Federacije BiH (u daljem tekstu FBiH) i Republike Srpske (u daljem tekstu RS), kao i od administativnog područja Brčko Distrikata BiH između klijih je podijeljena nadležnost zakonodavne, izvršene i sudske vlasti. Na razini BiH zakonodavno tijelo je Parlamentarna skupština koju čine dva doma: Predstavnički dom i Dom naroda, nosioc izvršne vlasti je Vijeće ministara, dok sudska vlast čine Sud BiH i Ustavni sud BiH. U Federaciji BiH zakonodavnu vlast čini Parlament F BiH, koji čine dva doma: Zastupnički i Dom naroda. Izvršnu vlast predstavlja Vlada F BiH, dok sudska vlast čine: općinski i kantonalni sudovi, Vrhovni sud F BiH kao i Ustavni sud F BiH. Federacija BiH je sastavljena od deset kantona koji imaju svoju zakonodavnu (jednodome skupštine) i izvršnu (vlade kantona) vlast.

U Republici Srpskoj zakonodavnu vlast čini Narodna skupština i Vijeće naroda, dok izvršnu vlast predstavlja Vlada RS. Sudsku vlast u RS čine osnovni, okružni sudovi, Vrhovni sud RS kao i Ustavni sud RS. Brčko Distrikt BiH ima jednodomu skupštinu kao zakonodavni organ, dok gradonačelnik Distrikta i Vlada Distrikta čine izvršnu vlast. Sudsku vlast Brčko Distrikta čine Osnovni sud i Apelacioni sud Brčko Distrikta BiH.

Iz složenosti djelovanja zakonodavne, izvršene i sudske vlasti na području BiH nije za očekivati uspješniju borbu protiv korupcije na bilo kojoj razini vlasti. Za promjenu i poboljšanje sistema borbe protiv korupcije u BiH najveću odgovornost snose poslanici u sva tri parlamenta u BiH i Brčko Distriktu. U njihovoј je nadležnosti predlaganje i usvajanje amandmana na postojeće ili donošenje potpuno novih zakona, koji bi omogućili efikasniju i djelotvorniju borbu protiv korupcije. Međutim, dosadašnja iskustav nam govore da je to vrlo teško postići, obzirom na političku, nacionalnu i entitetsku strukturu unutar parlamenta, gdje je vrlo teško uskladiti sve zahtjeve i očekivanja političkih subjekata.

Da bi se postigao napredak u borbi protiv korupcije potrebno je da pitanje zaštite „uzbunjivača“ kao i reforma sistema borbe protiv korupcije postanu važno društveno, nadstarnačko i pitanje opšteg društvenog konsenzusa u kome bi poslanici različitih političkih opcija prepoznali, između ostalog i mogućnost za sebe i svoju partiju da daju svoj doprinos u rješavanju bitnog društvenog problema. Reformu sistema borbe protiv korupcije kao i bolju zaštitu „uzbunjivača“ moglo bi pokrenuti formiranje multistarnačke neformalne grupe poslanika koji bi u parlamentima zagovarali reformu i ukazivali n aznačaj „uzbunjivača“. Takva grupa bi bila značajno podpomognuta od starne nevladinog sektora i neđunarodnih organizacija.

3.2. USTAVNI OSNOV ZA ZAŠTITU „UZBUNJIVAČA“ U B I H

Ustav BiH u čl. II 3. T. g) garantuje „slobodu misli, savjesti“, a isti član u T. h) garantuje „slobodu izražavanja“. Ustav BiH u čl. II. 2. Propisuje direktnu primjenu prava i

---

¹³ Op. Cit.

sloboda predviđenih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i sloboda i njzin prioritet nad ostalim zakonima.

To znači da je poštivanje ljudskih prava, pravo na slobodu mišljenja, savjesti, slobodu izražavanja i zabranu diskriminacije obezbijeđeno. Ustav F BiH u čl. II. A. 2. T. I9 garantuje „slobodu govora, slobodu mišljenja, savjesti i uvjerenja“. Ustav RS u čl. 25. Garantuje „slobodu misli i opredjeljenja, savjesti i uvjerenja, kao i javnog izražavanja mišljenja“.¹⁴

3.3. ZAKONSKI OKVIR ZAŠTITE „UZBUNJIVAČA“ U B I H

Odredbama Krivičnog zakona BiH i entiteta, kao i Krivičnim zakonom Brčko Distrikta BiH definišu se krivična djela korupcije (primanje i davanje mita, protivzakonito posredovanje, zloupotreba položaja ili ovlaštenja, prevare itd.). Za krivična djela korupcije propisana je zatvorska kazna u trajanju od jedne do deset godina.

Pojedini zakoni koji regulišu funkcionisanje privrednih subjekata sadrže odredbe koje bi se mogle smatrati kao one koje definišu pojam „zviždač“. Tu prije svega mislimo na Zakon o trgovačkim društvima RS u članu 38. Stav 4. (obaveza čuvanja poslovne tajne) kaže da će „firma u potpunosti zaštiti osobe koje su, postupajući savjesno, u dobrovjjeri, ukazale na postojanje korupcije u nadležnim tijelima. Takođe, Zako o javnim preduzećima u RS, u članu 17. (Izvještavanje o nezakonitom ponašanju) kaže da čovjek koji dolazi sa podacima koji po njegovom mišljenju predstavljaju dokaz o kršenju zakona i podzakonskih akata koji se primjenjuju u preduzeću, o istima mora upoznati glavno pravno tijelo, nadzorni odbor, skupštinu i druge nadležne organe.

Zakon o javnim preduzećima F BiH na sličan način reguliše pitanja koja se odnose na prijavljivanje nezakonitih radnji i ponašanja, član 18. Ovaj zakon takođe dopušta mogućnost prijavljivanja javnih preduzeća agencijama za provođenje zakona – policiji i tužilaštву. Takođe, Zakon o zaštiti svjedoka BiH definiše pravila koja predviđaju pravnu zaštitu osoba koje dostavljaju podatke javnim institucijama i pri tome dobijaju pravnu zaštitu. S tim u vezi, sud može ukloniti optuženog iz sudnice dok svjedok daje iskaz, ili iskaz može dati iz zaslona ili pomoću tehničkih sredstava (prijenos slike i zvuka).

Zakoni koji regulišu radno pravni status uposlenika (zakoni o radu na entitetskom nivou) kao i Zakon o državnim službenicima i namještenicima ne sadrže odredbe koje se odnose na „uzbunjivače“, tj. ne postoje zakonske odredbe koje dopuštaju zaposlenicima da prijavljuju nepravilnosti ili nelegalne radnje sa kojima se susreću u radu. Zakon o radu član 120. ne dopušta zaposlenicima da prijavljuju nepravilnosti nadležnoj inspekciji, osim ako se to ne odnosi na njihov pravni i radni status (ugovor o radu, plaću, godišnji odmor itd.). Nasuprot tome, zakon o radu propisuje da „otkrivanje poslovne i službene tajne“ predstavlja tešku povredu radnih prava, koje mogu prouzrokovati ozbiljnu štetu poslodavcu i on tada može jednostavno raskinuti ugovor sa zaposlenikom.¹⁵

Zakon o državnoj službi u institucijama BiH je propisao da državni službenik može biti proglašen krivim za disciplinski prekršaj kao što je „otkrivanje vojne ili službene tajne, odnosno zbog kršenja propisa o čuvanju tajne“. Državni službenik ima obavezu da kada dobije nalog od predpostavljenog za koji smatra da je nezakonit, „ukazati na nezakonitost

¹⁴ Op. Cit. str. 19.

¹⁵ Op. Cit. str. 21.

predpostavljenom“. Ako predpostavljeni ponovi naredbu, državni službenik treba zatražiti pismenu potvrdu u kojoj se navodi identitet predpostavljenog kao i precizan sadržaj naredbe“.

Zakonom o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH uređuje se status lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH i pravnim licima koja osnivaju institucije BiH, postupak prijavljivanja, obaveze institucija u vezi s prijavljivanjem korupcije, postupak zaštite lica koja prijavljuju korupciju te propisuje sankcije za povrede odredbi ovog zakona. Ovaj zakon je usvojen u oba doma Parlamentarne skupštine BiH krajem 2013. godine ali u različitim tekstovima, pa je oformljena komisija koja će usuglasiti tekstove i zakon uputiti u dalju proceduru.

Krivično zakonodavstvo u BiH sadrži odredbe kojima su inkriminirana krivična djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti. Izmjenama i dopunama državnog krivičnog zakona su učinjeni značajni koraci ka proširivanju kruga počinitelja (međunarodni službenici) kod krivičnih djela primanja i davanja dara i drugih oblika koristi. Važne su izmjene urađene i u Zakonu o krivičnom postupku BiH, gdje je uvedena odredba koja omogućava tužilačkim i policijskim tijelima da poduzimaju posebne istražne radnje prilikom istraživanja krivičnih djela korupcije.

Međutim, ove zakonodavne izmjene u praksi nisu donijele značajnije rezultate. Analize pokazuju da udio istraga koje se odnose na koruptivna krivična djela i dalje iznosi samo 2,8% u odnosu na ukupan broj istraga, a udio osuđujućih presuda za krivična djela korupcije u ukupnom broju osuđujućih presuda manji je od 1%, što sigurno ne zadovoljava zahtjeve efikasnijeg i odlučnijeg sankcionisanja korupcije.¹⁶

4. ZAŠTITA „ZVIŽDAČA“ U ZEMLJAMA ČLANICAMA EU

Evropska komisija je 19. novembra 1999. godine u Haagu donijela Povelju o zaštiti „zviždača“ tj. zaštiti uposlenika koji otkriju informacije a koje su povezane sa određenom opasnošću, prevarom ili nekom drugom nelegalnom radnjom koju primijete na radnom mjestu, bilo od starne kolega ili poslodavca. U cilju zaštite finansijskih i ekonomskih interesa zajednice 1999. godine je osnovan Evropski ured za suzbijanje prevara (OLAF – nezavisno istražno tijelo u okviru EK) čiji je zadatak provođenje administrativno protivprevarnih istraga.

U sklopu OLAF-a usvojen je Pravilnik o zviždačima kojim se uređuje način na koji „zviždač“ može stupiti u kontakt sa tijelom Zajednice ili OLAF-om tj. direktno telefonom ili pisanim putem. „Zviždač“ može ostati anoniman te službenici OLAF-a mogu kontaktirati sa njime.¹⁷

¹⁶ Transparency International BiH, Procesuiranje korupcije pred sudovima i tužilaštvinama u BiH 2009-2010, 2011, dostupno na www.ti-bih.org/publikacije/.

¹⁷ Margareta Habazin: Zaštita „zviždača“, Hrvatska javna uprava – časopis za teoriju i praksu javne uprave god.10. br. 2., Zagreb 2010., str. 340.

4.1. VELIKA BRITANIJA

Velika Britanija je jedna od zemalja u kojoj je zaštita „zviždača“ najdetaljnije razrađena. Zakon o razotkrivanju javnog interesa (The Public Interest Disclosure Act) donesen je 1998. godine kako bi se zaštitili „zviždači“ i vezuje se na Zakon o pravima iz radnog odnosa (Employment Rights Act) iz 1996. godine koji uređuje prava zaposlenika uopšteno. Zakonom su obuhvaćeni privatni i javni sektor, dok se ne odnosi na vojsku i obavještajne službe.

Zakon o razotkrivanju javnog interesa štiti „zviždače“ od diskriminacije i odmazde, kako se nebi dogodilo da zbog iznošenja informacija o nezakonitostima budu otpušteni sa posla, preskočeni u postupku unapređenja ili izostavljeni u procesu dodatnog usavršavanja. U slučaju da postanu žrtve diskriminacije na radnom mjestu, „zviždači“ se mogu obratiti nadležnom sudu koji se bavi pitanjima povreda prava radnika (Employment Tribunal).

4.2. FRANCUSKA

U Francuskoj su odredbe o zaštiti „zviždača“ ugrađene u Zakon o radu, ali se oni štite Zakonom o krivičnom postupku kao i Opštim statutom za službenike. Francuski teroretičari smatraju da nema potrebe za donošenje posebnog zakona kojim bi se štitila prava „zviždača“. Smatraju da bi donošenje posebnog zakona bio znak nepovjerenja i neučinkovitosti pravosuđa i policije, za koje oni smatraju da u potpunosti izvršavaju obaveze iz svoje nadležnosti.

4.3. FINSKA

Finsko zakonodavstvo ne poznaje posebne odredbe vezane za zloupotrebu položaja ili korupcije u javnoj i državnoj službi. Nema posebnih odredbi koje bi se bavile zaštitom „zviždača“. Funkcioneri i službenici u tijelima državne uprave dužni su, u skalu sa profesionalnim ponašanjem, prijaviti bilo kakve nezakonite radnje koje uoče.¹⁸

4.4. HRVATSKA

Zakon o državnim službenicima Republike Hrvatske, kao i drugi relevantni propisi kojima se propisuje zaštita „zviždača“ u organima državne službe, uređuje se prijavljivanje korupcije tj. potiču se uposlenici na preventivno djelovanje u borbi protiv korupcije. U članu 14. a. Zakona o državnim službenicima, uvršteno je i pravo na zaštitu službenika koji prijavi sumnju na korupciju. Takođe, Zakon o radu sadrži odredbe kojima se štite „zviždači“, tako u članu 115. se kaže da prijava korupcije od strane radnika ne predstavlja opravdani razlog za otkaz.

Krivični zakon Hrvatske ka krivično djelo propisuje neprijavljinje pripremanja krivičnog djela (član 299.), neprijavljinje izvršenja krivičnog djela (član 300.), lažno prijavljivanje krivičnog djela (član 302.) kao i davanje lažnog iskaza. U Zakonu o krivičnom postupku, u odredbama o predstražnom postupku, propisuje se da su „sva tijela državne vlasti i sve pravne osobe dužne prijaviti krivično djelo za koje se goni po službenoj dužnosti, koja su im dojavljena ili za koja su sami saznali (član 171/1.). Takođe se nizom zakonskih

---

¹⁸ Op. Cit. str. 342.

akata proisuje zaštita ugroženog svjedoka, kakav bi mogao biti svjedok koji prijavi krivično djelo korupcije (član 294.).¹⁹

5. ZAKLJUČAK

Precepција „zviždača“ u mnogome zavisi od stadija na kome se nalazi jedno društvo, u razvijenim i demokratskim društvima (kakvo je u Finskoj) otvorenost društva i kulturna organizacija zajednice garantuju integritet i transparentnost, čime „zviždači“ dobijaju apsolutnu zaštitu. U drugim društvima kakvo je recimo naše, takve osobe („uzbunjivači“) se doživljavaju različito, od nekih se osuđuju da su izdajnici, do toga da ih drugi smatraju pozitivnim ili čak „herojima“.

Većina „uzbunjivača“ su osobe koje nisu u stanju da nijemo posmatraju nezakonite radnje i postupke koji se dešavaju u njihovim organizacijama, te se odlučuju da iste prijave u nadi da će nadležne institucije poduzeti određene korake na procesuiranju počinoca. „Uzbunjivači“ u velikoj većini svojim postupcima ne dovode u pitanje autoritet organizacije u kojoj rade, nego svojim postupcima žele pokazati da podržavaju sistem, te da imaju povjerenje u institucije policije i pravosuđa.

Ono što pogada ove ljudi je prije svega šikaniranje i pritisci kojim su izloženi nakon što se stave u ulogu „uzbunjivača“. Upravo su strah i progon od nadređenih institucija postali problem u mnogim zemljama svijeta. Iako su u mnogim zemljama doneseni zakoni kojima se štite prava „uzbunjivača“, postoji niz primjera u kojima su „uzbunjivači“ dobili suspenziju, otkaz ili su na neki drugi način izloženi ptitiscima zbog onoga što su učinili.

BiH je ratifikovala niz međunarodnih instrumenata koji sadrže opšteprihvачene međunarodne standarde u oblasti antikorupcije. Usvajanjem Strategije za borbu protiv korupcije 2009-2014 u septembru 2009. godine, kao i Zakona o Agenciji za prevenciju korupcije i koordinaciju borbe protiv korupcije u decembru 2009. godine, BiH je formalno ispunila dio obaveza predviđenih međunarodnim dokumentima čija je potpisnica. Donošenjem Zakonom o zaštiti lica koja prijavljuju korupciju u institucijama BiH postignut je vidan napredak BiH u borbi protiv korupcije, ali to je samo početak u dugotrajnom procesu koji nas očekuje u budućnosti.

Sve zakonske odredbe koje su donešene u BiH a koje se tiču zaštite „uzbunjivača“ usmjerene su na poticanje da se prijavljuju koruptivna ponašanja u institucijama, čime bi se postigla opšta prevencija činjenja takvih radnji, uz potpunu pravnu zaštitu od štetnih posledica za lica koja prijave korupciju. I pored svega navedenog mali je broj lica, grđana koji se usuđuju prijaviti radnje za koje znaju ili smatraju da su protivzakonite, zbog nepovjerenja u pravosudne institucije BiH, kao i njihov dosadašnji rad i zalaganje u borbi protiv korupcije. U prilog tome idu i podaci o broju procesuiranih ali i osuđenih lica za koje su postojale osnove sumnje da su počinili krivičana djela iz oblasti korupcije.

---

¹⁹ Op. Cit. str. 344.

LITERATURA

1. Analiza zaštite zviždača u državama članicama Evropske unije, www.antikorupcija.hr;
2. Brošura; Korupcija: uzorci, posledice, prevencija, Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, 2012., www.mprh.hr;
3. Brošura o zaštiti „zviždača“, Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, 2013., www.mprh.hr;
4. Brošura: Za društvo bez korupcije, Zakonska zaštita osoba koje u dobroj vjeri prijavljuju korupciju, Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, 2013., www.mprh.hr;
5. Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2011, [www. http://ljudskaprava.ba](http://ljudskaprava.ba)
6. Evropska komisija, Radni dokument osoblja komisije: Izvještaj o napredku Bosne i Hercegovine u 2013., www.komorabih.ba;
7. Habazin Margareta: Zaštita „zviždača“, Hrvatska javna uprava, 2010.;
8. Priručnik za zaštitu uzbunjivača u Bosni i Hercegovini, Centar za odgovornu demokratiju - COD LUNA, 2012.;
9. Transparency International BiH, Monitoring ispunjenosti međunarodnih i evropskih obaveza Bosne i Hercegovine u oblasti borbe protiv korupcije, 2012., www.ti-bih.org;
10. Uzbunjivač br.5, Elektornski bilten Uzbunjivača u BiH, Centar za odgovornu demokratiju - COD LUNA, 2013.;
11. Ustav Bosne i Hercegovine (Opšti okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini – Aneks IV) i Amandman I na Ustav Bosne i Hercegovine („Službeni glasnik BiH“, broj 25/09)
12. Krivični zakon BiH – („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10);
13. Krivični zakon F BiH – („Sl. novine F BiH“ br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10 i 42/11);
14. Krivični zakon RS – („Sl. glasnik RS“ br. 49/03, 108/04, 37706, 70/06, 73/10, 01/12, 67/13);
15. Krivični zakon BD – („Sl. glasnik BD BiH“ br. 10/03, 45/04, 06/05, 21/10, 52/11);
16. Zakon o krivičnom postupku BiH – („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ br. 03/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13);
17. Zakon o krivičnom postupku F BiH – („Sl. novine F BiH“ br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 09709, 12/10, 08/13);
18. Zakon o krivičnom postupku RS – („Sl. glasnik RS“ br. 53/12);
19. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svedoka BiH – („Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ 3/03, 21/03, 61/04, 55/05);
20. Zakon o krivičnom postupku BD – („Sl. glasnik BD BiH“ br. 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07),
21. Zakon o državnoj službi u institucijama BiH – (“Službeni glasnik BiH”, br. 19/02, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 32/07, 43/09, 8/10 i 40/12);
22. Zakon o državnoj službi u F BiH – („Sl. novine F BiH“ br. 29/03; 23/04; 39/04; 54/04; 67/05; 08/06; 04/12);
23. Zakon o radu F BiH – („Sl. novine F BiH“ br. 43/99, 32/00 i 29/03).
24. Zakon o javnim preduzećima F BiH – („Sl. novine F BiH“ br. 08/05, 81/08 i 22/09);
25. Zakon o javnim preduzećima RS – („Sl. glasnik RS“ br. 75/05 i 78/11);
26. Zakon o privrednim društvima RS - (Sl. gl. RS br. 127/08, 58/09, 100/11).

PROTECTION OF “WHISTLEBLOWERTS” IN BOSNIA AND HERCEGOVINA

Summary

Corruption is currently listed as one of the most important problems in Bosnia and Herzegovina (hereinafter: BiH). Often recounted stories of corrupt officials, doctors, teachers, policemen, but also politicians. Measures are " certain steps " in combating the same, but the citizens of these steps as well as the speed of solving the problem of corruption in BiH unhappy. In fact, eagerly await the launch of major court cases against the responsible persons as is the case in Croatia. In this regard , the emergence of " whistleblowers " mainly among citizens creates a positive precepcoj , although in some cases it can have negative connotations. A serious problem for " whistleblowers " in the administrative organs, public institutions, public companies, private companies and international organizations representing persecution and fear of superiors in these intitucijama. Therefore, many countries in the world and the environment as well as international organizations make up the rules and laws on the protection of " whistleblowers ". In Bosnia during the adoption of the Law on the protection of persons who report corruption in the institutions of Bosnia and Herzegovina who usovjen late last year in the Parliamentary Assembly of Representatives and House of Peoples, but in different texts , and interlinked formriana the commission to agree on text this law, so that he could be sent to the further procedure.

Keywords : protection of " whistleblowers " , corruption , law , strategy , agency , Bosnia and Herzegovina .

RIZICI KORUPCIJE U SEKTORU ODBRANE

1. UVOD

Osnovna misija sektora odbrane u danoj državi, u konačnici je pružanje sigurnog okruženja, kako bi građani uživali svoja neotuđiva ljudska prava i slobode, a država i društvo ostvarivali prosperitet u različitim djelatnostima. Iako se sektor odbrane, otjelovljen kroz oružane snage, smatra veoma krut, odan, disciplinovan i sa velikim povjerenjem građana, ipak on nije imun na korupciju, koja ga podriva i time ruši njegovu osnovnu misiju. Korupcija u sektoru odbrane ugrožava operativnu efikasnost oružanih snaga, ruši njihov ugled na nacionalnom i međunarodnom planu, direktno ugrožava sigurnost građana i suverenitet države. Također korupcija u ovom sektoru može otuđiti oružane snage od mehanizama civilne i demokratske kontrole, što može biti pogubno za osnovne demokratske vrijednosti i vladavinu prava.

“Korupcija u obrani je opasna, i rastrošna, a troškovi plaćaju građani, vojnici, privredni subjekti i vlada. Ipak, većina vlada čini pre malo da to spriječi, ostavljajući brojne mogućnosti za skrivanje korupcije daleko od javnosti i rasipa novac bi mogao biti bolje upotrijebljen.”² Sagledavajući Antikorupcijski indeks u sektoru odbrane (The Government Defence Anti-Corruption Index GI), Bosna i Hercegovina u 2013.godini, između 82 države, ocijenjena je oznakom D koja označava visok rizik i nedovoljne napore za sprečavanje korupcije. Korupciju u sistemu odbrane danas možemo shvatiti kao savremeni rizik i prijetnju sigurnosti u sferi tzv. nevojnih odnosno nenaoružanih prijetnji.

---

¹ Autor je oficir OS BiH - Ministarstvo Odbrane BiH. Mišljenja i stavovi u ovome radu ne predstavljaju službene stavove institucije u kojoj je autor uposlen, u radu je prezentiran isključivo rezultat naučnog istraživanja

²Mark Pyman, direktor Transparency International britanskog programa obrane i sigurnosti, <http://www.globalsocialjustice.eu/>. Pristupljeno: marta 2014.god.

2. Rizici i izvori korupcije u sektoru odbrane

Sektor odbrane je projektovan za provođenje mjera, radnji i postupaka, kojima se štiti integritet I teritorijalni suverenitet države, a u novije vrijeme i pružanje podrške međunarodnim mirovnim operacijama, on se danas suočava sa jednim oblikom prijetnje koji nije konvencionalan i klasičan (posmatrano u smislu vojne vještine). Društvena devijacija-korupcija, itekako ima interes u sferi odbrane, jer se najveći dio budžetskih sredstava izdvaja upravo za ovaj resor. Osnovni izvori i rizici korupcije koji se javljaju u sektoru odbrane su u polju:³

- Kadrovske politike;
- Budžetiranja sektora odbrane;
- Nabavki i offset aranžmana;
- Angažovanja spoljnih resursa, privatizacija i sklapanja javno-privatnih partnerstava u sektoru odbrane;
- Korištenja viškova opreme i infrastrukture, i uključivanja osoblja i imovine sektora odbrane u privredne aktivnosti;

2.1. Kadrovska politika i korupcija

Sektor odbrane u svim državama svijeta je naj mnogoljudniji. U savremenim demokratijama, sector odbrane regulisan je setom rješenja ponuđenih kroz kompleksne civilno-vojne odnose, koji nisu univerzalni. Međutim zajednička karakteristika civilno-vojnih odnosa je civilna komanda, parlamentarni nadzor nad vojnim potencijalima, i u konačnici piramidalno ustrojen I autoritativno depersonalizovan vojni lanac komandovanja i kontrole.

Kadrovska politika u sektoru odbrane ima za cilj da prepozna i usmjeri određeni personalni potencijal, sa razvijenim vještinama i iskustvima, na ključne pozicije koje, što će u konačnici rezultirati efikasnoću cjelokupnog sistema. Ona se ostvaruje kroz dvije osnovne funkcije: utvrđivanje i projiciranje kadrovskih potreba, te upravljanje kadrovima. Ova druga funkcija kadrovske politike smatra se i naj pogodnijom za korupciju, jer se tu radi o direktnim odlukama koje utiču na profesionalni razvoj i karijeru personala. Takve odluke mogu biti pod utjecajem korupcije a radi se između ostalom o dodjeljivanju povoljnijih radnih mjesta ili zadataka, stavljanje u povoljniji položaj pri rasподjeli ograničenih sredstava, ali i uticanje na svakodnevni radni angažman ljudstva. “ Pored toga, prostor za korupciju otvara i izuzetno veliki autoritet koji nadređeni imaju u odnosu na svoje podređene, zasnovan kako na zakonu, tako i na tradiciji.

Tako, na primer podređeni mogu dati mito kako bi izbegli naporne ili opasne poslove, odnosno nadređeni ili stariji vojnici mogu koristiti iznudu da bi ostvarili neke svoje interese.”⁴

Generalno posmatrajući, u sferi kadrovske politike, korupcija se može javiti u tri oblika: krađu/iznudu, mitu i mreže uticaja.

Službenici koji imaju pristup određenim resursima (finansijskim, materijalnim), mogu biti u prilici da protivpravno zadrže za sebe dio ovih sredstava.⁵ Također, službenici koji su na

³ Izgradnja integriteta i smanjenje korupcije u sektoru odbrane: zbornik najboljih praksi, Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF), Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP), Beograd, 2013.godine.

⁴ Ibid., p. 44.

pozicijama na kojima se donose odluke o kadrovskim pitanjima, mogu očekivati ili zahtijevati određenu korist od lica o kojima se u datom momentu odlučuje. Mreže uticaja predstavlja oblik koruptivnog djelovanja gdje se umjesto novca ili materijalnih dobara koriste informacije, uticaj i usluge.⁶

2.2. Budžetiranja sektora odbrane

Budžet se po, "Najboljim praksama budžetske transparentnosti OECD-a" smatra najvažnijim dokumentom praktičnih politika, koji spada u vodeća referentna djela iz oblasti budžetiranja,

Budžetiranje sektora odbrane je process dodjeljivanja finansijskih resursa za pitanja odbrane. Ogleda se se kroz pravovremeno, realno i adekvatno planiranje budžeta, realizaciju izvršenje te izvještavanje o realizovanom. Budžetiranje sektora odbrane ni u kojem slučaju ne može biti zaobiđeno od strane revizije. Ono mora biti transparentno i efikasno. Svaka netransparentnost otvara vrata koruptivnim djelovanjima. Budžetiranje mora pratiti smjernice, planove i programe koji se tiču finansiranja ukupnog sistema odbrane, a standardi i procedure moraju biti takvi da odgovore transparentnosti, važećim zakonskim propisima, računovodstvenim standardima i da onemoguće prisustvo korupcije.

2.3. Nabavke i offset aranžmani

Nabavke u sektoru odbrane možemo slobodnopoスマtrati sa dva aspekta, i to aspekt nabavljanja i aspekt održavanja. Aspekt nabavljanja sredstava potrebnih za sektor odbrane prolazi kroz složenu fazu projekcije potreba, izbora sredstava i ponuđača te ugovaranje. Održavanje sredstava nezaobilazan je element na koji se mora računati pri svakoj nabavci. On obuhvata sisteme od nekoliko nivoa održavanja, opsluživanja, te nabavke rezervnih i potrišnih dijelova i materijala, softvera itd.

Ovakav složen proces nabavki i održavanja izložen je mogućoj korupciji, jer se radi o većim materijalnim sredstvima, suženom izboru ponuđača sofisticirane tehnike, određeni veo tajne koji prati sektor odbrane. U sistemu nabavki mora postojati jasna definisanost potreba.⁷ "Nabavke u sektoru odbrane predstavljaju oblast u kojoj postoji najveći rizik od pojave korupcije. U ovom procesu postoji više ključnih tačaka na koje treba obratiti posebnu pažnju kako bi se taj rizik sveo na najmanju moguću meru. One postoje u fazi pripreme, tokom tendera ili pregovora, kao i za vreme izvršenja ugovora."⁸

Offset aranžmani, koji se uglavnom koriste u poslovima sektora odbrane, predstavljaju međunarodne trgovinske transakcije kojima se vrši plaćanje roba I usluga putem

⁵ To ponekad rade tako što ne isporuče određenu robu, ali se češće koriste prevarom, kao što je prijavljivanje „vojnika duhova“ ili uzimanje nezakonitih gotovinskih provizija, Ibid.

⁶ Poznate razvijene koruptivne mreže su npr. „blat“ sistema u bivšem SSSR-u, zatim neformalni klanovi-bratstva sa relacijama „pokrovitelj-klijent“, a u navedenim mrežama razvijaju se neformalni ali jaki quid-pro-quo“ odnosi.

⁷ Ministarstvo odbrane i drugi savezni organi SAD dužni su da izrade zvaničan dokument pod nazivom „Izjava o potrebama misije“ (Mission Need Statement), Citirano u fn.3.

⁸ Ibid., p.75.

kompenzacije.⁹ Ofset aranžmani su također podložni korupciji. „Ofset aranžmani, takođe, mogu da podstaknu razvoj korupcije, jer ugovori mogu ići preko lokalnih firmi, koje su odabrane zbog svojih političkih veza. U poslu sa Južnom Afrikom, podugovori sklopljeni sa lokalnim firmama dodatno su omogućili zvaničnicima da „napune svoje džepove“.¹⁰ Rizici pojave korupcije u ugovaranju offset aranžmana se protivpravni uticaj na process donošenja odluka o potrebnim resursima za nabavku, uticaj na odlučivanje u fazi tenderske procedure, i eventualna realizacija naplate ranijim dugovanja ili pruženih usluga.

2.4. Angažovanja spoljnih resursa, privatizacija i sklapanja javno-privatnih partnerstava u sektoru odbrane

Angažovanje tzv. kontraktorskih-civilnih firmi za izvođenje pojedinih radova veoma je često u današnjim sistemima odbrane. Smatra se da se na taj način štedi novac, jer potreba za pojedinim radovima nije uvijek permanentna. Polako se razilazi sa tzv. autonomnim sistemom sveobuhvatnosti, po kojem je system odbrane date države imao sve neophodne vlastite kapacitete za autonomno djelovanje. Međutim ulaskom u sferu javno-privatnih natječaja za određene poslove, pored pouzdanosti, cijene, kvaliteta, potrebno je obretiti pažnju na rizik korupcije koji i u ovoj sferi prijeti. Također, privatizacija neperspektivne nepokretne imovine je pod uticajem lobiranja i pritisaka, naročito što je ista na atraktivnim lokacijama i sa uglavnom uređenom infrastrukturom.¹¹

2.5. Korištenja viškova opreme i infrastructure

Završetak blokovske podjele u Evropi, kao jedan od proizvoda imao je ipojavu ogromnih viškova u vojnoj opremi i infrastrukturni. Navedena sredstva postala su ballast za državne proračune jer zahtijevaju ogromna sredstva za čuvanje i održavanje, a postojaо je i sigurnosni rizik postojanja pojedinie opreme. Također troškovi uništavanja i uklanjanja resursa su sa ekonomskog aspekta veoma veliki. Mnoge međunarodne organizacije (npr. OSCE), uključene su u procese uklanjanja rizične vojne opreme (eksplozivna sredstva, nestabilna municija itd.). Nerijetko se uslijed skupih troškova adekvatnog zbrinjavanja vrši prodaja viška vojne opreme, što koju vrši sektor odbrane, a što može predstavljati plodno tlo za pojavu korupcije. Angažovanje privatnih/javnih firmi za zbrinjavanje viška vojne imovine, putem direktnih pogodbi, što nije rijedak slučaj, otvara vrata koruptivnim pojavama.¹² Također uključivanje osoblja i imovine sektora odbrane u javno-privatne aktivnosti predstavlja mogućnost za pojavu krupnijih radnji.

---

⁹ Kompanija „Lockheed Martin“ (Lockheed Martin), na primer, jedan od najvećih dobavljača u sektoru odbrane, ima ofset obaveze u iznosu od 19 miliardi američkih dolara 12 zemalja, Više u Ibid., p.87.

¹⁰ Rumunija: Povodom rumunske kupovine dve fregate 2003. pojavili su se navodi o isplati provizija. Istraga je pre svega bila usmerena na nepravilnosti u ugovoru i na izgubljena novčana sredstva u vezi sa ofset paketom. U junu 2006. godine list „Bukarest dejli njuz“ (Bucharest Daily News) izvestio je da se „čini da je glavni razlog sprovođenje ugovora o ofset aranžmanu“. Prema odredbama tog ugovora, firma „BAE systems“ (BAE Systems) trebalo je da 80% vrednosti nabavke iskoristi za kupovinu proizvoda i usluga iz Rumunije, i to kombinacijom direktnih i indirektnih ofset aranžmana. Ibid.

¹¹ Sa tim u vezi SAD su formirale nezavisnu Komisiju za preseljenje i zatvaranje vojnih baza (BRAC), “BRAC Proces će rezultirati u usklađivanju infrastrukture Odjela obrane sa strategijom obrane....”, Thomas E. White, Secretary of the Army, <http://www.defense.gov/>, Pristupljeno februara, 2014.god.

¹² „Jorma Ajdžala (Jorma Äijälä), državni tužilac Finske, upravo podiže optužnicu protiv pet osoba. Dvojica optuženih bila su na direktorskim pozicijama u Odbrambenim snagama Finske. Preostala trojica bila su zaposlena u preduzeću za reciklažu. U ovom slučaju Odbrambene snage raspisale su konkurs za ponuđača koji će u periodu između 2007. i 2009. godine pretvoriti u otpad i reciklirati 360 zastarelih oklopnih vozila. Prema navodima tužilaštva, preduzeće kome je dodeljen posao nelegalno je pobedilo na konkursu, dok je konkurenčko preduzeće pretrpelo gubitak od 350.000 evra.“, u Ibid.p.119.

3. „Nulta tolerancija” na korupciju u Ministarstvu odbrane BiH

„Pojava korupcije u sistemu odbrane, pored svih negativnosti koje nosi sa sobom, istovremeno predstavlja i ozbiljnu sigurnosnu prijetnju, i vrlo je značajno iznaći adekvatne i efikasne mjere za prevenciju i borbu protiv korupcije unutar odbrambenog sistema“.¹³

Ministarstvo odbrane BiH predstavlja prvu državnu instituciju koja je pokrenula implementaciju ovog projekta, u cilju borbe protiv korupcije. Projekat nulte tolerancije na korupciju ogleda se u edukaciji rukovodstva i uposlenika o modelu djelotvornog antikorupcijskog programa u skladu sa obavezama i zadacima Strategije za borbu protiv korupcije Bosne i Hercegovine, uvođenju “etičke linije” za prijavljivanje i rješavanje otkrivenih nepravilnosti i korupcije, te kroz promociju antikorupcione klime i antikorupcijskog ponašanja u sektoru odbrane sukladno najboljim svjetskim praksama promocije etičkog i profesionalnog raspolažanja javnim resursima. Ovakav pristup zamišljen je da rješava problematiku korupcije u njenim početnim fazama.

Etička linija je otvoreni komunikacijski kanal koji služi za prijavu administrativnih grešaka, prekoračenja ili zloupotrebe ovlaštenja, nezakonitosti u radu i krivičnih djela unutar organizacije.¹⁴ Sigurni sistem Etička linija koji se koristi za podnošenje prijava osmišljen je tako da štiti identitet lica koje prijavljuje nepravilnosti i omogućava potpunu anonimnost.

Aktivno legitimisana lica su građani i uposlenici Ministarstva odbrane i Oružanih Snaga BiH. Nakon zaprimljene prijave, nadležni organi su dužni u dodijeljenim rokovima ispitati i istražiti navode prijave, te podnijeti izvještaj.¹⁵

---

¹³ Zekerijah Osmić, Ministar odbrane BiH, www.mod.gov.ba.

¹⁴ Net Consulting Sarajevo, www.mod.gov.ba.

¹⁵ Odluka o procedurama i nadležnostima za rješavanje prijava o nepravilnostima zaprimljenim putem otvorenog elektronskog kanala, Ministar odbrane BiH, Odluka Br.:08-04-2-3975/13 od 11.10.2013.godine

Zaključak

Sektor odbrane svake države, ključan je faktor mira, stabilnosti i međunarodnih odnosa. Međutim, korupcija kao neumitni pratilac društva, ima pojavnne oblike u ovom sektoru. Korupcija ostavlja dalekosežne negativne posledice u svim društvenim sferama, a u sferi odbrane korupcija je direktno usmjerena na potkopavanje temeljnih karakteristika državnog suvereniteta. Negativne pojave korupcije prisutne su kako smo vidjeli i u sistemu odbrane, ali i u aktivnostima koje taj sistem provodi u nabavkama, i raspolaganju imovinom odbrane. Na polju borbe protiv korupcije u sektoru odbrane, države ulažu ogromne napore. Međutim, korupcija ima i svoj evolutivni karakter koji evoluira sukladno društvenim promjenama, i postaje sve perfidnija.

Obzirom da su uslovi djelovanja oružanih snaga danas sve kompleksniji, borba protiv korupcije u ovom segmentu odbrane je imperativ, jer su moguće negativne posljedice nesagledive po društvo i državu.

Literatura

- Izgradnja integriteta i smanjenje korupcije u sektoru odbrane: zbornik najboljih praksi, (2013), Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF), Beogradski centar za bezbednosnu politiku (BCBP), Beograd.
- Odluka o procedurama i nadležnostima za rješavanje prijava o nepravilnostima zaprimljenim putem otvorenog elektronskog kanala, Ministar odbrane BiH, Odluka Br.:08-04-2-3975/13 od 11.10.2013.godine
- Agostino G., Dunne J. P. and Pieroni L. Corruption, Military Spending and Growth , 2011.
<<http://www.csae.ox.ac.uk/conferences/2011-EDiA/papers/796-Pieroni.pdf>>
- Kilaz, Ilker and Hayri, Kadir. „Improving the Transparency and Anti-Corruption Efforts in Defence Procurement: Recommendations from Global Practices.“ 2011.
<http://calhoun.nps.edu/public/bitstream/handle/10945/10632/11Dec_Kilaz_MBA.pdf?sequence=1>
- <http://www.globalsocialjustice.eu/>
- <http://www.defense.gov/>
- www.mod.gov.ba.

Korupcija u zdravstvu

UVOD

Odnos **prava i morala** predstavlja jedno od ključnih pitanja razumijevanja društvenih odnosa. Posmatrajući njihov medjusobni odnos često se postavlja pitanje koji je od ova dva skupa društvenih pravila, stariji. Da li je to pravo ili moral?

Postoje različita gledišta, ali ipak sa većom sigurnošću može se reći da je moral starija kategorija od prava i to baš zbog toga što su postajali periodi razvoja ljudskog društva u kome su društveni odnosi bili uredjeni moralom, ali ne i pravom. To pitanje se prije svega postavlja kod odnosa krivičnog djela, odnosno onoga što je krivičnim pravom zabranjeno i moralnog prestupa. I pored toga što se moral i krivično pravo medjusobno prožimaju (odredjeno ponašanje je i krivično delo i moralni prestup), ipak izmedju krivičnog prava i morala postoji razlika u načinu ostvarivanja i primjene pravnih i moralnih normi. Dok se kod jednih to ostvaruje prinudom, kod drugih se pojavljuje dobrovoljnost.

U tom odnosu izmedju ova dva oblika društvenih pravila treba tražiti odgovor na pitanje, **šta je korupcija**? Sa teorijskog stanovišta različiti su pristupi u definisanju korupcije.

Definicija korupcije koju je dao Vito Tanci možemo smatrati kao najsadržajniju. Prema ovoj definiciji, korupcija postoji ukoliko dodje do namernog narušavanja principa nepristrasnosti pri donošenju odluka u cilju prisvajanja neke pogodnosti (1).

Definicija Svjetske banke je takođe veoma zastupljena. Tu se korupcija predstavlja kao zloupotreba javnih ovlašćenja radi sticanja privatne koristi. Ovakav način definisanja korupcije vezan je za javna ovlašćenja, tako da se korupcija vezuje za državu, njene poslove, državnu intervenciju na tržištu i postojanje javnog sektora (2).

Mada je prva definicija korupcije superiornija, definicija Svjetske banke omogućava bolje shvatanje korupcije javnog sektora koja je izuzetno značajan element državnog aparata.

1. Šta je korupcija?

“Korupcija je odnos koji se zasniva zloupotrebljom službenog, odnosno društvenog položaja ili uticaja, u javnom ili privatnom sektoru, u cilju sticanja lične koristi ili koristi za drugoga”
Član 2 Zakona o agenciji za borbu protiv korupcije (APIK)

Dolazi od latinske riječi corruptio (lat. corruptio - pokvarenost, kvarnost, izopaćenost, razvrat, potkupljivanje, podmićivanje, potkupljenje, podmićenje, kvarenje, truljenje, raspadanje, krivotvoreni spisa, mjere, utega i sl.). Korupcija je štetna društvena pojava koja narušava temeljne društvene vrijednosti.

Kao predmet pravnih, sociooloških, političkih i filozofskih rasprava prisutna je kroz cijelu povijest.

Neke od definicija korupcije:

- "Korupcija je zloupotreba povjerenih ovlasti za privatnu korist". (Transparency International)
- "Korupcija je zloupotreba javnih ovlasti za privatnu korist". (Svjetska banka)
- "Korupcija je devijantno ponašanje djelatnika javne uprave (izabranih ili imenovanih) koje nije u skladu s njihovim zadacima po službenoj dužnosti, a primjenjuje se u cilju sticanja privatnog bogatstva ili statusa pojedinca, uže obitelji ili povezane grupe ljudi". (Joseph Nye, 1967)

Korupcija je u najširem smislu svaki oblik zloupotrebe ovlasti radi lične ili skupne koristi bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru.

Korumpiranom osobom se smatra svaka službena ili odgovorna osoba koja radi lične koristi ili koristi skupine kojoj pripada zanemari opći interes koji je dužnaštiti obzirom na zakone, položaj i ovlasti koje su joj povjerene. Korumpiranim se smatra i građanin koji nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita kako bi korumpirana osoba činjenjem, nečinjenjem ili propuštanjem činjenja pomogla u ostvarivanju koristi za pojedine osobe ili skupine.

2.Korupcija u zdravstvu

Korupcija se pojavljuje u gotovo svim područjima života i djelovanja, prisutna je u javnim institucijama, privatnom sektoru, u politici, u medijima, u gospodarstvu. Prisutna je i u

zdravstvu. U današnjem vremenu novac kao nikad prije zadobija ulogu mjerila vrijednosti i kao takav se vezuje za svaki segment života. I samo se društvo u velikoj mjeri priklanja tom shvatanju.

2.1.. Oblici korupcije u zdravstvu

Korupcija u zdravstvu najčešće predstavlja krivično djelo davanja i primanja mita ili zloupotrebu službenog položaja, a može biti i kombinacija oba.

Korupcija u zdravstvu se javlja u nekoliko oblika:

- 2.1.1. primanje novca ili poklona (mita) od pacijenata,
- 2.1.2. povezanost između medicinskih radnika u državnim ustanovama i njihovih kolega u privatnoj praksi (slanje u privatnu kliniku ili laboratoriju),
- 2.1.3. sprega farmaceutske industrije i ljekara (promovisanje lekova određene farmaceutske kompanije u zamjenu za neku korist).

2.1.1. Traženje i primanje mita od pacijenata je krivično delo

Mito se najčešće daje u novcu, ali je i davanje poklona i drugih vrsta koristi takođe koruptivna radnja i podložna krivičnoj odgovornosti.

Svaka korist koju zdravstveni radnik dobije od pacijenta predstavlja krivično djelo i zdravstveni radnik će biti pozvan na odgovornost.

Svejedno je da li:

- je zdravstveni radnik nešto tražio od pacijenta ili je pacijent to svojevoljno učinio;
- se to dogodilo prije ili poslije obavljenе usluge;
- dobio mito za nešto što je morao da učini ili za nešto što nije smio.

Čak i kada zdravstveni radnik samo zatraži mito, a ne dobije ga, on čini krivično djelo.

Odlaganje pružanja zdravstvenih usluga ponekad može biti indirektan način za vršenje pritiska na pacijenta da se upusti u koruptivne radnje. Naime, ljekar ili drugo medicinsko osoblje moraju pacijentu dati adekvatno i medicinski utemeljeno objašnjenje takve odluke. Posredovanje u koruptivnom djelu je takođe krivično delo. Dakle, ako zdravstveni radnik ne traži mito sam, već preko neke druge osobe, i preko te osobe se koruptivna radnja ostvari, ta osoba je takođe odgovorna.

Samo za dobro i zakonito obavljen posao medicinskom radniku smije se dati simboličan poklon male vrijednosti. Onaj ko primi simboličan poklon poslije radnje koju bi ionako morao da učini, jer mu je to u opisu radnog mjesta, ne čini krivično delo.

2.1.2. Slanje pacijenata iz državne u privatnu praksu

Zdravstveni radnik ne smije upućivati pacijenta u svoju privatnu ordinaciju ili privatnu ordinaciju/laboratoriju drugih kolega radi pregleda koji su uključeni u zdravstveno osiguranje pacijenta. Moguće je da državne ustanove ne pružaju neke usluge koje su pacijentu potrebne ili da je potrebno puno vremena da pacijent dođe na red da bi dobio tu uslugu.

U takvim slučajevima, nakon obrazlaganja procedure u državnoj ustanovi, ljekar može da preporuči pacijentu da ovu uslugu dobije na drugi način, odnosno da preporuči odlazak u privatnu praksu, ali ne bi trebalo da mu savjetuje konkretno koju ordinaciju treba da poseti. Ukoliko ljekar upućuje pacijenta na neku konkretnu ordinaciju privatne prakse, daje njihovu vizit kartu ili na sličan način povezuje sa istom, moguće je da ljekar dobija neku protivuslugu za upućivanje pacijenata, to je naravno korupcija i krivično se kažnjava.

2.1.3. Zdravstveni radnici i farmaceutska industrija

Prilikom propisivanja lijekova ljekar uvijek treba da vodi računa da se lijekovi nalaze na pozitivnoj listi, i odnosno da se dobijaju na recept. Ukoliko ljekar insistira na nekom lijeku koji se nalazi na pozitivnoj listi, a proizvod je određene farmaceutske kuće, on treba da objasni pacijentu zašto propisuje baš taj određeni lijek. Ukoliko pacijent nije u mogućnosti da taj lijek kupi, ljekar mu mora propisati adekvatnu zamjenu za taj lijek a koji se nalazi na pozitivnoj listi.

Naime, u ovakvim slučajevima može se raditi o tome da ljekari preporučuju proizvode neke farmaceutske firme i propisuju pacijentima uvek baš njene lijekove i preparate, jer im dotična farmaceutska kompanija daje zauzvrat nekakvu naknadu.

Ljekari od promotera lijekova mogu da prime samo simbolične poklone koji nemaju veću vrijednost - olovke, kalendare, notese. Sve više od toga dužni su da odbiju i da o incidentu pismeno obavjeste svog šefa.

3. Kazne za korupciju u zdravstvu

Krivično djelo korupcije može se izvršiti jedino sa **umišljajem**. Umišljaj treba da sadrži svijest učinioca o svim okolnostima djela, kao i volju učinioca da izvrši djelo, pri čemu svijest o radnji izvršenja djela obuhvata svijest o provedbi zakona, svijest o pribavljanju sebi ili drugome kakve koristi ili da drugom nanese štetu, pri čemu svijest o mogućoj posljedici predstavlja i osnovni motiv koji pokreće lice da preduzme radnju u kojoj i dolazi do korupcije. Korupcija je krivično djelo za koje su propisane zatvorske kazne.

Kazne se odnose na sve učesnike koruptivne radnje: zdravstvene radnike, pacijente, predstavnike farmaceutske kompanije ili posrednike.

Davanje, primanje i posredovanje u koruptivnim radnjama su krivična djela .

4. Mehanizmi za zaštitu od korupcije u zdravstvu

Zaštita od korupcije u zdravstvu

Kada se dogodi neka od koruptivnih radnji treba da preduzmete mjere da se zaštitite. Postoji nekoliko organa kojima se možete obratiti u zavisnosti od prirode radnje.

4.1. Direktno ili prečutno traženje mita -obratite se policiji ili tužilaštvu

I davanje i primanje mita su krivična djela. Ipak, ovo djelo se teško dokazuje. Zato je važno da, ukoliko dođete u situaciju da Vam zdravstveni radnik traži mito slučaj odmah prijavite policiji ili tužilaštvu. Oni će po službenoj dužnosti pokrenuti proceduru da Vas zaštite i istraže slučaj. Jedna od radnji koje policija u ovakvim slučajevima može preduzeti je obilježavanje novčanica koje se onda daju korumpiranom zdravstvenom radniku, pronalaženje obilježenog novca je gotovo neoboriv dokaz.

VAŽNO:

Da bi se krivično djelo sa koruptivnim elementom dokazalo potrebno je da:

- slučaj prijavite policiji prije nego što date mito;
- imate dokaze (npr. obilježene novčanice koje Vam je dala policija);
- imate svjedoke.

4.2. Ukoliko vas šalju u privatnu praksu bez prijeke potrebe ili propisuju veće doze lijeka od potrebnih- obratite se zdravstvenoj inspekciji ili zaštitiniku prava pacijenata, ministarstvu zdravlja ili ombudsmenima.

5. Šta kažu etički kodeksi?

Etički kodeks Ljekarske komore zabranjuje ljekarima da zahtijevaju ili primaju ma kakve nagrade osim plate, honorara ili drugih zakonitih ličnih primanja, a kodeks medicinskih

sestara i tehničara propisuje da oni moraju da odbiju svaki poklon ili uslugu koja bi se mogla protumačiti kao pokušaj sticanja ličnih povlastica ili koristi.

Bez obzira na to da li s proizvođačima lijekova koje preporučuju zaista imaju nekakav dogovor ili ne, zdravstveni radnici koji to rade krše etičke kodekse. „Ljekar ne smije da prima poklone ili druga dobra za propagiranje farmaceutskih, kozmetičarskih i drugih proizvoda, a mora i da izbegava nepotrebne pregledе i liječenje bez obzira na to ko snosi troškove liječenja za bolesnika“, stoji u ljekarskom kodeksu.

6. Ima li korupcije u zdravstvu???????

Omladinski centar „Vermont“ Brčko Distrikta je u okviru svog redovnog plana i programa realizovao niz aktivnosti na polju podizanja svijesti o štetnosti korupcije za društvo.

Jedna od aktivnosti je bilo i niz anketiranja na ovu problematiku koja su sprovedena u različitim institucijama i sa različitim skupinama stanovnika Distrikta. Jedan vid ankete na ovu problematiku se sproveo i na sajtu pod nazivom: „**DA LI DAJETE POKLON DOKTORIMA?**“. Rezultati ankete su pokazali da je čak 96,50% stanovnika koji su glasali dali poklon doktorima u određenom momentu a samo 3,50% se izjasnilo da nikada nisu učestvovali u ovom vidu korupcije. Posmatrajući postotak od 96,50% ustanovljeno je da su stanovnici koji su učestvovali u anketi odgovorili na pitanje „**DA LI DAJETE POKLON DOKTORIMA?**“ sa „DA“ u 59,60%, sa odgovorom „PONEKAD“ 28,10% i „SAMO ODREĐENIM DOKTORIMA“.

Na osnovu mišljenja građana BiH, odnosno istraživanja koje je proveo upravo CCI (Centar civilnih inicijativa), najviše korupcije ima u oblastima zdravstva i obrazovanja.

Istraživanje CCI i nezavisnih agencija pokazali su da je gotovo polovina ispitanika u posljednjoj godini dana imala nekog doticaja sa korupcijom u zdravstvu. Skoro petina njih je platila ili kupila poklon ljekarima ili medicinskom osoblju radi obezbjeđenja određenih usluga. Većina ispitanika, njih 77%, smatra da je korupcija u oblasti zdravstva najprisutnija u bolnicama, gdje se u prosjeku za obavljanje operacije daje oko 700 KM.

7. Kako spriječiti korupciju??

U pravnoj nauci postoje tri različita shvatanja prilaza borbe protiv korupcije.

Prvi je **represevni oblik** koji predstavlja suprostavljanje nečemu što je nastalo i daje svoje negativne rezultate. Drugi oblik je **prevencija** i on predstavlja prethodni oblik društvenog djelovanja čiji je zadatak da onemogući nastanak korupcije. Treći oblik je **mješovit** i on usvaja metode i represije i prevencije jer svaka država posjeduje odredjene pravne norme koje određuju ponašanje pojedinca i čije nepoštovanje povlači dejstvo represivnih mjeru koje su takodje posebno propisane. Ovaj mješoviti oblik borbe je najpotpuniji, ali u slučajevima gde je korupcija pustila dublje korjene i gde je stvorena navika takvog ponašanja, postoji potreba da metod represije bude primaran, naravno uz preventivno delovanje.

7.1. Šta kažu zdravstveni radnici???

Doktori protiv korupcije poručuju da su jedini pravi recept transparentne javne nabavke, promjene zakona i procesuiranje svih dosadašnjih slučajeva korupcije.

Korupcija kreće od vrha

Korupcija u zdravstvu

Profesor doktor medicinskih nauka Višeslav Hadži Tanović, predsjednik udruženja Privatni ljekari Srbije za DW kaže kako je „Korupcija u zdravstvu je sistemska, i ona kreće upravo od Ministarstva zdravlja“, kaže Tanović:

„Najveća korupcija je zapravo u Ministarstvu zdravlja, i tamo gde se rade nabavke i investicije. Tako da treba poći od glave. Znači, ako hoćemo da eliminišemo korupciju iz zdravstva u Srbiji, koje je proglašeno za najgore u Evropi, znači prvo mora da se krene od

Ministarstva zdravlja: da sve bude transparentno, i da se procesuiraju svi dosadašnji koruptivni nalazi i Tužilaštva i policije, koji su mnogobrojni; počev od kupovine vakcina, nabavke opreme, investicija u Kliničke centre i tako dalje.“

8. ZAKLJUČAK:

U vremenu u kome živimo kada osnovne vrijednosti gube svoj smisao, svijest o šteti odnosno o posljedici koja može nastati prilikom izvršenja krivičnog djela korupcije je sve manje prisutna u našem društvu. Prihvatanje načela da će sve biti lakše ako se neko podmiti dovodi do promjene samog smisla čak i postojećih običajnih normi. Sama riječ čast, gubi svoj smisao, postaje eufemizam za mito i ima potpuno drugo značenje od onog koji ima u svom izvornom obliku. Pojam koji je predstavljao vrlinu postaje oznaka za krivično delo. Sagledavanje takvog stanja zatim uočavanje određenih oblika kriminaliteta koji ranije nisu postojali kao i otkrivanje svih vidova korupcije i kriminaliteta i njihove povezanosti sa organima vlasti predstavlja jedan od koraka u suprostavljanju korupciji. Drugi korak je u neprekidnom dodirivanju dva već spomenuta skupa društvenih pravila, a to su pravo i moral (3). Ta koegzistencija između ova dva pojma mora da postoji da bi se na jedan human i pristojan način uredilo ljudsko ponašanje jer ćemo onda lako doći u situaciju da se još jednom potvrdi ono staro rimsко pravilo **“corruptissimus republica plurimae leges”** – **najpokvarenija država ima najviše zakona.** Ništa u ovome svetu nije tako nestalno kao čovjek i on kao takav mora da bude uvek oprezan jer je stvar našeg izbora kako ćemo se u jednom važnom trenutku opredijeliti. A novac može biti razlog za to.

Bosna i Hercegovina, ukoliko želi postati članica EU, mora se što prije uhvatiti ukoštac sa problemom korupcije koja polako ali sigurno ulazi u svaku poru društvenog političkog i ekonomskog sistema države. Korupcija je globalni problem i najveća prepreka na putu ka EU, a u izvještaju EU o napretku za 2011. godinu navodi se da je BiH ostvarila minimalni pomak po pitanju suzbijanju korupcije u društvu, koja je široko rasprostranjena u javnom i privatnom sektoru. Pravilnike o prevenciji i borbi protiv korupcije usvojilo je tridesetak zdravstvenih ustanova u BiH, kažu u CCI-ju, što je, po njima, jasno pokazalo spremnost menadžmenata zdravstvenih ustanova da se posvete ovom problemu

9.LITERATURA:

- (1) *Definicija korupcije . Korupcija u Srbiji.* Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije
- (2) *Definicija korupcije . Korupcija u Srbiji.* Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije
- (3) *Politizovano zdravstvo DW.DE*
- (4) Zakon o agenciji za borbu protiv korupcije

Ivana Jovanovac*

UDK 343.352:614.2

Rudika Gmajnić**

Dom zdravlja Županja*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Medicinski fakultet Osijek**

OBLICI KORUPCIJE U ZDRAVSTVU

UVOD

Korupcija (lat. *corruptus* – potplaćen) ili **podmitljivost** u pravnom smislu definira se kao kazneno djelo zlouporabe povjerenja ili dužnosti koju se obnaša, a radi stjecanja materijalne ili nematerijalne koristi na koju osoba nema pravnu osnovu. Drugim riječima, to je povrjeta općeg interesa zbog osobnoga koristoljublja. U pravilu je politika apostofirana kao ona koja najviše participira u korupciji, a smatra se da ju slijede zdravstvo i obrazovanje. Od navedenih, najopasnija je korupcija u zdravstvu jer su direktno ugroženi ljudski životi. Korupcija u zdravstvu nije samo davanje mita liječniku, ona je znatno složenija, razvijenija i razgranatija, a po novčanim iznosima znatno veća od te uobičajene i pojednostavljene predodžbe koja se već odveć nameće kao jedini oblik korupcijskog djelovanja. Ona je često skrivena zakonima i pravilnicima, ogrnuta pričama o dobrobiti pacijenata, odjenuta u ruho humanosti, ponekad i službena ideologija stranke na vlasti. Dakle, kada god govorimo o korupciji u zdravstvu, tada se misli na ukupnost zlorabljenja sustava odnosno na *krađu, nepotrebnu i nenamjensku potrošnju*.

Prema načinu ostvarenja korupcijskog djela moguće je izdvojiti nekoliko skupina korupcijskih radnji koje imaju slična obilježja. Tako se prema broju osoba uključenih u korupciju, njihovoj međusobnoj povezanosti, učestalosti korupcijskih radnji, kažnjivosti korupcijskog djela i političkom zaleđu, zlorabljenje javnog zdravstva može podijeliti u sljedeće skupine: pojedinačna ili sporadična korupcija , endemska korupcija , politička korupcija i sustavna korupcija.

RASPRAVA

Pojedinačna, odnosno sporadična korupcija može se opisati kao nepovezana, neorganizirana, samostalna i povremena ilegalna djelatnost. Ovaj oblik korupcije provode izdvojeni i međusobno nepovezani pojedinci iskoristavajući slabosti sustava (uska grla u sustavu i posljedične liste čekanja, potrebu za hitnošću) i/ili želje pacijenata za ostvarivanjem nepripadajućih prava iz zdravstvenog osiguranja, mirovinskog osiguranja, životnih osiguranja ili drugih područja. Ovakav oblik korupcije se ostvaruje pisanjem lažnih nalaza,

ostvarivanjem prava na liječenje u toplicama, prava na ortopedска pomagala, bolovanje i drugo. Sporadična korupcija nanosi znatnu moralnu štetu zdravstvenom sustavu; ona unosi razliku među pacijente (podjela na poštene i na nepoštene pri čemu nepošteni ostvaruju svoje ciljeve), ali i među liječnike, dijeleći ih na korumpirane i nekorumpirane. No, osim nematerijalnih oštećenja, svaka pojedinačna korupcija u manjoj ili većoj mjeri i materijalno oštećuju zdravstveni sustav (nepotrebne pretrage, nepotrebno liječenje i boravak u bolnici), ali zahvaća i druge sustave (npr.oštećenje mirovinskog sustava ostvarivanjem lažnih mirovina). Pojedinačna je korupcija nedopustiva pravilnicima o načinu rada osnovnog zdravstvenog osiguranja, ali i kažnjava po postojećim zakonima.

Endemska korupcija naziv je za oblik korupcije koja je u nekim dijelovima zdravstva toliko uobičajena da je postala ustaljena, odnosno postala je uobičajen način rada tog dijela zdravstva. Može se sresti na odjelima koji su feudalizirani ili u postupcima nekih tijela (afera s vještačenjem ratne vojne invalidnosti u nekim gradovima pa čak i na medicinskim fakultetima). Obzirom na trajnost boravka u nekom dijelu zdravstva, ta je korupcija obično „javna tajna“, a u njoj redovito sudjeluje više međusobno povezanih osoba tvoreći korupcijski lanac. Ona nanosi znatnu moralnu štetu zdravstvenom sustavu smanjujući povjerenje građana u liječnike, ali i znatnu materijalnu štetu u zdravstvu i u drugim osiguranjima. Kako je ta korupcija obično poznata, malo je vjerojatno da bi duže opstala bez političke potpore. No, političari koji pružaju potporu endemskoj korupciji, obično i sami koriste njene usluge. Pojedinačna korupcija nije vezana uz politički utjecaj iako pojedinci, koji to počinju činiti, redovito nastoje osigurati potporu političkih krugova. To se obično čini pružanjem povoljnosti političkim moćnicima ili članovima njihove obitelji.

Politička korupcija u zdravstvu - u užem smislu - predstavlja ono zlorabljenje zdravstva koje, s ciljem ostvarivanja osobnih i stranačkih dobiti, provode političke stranke. U toj se korupciji zdravstvo od javnog dobra pretvara u stranački feud u kojemu stranke na vlasti podređuju interes građana (grada, županije ili cijele države) svojim stranačkim interesima. Obzirom da je cilj svake stranke na vlasti njezin ostanak na tom položaju, razumljivo je kako će upravo vlast biti ta korist koju će vodeća politička skupina pokušati ostvariti putem zdravstvenog sustava. Najčešće je riječ o „uhljebljivanju svoga kadra“ (obično u nepotrebnim i suvišnim nemedicinskim djelatnostima u zdravstvu), postavljanju „svojih direktora“ i/ili šefova odjela (unatoč njihovom neiskustvu i/ili neznanju) te raspodjeli zdravstvenih sredstava po političkom ključu. Prihvatom li odrednicu korupcije kako je to zlorabljenje javne dužnosti bilo kroz aktivno činjenje ili izbjegavanje činjenja, tada je jasno da je svako izbjegavanje provođenje nužnih promjena u zdravstvu također oblik korupcije.

To je najviše vidljivo u izbjegavanju provođenja reforme bolničkog sustava koji je prevelik, krcat suvišnim i nepotrebnim nemedicinskim osobljem, upravo onim koje je većinom zaposleno po političkom ključu, i kojega bi trebalo znatno racionalizirati. S druge strane, aktualno provođenje reformi -uvodenja smjenskog rada u bolnicama radi finansijskih ušteda – opasan je eksperiment političke vlasti koji ugrožava zdravlje pacijenata jer im nije moguće osigurati kvalitetnu i kontinuiranu zdravstvenu skrb.

Sustavna korupcija jest takav ustroj i rad javnog zdravstva koji namjerno omogućava nepravedno bogaćenje pojedinaca ili skupina. Nepravedno se bogaćenje ostvaruje prelijevanjem sredstava javnog zdravstva u privatne ustanove. To se u medicinskom dijelu obično čini stvaranjem privatnog monopolja, uskih grla u javnom zdravstvu i proizvodnjom nepotrebnih troškova, a u nemedicinskom dijelu namještanjem natječaja i kriminalnim radnjama u javnoj nabavi i/ili izvođenju radova u zdravstvu. Glavni su akteri sustavne korupcije u medicinskom dijelu utjecajni pojedinci iz javnog zdravstva, privatne zdravstvene ustanove i političke stranke. Ta je korupcija najzločudniji oblik zlorabljenja zdravstva; riječ je o umrežavanju interesnih skupina i moćnih političara koji podčinjavaju cijeli sustav. Temeljni su preduvjeti za sustavnu korupciju jaka politizacija zdravstva, isključivanje liječnika iz kruga osoba koji mogu biti u sukobu interesa te posljedična mogućnost miješanja javnog i privatnog. Korupcijski ustroj sustava započinje privatizacijom, a tada se razvija kroz (ponajviše) tri oblika: monopol privatnih ustanova u odnosu na javno zdravstvo, stvaranjem uskih grla i lista čekanja te kroz nepotrebnu i nemajenu potrošnju. Privatni se monopol u zdravstvu provodi oduzimanjem mogućnosti javnom zdravstvu obaviti svoju temeljnu zadaću kako bi se ta djelatnost dala u isključivu i jedinu nadležnost privatnim ustanovama. (Afera Medikol najbolje ilustrira navedeni slučaj). Nadalje, uska se grla u sustavu obično stvaraju zanemarivanjem razvoja zdravstva (uvažavanje starenja stanovništva i razvoja struka koje će pratiti starenje – operacija kukova, mrene, srca..), stalnim održavanjem nedostatka stručnjaka iz onih područja u kojima privatne ustanove imaju osobiti interes (radiologija, ortopedija, ortodoncija, oftalmologija) te upornim izbjegavanjem školovanja ili uvoza liječnika iz deficitarnih područja. Na taj se način i one djelatnosti koje su preostale u javnom zdravstvu onemogućavaju u radu kako bi se što više usluga učinilo u privatnom zdravstvu, jasno po znatno većoj cijeni no što bi to učinilo javno zdravstvo. Nапослјетку, korupcijski sustav kroz nepotrebnu potrošnju - bogaćenje privatnih zdravstvenih ustanova vezano je uz broj bolesnika koji koriste njihove usluga. Obzirom da je broj bolesnih pojedinaca ipak ograničen, daljnje se bogaćenje ostvaruje prodajom nepotrebnih zdravstvenih usluga bilo da je riječ o nepotreboj terapiji lijekovima, nepotreboj terapiji fizikalnim procedurama, ortopedskim

pomagalima, nepotrebnim pretragama i drugim medicinskim postupcima koji nemaju utjecaj na ishod liječenja. Pri tome se obično izmišljaju bolesti ili stanja koje je potrebno liječiti. Tako se u farmaceutskoj industriji i udomaćio izraz „izmišljanje bolesti“ za postupak pretvaranja normalnih fizioloških događanja u stanja koja treba liječiti.

Da bi navedeni načini korupcijskog djelovanja lako i glatko ostvarivali svoj cilj nužno je osigurati njihov nesmetan rad određenim mehanizmima. Kao prvo, legaliziranjem sukoba interesa. Naime, prema Zakonu o sprječavanju sukoba interesa, liječnici nisu na popisu osoba koje mogu biti u sukobu interesa pa se tako zakonski omogućilo posjedovanje privatnih poliklinika i/ili ortopedskih kuća iz onih djelatnosti koje liječnici obavljaju i u javnoj službi, obavljanje vještačenja za javnu službu (povjerenstvo za lijekove i/ili ortopedska pomagala) iako je npr. liječnik na platnom popisu neke od tvornice lijekova. Sljedeći mehanizam jest mogućnost dvojnog rada, odnosno istovremenog rada u javnoj i privatnoj ustanovi iz iste djelatnosti. Tako fizijatri, oftalmolozi, otorinolaringolozi ili ortopedi, primjerice prijepodne rade u javnom zdravstvu, a poslijepodne (ili često i za radnog vremena) rade u privatnim ortopedskim kućama propisujući ortopedska pomagala, ili rade u privatnim poliklinikama koje obavljaju istu djelatnost. Treće su pravilnici o korištenju prava osiguranika Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje koji širokim indikacijama i nedorečenostima omogućavaju korupcijsko djelovanje privatnih ustanova (Pravilnik o ostvarivanju prava na ortopedska pomagala). Legaliziranje mita i korupcije provedeno je kroz Ugovor o etičkom oglašavanju lijekova odnosno ortopedskih pomagala, gdje ugovor dozvoljava takoreći podmićivanje liječnika plaćanjem putovanja na kongrese. Prethodno navedeno ipak treba sagledati u širem kontekstu jer liječnik sam i HZZO ne mogu snositi godišnje troškove trajne medicinske izobrazbe obvezne za relencenciranje, ali treba se znati krajnja granica u financiranju takvih kongresa. Bitna je i jaka politizacija zdravstvenog sustava kojim se nakon svakih izbora postavljaju novi rukovoditelji svih važnijih zdravstvenih ustanova, neovisno o njihovoj stručnosti. Jedini je uvjet stranačka pripadnost pobjedičkoj skupini. Naposljetku ostaje izostanak bilo kakve odgovornosti za upropastavanje javnog zdravstva (dug od 7,3 milijarde kuna). Sustavna se korupcija ističe nekim posebnostima. Kao prvo, odnosi ogromna sredstva - 10-15% sredstava na ukupnoj razini, odnosno između 2,5 i 3 milijarde svake godine! Nadalje, posebnost sustavne korupcije jest u činjenici što je ona skrivena iza raznih ugovora i pravilnika pa je teško uočljiva. Uvijek se provodi pod krinkom dobrobiti za pacijente pri čemu razne udruge pacijenata što svjesno, što nesvjesno igraju presudnu ulogu. Na taj se način javnost senzibilizira prema bolesniku koji se stavlja u prvi plan, a potpuno se prešućuju interesi pojedine ustanove, korupcijski način ostvarivanja zarade na pacijentu ili sporni pa

čak i potpuno neprimjereni dokazi i učinkovitosti pojedine terapije i/ili medicinskog postupka. Osobita poteškoća vezana uz sustavnu korupciju jest pojava uvođenja paralelnog pravnog sustava u zdravstvu. Primjerice, izostanak sukoba interesa, mogućnost dvojnog rada, legaliziranje mita i korupcije pojave su koje ne postoje u drugim sustavima osim u zdravstvu. Obzirom da je krajnji cilj profitnih ustanova u zdravstvu (tvornice lijekova, ortopedske kuće, privatne poliklinike...) zarada, a ne zdravlje građana te da se ta zarada ostvaruje na bolesnim, a ne na zdravim građanima, profitne ustanove nastoje što više povećati broj bolesnih, odnosno njihovo liječenje. Tako se u zdravstveni sustav pored pozitivnih zdravstvenih ciljeva (zdravlje, što manje bolesnih, što kraće liječenje, prazne ambulante i bolnice, što jeftinije liječenje), javljaju i negativni zdravstveni ciljevi (zarada, što više bolesnih, što duže liječenje, pune ambulante i bolnice, što skuplje liječenje), dovodeći do nepotrebne zdravstvene potrošnje. Valja se sjetiti kako je svaki medicinski postupak (svaki lijek, svaka pretraga) potencijalno opasan, pa se uvođenjem negativnih ciljeva ugrožava i zdravlje građana. Sustavna korupcija je izrazito zločudna; ima težnu širenja i zahvaćanja cijelog zdravstvenog sustava. Nesuzbijana, sustavna će korupcija iscrpljivati zdravstvo do njegovog uništenja, čime se ne povlači na dno samo zdravstveni sustav, nego i cijela država. Cjelokupna se priča o sustavnoj korupciji može svesti na jednostavnu rečenicu: *bogati uzimaju bolesnima*.

ZAKLJUČAK

Korupcija se može zaključno okarakterizirati slijedećim radnjama – izravno sudjelovanje, primanje ili davanje mita, posredovanje, nagovaranje, davanje potpore, odobravanje, prešućivanje, neprijavljanje. Iako imamo veliko iskustvo s korupcijom u drugim dijelovima države, korupcija u zdravstvu je osobito nepodnošljiva zbog moralnog kraha. Treba se osvijestiti u borbi protiv koruptivnih radnji jer samo se na taj način može usmjeriti ka suzbijanju korupcije. U borbi protiv korupcije u zdravstvu treba se voditi zdravljem pacijenta kao prvim na ljestvici vrijednosti.

SAŽETAK

Korupcija ili podmitljivost u pravnom smislu definira se kao kazneno djelo zlouporabe povjerenja ili dužnosti koju se obnaša, a radi stjecanja materijalne ili nematerijalne koristi na koju osoba nema pravnu osnovu. Korupcija se najčešće spominje u sferi politike, a iza nje slijede zdravstvo i obrazovanje. Smatra se da korupcija u zdravstvu

nije samo davanje mita liječniku, ona je znatno složenija, razvijenija i razgranatija, često skrivena zakonima i pravilnicima. Prema broju osoba uključenih u korupciju, njihovoj međusobnoj povezanosti, učestalosti korupcijskih radnji, političkom zaleđu i zlorabljenju javnog zdravstva, korupcija se u zdravstvu dijeli na 4 skupine: pojedinačnu/sporadičnu, endemsku, političku i sustavnu. Pojedinačna korupcija se opisuje kao oblik korupcije koju provode izdvojeni pojedinci iskorištavajući slabosti sustava i/ili želje pacijenata za ostvarivanjem nepripadajućih prava iz zdravstvenog i drugih osiguranja. Endemska korupcija, kako joj i sam naziv govori, naziv je za oblik korupcije koja je u nekim dijelovima zdravstva toliko uobičajena da je postala ustaljena odnosno uobičajen način rada. U njoj redovito sudjeluje više međusobno povezanih osoba tvoreći korupcijski lanac, a često ima i političku potporu. Nadalje, politička korupcija u zdravstvu u užem smislu predstavlja ono zlorabljenje zdravstva koje s ciljem ostvarivanja osobnih i stranačkih dobiti provode političke stranke. To se najčešće može vidjeti u izbjegavanju nužnih reformi ili provođenju besmislenih reformi od strane vladajuće političke stranke, kao i raspodjeli zdravstvenih sredstava po političkom načelu. Naposljetku, ostaje najzločudniji oblik zlorabljenja zdravstva – sustavna korupcija – ustroj koji namjerno omogućava nepravedno bogaćenje pojedinaca ili skupina, najčešće poduprt jakom političkom pozadinom. Takav ustroj sustava započinje privatizacijom, a tada se razvija kroz 3 oblika: monopol privatnih ustanova u odnosu na javno zdravstvo, stvaranjem uskih grla i lista čekanja, te kroz nepotrebnu i nemamjensku potrošnju. Zaključno možemo reći da korupcija, iako prisutna u više sfera države, u zdravstvu je osobito nepodnošljiva zbog moralnog kraha. U borbi protiv nje trebalo bi se prvenstveno kontinuirano osvjećivati, te voditi zdravljem čovjeka kao prvim na ljestvici vrijednosti.

Ključne riječi: korupcija, zdravstvo, oblici korupcije

SUMMARY

Corruption or venality in a legal sense is defined as a criminal act of abuse of trust or duty which certain person obtains, and everything in the purpose of acquisition of material or intangible benefits to which the person has no legal basis. Corruption is often mentioned in the sphere of politics; the following are health care and education. Corruption in health care is not just offering bribe to the doctor; it is more complex, developed and widespread, hidden by laws and orders. According to number of people involved in corruption, their correlation, the frequency of acts of corruption, political support and abuse of public health, corruption in

health care is divided into four groups: individual/sporadic, endemic, political and systemic. Individual corruption has been described as a form of corruption carried out by isolated individuals exploiting the weakness of the health insurance system or desire of patients to accomplish some rights of health care not belonging to them. Endemic corruption, as its name suggests, is the form of corruption that is so common in some parts of health care that it has become a well-established and customary way of work. It often includes a corruption chain and has a political support. Furthermore, political corruption presents a form of abuse of health care guided by the political party and has a goal to achieve personal profit or profit for the ruling party. This is most often seen in the avoidance of necessary reforms or the implementation of meaningless reforms by the ruling political party, as well as the distribution of the health resources by political principle. In the end, there is a most malignant form of misuse of health care – systemic corruption – the organization that deliberately allows unfairly enrichment individuals or groups; it is usually supported by a strong political background. The structure of that corruptive system begins with privatization and develops through three forms: the monopoly of private institutions in relation of public health, creating „bottlenecks“ and waiting lists and throughout unnecessary and unrestricted consumption. We can conclude that corruption, although it is omnipresent, it is particularly intolerable in health care because it brings to a total moral crash. Our fight against corruption is primarily and continuously awareness of their presence and danger. Also the health of human being has to be in first place in the ranking values.

Key words: corruption, health care, forms of corruption

LITERATURA:

<http://hr.wikipedia.org/wiki/Korupcija>

Gorjanski, D. i sur. Korupcija u hrvatskom zdravstvu. Osijek: Zaklada Slagalica; 2010.
Liječničke novine, broj 126/2014, „Smjenski rad u bolnicama opasan je eksperiment“, Andrea Šantek

Gorjanski, D. Sustavna korupcija u hrvatskom zdravstvu. Predavanje u Saboru 24.04.2013. na tematskoj sjednici Nacionalnog vijeća za praćenje provedbe Strategije suzbijanja korupcije o temi "Vrednovanje učinaka i analiza Strategije suzbijanja korupcije iz 2008. godine".

Martina Čalušić, dr.med.dent.*

UDK 005:614.2]:343.85(497.12)

Doris Dragušica, dr.med.dent.*

Rudika Gmajnić**

Medicinski fakultet Osijek*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Medicinski fakultat Osijek**

STAV GRAĐANA O KORUPCIJI U HRVATSKOM ZDRAVSTVU

SAŽETAK

Korupcijom se u najširem smislu riječi smatra svaki oblik zloupotrebe ovlasti radi osobne ili skupne koristi bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru. Iako se korupcija javlja u svim javnim službama, posljednjih godina vrlo su aktualna upravo zbivanja u zdravstvu povezana s korupcijom, davanjem mita, namještanjem natječaja za poslove, nabavkom lijekova i mnogim drugim njezinim oblicima. Svrha ovog rada bila je istražiti percepciju građana o korupciji u hrvatskom zdravstvu, njihovo mišljenje o uzrocima iste te koliki je njihov doprinos borbi protiv korupcije. Istraživanje je provedeno putem anonimnog anketnog listića na internetu, u kojemu je sudjelovalo 159 ispitanika, od toga ukupno 93 žene i 66 muškaraca. Rezultati pokazuju kako građani smatraju da je uzrok korupcije izostanak preventivnih mjera i nedovoljno kažnjavanje kriminalnih radnji vezanih uz korupciju. Također, veći dio ispitanika korupciju ne bi niti prijavilo, jer smatraju kako ne bi bilo nikakvog efekta. Uvođenjem strožih mjera kažnjavanja koruptivnih radnji možda se bi građanima vratilo povjerenje u sustav i motiviralo ih da sve slučajeve korupcije prijavljuju nadležnim službama.

ATTITUDE OF CITIZENS ABOUT CORRUPTION IN CROATIAN HEALTH SECTOR

ABSTRACT

Corruption is, in the widest sense, any form of abuse of authority for personal or group benefit whether it is in public or private sector. Although corruption occurs in all public services, developments in health care related to corruption, bribery, bid rigging for work, procurement of medicines and many other of its forms have been very topical in the recent years. The purpose of this study was to investigate citizens' perception of corruption in the Croatian health, their views on the causes of corruption, and what is their contribution to the fight against corruption. The survey was conducted via an anonymous questionnaire on the Internet, which included 159 patients, 93 women and 66 men. The results show that citizens believe that the lack of preventive measures and insufficient punishment of criminal offenses lead to corruption. Also, most of the respondents would not have applied corruption because they believe there would be no effect. The introduction of stricter punishing acts of

corruption may be to regain the trust of citizens in the system and motivate them to report all cases of corruption to the authorities.

UVOD

Što je korupcija?

Riječ „korupcija“ dolazi od latinske riječi „corruptio“ što znači pokvarenost, kvarnost, izopačenost, razvrat, potkupljivanje, podmićivanje, potkupljenje, podmićenje, kvarenje, truljenje, raspadanje, krivotvorene (spisa, mjere, utega i sl.) (1). Sadržaj samog pojma teško je denotativno odrediti, jer se njezino značenje mijenja u različitom vremenskom, društvenom i političkom kontekstu. Smatra se da je zarađivanje novca pomoću korupcije jedna od najstarijih profesija na svijetu te da kao takva postoji koliko i politička i ekonomski organizacija društva (2).

Danas razni autori navode svoje definicije korupcije. Tako naprimjer Transparency International (neprofitna i nevladina organizacija sa sjedištem u Berlinu koja se bavi suzbijanjem korupcije) govori kako je korupcija zlouporaba povjerenih ovlasti za privatnu korist (1). Svjetska banka korupciju određuje kao zlouporabu javne službe radi vlastitog bogaćenja, a koja se može podijeliti na četiri glavne skupine: podmićivanje, krađu, birokratsku i političku korupciju te zlouporabu podataka radi osobne dobiti (3).

U pravnom smislu korupcija se definira na različite načine i kao različita kaznena djela. Standardno određenje je odredba prema kojoj je korupcija:

- a) traženje ili primanje izravno ili neizravno javnog dužnosnika, ili osobe koja obavlja javnu funkciju, bilo kakve novčane vrijednosti, ili druge povlastice, kao što je dar, usluga, obećanje ili pogodovanje za njega ili neku drugu osobu ili jedinicu, u razmјenu za neki akt ili propust u obavljanju javne dužnosti;
- b) ponuda ili jamčenje, neposredno ili posredno, javnom dužnosniku, ili osobi koja obavlja javnu funkciju, bilo kakve novčane vrijednosti ili druge povlastice, kao što je dar, usluga, obećanje ili pogodovanje za njega ili neku drugu osobu ili jedinicu, u razmјenu za neki akt ili propust u vršenju javne dužnosti;
- c) akt ili propust javnog dužnosnika ili osobe koja vrši javnu funkciju u obavljanju svojih dužnosti radi dobivanja nezakonite pogodnosti za sebe ili treću stranu;
- d) zloupotreba ili pridobivanje imovine koje se izvodi iz nekog akta koje i brani ovaj članak;
- e) sudjelovanje kao pokretač, supokretač, sudionik ili pomagač ili prikrivač nakon počinjenog djela, ili na bilo koji način, u zamjenu za uzvrat ili u očekivanju uzvrata, zasvaku suradnju ili zavjera da bi se počinilo neko djelo koje brani ovaj članak (članak VI. Interamerican Convention Against Corruption, 1997.) (4).

U najširem smislu riječi korupcijom se smatra svaki oblik zloupotrebe ovlasti radi osobne ili skupne koristi bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru (1).

Uz korupciju se usko veže i pojam mita koji označava sredstvo ostvarivanja korupcije. Mito je transakcija između najmanje dvaju sudionika, u kojoj jedan sudionik drugome daje nešto u zamjenu za ostvarenje svoga cilja (5). Podmićivanje je, dakle, nuđenje nečega, obično novca, osobi u javnoj službi, a s namjerom dobivanja nedopuštene prednosti (3). Korumpiranim se smatra svaki građanin koji nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita kako bi korumpirana osoba činjenjem ili propuštanjem činjenja pomogla u ostvarivanju koristi za pojedine osobe ili skupine (1).

Prilikom razmatranja korupcije moramo razlikovati percepciju korupcije i samu korupciju. Percepcija ili doživljaj korupcije je mjerljiv, raznim anonimnim upitnicima (kao što je i upitnik korišten u ovom istraživanju), dok je stvarnu razinu korupcije gotovo nemoguće točno odrediti. Razlog navedenom стоји u činjenici da svi sudionici u korupciji svoje djelo žele zataškati, odnosno sakriti, obzirom da su svjesni da su počinili nedozvoljeno i kažnjivo djelo (6).

Korupcija u zdravstvu

Iako se korupcija javlja u svim javnim službama, posljednih godina vrlo su aktualna upravo zbivanja u zdravstvu povezana s korupcijom, davanjem mita, namještanjem natječaja za poslove, nabavkom lijekova i mnogim drugim njezinim oblicima. Ako u Google internet tražilicu upišete pojam „Korupcija u zdravstvu“ otvorit ćeće pregršt članaka, od koji su samo neki: „Šefovski posao dobila je supruga liječnika. Namještaljka?“ (7); „Korupcija u zdravstvu uzme i do tri milijarde kuna godišnje“ (8); 'Mito u zdravstvu ‘teško’ tri milijarde kuna' (9).

Prošle godine svjedočili smo najvećoj optužnici u povijesti hrvatskog pravosuđa. Takav epitet zasigurno zaslužuje optužnica koju je USKOK podigao u akciji Hipokrat, a u kojoj su optužene 364 osobe - liječnici, ljekarnici, posrednici te jedno trgovacko društvo, konkretnije Farmal. Optuženici se terete za više kaznenih djela, među kojima su primanje i davanje mita te zloporaba položaja i ovlasti (10). Zanimljivije od samog članka svakako je nавести komentare čitatelja- „Hrvatsko pravosuđe je podiglo optužnicu protiv male tvrtke iz Ludbrega.Zar naša Pliva i strane farmaceuske tvrtke ne čine isto. Zar nas svake godine ne plaše sa tamo nekom ptičjim, svinjskim ili nekim drugim gripama pa zar je netko podigao optužnicu protiv svjesno podizanja panike među ljudima“ ili „Ljudi ne razumiju to nije mito to se u EU i u demokratskim zemljama naziva lobiranje...E sada druga stvar je da je optuženo tristo i nešto ljudi, a na kraju procesa će biti osuđena jedna osoba i to najvjerovaljnije ČISTAČICA koja je sve to prijavila“ (10). Iz navedenih komentara vidljiv je jasno negativan stav građana prema državnim institucijama, koje bi trebale provoditi antikorupcijsku politiku. Građani koji ne vjeruju u sustav te koji smatraju (vjerojatno na prethodno stečenom iskustvu) kako će u gore navednim i sličnih sustavima na kraju stradati najniža karika cijelog lanca, nemaju niti motivaciju slučajeve korupcije prijavljivati. U anonimnoj internetskoj anketi koju je provelo Ministarstvo pravosuđa 2012. godine, 65,79 % ispitanika izjasnilo se kako bi

korupciju prijavili, a 30,02 % ispitanika prijavilo bi ju USKOKU (11). Da je prisutan porast prijavljenih slučajeva korupcije pokazuju i rezultati istraživanja Državnog Zavoda za statistiku od 2002. do 2009. godine, u kojima je vidljivo gotovo udvostručenje broja optuženih 2009. u odnosu na prethodnu godinu (12).

Osim akcije Hipokrat, USKOK je nedavno proveo i akciju Index, u kojoj su za prodaju ispita optuženi i neki djetanici Medicinskog fakulteta, profesori i njihovi asistenti (13).

Sve napisano u uvodnom djelu odjeljka o korupciji u zdravstvu ukazuje koliko je zapravo široka lepeza iste unutar hrvatskog zdravstvenog sustava (Slika 1).

Slika 1. Vrlo osjetljiva područja za korupciju (6)

Oblici korupcije u zdravstvu

Korupcija se u zdravstvu javlja u četiri osnovna oblika koja se međusobno značajno isprepliću. Tako se prema broju osoba koje su u nju uključene, njihovoj međusobnoj povezanosti, učestalosti korupcijskih radnji, političkom zaleđu i kažnjivosti korupcijskog djela, zlorabljenje zdravstva dijeli u sljedeće skupine: pojedinačna ili sporadična korupcija, endemska korupcija, politička korupcija i sustavna korupcija.

1. Pojedinačna ili sporadična korupcija

Ova je korupcija neorganizirana, samostalna i povremena. Provode ju pojedinci, a kao primjer mogu se navesti pacijenti koji koriste nepripadajuća prava iz mirovinskog i/ili zdravstvenog sustava. Nanosi moralnu štetu zdravstvenom sustavu te unosi razliku kako među pacijente tako i među liječnike.

2. Endemska korupcija

Ova vrsta korupcije postala je uobičajen način rada u određenim segmentima zdravstva te se prema njoj odnosi kao prema „javnoj tajni“. Sudionici su međusobno povezani te čine korupcijski lanac. Endemska korupcija slično kao i pojedinačna nanosi moralnu i materijalnu štetu zdravstvenom sustavu (3).

3. Politička korupcija u zdravstvu

Politička korupcija, odnosno korupcija na visokoj razini (engl. grand corruption), je prisutna među visokim državnim dužnosnicima i političarima koji imaju političku moć i koriste ju u svrhu izigravanja institucija i pravnog sustava. Stoga je ovaj oblik korupcije izrazita prijetnja demokraciji, odnosno očuvanju vladavine prava u društvu (1).

Politička korupcija u zdravstvu predstavlja ono zlorobljenje zdravstva koje s ciljem ostvarivanje osobnih i stranačkih dobiti provode političke stranke. S obzirom da je cilj svake stranke na vlasti njezin ostanak na tom položaju, razumljivo je kako će upravo vlast biti ta korist koju će vodeća politička skupina pokušati ostvariti putem zdravstvenog sustava.

4. Sustavna korupcija

Glavni su akteri sustavne korupcije u zdravstvu utjecajni pojedinci koji namjerno omogućavaju bogaćenje pojedinaca ili skupina te prelijevanje novčanih sredstava iz javnog u privatni zdravstveni sektor. Za razliku od pojedinačne korupcije u kojoj su činitelji izolirani pojedinci te endemske u kojoj su činitelji male skupine, u ovoj vrsti korupcije dolazi do umrežavanja interesnih skupina i političara te ona nanosi najveću štetu sustavu (3).

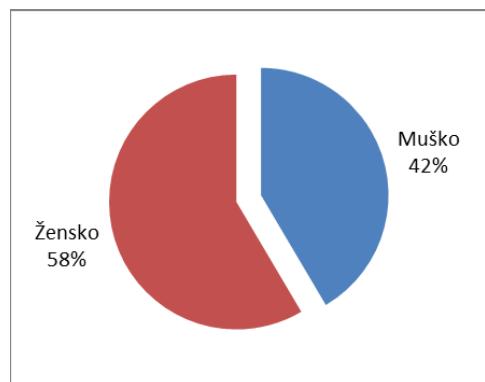
SVRHA RADA

Svrha ovog rada bila je istražiti percepciju građana o korupciji u hrvatskom zdravstvu, njihovo mišljenje o uzrocima iste te koliki je njihov doprinos borbi protiv korupcije.

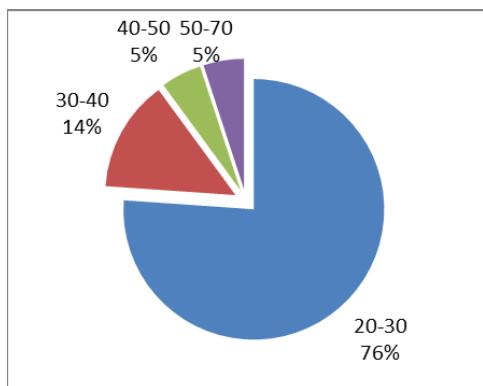
ISPITANICI I POSTUPCI

Istraživanje je provedeno putem anonimnog anketnog listića na internetu, u kojemu je sudjelovalo 159 ispitanika, od toga ukupno 93 žene i 66 muškaraca. Ispitanci su podjeljeni u 4 dobne skupine. Anketni listić koji su popunjavali sastojao se od 14 pitanja, od kojih su neka tipa da/ne, a druga pitanja sa ponuđena četiri odgovora, od kojih su ispitanici mogli zaokružiti samo jedan.

Slika 2. Omjer muških i ženskih ispitanika

Slika 3. Dobne skupine ispitanika

REZULTATI

	PITANJE	ODGOVORI	BROJ ODGOVORA	UDIO (%)
1	Što je prema Vašem mišljenju korupcija u zdravstvu?	Davanje mita zdravstvenim djelatnicima: u novcu, poklonima ili protuuslugama	10	6,3
		Farmaceutske firme koje doktorima plaćaju kongrese i slično, u zamjenu za propisivanje njihovih lijekova	7	4,4
		Obiteljske veze, kumstva i priateljstva na osnovu kojih se dobivaju radna mjesta i popunjavaju natječaji	14	8,8
		Sve gore navedeno	128	80,5
2	Koji je prema Vašem mišljenju najčešći uzrok korupcije u zdravstvu?	Izostanak kažnjavanja ili niske kazne za korupcijske radnje	70	44
		Nedostatak antikorupcijskih mjera	29	17,6
		Nedostatak građanske savjesti	28	18,2
		Niske plaće liječnika i ostalih zdravstvenih djelatnika	32	20,1
3	Biste li prijavili slučaj korupcije da za njega saznate?	Da	64	40,3
		Ne	95	59,7
4	Ako ste na prethodno	Medijima	18	28,1

	pitanje odgovorili potvrđno navedite kome biste prijavili taj slučaj?	Policiji	15	23,4
		Ravnatelju ustanove	11	17,2
		USKOK-u	18	28,1
5	Ako ste na pitanje broj 3. odgovorili negativno navedite razlog zašto ne biste?	Ne bi imalo učinka	48	50
		Zbog nedostatka dokaza	26	27,4
		Zbog osuđivanja okoline	4	4,2
		Zbog straha za svoj posao ili egzistenciju	11	11,6
6	Jeste li i sami pokušali podmiti zdravstvenog djelatnika?	Da	22	13,8
		Ne	137	86,2
7	Ako da, na koji način?	Novcem	1	4,5
		Poklonom liječniku u vidu bombonjere, boce pića i slično	20	90,9
		Ponudili mu svoje usluge u zamjenu za bolju zdravstvenu uslugu	1	4,5
8	Smorate li da ćete dobiti istu uslugu kod liječnika kojemu donesete i kojemu ne donesete "poklon"?	Da	67	42,1
		Ne	92	57,9
9	Jeste li se susreli sa situacijom u kojem Vas je liječnik tražio mito za određenu uslugu?	Da	12	7,5
		Ne	147	92,5
10	Ako da, kako ste postupili u toj situaciji?	Odbio/la sam, ali nisam nikome prijavio slučaj	6	50,0
		U skladu sa traženjima liječnika, ispunio/la sam njegove zahtjeve	6	50,0
11	Jeste li upoznati sa	Da	23	14,5

	antikorupcijskim Ne programom Ministarstva pravosuda?		136	85,5
12	Mislite li da je isti efikasan?	<u>Da</u> <u>Ne</u>	10 149	6,3 93,7

RASPRAVA

Ministarstvo pravosuđa provelo je, 2012. godine, internetsku anketu o percepciji korupcije i stvarnim iskustvima građana s korupcijom. Na pitanje što misle da je najveći problem u Republici Hrvatskoj, čak 19,23 % građana odgovorilo je korupcija. Po njihovom mišljenju, ona je najčešća u državnim službama, lokalnoj samoupravi, političkim strankama te u zdravstvu (1). U anketi koju smo proveli u ovom istraživanju, zanimalo nas je što građani smatraju korupcijom u zdravstvu. Kako je vidljivo u prethodnom poglavlju, 80,5 % ispitanika smatra da korupcija uključuje podmićivanje liječnika, što od strane pacijenata, što od velikih farmaceutskih tvrtki i „namještanje“ radnih mjesta po rodbinskim i sličnim vezama. Problem farmaceutskih kompanija leži u činjenici da njihovo tržište čine bolesni ljudi. Samim time, farmaceutska industrija nalazi se u stalnom etičkom sukobu- napraviti kvalitetan lijek, koji će zapravo izlječiti bolest i time smanjiti tržište ili lansirati „poluproizvod“ koji posjeduje neka pozitivna svojstva, ali ne dovodi do potpunog izlječenja. No, bilo bi nepošteno optuživati samo farmaceutsku industriju za ono što se odvija u zdravstvu, ona se ipak borи за svoj opstanak te funkcioniра kao privatni poduzetnik. Osim toga, ona ne bi mogla opstati bez svojih pomagača, počevši od političara, liječnika pa čak i udruga bolesnika (14). Na drugo anketno pitanje, koje se odnosi na uzrok korupcije u zdravstvu, 44 % ispitanika navodi izostanak kažnjavanja glavnim uzrokom. Ti se rezultati poklapaju sa rezultatima Ministarstva pravosuđa, gdje su građani također glavnim uzrokom ne samo korupcije u zdravstvu, nego i šire naveli izostanak adekvatne kazne za počinitelje. Ono što je poražavajuće, a što je anketa pokazala jest činjenica da više od polovice ispitanika korupciju ne bi niti prijavilo, a kao glavni razlog navode „da ne bi imalo ni smisla“. Također, jako mali broj je upoznat sa antikorupcijskim programom Ministarstva zdravstva, još manji broj onih koji smatraju da je isti efikasan. Ako pogledamo dobnu skupinu ispitanika, u kojoj 76 % čine mladi između 20 i 30 godine, onda su ovi rezultati stvarno zabrinjavajući. Nešto bolje rezultate navodi Ministarstvo pravosuđa- 65,79 % ispitanika bi prijavilo korupciju. Ako uzmemo u obzir da je Ministarstvo anketu provelo 2012. godine, a prošle godine smo svjedočili USKOK-ovoј akciji Hipokrat, za očekivat bi bio porast u broju građana koji bi korupciju prijavili. Uzrok ovom razilaženju rezultata ipak možemo pronaći u manjem broju ispitanika među kojima smo proveli anketu. Ono što je pozitivno iznenađenje u anketi, jest činjenica da 86,2 % ispitanika nikad nije pokušalo podmititi zdravstvenog djelatnika te da se 92,5 % ispitanika nije našlo u situaciji da su traženi dati mito za obavljanje određenih liječničkih usluga. Postavlja se pitanje- odakle onda toliko korupcije, postoji li stvarno u toj mjeri ili je zapravo samo percepcija korupcije među građanima velika? Analizom rezultata

ankete, koja ne otkriva pristutstvo korupcije među pacijentima (većina nikad nije pokušala podmititi liječnika) navodi nas na potragu iste na višim razinama zdravstvenog sustava.

ZAKLJUČAK

Korupcija u hrvatskom zdravstvu prisutna je jednako kao i u svim drugim javnim, odnosno državnim službama. Kako pokazuju rezultati ove ankete veliki problem u njezinom suzbijanju jest nepovjerenje građana prema službama koje provode antikorupcijske mjere. Građani nisu motivirani prijavljivati slučajeve korupcije kada za nju saznaju te smatraju kako su sankcije, ako do njih uopće dođe, nedovoljne i samim time i neefikasne. Gorjanski smatra kako je za suzbijanje korupcije dovoljno četiri alata: edukacija, znanost, organizacija i primjena pravnih akata, a na ovo potonje ukazuju i rezultati proveden ankete (6).

POPIS LITERATURE

1. <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?sec=488>. Datum pristupa 10. 02. 2014.
2. Aras S. Korupcija. Pravnik, 41, 1 (84), 2007.
3. Gorjanski D. Je li hrvatski zdravstveni sustav- sustav?. Osijek: Matica hrvatska ograna Osijek; 2009.
4. Grubiša D. Politička korupcija u društвima u tranziciji. Erasmus: časopis za kulturu demokracije, god. 34/1995.
5. Grubiša D. Protukorupcijska politika politika u Hrvatskoj: između deklaracije i redukcije. Političke analize. Broj 2- lipanj 2010.
6. Gorjanski D, Gajski L, et al. Korupcija u hrvatskom zdravstvu. Osijek:Fond Hipokrat-Zaklada Slagalica; 2010.
7. <http://www.poslovni.hr/hrvatska/sefovski-posao-dobila-je-supruga-ljecnika-namjestajka-229697>. Datum pristupa 11.02. 2014.
8. <http://www.24sata.hr/politika/korupcija-u-zdravstvu-uzme-cak-tri-milijarde-kuna-godisnje-312077>. Datum pristupa 10. 02. 2014.
9. <http://www.vecernji.hr/hrvatska/mito-u-zdravstvu-tesko-tri-milijarde-kuna-612102>. Datum pristupa 12.02. 2014.
10. <http://www.vecernji.hr/crna-kronika/najveca-optuznica-u-rh-u-akciji-hipokrat-optuzene-364-osobe-912203>. Datum pristupa 10. 02. 2014.
11. <http://www.questionpro.com/a>ShowResults?id=3139872&mode=data&mrup=false&egd=false&esd=false&groupingID=0&ifdbyg=false&globalResultMode=0>. Datum pristupa 10. 02. 2014.
12. Malenica Z, Jeknić R. Percepcija korupcije i borba protiv korupcije u Republici Hrvatskoj. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 47, 4/2010., str. 837.-859.
13. <http://www.novilist.hr/Vijesti/Crna-kronika/Afera-Index-2-Kelovicu-dvije-godine-zatvora-zbog-prodaje-ispita>. Datum pristupa 10. 02. 2014.
14. Gjalski L. Lijekovi ili priča o obmani. Zagreb: Pergamena; 2009.

POJAM I PREDMET ETIKE I KORUPCIJA U ZDRAVSTVU

Rezime: u radu se obrađuje i definiše pojam etike, te najčešći uzroci koje dovode do pojave korupcije u zdravstvu. Sektor zdravstva okarakterisan kao jedan od najkorumpiranih u društvu i pored toga što zaposleni u njemu imaju pristojna primanja u odnosu na ostale sektore i djelatnosti. Naime, korupcija je fenomen koji se pojavljuje kao racionalno ponašanje pojedinca u slučajevima kada je mogućnost njene detekcije mala, kada su koristi od nje za obe strane velike, te kada su sankcije za ovakvo ponašanje beznačajne.

Ključne riječi: etika, korupcija u zdravstvu, moral

Summary: In this scientific work we intend to discuss and define the concept of ethics, as well as some of the most common causes that lead to the appearance of corruption in healthcare. The health sector is characterized as one of the most corrupt in our society despite the fact that employees in this sector have solid earnings in comparison to other sectors and activities.. In fact, corruption is a phenomenon that occurs as a rational individual behavior in cases where the possibility of its detection is small, when both sides have large benefits and when the penalties for such behavior are insignificantly.

Keywords: ethics, corruption in the healthcare, morals

1.Uvod

Iako nam je pojam etike nešto poznato, njega nije tako lako definisati. Obično se navodi kako se etika bavi moralom, premda su etika i moral u suštini iste riječi koje dolaze iz različitih jezika: etika od grčke riječi ethos (navika, običaj, karakter)¹, dok moral od latinskih riječi mos (običaj), mores (vladanje) i moralis².

U običnom govoru također, etika je isto što i moral ili skup moralnih pravila prema kojima se ljudi ponašaju i trebaju ponašati. Tako govorimo o liječničkoj etici, profesionalnoj etici, itd.

što vrlo često možemo zamijeniti i rječju moral. U onom značenju koje nas ovdje zanima etika nije isto što i moral, nego je ona filozofija morala, jedna od, kako ih se često zove, fundamentalnih filozofskih disciplina (uz ontologiju, teoriju spoznaje i estetiku). Ona za predmet ima ono dobro, vrijednost koja se razlikuje od lijepog i istinitog (premda se mogu i trebaju pojaviti zajedno). Filozofska etika bavi se ne onime što jest, nego onime što bi trebalo biti³.

Etika prije svega pripada filozofiji koja proučava ljudsko ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim aspektom. Ona je normativna znanost, a norme odlučuju o specifičnom karakteru etike i tako ju razlikuju od drugih nauka. U onom značenju koje nas ovdje zanima etika nije isto što i moral, nego je ona filozofija morala, jedna od, kako ih se često zove, fundamentalnih filozofskih disciplina (uz ontologiju, teoriju spoznaje i estetiku). Ona za predmet ima ono dobro, vrijednost koja se razlikuje od lijepog istinitog (premda se mogu i trebaju pojaviti zajedno)⁴.

2. Etika normi

Iako su se grčke i latinske riječi koje smo spomenuli na početku odnosile uglavnom na karakter, činjenica je da se danas obično pod etikom smatra prije svega rasprava o etičkim pravilima ili normama. Tako jedan britanski mislilac definiše uvod u etiku kao normativnu etiku i bavi pitanjem *Po kojim načelima trebamo živjeti?*⁶; jedan američki udžbenik filozofsku etiku vidi ili kao normativnu etiku ili kao meta-etičku raspravu o jeziku (normativne) etike⁷. Zapravo, ideja etike kao rasprave o normama pojavila se tek u novom vijeku, nakon tradicije koja je raspravljala o moralnom subjektu, a ne o apstraktnim načelima moralnosti. Ali ona se danas toliko uvriježila da se spomenuti udžbenici i ne bave pitanjem jesu li upravo norme ono čime se etika bavi⁷.

U takvoj vrsti etike pokušavamo razjasniti što su njom uopšte i po čemu se moralne norme razlikuju od nekih drugih. Norme, odnosno upute, nam ne govore što jeste nego što treba biti (gramatički rečeno, norme nisu indikativi nego imperativi). Etika norme stoga se bavi prije svega jasnim razdjeljivanjem normi koje spadaju u vidokrug etike, od normi koje nemaju nikakve stvarne veze s etičkim⁸.

2.1 Etika kao rasprava o kvaliteti moralnog subjekta

Ovo je tradicija kojoj pripadaju vrlo različiti mislioci, poput Aristotela i Isusa, Platona i Tome Akvinskog, Demokrita i Augustina. U ovoj etičkoj tradiciji, naglasak je na odnosu – bilo prema ljudima ili prema Bogu. Subjekt treba imati etičke kvalitete kako bi svojom hrabrošću branio grad ili kako bi svojom darežljivošću pomagao siromašne⁶. U suštini, čovjek se u ovakvoj vrsti etike posmtra prije svega kao dio neke zajednice – polisa, Crkve – u kojoj vrši određenu ulogu, te zbog čijeg ispravnog vršenja mora imati određene osobine. Ove se osobine najčešće zovu vrlinama (u antičkoj Grčkoj) ili rodovima Duha (u Novome zavjetu) i njihovo je posjedovanje preduslov da bi neko uopšte opstao u društvu, ili barem opstao kao društveno koristan član. Individualizam našeg doba ovoj je tradiciji nepoznat i namjesto njega očito imamo komunitarizam, gdje osoba nije individua, nego dio jednog društva⁹. Nasuprot etici norme, etika moralnog subjekta uvodi sreću kao etičku kategoriju. Smisao etike jest donijeti sreću ili blagoslov pojedincu.

Aristotel će ovo nazvati eudaimonijom, koja podrazumijeva i vanjska dobra, dok biblijska etika poznaje pojam blagoslova koji slijedi život poslušnosti i istinske vrline. „Blagoslovljen ćeš biti u polju“, govori tekst Ponovljenog zakona, „Blago čovjeku“ poziva prvi psalam, a Isus svoje sljedbenike u Govoru na gori opetovano naziva blaženima (makarios). Stari zavjet u pojam blagoslova ubraja i materijalna dobra (teritorij i potomstvo, prije svega, kao što je obećano Abrahamu), čime se prilično slaže s Aristotelovom idejom da rob ili siromah ne mogu biti sretni. Novi zavjet daje blagoslov i siromašnima, a namjesto zemaljskog blagoslova nudi se nebesko kraljevstvo i vječni život (što opet nije lišeno materijalnosti). Tako dok za etiku norme posjedovanje teritorija ili potomaka ne spada u etičke kategorije, blagoslov je za etiku moralnog subjekta nerazdruživa s etikom, jer je moralno ono što donosi blagoslov.

Ljudi teže i vrlini, njoj se može težiti bez interesa, kao poželjnoj po sebi, ali je ona kod takvih ljudi postala dio sreće, tako da vrlina nije sama po sebi jednak sreći. čovjek može težiti i novcu, ali je i ta težnja povezana sa srećom, jer novac služi tome da bi ljudi dobili ono što žele. Isto tako, kao što je i Bentham ranije naglašavao, samopožrtvovnost također podrazumijeva sreću – makar sreću drugih – kao cilj. Filozofski rečeno, vrlina, novac i samopožrtvovnost jesu instrumentalna dobra (dobra za nešto), jer služe povećanju sreće, dok je sreća *intrinzično* dobro (dobro po sebi)¹⁰.

3. Razlozi i pojavnici oblici korupcije u zdravstvu

Korupcija u sektoru zdravstva je neminovna u odsustvu osnovnih principa dobre uprave⁸. Iako je javno zdravstvo u obavezi da pruži podršku poštovanju ljudskog prava na adekvatnu zdravstvenu zaštitu, jako malo se govori o rezultatima koje ovaj segment društvene aktivnosti ima sa stanovišta ispunjavanja svoje funkcije i zadovoljstva korisnika. Kako sama dobra uprava zahtijeva odgovarajuće politike u cilju njene promocije, kako je bitno da institucije zdravstva imaju menadžment koji će u potpunosti biti posvećen i implementirati principe dobre uprave. Dugo se u javnosti debatovalo o potrebi razdvajanja funkcije direktora zdravstvenih ustanova od profesionalnih funkcija u zdravstvu. Međutim, i dalje su na najvažnijim upravljačkim funkcijama prisutni zdravstveni radnici (doktori) koji sa obzirom na svoju obrazovnu pozadinu ne posjeduju neka od značajnih znanja za upravljanje javnim ustanovama.

Ovdje ne govorimo o tome da pojedini zdravstveni radnici nisu dobri menadžeri već o činjenici da većina njih nije u stanju da se u potpunosti posveti upravljanju zdravstvenim ustanovama pored obaveza u svojoj profesiji. Kao poseban segment svakog sistema dobre uprave, možemo govoriti o participaciji korisnika usluga u dizajniranju rješenja unapređenja rada. Međutim, u Bosni i Hercegovini se još uvijek govori samo o profesionalnim standardima te je sistem zdravstva u potpunosti zasnovan na pristupu od vrha-ka dole. U cilju poboljšanja, kako je značajno kreirati mehanizme učešća građana (i njihovih predstavnika) i korisnika usluga u unapređenju sistema javnog zdravstva kroz pojačanu participaciju.

Kao jedan od glavnih razloga za korupciju u javnom zdravstvu, navode se male plate¹¹. Međutim, studije ovog fenomena širom svijeta ukazuju da, uslijed nepostojanje sistema kontrole i praćenja korupcije, te adekvatne mogućnosti kažnjavanja onih koji su uključeni u korupciju, povećanje plata u ovom sektoru ne dovodi do smanjenja korupcije¹². Ovakvo stanovište potvrđuju i posljednje studije percepcije korupcijegrađana u BiH sprovedene nakon posljednjih povećanja plata u zdravstvenom sektoru¹³. I dalje je sektor zdravstva okarakterisan kao jedan od najkorumpiranih u društvu i pored toga što zaposleni u njemu imaju pristojna primanja u odnosu na ostale sektore i djelatnosti. Naime, korupcija je fenomen koji se pojavljuje kao racionalno ponašanje pojedinca u slučajevima kada je mogućnost njene detekcije mala, kada su koristi od nje za obe strane velike, te kada su sankcije za ovakvo ponašanje beznačajne. Ona nije nešto što zavisi samo od nivoa plate, već

stvar postojanja mogućnosti njene pojave u nedostatku adekvatnih sistema kontrole i sankcija.

Iako je evidentno da se u Bosni i Hercegovini sve više stvari radi na način kao u razvijenim zemljama, uz aktivnu ulogu tehnologije, ipak se ne može se reći da su tehnološke mogućnosti dovoljno iskorištene u zdravstvenom sektoru. U svijetu se sve više okreće upotrebi tehnologije u zdravstvu i to ne samo u vezi sa pružanjem zdravstvenih usluga, već i u vezi sa upravljanjem bolnica, njihovih nabavki, kao i čitavog finansijskog upravljanja ovim ustanovama. Tako se na primjer u Hrvatskoj sprovodi projekat e-Zdravlje koji nastoji digitalizovati sve aspekte pružanja usluga u zdravstvu u cilju adekvatnog praćenja njegovih rezultata. Ovdje se pored kartona pacijenata u kojemu se nalaze sve informacije o njemu i korištenim uslugama, digitalizuju i svi ostali aspekti kao što su izdati ljekovi, izdate uputnice i, naravno, naplaćene participacije kao vid kontrole. Kao jedna od najvažnijih praksi navodi se i poboljšanje transparentnosti i odgovornosti kroz javno dostupne registre o cijeni i nabavkama lijekova. Naime, svi veliki dobavljači lijekova i medicinskog materijala uglavnom pružaju informacije o svojim proizvodima te se ove informacije stavljuju javno na uvid u cilju sprečavanja nabavki po nesrazmernim cijenama i pratećeg fonomena korupcije. Edna od značajnih stavki koja utječe na korupciju u zdravstvu vezana je za postojanje određenih donatorskih (i kreditnih) projekata u okviru kojih se korupcija pojavljuje kao mogućnost za ostvarivanje projektnih ciljeva. Naime, s obzirom na nemogućnost adekvatne kontrole donatora ili određenih projekata (npr. smještenih u ministarstvima zdravlja) ali i njihove potrebe da u kratkom roku potroše veliku količinu sredstava, korupcija se pojavljuje kao način da sve prođe u skladu sa planiranim. Ono do čega ovakva praksa vrlo često dovodi odnosi se na nabavku nepotrebnih uređaja, lijekova ili materijala, te rasipanje oskudnih resursa u ovom sektoru.

Da je korupcija prisutna u zdravstvu, govore i primjeri razvijenih zemalja koje su daleko napredovale u pokušaju kontrole ovog fenomena. Naime, pretpostavlja se da je između 3-5% svih izdataka za zdravstvo predmet prevara i korupcije u vidu zloupotrebe naplate participacije, zloupotrebe u procesima javnih nabavki te drugim ugovornim odnosima sa dobavljačima. Procenti zloupotrebljenih sredstava su sigurno i viši u zemljama kao što je BiH uslijed nepostojanja adekvatnih kontrolnih mehanizama. Sama praksa se pojavljuje u svim onim slučajevima gdje je administrativna i finansijska kontrola na niskom nivou, te gdje se mogućnosti za prevaru i korupciju pojavljuju u okviru sistema organizacije poslova.

Javne nabavke u zdravstvu predstavljaju jedan od najvažnijih izvora korupcije. Naime, činjenica je da ne postoji javno dostupni registri o količini izvršenih javnih nabavki u sektoru

zdravstva, iako one predstavljaju drugi najveći izdatak nakon plata za zaposlene. Procjenjuju se na 20-40% svih izdataka na zdravstvo u jednoj zemlji. Kako su same vodene primjenom BiH Zakona o javnim nabavkama, zloupotrebe se javljaju sa kreativnošću osoba koje sprovode same tendere u okviru zdravstvenih institucija. Jedan od najvažnijih izvora korupcije odnosi se na tzv. institut konkurentskog zahtjeva u okviru Zakona, gdje se sve nabavke u vrijednosti do 30.000 KM mogu realizovati nakon dostavljene 3 ponude od dobavljača. Kako se vrlo često ide na ciljanog dobavljača (koji je u obavezi da nađe još dva „nepovoljnija“ da bi prošao na tenderu), korupcija je samo prateći čin interesnog odnosa osoba koje administriraju javne nabavke i dobavljača¹⁴.

Drugi vid zloupotrebe se pojavljuje prilikom kreiranja tenderske dokumentacije koji po svojoj sadržini odudara od propisane zakonske forme ali koji je u potpunosti u skladu sa mogućnostima određenog dobavljača. Ovdje se najčešće javlja praksa zahtjevanja određenih standarda koji nisu neophodni (npr. ISO standardi), potreba da dobavljač dokaže da ima propisane kapacitete u vidu broja zaposlenih ili broja vozila, propisivanje određene vrste roba bez obzira na raspoložive komplemente koji ispunjavaju standarde i slično¹². Takođe je evidentna i praksa naplate tenderske dokumentacije više od zakonom propisane cijene koja je uglavnom namijenjena za pokrivanje troškova njene pripreme.

Ovime se u startu daje signal pojedinim firmama da ne učestvuju na tenderima jer su troškovi učešća preveliki, naročito ako se zna da postoji preferencijalni odnos prema pojedinim dobavljačima.

Konačno, rasprostranjena je i praksa kreiranja aneksa ugovora nakon izbora najpovoljnijeg ponuđača prilikom određenih javnih nabavki, što u suštini predstavlja signal da je postupak javne nabavke bio praćen korupcijom odnosno da je određeni ponuđač imao „preferencijalni“ tretman.

Na kraju se treba osvrnuti na odnos javnih i privatnih institucija koje pružaju zdravstvene usluge. I pored činjenice da je u protekle 2 decenije došlo do značajnog rasta privatnog sektora u pružanju zdravstvenih usluga, javni sektor i dalje dominira. Prema dosadašnjim studijama, privatni sektor ima korektivnu ulogu u vezi sa negativnim pojavama u sektoru javnog zdravstva te se nameće kao konkurenca. Kako odnosi između privatnog i javnog sektora nisu institucionalizovani kroz zakonska rješenja, te kako pojedinci zaposleni u javnom sektoru rade i u privatnom, fenomen „odsustva sa posla“ u cilju primoravanja pacijenata da pomoć potraže u privatnim klinikama i ambulantama predstavlja najizraženiji oblik korupcije u današnje vrijeme. Ovo važi i za pojedine apotekе i farmaceutske kompanije

koje „kupuju“ pojedine doktore u cilju dobijanja povlašćenog položaja u propisivanju lijekova i njihove nabavke. Do sada niko nije odgovarao za ovakvo ponašanje, iako su evidentne brojne zloupotrebe od strane doktora i farmaceutskih kompanija/apoteka na štetu pacijenata.

4. Preporuke za suzbijanje korupcije

Kratkom analizom zdravstva u Bosni i Hercegovini sa stanovišta efektivnosti, transparentnosti i odgovornosti dolazimo do zaključka da je korupcija u sektoru zdravstva izrazito prisutna kako sa stanovišta objektivnih pokazatelja (nalaza revizije, studija i javnih izvještaja) tako i sa stanovišta subjektivnih pokazatelja (percepcije korupcije od strane građana). Makroekonomski pokazatelji i izdvajanje na sektor javnog zdravstva pokazuju da oko 6% bruto društvenog proizvoda Bosne i Hercegovine još uvijek nije dovoljno za stvaranje sistema u kojem će svi da budu zadovoljni, bez posezanja za određenim koruptivnim radnjama. Stvar je svakako i u tradicionalnim postupcima stanovništva koje i dalje nastavlja sa praksama davanja poklona ljekarima za ukazanu brigu prilikom pružanja ove javne usluge, dobijanja usluga preko reda ili plaćanja za određene medicinske zahvate.

U okviru studije Ekonomski analiza korupcije Centra za liberalno demokratske studije, ponuđeni su elementi strategije za suzbijanje korupcije u zdravstvu kao i uloga pojedinih subjekata u implementaciji¹⁵.

Elementi strategije borbe protiv korupcije u zdravstvu treba da se razmotre u okviru strategije reforme sistema pružanja zdravstvene zaštite, prije svega sistema zdravstvenog osiguranja. Što se zdravstvenog osiguranja tiče, ključni element reforme koji doprinosi borbi protiv korupcije je uvođenje višestrukog zdravstvenog osiguranja, uz diferencijaciju paketa tog osiguranja. Osnovni paket obavezognog zdravstvenog osiguranja bi obuhvatao samo manji broj veoma precizno definisanih usluga. Obavezno osiguranje bi bilo vezano samo za osnovni paket, dok bi svi drugi paketi osiguranja bili dobrovoljni. Svako bi mogao da bira prema svom dohotku, preferencijama i odnosu prema riziku.

5. Zaključak

U cilju poboljšanja stanja u vezi sa postojanjem korupcije u zdravstvu, smatramo da se neophodno posvetiti sljedećim stvarima:

- Profesionalizovati funkciju direktora institucije javnog zdravstva uz obavezu da se osoba posveti samo toj funkciji.
- Uvesti obavezu da svi direktori javnih institucija zdravstva moraju imati osnovna poznavanja menadžmenta (kroz obuku, licenciranje i stalne provjere znanja).
- Uvesti sisteme upravljanja kvalitetom (npr. ISO standarde) u rad institucija zdravstva.
- Uvesti mehanizme redovnog ispitivanja zadovoljstva korisnika usluga institucija javnog zdravstva.
- Kreirati odbore odgovornosti od predstavnika zdravstvenih ustanova, korisnika i NVO aktivnih u ovoj oblasti u cilju razmatranja poboljšanja rada institucija javnog zdravstva.
- Pojačati kontrolne funkcije rada zaposlenih u zdravstvu, te pojačati kazne za koruptivno ponašanje zdravstvenih radnika.
- Uvesti adekvatnije mehanizme finansijske motivacije zaposlenih u zdravstvu na bazi rezultata a ne samo na osnovu formalnih zahtjeva (radnog staža, stručne osposobljenosti, itd.).
- Sprovesti generalnu kampanju obavještavanja javnosti da je plaćanje zdravstvenih usluga mimo pravila kriminalan čin, te da svako može da prijavi ovakve prakse u cilju kažnjavanja onih koji traže mito.
- Kreiranje sveobuhvatnih baza podataka za korisnike zdravstvenog osiguranja i pružene usluge u okviru sistema javnog zdravstva.
- Kreiranje javno dostupnih baza podataka o najvećim dobavljačima lijekova i zdravstvenog materijala kao i prosječnih cijena njihovih roba i usluga (tržišnih cijena ali i cijena iz prethodnog perioda).
- Pojačati saradnju domaćih institucija i donatorskih projekata u zdravstvu u cilju adekvatnog planiranja.
- Uključiti aktivnosti revizije projekata (donatorskih i kreditnih) u plan rada generalnih službi revizije javnog sektora.
- Neophodno je jačati funkciju interne kontrole u klinikama javnog zdravstva, te vršiti adekvatniji obuhvat eksternih kontrola i revizija od strane službi revizije javnog sektora.
- Uvesti praksu izdavanja računa u zdravstvenim institucijama za participaciju pacijenta i

primljene usluge i direktno je povezati sa centralnim registrom svih izdatih računa (i u javnom i u privatnom sektoru).

- Puna primjena Zakona o javnim nabavkama u institucijama zdravstva.
- Prigovori prilikom odabira najboljeg ponuđača u sektoru zdravstva treba da budu javno dostupni (Agencija za javne nabavke ili Kancelarija za žalbe).
- Obavezati institucije javnog zdravstva da nezadovoljni ponuđači imaju mogućnost uvida u sprovođenje javne nabavke na osnovu Zakona o slobodi pristupa informacijama.
- Pojačati ulogu inspekcijskih organa u firmama koje se pojavljuju kao najveći dobavljač i uređaja, roba i usluga institucijama zdravstva u cilju identifikacije moguće korupcije.
- Uvesti obavezu kreiranja godišnjeg izvještaj o javnim nabavkama u institucijama zdravstva koji bi obuhvatili informacije o vrsti nabavke, nacinu sprovođenja, cijenama i prigovorima koji su upućeni na njih.
- Uvesti pravilnike o uslovima angažovanja doktora iz javnog sektora na privatnim klinikama uz adekvatne kontrolne mehanizme.
- Ispitati odnose između pojedinih farmaceutskih kompanija i apoteka i određenih doktora prilikom propisivanja lijekova pacijentima, naročito za lijekove koji nisu na pozitivnoj listi za refundiranje od strane Fonda zdravstvenog osiguranja.

Globalni izvještaj o korupciji 2006 Transparency International¹⁵ bio je posvećen problemu korupcije u zdravstvu, sa pregledom stanja, istraživanjima i preporukama za suzbijanje korupcije. Pored ostalog izvještaj izdvaja sljedeće preporuke za suzbijanje korupcije u zdravstvu

- Obezbijediti povećanje učešća organizacija civilnog društva I korisnika kroz različite odbore I forume u process donošenja odluka, monitoringa I sl.
- Redovno objavljivati informacije o budžetu, aktivnostima zdravstvenih ustanova na svim nivoima putem internet, štampe, letaka itd.
- Proces kreiranja politika, budžeta I implementacije učiniti dostupnim javnosti I transparentnim u najvećoj mogućoj mjeri, posebno sve faze budžetsko procesa od planiranja, izvršenja i izvještavanja;
- Provoditi redovne revizije svih nadležnih institucija u oblasti zdravstva posebno fondove ali I sve druge vladine ustanove I institucije;
- Vršiti kontinuiran monitoring mehanizama plaćanja u zdravstvu (fee-for- service, salary, capitation, global budgeting);
- Kreirati i promovisati etičke kodekse te ih učiniti dostupnim I korisnicima zdravstvenogsistema sa jasnim pravilima procedura pritužbi i svim zaposlenim u

zdravstvenom sistemu;

- Obezbijediti zaštitu whistleblower, posebno u oblasti javnih nabavki, fondovima ali I drugim institucijama zdravstva;
- Obezbijediti adekvatne plate u oblasti zdravstva;
- Osigurati najveći mogući stepen integriteta u postupcima javnim nabavki, uz upotrebu Integrity Pact;
- Sankcionisanje svih oblika koruptivnog ponašanja.

Literatura

1 Grčki poznaje i riječ $\eta\thetao\varsigma$ i njoj sličnu $\varepsilon\thetao\varsigma$ (razlika u izgovoru je samo dugo ili kratko e). Prva riječ upućuje na čovjekovu narav ili karakter, dok druga upućuje na običaj.

2 Ciceron je s riječju moralis preveo grčku riječ ethikon, koju možemo prevesti kao *ćudoredan*. Vidi Slavica Juka, Etika – postavke i teorije (Mostar: FRAM-ZIRAL, 2006), str. 17. Još detaljnije objašnjavanje vidi u Ivan Čehok, Ivan Koprek i dr. Etika – priručnik jedne discipline (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 8.

3 Kao i u svim drugim pitanjima, filozofi dvoje koje tačno discipline spadaju u temeljne. No, prevladavajući je konsenzus da etika spada u temeljne filozofske discipline.

4 Edgar Morin, Etika, prev. Vesna Pavković (Zagreb: Masmedia, 2008), str. 12. 5 Vidi I. Koprek u Etika – priručnik jedne discipline (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 6 [kurziv izvoran].

5 Vidi Harry J. Gensler, Ethics: A Contemporary Introduction (London & New York: Routledge, 1998), str. 4. 7 Vidi Barbara MacKinnon, Ethics: Theory and Contemporary Issues, 2nd edition (San Francisco: Wardsworth, 1998), str. 5.

6 One nekada mogu ličiti na indikative, ali logički gledano one su uvijek imperativi. Kao što je Rudolf Carnap u Pobijanju metafizike primijetio rečenica tipa „Ubijanje je zlo“ gramatički gledano jest indikativ, ali je (semantički gledano) ustvari imperativ kojim nam se kaže Ne ubij!. 9 Filozofija prava, prevela D. Guteša (Beograd: Nolit, 1980), str. 52-64. 10 Ove Kantove stavove obradit ćemo detaljnije u analizi njegove etike.

7 Pravo je, kako je to još Hegel zamijetio, objektivacija morala. Pravo će ustvari samo sankcionirati ono što se drži moralno ispravnim ili neispravnim. Empirijska je činjenica da su

promjene moralnih stavova o raznim pitanjima (spolni moral, kažnjavanje, slobodno mišljenje, itd.) doveli do konkretnih legislativnih promjena.

8 Dakako, da se može postaviti pitanje kako uopće možemo procjenjivati bilo čije pobude (pa čak i svoje, ako prihvatimo frojdovsku koncepciju podsvjesnog). Ipak, bez obzira na praktičnu mogućnost tumačenja motiva, ostaje etičkim zahtjevom da pobude budu u skladu s radnjom.

9 Nama ovdje nije bitno utvrditi je li ovo Livijevo svjedočanstvo istinito, bitno je vidjeti kako je korporativno shvaćanje zajednice poznato i ranim kršćanima i antičkim Rimljanim. Vidi Livy, The History of Rome, knj. I-V, preveo Valerie M. Warrior (Indianapolis: Hacket, 2006), str. 122-23.

10 Jeremy Bentham, An Introduction to the Principles of Morals and Legislation (Oxford: Clarendon Press, 1996), str. 12.

11 Ovdje se prvenstveno posmatraju principi kao što su efikasnost i efektivnost, transparentnost i odgovornost te participacija korisnika u donošenju svih važnijih odluka

12 Savedoff, W. - Plata za poštenje? Lekcije o platama i korupciji u javnim bolnicama, Social Insight, 2008

13 Transparency international BiH je u junu 2008 godine sproveo sveobuhvatnu studiju percepcije korupcije u zemlji. 11 Prosječna neto plata u zdravstvu Brčko Distrikta je iznosila oko 1160 KM. Istovremeno, prosječna plata u zdravstvu u RS prema podacima za juli 2008. godine je iznosila 1199 KM dok je u zdravstvu FBiH ona bila nešto niža i bila je oko 952 KM. Prosječne plate u zdravstvu si bile za oko 20-30% više od generalnog prosjeka po entitetima i Distriktu Brčko.

14 Ovo je jedna od glavnih zamjerki entitetskih službi za reviziju javnog sektora prilikom nabavke određenih uređaja, roba i usluga.

15 Ispitivanjem je bilo obuhvaćeno 350 osoba na osnovu metode slučajnog odabira u cijeloj BiH a prema kriterijumima koji su korišteni u cilju obuhvata reprezentativnog uzorka.

Doris Dragušica, dr.med.dent.*

UDK 343.352:614.2(497.12)

Martina Čalušić, dr.med.dent.*

Rudika Gmajnić**

Medicinski fakultet Osijek*, Evropski univerzitet Brčko distrikt, Medicinski fakultat Osijek**

SUZBIJANJE KORUPCIJE U HRVATSKOM ZDRAVSTVU

Sažetak:

Tema ovog članka je korupcija u Hrvatskoj te mjere kojima se korupcija pokušava iskorijeniti. Korupcija je teško zlo koje je teško zaustaviti i ukoliko se ne nastoji suzbiti, rasti će do nezamislivih mjera. Raznim istraživanjima dokazano je da je korupcija uvelike prisutna i u hrvatskom zdravstvu. Kada se o korupciji govori u zdravstvu, može je se opisati kao nepravilnost u radu sustava. Neki dijelovi ne ispunjavaju svoje temeljne zadaće već nastoje svojim ponašanjem uništiti sam sustav. Postoje brojni međunarodni dokumenti koji imaju predviđene načine borbe protiv korupcije, što pokazuje koliko je to ozbiljan problem. Republika Hrvatska također ima propisane mjere kojima se nastoji suzbiti korupcija. Vlada je 15. Studenoga 2012. donijela novi Akcijski plan uz Strategiju suzbijanja korupcije. Zdravstvo je jedno od područja koje Strategija ističe, u kojima je dodatno potrebno provoditi mjere za sprečavanje.

CORRUPTION SUPPRESSION IN THE HEALTHCARE SECTOR IN CROATIA

Abstract:

The topic of this article is corruption in the Healthcare Sector in Croatia and the measures to suppress corruption. Corruption is a hard evil that is difficult to stop and if we don't try to suppress it, it will grow to unthinkable measures. Various researches have shown that corruption is largely present in the Croatian healthcare sector. When talking about corruption in the health sector, it can be described as a malfunction of the system. Some parts do not fulfill their basic tasks, but their behavior tends to destroy the system itself. There are numerous international documents that provide ways for corruption suppression, which shows, how serious this problem is. The Republic of Croatia has also laid down measures which in order to combat corruption. On 15th November, 2012 the Government drafted the new Action Plan with Anti-Corruption Strategy. The Health Care is one of the areas that strategy highlights, where further measures are necessary to implement.

Uvod

Korupcija je zloupotreba dodijeljene moći radi vlastite koristi te narušavanje povjerenja u društvo (1). Spada u pojmove kojima se teško može definirati sadržaj jer se njezino značenje mijenja ovisno o vremenskom, društvenom ili političkom odnosu (2).

Riječ korupcija dolazi od talijanske riječi *corrumpere*, što znači pokvariti, iskvariti, podmititi, potkupiti nekoga novcem ili drugim materijalnim dobrima. Usko uz korupciju povezuje se i *mito*, koji označava sredstvo ostvarivanja korupcije (3). „Mito je svaka nepripadna nagrada, dar ili druga imovinska ili neimovinska korist bez obzira na vrijednost“ (4). Počinitelj kaznenog djela davanja mita jedna je strana u tipičnoj korupcijskoj razmjeni. Korupcijska razmjena može bitiinicirana i sa druge strane, dakle od osobe koja je proglašena primateljem mita (5).

Korupcija je svojstvena svim državnim uređenjima bez obzira na politički ustroj, regionalnu ili vjersku pripadnost. Ona postoji otkako postoji i državno organiziranje ljudske zajednice. To je prikrivena pojava koju je teško precizno izmjeriti, a ne postoji ni jedinstveno poimanje sto su korupcijska djela. Jedan od glavnih problema je nejednaki tretman pojave korupcije i legalnosti pojedinih oblika u kaznenom pravu u svijetu. Korupcija može biti prisutna i u javnom i u privatnom sektoru. Najčešća definicija korupcije je“ zlouporaba javnih ovlasti u privatnu korist“ prema kojoj korupcija uvijek uključuje javni sektor. Može biti prisutna unutar pojedinih dijelova javnog sektora ili između privatnog i javnog sektora (6). Uvijek je uključen javni sektor, jer se dobivanje medicinske usluge koju se potom naplati u privatnim zdravstvenim ustanovama ne može nazivati korupcijom jer se radi o privatnim zdravstvenim ustanovama (3).

Kada se govori o korupciji u zdravstvu kao obliku zlorabljenja položaja radi ostvarivanja vlastite koristi, korupcija je zapravo samo skraćeni oblik punog naziva: korupcija, krađa, nepotrebna i nemamjenska potrošnja u zdravstvenom sustavu (7).

Istraživanje koje je provela mreža nevladinih udruga za borbu protiv korupcije BURA te Centar za građanske inicijative, Poreč, o stanju korupcije u Hrvatskoj na 1000 ispitanika sa područja cijele države došlo se do rezultata (8):

Slika 1.: Zastupljenost korupcije u Hrvatskoj (8)

Oblici korupcije u zdravstvu

Korupcija se prema broju osoba uključenih u korupciju, njihovoj međusobnoj povezanosti i učestalosti korupcijskih radnji, kažnjivosti korupcijskog djela i političkom zaleđu, zlorabljenju javnog zdravstva može podijeliti u sljedeće skupine:

1. Pojedinačna ili sporadična korupcija

To je neorganizirana, nepovezana, samostalna i povremena korupcija. Provode ju međusobno nepovezani pojedinci iskoristavajući slabosti sustava ili želje pacijenata za ostvarivanjem nepripadajućih prava iz zdravstvenog, mirovinskog ili životnog osiguranja. Ovaj oblik korupcije unosi razlike među pacijentima (poštene i nepoštene), ali i među liječnike (korumpirane i nekorumpirane). Nedopustiva je po načinu rada osnovnog zdravstvenog osiguranja te kažnjava po postojećim zakonima.

2. Endemska korupcija

Korupcija koja se ustalila u nekim dijelovima zdravstva toliko da je postala uobičajen način rada. U njoj sudjeluje više povezanih osoba čineći korupcijski lanac. Ovaj oblik korupcije zapravo je „javna tajna“ koja bi teško opstala bez političke potpore.

3. Politička korupcija

Zlorabljenje zdravstva koje s ciljem ostvarivanja osobnih i stranačkih dobiti provode političke stranke. Stranke na vlasti podređuju interese građana svojim stranačkim interesima.

4. Sustavna korupcija

Omogućava nepravedno bogaćenje pojedinaca ili skupina. Ostvaruju je pojedinci iz javnog zdravstva, privatnih ustanova i političkih stranaka. Ostvaruje se preljevanjem sredstava javnog zdravstva u privatne ustanove. U medicinskom dijelu to se ostvaruje stvaranjem privatnog monopolija, dok se u nemedicinskom dijelu ostvaruje namještanjem natječaja i kriminalnim radnjama u javnoj nabavi.

Ovo je najzločudniji oblik korupcije i tu se radi o umrežavanju interesnih skupina i moćnih političara koji podčinjavaju cijeli sustav. Razvija se kroz 3 oblika:

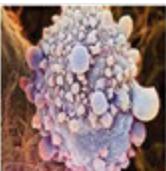
- a) monopol privatnih ustanova u odnosu na javne – oduzimanje mogućnosti javnom zdravstvu obavljanje svoje temeljne zadaće
- b) stvaranje uskih grla i onemogućavanje rada dijelova javnog zdravstva koje mu još nisu oduzete – održavanje nedostatka stručnjaka iz onih područja u kojima privatne ustanove imaju osobiti interes
- c) nepotrebna potrošnja – prodaja nepotrebnih zdravstvenih usluga; izmišljanje bolesti koje je potrebni liječiti.

Omogućavanje korupcijskog djelovanja:

- legaliziranjem sukoba interesa
- istovremeni rad u javnoj i privatnoj ustanovi
- pravilnicima o korištenju prava osiguranika HZZO-a
- legalizacijom mita i korupcije
- politizacijom zdravstvenog sustava
- izostankom odgovornosti za upropastavanje javnog zdravstva (7).

Korupcija kao oblik zločudne bolesti

Korupcija je iskorištavanje društvenog položaja u osobne svrhe. Može se opisati kao nepravilnost u radu sustava pri kojoj neki dijelovi ne ispunjavaju svoju temeljnu zadaću nego uništavaju sam sustav, što se može poistovjetiti sa složenim organizmima kao što je zločudna bolest. Ima sve odlike zločudne bolesti. Ona pripada sustavu i iskorištava sve dobro što joj sustav pruža, a ipak ga nastoji uništiti (3).

Zločudna bolest

- Pripadnik sustava
- Iskorištava svoju pripadnost sustavu
- Kao pripadnik je sustava maskiran pa ga se teško otkriva
- Stanice s natprosječnom željom za rastom
- Ne uvažava svoju ulogu u sustavu
- Smatra da sustav služi za osobni rast
- Netolerantan
- Uništava svoju okolicu
- Oduzima sustavu snagu i hranu
- Nerazuman
- Ne preže u cijelosti uništiti sustav
- Opsjednut svojom važnošću
- Nezainteresiran za okolicu
- Okrutan
- Okolica prema raku tolerantna
- Napadnut se tkivo ne brani
- Najlakše je liječenje u samom začetku dok se karcinom nije razvio i proširio po cijelom organizmu
- Ako se proširi po organizmu izlječenje je gotovo nemoguće
- Još ne postoji mjeru djelotvornog suzbijanja jer ga okolica "odbija" prepoznati
- Neliječen, ubija organizam

Kriminalac (korupcija)

- Pripadnik sustava
- Iskorištava svoju pripadnost sustavu
- Kao pripadnik je sustava maskiran pa ga se teško otkriva
- Ljudi s natprosječnom željom za bogaćenjem
- Ne uvažava svoju ulogu u sustavu
- Smatra da sustav služi za osobni rast
- Netolerantan
- Uništava svoju okolicu
- Oduzima sustavu snagu i hranu
- Nerazuman
- Ne preže u cijelosti uništiti sustav
- Opsjednut svojom važnošću
- Nezainteresiran za okolicu
- Okrutan
- Okolica prema kriminalu tolerantna
- Napadnuti se sustav ne brani
- Najlakše je liječenje u samom začetku dok se kriminal nije razvio i proširio po cijelom sustavu
- Ako se proširi po sustavu izlječenje je gotovo nemoguće
- Još ne postoji mjeru djelotvornog suzbijanja jer ga okolica "odbija" prepoznati
- Nesuzbijan, slama sustav

Slika 2.: Usporedba korupcije sa zločudnom bolesti (3)

Usapoređujući je s zločudnim bolestima, treba se postaviti nekoliko pitanja koja se postavljuju i pri borbi protiv zločudnih bolesti: koji su zdravstveni djelatnici koji su skloni korupciji te ih pokušati otkriti pri početku njihovih djelovanja?; koje ustanove pokušavaju korumpirati liječnike?; kako ponovno osnažiti zdravstvene snage u sustavu?; te kako stvoriti sustav koji će biti otporan na korupciju? (9).

Suzbijanje korupcije

Korupcija je opasna po tome što ugrožava institucije i vrijednosti demokracije, etičke vrijednosti i pravdu. Dovodi do nepovjerenja u državu, sprečava sigurnost građana u ostvarivanju svojih prava i sloboda. Kada se pojavi, korupciju je teško izlječiti, a još teže iskorijeniti. Postoje brojni međunarodni dokumenti koji imaju predviđene načine borbe protiv korupcije, što pokazuje koliko je to ozbiljan problem. Republika Hrvatska također ima propisane mјere kojima se nastoji suzbiti korupcija. Ministarstvo pravosuđa Republike Hrvatske, u sklopu pristupnih pregovora Europskoj uniji i Poglavlja 23. Pravosuđe i temeljnih prava, izdalo je dokument „Suzbijanje korupcije“. Publikacija sadrži strategiju suzbijanja korupcije te Akcijski plan uz Strategiju suzbijanja korupcije. To pokazuje da je u Hrvatskoj korupcija sveprisutna i da se na sve moguće načine treba pokušavati iskorijeniti taj problem. Koliko je sveprisutna pokazuju i razna mјerenja korupcije (10).

Korupciju je teško izmjeriti, podaci na kojima se mјerenje temelji nikad ne mogu biti potpuno pouzdani. Postoje različita mјerenja od kojih su najpoznatija ona koja obavljaju Transparency International (IPK-Indeks percepcije korupcije) i Svjetska banka (Indeks kontrole korupcije) (8).

Transparency International (TI) je neprofitna organizacija sa središtem u Berlinu koja se bavi suzbijanjem korupcije na području međunarodnih poslovnih transakcija te u nacionalnim okvirima putem nacionalnih odjela. Osnovana je 1993. Godine, dok je u Hrvatskoj Transparency International osnovan 2000. godine (2).

Strategija TI sastoji se od:

- suzbijanja korupcije kroz formiranje međunarodnih i nacionalnih saveza
- učinkovita provedba antikorupcijskih programa
- uspostavljanje koalicija organizacija koje imaju sličan cilj djelovanja
- utemeljenje informativnog centra te provođenje empirijskih istraživanja o uzrocima i pojavnim oblicima korupcije
- izgradnja nacionalnih odjela TI s primarnim ciljem ubrzanja provedbe antikorupcijskih programa (11).

Prema indeksu Transparency Internationala (CPI ili IPK indeks) Republika Hrvatska nalazila se među zemljama s raširenom korupcijom. Indeks IPK poprima vrijednosti od 1 do 10, pri čemu 1 znači iznimnu korumpiranost, a 10 da uopće nema korupcije (10).

Godina	Vrijednost IPK	Rang na svjetskoj listi	Ukupan broj zemalja na listi	Broj korištenih ispitivanja	Raspon mogućih vrijednosti indeksa
1999.	2,7	74	99	5	-
2000.	3,7	51	90	4	3,4-4,3
2001.	3,9	47	91	3	3,4-4,6
2002.	3,8	51	102	4	3,6-4,0
2003.	3,7	59	133	8	2,6-4,7
2004.	3,5	67	146	9	3,3-3,8
2005.	3,4	70	158	7	3,2-3,7
2006.	3,4	69	163	7	3,1-3,7
2007.	4,1	64	179	8	3,6-4,5
2008.	4,4	62	180	8	4,0-4,8
2009.	4,1	66	180	8	3,7-4,5

Slika 3.: Vrijednost IPK indeksa u Hrvatskoj kroz godine (12)

Nakon što je Republika Hrvatska postala samostalna i međunarodno priznata država, postala je i članica Organizacije Ujedinjenih naroda (OUN), Međunarodne trgovinske organizacije (WTO) i Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OSCE). Prihvatile je nekoliko njihovih konvencija te se obvezala na borbu protiv korupcije. Tako su se od 2001. godine postupno uvodile razne institucije koje su se trebale baviti suzbijanjem korupcije: Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala (USKOK), Ured za sprječavanje pranja novca, Državna komisija za kontrolu postupaka javne nabave, Povjerenstvo za sprječavanje sukoba interesa u obnašanju javnih dužnosti, Državna revizija, Nacionalno vijeće za praćenje provedbe Strategije suzbijanja korupcije, Povjerenstvo za praćenje provedbe mjera suzbijanja korupcije, Antikorupcijski odjel pri Ministarstvu pravosuđa te Sudački odjeli u okviru županijskih sudova u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku. Paradoksno je bilo to što je Hrvatska baš tih godina zauzimala sve više mjesto na rang listama korumpiranih država. Kada se počelo pregovarati sa Europskom unijom, jedan od uvjeta je bio i poraditi na iskorjenjivanju korupcije. Tako je usvojen Nacionalni program za suzbijanje korupcije za razdoblje od 2006. do 2008. godine koji je kasnije zamijenjen Strategijom suzbijanja korupcije i Akcijskim planom vezanim za realizaciju te Strategije (13).

Opći ciljevi strategije suzbijanja korupcije su: unapređivanje pravnog i institucionalnog okvira za djelotvorno i sustavno suzbijanje korupcije; jačanje integriteta, odgovornosti i transparentnosti u radu tijela državne vlasti i s tim u vezi jačanje povjerenja građana u državne institucije; stvaranje preduvjeta za sprečavanje korupcije na svim razinama; podizanje razine djelotvornosti otkrivanja i kaznenog progona korupcijskih

kaznenih djela; unapređivanje međunarodne suradnje u borbi protiv korupcije i unapređivanje suradnje između državnih tijela nadležnih za provedbu Strategije i unapređivanje suradnje s organizacijama civilnog društva (14).

Vlada Republike Hrvatske je 15. studenoga 2012. godine donijela novi Akcijski plan uz Strategiju suzbijanja korupcije. Akcijski plan predstavlja „živi dokument koji se revidira svake godine u cilju praćenja i analize provedbe Strategije“. Omogućuje sustavan nadzor provedbe Strategije i predstavlja kontrolni mehanizam pomoću kojeg se može vidjeti jesu li određene mjere provedene u potpunosti. Sastoji se od pet tematskih područja: pravni i institucionalni okvir, sprječavanje korupcije, kazneni progon i sankcioniranje korupcije, međunarodna suradnja i širenje javne svesti o štetnosti korupcije (14).

Strategija ističe područja u kojima je dodatno potrebno primijeniti mjere za sprečavanje korupcije: zdravstvo, pravosuđe, javna uprava, obrazovanje i privatni sektor. Mjere koje se provode u zdravstvu su: uvođenje nacionalne liste čekanja; uvođenje eNaručivanja; povezivanje registara u zdravstvu i objedinjavanje podataka; objedinjavanje bolničke nabave za bolnice u vlasništvu Republike Hrvatske; nastavak akreditacije zdravstvenih ustanova; nadzor nad provedbom kliničkog ispitivanja lijekova; nadzor nad oglašavanjem lijekova i ortopedskih i drugih pomagala, nadzor nad provedbom procesa uvrštavanja na Popis ortopedskih i drugih pomagala; nadzor nad izvršavanjem ugovornih obveza i namjenskim trošenjem sredstava iz obveznog zdravstvenog osiguranja kao i objava Ugovora na portalu HZZO-a (14).

Kada je riječ o suzbijanju korupcije postoje dvije mjere, preventivne i kurativne. Cilj preventivnih mjer je spriječiti nastajanje korupcije tako što bi se sustav ustrojio tako da onemogućava ili nastanak korupcije svodi na najmanje moguće mjerne, dok je svrha kurativnih mjer kažnjavati suzbijati korupciju te kažnjavati njezine počinitelje (9).

U suzbijanju korupcije najvažnije su preventivne mjerne, odnosno sprječavanje njezinog nastanka. Postoje nekoliko mjer koje bi tome mogle pridonijeti :

- *Uspostavljanje cjelovitosti zdravstvenog sustava-* dobro ustrojen zdravstveni sustav trebao bi sadržavati svoju vlastitu proizvodnju lijekova, ortopedska pomagala, važne medicinske opreme i sve ostalo što bi bilo važno za njegov rad. Sve bi trebao proizvoditi samostalno i tako bi stekao otpornost prema korupciji koju unose ustanove izvan zdravstvenog sustava.
- *Podučavanje o korupciji u medicinskim školama i fakultetima*
- *Razdvajanje privatnog i javnog sustava-* iznimno pogodno za korupciju je miješanje privatnog i javnog sustava, jer je zakonom dozvoljena dvojna uloga jednog liječnika. Privatnom sustavu glavni je cilj zarada, što uzrokuje prelijevanje društvenih sredstava u privatne ustanove.
- *Ustrojavanje sustava na neprofitnim načelima-* medicinski djelatnici trebali bi činiti samo što je najbolje za bolesnike, neovisno o tome hoće li liječenje koštati malo ili puno. Nepotrebne potrošnje obično proizlaze iz nepotrebnog liječenja jer se pacijenti koriste kao izvor zarade.
- *Poslovanje sustava učiniti dostupno javnosti-* potpuno transparentnim djelovanjem i omogućavanjem uvida u cijelu potrošnju zdravstvenog sustava uvelike bi se smanjila mogućnost korupcije.
- *Stvaranje zakonskih preduvjeta za suzbijanje korupcije-* suzbijanje korupcije trebalo bi upotpuniti zakonima koji bi sprečavali korupciju s obzirom da

dosadašnji zakoni omogućavaju da medicinski djelatnici budu u sukobu interesa radeći i u javnom i u privatnom sustavu.

- *Odvajanje politike od zdravstvenog sustava*- trebalo bi se izboriti za što veću samostalnost zdravstvenog sustava.
- *Ostvarivanje lake dostupnosti medicinskih usluga*- kada bi se medicinske usluge učinile lako dostupnima ne bi bilo potrebe za mitom. Na nedostupnost usluga utječu brojni činitelji te je teško odrediti što bi bio uzrok a što posljedica.
- *Provodenje načela Kodeksa medicinske etike i deontologije*
- *Stvaranje novog morala u zdravstvu* (9).

U suvremenom svijetu, naročito u razvijenim zemljama, smatra se da je korupcija zlo kojem se svakako treba suprotstaviti. U zemljama u kojima je korupcija uvelike rasprostranjena, različite organizacije zagovaraju borbu protiv korupcije. Takvi zahtjevi doveli su do pojave strategija za borbu protiv korupcije, odnosno do nastanka odgovarajućih antikorupcijskih programa i akcijskih planova. Rezultati suprotstavljanja korupciji su, u mnogim slučajevima, daleko od želenih, odnosno očekivanih. Većina strategija protiv korupcije ne dovedu do značajnih promjena. U nekim zemljama, gdje je korupcija već prisutna, mogu omogućiti i njezino povećanje (15).

Korupcija postoji u svakom društvu te izaziva posredne i neposredne štete (16). Ona dovodi do nepovjerenja građana u vlast, negativno utječe na gospodarski razvoj, potiče društvenu nejednakost, negativno utječe na društvenu stabilnost i opću socijalnu sigurnost (2).

Svjetska banka preporuča u borbi protiv korupcije:

- povećanje političke odgovornosti
- jačanje institucionalnih ograničenja unutar države
- pojačano sudjelovanje civilnog društva
- poticanje nezavisnih medija
- stvaranje konkurentnog privatnog sektora
- reforma upravljanja u javnom sektoru (17).

Neke ideje se mogu dobiti i nakon istraživanja u ambulanti Bristol Royal gdje je zaključeno što bi moglo utjecati na suzbijanje korupcije, od čega su se dvije mjere poklapale sa preporukama Svjetske banke.

- poštovanje i iskrenost
- dobro vodstvo zdravstvenih službi
- nadležni zdravstveni profesionalci
- sigurnost skrbi
- briga o odgovarajućem standardu
- jačanje sudjelovanja civilnog društva
- briga o djeci (17).

Korupcija narušava temeljne vrijednosti društva. Potiče nastojanja moralno nestabilnih pojedinaca da nepoštenim načinima osiguraju sebi život iznad svojih mogućnosti. Na taj način korupcija uvodi neopravdane društvene razlike, dovodi društvo do siromaštva i propadanja jer se smatra da se ništa ne isplati pošteno raditi.

Posljedica korupcije je štetno djelovanje na društvo u cjelini, ne kažnjavanje korumpiranih djela, poticanje drugih na isto takvo djelovanje te prihvaćanje korupcije kao normalne pojave u društvu (18). Korupcija je u Republici Hrvatskoj stvaran je i ozbiljan problem. Tijekom zadnjih nekoliko godina mogao se vidjeti napredak u suzbijanju, no zaostaje prema usporedbi sa ostalim zemljama. Promjene su pozitivne, ali često teško vidljive i sporog napretka (19).

Zaključak

Korupcija je upozorenje da u društvu nešto ne valja. Teško je iskorijenjiva i ne može iz društva biti u potpunosti uklonjena. Dovodi do nepovjerenja građana u vlast, društvene nejednakosti i loše utječe na društvenu stabilnost. Koliko je korupcija prisutna u društvu ukazuju različita mjerena koja ne mogu biti u potpunosti pouzdana, ali su dovoljan pokazatelj da se mora nešto poduzeti. Postoje različiti načini borbe protiv korupcije i puno bi se toga moralo posložiti kako bi suzbijanje bilo djelotvorno. Najvažnije su preventivne mjere koje bi spriječile nastanak korupcije. U hrvatskom zdravstvu trebalo bi ustaviti cjeloviti zdravstveni sustav, razdvojiti privatni i javni sustav te ustrojiti sustav na neprofitnim načelima kako bi se izbjegla korupcija.

1. Dubravica D. Korupcija-uzroci, posljedice, prevencija. [monograph on the Internet]. 2011 [cited 2014 Feb 2]. Available from: Vlada RH, Ministarstvo pravosuđa RH Web site: <http://www.antikorupcija.hr/lgs.axd?t=16&id=3200>
2. Aras S, Korupcija. Pravnik 2007; 41(84):25-29.
3. Gorjanski D *Je li hrvatski zdravstveni sustav-sustav?* Osijek: Matica hrvatska Ogranak Osijek; 2009.
4. Hrvatski Sabor, Članak 87 stavak 22. Kazneni zakon 2011 Oct 26;,
5. Derenčinović D, Kazneno djelo davanja mita u hrvatskom i usporednom kaznenom zakonodavstvu i sudske praksi-kritička analiza dijelova inkriminacija i nekoliko prijedloga de lege ferenda. Hrvatska pravna revija 2001; 1332(867):.
6. Budak J, Korupcija u Hrvatskoj:percepcije rastu, problemi ostaju. Privredna kretanja i ekonomski politika 2006; 106:67-98.
7. Gorjanski D. Sustavna korupcija u hrvatskom zdravstvu. [monograph on the Internet]. 2013 [cited 2014 Feb 3]. Available from: http://najdoktor.com/pdf/Gorjanski-Sustavna_korupcija_u_hrvatskom_zdravstvu.pdf
8. Korunić Križarić L, Kolednjak M, Petričević A. Korupcija i suzbijanje korupcije u RH. Technical Journal 2011; 5(1):143-154.
9. Gorjanski D, Gajski L & Škarlić N *Korupcija u hrvatskom zdravstvu.* Osijek: Zaklada Slagalica; 2010.
10. Mrčela M, Novosel D, Rogić-hadžalić D. Korupcija: pravni okvir i pojavnji oblici 2008.-2010. [monograph on the Internet]. 2012 [cited 2014 Feb 4]. Available from: Vlada RH, Državni zavod za statistiku Web site: http://www.dzs.hr/Hrv/publication/studije/Studije-i-analize_110.pdf
11. Derenčević D *Mit(o) korupciji.* Zagreb: NOCCI; 2001.
12. Transparency International. transparency international-the global coalition against corruption. [homepage on the Internet]. 2010 [cited 2014 Feb 4]. Available from: <http://www.transparency.org/>
13. Malenica Z, Jeknić R. Percepcija korupcije i borba protiv korupcije u Republici Hrvatskoj. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu 2010; 47:837-859.
14. Ministarstvo Pravosuđa Rh. Akcijski plan uz Strategiju suzbijanja korupcije. [monograph on the Internet]. 2012 [cited 2014 Feb 6]. Available from: Vlada RH, Ministarstvo Pravosuđa Rh Web site: <http://www.mprh.hr/lgs.axd?t=16&id=3462>
15. Begović B *Ekonomski analiza korupcije.* Beograd: Centar za liberalno-demokratske studije; 2007.
16. Kregar J *Nastanak predatorskog kapitalizma i korupcija.* Zagreb: RIFIN; 1999.
17. Ibrahim J, Majoor J. Corruption in the health care system: the circumstantial evidence. Australian Health Review 2002; 25(2):20-26.
18. Praštalo R. Općenito o korupciji i zašto je važno da se sa ovom pojmom upoznaju srednjoškolci. [homepage on the Internet]. 2011 [cited 2014 Feb 5]. Available from: http://antikorupcija.osmijeh-bj.hr/index.php/projekt/borba_protiv_korupcije_od_dna_prema_vrhу/
19. Kregar J, Sekulić D i Šporer Z *Korupcija i povjerenje.* Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i Pravni fakultet; 2010

Helena Pejić*

UDK 614.2:343.352

Sanda Pribić**

*Dom zdravlja Osijek, **Evropski univerzitet Brčko distrikt, Medicinski fakultet Osijek

UVOD

U najširem smislu korupcijom se smatra svaki oblik zlouporabe ovlasti radi osobne ili skupne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru.

Korupcija je posljednjih godina gotovo postala društveno prihvatljivo ponašanje gdje se javni interes koristi za osobne dobitke i probitke.

Korumpiranom se smatra svaka službena ili odgovorna osoba koja radi osobne koristi ili koristi skupine kojoj pripada zanemari opći interes koji je dužna štititi s obzirom na položaj i ovlasti koje su joj povjerene. Korupcijom se smatra i kada građanin nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita.

Korupcija u zdravstvu dovodi liječnike u krivi smjer nemoralnih postupanja – dijametralno suprotno principa Hipokratove zakletve. Hipokratom obvezani da će poštivati visoke etičke i moralne standarde, liječmici bi trebali biti apsolutno neovisni o privatnim interesima i interesima farmaceutskih firmi.

RASPRAVA

2012. godine 2961 liječnik u Hrvatskoj primio honorar od farmaceutske industrije, a ukupan iznos koji im je uplaćen u istoj godini iznosio je 28,083.396 kuna, službeni je podatak Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje

Uplate su se kretale od manjih iznosa od tisuću kuna, sve do 400 tisuća kuna, koliko je isplaćeno jednom liječniku/liječnici.

Prema HZZO-ovoj evidenciji, tom broju u istoj godini treba dodati i više od 6000 liječnika kojima su isplaćeni takozvani troškovi reprezentacije, no ni u Zavodu ne znaju što to točno znači, osim da se reprezentacijom načelno smatraju darovi.

To znači da je četvrtina hrvatskih liječnika zaposlenih u javnom sektoru na neki način profesionalno surađivala s farmaceutskom industrijom, što je fascinantno velika brojka za

Afera Hipokrat

---

ovako malo tržište. Najveći je, međutim, problem što u Zavodu nemaju nikakvu evidenciju o tome za što su ti liječnici točno plaćeni, odnosno u kojoj je mjeri riječ o znanstvenoj suradnji, a u kojoj o sudjelovanju liječnika u marketinškim aktivnostima farmaceutskih tvrtki, ili čak čistoj korupciji. (2)

Afera, sarkastičnog naziva, Hipokrat u 11. mjesecu 2012. godine uzbunila je hrvatsku javnost. Naime, 27 zaposlenika farmaceutske tvrtke Farmal uhićeno je zbog sumnje u davanje mita, a prema informacijama DORH-a koje je potvrdio i ministar zdravlja Ostojić istragom USKOK-a se obuhvatilo više od 350 liječnika.

USKOK je podigao optužnicu u aferi Hipokrat kojom je obuhvaćeno najviše optuženih u povijesti hrvatskog pravosuđa, protiv njih 364 i farmaceutske tvrtke Farmal. Optužnica je podignuta zbog udruživanja radi počinjenja kaznenih djela, primanja i davanja mita, zloporabe položaja i ovlasti te poticanja na zloporabu položaja i ovlasti. Uskokovom se optužnicom predsjednik Uprave Farmala i još četvero direktora te tvrtke terete da su od 2009. do 12. listopada 2012. radi što veće prodaje lijekova "ustrojili i vodili kontinuirano povezivanje većeg broja liječnika i ljekarnika na području Hrvatske" koji su od te farmaceutske kuće primali mito. Oni su od okrivljenih stručnih suradnika, zaposlenika Farmala, tražili da u ime tvrtke kontaktiraju s liječnicima i ljekarnicima i nude im vrijednosne bonove i novac, plaćaju putovanja i daju druge darove u vrijednosti od pet do deset posto od vrijednosti propisanih lijekova. Liječnicima su to nudili kao protuuslugu za propisivanje lijekova iz njihove ponude, a ljekarnicima kao protuuslugu za naručivanje i evidentiranje izdavanja lijekova.(6)

U očekivanju krajnjih posljedica USKOK-ove akcije, vrijedi spomenuti da Farmal, ludbreška tvrtka u vlasništvu njemačkog Dermapharma, drži oko 2% tržišta u Hrvatskoj, a trošila je čak 14 milijuna kuna godišnje na podmićivanje liječnika.

Farmal nikako ne spada među najveće igrače na tržištu, ali čak i da sve ostale tvrtke posluju u skladu sa zakonom, novčani iznosi te broj uključenih jasno dokazuju koliko je ljudsko zdravljje zapravo unosan biznis.

Naš Kazneni zakon u članku 347. govori: "Službena ili odgovorna osoba koja zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist, ili koja primi obećanje dara ili kakve koristi da u granicama svoje ovlasti obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti ..." ili „... osoba koja nakon obavljanja odnosno neobavljanja službene ili druge radnje ..., a u svezi s njom,

zahtijeva ili primi dar ili kakvu drugu korist, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora..."

U čl. 348 KZ-a: "Tko službenoj ili odgovornoj osobi dade ili obeća dar ili kakvu drugu korist da u granicama svojeg ovlaštenja obavi službenu ili drugu radnju koju bi morala obaviti, ili da ne obavi službenu ili drugu radnju koju ne bi smjela obaviti, ili tko posreduje pri takvom podmićivanju službene ili odgovorne osobe, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine".

Farmaceutske industrije se bore za izuzimanje iz pravnog sustava države u kojoj rade, stvaranje svojevrsne pravne oaze u kojoj za njih zakoni te države jednostavno ne vrijede. Koliko su već u tome uspjeli govori i postojanje članka 17. Općih uvjeta ugovora o provođenju zdravstvene zaštite iz obveznog zdravstvenog osiguranja koji se potpisuje između HZZO-a i svake zdravstvene ustanove, a koji određuje da vrijednost sponzorskog materijala, darova, reprezentacijskih troškova i sličnih troškova koje dobivaju od pojedine farmaceutske tvrtke, a koji ne uključuju sponzorstva za prisustovanje stručnim i znanstvenim sastancima, predavanjima i sličnim skupovima u Republici Hrvatskoj i inozemstvu, neće biti u jednoj kalendarskoj godini veća od 1000 kn. (3)

Ono što dodatno zabrinjava uz gore navedenu činjenicu i brojnost liječnika pod istragom je njihova zbumjenost i nerazumijevanje razloga zbog kojih ih se istražuje. To ujedno ukazuje na znatno veće i značajnije probleme no što je to broj optuženih. Gotovo cijela liječnička profesija drugačije doživljava pojmove poput mito, korupcija, etično ili nemoralno od većine građana, ali i od postojećeg Kaznenog zakona. Tako liječnici, gotovo bez izuzetka, ne vide ništa sporno u tome što im tvornice lijekova plaćaju egzotična putovanja, darivaju ih ili im opremaju ordinaciju u zamjenu za propisivanje lijekova. Jednostavno smatraju da im to, kao liječnicima, pripada.

Postavlja se pitanje kako smo stigli do točke u kojoj su prema zakonu gotovo svi liječnici korumpirani, a da oni to uopće i ne smatraju korupcijom i, što je još gore, do točke u kojoj je industrijia lijekova već poprilično izgradila pravne norme i pravne akte po kojima se ponaša cijeli zdravstveni sustav, a koji su u suprotnosti s postojećim zakonima? Pa se tako mito naziva „poklonom“, korupcija „edukacijom“, „stručnim usavršavanjem“,... Sve je to dovelo do usporednog pravnog sustava u zdravstvu koji će biti prepreka ne samo u raspetljavanju

Afera Hipokrat

---

nastalog kaosa nego i u sudskim postupcima osumnjičenima. Dakle nisu sporna djela koja su suprotna i postojećim zakonima i zakonima koje je donijela industrija lijekova. Primjerice, primanje darova preko 1 000 kuna. Međutim, prema našem zakonu plaćen odlazak na kongrese od farmaceutske firme je mitu, ali istovremeno prema članku 17. Općih uvjeta ugovora koji su liječnici potpisali s HZZO-om, dakle državnom ustanovom koja bi trebala svoje akte donositi po postojećim zakonima te države, to je legalan i dozvoljen čin.(3)

ZAKLJUČAK

Još jednom valja naglasiti da je ova afera otkrila rak ranu zdravstvenog sustava i da je neophodno djelovati u dva smjera:

- nedvosmislena zakonska regulativa poslovanja farmaceutskih tvrtki (nemogućnost usporednog pravdanja zakonitosti određenih aktivnosti)
- probuditi svijest liječnika da suradnja sa istim ne smije biti ni pod kojim uvjetima biznis (brojnost liječnika uključenih u aferu nedvojbeno govori da se radi o sistematskom djelovanju farmaceutskih tvrtki i njihovom shvaćanju da se tim aktivnostima ne krši etički i moralni kodeksi).

SAŽETAK

Korupcija je svaki oblik zlouporabe ovlasti radi osobne ili skupne koristi, bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru. Budući je Hrvatska malo tržište, fascinira činjenica da je čak četvrtina hrvatskih liječnika na neki način profesionalno surađivala s farmaceutskom industrijom.

Godine 2012. u Hrvatskoj je podignuta optužnica u aferi sarkastičnog naziva Hipokrat kojom je obuhvaćeno najviše optuženih u povijesti hrvatskog pravosuđa, protiv 364 liječnika i ljekarnika i farmaceutske tvrtke Farmal. Farmal drži oko 2% tržišta u Hrvatskoj, a trošila je čak 14 milijuna kuna godišnje na podmićivanje liječnika.

Znatno veći i značajniji problem, no što je broj optuženih je to što gotovo cijela liječnička profesija drugačije doživjava pojmove poput mito, korupcija, etično ili nemoralno od većine građana, ali i od postojećeg Kaznenog zakona.

Ključne riječi: afera Hipokrat, Farmal, korupcija u zdravstvu

ABSTRACT

Corruption is every form of abuse of authority for personal or group benefit, whether public or private sector. In respect of the fact that Croatia is a small market, fascinates the fact that even a quarter of Croatian doctors in some way are professionally involved with the pharmaceutical industry.

In 2012 in Croatia has been indicted in the affair sarcastic called Hippocrates which covered most of the accused in the history of the Croatian judiciary, against 364 doctors and pharmacists and pharmaceutical company Farmal. Farmal holds about 2% of the market in Croatia, and Farmal spent about 14 million kunas per year to bribe doctors.

Considerably larger and more significant problem than the number of accused, is that almost the entire medical profession differently conceives terms such as bribery, corruption, ethical or immoral, by the majority of citizens, but also from the existing Criminal Code.

Keywords: affair Hippocrates, Farmal, corruption in health care

LITERATURA

1. <http://www.business.hr/dogadjaji/korupcija-u-zdravstvu-forenzika-prima-istrazuje-vezu-plavih-kuverti-i-bijelih-kuta-2-dio>
2. <http://www.h-alter.org/vijesti/hrvatska/cetvrtna-lijecnika-na-industrijskom-dzeparcu>
3. <http://www.h-alter.org/vijesti/hrvatska/suzbijanje-korupcije-izmedju-tvornice-lijekova-i-lijecnika>
4. <http://www.h-alter.org/vijesti/hrvatska/hipokrat>
5. <http://www.h-alter.org/vijesti/hrvatska/hrlimo-u-katastrofu-profitnog-sustava-zdravstva>
6. www.dorh.hr/27122013

Dunja Ljubičić*

UDK 614.2:343.85

Karmela Ambrinac*

Sanda Pribić**

*Dom zdravlja Osijek

**Evropski univerzitet Brčko distrikt

ULOGA PACIJENATA U KORUPCIJI

UVOD

Korupcija je ponašanje osoba koje na službenom ili privatnom položaju zloupotrebljavaju svoje dužnosti tako da ostvare nelegalne zarade ili dobitke bilo koje vrste. Pojam korupcija (lat. corruptio – pokvarenost) u općem smislu označava zanemarivanje i zlouporabu službene dužnosti zbog osobne koristi, potkupljivanje, podmićivanje službenih osoba, davanje i korištenje privilegija u smislu nepotizma, protuusluga, primanja provizija, uskraćivanje javno dostupnih informacija ili pružanje netočnih informacija, a u užem smislu označava delikt davanja i primanja mita u obliku skupocjenih poklona, novčanica u kuvertama i sl. Korupcija u zdravstvu je podložnija moralnoj osudi nego korupcija u drugim dijelovima državne uprave zbog nekoliko razloga. To je odnos pacijenta i liječnika koji se pogrešno svodi na iznuđivanje od strane liječnika gdje mu pacijent plaća mito da bi liječnik učinio ono što mu je dužnost odnosno profesionalna obveza. Sljedeći razlog je taj da se pacijent nalazi u ranjivijem položaju zbog stanja u kojem se nalazi i zbog manjkavog raspolaaganja informacijama u odnosu na liječnika koji je tu nadmoćniji. Na kraju, korupcija u zdravstvu je podložnija moralnoj osudi zbog samog načina pružanja zdravstvenih usluga koji direktno pogađa osobne interese gotovo svakog pojedinca. Korupcija se kao ozbiljan problem spominje još i u Bibliji: „Nemoj uzimati mito koji osljepljuje mudre i preokreće riječi pravednika,, što dokazuje da se proteže kroz cijelo čovječanstvo.

S obzirom na prava i obveze koje pacijenti imaju kao pripadnici zdravstvenog sustava, potrebno je razlikovati sljedeće pojmove: **Osiguranik zdravstvenog osiguranja (osiguranik)** – osoba koja ima zdravstveno osiguranje i može koristiti sva prava iz zdravstvenog osiguranja što joj prema zakonima i pravilnicima pripadaju. **Pacijent** – osoba koja koristi

usluge zdravstvenog sustava, može i ne mora biti zdravstveno osiguran, npr. u hitnim slučajevima osoba će dobiti zdravstvenu skrb iako nije osiguranik, te pacijent može i ne mora biti bolestan, npr. na preventivne preglede dolaze i zdravi pacijenti. **Bolesnik** – osoba narušenog zdravlja, ne mora biti pacijent (ne mora zatražiti medicinsku skrb), a to postaje tek kada zatraži i koristi usluge zdravstvenog sustava koje neće nužno potvrditi bolest u pacijenta (pregledi mogu pokazati da je pacijent zdrav).

Iako je pojam korupcije najčešće istoznačnica za podmićivanje liječnika, jednako je sramotno, a znatno učestalije, korupcijsko ponašanje pacijenata gdje im je cilj ostvariti korist koja im ne pripada ili za koju smatraju da im ne pripada (npr. neki osiguranici traže veze i protekcije i za ona prava koja bi ostvarili i u redovitom postupku). Korupcijsko ponašanje pacijenata ima izravnu štetu po zdravstveni sustav (zlouporaba medicinskih pretraga, pomagala, toplica ili bolovanja), izravnu štetu po društvo koja će nastati temeljem, primjerice, lažne dokumentacije kojom će pacijent ostvariti nepripadajuću invalidninu ili otici u mirovinu, a ona se, samo po jednom takvom pacijentu mjeri milijunima kuna. Česta uzrećica pacijenata je kako imaju pravo na neku medicinsku uslugu, u smislu neke pretrage (snimanje, pretraga krvi i sl.) koju liječnik procijeni nepotrebnom, jer neće donijeti nova saznanja o mogućoj bolesti, i suvišnom, jer liječnik već zna o kojoj je bolesti riječ. Prema zakonima pacijenti imaju pravo na sve medicinske usluge koje se obavljaju u Hrvatskoj i, ako tako liječnici procijene, i u inozemstvu, a nalaze se u Plavoj knjizi – vađenje krvi, MR, amputacija ekstremiteta ili nekog drugog dijela tijela, denzitometrija, operacija slijepog crijeva, enukleacija oka, mjerjenje lipida, odstranjivanje dijela mozga, vađenje maternice itd. Hoće li pacijenti i ostvariti svoje pravo na neku od medicinskih usluga izričito ovisi o postojanju medicinske potrebe za ostvarivanjem tog prava, a ne kao u drugim sustavima, primjerice u pravnom, gdje imati pravo glasa nije zapriječeno nikakvim uvjetima. Prema tome su neutemeljene pritužbe pacijenata kako se prema njima zdravstveni sustav ponaša nepravedno jer im onemogućava ostvarivanje njihovih prava budući da prema mišljenju liječnika za njima nema medicinske potrebe. Tako je, primjerice, redovita pojava kako mnogi pacijenti dolaze po novo ortopedsko pomagalo, a koje već imaju i koje im odgovara, samo zato jer u Pravilniku piše da imaju pravo na novo pomagalo svake godine, što i jest istina, ali pod uvjetom kvara postojećeg, što pacijenti zanemaruju, kao i profitne ustanove koje im to omogućavaju.

RASPRAVA

Postoje određene okolnosti koje omogućavaju korupcijsko ponašanje pacijenata kao što su: pripadnost zdravstvenom sustavu, neupitno povjerenje u pacijentove navode, mogućnost ucjenjivanja obiteljskih liječnika prijelazom drugom liječniku, korupcijski ustroj sustava, liječnici skloni korupciji, prešutno poticanje od stranke na vlasti, poticanje korupcijskog ponašanja od profitnih ustanova. Pripadnost zdravstvenom sustavu znači da kao osiguranik zavoda osoba stječe niz prava koja se mogu zlorabiti. To su: pravo na PZZ, SKZZ, bolničku ZZ, pravo na korištenje lijekova s osnovne i dopunske liste lijekova Zavoda, pravo na stomatološko-protetsku pomoć i njihove nadomjestke, pravo na ortopedска i druga pomagala, pravo na ZZ u inozemstvu, pravo na novčanu naknadu zbog privremene nesposobnosti i spriječenosti za rad, naknadu troškova prijevoza itd. Neupitno povjerenje u pacijentove navode je temelj svakog liječenja, a pacijent ga može zlorabiti laganjem o svojim tegobama te je taj čin sramotan, kako prema liječniku kojemu se laže i prema svim pravim bolesnicima koji će zbog toga čekati na neke pretrage ili primitak u bolnicu, tako i prema zdravim građanima koji plaćaju sustav vjerujući da služi za unapređenje zdravlja i pomaganje bolesnima, a ne lažljivima, a ujedno i prema budućim generacijama jer im se uzima i bespotrebno troši ono što će nedostajati u budućnosti. Mogućnost ucjenjivanja obiteljskih liječnika prijelazom drugom liječniku zbog neispunjavanja želja svojih pacijenata, iako one nisu medicinski opravdane, dovodi do ugrožavanja opstajanja ambulante budući da nerijetko odlazi i pacijentova obitelj i poznanici. Nažalost, današnja reforma zdravstva dovela je do toga da su liječnici postali novčano ovisni o svojim pacijentima što nije dobra podloga za liječenje i sprečava ga u glavnim njegovim zadacima. Nerijetka je i pojava da najveći broj pacijenata nemaju najbolji liječnici, nego oni koji su najsusretljiviji prema njihovim željama. Korupcijski ustroj sustava podrazumijeva odvajanje nekih medicinskih struka iz sustava i njihov prelazak u privatnike koji rade na profitnim načelima. Time su stvoreni idealni uvjeti za lako ostvarivanje korupcijskih ciljeva pacijenata (npr. medicina rada, psiholozi, psihiyatри - pisanje lažnih nalaza). Liječnici skloni korupciji su oni koji pristaju na izravna mita i ponude pacijenata ili pristaju biti dijelom organiziranih skupina. Kod takvih liječnika ponuda korupcijskih pacijenata ne manjka. Prešutno odobravanje korupcijskog ponašanja od stranke na vlasti s ciljem zadržavanja vlasti dovelo je do rasta broja lažnih branitelja koji su se umirovili ostvarujući prava koja im ne pripadaju. Poticanje korupcijskog ponašanja od profitnih ustanova koje nameću svoj stav jer imaju više znanja o predmetu kojeg izučavaju još je jedna od „povoljnih“ okolnosti za korupcijsko ponašanje pacijenata. Naime, pacijenti se

uvjeravaju kako će im neki lijek, usluga ili pomagalo jako koristiti za njihovo zdravlje pa se zbog toga pacijenti često bore za ostvarivanje „prava na dostojanstveno liječenje,“ ne pomišljajući da su izmanipulirani od profitnih ustanova.

Ciljevi korupcijskog ponašanja pacijenata se mogu svrstati u dvije skupine. Prvu skupinu čine oni kojima je krajnji cilj u samom zdravstvenom sustavu, to su teško dostupne pretrage, operacije, bolovanje, toplice, ortopedska pomagala, kućnu njegu i ostalo koje si pacijenti žele priskrbiti unatoč tome što to zakoni i pravilnici ne predviđaju. Druga skupina obuhvaća ciljeve koji su izvan zdravstvenog sustava, a obuhvaća pribavljanje medicinskih nalaza o postojanju određene bolesti koja zapravo ne postoji te prikazivanje bolesti većom no što ona jest preuvečavanjem određenih smetnji i simptoma. Primjeri su: izmišljene ratne traume, ozljede na radu koje bi im poslužile kao dokaz za mirovinu, ostvarenje premije kod osiguravatelja, za liječenje u inozemstvu te promjene radnog mjesta.

Korupcijsko ponašanje pacijenata prema samom sustavu zdravstva je najčešće izraženo preko udruga bolesnika koje plaćaju profitne ustanove od kojih oboje imaju koristi – udruge dobivaju novac i potporu, a profitne ustanove građanske udruge koje promoviraju njihove proizvode i traže svoja prava na te proizvode. Teškoće nastaju kad se takve udruge povežu s djelatnicima koji stvaraju i dopunjavaju pravilnike o lijekovima i pomagalima, a koji zatim počnu preferirati određene proizvode bez obzira na njihovu stvarnu djelotvornost.

Korupcijsko ponašanje pacijenata prema liječnicima može biti posljedica ucjene liječnika koji će napraviti neku uslugu samo ako mu pacijent plati određeni novčani iznos. Ovdje liječnik ucjenom potiče pacijenta na korupciju. Drugi način je da pacijent traži da mu liječnik učini neku uslugu te ga izravnim nuđenjem mita potiče na korupciju. To se zove tvrda korupcija. Mekom korupcijom se označavaju neizravne korupcijske radnje koje obuhvaćaju izravna poznanstva, zamolba preko nekog zajedničkog znanca, pripadnost istoj stranci, rodbinskoj povezanosti... U zadnje vrijeme pacijenti sve češće ostvaruju svoje korupcijske ciljeve izravnim prijetnjama, napadima i zastrašivanjem liječnika, npr. ostvarivanje prava na bolovanje zbog bolesti koje su posljedica sudjelovanja u ratu.

Posljedice korupcijskog ponašanja pacijenata su novčana oštećenja zdravstvenog sustava u smislu nepotrebnog opterećenja liječnika obiteljske medicine. Liječnik, kada otvara pacijentu bolovanje, upućuje ga na nepotrebne pretrage i specijalističke pregledе koji dalje indiciraju nepotrebnu dijagnostiku, a sve u svrhu (ne)opravdanog bolovanja. Dolazi do opterećenja kolega s pacijentova posla koji rade posao umjesto njega. Naponsljetku, javlja se i

problem poslodavcu: koliko će posao zaostajati u određenom roku koji se pomicće jer jednog radnika nema te se javlja sumnja je li njegovom radniku opravdano bolovanje. Zbog svega toga, poslodavac zahtijeva kontrolu bolovanja u sumnji da su svi liječnici i HZZO korumpirani. Na kraju svega javlja se pad povjerenja u zdravstveni sustav te nezadovoljstvo ostalih radnika koji isto odlaze na bolovanje jer su preopterećeni. Sve to dovodi do značajnih problema u cijelom poduzeću što se naziva leptirov učinak – najmanja promjena u složenim sustavima može u konačnici dovesti do ogromnih razlika u posljedicama. Svaka korupcija ima uvijek jednake posljedice, a to je onemogućavanje zdravstvenog sustava u obavljanju svoje zadaće u smislu unapređenja zdravlja stanovništva i sprječavanje osiromašenja tijekom bolesti. Krajnji će učinak korupcijskog djelovanja pacijenata uvijek biti isti: povećan broj oboljelih, povećana smrtnost i povećan broj osiromašenja tijekom bolesti.

ZAKLJUČAK

Korupcija i davanje mita je prodrlo kroz sve društvene sustave jedne države pa tako i zdravstvene te se proteže kroz cijelo čovječanstvo. Iako se za teškoće u sustavu obično navode liječnici, ministarstvo i administracija, gotovo se nikada ne navode pacijenti koji zlorabe ukazano im povjerenje u sustavu. Pacijenti često misle da su im uskraćena prava nesmatrajući da jedino liječnik ima ovlasti kada će utvrditi potrebu za izvršavanjem tog prava, što je samo onda kada za to postoji medicinski opravdani razlog. Zlorabe povjerenje u liječnika tako što mu lažu, izmišljaju lažne smetnje i simptome i navode ih na krivo upućivanje na razne pretrage i specijalističke pregledе. U isto vrijeme se pravim bolesnicima onemogućavaju pregledi, pretrage i bolnička liječenja zbog velikih listi čekanja. Pacijenti se smatraju nadmoćnima nad liječnicima jer će prijeći kod drugog liječnika koji će im ispuniti i dati sve što požele. Istovremeno ne razmišljaju o bespotrebnom opterećenju zdravstva niti o mogućnosti nedobivanja adekvatne kliničke procjene svog realnog zdravstvenog stanja. Znatno im je olakšano dobivanje lažnih nalaza kroz odvajanja medicinskih struka iz sustava i njihovim prelaskom u privatnike gdje se sve dobije jer se plati. Na taj način im se omogućava stjecanje lažnih mirovina, promjena radnih mjesta, neosnovano rehabilitacijsko liječenje.

Pacijenti često postaju predstavnici profitnih ustanova koji ih koriste za promociju svojih proizvoda uvjeravajući ih da su im prijeko potrebni za poboljšanje njihova zdravlja. Korupcijske ciljeve pacijenti ostvaruju davanjem mita, činjenjem raznih protuusluga, traženjem zajedničkih znanaca i izravnim prijetnjama i zastrašivanjem liječnika. Posljedice korupcijskog ponašanja pacijenata se očituju u zdravstvenom sustavu u smislu bespotrebne

opterećenosti liječnika obiteljske medicine i ostalih bolničkih specijalista koji indiciraju raznorazne pretrage. Očituju se i u okolini sustava u smislu opterećenja kolega s posla zbog jednog pojedinca koji može dovesti do rasula cijelog poslovanja te dovesti do nezadovoljstva i pobune ostalih zaposlenika i sumnje u zdravstveni sustav i njegovu korumpiranost.

Svaka korupcija dovodi do onemogućavanja zdravstvenog sustava da obavlja svoju zadaću, a to je unapređenje zdravlja ljudi i sprječavanje osiromašenja tijekom bolesti. Krajnji učinak korupcijskog djelovanja pacijenta je uvijek isti: povećan broj oboljelih, povećana smrtnost i povećan broj osiromašenja tijekom bolesti.

SAŽETAK

Korupcija označava zanemarivanje i zlouporabu službene dužnosti zbog osobne koristi te označava primanje mita u obliku skupocjenih poklona, novčanica u kuvertama i sl. Korupcija je najčešće istoznačica za podmićivanje liječnika, a znatno je učestalije korupcijsko ponašanje pacijenata. Cilj je korupcijskog ponašanja pacijenata priskrbiti si usluge za koje misle da imaju pravo a koje pravilnici ili zakoni ne predviđaju jer nije medicinski opravdano te si priskrbiti medicinske nalaze koji su lažni i preuveličani a koristit će ih za mirovine, liječenje u inozemstvu, za promjenu radnog mjesta. Tehnike korupcijskog ponašanja pacijenata su davanje mita, činjenje protuusluga, traženje zajedničkih znanaca, udruživanje s profitnim ustanovama i izravnim prijetnjama i zastrašivanjem liječnika. Krajnji učinak korupcijskog djelovanja pacijenata je povećan broj oboljelih, povećana smrtnost i povećan broj osiromašenja tijekom bolesti.

KLJUČNE RIJEČI: korupcija, mito, zdravstveni sustav, prava pacijenata, korupcijsko ponašanje pacijenata

ABSTRACT

Corruption denotes neglect and misuse of official duty for private gain and implies accepting bribe in the form of expensive gifts, brown envelopes etc. Corruption is in most cases a synonym for bribing doctors, initiated by patients more often than by doctors. The aim of the patients' corrupt behaviour is providing oneself services one thinks they are entitled to, but that are not provided by rule books or laws because they are not medically justified. It also includes providing oneself with false or exaggerated medical findings to be used for retirement, treatment abroad, change of workplace. Corrupt behaviour techniques include bribery, exchange of services, finding common acquaintances, joining profit

institutions and deterrence and direct threats to doctors. The ultimate output of patients' corruptive actions is an increase of the sick, increase in mortality, and an increased number of impoverishment during illness.

KEY WORDS: corruption, bribe, health care, patients' rights, patients' corrupt behaviour, goals and outcomes of patients' corrupt behaviour

LITERATURA

1. Gorjanski, D. i sur. Korupcija u hrvatskom zdravstvu. Osijek: Zaklada Slagalica; 2010.
2. <http://www.transparency.hr/hr>
3. Medicinska etika; Fatović-Ferenčić,S.;Tucak,A.;Medicinska naklada,Zagreb,2011.
4. [http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=4821:k
orupcija-kroz-vjekove-i-mito-za-asirsku-princezu&catid=3317:broj-
1206&Itemid=4577](http://www.monitor.co.me/index.php?option=com_content&view=article&id=4821:korupcija-kroz-vjekove-i-mito-za-asirsku-princezu&catid=3317:broj-1206&Itemid=4577)

¹Dom zdravlja Osijek, ²Dom zdravlja Vinkovci, Matematička gimnazija Osijek³

KAKO SE BORITI PROTIV KORUPCIJE U ZDRAVSTVU?

UVOD

Korupcijom se naziva proces u kojem sudjeluju barem dvije osobe koje nedozvoljenom razmjenom čine štetu javnom interesu, a u cilju ostvarivanja vlastitih probitaka. U tom procesu krše moralna i pravna načela te povrjeđuju temelje demokratskog razvoja, vladavinu prava i pravnu državu.^{1,2} Drugim riječima, korupcija je svaki oblik zlouporabe ovlasti radi osobne ili grupne koristi. Korumpirana osoba je svaka službena ili odgovorna osoba koja zbog osobne ili koristi skupine kojoj pripada zanemari opći interes, no korumpiranim se smatra i građanin koji nudi ili pristaje na pružanje zatraženog mita kako bi korumpirana osoba djelovanjem, nedjelovanjem ili propuštanjem djelovanja pomogla u ostvarivanju koristi za pojedine osobe ili skupine. Korupcija kao društvena pojava javlja se u svim područjima života i djelovanja, ona je prisutna kako u javnim institucijama, tako i u privatnom sektoru, u politici, gospodarstvu, medijima, zdravstvu..³

Korupcija u zdravstvu uvijek podrazumijeva sveukupno zlorabljenje sustava koje osim korupcije u općenitom smislu obuhvaća i neopravdanu potrošnju te krađu. Zbog toga je pojam korupcije u zdravstvenom sustavu vrlo opsežan. Radi se o tome da on, osim svoje osnovne uloge – pružanja medicinske usluge, može pružiti brojne povlastice koje se zatim mogu na razne načine zloupotrijebiti, npr. stjecanje medicinske dokumentacije kojom se ostvaruju razna prava u osnovnom zdravstvenom, ali i mirovinskom osiguranju, zdravstvena dokumentacija može poslužiti i kao alibi u krivičnim postupcima, zatim pravdanje izostanka s posla i dr.⁴

Transparancy International svake godine donosi rezultate Globalnog barometra korupcije^a kojim utvrđuje mišljenje građana o prisutnosti korupcije u pojedinim sferama života njihovih zemalja. Rezultati za 2013. godinu pokazuju da 21% građana Hrvatske smatra kako je korupcija u protekle dvije godine porasla, dok je 51 % građana mišljenja da korupcija u zadnje dvije godine stagnira, a najkorumpiranijim sektorom građani smatraju političke stranke, sudstvo i javne službenike. Na ljestvici od 1 (bez korupcije) do 5 (potpuna korupcija) političke stranke i sudstvo dobole su ocjenu 4.0, slijede javni službenici s ocjenom 3.9, te predstavnička tijela i zdravstvo s ocjenom 3.8. U sredini ljestvice su policija (3.5), privatni sektor (3.5) i obrazovni sustav (3.5), a najmanje korumpiranim ocijenjeni su vjerske organizacije (2.8), nevladine udruge (2.8) te vojska (2.6). Što se tiče uspješnosti Vlade u suzbijanju korupcije, u Hrvatskoj većina građana, njih 47%, smatra da vlast nije uspješna po tom pitanju.⁵

Borba protiv korupcije trajan je proces u kojem je potrebna suradnja zakonodavne vlasti, izvršne vlasti, sudstva te građanstva od kojeg se traži aktivno sudjelovanje na nekoliko razina: potrebno je razviti visoku svijest o štetnosti korupcije kod svakog pojedinca kako on uopće ne bi sudjelovao u ponuđenom procesu korupcije te kako bi primjećenu korupciju pravovremeno prijavio. Kada bismo na korupciju gledali kao na bolest, mjere suzbijanja mogli bismo podijeliti na one koje onemogućuju nastanak korupcije – tzv. preventivne mjere te na mjere koje izravno suzbijaju korupciju – tzv. kurativne mjere.

RASPRAVA

Preventivne mjere imaju za cilj spriječiti nastanak korupcije, dok kurativne trebaju na vrijeme otkrivati i učinkovito kažnjavati počinitelje korupcijskog (ne)djela. Kako bi se uopće spriječio nastanak korupcije potrebno je stvoriti sustav koji nije plodno tlo za korupciju. Iako se općenito smatra da korupciju nemoguće suzbiti, istina je možda ipak znatno optimističnija. Naime, govori se o nekoliko moćnih alata kojima bi se korupcija mogla staviti pod nadzor, a to su: edukacija, znanstveni dokazi, organizacija javnog zdravstva te pozitivni pravni akti.⁶

---

^a U istraživanju provedenom od rujna 2012. do ožujka 2013. godine sudjelovala je 114 270 ispitanika iz 107 zemalja svijeta. U Hrvatskoj je terensko istraživanje provedeno na uzorku od 1.000 ispitanika.

O korupciji je potrebno raspravljati, ne skrivati ju, treba educirati, širiti znanje o njenim posljedicama, a osobito o mogućnostima njenog suzbijanja. Potrebno je educirati edukatore koji će kasnije svoja znanja i iskustva iz područja uspješnog suzbijanja dalje prenosići sljedećim naraštajima kako bi se shvatilo da je korupcija kriminalna radnja, da ona ostavlja trag u obliku opsežnih posljedica. Potrebno je sveobuhvatno osvješćivanje građana kako bi svatko ponaosob aktivno sudjelovao kako u prevenciji tako i u što ranijem otkrivanju korupcije.

Od znanosti, kao jedom od alata za borbu protiv korupcije, se očekuje da pruži odgovore na pitanja o tome kako pacijentima osigurati potrebnu i dokazano učinkovitu zdravstvenu uslugu koja je ujedno neškodljiva te prihvatljive cijene te kako omogućiti i proizvesti najviši mogući zdravstveni standard za sve sugrađane od uvijek ograničenih sredstava dobivenih na solidaran i nesebičan način.⁶

Dobro ustrojen zdravstveni sustav krasi cjelovitost koja onemogućava ovisnost zdravstva o ustanovama koje unose mogućnost korupcije u sustav zbog svoje vlastite težnje za zaradom. Cjelovit zdravstveni sustav bio bi ustrojen tako da ima sve što je važno za njegov rad ili bi to proizvodio samostalno – imao bi vlastitu prozvodnju medicinskih preparata, opreme i pomagala, kućne njege i fizikalne terapije bi bile dijelovi domova zdravlja kao i medicina rada i psiholozi. Izvan djelokruga vlastite proizvodnje ostale bi samo one djelatnosti koji bi bile neisplative (npr. vrlo rijetke operacije).⁷ Kao takav, zdravstveni sustav djeluje pomalo utopijski, ali bi stekao temelje za otpornost prema korupciji koju unose ustanove izvan sustava. Sljedeći logični korak u organizaciji bi bio utvrđivanje neprofitabilnosti – zdravstveni djelatnici bi radili prvenstveno u korist bolesnika, u najboljoj mogućoj namjeri što se prvenstveno odnosi na pružanje zdravstvene zaštite kroz postupke utemeljene na znanstvenim dokazima te se bolesnici ne bi nepotrebno liječili čime bi se racionalizirala potrošnja. Naime, nepotrebna potrošnja i oštećenje sustava koja postoji u profitnim zdravstvenim sustavima proizlazi iz četo neprimjerenog i skupog te nepotrebnog liječenja, a koja se poduzimaju zbog što veće zarade zdravstvene ustanove, a ne zbog brige za pacijente.⁷ Nadalje, potrebno je rad javnog zdravstva učiniti transparentnim što je opravdano i obavezno iz dva razloga. Prvi je taj da se sredstva za plaćanje i održavanje zdravstva izdvajaju iz primanja svakog građanina te je potpuno normalno da građani imaju uvid u poslovanje i u načine trošenja novca, a drugi razlog je taj da će potpuna transparentnost potrošnje znatno suziti prostor za korupciju.⁷ U Republici Hrvatskoj je trenutno u tijeku projekt "Transparentno zdravstvo - smanjivanje rizika od korupcije u zdravstvu" u organizaciji

Ministarstva zdravlja i TIH (Transparency International Hrvatska) u sklopu kojega se održavaju sastanci, rasprave i okrugli stolovi diljem države o temama kako smanjiti korupcijske rizike. TIH se bori za povećanje transparentnosti rada institucija za sprečavanje zlouporaba javnih ovlasti u privatne svrhe. Što se tiče miješanja privatnog i javnog u zdravstvu, granice se često tako pomiču da postaje nejasno gdje počinje i završava privatno, a gdje javno te tako nastaje plodno tlo za korpuciju. Obzirom da privatne ustanove imaju kao cilj zaradu, razumljivo je da postoji mogućnost ne samo prelijevanja društvenih sredstava u privatne ustanove, nego i zapostavljanje pravilnog liječenja nauštrb zarade na tražitelju zdravstvene usluge. Zbog svega toga nameće se činjenica da je potrebno potpuno i trajno odijeliti javno zdravstvo od privatnih ustanova. U sklopu dobre organizacije javnog zdravstva, a u svrhu borbe protiv korupcije i njenog suzbijanja potrebno je također i potpuno depolitizirati zdravstveni sustav. Zadaća je kako javnosti, tako i zdravstvenih djelatnika izboriti se za što veću samostalnost zdravstvenog sustava te poštedu od neosnovanog utjecaja stranke na vlasti. Naposlijetku, kada se radi o dijelu korupcije koja najviše pogoda građane, a to je traženje mita zbog obavljanja određene medicinske usluge, logično rješenje je učiniti medicinske usluge lako dostupnima jer, budu li one lako dostupne, neće biti niti uvjeta niti razloga za taj oblik korupcije u zdravstvenom sustavu.⁷ Međutim, mnogo je čimbenika koji utječu na ovaj problem nedostupnosti usluga, od samog načina plaćanja zdravstvenih ustanova po načelu „cijena puta usluga“ gdje je glavni pokretač stvaranja što većeg broja medicinskih usluga do poštivanja želja pacijenata od strane izabranih liječnika koji su plaćeni glavarinom te su u jednu ruku ovisni o ostvarivanju tih želja i zadovoljstvu pacijenata.

Naposlijetku, pravni akti bi trebali posebno naglasiti i sankcionirati neodgovorno ponašanje u rukovođenju svakog javnog dobra pa tako i zdravstva. Potrebno je također poraditi na mogućnosti uvođenja obveze prijavljivanja sumnji na korupcijsko djelovanje kao što je to u Francuskoj, Finskoj i Austriji te odrediti i primjerene nagrade za takva djela (primjer SAD-a).⁷ Po tom pitanju, u Republici Hrvatskoj na internetskim stranicama TIH-a postoji mogućnost *on line* prijave sumnje na korupciju dok HZZO (Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje) u sklopu provođenja Antikorupcijskog programa poziva građane da možebitnu spoznaju o sumnjama na korupciju unutar samog HZZO-a, u sustavu zdravstvenih ustanova ili drugih državnih tijela uprave s kojima su u kontaktu prijave putem elektronske pošte. U susjednim zemljama primjeri su sljedeći: u Republici Srbiji postoji mogućnost prijave putem SMS poruke, a u Bosni i Hercegovini građani svaku sumnju mogu dojaviti putem poštanskog sandučića.

ZAKLJUČAK

Korupcija, definirana kao zlouporaba položaja ili društvene moći radi stjecanja imovinske ili druge koristi, prisutna je u raznim područjima života i djelovanja. Može se reći da je korupcija jedna kronična bolest društva koja postupno narušava kvalitetu života te time skraćuje životni vijek. Drugim riječima, korupcija je negativna pojava društva koja kao posljedicu ostavlja veliku štetu cjelokupnom društvu i sustavu vodeći ga prema nazadovanju i propasti. Kao što se protiv kroničnih bolesti borimo raznim načinima, od spriječavanja do ranog otkrivanja i pravodobnog liječenja, tako trebamo pristupiti i rješavanju problema korupcije. Kroz osvjećivanje i edukaciju javnosti potrebno je stvoriti globalni neprijateljski odnos prema toj pojavi kako bi se korupcija počela gledati kao neprimjereno društveno ponašanje. Reorganizacijom zdravstvenog sustava malim koracima moguće je stvoriti takav ustroj u kojem će mogućnosti za pojavom korupcije biti svedene na minimum. Time bi se na neki način, ako ne spriječila pojava korupcije, barem uvelike smanjila. Kada se korupcija pak dogodi, svakako je potrebno na svaki oblik adekvatno i pravovremeno odreagirati počevši od prijave preko procesuiranja odgovornih osoba do kažnjavanja istih. Otkrivanje korupcije traži poseban pristup, a ključnu ulogu ovdje ima povjerenje građana u državne institucije i pravomoćne osuđujuće presude. Što nas ponovno dovodi do važnosti razvoja svijesti građana da korupciju treba pravovremeno prepoznati i prijaviti. U Hrvatskoj je proglašena nulta tolerancija korupcije te se mnogo radi na osnivanju, razvoju i radu raznih instrumenata za njeno suzbijanje. Kao što je za liječenje kronične bolesti ili njeno iskorjenjivanje potrebno mnogo vremena i upornosti, tako je i za istrjebljivanje korupcije potreban sustavan dugoročni plan, strpljenje i upornost.

SAŽETAK

Korupcija je svaki oblik zlouporabe ovlasti radi osobne ili grupne koristi. Korupcija kao društvena pojava javlja se u svim područjima djelovanja pa tako i u zdravstvenom sustavu. Korupcija u zdravstvu je složena te uvijek podrazumijeva sveukupno zlorabljenje sustava koje osim korupcije u općenitom smislu obuhvaća i neopravdanu potrošnju te krađu. Borba protiv korupcije trajan je proces u kojem je potrebna suradnja vlasti, sudstva te građana od kojih se traži aktivno sudjelovanje. Mjere suzbijanja mogli bismo podijeliti na preventivne i kurativne. Preventivne trebaju spriječiti nastanak korupcije dok ju kurativne izravno suzbijaju. Edukacija, znanstveni dokazi, organizacija javnog zdravstva te pozitivni pravni akti moći su alati u borbi protiv korupcije. Otkrivanje korupcije traži poseban pristup, a ključnu

ulogu u borbi protiv korupcije ima povjerenje građana u državne institucije. U Republici Hrvatskoj je proglašena nulta tolerancija korupcije.

KLJUČNE RIJEČI: korupcija, zdravstveni sustav, mito, suzbijanje korupcije, antikorupcija Hrvatska

ABSTRACT

Corruption is abuse of authority for personal or group gain. As a social issue corruption is present in all fields of activity including health system. Corruption in health care is very complex and always implies a total abuse of system as well as unjustified healthcare consumption and theft. The fight against corruption is an ongoing process that requires the cooperation of government, judicial system and citizens who are asked to actively participate. Anti-corruption measures can be divided into preventive and curative. Preventive measures should help prevent corruption as curative directly repress it. Education, scientific evidence, organization of public health and positive legal acts are powerful tools in fighting corruption. Detecting corruption demands a particular approach and citizens' trust in government institutions play a key role in fighting corruption. Republic of Croatia has declared zero tolerance of corruption.

KEY WORDS: corruption, health care, bribe, corruption prevention, anti-corruption, Croatia

LITERATURA

¹ Derenčić, D. Mit(o) korupciji. Zagreb: NOCCI; 2001. p. 199

² Rječnik kaznenog prava. Zagreb: Masmedia; 2002. p. 42

³ <http://www.antikorupcija.hr/Default.aspx?sec=488> pristupano 27.3.2014.

⁴ Gorjanski, D. Uvodna znanja. U: Gorjanski, D. i sur. Korupcija u hrvatskom zdravstvu. Osijek: Zaklada Slagalica; 2010. p. 20

⁵ <http://www.transparency.hr/hr>

⁶ Gorjanski, D. Sustavna korupcija u hrvatskom zdravstvu. Predavanje u Saboru 24.04.2013.

na tematskoj sjednici Nacionalnog vijeća za praćenje provedbe Strategije suzbijanja korupcije o temi "Vrednovanje učinaka i analiza Strategije suzbijanja korupcije iz 2008. godine".

⁷ Gorjanski, D. Suzbijanje korupcije. U: Gorjanski, D. i sur. Korupcija u hrvatskom zdravstvu.

Osijek: Zaklada Slagalica; 2010. p. 193-203

Maja Tolušić Levak,dr.med¹

UDK 614.2:343.352(497.12)

Ana Bogović,mag.iur²

¹Katedra za Histologiju i embriologiju, Medicinski fakultet Osijek

²Odvjetničko društvo Mađarić&Lui

Stavovi studenata Medicinskog fakulteta u Osijeku o korupciji u zdravstvenom sustavu Republike Hrvatske

Sažetak

Korupcija se pojavljuje u gotovo svim područjima života i djelovanja, prisutna je u javnim institucijama, privatnom sektoru, u politici, u medijima te u gospodarstvu. Korupcija kao društvena pojava nije novost, ali se ona u tranzicijskim društvima pojavila kao masovna pojava koja ozbiljno koči razvoj modernih demokratskih društava. Liječnici kao dio društva nisu izuzetak u odnosu na kaznena djela korupcije. Kakve stavove o korupciji imaju studenti Medicinskog fakulteta u Osijeku istražili smo u ovome radu. Rezultati ovog ispitanja pokazuju kako ispitanici smatraju korupciju u zdravstvu vrlo prisutnom, znaju za posljedice prilikom sudjelovanja u korupciji, smatraju korupciju nemoralnim činom, ali bi unatoč svemu spremno dali mito ako ih potreba na to navede. Podatci koji ulijevaju nadu i ovdje su se potvrdili točnima, da je percipirana razina korupcije uobičajeno viša od stvarnih korupcijskih iskustava te je tako samo neznatan dio ispitanika stvarno sudjelovao u korupcijskim djelovanjima. Borba protiv korupcije već daje vidljive rezultate, ali se protiv korupcije treba boriti još jače i suzbiti ju na najmanju moguću mjeru. Potrebno je još puno rada, edukacije i sudjelovanja svih sfera zdravstvenog sustava kako bi se postigli što bolji rezultati.

Ključne riječi: stavovi, korupcija, zakon, zdravstvo

Uvod

Korupcija je u najširem smislu svaki oblik zloupotrebe ovlasti radi osobne ili skupne koristi bilo da se radi o javnom ili privatnom sektoru. Korumpiranom osobom smatra se svaka službena ili odgovorna osoba koja radi osobne koristi ili koristi skupine kojoj pripada zanemari opći interes a dužna ga je štititi s obzirom na zakone, položaj i ovlasti koje su joj povjerene. Također, korumpiranim se smatra i građanin koji nudi ili pristaje na davanje zatraženog mita kako bi korumpirana osoba činjenjem, nečinjenjem ili propuštanjem činjenja pomogla ostvarivanju koristi za pojedine osobe ili skupine. Korupcija se pojavljuje u gotovo svim područjima života i djelovanja, prisutna je u javnim institucijama, privatnom sektoru, u politici, u medijima te u gospodarstvu. Korupcija kao društvena pojava nije nova pojava, ali se ona u tranzicijskim društvima pojavila kao masovna pojava koja ozbiljno koči pravcu modernih demokratskih društava. O korupciji se može raspravljati iz različitih kutova, jer ona ima svoje povijesne, psihološke, ekonomске, pravne, političke i sociološke aspekte. Na

elementarnom nivou ona se može odrediti kao „poduzimanje nedopuštenih oblika utjecaja u obnašanju državnih, javnih gospodarskih i drugih dužnosti i poslova radi ostvarivanja materijalnih probitaka ili koristi“.¹ Šira definicija korupcije označava svaku zloupotrebu javnih ovlasti radi ostvarenja privatnih probitaka osobe koja obavlja javnu službu. Uža definicija korupcije „označava korupciju kao postupak u kojem najmanje dvije osobe nedopuštenom razmjenom radi ostvarivanja vlastitih probitaka postupaju na štetu javnog interesa, kršeći moralnu i pravnu normu povrјeduju temelje demokratskog razvoja, pravnu državu i vladavinu prava.“²

Liječnici kao dio društva nisu izuzetak u odnosu na kaznena djela korupcije. Kazneni zakon RH definira kazneno djelo davanja i primanja mita po Članku 347.i 348., a Člankom 8. Zakona o liječništvu predviđa se utvrđivanje nedostojnosti liječnika koji je pravomoćnom sudskom odlukom proglašen krvim za počinjeno kazneno djelo. Ovisno o vrsti kaznenog djela i o posljedici koju je imalo, liječniku može biti uskraćeno davanje odobrenja za samostalan rad, tj. licence, odnosno ona mu se može privremeno ili trajno oduzeti. Liječnike obvezuje Kodeks medicinske etike i deontologije prema kojem je, osim redovite nagrade za liječnički rad u obliku plaće ili honorara te zadovoljstva da je pomogao pacijentu, drugo stjecanje materijalne ili bilo koje druge koristi iz njegova liječničkog rada protivno ovom Kodeksu. Za lakše disciplinske povrede liječniku se može izreći opomena ili novčana kazna, a iznos novčane kazne ne može biti manji od tisuću kuna niti veći od pet tisuća kuna. Disciplinska mjera dodatne izobrazbe može se odrediti sukladno odredbama Pravilnika o disciplinskom postupku Komore. Za teže disciplinske povrede liječniku se može izreći ukor, javni ukor, novčana kazna, privremeno oduzimanje odobrenja za samostalan rad od mjesec dana do godinu dana, trajno oduzimanje odobrenja za samostalan rad i privremeno ili trajno ograničenje opsega odobrenja za samostalan rad. Odobrenje za samostalan rad može se privremeno ili trajno ograničiti i s obzirom na opseg i vrstu poslova kojima se liječnik smije baviti.

Materijali i metode

Istraživanje je provedeno na Medicinskom fakultetu u Osijeku pomoću anketnog upitnika kako bi se utvrdili stavovi studenata medicine o korupciji u zdravstvenom sustavu Republike hrvatske. Ispitivanje je provedeno na uzorku od devedeset šest (96) ispitanika koji su odgovorima na zatvorena i otvorena pitanja iskazali kakav je njihov stav prema korupciji u zdravstvenom sustavu Republike Hrvatske. Anketirani su studenti svih 6 studijskih godina, dobnog raspona od 19 do 26 godina. Pri obradi raspoloživih podataka korišten je tablični kalkulator.

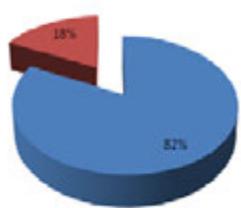
Raspis

Temeljem provedene ankete dobili smo uvid u stavove studenata medicine o korupciji u zdravstvenom sustavu Republike Hrvatske. Na pitanje smatraju li da je korupcija prisutna u našem društvu, velika većina ispitanika odgovorila je sa da i to njih 82%, dok je samo 18% odgovorilo sa ne (slika 1). Na pitanje u kolikoj mjeri smatraju korupciju prisutnu u našem društvu, 34% smatra kako je jako prisutna, 55% smatra kako je umjerenou prisutna i tek 11%

studenata smatra kako je korupcija slabo prisutna (slika 2). Na pitanje u kojem sektoru je po njihovom mišljenju korupcija najraširenja, zdravstvu, pravnom sektoru, školstvu ili javnoj upravi, ispitanici smatraju kako je korupcija najraširenja u javnom sektoru, 41%, slijedi zdravstvo sa 34%, pravni sektor sa 16% te školstvo sa 9% (slika 3). Na pitanje koliko je po njihovom mišljenju prisutna korupcija u zdravstvu 4% ispitanika je odgovorilo slabo, 20% je odgovorilo umjerenog, dok je čak 76% ispitanika odgovorilo kako smatra korupciju jako prisutnu u zdravstvu (slika 4).

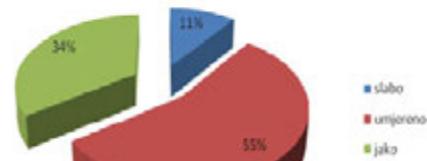
Na ovakav raspored odgovora vjerojatno je utjecala prisutnost korupcijskih afera koje su otkrivene u zdravstvu i javnoj upravi te su podigle popriličnu medijsku prašinu. U medijima su korupcijske afere povezivane i sa školstvom i pravnim sektorom, ali su puno više medijskog prostora zauzimale afere u zdravstvu i javnom sektoru. Razlog tomu, što se tiče javne uprave, vjerojatno je velika stopa nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj, dok je zdravstvo uvijek zanimljivo samo po sebi zbog osjetljivosti posla koji se obavlja unutar zdravstvenog sektora.

Smatrate li da je korupcija prisutna u našem društvu?

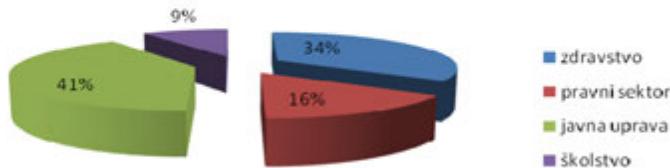
Slika 1

Zastupljenost korupcije u društvu

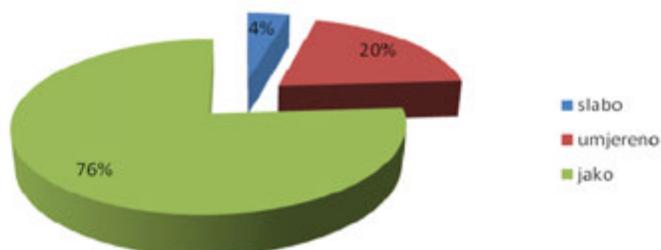
Slika 2

Prisutnost korupcije u različitim sektorima društva

Slika 3

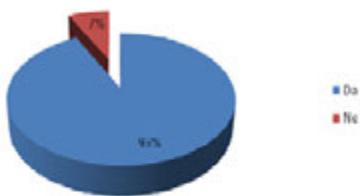
Prisutnos korupcije u zdravstvu

Slika 4

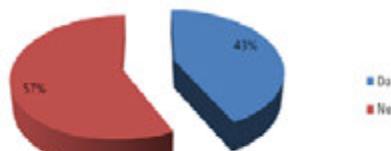
Na pitanje smatraju li da je primanje mita kažnjivo djelo, čak 93% studenata odgovorilo je da, dok je samo 7% studenata odgovorilo ne (slika 5). Na pitanje smatraju li da je davanje mita kažnjivo djelo samo je manji dio studenata, njih 43% odgovorilo da, dok je većina, njih 57% odgovorilo ne (slika 6).. Kazneni zakon RH definira kazneno djelo davanja i primanja mita po Članku 347.i 348. i tretira davaoce i primaocce mita jednako odgovornima, percepcija velikog dijela ispitanika je kako je onaj koji prima mito odgovorniji od onoga koji mito daje.

Smatrate li primanje mita kažnjivim djelom?

Slika 5

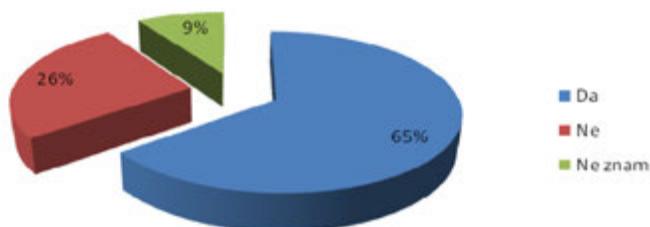
Smatrate li davanje mita kažnjivim djelom?

Slika 6

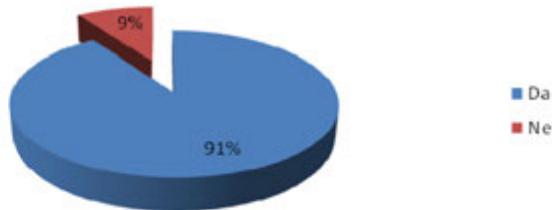
Na pitanja smatraju li kako bi davanjem mita imali bolji tretman u hrvatskim bolnicama većina ispitanika odgovorila je potvrđno i to njih 65%, dok je samo 26% ispitanika odgovorilo ne, a 9% ispitanika odgovorilo je možda (slika 7). Na pitanje biste li dali mito ako bi ono možda moglo utjecati na kvalitetu pružene zdravstvene skrbi Vama ili Vašoj obitelji velika većina odgovorila je potvrđno, njih 91% dok je samo neznatan dio ispitanika odgovorio negativno, njih 9% (slika 8).

Smatrate li kako bi davanjem mita imali bolji tretman u hrvatskim bolnicama?

Slika 7

Biste li Vi dali mito ako mislite da bi to moglo utjecati na bolju zdravstvenu skrb vama ili vašoj obitelji?

Slika 8

Ovakvi rezultati su poražavajući i pokazuju kako je korupcija u hrvatskom zdravstvu duboko ukorijenjena i prvo na čemu treba raditi kod suzbijanja korupcije je promjena svijesti ljudi. Unatoč tomu što je većina ispitanika spremna dati mito kako bi dobili bolju zdravstvenu skrb većina njih ipak smatra korupciju nemoralnim činom, njih 93%. dok samo mali dio ispitanika smatra kako korupcija nije nemoralan čin i to njih 7% (slika 9). Ipak, dobar dio ispitanika smatra kako je borba protiv korupcije u zdravstvu donijela pomake na bolje, njih 71%, dok manji dio ispitanika, njih 29% misli kako dosadašnja borba protiv korupcije nije dala nikakve rezultate (slika10).

Slika 9

Slika 10

Često se u literaturi navodi kako je percipirana razina korupcije uobičajeno viša od stvarnih korupcijskih iskustava u zdravstvu, kako u Evropi, tako i u Hrvatskoj. Da građani često korupciju doživljavaju prisutnjom nego što u stvarnosti je dokazuje i zadnje pitanje anketnog upitnika. Na pitanje jeste li ikada Vi ili vaš krug poznanika dali ili primili mito, samo mali dio ispitanika odgovorio je da, njih svega 5%, dok je većina odgovorila ne, njih 95% (slika 11).

Slika 11

Zaključak

Korupcija, kako u svim sferama, tako i u zdravstvu postoji od pamтивјека i teško da će ikada biti potpuno istrijebljena. Rezultati ovog ispitivanja pokazuju kako ispitanici smatraju korupciju u zdravstvu jako prisutnom, znaju za posljedice prilikom sudjelovanju u korupciji, smatraju korupciju nemoralnim činom, ali bi unatoč svemu spremno dali mito ako ih potreba na to navede. Rezultati ovih ispitanika mogu se primijeniti i na širu populaciju, jer je ljudsko zdravlje uvijek bilo osjetljivo područje. Podatci koji ulijevaju nadu i ovdje su se potvrdili točnima kako je percipirana razina korupcije uobičajeno viša od stvarnih korupcijskih iskustava te je tako samo neznatan dio ispitanika stvarno sudjelovao u korupcijskim djelovanjima. Borba protiv korupcije već daje vidljive rezultate, ali se protiv korupcije treba boriti još jače i suzbiti ju na najmanju moguću mjeru. Potrebno je još puno rada, edukacije i sudjelovanja svih sfera zdravstvenog sustava kako bi se postigli što bolji rezultati.

Korištena literatura

1. Rječnik kaznenog prava, Masmedia, Zagreb 2002.str,199
2. Malenica,Z.;Jeknić,R. Percepcija korupcije i borba protiv korupcije u Republici Hrvatskoj
3. Liječničke novine, br 91,2010.
4. Medicinska etika; Fatović-Ferenčić,S.;Tucak,A.;Medicinska naklada,Zagreb,2011.
5. Derenčić, D. Mit(o) korupciji. Zagreb: NOCCI; 2001. p. 199
6. Gorjanski, D. Uvodna znanja. U: Gorjanski, D. i sur. Korupcija u hrvatskom zdravstvu. Osijek: Zaslada Slagalica; 2010. p. 20
7. <http://www.nurse.hr/novosti/lijecnici-rh-predvode-u-primanju-mita.html>
8. <http://www.transparency.hr/hr>

Abstract

Corruption permeates almost all segments of life in Croatia, from public institutions and private sector to politics, media and business. As a social phenomenon, corruption is nothing new, but in transition societies it took on mass proportions and became a serious obstacle to the development of modern democratic societies. Doctors are a part of the society and are as affected by corruption crimes as everyone else. This paper focuses on opinions about corruption harbored by the students of Osijek's Faculty of Medicine. Survey results revealed that the respondents felt that corruption was widespread in the health sector. They are aware of the consequences of engaging in corruption and they think of corruption as unethical, but in spite of this awareness they would readily give bribe if forced to do so by necessity. Information that gives us hope once again proved correct: the perceived level of corruption is customarily higher than actual experiences with corruption, and only a minor portion of the respondent participated in actual corruption activities. Anti-corruption efforts have already produced tangible results, but they still need to be intensified in order to really minimize corruption. All spheres of the health care system need to invest a lot more effort and education to accomplish the best possible results.

Keywords: opinions, corruption, law, health

KORUPCIJA

Rezime: U članku će biti izložen pojam korupcije kao i njegovo detaljnije pojašnjenje. Glavni problem korupcije ne bi trebalo svesti samo na zloupotrebu službenog položaja i javnih nabavki. Nepreduzimanjem odgovarajućih mera protiv korupcije ista se ukorenjuje u sve sfere ljudskog življena.

Poseban značaj se pridaje štetnim posledicama korupcije i navodi se detaljnije jedan primer iz života.

Ključne reči: korupcija, javna nabavka, zloupotreba službenog položaja

Summary: This article deals with the concept of corruption and gives its detailed explanation. The main problem of the corruption shouldn't be seen just as the abuse of official position and public procurement. Not taking the appropriate measures against the corruption leads to its enrooting in all spheres of human living. Special importance is given to the harmful effects of the corruption and there's also a detailed real life example.

Key words: corruption, public procurement, the abuse of official position

Određivanje učinka na gradilištu u prethodnom periodu,90 godina,u Republici Srbiji,bilo je prepusteno rukovodiocu gradilišta.Politika plata se vodila na nivou firme.Dakle plate su praktično zbog mira u kući određivane od strane menadžmenta preduzeća.To su znale građevinske brigade pa se nisu baš trudile da ostvare planirane zadatke.S druge strane rukovodioci gradilišta bili su pritisnuti od strane tog istog menadžmenta da ostvare plan.Ako bi rukovodilac gradilišta odredio platu na osnovu realne realizacije, bio bi izložen revoltu radnika a zbog toga bi najčešće i bio smenjen od menadžmenta svoje firme.

Da bi ostvario planirane zadatke rukovodilac gradilišta bi morao da prikazuje realne učinke,prema građevinskim normativima,dakle ni pod kojim uslovma ne bi smeо da „skrene sa pravog puta“,tj.da proizvoljno određuje učinak.Normalno menadžment firme ako ne proverava realizaciju planirane izgradnje u kontinuitetu,ne primećuje da se kroz „naduvane“radne naloge,,odliva očekivana profitna dobit.

Ovakav način rada daje mogućnost da rukovodioci gradilišta vode radnu snagu privatno da rade a da im taj rad plaća kroz „naduvane“radne naloge preduzeca.

U tranziciji države nametnula se ideja novog načina rukovođenja građevinskim firmama.Pojam menadžmenta je pogrešno protumačen,opet je korišćen metod centralizovanog rukovođenja preduzeća,nije rukovođenje raščlanjeno na menadžera i lidera.Prosto rečeno, Menadžer je taj koji raspolaže finansijskim sredstvima a Lider je onaj koji sa svojim stručnim znanjem i iskustvom

rukovodi firmom.Ovo je imalo za posledicu nestručno rukovođenje građevinskim preduzećima,njihova propadanja a sa tim i nestajanje napredne tehnike i tehnologije u oblasti građevinarstva.

Korupcija u najširem smislu predstavlja svaku zloupotrebu položaja od strane državnog službenika ili osobe koja vrši određenu javnu funkciju, a koja za cilj ima osobnu ili materijalnu korist.

Korupcija se manifestira na razne načine u raznim državama, kulturama i periodima, isto kao što ovisno o tome varira i sama definicija korupcije, odnosno aktivnosti koje se smatraju delom te pojave. Korupcija se najčešće javlja u obliku potkupljivanja državnih službenika, ali i iznuđivanja novca građana, zatim kao nepotizam i pronevere javnih sredstava.

U raznim kulturama postoji i različit odnos prema korupciji. U nekim državama je toliko rasprostranjena da se smatra sasvim normalnim, uobičajenim, a ponekad i prihvatljivim načinom života i poslovanja.

U Zakonu o planiranju i izgradnji (Sl.glasnik RS br..72/09) članom 185. poglavља VIII.Legalizacija objekta,definisano je sledeće:

„Legalizacija ,u smislu ovog zakona,jeste naknadno izdavanje građevinske i upotreбne dozvole za objekat,odnosno delove objekta izgrađene ili rekonstruisane bez građevinske dozvole.“ Dalje čl.187 definiše sledeće:

„Kada se kao dokaz u postupku legalizacije prilaže zapisnik o izvršenom veštacenju o tehničkoj ispravnosti i ispunjenosti uslova za upotrebu objekta ili projekat izvedenog objekta koji ne sadrži sve potrebne projekte instalacija,ne pribavlja se saglasnost u pogledu mera zaštite od požara,a nadležni organ konstatiše u dispozativu rešenja da,s obzirom na minimalnu tehničku dokumentaciju koja se prilaže uz zahtev, Republika Srbija ne garantuje za stabilnost i sigurnost objekta.

Odredba stava 5.ovog člana ne primenjuje se na objekte iz člana 133.stav

1.tač.2),3),4),5),10 i 11) ovog zakona, kao i na industrijske objekte u kojima se proizvode,prerađuju i distribuiraju eksplozivne materije, opasne materije i zapaljive tečnosti i gasovi.”

Inicijalna kapisla za „pametneljude”. Ne bi komentarisali prednosti Zakona o legalizaciji, već bi se koncentrisali na njegovu zloupotrebu. Naime, Zakonom o legalizaciji je jasno navedeno kako objekti koji nisu izgrađeni bez građevinske dozvole mogu dobiti istu. Da bi nelegalizovan objekat dobio upotreбnu dozvolu u postupku legalizacije prilaže se zapisnik o izvršenom veštacenju o tehničkoj ispravnosti i ispunjenosti uslova za upotrebu objekta. U praksi prilaže se zapisnik kao zbir zapisnika projektanata koji se odnose na pojedine pozicije: arhitekturu, konstrukcije, vodovod i kanalizaciju i dr. Praktično nema objedinjenog zapisnika. Zapisnik o veštacenju može jedino dati sudski veštak za građevinarstvo. Sudski veštak sigurno ne bi propustio i izveštaj o upotrebi objekta na protivpožarne uslovjenosti.

Država dopušta da se stambeni objekti predaju na upotrebu bez protivpožarne saglasnosti. Pojedini investitori u ovim propustima vide šansu za zaradu ne obazirući se na to što će svojim kriminalnim postupcima ugroziti ljudske živote stanara. Naime, posao termičke zaštite, izrada spuštenih plafona i dr. prepusta svojim kooperantima iste plaćaju kao da su ugradili vatrootporni material, a, ustvari isti su ugradili jeftiniji materijal koji ne zadovoljava protivpožarne uslove. Prekidaju već redovne tehničke pregledne stanbenih objekata i prijavljuju iste u proces legalizacije jer na taj način izbegavaju pregled objekta od strane protivpožarca. Normalno dobijaju upotreбnu dozvolu za takve objekte i useljavaju stanare u tehnički neispravne objekte. Ne bi da navodimo da su o ovome obavešteni i

nadležni organi, ali praktično isti nisu ništa preduzeli. Jedino stanari kad su shvatili da su prevareni i da su useljeni u stanove koji su tehnički neispravni, organizovali su video nadzor, pa čak i po hodnicima ne bi li na taj način sprečili moguće katastrofe.

Očajni stanari koji su useljeni u tehnički neispravne zgrade upućuju pismene molbe državnim institucijama sa apelom da im se pomogne, ali nailaze na nerazumevanje:

,,MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA

Uprava za vanredne situacije Beograd

Beograd,Mije Kovačevića 2-4

Predmet:Nepoštovanje protiv požarnih propisa

Dugo smo čekali uselenje u zgradu u ul.Ustanička 244d .Zgradu je izgradila Gip,,Hidrotehnika-Beogradgradnja“ a.d,Beograd,Ustanička 244. Jednom mesečno,tokom izgradnje predmetnog objekta, smo imali sastanak sa rukovodstvom Hidrotehnike koji su nas obaveštavali o stanju radova i datumu useljenja.

Našu zgradu je prvo projektovala Gip,,Hidrotehnika-Beogradgradnja“i na te projekte postoji grad.dozvola iz 2004.god.,kao i Rešenje o protivpožarnoj saglasnosti od 13.10.2005.god.Međutim,ponovo se projektuje naša zgrada od strane projektne kuće,,Praming“,ko zna zašto,pritom se dobija novo Rešenje protivpožaraca od 23.12.2008.god.Ponovo se dobija građevinska dozvola ,sad po novom zakon iz dva dela i to:Potvrda idejnog projekta objekta,,H1“ u ul..Ustanička 244d ,06.08.2007.god i Potvrda o prijemu dokumentacije 03.03.2009.god.Odahnuli smo što je praktično mogao da krene tehnički pregled objekta.Isti je rađen od strane firme,,Moriko“ u aprilu 2009.god.Mđutim,nismo obavešteni da li je završen uspešno,već nam je dopušteno uselenje u našu zgradu od strane rukovodstva Hidrotehnike.Krenuli smo da uknjižavamo naše stanove,međutim nismo mogli.Saznali smo razlog,naša zgrada je ušla u proces legalizacije iako je imala građevinsku dozvolu,čak šta više dobijena je nova građevinska dozvola izdata od strane sekretarijata za poslove legalizacije i to 12.08.2010.a na osnovu urađenih novih projekata naše zgrade, urađenih od strane firme,,Moriko“.i to od firme koja je vršila u prethodnom periodu tehnički pregled zgrade.To nas je zaintegrisalo i saznali smo sledeće da smo useljeni u zgradu koja je tehnički neispravna i kao takva ugrožava živote stanara .Firma „Velig“radila je završne radove na našoj zgradi tako što je ugrađivala materijal koji nema potrebne ateste koji odgovaraju protupožrnim uslovima.Po našim saznanjima zato je naša zgrada ušla u proces legalizacije,praktično teh. neuslovna.Opšivka hodnika kao i izrada spuštenih plafona u potkovlju V,Vi sprata je urađena od strane neatestiranog materijala koji nezadovoljava protivpožarne uslove,dakle možete zaključiti da su naši životi ugroženi.Hteli smo da nam objašnjenje da direktor firme „Veling“ ,ali nismo mogli dobiti to od njega. Jer je prešao da radi,u Gip,,Hidrotehnika-Beogradgradnja,,a.d. i to na radnom mestu Tehničkog direktora.Još nam stanovi nisu uknjiženi a i što da uknjižavamo naše stanove u zgradu u kojoj je opasno živeti.Napominjem da je u blizini naše zgrade osnovna škola te se oko našeg ulaza okupljaju narkomani koji naviru da uđu,hladno je vreme,bojimo se da će ući i da će prilikom svog drogiranja izazvati požar u našoj zgradi koji bi bio katastrofaln iz gore navedenih razloga.Ne daj bože da se to desi jer nam neće pomoći ni intervencija vatrogasaca jer praktično pristup našoj zgradi je onemogućen i to sa donje strane,još stoji nedemontiran kran koji je bio u funkciji izgradnje naše zgrade,a sa gornje strane su privatni parkinzi tako da vatrogasna vozila ne mogu da priđu.Mi dobro znamo da je jedan od glavnih uslova puštanje u upotrebu na korišćenje zgrade koja je prošla tehnički pregled ,izdavanje potvrde izdate od strane protiv požarne policije da je zgrada urađena na osnovu njihovog protiv požarnog rešenja.U ovom slučaju na osnovu kog rešenja,ima ih više, i da li je uopšte izašao protivpožarac na teren da ustanovi stanje na našoj zgradi,mi to neznamo.Zvanična verzija

kruži da se ovo može izbeći procesom legalizacije,koristeći „rupu“ u zakonu o legalizaciji,ako je to tako bar nam javite koju mi,,rupu“ da koristimo kad se budemo spašvali od mogućeg požra.Isto tako i naše komšije u susednim objektima ul.Ustanička 244d i Ustanička 244v,g su ugroženi jer je postojeći protivpožarni put koji je u funkciji za pristup vatrogasnih vozila blokiran gradilišnom ogradom postavljenom od strane Hidrotehnike a mesto gde treba da se postavi vatrogasno vozilo prilikom gašenja požara ispred objekta u ul .Ustanička 244v,g je i blokirano Hidrotehnikinim bagerom koji je tu postavljen da stoji već godinu dana a i saznali smo da je i to mesto za postavljanje vatrogasnog vozila i ukinuto prilikom projektovanja novog objekta od straneHidrotehnike, na susednoj parceli.Zar je to dozvoljeno.Uložili smo dosta truda da Vam što jasnije objasnim naš težak položaj i našu zebnjui, neopisivi strah.Nadamo se da će te preduzeti odgovarajuće mere u okviru svojih nadležnosti.Apelujemo na Vas jer ste Vi institucija državnog nivova da kod ministra za kapitalne investicije Dulića urgirate da se propust u legalizaciji objekata oko protiv požarne saglasnosti hitno ukine,jer kao što ste videli iz našeg objašnjenja da je u okviru tog propusta moguća i finansiska malverzacija oko ugrađivanja vatrootpornih materijala u zgradama.U procesu legalizacije objekta danas praktično odlučuje,projektni biro,tj.projektanti.To po nama ne može.Projektant je taj koji projektuje,izvođač radova je taj koji izvodi radove po projektu a komisija za teh.pregled je ta koja daje saglasnost na upotrebu objekta.Dakle u procesu leglizacije mora neko da objedini sva mišljenja projektanata tj.kako i zakon o legalizaciji i kaže da da zapisnik o veštačenju predmetnog objekta,da li je u celini objekat spremjan za upotrebu.Čemu služe veštaci građevinske struke.Da se tako radi u praksi ne bi se dešavale ovakve užasne situacije.Ko će biti odgovoran kad se desi nesreća,jer nije tako postupljeno. Sigurni smo da se ovo nije desilo samo u našim zgradama već i u ostalim delovima našeg grada. Neodgovorna lica koja se igraju ljudskim životima nedužnih i praktično prevarenih stanara treba da adekvatno budu na vreme kažnjena,jer pored svega ostalog i snižavaju dostignuti nivo rejtinga građevinarstva,svode ga na kameni doba i samo u njemu vide mogućnost zarade ne birajući sredstva.Mišljenja smo da će te sva ostala objašnjenja i potrebnu dokumentaciju dobiti od zaposlenih U Gip,,Hidrotehnicki-Beogradgradnji“ a.d.Nadamo se da će te nam izaći u susret i pomoći da se razreši nastala problematika.

Stanari u predmetnim zgradama

Beograd,07.02.12012. ”

Dopunjeno je nedavno novi Zakon o izgradnji što se tiče ove problematike sa konstacijom da se ne mogu ugrađivati opasni materijali.

Međutim,ne može se pobediti korupcija pojedinačnim istupima, već sveobuhvatnom akcijom. Da li biste se i Vi uključili u akciju ako biste znali da u takvim zgradama sa hiljadu stanara žive i neki Vaši sunarodnici, a i da ne žive, zar ovo nije opšti problem? Ako Republika Srbija sporo rešava ovu problematiku, predlažem da se sa ovog naučnog skupa pokrene incijativa da svi investitori koji su stekli imovinsku korist na izgradnji tehnički neispravnih zgrada, a iste legalizovali procesom legalizacije I pustili te zgrade na upotrebu, izgrade zasebne stanove tehnički ispravne za strane državljanе koji stanuju u tehnički neispravnim stanovima.

Da bi pojasnili suštinu i poruku ovog članka moramo navesti sledeće:

„Programski direktor organizacije "Transparentnost Srbija" Nemanja Nenadić poručio je da nova vlada mora da "udari" na vrh problema korupcije. "Nova vlada mora da udari na vrh problema korupcije, tamo gde je do sada problem bio najveći - u oblasti javnih nabavki, javnih preduzeća...", rekao je Nenadić gostujući na RTS.

On je istakao da građane treba uključiti donošenje odluka, na primer kroz javne rasprave i dodao da kada je reč o sitnoj koruociji nova vlada treba da pošalje signal da tako nešto nije prihvatljivo.

"Signalni se najbolje šalju konkretnim primerima - kada neko prijavi korupciju mora da zna da će slučaj biti ispitan i u što kraćem roku sankcionisan", zaključio je Nenadić.

Prema njegovim rečima, u procesu rešavanja problema korupcije svoju ulogu imaju i vlada i skupština, koja mora ozbiljno da razmatra izveštaje regulatirnih tela, poverenika, Agencije za borbu protiv korupcije, revizora i da učini nešto sa njima.

"U samom procesu formiranja vlade, treba posebno pratiti koliko će biti ministarstva i kako će biti određene njihove nadležnosti, ali i koliko će konkretan biti program", istakao je Nenadić. On je ocenio da je glavni problem do sada bilo to što programi vlade nisu bili dovoljno konkretni i bilo je teško proceniti učinak vlade.

Govoreći o departizaciji Nenadić je naveo da je šteta što nešto nije učinjeno pred izbore, kada je strankama bilo mnogo lakše da izmene zakone, nego sada kada u okviru pregovora oko toga šta će koji koalicioni partner dobiti neminovno na dnevni red dolaze i javna preduzeća i ustanove.

"Jedino ako se pritisak javnosti učini toliko snažnim da ni jedna od stranaka koje budu čine vladu ne može tako nešto da iznese na sto", naveo je Nenadić.

On je ocenio da šansa za departizaciju ipak postoji, budući da su pojedine stranke imale vrlo konkretnе predloge, poput URS, navodeći da problem nisu smo javna preduzeća, već i lokalne samouprave, zdravstvo, školstvo...

Kada je reč o procesu javnih nabavki, Nenadić je naglasio da nije dovoljno izmeniti zakon i tom procesu, već i zakon o budžetskom sistemu, koji definiše palniranje i kontrolu javnih nabavki.

"Dešava se da proces javnih nabavki bude regularan, ali da je šteta načinjena planiranjem jer je nabavljeno nešto što nije potrebno", objasnio je Nenadić."

Kao što se vidi iz gore navedenog pojam korupcije je sveden na čin javnih nabavki i zloupotrebi službenog položaja. Nigde se ne nazire saznanje da sistem korupcije praktično ugrožava živote građana i čini im život nepodnošljivim. Spominje se i mogućnost departizacije čisto kao stvar politike. Oblast građevinarstva zahteva stručne i poštene kadrove, a ne glasače koji glasaju za pojedine stranke a u stvari glasaju za mogućnost dobijanja radne knjižice.

U domenu današnjih dešavanja „pametan“ inženjer kad bi se dočepao da gradi Koridor, isti bi ga iseckao na više faza, jer bi na taj način stvorio mogućnost da uvede više podizvođača. Uvođenjem više podizvođača stvara se mogućnost česćeg čašćenja na malo, jer se to manje primeti, a kad će se Koridorzavršiti to nijebitno. On svakako ne bi u tom momentu razmišljao o dinamici i radova i što bržoj predaji puta na korišćenje radi povraćaja sredstava kroz putarinu.

Mnogisu se građevinski stručnjaci pitali zašto je na ovim prostorima montažni i sistem gradnje doživi debakl, iako je ekonomski i tehničko-tehnološki bolji od drugih sistema gradnje. Nisu u svojim studijama mogli da nađu odgovore, pa su im pritekli u pomoć komercijalisti, nabavljači robe, i objasnili im sledeće:

Ukidanjem montažnog sistema gradnje otvara se mogućnost izgradnje sa opekarskim proizvodima, koji su po komadu jeftini, a treba ih na stotine hiljada komada, pa se stvara mogućnost da se nabavljači ugrade u cenu na sitno po komadu, jer se to ne vidi.

O korupciji treba pisati jednostavnijim jezikom, neraspravlјati o javnim nabavkama i o zloupotrebi službenih položaja već problematiku korupcije spustiti na nivo običnog građanina. Građani prepoznaju vidove korupcije, ali, nažalost, svesni su da ne mogu ništa preduzeti. To samo mogu stručni, pošteni stručnjaci koji su odani svojoj profesiji i nisu podležni raznim uticajima. Međutim, ni njih nigde nema, ili ne smeju da se javе, pa zato pojedincima prolaze kroz javna glasila informacije kako su kroz javnu nabavku ostvarili. Zajednu godinu, dve milijarde realizacije u građevinskoj delatnosti. Praktično ovom realizacijom su uposlili celu građevinsku operativu države, pa kako se onda radnici na biroima za zapošljavanje nalaze u velikom broju, a ta firma koja je ostvarila toliku realizaciju ima svega nekoliko zaposlenih. To je očigledna zloupotreba javne nabavke, a nikom ništa.

Međutim, svima je jasno da način življenja da jedve mogućnosti: uključiti se u system korupcije ili ostati po strani. Šta je bolje? Naravno da je trenutno bolje biti uključen u system korupcije, ali je to trenutno rešenje, jer system korupcije narušava kompletan sistem življenja. Narušava sistem školstva, zašto učiti kad postoji mogućnost dobijanja diploma na lakši način, pa ko će sutra da vodi stručnu izgradnju građevinskih objekata, zar ćemo u građevini, u narednom periodu, svi postati fizička radna snaga stranim investitorima.

Nameće se zaključak da korupcija nije samo zloupotreba službenog položaja ili zloupotreba javnih nabavki, već je to širi pojam koji se praktično ukorenio u sve structure državnog sistema i življenja. Nepreduzimanjem odgovarajućih mera za uništenje korupcije u društvu, ista se širi, narušavajući normalno funkcionisanje društvenog sistema. Nametanje stava da će se korupcija iskoreniti ako se prijavi davanje mita je iluzorno i trenutno smirenje revoltiranih građana. Lošim, pojedinim odredbama zakona, kao i njihovim tumačenjem i sprovođenjem u život inicira pojavu korupcije u svim sferama života. Dakle, represivnim merama ne može se iskoreniti korupcija, već rešavanju problema korupcije treba prići sveobuhvatno i ne svoditi je samo na zloupotrebu službenog položaja, javnih nabavki i davanja mita. Sigurni smo da će ovaj članak doprineti delimično iskorenju korupcije, čitanjem istog neki odgovorni ljudi osetiće se prozvanim, a nadamo se da će konačno početi da ispravljaju svoje greške u izgradnji objekata, jer bi na taj način predupredili neželjene nesreće. Isto tako, treba smelo i hrabro javno objavljivati dešavanja oko raznih slučajeva korupcije da bi se ista počela temeljno iskorenjivati, ali i da se stekne saznanje da se pojам korupcije ne svodi samo na zloupotrebu službenog položaja, javne nabavke i davanja mita.

„ PANONICA " NOVI TURISTIČKI IZAZOV DVADESETPRVOG

VIJEKA

Apstrakt

Jedan od bitnih faktora uključivanja regija u međunarodne ekonomski tokove svakako je turističko ugostiteljska djelatnost, koja sve više poprima vodeću ulogu u razvoju svjetske privrede. Prema podacima UNWTO broj dolazaka u 2013 godini je veći za 5% u međunarodnim dolascima, čime je ostvareno 1,087 miliona međunarodnih dolazaka, što je približno pedesetdvaka miliona posjeta više u odnosu na 2012 godinu. Pored svih otežavajućih okolnosti koje donose ekonomski i geopolitički izazovi, rezultati međunarodnog turizma su iznad svih očekivanja, čime je turistički sektor na globalnom planu, još jednom pokazao kako posjeduje odgovarajuće kapacitete kojima odoljeva promjenjivim tržišnim uslovima, generira nova radna mjesta i proizvodi ekonomski rast.

Politika evropske unije se zasniva na regionalnom razvoju i povezivanju međusobno srodnih regija. U ovom radu ćemo dokazati da regija SIBiH je eklikantan primjer potvrđivanja politike i razvoja evropske unije (regionalni razvoj turizma i regionalni razvoj poljoprivrede).

U radu ćemo se osvrnuti na regiju sjevero-istočna Bosna i Hercegovina i uticaj mikro turističke destinacije „PANONICA“, na njen turistički razvoj. Turizam u regiji SIBiH počiva na bogastvu prirodnih i antropogenih turističkih vrijednosti različito razmještene. Tome treba dodati bogato kulturno nasljeđe iz dalje i bliže prošlosti. Na to se nadovezuje povoljnost turističko – geografskog položaja i privlačnost većih turističkih centara. Regija SIBiH predstavlja veoma zanimljivu turističku destinaciju.

Intenzivan razvoj domaćeg turizma zahtjeva, pored proširenja materijalne baze njenu savremeniju organizaciju i strukturu, svršishodniju propagandu, školovanje i zapošljavanje, obogaćivanje sadržaja turističkog boravka i niz drugih aktivnosti. Neophodno je više i bolje koristiti postojeće prirodne potencijale i investirati u razvoj turizma. Predmet ove teme sastoji se u kompleksnom istraživanju date mikro turističke destinacije na razvoj turizma u regiji. U pitanju je turistička destinacija koju karakteriše kompleksnost odnosa turizma i ugostiteljstva na privredni razvoj SIBiH, u kojem razvoj turizma iziskuje studiozan pristup, zasnovan na preciznim planskim osnovama. U okviru predmeta ovog istraživanja glavni akcenat usmjerićemo na slijedeće:

- Utvrditi uticaj mikro turističke destinacije „PANONICA“ na turistički razvoj regije.
- Istražiti zavisnost turističke privrede od kvaliteta turističke destinacije, kao i drugih djelatnosti koji se razvijaju u istoj regiji i koriste njene resurse.
- Istražiti kako na najbolji način kontrolisati i upravljati uticajima turizma na privredni razvoj i životnu okolinu.
- Utvrditi će se uticaj mikro turističke destinacije sa kompletном turističkom ponudom (prirodnom, kulturno-historijskom, etno i gastro ponudom, kao i manifestacionim oblikom turizma).
- U posmatranom periodu (2003 – 2014) elaborirat ćemo i statističke podatke kao i stepen opterećenosti mikro turističke destinacije i njen uticaj na razvoj turizma.

Ključne riječi : regija, turistički proizvod, turistička ponuda i tražnja, turistička destinacija, turistička potrošnja i turističke manifestacije, panonica.

Abstract

Tourist activity which is taking a leading role in development of world economy surely is one of the substantial factors of joining regions in International economic flows.

According to the UNWTO data, the number of international arrivals in year 2013 is greater for 5 percent, thus, it is accomplished around 1,087 million international arrivals, which is nearly close to 52 million visits more than in year 2012.

Alongside of all aggravating circumstances that economy and geopolitical challenges bring, the results of International Tourism are beyond of all what is expected, for which the tourist sector showed once again that it possesses convenient capacity, for generating new work places and production of economic growth.

Policy of European Union is based on regional development and connection of mutually related regions.

In this paper we are about to prove that SIBiH is an example for validation of policy and development of European Union (tourism and agriculture regional development).

We are going to look back on the region of northeast Bosnia and Herzegovina and influence of microtourist destination "PANONICA" and its development.

SIBiH region tourism begins with fortune of natural and anthropogenic tourist values that are differently placed. We should add rich cultural heritage from our further and nearer past.

SIBiH region presents a very interesting tourist destination.

Intense development of domestic tourism demands, besides widening its material base, its contemporary organization and structure, its' meaningful propaganda, education, employment, contents enrichment during tourist visits and series of other activities.

It is necessary to use natural potentials more and better, and invest into development of tourism. Subject of this paper is about a complex research of microtourist destination in a purpose of development of tourism in region. It is about a tourist destination which is characterized by complexity of relationship between tourism and hospitality, and its effect on economic development of SIBiH, where tourism development requires studious approach, based on precise planned fundamentals. Within a subject of this research the main focus will be, to bring attention to the following:

- * determine the impact of microtourist destination "PANONICA" on touristic development of the region
- * investigate dependence of tourist economy related to a quality of tourist destination, as well as other activities that are developing in the same region which are using its resources
- * investigate the best way possible to control and manage impacts of tourism on economy development and environmental surrounding
- * it will be determined the impact of microtourist destination with complete tourist offer (natural, cultural, historical, ethno and gastro)
- * in the observing period (2003-2014) we will elaborate statistical data, as well as the degree of overload of microtourist destination and its impact of tourism development.

Keywords: region, tourist product, tourist offer and demand, tourist destination, tourist consumption and tourist main attractions, panonica.

UVOD

Jedan od bitnih faktora uključivanja regija u međunarodne ekonomske tokove svakako je turističko ugostiteljska djelatnost, koja sve više poprima vodeću ulogu u razvoju svjetske privrede. Prema podacima UNWTO broj dolazaka u 2013 godini je veći za 5%, čime je ostvareno 1,087 miliona međunarodnih dolazaka, što iznosi pedestva miliona, više u odnosu na 2012 godinu. Politika evropske unije se zasniva na regionalnom razvoju i povezivanju međusobno srodnih regija. UNWTO za 2014. godinu predviđa ponovni rast turista na godišnjoj razini i to u obimu između 4% i 4,5% .

U ovom radu ćemo dokazati da regija SIBiH je eklikantan primjer potvrđivanja politike i razvoja evropske unije (regionalni razvoj turizma i regionalni razvoj poljoprivrede).

U radu ćemo se osvrnuti na regiju sjevero-istočna Bosna i Hercegovina i uticaj mikro turističke destinacije „PANONICA „, na njen turistički razvoj. Turizam u regiji SIBiH počiva na bogastvu prirodnih i antropogenih turističkih vrijednosti koje su različito razmještene. Tome treba dodati bogato kulturno nasljeđe iz dalje i bliže prošlosti. Na to se nadovezuje povoljnost turističko – geografskog položaja i privlačnost većih turističkih centara. Regija SIBiH predstavlja veoma zanimljivu turističku destinaciju.

Intenzivan razvoj domaćeg turizma zahtjeva, pored proširenja materijalne baze njenu savremeniju organizaciju i strukturu, svrshodniju propagandu, školovanje i zapošljavanje, obogaćivanje sadržaja turističkog boravka i niz drugih aktivnosti. Neophodno je više i bolje koristiti postojeće prirodne potencijale i investirati u razvoj turizma. Predmet ove teme sastoji se u kompleksnom istraživanju date mikro turističke destinacije na razvoj turizma u regiji. U pitanju je turistička destinacija koju karakteriše kompleksnost odnosa turizma i ugostiteljstva na privredni razvoj SIBiH, u kojem razvoj turizma iziskuje studiozan pristup, zasnovan na preciznim planskim osnovama.

➤ 1. *Turizam Bosne i Hercegovine*

Turizam značajno pridonosi razvoju svake zemlje, pa i Bosne i Hercegovine. U Bosni i Hercegovini prije svega zahvaljujući prirodnim i kulturno-historijskim potencijalima kao etno i gastro ponudom može se izgraditi kvalitetna ponuda. Najveća opasnost je nepoznavanje onoga što Bosna i Hercegovina ima da ponudi, a najvažnije je prepoznati kako se turistička ponuda razlikuje od ostalih. Istraživanje je pokazalo da Bosna i Hercegovina nema negativan imidž, već da je više rječ o neupućenosti. U tome slučaju bolje je biti ignorisan nego negativan. Upravo zbog ovakvog položaja Bosna i Hercegovina mora da vodi računa o pozicionirajući imidž i brendiranju kako bi se što bolje pozicionirala na turističkoj mapi svijeta. Konkurentna prednost predstavlja sposobnost turističke destinacije da stvara više vrijednosti za turiste u odnosu na svoju konkurenntnost.

Činjenica je da se broj turista svake godine povećava u Bosni i Hercegovini. Međutim, Bosna i Hercegovina je zemlja čiji koncept još uvijek ne slijedi globalne razvojne trendove tj. neusmjeravamo razvoj turizma tako da se razlike domicilnog stanovništva i turista komplementiraju. Ti problemi se manifestuju u visokoj zastupljenosti turista niske kupovne moći. Turisti iz srednjih i viših slojeva kupovne moći rijetki su i uglavnom dolaze iz znatiželje ili u specijalnim aranžmanima, ali njihova potrošnja je mala radi siromašne ponude. S druge strane prosjek zadržavanja turista u BiH je i dalje dva dana.

Turizam u Bosni i Hercegovini je prema Ustavnom uređenju BiH na entitetskom nivou. Instucije zadužene za promociju turističke ponude su Turistička zajednica Federacije i 10 Kantona. Turistička organizacija RS-a i gradske općinske organizacije, kao i Brčko distrikt. U

Federaciji finansiranje turističkih zajednica je riješeno Uredbom o turističkim članarinama i turističkim taksama, a u RS-u putem budžeta. Dakle jedna od ključnih spona razvoja turizma predstavlja i nepostojanje Zakonske regulative na nivou BiH, kao i institucije zadužene za promociju turizma na državnom nivou. Vlada i poslovna zajednica moraju raditi kao partneri na razvijanju strateške vizije i razvojnih planova destinacije

(graditi infrastrukturu, poboljšati dostupnost izvora finansiranja kredita, deregulirati, privatizirati, snižavati poreze, smanjiti birokraciju). Jer da bi se Bosna i Hercegovina prodala kao destinacija ona mora izabrati najatraktivniju, i najodrživiju budućnost. Nacionalni brend održava trajnu suštinu te predstavlja osnovu njene dugoročne konkurentnosti.

Pred Bosnom i Hercegovinom je dug put u pozicioniranju Bosansko Hercegovačke turističke ponude na svjetskoj turističkoj mapi. Svi moraju biti svjesni da samo zajedničkim snagama možemo doći tamo gdje želimo, ali moramo prije toga znati gdje mi to želimo biti. Ako uzmemo primjer Toyote i njihovog menadžmenta koji je postavio sebi zadatak da bude bez greške, pa pogledajte danas, šta riječ toyota znači za kupce, auto bez greške. Znači samo zajedno, svi u svakom sektoru mogu izgraditi imidž ove zemlje i postaviti ga na željeno mjesto, od taksista, prodavaca, recepcionara, ministara, profesora, studenata, hotelijera koji moraju biti svjesni da plaćanjem svojih zakonskih obaveza mogu pomoći promociji svoje zemlje. Samo tako možemo korak po korak stići gdje želimo. Kako možemo dovesti veći broj turista? Samo promocijom prirodnog, kulturnog, historijskog nasljeđa, etno i gastro ponudom. Bosna i Hercegovina je na zadnjem mjestu po osnovu ulaganja sredstava u promociju kako u BiH tako i u svijetu (posebno na međunarodnim svjetskim berzama London, Berlin, Pariz, New York, Beč itd.).

Evropske Olimpijske igre mladih 2017. za Sarajevo i Istočno Sarajevo, ali i za Bosnu i Hercegovinu znače mnogo, prije svega u infrastrukturni koja će se izgraditi, a BiH će lansirati u turističkom svijetu ponude i potražnje.

➤ 2. Koncentracija turističkog prometa

U 2013. godini turistički trendovi fokusirat će se na:

- ✓ opredjeljenje za putovanja u nedirnutu prirodu,
- ✓ kampiranje u bašti "Garden Camping" (kako je i ETC ranije najavio veoma popularno među američkim turistima)
- ✓ kratka putovanja
- ✓ kratki odmori sa zabavnim programom
- ✓ internet turistička ponuda i potražnja

Negativni uticaj turizma na životnu sredinu najprije su nastali na području velike koncentracije turista i turističkih objekata na malim prostorima. Veliki broj turista koji posjećuju turistička mjesta, dužina njihovog boravka i broj noćenja, aktivnosti (sport, zabava, rekreacija) i usluge koje im stoje na raspolaganju, doveli su do visokog stepena zasićenosti prostora i prekoračenja granice opterećenosti prostora.

Tabela broj 1. pokazuju stepen turističke zasićenosti u odabranim zemljama.

Iz podataka o broju turista i ostvarenim noćenjima, i dužini obala na kojima se ostvaruje najvećiprocenat turističkog prometa, vidi se da su Francuska, Španija i Italija najzasićenije turističke zemlje (stvarna opterećenost je još i veća nego što pokazuju podaci iz tabele).

Broj turista koji posjećuju konkretni turistički lokalitet i dužina njihovog boravka, kao i aktivnostikojima se oni bave za vrijeme boravka na destinaciji, uz usluge koje im stoje na raspolaganju u turističkom mjestu, određuju granicu opterećenja prostora, u skladu sa kapacitetom nosivosti prostora.

Tabela 1. Koncentracija turističkog prometa u odabranim zemljama

Zemlja	Dužina obale	Broj turista (000)	Broj noćenja (000)	Broj turista na 1 km	Broj noćenja na 1 km
Španija	1,935	39,281	174,833	2,030	9,350
Italija	5,933	64,474	274,753	1,087	4,631
Francuska	1,170	97,264	251,624	8,313	21,506
Grčka	7,362	11,651	53,435	158	726
Hrvatska	5,790	3,402	19,977	59	345

Izvor: Beber S, Mikačić B. Osnove turizma, Školska knjiga, Zagreb, str. 150.

Kapacitet nosivosti (carrying capacity) pokazuje prag-gornju granicu turističkih aktivnosti u okviru nekog prostora, iznad koje nastaje prezasićenost prostora / kongestija.

Kapacitet nekog prostora pokazuje „broj korisnika koji dati prostor može da prihvati u određenom vremenskom periodu, a da se ne desi nepovratna fizička ili ekološka degradacija, kao ni degradacija koja će dovesti do kasnije turističke neiskoristivosti datog prostora ili lokacije. Ovaj pojam obuhvata ekološke (biološke) aspekte prostora, kao i rekreativne, odnosno turističko-ekonomski aspekti kasnijeg korišćenja“.

Kad se pređe određeni kapacitet nosivosti dolazi do degradacije životne sredine i fizičke, psihičke, biološke i ekološke saturacije (zasićenosti prostora). U vezi s tim mogu se razlikovati fizički, ekološki, psihološki, biološki i rekreativni kapaciteti prostora.

1. **Fizički kapacitet** – označava maksimalan broj turista, odnosno turističkih objekata koji se na nekoj turističkoj destinaciji može fizički smjestiti. On može biti ostvaren samo teoretski, ali tone bi bilo ekonomski, ekološki, psihofiziološki i socijalno-psihološki opravdano, te takav kapacitet ne bi bio optimalan kapacitet.
2. **Socio-psihološki kapacitet** - pokazuje broj ljudi – gornju granicu na nekom prostoru koji nedovodi do smanjenja zadovoljstva gostiju (psihološka saturacija) odnosno do psihofizioloških goba uslijed prenaranosti prostora (primjer prenaranosti; „Novosadski poljoprivredni Sajam“ ili bazen „Spens“, Stražilovo, „Strand“, „Baščaršija“ Sarajevo, „List Lukavac“, „Sajam šjive Gradačac“, Dani „Djevojačke pećine Brateljevići“ Kladanj itd.
3. **Rekreativni kapacitet** – označava maksimalan broj posjetilaca koji se na jednoj površini može smjestiti, a da budu zadovoljene njihove potrebe za odmorom i rekreacijom putem raznih rekreativnih aktivnosti.
4. **Ekološki kapaciteti turističke destinacije**– označava maksimalni nivo turističkih aktivnosti u okviru turističke destinacije, a da pritom ne dođe do entropije ekosistema tog prostora.

Svaki od ove vrste kapaciteta može biti minimalan, maksimalan i optimalan. Logično je prepostaviti da korištenje kapaciteta uvijek mora biti na nivou optimalnog kapaciteta. Takvo korištenje jeodrživo korištenje, te je to, dakle, održivi kapacitet, prema konceptu održivog razvoja.

U istraživanjima je utvrđeno da različiti tipovi prirodnih kompleksa imaju specifičnu strukturu i karakteristike unutrašnjih veza među morfološkim jedinicama sistema i različito reaguje na spoljašnje uticaje, a u okviru toga i na opterećenje turista i rekreativaca. Zato opterećenje koje je za jedan prirodnokompleks bezopasan, za prirodni kompleks drugog tipa može biti opasno, ili

kritično. U tom smislukapacitet nosivosti – sposobnosti prihvata turista, nije jednaka u svakoj sredini. Osjetljivi ekološki lokaliteti,kao što su ostrva, neka istorijska mjesta, zaštićena prirodna područja, i slični prostori, teže podnoseveliki broj turista, nego neke rivijere ili veliki gradovi. Veličina i kriterijum maksimalno dozvoljenog opterećenja nacionalnog parka “Fruška Gora“, ”Tare“, „Delibatske Pješčare“, prirodnog rezervata “Zasavice“, „Ade Ciganlike“,itd., razlikuje se od granice opterećenja Budvanske rivijere, Zlatiborske destinacije, Neuma itd.

Procjena prihvatljivih kapaciteta je jedna od osnovnih savremenih tehnika u planiranju i upravljanjurazvoja turizma s ciljem utvrđivanja dozvoljenih gornjih granica razvoja, odnosno optimalneeksploracije turističkih resursa (tj. Održivog razvoja turizma).

Sveska turistička organizacija predložila je maksimalna dozvoljena opterećenja i gustinu posjetilaca različite tipove aktivnosti i različite rekreativne lokacije (to je prikazano u sljedećoj tabeli).

Tabela 2. Kapacitet površine ili linije pristupa (WTO 1991.)

AKTIVNOSTI ILI LOKACIJA	DNEVNI BROJ POSJETILACA PO ha
Park šuma	<15
Prigradska šuma	15-70
Izletnički prostor velike gustine	300-600
Izletnički prostor male gustine	60-200
Golf	10-15
Ribolov ili jedrenje	5-30
Skijanje na vodi	5-10
Skijanje na snijegu	100 (na ha stazi)
Staze u prirodi za šetnju	40 (po km)
Staza u prirodi za jahanje	25-80 (po km)

(izvor: Preuzeto od M. Lješević - Turizam, rekreacija i životna sredina u „Ruralna ekologija“, Gradevinski fakultet centar za životnu sredinu i GIS. Beograd 2002, str. 169)

Iz prethodnog se može zaključiti da je utvrđivanje prihvavnog kapaciteta turističkog lokaliteta jedna od osnovnih preventivnih mjera zaštite sredine i prirode od negativnih turističkih aktivnosti i djelatnosti.Iz prethodnih analiza je očigledno da su često ciljevi razvoja turizma i ekološki ciljevi, konfliktnciljevi, tj. da se ciljevi razvoja turizma i ciljevi životne sredine u određenim slučajevima sukobljavaju. Toje u osnovi tačno, i to potvrđuje turistička i urbanistička praksa. Štete koje turizam, posebno “veliki“turizam, prouzrokuje u prirodi su mnogobrojne, velike, i u dobroj mjeri neizbjježne, jer razvoj turizmautiče na gotovo sve elemente ekosfere i ozbiljno ugrožava ekološku ravnotežu. Međutim, bilo bi utopijai ekološki fanatizam, zabraniti dalji razvoj turizma. To ne bi bilo realno ni moguće, niti opravdano, ali jerealno, i nužno i obavezno, preduzimati sve da dalji razvoj turizma bude održivi turizam –turizam koji miri ekološke ciljeve prema konceptu održivog razvoja. Znači ciljevi razvoja turizma i ekološki ciljevi nemoraju apriori biti konfliktni. Oni se moraju uskladivati, a to je suština održivog razvoja.

➤ 3. Granice opterećenosti Panonskih jezera – Tuzla-Osnovne karakteristike

✓ ANALIZA OPTEREĆENOSTI MIKRO - TURISTIČKE DESTINACIJE - KOMPLEKS PANONSKIH JEZERA

Kompleks Panonskih jezera nalazi se u središtu dijela grada Tuzle. To je prostor koji predstavljačprožetak Memorijalnog kompleksa “Slana Banja”, „Aleje Slobode“ sa partizanskim grobljemi nalazi se unutar šumsko-parkovskih površine prostorne cjeline Slana Banja – Borić.

✓ LOKACIJA MIKRO-TURISTIČKE DESTINACIJE

Kompleks definiraju: ulica Kulina Bana – Sjeverna gradska saobraćajnica jugo-zapadu; ulica Slani Bunari na sjevero-zapadu; Duga ulica, Šetalište Slana Banja i ograda kompleksa Rudnika soli na sjeveru; kompleks dječjeg zabavnog parka "Vrtić" i projektovana trasanastavka ulice Džindić mahala na istoj i jugoistočnoj strani.

Izgradnja jezera je izvršena prema koncepciji uređenja terena i formiranja vještačkih jezera zakupanje, gdje se sa slatkim vodom miješa određen procenat slanice iz slanih bunara. Zbog dimenzija kapaciteta stvorenih jezera bilo je potrebno obezbjediti značajnu količinu vode (cca 28000 m³).

✓ *GRADEVINSKE, SANITARNE I DR. KARAKTERISTIKE MIKRO-TURISTIČKE DESTINACIJE*

U podlozi jezera ("školjka jezera") uređena je kompleksna konstrukcija koja obezbeđuje nepropusnost. Oko Panonskih jezera izgrađeni su bitni i neophodni objekti:

- sanitarni čvor i svlačionice,
- objekti tehničkog postrojenja,
- restoran sa terasom,
- otvorena scena (bina),
- sportsko rekreativni tereni,
- ograda i kapije za ulaz u kompleks jezera,
- rekonstruisan je postojeći objekat rudnika i
- parking prostor.

✓ *KLIMATSKE KARAKTERISTIKE MIKRO-TURISTIČKE DESTINACIJE*

Na području grada Tuzle, klima je umjerenokontinentalnog tipa čije je opšta odlika da su svačetiri godišnja doba jasno izražena. Vrijednost važnijih klimatoloških elemenata posljednjih 35 godina uzeta su u obzir kod projektovanja objekta i to: temperatura, padavine, insolacija, ruža vjetrova, relativna vlažnost i vazdušni pritisak.

✓ *KARAKTERISTIKE, ZNAČAJ I MOGUĆNOSTI LOKACIJE*

Širi obuhvat kompleksa Panonskih jezera koja se proteže od Ulice Slani Bunari na zapadu do ulice Šetalište Slana banja na istoku, a obuhvata i kompleks teniskih igrališta ukupne površine 12 ha, je direktno naslonjen na Memorijalni kompleks "Slana banja" i Park šuma Trnovac.

Sa južne strane ovaj prostor tangira Sjeverna magistralna saobraćajnica koja ga razdvaja, odnosno povezuje sa zonom tradicionalnog gradskog centra u kojem je smještena pješačka zona (najveća u BiH) i niz najznačajnijih gradskih funkcija. Prema svemu navedenom lokacija ovog kompleksa je izuzetno atraktivna, jer se na ovaj prostor vrlo brzo može stići iz svih dijelova urbanog područja kako javnim gradskim saobraćajem, tako i pješačkim pravcima. Ako se uzme u obzir činjenica da su padine Trnovca prije 30-tak godina vrlo kvalitetno parkovski ozelenjene, to je jasno kakav zapravo značaj ima ovaj prostor i da u tom smislu predstavlja dragocjenu priliku da se iskoristi za potrebe aktivne rekreacije građana Tuzle i šire regije.

Sve navedene karakteristike ovog prostora stvorile su mogućnost da se problem koji je prouzrokovalo slijeganje terena i devastacija nastala tom prilikom pretvore u prednost, te je postojeća barskapovršina pretvorena u slana jezera sa svim potrebnim pratećim sadržajima koji se koriste za kupanje, aktivnu i pasivnu rekreaciju građana Tuzle i okoline.

Pravac pružanja Panonskog jezera 1 po dužnoj osovini je u pravcu istok-zapad. Dužina jezera je 172,50 m, minimalna širina 43,00 m, a maksimalna 80,00 m.

Na istočnoj strani na užem dijelu jezera, a bliže dječijem vrtiću je izgrađeno kupalište za djecu sadubinom od 40 do 60 cm. Na širem, zapadnom dijelu na kojem su smješteni i prateći sadržaji, dubinajezera je od 80 do 170 cm, i taj dio je predviđen kao kupalište za omladinu i odrasle.

Ukupna vodena površina iznosi 11000 m², a zapremina 10-11000 m³. Šljunčana plaža za kupačesmještena je uz sjevernu obalu jezera, između jezera i pristupne kolske saobraćajnice koja se na mjestusjeverne kapije produžava u šetalište slana banja.

Nakon realizacije I faze razvoja kompleksa **izgradnjom velikog jezera u julu 2003.** g., etapnirazvoj je nastavljen **2006. g. izgradnjom Arheološkog Parka–Neolitskog Sojeničkog naseljasa** muzejskom postavkom koja govori priču o kontinuitetu življenja na prostoru grada Tuzle još iz doba Neolita. Početkom ljetnje sezone **2008. g.**, kapaciteti kompleksa su znatno povećani izgradnjom drugogslanog jezera, krajem septembra iste godine, stvoren je još jedan turistički proizvod – **Slani slapovi** formi inhalacionog zdravstvenog centra na otvorenom prostoru, jedinstvenog za ova područja. **U septembru 2012g.**, otvoreno je i treće slano jezero sa privlačnim turističkim sadržajima koje će moći detaljno navesti u daljem izlaganju. Većnaredne godine, turistička ponuda kompleksa Panonskih jezera će biti obogaćena *Muzejom Panonskogmora, Dječijim zabavnim parkom i Fitness centrom na otvorenom*.

Kompleks Panonskih jezera sa svojom turističkom djelatnošću (atraktivnost, čistoća vode i okoliša, dobra i jeftina usluga, lokacija, veliki broj posjetilaca) presudno je uticao na donošenje odluke o nagradi Općini Tuzla u izboru za najbolji turistički grad u BiH – **Zlatna turistička ruža** za prošle tri sezone kao i nagrade :

Zlatna Ugostiteljska Kruna (idejno rješenje Arheološkog Parka-Neolitsko Sojeničko naselje-Panonskojezero) u kategoriji posebnog njegovanja odnosa prema tradicionalnim kulturno-istorijskim vrijednostima BiH.

Drugu nagradu Odisej za 2012. godinu za inovacije u javnim politikama i upravljanju, za projekat „Valorizacija prirodnog naslijeđa - Panonska slana jezera u Tuzli“.

Počevši od 2003. godine, UNWTO dodjeljuje nagradu Odisej za izvrsnost i inovacije u turizmu, kao priznanje inicijativama u turizmu koje su doprinijele unapređenju turizma, u skladu sa UNWTO-ovim Globalnim etičkim kodeksom u turizmu i UN-ovim Milenijskim ciljevima (MDGs). Nagrada se dodjeljuje u četiri kategorije:

- Za inovacije u javnim politikama i upravljanju
- Za inovacije i poduzetništvo
- Za inovacije organizacija civilnog društva
- Za inovacije u nauci i tehnologiji

UNWTO Odisej Nagrada za inovacije, u svim kategorijama „vrednuje značajan doprinos inovativnih turističkih inicijativa koje su i konkurentne i održive u svom karakteru. Nominirani trebaju biti vrlo inspirativni i oni koji su napravili značajan uticaj na sektor turizma koji se može aplicirati“ (iz Otvorenog poziva za nagrade Svjetske turističke organizacije UN).

**ZLATNI
'2013**

INTERSTAS

Izvršni Direktorij manifestacije INTERSTAS – Međunarodne smotre turizma, u saradnji sa Evropskom federacijom turističkih novinara (F.E.S.T.), sa sjedištem u Rimu, dodijelio je prestižne međunarodne turističke nagrade: ZLATNI INTERSTAS '2013. Općini Tuzla, te nagradu POVELJA Evropske federacije turističkih novinara (F.E.S.T.)

U obrazloženju nominacije stoji da je „grad TUZLA nominiran za Međunarodnu turističku nagradu ZLATNI INTERSTAS 2013, "za izuzetan doprinos razvoju turizma grada Tuzle, time i značajan doprinos razvoja turizma BiH u cijelosti". U obrazloženju, također, stoji: „Prijedlog nominacije Povjerenstva turističkih novinara temelji se na vrlo zapaženom ulaganju u razvoj turizma grada Tuzle, posebice sjajnog projekta „Slana jezera“, jedinstvenog europskog fenomena“.

Dosadašnji rad kompleksa Panonskih jezera u Tuzli pruža optimističke prognoze za buduće razvojne planove. U toku proteklih kupališnih sezona, kompleks Panonskih jezera ukupne površine 5,5 ha, dužine obale od 1.000 m., površina šljunčanog dijela plaže od 10.000 m², posjetilo je oko 3 milion gostiju, tj prosječna dnevna posjeta je 7000 gostiju, ali uzimajući u obzir činjenicu da je kompleks Panonskog jezera otvoreni vodeni park i van ljetnjesezone za sve ljubitelje prirode i rekreacije, slobodno se može dati procjena od 3,5 milion posjetilacatokom proteklih 10 godina rada. Rekordna posjeta kompleksu Panonskih jezera je ostvarena u sezoni 2012. g. sa oko 400.000 gostiju.

Slana jezera predstavljaju vještačku akumulaciju vode unutar školjki koje su izgrađena od kombinacije geosintetičkih i prirodnih materijala (geotekstil, geomreža i geomembrana u kombinaciji sa pijeskom, tucanikom i šljunkom).

Veliko Jezero je vodne površine od 1.014 ha (10.140 m²), maksimalnedubine 1,6 m., dužine od oko 180 m, maksimalne širine oko 80 m, količina vode od 13.000 do 15.000 m³. sa kotom vodene površine od 227,40 m.

Malo Jezero je vodne površine od 0,530 ha., dubine od 1,35 do 1,6m., sa količinom vode od 6.000 do 7.000 m³., opseg od cca. 320 m.

Treće Panonsko jezero je na površini od 1,7 ha, vodne površine od 3.720 m² vodene zapremine od 5.600 m³, dubine jezera 80cm. do 180 cm i dimenzije školjke 40,0 x 105,0 m. Jezero je dizajnirano u formi dva manja jezera sa prelivnicom i sa puno adrenalinske zabave sa dva vodena tobogana, dva hidromasažera (pačiji kljun) i vodenim gejzirom.

Specifičnost i jedinstvenost jezera je voda kojom se puni i predstavlja kombinaciju tehničke vode (doprema se cjevovodom iz vještačke akumulacije jezera Modrac) i slane vode iz sonih bunara u neposrednom zaledu Panonskog jezera (ostaci kamene soli nekadašnjeg panonskog mora) i slanice sa crpilišta Tetima. Udio slane vode u ukupnoj vodenoj zapremini iznosi 30% sa salinitetom od 30 do 35 gr/l. i koji je neznatno ispod razine saliniteta morske vode. Pored saliniteta, voda Panonskog jezera sadrži i minerale (kalcijum, natrijum, sumpor, jod, brom itd.) te je opravdano stekla imidž „ljekovite“ vode jedinstvena našim prostorima pa i u Europi.

Obzirom na „bogatstvo“ koje imamo u vodi Panonskog jezera, posebna pažnja i briga se vodi na održavanju (hemijskom i bakteriološkom) jezerske vode kroz specifičan tehnološki proces. Tehnološkiproces se odvija kroz 24-satno filtriranje ukupne vodne zapremine jezera (2,5 ciklusa) i njeno hemijskotretiranje kroz niz postupaka kao što su održavanje ph vrijednosti, dezinfekcija, uništavanje algi, flokacija (otklanjanje zamućenosti vode) te stalno fizičko čišćenje kompleksa jezera.

Najvažniji segment tehnološkog procesa je filtracija vode koja se vrši pješčanim filterima u dva filterpostrojenja sa 2,5 ciklusa u 24 sata za ukupnu vodnu zapreminu pri čemu je proces automatizovana stalnim dotokom sveže tehnološke vode i slanice.

Dezinfekcija vode kao drugi najvažniji proces, vrši se tekućim hlorom pri čemu se zavisno od vremenskih uslova i broja gostiju, koncentracija hlora održava na nivou od 0,2-0,5 mg/l. Sva mjerena i analize jezerske vode (tri puta sedmično u sezoni kupanja) se obavljaju u Zavodu za javno zdravstvo TK pri čemu su sva dosadašnja mjerena pokazala apsolutnu ispravnost i kvalitet jezerske vode u sezoni kupanja.

✓ *DODATNI SADRŽAJI*

U okviru plaža locirani su sadržaji, kao što su:

- otvorene pozornice,
- dječiji zabavni park
- igrališta za odbojku na pijesku,
- tobogani
- hidromasažeri
- vodeni gejziri
- garderobe, odnosno kabine za presvlačenja (20 kabina),
- tuševi (16 tuševa),
- sunčalište,
- šetalište koje je locirano između plaže i ograda, te niz ostalih elemenata mobilijara, kojistarndardno predstavlja sastavni dio plaže,
- sanitarni čvor je lociran na središnjem dijelu plaže i postavljen neposredno uz škarpu izmeđuplaže i kružne pješačke staze, kako bi bio podjednako udaljen od plaže za djecu, kao i plažeza odrasle kupače. Sastoji se od 8 kabina za muškarce, 5 kabina za žene i kabina za invalidna lica.

U okviru ovog prostora obezbjedeni su ugostiteljski objekti. Povećana visina terena koja je dobijena izvođenjem dina stvorila je veću visinsku razliku između površine jezera i okolnog terena, što onemogućuje potrebnii stepen insolacije za organizaciju plaže.

✓ *KARAKTERISTIKE VODE ZA KUPANJE*

Pored rekreacionog aspekta u okviru kompleksa, slanoj vodi se pripisuju i određena pozitivnadejstva na zdravlje ljudi (reumatska oboljenja, hronične respiratorne bolesti), što povećava zainteresovanost za posjete ovom kompleksu. Miješanjem slane i slatke vode u želenom omjeru (7:3 u korist slatke vode), te se dobija slanitet NaCl 30 g/l (slanica ima koncentraciju NaCl 160 g/l). Kvalitet vode u jezeru Panonika kontroliraju:

- • Vlastiti laboratorij preduzeća i to u pogledu fizičko-hemijskih osobina,
- • Zavod za javno zdravstvo TK-a u pogledu fizičko-hemijskih i bakterioloških osobina vode zakupanje.

Tabela
3.

Koncentracija turističkog prometa na mikro-turističkoj destinaciji Panonskog jezera-Godišnji promet

Godina	Dužina plaže	Broj turista	Broj turista na 1 m
2008.	1000 m	cca 340.000	340
2009.	1000 m	cca 310.000	310
2010.	1000 m	cca 300.000	300
2011.	1000 m	cca 300.000	300
2012	1400 m (cca)	cca 400.000	286
2013	1400 m (cca)	cca 420.000	300

Sopstvena istraživanja

Napomena

U opticaju je 2500 sezonskih ulaza (penzioneri, stalne propusnice) koji se ne evidentiraju prilikom posjete "PANONICI".

Tabela 4. Koncentracija turističkog prometa na mikro-turističkoj destinaciji Panonskog jezera-Dnevni promet

Godina	Dužina plaže	Broj turista	Broj turista na 1 m
2008. jul/dnevna	1000 m	cca 12.000	12,0
2009. jul/dnevna	1000 m	cca 11.000	11,0
2010. jul/dnevna	1000 m	cca 10.500	10,5
2011. jul/dnevna	1000 m	cca 10.500	10,5
2012. jul/dnevna	1400 m	cca 14.500	10,4
2013. jul/dnevna	1400 m (cca)	cca 16.500	11,7

Sopstvena istraživanja

- Za protekli period u sezoni kupanja 2003-2013. godine, broj posjetilaca-kupača kretao se od 1000 do 10,000 (najveća jedno-dnevna posjeta u 2013 godini iznosila je 16,000 posjetilaca), što predstavlja povećan broj korisnika i preko 9,6 puta od projektovanog.
- Nameće se zaključak da je neophodno povećati kapacitet kompleksa u smislu iznalaženja rješenja za izgradnju novih jezera na datoj mikro-turističkoj destinaciji.
- Panonska jezera u Tuzli zadovoljavaju sve ekološke standarde prema postojećim zakonskim propisima i ISO standardima koji regulišu ovu oblast.
- Manifestacije koje obilježavaju sadržaje na Panonskim jezerima su:
Aqua Aerobic, Susreti raftera I raft klubova, Posjete škola, Turizam plus, Dodjela Zlatne Turističke ruže, Direktori TV prijenosi BH, FTV I RTRS, Tuzlanski lonac na novinarski način, Proljetni radovi, Posjeta Italijana, Provod na Panonskim jezerima, Zapali na Majorku – FDS nagradna igra, CODE Beach Volleyball Open, Skola plivanja, BH Telecom turnir u odbiocu na pijesku, Latino Summer Dance Party, Koncert urbane narodne muzike, Meduza House Summer Party, Posjeta KUD Hotead – Turska, XI Bajramski turnir u malom nogometu, Otvaranje dječjeg zabavnog parka "Vrtić", Međunarodni susreti raftera, Turnir u malom nogometu za žene, Koncert Tuzlanki I Tuzlanski tamburaša, TDR malonogometni turnir s Ćirom i Enisom, Koncert Ramize Milkunić, Čovječe ne ljuti se, uključi se, Finalistice izbora MIS BH na Panonskom, Zabavne igre BH Telekoma, NATO rukometni turnir, Malonogometni turnir za Dan penzionera, Sportski dan/izlet OŠ "Pazar", Auto Moto Show, Druženje Načelnika I djece sa posebnim potrebama, Nagradna igra Moje pivo, ĆAO BAND I Aqua aerobic, Sunny Spar kasse Party, Koncert Nedžada Salkovića, Fun Bike na Panonskom, "Veseli bicikl" i u centru Tuzle, Tuzlanski PLIVATON, Tuzlaci otvorili još jedan Guinnessov record, ICE FUN Challenge, Škola osnove klizanja, Sniježna Panonica.

Pitamo se da li u Evropi pa i čitavom svijetu, na jednoj mikro turističkoj destinaciji ima ovoliko sadržaja koje, domaći i strani turisti konzumiraju.

- Zaključak :**
1. Regija SIBiH predstavlja zanimljivu turističku destinaciju, što je rezultat njenog geografskog položaja, izuzetnih netaknutih ljepota, kulturno historiskih vrijednosti, tradicija, religija, deobrih ljudi i izvanrednih klimatskih uslova.
  2. Turizam je razvojna šansa regije SIBiH koja doprinosi rastu GDP-a, porastu zapošljavanja, mogućnosti domaći i stranih investicija i ravnomjernijem razvoja regija.

3. Turistička regija je zbir mikro turističkih destinacija koja predstavlja optimalnu ponudu i kvalitet turizma. Tu mislimo na površinu, broj stanovnika (regija SIBiH 1,2 milina stanovnika) smještajni kapaciteti, prehrana, sport, zabava, kultura, slika krajolika, znamenitost, srdačnost stanovništva, klima i drugo.
4. Nova koncepcija mikro turističkog razvoja mora biti utemeljena na tržišnim načelima, privatnoj inicijativi, ekonomiji malog i srednjeg poduzetništva, ekološkoj ravnoteži, kulturi, te načelu razvoja destinacije kao funkcionalne cjeline.
5. Najveća opasnost za razvoj turizma je ne poznavanje onoga što imamo da ponudimo, kao i neadekvatna promocija turističkih proizvoda i njihov plasman na ciljana tržišta.
6. Istraživanja su pokazala da je u 2012 godini povećan broj posjetilaca za 9,6 puta u odnosu na projektovani kapacitet panonike. Nameće se zaključak da je potrebno graditi nova jezera i nove sadržaje na mikro turističkoj destinaciji.
7. Panonica prestavlja razlog za putovanja a njene manifestacije u njoj izazivaju posjetu. Potrošnja nastaje tamo gdje se i proizvodi ponuda za odmor.

Str. 1 do 15

Literatura:

Almazaga Čatović „Turističko ugostiteljska djelatnost faktor razvoja privrede Tuzlanskog kantona“, „Bemust“ – Sarajevo, 2005 god

Almazaga Čatović „Ekonomski i (ne) ekonomski funkcije turizma“, „Printkom“ – Tuzla, 2011 god

Almazaga Čatović „Osnove Turizma“, „Internacionalni Univerzitet Travnik“ – Travnik, 2012 god

Almazaga Čatović, Saša Kicošev „Informacione tehnologije u turizmu - Naučna monografija“, „Printkom“ – Tuzla, 2011 god

Slobodan Blagojević „Turizam- ekonomika turizma“, „Savremena administracija“ – Beograd, 2001 god

www.panonica.ba

UNWTO Global tourism Forecast to the Year 2000 and Beyond, Vol. 1, The World Madrid, 1995 god, Str. VIII

Doc. Dr Damir Ahmić¹
Branimir Mikić¹
Ilijana Dogandžić²
Ena Alikadić³

UDK 796/799:061.2(497.6)

¹Edukacijski fakultet Univerziteta u Travniku, BiH

²Evropski univerzitet Brčko, BiH

³Nastavnički fakultet, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, BiH

ANALIZA POSJEDOVANJA SPORTSKIH OBJEKATA OD STRANE SPORTSKIH KLUBOVA

SAŽETAK

Sportski objekat obuhvata prostore na kojima se mogu izvoditi različite vrste sportskih aktivnosti. Osnovi uslov za sprovođenje aktivnosti iz oblasti sporta je postojanje dovoljnog broja sportskih objekata. Rad sportske organizacije nemoguće je organizovati bez adekvatnog sportskog objekta kao neizostavnog resursa. Tek sa dejstvom ljudskog faktora i odgovarajućeg objekta (ili prostora) omogućava realizaciju sportskog potencijala.

Kakvo je stanje klubova kad je u pitanju posjedovna moć sportskih objekata, dovoljno nam govori i o samoj finansijskoj situaciji klubova što možemo vidjeti analizirajući klubove u Tuzlanskoj regiji. U radu je obuhvaćeno 95 klubova na području Tuzle po reprezentativnoj selekciji. Za obradu podataka korištena je deskriptivna i komparativna statistika. Varijable koje su korištene u ovom radu je upitnik sastavljen od deset pitanja.

Iz dobijenih rezultata vidi se da je vrlo malo, neznatno je prisutno vlasništvo sportskih objekata i pratećih elemenata u rukama vlasništva klubova, što nam govori i to da je sve to uzrok i posljedica loših sportskih rezultata. To je uzročno posljedična veza sa finansijama i sa samim trenažnim procesom, koji zavisi od ovih faktora. Na osnovu ovog istraživanja vidimo kakvo je činjenično stanje kad je u pitanju posjedovan moć sportskih klubova u gledištu pratećih sportskih objekata, što govori i njihovo materijalno stanje koje je usko vezano sa samim društvom i situacijom u kojoj živimo.

Ključne riječi: posjedovanje, sportski klub, sportski objekat, vlasništvo.

THE ANALYSE OF OWNING SPORT OBJECTS FROM THE SIDE OF SPORT CLUBS

Summary

Sports facility includes spaces where they can perform different kinds of sports activities. Basically a condition for the implementation of activities in the field of sport is that a sufficient number of sports facilities. Work sports organization it is impossible to organize without adequate sports facility as a vital resource. Only the influence of human factors and the corresponding object (or space) to realize the potential of the sport. What's the status of clubs when it comes to possession sport power facilities, ample tells us about the financial situation of clubs as we can see by analyzing the clubs in Tuzla region. The work included 95 clubs in the Tuzla area by representative selection. Data processing was used descriptive and comparative statistics. The variables that were used in this study is a questionnaire consisting of ten questions. From the obtained results it can be seen that there is very little, slightly present ownership business of sport facilities and associated property in the hands of elements clubs, which tells us and that is all that the cause and effect of poor athletic performance. It is a causal relationship with finance and training process it self, which depends on these factors. Based on this research see what the facts when it comes possessed the power of sports clubs in the view of supporting sports facilities, he says, and their financial condition which is closely connected with the company it self and the situation in which we live.

Key words: owning, sports club, sports facility, ownership.

UVOD

Gledajući stanje našeg sporta i rezultate, zapitamo se koji su to uzročni faktori rezultata, da li oni bili loši ili dobri. Onda se može reći, da jedan od bitnih faktora od kojeg zavise rezultati klubova, je posjedovanje sportskih objekata, koji je vezan za same finansije kluba a koji je ujedno i najbitniji faktor. Tako je ovo istraživanje uradjeno na posjedovanju sportskih objekata u vlasništvu klubova na Tuzlanskoj regiji. Sportski objekti su mjesto neposredne realizacije takmičarskih aktivnosti sportista odnosno mjesta gdje se odvijaju sportski događaji. Govoriti o sportskom događaju se može samo ukoliko se imaju u vidu svi raspoloživi resursi sporta. Sportski objekat obuhvata prostore na kojima se mogu izvoditi različite vrste sportskih aktivnosti.

Osnovi uslov za sprovođenje aktivnosti iz oblasti sporta je postojanje dovoljnog broja sportskih objekata. Rad sportske organizacije nemoguće je organizovati bez adekvatnog sportskog objekta kao neizostavnog resursa. Tek sa dejstvom ljudskog faktora i odgovarajućeg objekta (ili prostora) omogućava realizaciju sportskog potencijala. Nije, međutim, važan samo njihov dovoljan broj, već i da ti objekti zadovoljavaju propisane uslove, kako bi se u njima mogle obavljati sportske aktivnosti. Bez objekta je nemoguće bilo šta raditi u sportu. Nepostojanje adekvatnih sportskih objekata umanjuje mogućnost za bavljenje sportom djece i omladine, kao i mogućnost za razvoj vrhunskog sporta, a istovremeno destimuliše građane da se bave rekreativnim sportom. Bez odgovarajućih

sportskih objekata nema mogućnosti razvoja sporta. Posjedovanje pratećih elemenata koji su potrebni za odredjene klubove u zavisnosti od vrste sporta, kroz ovo istraživanje je dobijeno stanje tog posjedovanja na Regiji Tuzle. Odgovori su nam takvi da rezultati nisu zadovoljavajući. Na osnovu ovog istraživanja vidimo kakvo je činjenično stanje kad je u pitanju posjedovna moć sportskih klubova u gledištu pratećih sportskih objekata, što govori i njihovo materijalno stanje koje je usko vezano sa samim društвom i situacijom u kojoj živimo.

MATERIJAL I METODE RADA

U radu je obuhvaćeno 95 klubova na području Tuzle po reprezentativnoj selekciji. Za obradu podataka korišten je SPSS program.

Varijable koje su korištene u ovom radu je upitnik sastavljen od deset pitanja:

Da li klub posjeduje sportske objekte i koje?

1) Igrališta za fudbal (broj), 2) Otvorena igrališta za male sportove, 3) Sportske dvorane za treninge, 4) Sportske dvorane za takmičenja, 5) Mješovite sportske dvorane, 6) Otvoreni bazen, 7) Zatvoreni bazen, 8) Zimska veslaonica,9) Upravna veslaonica,10) Druge objekte (i koje) – zgrade.

REZULTATI I DISKUSIJA

Na osnovu uzetih podataka i obrađeni podataka, dobili smo rezultate koji nam pokazuju kakva je to situacija u klubovima i šta isti posjeduju od zavisnosti vrste sporta. Ti rezultati su prikazani u sljedećim tabelama i grafikonima:

Da li klub posjeduje sportske objekte i koje / Igrališta za fudbal?

Tabela br. 1

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	84	88.4	88.4	88.4
1.00	7	7.4	7.4	95.8
2.00	4	4.2	4.2	100.0
Total	95	100.0	100.0	

Iz tabele br. 1 se vidi da 88.4% klubova odnosno 84 kluba ne posjeduje igrališta za fudbal a jedan mali dio posjeduje odnosno 7.4% odnosno 7 klubova a ostatak je dao neadekvatan odgovor.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Otvorena igrališta za male sportove?

Tabela br. 2

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	95	100.0	100.0	100.0

Iz tabele br. 2 se vidi da 100% odnosno svih 95 klubova ne posjeduju igrališta za male sportive odnosno da nemaju propratna sredstva za bavljenje dodatnim djelatnostima koji ulaze u sam proces kluba, nego je to većinom vlasništvo različitih ustanova.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Sportske dvorane za treninge?

Tabela br. 3

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	92	96.8	96.8	96.8
1.00	3	3.2	3.2	100.0
Total	95	100.0	100.0	

Iz tabele br. 3 se vidi da većina klubova odnosno 96.8% odnosno 92 kluba ne posjeduju sportske dvorane a da 3.2 % odnosno 3 kluba posjeduju.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Sportske dvorane za takmičenja?

Tabela br. 4

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	93	97.9	97.9	97.9
1.00	2	2.1	2.1	100.0
Total	95	100.0	100.0	

Iz tabele br. 4 vidimo da 97.9% odnosno 93 kluba ne posjeduju sportske dvorane za takmičenja a da samo 2.1% odnosno 2 kluba posjeduju.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Mješovite sportske dvorane?

Tabela br. 5

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	94	98.9	98.9	98.9
1.00	1	1.1	1.1	100.0
Total	95	100.0	100.0	

U tabeli br.5 vidimo da je rezultat 98.9% odnosno 94 kluba ne posjeduju dvorane mješovitog karaktera upotrebe a samo 1.1% odnosno 1 klub nije tog mješovitog karaktera.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Otvoreni bazen?

Tabela br. 6

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	95	100.0	100.0	100.0

U tabeli br. 6 vidimo da 100% odnosno svih 95 klubova ne posjeduje otvoreni bazen.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Zatvoreni bazen?

Tabela br. 7

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	94	98.9	98.9	98.9
1.00	1	1.1	1.1	100.0
Total	95	100.0	100.0	

U tabeli br.7 vidimo da 98.9 % odnosno 94 kluba ne posjeduju zatvoreni bazen a 1.1% odnosno samo 1 klub posjeduje.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Zimska veslaonica?**Tabela br. 8**

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	94	98.9	100.0	100.0
Missing System g	1	1.1		
Total	95	100.0		

U tabeli br. 8 vidimo da klubovi 98.9% odnosno 94 kluba ne posjeduju Zimisku veslaonicu a 1.1% odnosno samo 1 klub posjeduje.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Upravna veslaonica?**Tabela br. 9**

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	95	100.0	100.0	100.0

U Tabeli br. 9 vidi se da 100% odnosno svih 95 klubova ne posjeduje upravnu veslaonicu.

Da li klub posjeduje sportse objekte i koje / Druge objekte-zgrade?**Tabela br. 10**

	Frequenc y	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid .00	90	94.7	94.7	94.7
1.00	2	2.1	2.1	96.8
3.00	1	1.1	1.1	97.9
5.00	1	1.1	1.1	98.9
9.00	1	1.1	1.1	100.0
Total	95	100.0	100.0	

U tabeli br. 10 vidimo da klubovi u 94.7% slučajeva ne posjeduju druge objekte-zgrade odnosno 90 klubova a ostali imaju neznatan procenat posjedovanja.

ZAKLJUČAK

Rezultati na pokazuju da 88.4% klubova odnosno 84 kluba ne posjeduje igrališta za fudbal a jedan mali dio posjeduje odnosno 7.4% odnosno 7 klubova a ostatak je dao neadekvatan odgovor, 100% odnosno svih 95 klubova ne posjeduju igrališta za male sportive odnosno da nemaju propratna sredstva za bavljenje dodatnim djelatnostima koji ulaze u sam proces kluba, nego je to većinom vlasništvo različitih ustanova, većina klubova odnosno 96.8% odnosno 92 kluba ne posjeduju sportske dvorane a da 3.2 % odnosno 3 kluba posjeduju, 97.9% odnosno 93 kluba ne posjeduju sportske dvorane za takmičenja a da samo 2.1% odnosno 2 kluba posjeduju, vidimo da je rezultat 98.9% odnosno 94 kluba ne posjeduju dvorane mješovitog karaktera upotrebe a samo 1.1% odnosno 1 klub nije tog mješovitog karaktera, 100% odnosno svih 95 klubova ne posjeduje otvoreni bazen, vidimo da 98.9 % odnosno 94 kluba ne posjeduju zatvoreni bazen a 1.1% odnosno samo 1 klub posjeduje, 98.9% odnosno 94 kluba ne posjeduju Zimisku veslaonica a 1.1% odnosno samo 1 klub posjeduje, 100% odnosno svih 95 klubova ne posjeduje upravnu veslaonicu, klubovi u 94.7% slučajeva ne posjeduju druge objekte-zgrade odnosno 90 klubova a ostali imaju neznatan procenat posjedovanja. Na osnovu ovog istraživanja vidimo kakvo je činjenično stanje kad je u pitanju posjedovan moć sportskih klubova u gledištu pratećih sportskih objekata, što govori i njihovo materijalno stanje koje je usko vezano sa samim društvom i situacijom u kojoj živimo.

LITERATURA

1. Bartoluci, M., Z. Lovrić (1991): Osnove i mogućnosti poduzetništva u sportu. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu, «Mentorex».
2. Biberović, A; Ahmić.D. (2008): Menadžment U sportu. Fakultet za tjelesni odgoj i sport, OFF- set, Tuzla.
4. Raič, A. (1999): „Sportski menadžment“, Sportska akademija, Beograd.
5. Tomić, M.(2001).: Menadžment u sportu. Astibo, Beograd.
6. Kastratović, E. (2004): Osnove menadžmenta sa menadžmentom u sportu, Institut MSP, Beograd.
7. Martinović, S., Nićin, B. (1995): «Menadžment danas», Ulixes, Novi Sad.
8. Mašić, B.(2001).: Strategijski menadžment. Fakultet za manadžment « Braća Karić », Beograd.
9. Vučinić, D. (2002).: Finansijski menadžment. Contact line, Beograd. 9Zrnić, M. (2006). Menadžment sportskih objekata. Fakultet za političke i društvene nauke, Banja Luka;
9. Zrnić, M. (2006). Menadžment sportskih objekata. Fakultet za političke i društvene nauke, Banja Luka;
10. Životić, D. (1999). Upravljanje u sportu. Ministarstvo za omladinu i sport Vlade RS, Beograd;

Izudin Tanović¹
Adin Omanović²
Tomislav Pavlović³
Emir Spahalić⁴

^{1,2,3} Zdravstveni fakultet, Evropski univerzitet Brčko, BiH

⁴ Nastavnički fakultet, Univerzitet "Džemal Bijedić" u Mostaru, BiH

UDK 796.332-053.2

FAKTORSKA ANALIZA ISTRAŽIVANOG PROSTORA MORFOLOŠKIH KARAKTERISTIKA DJECE NOGOMETĀA UZRASTA OD 12 DO 14 GODINA

Sažetak

Upućenost u hijerarhijsku strukturu faktora uspješnosti nogometne igre, predstavlja osnovnu pretpostavku selekcije potencijalnih vrhunskih nogometaša, a samim tim i efikasnije planiranje i programiranje trenažne tehnologije za mlađe uzraste u nogometu.

Ako se nogomet kao sportska igra uzme kao cjelovit integralni sistem, onda je u definiranju sistema, osim njegovog strukturalnog aspekta, potrebno primijeniti i njegov funkcionalni aspekt, kojim se definira tok procesa u sistemu i značaj pojedinih dijelova sistema (Zaciorski, 1975.).

U ovom kontekstu moguće je odrediti ulogu morfoloških dimenzija kao subsistema nogometne igre, odnosno kao komponentu programiranog transformacijskog procesa (Milanović, 1999.). Kako bi se ostvarili ovi zahtjevi neophodne su morfološko-konstitucijske osobine koje igraču, s obzirom na zahtjeve savremenog nogometa i igračke pozicije u timu, daju odgovarajuću prednost u igri. Morfološke karakteristike predstavljaju jedan od ključnih kriterija u selekciji budućih nogometaša (Delija, i sar., 1995.).

Upravo u ovom radu i jeste bio cilj istraživanja da se uz pomoć faktorske analize utvrdi latentna struktura istraživanih morfoloških karakteristika nogometaša uzrasta od 12 do 14 godina.

Ključne riječi: nogomet, morfološke karakteristike, latentna struktura, faktorska analiza.

FACTOR ANALYSIS RESEARCHED AREA MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF CHILDREN'S SOCCER PLAYERS AGES OF 12 TO 14 YEARS

Summary

Informed in hierarchical structure the factors of successful football game, presents basic hypotese of selection potential top football players, but also very effective planning and programming necessary technology in the Soccer younger ages in football. If the football as sport game take as totality integral system, then at define system, except of structural aspects, necessary to applicate and functional aspect, with we define as course of process in the system and importancy some parts of system (Zaciorski, 1975.).

In this contexts is possible to determine the function of morphological dimensions as subsystem of football game, respectively as componente of programming transforming process (Milanovic, 1999.). If we want realize this requests necessary are: morphological - constitucional characteristics which players at regard on requests of football game and the position of player at

team, give suitable privilege in game. Morphological characteristics presents one of the key criterions in the selection future players (Jerković, i sar., 1998).

In this work the only target of exploration was with help of factory analyse fortify latent structure morphological characteristics players ages strature from 12 to 14 years.

Key words: football, morphological characteristics, latent structure, factory analyse.

FAKTORSKA ANALIZA ISTRAŽIVANOG PROSTORA MORFOLOŠKIH KARAKTERISTIKA DJECE NOGOMETĀ ŠA UZRASTA OD 12 DO 14 GODINA

Uvod

Realizacija trenažnog proces i selekcije mlađih u nogometu, ne može biti potpuna, niti adekvatno planirana i programirana bez određenih podataka pomoću kojih pratimo, provjeravamo i vrednujemo mlađe uzrasne kategorije djece – nogometā Ša, kroz trenažni proces u nogometu.

Upućenost u hijerarhijsku strukturu faktora uspješnosti nogometne igre, predstavlja osnovnu prepostavku selekcije potencijalnih vrhunskih nogometā Ša, a samim tim i efikasnije planiranje i programiranje trenažne tehnologije u nogometu.

Ako se nogomet kao sportska igra uzme kao cjelovit integralni sistem, onda je u definiranju sistema, osim njegovog strukturalnog aspekta, potrebno primijeniti i njegov funkcionalni aspekt, kojim se definira tok procesa u sistemu i značaj pojedinih dijelova sistema (Zaciorski, 1975).

U ovom kontekstu moguće je odrediti ulogu morfoloških dimenzija kao subsistema nogometne igre, odnosno kao komponentu programiranog transformacijskog procesa (Milanović, 1999.). Kako bi se ostvarili ovi zahtjevi neophodne su morfološko-konstitucijske osobine koje igraču, s obzirom na zahtjeve savremene nogometne igre i igračke pozicije u timu, daju odgovarajuću prednost u igri. Morfološke karakteristike predstavljaju jedan od ključnih kriterija u selekciji budućih nogometā Ša (Jerković i sar., 1998). Uspjeh u nogometu svakako ovisi i o morfološkim karakteristikama nogometā Ša, od kojih su osnovne tjelesna visina i masa, a koje se valoriziraju s obzirom na trenutnu dob nogometā Ša. Navedeno je izuzetno važno respektovati tokom rasta i razvoja nogometā Ša, kada hronološka i biološka dob često nisu usklađene, a to je obično razdoblje kada se profiliraju budući vrhunski nogometā Ši (Mišigoj-Duraković, 2008.). S obzirom na zahtjeve pojedinog sporta, definirano je razdoblje života kada se očekuju najveći sportski dosezi.

Upravo u ovom radu i jeste cilj istraživanja bio da se uz pomoć faktorske analize utvrdi latentna struktura istraživanog prostora morfoloških karakteristika nogometā Ša uzrasta od 12 do 14 godina.

2. Metodologija istraživanja

2.1. Uzorak ispitanika

U ovo istraživanje su bili uključeni ispitanici, djeca nogometni uzrasta od 12 do 14 godina, njih 69. Svi oni su polaznici škole nogometa HNK „Brotnjo“ iz Čitluka i HNK „Međugorje“ iz Međugorja.

2.2. Uzorak varijabli

Kao mjerni instrumenti za ovo istraživanje, korištena je baterija od 11 morfoloških testova: Visina tijela (AVIST), Težina tijela (ATEŽT), Dužina noge (ADUŽN), Dužina ruke (ADUŽR), Obim grudnog koša (AOBGK), Obim nadlaktice (AONDЛ), Obim potkoljenice (AOPTK), Širina ramena (AŠRAM), Kožni nabor leđa (AKNLE), kožni nabor trbuha (AKNTR) i Kožni nabor potkoljenice (AKNPK).

3. Rezultati sa diskusijom

Na uzorku od 69 ispitanika- nogometnika uzrasta od 12 do 14 godina analizirana je struktura odabranih morfoloških karakteristika uz pomoć faktorske analize - metoda kongruencije. Prvo je preko KMO Bartlett-ovog testa testirana podobnost podvrgavanja ovog skupa morfoloških varijabli bilo kakvom tipu faktorizacije .

Podaci iz tabela 1, potvrđuju nam da postoji podobnost podataka faktorizaciji (Sig.,000).

Tabela 1. **KMO and Bartlett's Test**

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,714
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square df Sig.	251,691 68 ,000

Faktorizacijom matrica interkorelacije primjenjenih manifestnih morfoloških varijabli, ekstrahovane su latentne dimenzije (glavne komponente) kojima se objašnjava latentni morfološki prostor.

Tabela 2.

Total Variance Explained

Compo	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings(a)
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total
1	4,279	38,904	38,904	4,279	38,904	38,904	3,706
2	1,797	16,341	55,245	1,797	16,341	55,245	1,690
3	1,146	10,414	65,659	1,146	10,414	65,659	2,691

Extract
on
Method:
Principa
l
Compon
ent
Analysis
. a
When
compon
ents are
correlat
ed,
sums of

squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Uz pomoć Kaiser-Gutmanovim kriterijem utvrđena je ocjena značajnosti glavnih komponenata prema kojem se smatra značajnom svaka ona glavna komponenta čija je varijanca, odnosno karakteristični korijen jednak ili veći od jedan. Veličina relativnog doprinosa svakog izoliranog faktora u pojašnjenu varijance cijelog sistema manifestnih varijabli prikazana je u procentima. U tabeli 2. su prikazani i objašnjeni dijelovi varijance primjenjenih morfoloških varijabli.

Na osnovu dobivenih podataka (tabele 2), evidentno je da su izolirale tri latentne dimenzije koje ukupni manifestni morfološki prostor objašnjavaju sa 65,66 % zajedničke varijance. Pojedinačni doprinos za prvu glavnu komponentu je 38,9 %, za drugu 16,3 % i treću 10,4 %.

Rotacija je vršena s kosom direkt oblimin transformacijom. Evidentno je da, prva glavna komponenta nosi najveći dio varijanse (38,9 %), te se može smatrati najznačajnijom mjerom svih primjenjenih manifestnih morfoloških varijabli.

Tabela 3 Componentna matrica

Tabela 4 Structura matrice

Varijabl e	Component		
	1	2	3
AVIST	,804	-,309	,147
ATEŽT	,949	,121	-,110
ADUŽN	,320	-,236	,591
ADUŽR	,694	-,275	,420
AOBGK	,871	,168	-,160
AONDL	,661	,533	-,181
AOPTK	,581	,021	-,514
AŠRAM	,593	-,093	,077
AKNLE	-,049	,729	,485
AKNTR	,110	,810	,140
AKNPK	,501	-,217	,052

Varijable	Component		
	1	2	3
AVIST	,609	-,234	,753
ATEŽT	,919	,051	,534
ADUŽN	,011	,021	,680
ADUŽR	,408	-,091	,840
AOBGK	,878	,075	,433
AONDL	,763	,404	,144
AOPTK	,731	-,199	,062
AŠRAM	,486	-,062	,487
AKNLE	-,104	,864	,012
AKNTR	,190	,795	-,128
AKNPK	,391	-,185	,453

Extraction Method: Principal Component Analysis.
a 3 components extracted.

Na osnovu koefcijenta matrice glavnih komponenti (korelacije vektora manifestnih varijabli sa izolovanim glavnim komponentama), tj. koordinata vektora projektovanih na ortogonalni sistem latentnih dimenzija, može se definisati struktura izolovanih latentnih dimenzija.

Kao što se vidi u tabeli 4. najveći dio objašnjenja varijanse iscrpljuje prva glavna komponenta koja se može definisati kao faktor voluminoznost i mase tijela jer na istu najveće projekcije imaju varijable: tjelesna težina (ATEŽT), obim grudnog koša (AOBGK), obim nadlaktice (AONDL) i obim podkoljenice (AOPTK).

Na drugu glavnu komponentu koja je izolovana iz rezidualnog varijabiliteta svih primjenjenih morfoloških varijabli, imaju značajne projekcije varijable: kožni nabor leđa (AKNLE) i kožni nabor trbuha (AKNTR) što nam govori da se druga glavna komponenta može definisati kao faktor podkožnog masnog tkiva.

Na treću glavnu komponentu koja je također izolovana iz rezidualnog varijabiliteta svih primjenjenih morfoloških varijabli, imaju značajne projekcije varijable: dužina ruke (ADUŽR), visina tijela (AVIS) i dužina noge (ADUŽN) a istu možemo definisati kao faktor longitudinalne dimenzionalnosti skeleta.

Tabela 5 Componentna korelaciona matrica

Compo.	1	2	3
1	1,000	-,010	,297
2	-,010	1,000	-,080
3	,297	-,080	1,000

Uvidom u tabelu br.5, gdje je prikazana componentna korelaciona matrica, istraživanih morfoloških varijabli, vidimo da postoji statistički značajan koefcijent korelacije između prve i treće izolovane komponente.

4. Zaključak

Cilj istraživanja bio je da se uz pomoć faktorske analize utvrdi latentna struktura morfoloških karakteristika nogometnika - djece uzrasta od 12 do 14 godina. Obrađen je uzorak od 69 ispitanika- nogometnika pomenutog uzrasta.

U kontekstu dobivenih rezultata u ovom istraživanju potvrđena je ulogu morfoloških dimenzija kao subsistema nogometne igre, odnosno kao komponente programiranog transformacijskog procesa. U cilju ostvarivanja zahtjeva nogometne igre, neophodne su kvalitetne morfološko-konstitucijske osobine koje budući igrač - nogometnik, s obzirom na zahtjeve savremenog nogometnika, mora imati. Ovo mini istraživanje potvrđuje da morfološke karakteristike, posebice longitudinalna dimenzijalnost skeleta predstavljaju jedan od ključnih kriterija u selekciji budućih nogometnika. Nogometnik naprosto mora imati izraženu longitudinalnost zbog načina kako se nogomet igra. Međutim, da bi se mogao lakše premještati u prostoru i vršiti vertikalna

gibanja ne smije imati veliku masu, pa je očito da će i transverzalnost, i voluminoznost, a posebno masno tkivo biti prosječni ili čak izrazito ispod prosječnih vrijednosti.

U našem slučaju, na istraživanom uzorku najveću projekciju imaju varijable za procjenu mase i voluminoznosti tijela, najvjerojatnije što se radi o populaciji ispitanika koji se nalaze u fazi početka adolescencije, gdje treba tek sad da uđu u ubrzanu fazu rasta i razvoja.

5. Literatura

1. Arcelli, E.; Canova, R. (2001.). Trening za maraton-znanstveni pristup. Zagreb: Gopal.
2. Da Silva, S.G.; Osiecki, R.; Arruda, M.; Moura, J.A.; De Campos, W. (2001.). Changes in anthropometric variables and in anaerobic power and capacity due to the training season in professional Brazilian soccer players. *Med Sci Sport Exerc*, 33:S158.
3. Burns, A.R., & Gaines, C.L. (1984). *Sport selection*. New York: The Viking Press.
4. Bala, G., Malacko, J., & Momirović, K. (1982). *Metodološke osnove istraživanja u fizičkoj kulturi*. Novi Sad.Fakultet za fizičku kulturu.
5. Guerra, I.; Chaves, R.; Tirapegui, J.; Baross, T. (2004.). Assessment of body composition in professional soccer players according to their positional roles. *Med Sci Sport Exerc*, 36:S207.
6. Jerković i sar., (1998). Suvremeni nogomet. Zagreb.Kineziološki fakultet, Sveučilište u Zagreb.
7. Matković, B.R.; Mišigoj-Duraković, M.; Matković, B., (1998.). Morfološke karakteristike vrhunskih hrvatskih nogometaša.Rogulj, Nenad; Papić, Vladan. (2006.) Talent - ekspertni sustav za otkrivanje talenata u sportu. Zagreb. Zbornik radova. 15. ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske, 484-488.

Mr.sc Senad Međedović RMC

UDK 616-036.88-055.52(497.6)

Dr.“Safet Mujić“, Mostar, BiH

Mr. Omer Pinjić

Zdravstveni fakultet, Evropski univerzitet Brčko

Mr. Oliver Božić

Zdravstveni fakultet, Evropski univerzitet Brčko

Mr. Edib Šarić

Zdravstveni fakultet, Evropski univerzitet Brčko

MORBIDITET – OBOLIJEVANJE STANOVNJIŠTVA NA PODRUČJU HERCEGOVAČKO NERETVANSKOG KANTONA/ŽUPANIJE

Sažetak

Zdravlje je jedan od najvažnijih atributa našeg života, uslov za obavljanje svakodnevnih aktivnosti, jedan od vrlo važnih preduslova za sreću čovjeka. U mnogim sociokulturnim sredinama, kao što je slučaj i u našoj zemlji, ljudi dio svoje brige za druge ljudi izražavaju na taj način da ih pitaju za njihovo zdravlje.

Zdravlje se može shvatiti kao sposobnost sistema da na različitim nivoima njegove organizacije održava ravnotežu i da odgovara mahanizmima adaptacije na različite zahtjeve i promjene okoline.

Ako je čovjek duže vremena izložen djelovanju faktora rizika, mehanizam za prilagođavanje se zamara, iscrpljuje, odbrambena sposobnost organizma opada i javlja se bolest. Glavne determinante zdravlja koreliraju sa uvjetima življenja, faktorima okoliša, stilovima života i biološkim faktorima, kao što su starost, pol i nasljeđivanje.

Morbiditet – obolijevanje, registrovan u zdravstveno-informativnom sistemu javno-zdravstvenih ustanova Hercegovačko neretvanskog kantona/županije, je objektivni pokazatelj zdravlja i bolesti stanovnika. Cilj i svrha ovog istraživanja je praćenje obolijevanja stanovnika, godišnji prikaz morbiditeta - obolijevanja i prijedlog javno-zdravstvenih aktivnosti u njegovoj kontroli, nadzoru i rješavanju. Zdravstveni poremećaji iz oblasti masovnih nezaraznih oboljenja su kontinuirano dominantni u šarolikoj morbiditetnoj slici.

Ključne riječi: morbiditet, stanovništvo, Hercegovačko-neretvanski kanton

MORBIDITY- HAVING A DISEASE POPULATION ON PLACE OF HERZEGOVIAN- NERETVANIAN PART OF COUNTRY

Summary

The health is one of the most important attributes of our life, condition for doing every day activities, one of the very important things for happiness every man. In many sociocultural places, as the case in our country, people the part of their care for other people present on the way that ask them for their health.

The health was understand as the ability of system that on the different levels his organisation care value and that care of mechanizmes of adaptation on different request and the changes of environment.

If the man for long time at influence the factors of rysik, mechanisms for adaptation had problems, ability of organisam get down, and it shows a disease.the main determinante of

health the coloration with conditions of life, the factors of environment, the styles of life, and biological factors, as the growth, sex, and heredity.

Morbidity – having disease, is the registered in health and informative system, of public health institutions of Herzegovinian – neretvanian part of country, it is objective, and show the health and disease of people. The target of this exploration is looking the main disease of people, the present of year morbidity – having disease and request for public and health activities in his control and done of every kind of problems. The health problems and disease in the frame of many panpathological disease are very dominant in different the picture of morbidity.

Key words: morbidity, population, Herzegovinian – neretvanian part of country

UVOD

Zdravlje je jedan od najvažnijih atributa našeg života, uslov za obavljanje svakodnevnih aktivnosti, jedan od vrlo važnih preduslova za sreću čovjeka. U mnogim sociokulturalnim sredinama, kao što je slučaj i u našoj zemlji, ljudi dio svoje brige za druge ljude izražavaju na taj način da ih pitaju za njihovo zdravlje. Zdravlje se može shvatiti kao sposobnost sistema da na različitim nivoima njegove organizacije održava ravnotežu i da odgovara mahanizmima adaptacije na različite zahtjeve i promjene okoline. Zdravlje je osnovni preduslov koji omogućuje ljudima da ostvare individualni, socijalni i ekonomski produktivni život.

Zavod za javno zdravstvo HNK je zdravstvena ustanova kojoj je glavni sadržaj rada javnozdravstvena djelatnost što znači da kroz prevenciju i promociju zdravlja brine o zdravlju naroda, a ne pojedinaca. Sačuvati i unaprijediti zdravlje ljudi, poboljšati kvalitet življenja kroz preventivno promotivnu aktivnost Zavoda je i osnova vizije u radu ove institucije. Da bi to u cijelosti i ostvarili neophodan je kontinuitet u stanom monitoringu faktora ne samo ljudskog zdravlja već i životne okoline, u cilju obezbjeđenja kontrole higijenske ispravnosti kvaliteta vode, hrane, vazduha; zatim kontinuirani rad na specifičnoj zdravstvenoj zaštiti od zaraznih oboljenja kroz higijensko – epidemiološki nadzor, provođenje vakcinacije, kao i zdravstveni odgoj u cilju smanjenja broja oboljelih i umrlih od zaraznih oboljenja; prevencija bolesti ovisnosti i masovnih zaraznih i nezaraznih oboljenja u cilju smanjenja posljedica oboljelih i invalidiziranih osoba nastalih zbog loših životnih navika; provođenje kontinuirano statističko informativne djelatnosti kao osnov za analize, studije i projekte čiji je krajnji cilj informisanje o zdravstvenom stanju stanovništva, o funkcionalnosti zdravstvene djelatnosti, a također i predlaganje mjera da se uočeni problemi prevaziđu; zatim se nastoji kod svih profila zdravstvenih radnika povećati nivo znanja o javnom zdravstvu i njegovim funkcijama u očuvanju i poboljšanju zdravlja stanovništva.

METODOLOGIJA RADA

Na osnovu Zakonom propisanih evidencija u oblasti primarne zdravstvene zaštite (obrazac broj: 3-02-60; 3-02-61; 3-09-60), praćen je morbiditet – obolijevanje stanovništva, sa 10 vodećih bolesti različitih starosnih grupa. Istraživan je ukupni morbiditet – obolijevanje: djece predškolske dobi, školske djece, omladine i odraslog stanovništva. Bolnički morbiditet obuhvata: liječenja u bolničkim kapacitetima Hercegovačko neretvanskog kantona/županije. Istraživački materijal za bolnički morbiditet – obolijevanje je: bolesničko-statistički listić (obrazac broj: 03-21-61).

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. Morbiditet – obolijevanje, registrovan u primarnoj zdravstvenoj zaštiti

❖ Morbiditet – obolijevanje djece dobi 0 do 14 godina

U ukupno registrovanom morbiditetu - obolijevanju (50.526 oboljenja), primarne zdravstvene zaštite djece dobi 0 do 14 godina, pet vodećih morbidnih stanja (32.927 oboljenja) učestvovalo je sa 65%. Prema stopama morbiditeta – obolijevanja, na 1.000 djece dobi 0 do 14 godina, vodeće bolesti su: akutne infekcije gornjih disajnih puteva – 664,1; bronhitisi - 82,3; bolesti jednjaka, želuca i duodenuma – 50,9, druge povrede označenih, neoznačenih i više regija tijela – 42,6 te otitis media i drugi poremećaji srednjeg uha i mastoida – 38,1 (*tabela 1*).

Tabela 1. Morbiditet u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u toku 2013. godine dobne grupe 0-14 godina starosti

R.br	Oboljenja,stanja i povrede	Broj liječenih	Index strukture %	Stopa morbiditeta/1000 stanovnika
	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	24886	49,2	664,1
	Akutni bronhitis, bronhiolitis (J20-J21)	3086	6,1	82,3
	Bolesti jednjaka, želuca i duodenuma (K20-K23)	1911	3,2	50,9
	Druge povredeo značenih, neoznačenih i više regija tijela (S00-S99),(T00 -T14)	1596	3,1	42,6
	Otitis media. i dr. poremećaji srednjeg uha i mastoida (H65-H75)	1448	2,8	38,1
	Ostala oboljenja i stanja	17599	34,9	469,6
	UKUPNO	50526	54,8	1347,6

Kao što se može vidjeti iz tabele 1, djeca dobne skupine od 0-14 godina starosti u periodu tri godine praćenja 2010. do 2013. godina, najčešće oboljevaju od akutnih infekcija gornjih respiratornih puteva (J00-J06), a odmah slijede akutni bronhitis i aktni bronhiolitis (J12-J18).

Česte bolesti u ovoj dobroj skupini u zadnje dvije godine su bolesti i poremećaji srednjeg uha i mastoida (H65-H75). U 2010. godini crijevne zarazne bolesti zauzmale su treće, a infekcije kože i potkožnog tkiva četvrtro mjesto na listi pet vodećih. U naredne dvije godine praćenja ova oboljenja se nisu pojavljivala, zahvaljujući kvalitetnim programima zdravstvenog prosjećivanja u školama koje je porovodio Zavod za javno zdravstvo HNK/Ž.

❖ *Morbiditet – obolijevanje odraslog stanovništva*

U ukupno registrovanom morbiditetu - obolijevanju (88.923 oboljenja), primarne zdravstvene zaštite odraslog stanovništva, pet vodećih morbidnih stanja (27.984 oboljenja) učestvovalo je sa 32%. Prema stopama morbiditeta – obolijevanja, na 1.000 stanovnika dobi 15 do 64 godine, vodeće bolesti su: akutne infekcije gornjih disajnih puteva – 80; hipertenzija - 40; druge povrede označenih, neoznačenih i više regija tijela – 30, druge dorzopatije – 20 te cistitisi – 14,5 (*tabela 1*). Najviše registriranih oboljenja u odnosu na dobnu skupinu 15-64 u period 2010.- do 2013. Godina, a bilježi se u grupi Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06) kao i najveće stope obolijevanja (u 2010. godini 80/1000 stanovnika).

Hipertenzivna oboljenja (I10-I15) konstantno su na drugom mjestu tokom posmatranog perioda, ali sa najvećom stopom obolijevanja u 2011. Godini, 45,6/1000 stanovnika.

Treće mjesto kroz trogodišnje praćenje zauzimaju Povrede označenih, neoznačenih regija (S00-S99, T00-T14) sa najvećom stopom u zadnjoj godini 30/1000 stanovnika. tj. bilježe negativan trend rasta. Dorzopatije su prisutne kroz cijeli period praćenja sa konstantnom rastućom stopom 17-20/1000 stanovnika. Upala mokraćnog mjehura Cistitis (N30) pojavljuje se među pet vodećih zadnje dvije godine sa porastom stope od 11,0-14,5 /1000 stanovnika .

Tabela 2. Morbiditet u primarnoj zdravstvenoj zaštiti tokom 2013. godine dobne skupine 15-64 godina starosti

R. br.	Oboljenja, stanja i povrede	Broj liječenih	Index strukture %	Stopa morbiditeta na 1000 stanovnika
1	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	12049	13,5	80,0
2	Hipertenzivna oboljenja (I10-I15)	6195	6,9	40,0
3	Druge povrede označenih, neoznačenih i više regija tijela (S00-S99),(T00 -T14)	4523	5,1	30,0
4	Druge dorzopatije (M40-M49) (M53-M54)	3019	3,4	20,0
5	Cistitisi (N30)	2198	2,5	14,5
6	Ostala oboljenja i stanja	60939	68,5	685,3
	UKUPNO	88923	100%	869,8

❖ *Morbiditet – obolijevanje stanovništva 64 i više godina*

U ukupno registrovanom morbiditetu - obolijevanju (42.114 oboljenja), primarne zdravstvene zaštite stanovništva 64 i više godina, pet vodećih morbidnih stanja (12.172 oboljenja) učestvovalo je sa 29%.

Prema stopama morbiditeta – obolijevanja, na 1.000 stanovnika dobi 64 i više godina, vodeće bolesti su: hipertenzija – 126,6; akutne infekcije gornjih disajnih puteva – 62,6; dijabetes – 53,5, druge dorzopatije – 42,1 i druga ishemična oboljenja (*tabela 3*).

Tabela 3. Morbiditet u primarnoj zdravstvenoj zaštiti u 2013.godini Stanovništva 65 i više godina

R.br.	Oboljenja,stanja i povrede	Broj liječenih	Index strukture %	Stopa morbiditeta na 1000 stanovnika
1.	Hipertenzivna oboljenja (I10-I15)	4859	11,5	126,6
2.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	2402	5,7	62,6
3.	Dijabetes (E10-E14)	2053	4,9	53,5
4.	Druge dorzopatije (M40-M49) (M53-M54)	1617	3,8	42,1
5.	Druga ishemična oboljenja (I20,I23, I25)	1241	71,1	780,6
6.	Ostala oboljenja i stanja	29942	71,1	780,6
UKUPNO	42114	100%	1097,7	

Najveći broj registriranih oboljenja u posmatranom period 2010.-2013. godina, za lica treće dobi otpada na hipertenzivna oboljenja (I10-I15) u sve tri godine praćenja, sa najvećom stopom u 2010. godini, 130,5/1000 stanovnika. Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06), također su stalno prisutne u pet vodećih oboljenja sa rastućom stopom 56-62,6/1000 stanovnika i konstantno su na drugom mjestu kroz promatrani period. Registrirano je dva puta manje oboljelih od dijabetesa u odnosu na hipertenzivna oboljenja. Kontinuirano, na trećem mjestu pojavljuje se Diabetes mellitus (E10-E14), sa blagim padom stope oboljevanja u 2011. godini na 30,7/1000 stanovnika da bi ponovo u zadnjoj godini praćenja vrijednosti stope porasla na 53,5/1000 što je veća vrijednost nego u 2010. godini kada je iznosila 41/1000 stanovnika.

❖ Morbiditet – obolijevanje ukupnog stanovništva

U ukupno registrovanom morbiditetu - obolijevanju (181.563 oboljenja), primarne zdravstvene zaštite ukupnog stanovništva, pet vodećih morbidnih stanja (64.887 oboljenja) učestvovalo je sa 36%.

Prema stopama morbiditeta - obolijevanja na 1.000 stanovnika, vodeće bolesti su: akutne infekcije gornjih disajnih puteva – 173,5 povišeni krvni pritisak– 48,8; bronhitisi – 23; druge dorzopatije – 21,4 i bolesti jednjaka, želuca i duodenuma – 19,4 (tabela 4).

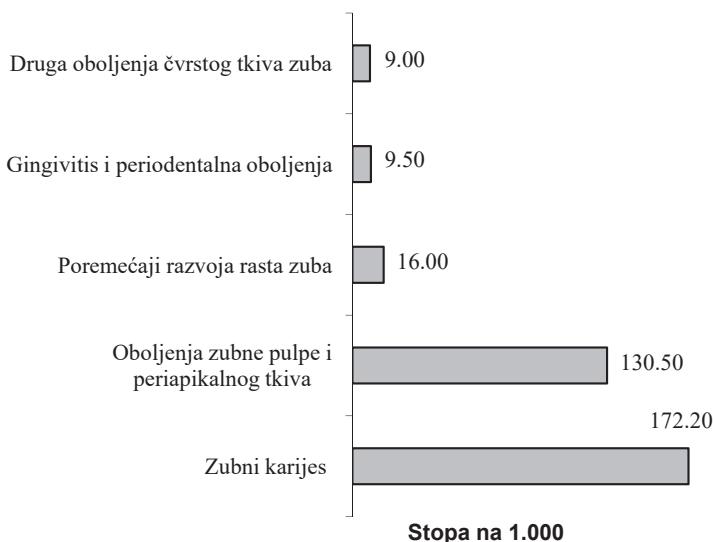
Tabela 4. Registrovana oboljenja kod ukupnog stanovništva na području Hercegovačko neretvanskog kantona/županije u 2013. godini

R.br.	Oboljenja,stanja i povrede	Broj liječenih	Index strukture %	Stopa morbiditeta na 1000 stanovnika
1.	Akutne infekcije gornjih respiratornih puteva (J00-J06)	39337	21,6	173,5
2.	Hipertenzivna oboljenja (I10-I15)	11060	6,1	48,8
3.	Akutni bronhitis i bronholitits (I20-I21)	5233	2,9	23,0
4.	Druge dorzopatije (M40-M49) (M53-M54)	4845	2,8	21,4
5.	Bolesti jednjaka, želuca i duodenuma (K20-K23)	4412	2,4	19,4
6.	Ostala oboljenja i stanja	116676	64,2	514,8

UKUPNO	181563	100%	800,9
--------	--------	------	-------

❖ *Morbiditet - obolijevanje zuba i usta djece dobi 0 do 14 godina*

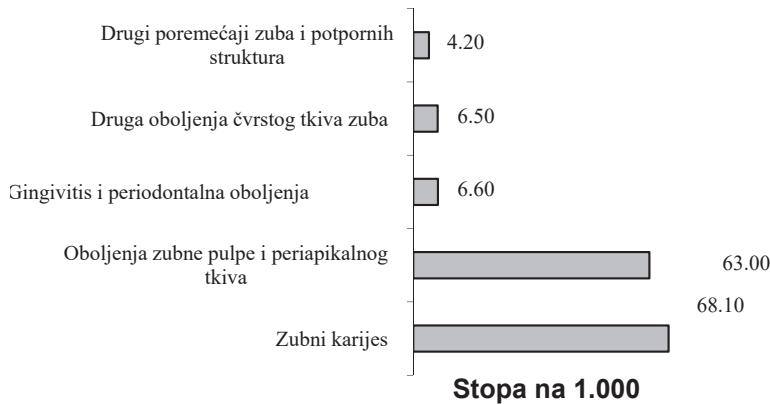
U ukupno registrovanom morbiditetu - obolijevanju (13.291 oboljenja), primarne zdravstvene zaštite zuba i usta djece 0 do 14 godina, pet vodećih (12.643 oboljenja), učestvovalo je sa 95 %. Prema stopama morbiditeta – obolijevanja na 1.000 djece dobi 0 do 14 godina, vodeća oboljenja zuba i usta su: zubni karijes – 172,2; oboljenja zubne pulpe i okolnog tkiva – 130,5; poremećaji razvoja rasta zuba – 16; gingivitis i periodontalna oboljenja – 9,5 i druga oboljenja čvrstog tkiva zuba 9 (grafikon 1).

Grafikon 1. Distribucija vodećeg morbiditeta – obolijevanja zuba i usta kod djece dobi 0 do 14 godina, na području Hercegovačko neretvanskog kantona/županije u 2013. godini

Morbiditet - obolijevanje zuba i usta stanovništva dobne skupine 15 i više godina

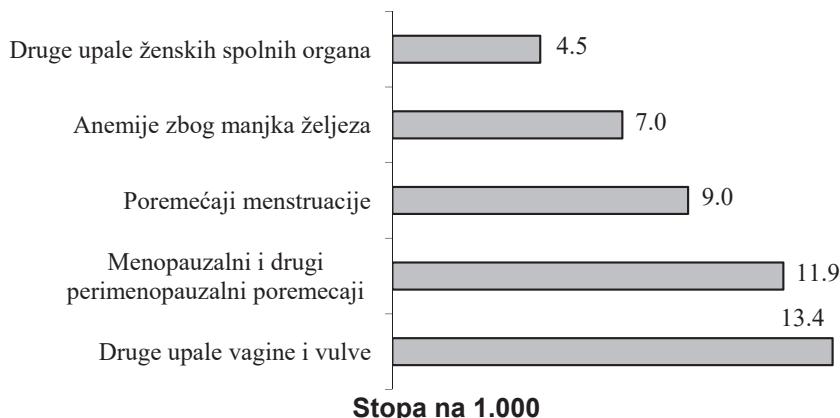
U ukupno registrovanom morbiditetu - obolijevanju (29.931 oboljenja), primarne zdravstvene zaštite zuba i usta stanovništva dobne skupine 15 i više godina, pet vodećih (28.080 oboljenja), učestvovalo je sa 94 %. Prema stopama morbiditeta – obolijevanja na 1.000 stanovnika 15 i više godina, vodeća oboljenja zuba i usta su: zubni karijes – 68,1; oboljenja zubne pulpe i okolnog tkiva – 63; upale desni i okolnih tkiva – 6,6, druga oboljenja čvrstog tkiva zuba – 6,5 i drugi poremećaji potpornih struktura – 4,2 (grafikon 2).

Grafikon 2. Distribucija vodećeg morbiditeta – obolijevanja zuba i usta, stanovništva dobne skupine 15 i više godina na području Hercegovačko neretvanskog kantona/županije u 2013. godini

3.1.7. Ginekološki morbiditet - obolijevanje

Zdravstveno stanje i zdravstvena zaštita žena predstavljaju sigurnu bazu za zdravo potomstvo i zaslužuju posebnu pažnju u svim socijalnim i zdravstvenim sferama.

Grafikon 3. Distribucija vodećeg ginekološkog morbiditeta – obolijevanja žena 15 i više godina, na području Hercegovačko neretvanskog kantona/županije u 2013. godini

U ukupno registrovanom morbiditetu - obolijevanju (9.943 oboljenja), ginekološke primarne zdravstvene zaštite, pet vodećih (5.852 oboljenja), učestvovalo je sa 59%. Prema stopama morbiditeta – obolijevanja na 1.000 žena dobi 15 i više godina vodeće bolesti su: druge upale vagine i vulve – 13,4; menopauzni i drugi perimenopauzni poremećaji – 11,9; poremećaji menstruacije – 9; anemije uslijed manjka željeza – 7 i druge upale ženskih spolnih organa – 4,5 (grafikon 3).

U posmatranom periodu od tri godine, 2010. do 2013. godine nema promjena u vodećoj strukturi ginekološkog morbiditeta. U 2010. godini se ne registriraju u pet vodećih

ginekoloških oboljenja druge upale vagine i vulve, ali su registrovana bol i druga stanja u vezi sa ženskim spolnim organima i menstrualnim krvarenjem. Porast menopauzalnih i drugih perimenopauzalnih poremećaja se evidentira u 2011. i 2012. godini.

Tabela 5. Vodeća oboljenja na području HNK za 2013. godinu

R.br.	Oboljenja,stanja i povrede	Broj liječenih	Index strukture %	Stopa morbiditeta na 1000 stanovnika
1.	Staračka katarakta (H25)	281	5,0	1,2
2.	Akutni infarkt miokarda (I21)	135	2,4	0,6
3.	Ingvinalna hernia (K40)	133	2,3	0,6
4.	Cholelithiasis (K80)	126	2,2	0,6
5.	Moždani udar (I63)	115	2,0	0,5
6.	Ostala oboljenja	4880	86,0	21,5

ZAKLJUČAK

Lista vodećih oboljenja u protekle tri godine nije se značajnije mijenjala i dalje je na prvom mjestu staračka katarakta H25). Akutni Infarkt miokarda(I21) i kardiomiopatija (I42) kroz zadnje tri godine praćenja konstantno su u vrhu liste vodećih oboljenja. Odmah iza srčanih bolesti su bolesti žučne kese (K80) i ingvinalna hernija K40) (*Tabela 5*). Vodeće oboljenje registrirano u bolničkom morbiditetu 2013. godine i 2010. godine za lica muškog spola je staračka katarakta (H25) , osim u 2011. godini kada vodeće mjesto zauzima Akutni infarkt miokarda (I21), koji se u gore pomenutim godinama nalazi na trećem mjestu. Ostala kardiovaskularna oboljenja Angina pektoris (I20) i kardiomiopatija (I42) prisutna su među pet vodećih kroz zadnje tri godine praćenja. Ingvinalna hernia (K40) u protekle tri godine konstantno zauzima visoko drugo mjesto na listi vodećih oboljenja. (*Tabela 5.*) Što se tiče odlika bolničkog morbiditeta po pojedinim dobnim skupinama, riječ je o još jednom parametru – negativnom indikatoru zdravlja koji se često koristi jer specifizira zdravstveno stanje pojedinih populacionih skupina, a indirektno daje uvid u osobnosti funkciranja određenih bolničkih službi.

Literatura

1. Andersen, L., M. Hippe (1996). Coronary heart disease risk factors in the physically active. Impact of exercise. Sports Medicine, 22:213-218.
2. Andrijašević, M. (1995): Fitness programi. Zbornik radova međunarodnog savjetovanja "Fitness i sport", Zagreb.
3. Breslow, L., Breslow, N. (1993). Health practices and disability: some evidence from Alameda County, Prev Med 22:86 – 95.
4. Curtain, B., V. Ivan, D. Metikoš (1994): New body. Zbornik radova 3. Ljetne škole pedagoga fizička kultura RH, Rovinj, str. 106 – 109.

5. Lamb, L. (1994). Your lifestyle: your health, Health Letter 41:5.
6. Egger, G., N. Champion (1990): The fitness leader's handbook. Kangaroo pres, Kenthurst.
7. Tanović, I. (20012). Sport i zdravlje. Mostar. Skripta. Univerzitet „Džemal Bijedić“ u Mostaru.
8. Bilten (2013). Zdravstveni status stanovništva HNK/HNŽ. Mostar. Zavod za zdravstvenu zaštitu.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

343(082)
349(082)
331.5(082)
316(082)
347(082)
004(082)
005(082)
61(082)
338.48(082)
796/799(082)

МЕЂУНАРОДНИ научни скуп "Право и изазови XXI вијека" (2 ;
2014 ; Брчко)

Pravo i izazovi XXI vijeka : Korupecija : zbornik radova sa II
međunarodnog skupa. II tom / [urednik Mirko Kulić]. - Brčko :
Evropski univerzitet Brčko distrikta, 2014 (Banja Luka : Markos
design&print studio). - 353 str. : ilustr. ; 25 cm

Radovi na srp., bos. i hrv. jeziku. - Napomene i bibliografske reference
uz tekst. - Rezimei na engl. jeziku uz većinu radova. - Bibliografija uz sve
radove.

ISBN 978-99955-806-1-2

COBISS.RS-ID 4185880